Prof. Dr. M. Es'ad COŞAN

TEFSİR SOHBETLERİ 4

27. 06. 2000 - 30. 01. 2001

Hazırlayan:

Dr. Metin ERKAYA

بسم الله الرحمن الرحيم

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 11
KISALTMALAR 13
PROF. DR. MAHMUD ES'AD COŞAN 15
1. ASIL İYİLİK 25
a. İman Nedir? 26
b. Ayetin Sebeb-i Nüzûlü 27
c. Doğuya, Batıya Dönmek İyilik Değildir 28
d. Asıl İyilik 30
e. Allah'a İman 32
f. Ahiret Gününe İman 34
g. Meleklere İman 35
h. Kitaplara İman 36
i. Peygamberlere İman 38
j. Malından Allah İçin Vermek 38
k. Namazı Dosdoğru Kılmak 49
l. Zekât Vermek 49
m. Ahdine Riayet Etmek 50
n. Fakirlikte, Hastalıkta ve Savaşta Sabretmek 51
2. KISASTA HAYAT VARDIR 55
a. Kısasın Farz Oluşu 55
b. Kısasın Diyete Çevrilmesi 60
c. Kısasta Sizin İçin Hayat Vardır 67
3. VASİYYET ETMEK 71

a. Vasiyyet Etmenin Farz Kılınması 71
b. Miras Ayetleri ve Vasiyyet 74
c. Vasiyyetle İlgili Görüşler 78
d. Vasiyyeti Değiştirmenin Hükmü 81
e. Yanlış Vasiyyetin Düzeltilmesi 84
4. ORUCUN FARZ KILINMASI 90
a. Orucun Farz Oluşu 91
b. Orucun Eski Ümmetlere de Emredilmesi 92
c. Orucun Sayılı Günlerde Farz Olması 97
5. RAMAZAN ORUCU 106
a. Ramazan Ayı 108
b. Ramazan Ayı'nda Kur'an'ın İndirilmesi 111
c. Ramazan'da Hilâlin Gözlenmesi 114
d. Hasta veya Seferde Olanlar 120
e. Allah'ı Tekbir Eylemek ve Şükretmek 125
6. ALLAH-U TEÀLÂ DUALARI KABUL EDER 130
a. Allah-u Teàlâ Yakındır 130
b. Allah Duaları Kabul Eder 136
c. Allah Kulları Cennete Çağırıyor 138
d. Allah İsteyene Mutlaka Verir 143
e. Dua Etmenin Âdâbı 146
f. Allah'tan Afiyet İsteyin! 150
g. Allah Dua Etmeyene Kızar 153
h. Duada Salât ü Selâm Getirilmesi 156
7. ORUÇLA İLGİLİ HÜKÜMLER 160
a. Oruç ve Ahlâk Eğitimi 161

b. Ayetin Sebeb-i Nüzûlü 165
c. Oruç Gecesi Ailevi İlişkinin Helâl Kılınması 169
d. Evliliğin Amacı 174
e. Fecre Kadar Yenilip İçilmesi 177
f. Sahur Yemeğinin Önemi 184
g. İ'tikâf 188
8. HAKSIZLIKLA BAŞKASININ MALINI YEMEYİN! 194
a. Başkasının Malını Yemeyin! 194
b. Ayetin Sebeb-i Nüzûlü 197
c. Haram Kazanç Çeşitleri 201
d. Bir Şeyin Haram Olması 205
e. Helâl Kazanç Elde Edilmesi 209
f. Nasibi İnsanı Arar 211
9. AY'IN DURUMLARI 214
a. Ay'ın Yaratılışının Hikmeti 215
b. Arapların Yanlış Adetleri 222
c. İyi Müslümanlık Takvâ İle Olur 224
10. ALLAH YOLUNDA SAVAŞIN! 229
a. Savaşa İzin Verilmesi 229
b. Savaşta Ölçüyü Kaçırmayın! 237
c. Günümüzdeki Kâfirlerin Zulümleri 242
d. Fitne Katilden Daha Kötüdür 245
f. İslâm Kötülüğe İzin Vermez 250
11. ŞİRK ORTADAN KALKINCAYA KADAR SAVAŞIN! 254
a. Fitne Ortadan Kalkıncaya Kadar Savaşın! 255
b. Haddi Aşana Karşılık Verin! 262

c. Allah Yolunda İnfak Edin! 270
12. HACCI VE UMREYİ TAMAMLAYIN! 280
a. Haccın Şartları 282
b. Haccın ve Umrenin Tamamlanması 288
c. Hacda Engelle Karşılaşma 293
d. Hac ve Umreyi Beraber Yapmak 296
e. Allah'tan Korkun! 298
13. HACCIN İNCELİKLERİ 304
a. Hac Belli Aylardadır 304
b. Hacda Dikkat Edilecek Şeyler 309
c. Yol Azığı Hazırlayın! 312
d. Ey Akıl Sahipleri, Benden Sakının! 315
14. HACDA TİCARET VE ZİKİR 319
a. Hacda Ticaretin Serbest Oluşu 319
b. Arafat'ta Vakfe 325
c. Müzdelife'de Zikir 328
d. Seyyidü'l-İstiğfar'ın Fazîleti 334
e. Hazret-i Ebû Bekir'e Öğretilen Dua 337
15. DÜNYADA DA, AHİRETTE DE İYİLİK 340
a. Kureyş'in Arafat'a Çıkmaması 341
b. Mina'da Zikir 342
c. Allah'tan Yalnız Dünyalık İstemek 346
d. Allah'ın Sevdiği Dua 347
e. Peygamber Efendimiz'in Tavsiyesi 350
f. Çalışana Karşılığı Var 354
g. Sayılı Günlerde Allah'ı Zikredin! 356

h. Bayram Günleri Oruç Tutmayın! 357
i. Ahiret Haktır 359
16. MÜNAFIKLARI İYİ TANIYIN! 362
a. Münafıkların Güzel Konuşması 364
b. İslâm Düşmanlarının Çalışmaları 367
c. Münafıkların Yalan Söylemesi 372
d. Münafıkların Cezası Cehennemdir 378
e. Nefsini Satın Alan Kimse 381
17. TOPLUCA İSLÂM'A GİRİN! 388
a. Topluca İslâm'a Tam Girin! 389
b. Şeytanın Adımlarına Uymayın! 392
c. Şeytan Apaçık Düşmandır 394
d. Allah-u Teàlâ Azîz ve Hakîm'dir 397
e. İş Kıyamet Gününe Kalmasın! 399
18. DÜNYA HAYATI VE KÂFİRLER 407
a. Yahudilere Verilen Nimetler 408
b. İslâm'ı Tam Uygulamak 413
c. Dünya Hayatının Süslenmesi 416
d. Takvâ Ehli Fakirlerin Mükâfâtı 421
e. Allah İçin İnfak Etmek 424
19. ÜMMET-İ MUHAMMED VE DİĞER ÜMMETLER 430
a. İnsanların Sapıtmaları 431
b. Allah'ın Peygamberler Göndermesi 435
c. Allah Samîmî Olanlara Hidayet Eder 441
d. Ümmet-i Muhammed'in Hak Üzere Oluşu 446
e. Ümmet-i Muhammed'in Önceliği 450

f. Peygamber Efendimiz'in Bir Duası 452
20. BELÂLAR VE ALLAH'IN YARDIMI 455
a. Mü'minlere Belâların Gelmesi 455
b. Eski Ümmetlere Gelen Sıkıntılar 462
c. Ashab-ı Kirâma Eziyet Edilmesi 465
d. Mü'minlerin Fitnelerle Denenmesi 467
e. Allah'ın Yardımı Mutlaka Gelecek 471
f. Allah'ın Kullarına Gülmesi 473
21. SAVAŞIN FARZ KILINMASI 476
a. Hayır Yapılacak Yerler 476
b. Savaşın Farz Kılınması 484
c. Gazâ Etmeden Ölen Kimse 489
d. Fetihten Sonra Hicret Yok! 493
22. FİTNE KATİLDEN DAHA KÖTÜDÜR 496
a. Haram Aylarda Savaşmak 497
b. Bir Müfrezenin Göreve Gönderilmesi 498
c. Fitne Katilden Daha Büyük Günah 502
d. Cihad Eden Muhacirlerin Durumu 507
23. İÇKİ VE KUMAR 510
a. İçkinin Haram Oluşu 511
b. İçkinin Adım Adım Yasaklanması 513
c. Fazla Olanı Verin! 523
d. Yetimlere Bakmak 527
24. MÜŞRİKLERLE EVLENMEYİN! 530
a. Müşriklerle Evlenmenin Yasaklanması 530
b. Çeşitli Açıklamalar 533

c. Ehl-i Kitabın Hanımları Alınabilir 536
d. Evlenirken Dikkat Edilecek Konular 540
25. KADINLAR VE HAYIZ HALİ 547
a. Kadınların Hayız Hali 548
b. Hayızlı Kadınlara Yaklaşmayın! 554
c. Kadınlar Sizin Tarlanızdır 557
26. ABDULLAH İBN-İ ABBAS RA 566
a. İslâmiyeti: 566
b. İbn-i Abbas'ın Rasûl-ü Ekrem'e Yakınlığı 567
c. Hulefâ-yi Râşidîn Devrinde İbn-i Abbas: 568
d. Sıffîn Savaşı'nda İbn-i Abbas RA: 571
e. Hazret-i İbn-i Abbas'ın İnzivaya Çekilmesi: 572
f. Hazret-i Hüseyin ve Hazret-i İbn-i Abbas: 573
g. Abdullah ibn-i Zübeyr ve Hazret-i İbn-i Abbas: 574
h. Hazret-i İbn-i Abbas'ın Vefatı: 575
i. İbn-i Abbas ve Tefsir İlmi: 575
j. Hazret-i İbn-i Abbas'ın Hadise Hizmeti: 579
k. Hazret-i İbn-i Abbas'ın Dersleri: 580
l. Hazret-i İbn-i Abbas ve Fıkıh: 581
m. İbn-i Abbas ve Diğer İlimler 582
n. Muasırlarının İbn-i Abbas'a Dair Sözleri: 584
o. Hazret-i İbn-i Abbas'ın Bid'atten Nefreti: 585
p. Abdullah ibn-i Abbas'ın Rasûl-ü Ekrem'e Hizmeti 586
r. Hazret-i İbn-i Abbas'ın Başlıca Talebeleri: 587
27. İBN-İ KESÎR RH.A 588

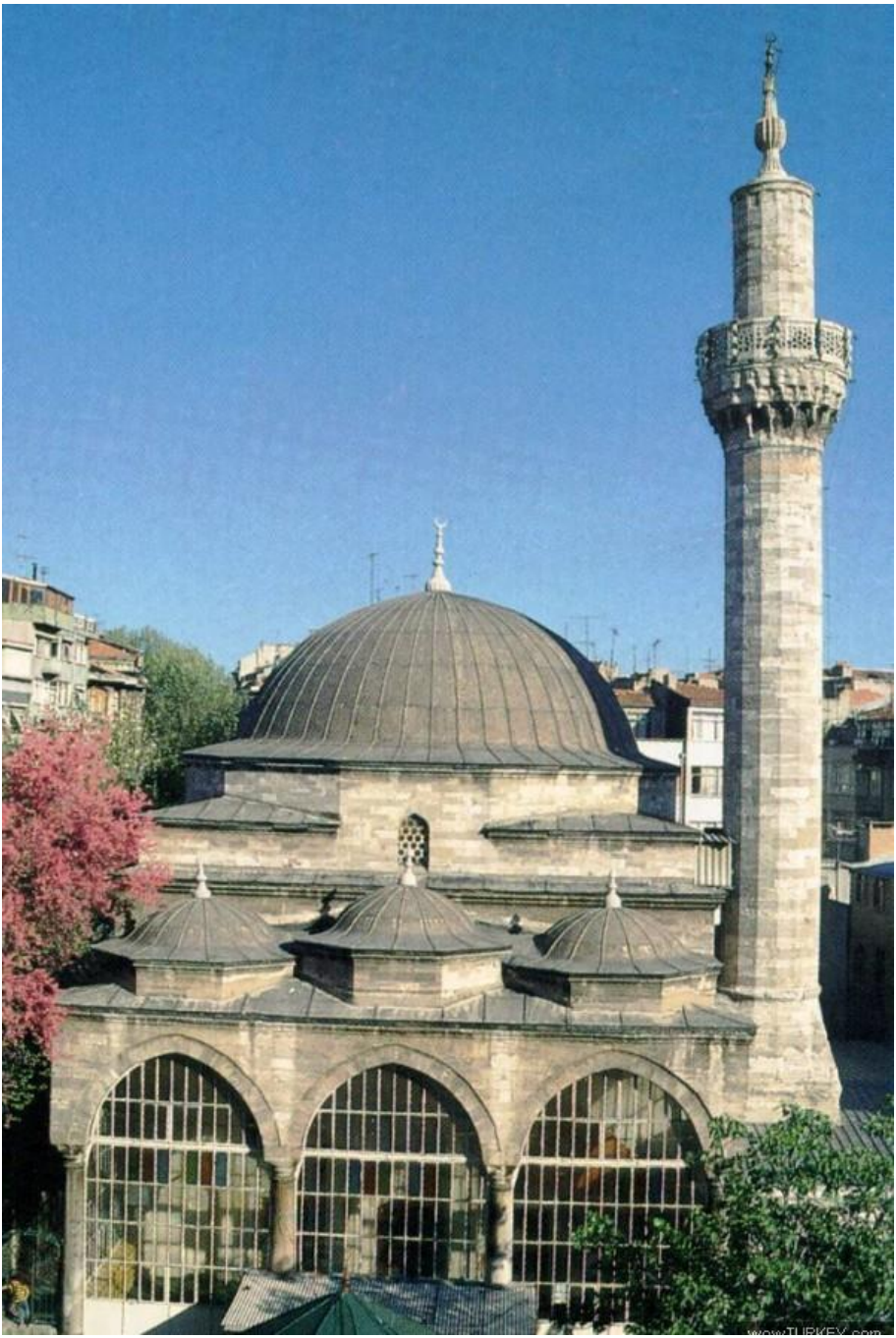
www.TURKEY.com

ÖNSÖZ

Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocaefendi, kırk yılı aşan hocalık hayatı boyunca (1960-2001) muhtelif camilerde ve toplantılarda dînî konuşmalar yapmakta idi. Zaman zaman tefsir dersleri de yapmakla beraber, bu konuşmalar daha çok hadis-i şeriflerin okunması ve izah edilmesi tarzında oluyordu. Son yıllarında, bu hadis sohbetlerine ilâve olarak, Ak-Radyo'da tefsir sohbetlerine başladı (29. 09. 1998). Bu sohbetler bir saat kadar sürüyordu ve salı akşamları radyodan yayınlanıyordu. 4 Şubat 2001 günü elim bir trafik kazası sonucu vefat edinceye kadar devam etti.

Hocaefendi bu sohbetlerinde İbn-i Kesir tefsirini takip ediyordu. Zaman zaman Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır tefsirinden ve İsmâil Hakkı Bursevî Hazretleri'nin tefsirinden nakiller yaptığı da oluyordu. Fâtiha'dan başlayıp, sırayla her sohbette birkaç ayet okuyup izah ederek sohbetlerini sürdürüyordu. 30 Ocak 2001 günü yaptığı son tefsir sohbetinde, Bakara Sûresi'nin 224. ayetine kadar gelmişti.

Sohbetlerde, önce o gün izah edilecek ayet-i kerimelerin metinleri okunuyor, kısaca meali veriliyor. Sonra ayetlerin sebeb-i nüzûlü hadis-i şeriflerle izah ediliyor. Ondan sonra, ilgili diğer ayetlerle ve hadis-i şeriflerle ayeti kerimelerin açıklaması yapılıyor. Ashabdan, tabiinden görüşler nakledildiyor. Sohbetin sonunda da, çıkartılacak dersler anlatılıyor ve günümüzde neler yapmamız gerektiği hakkında tavsiyelerde bulunuluyor.

Elinizdeki 4. cilt, merhum Prof. Dr. Mahmud Es'ad Coşan Hocaefendi'nin 27 Haziran 2000 - 30 Ocak 2001 tarihleri arasında yapmış oldukları 25 sohbetten oluşuyor. Bu sohbetlerde Hocaefendi, Bakara Sûresi'nin 177. ayetinden başlayıp, 223. ayetine kadar olan ayet-i kerimeleri okuyup izah ediyor; açıklamalarda ve tenbihlerde bulunuyor.

Prof. Dr. Mahmud Es'ad Coşan Hocaefendi'nin teşvikleri ile hazırladığımız bu çalışmamızın, Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması yönünde okuyucuya faydalı olacağını ümid ediyoruz. Katkıda bulunan herkese; özellikle kaset çözümünde yardımcı olan M. Zâhid ve M. Esad Erkaya'ya, tashihte yardımcı olan Mustafa Salim ve Durmuş Gültekin'e; fotoğraflar ve teknik yardımları için H. Ali ve Abdüllatif Erkaya'ya teşekkür ediyoruz.

Dr. Metin ERKAYA
Sincan, Ağustos 2002

KISALTMALAR

SAS : *Salla'llàhu aleyhi ve sellem.*
AS : *Aleyhi's-selâm.*
RA : *Radıya'llàhu anh/ anhâ/anhümâ.*
Rh.A : *Rahmetu'llàhi aleyh.*
KS : *Kaddesa'llàhu sirrahû.*
RE. : *Râmûzü'l-Ehàdîs*
ME. : *Muhtâru'l-Ehàdîs*
RS. : *Riyàzu's-Sàlihîn*
a.g.e. : Adı geçen eser.
v. : Vefatı.
vs. : ve sâire
s. : sayfa
(خ) : Buhàrî, *Sahîh*
(م) : Müslim, *Sahîh*
(د) : Ebû Dâvud, *Sünen*
(ت) : Tirmizî, *Sünen*
(ن) : Neseî, *Sünen*
(ه) : İbn-i Mâce, *Sünen*
(حم) : Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*
(عب) : Abdü'r-Rezzâk, *Musannef*
(ط) : Tayâlisî, *Müsned*
(ش) : İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*
(ع) : Ebû Ya'lâ, *Müsned*
(طب) : Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*
(طس) : Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*
(قط) : Dâra Kutnî, *Sünen*
(حل) : Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*

(ق) : Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*

(هب) : Beyhakî, *Şuabü'l-İman*

(عق) : Ukaylî, *Duafâ*

(عد) : İbn-i Adiyy, *Kâmil fi'd-Duafâ*

(خط) : Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*

(كر) : İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*

(حب) : İbn-i Hibbân, *Sahîh*

(ك) : Hâkim, *Müstedrek*

(ض) : Ziyâ el-Makdisî, *el-Ehâdîsü'l-Muhtare*

(در) : Dârimî, *Sünen*

(خز) : İbn-i Huzeyme, *Sahîh*

(بر) : İbn-i Abdi'l-Ber, *el-İstiâb*

(غ) : Begavî, *Şerhü's-Sünneh*

(طح) : Tahâvî, *Şerhü Maâni'l-Âsâr*

PROF. DR. MAHMUD ES'AD COŞAN

(14 Nisan 1938 - 4 Şubat 2001)

14 Nisan 1938 (13 Safer 1357) tarihinde, Çanakkale'nin Ayvacık ilçesinin Ahmetçe köyünde doğdu. Babası Halil Necâti Efendi, annesi Şâdiye Hanım'dır. Anne ve baba tarafından soyu, Buhàra'dan Çanakkale'ye göç etmiş seyyidlere dayanır.

Küçük yaşta iken ailesi İstanbul'a taşındı. 1950'de İstanbul Vezneciler İlkokulu'nu, 1956'da Vefa Lisesi'ni bitirdi. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Filolojisi Bölümü'ne girdi. Arap Dili ve Edebiyatı, İran Dili ve Edebiyatı, Ortaçağ Tarihi ile Türk-İslâm Sanatı sertifikalarını alarak, 1960 yılında Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldu.

Aynı yıl, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nde açılan asistanlık imtihanını kazanarak, Klasik-Dinî Türkçe Metinler Kürsüsü'ne asistan olarak girdi. Fakülte yayın komisyonunda iki yıl sekreterlik yaptı. 1965 yılında, XV. Yüzyıl şairlerinden olan Hatiboğlu Muhammed ve Eserleri konusunda doktora tezi vererek ilâhiyat doktoru ünvanını aldı. 1967-1968 yıllarında Ankara Yükseliş Mühendislik ve Mimarlık Özel Yüksek Okulu'nda Türkçe ve Hümaniter Bilgiler derslerini verdi.

Askerlik görevine Tuzla Piyade Okulunda başladı (15 Ekim 1971). Ağrı Patnos'ta yedeksubay olarak tamamladı (31 Aralık 1972).

1973 yılında, Hacı Bektâş-ı Velî, Makàlât adlı doçentlik tezi ile doçent ünvanını aldı ve Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Türk-İslâm Edebiyatı Kürsüsü'ne öğretim üyesi olarak tayin edildi. 1977-1980 yıllarında Sakarya Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi'nde Türk Dili ve Edebiyatı dersleri verdi. Yurtdışında çeşitli üniversitelerde misafir öğretim üyeliklerinde

bulundu.

1982 Yılında, "İbrâhim-i Müteferrika ve Risâle-i İslâmiyye" isimli takdim teziyle ilâhiyat profesörü oldu. Sosyal ve kültürel faaliyetlere daha fazla zaman ayırabilmek düşüncesiyle, 1987 yılında emekliliğini isteyerek üniversiteden ayrıldı.

İlk dînî eğitimini ailesinde gördü. Dedesi Molla Mehmed Efendi, İstanbul'da medreselerde ilim tahsil etmiş ve Gümüşhaneli Ahmed Ziyâüddin Hazretleri'ne intisab etmiş bir kimseydi. Çanakkale Savaşında şehid olmuştur.

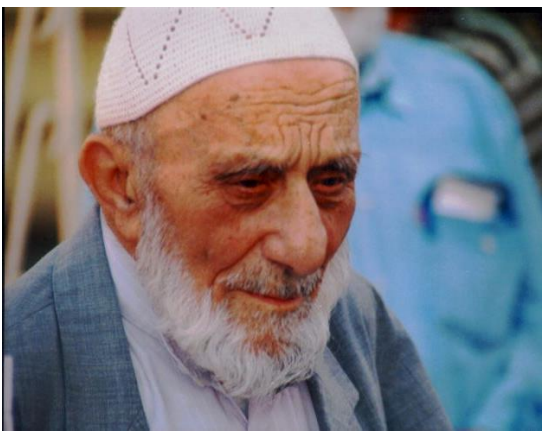

Babası Halil Necâti Efendi, küçük yaşta köyünde hafızlığını tamamladı. Gençliğinde Gümüşhaneli dergâhına mensub Çırpılarlı Hacı Ali Efendi'nin medresesine devam etti. İlk tasavvuf dersini de ondan aldı.

Medreseler kapandıktan sonra tekrar köyüne döndü. Şadiye Hanım'la evlendi (1928). Şâdiye Hanım da aynı sülâleden zikir ehli, bilgili bir hanımdı. Bu evlilikten beşi erkek, ikisi kız, yedi çocukları oldu. Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocaefendi, ailenin dördüncü çocuğudur.

Halil Necâti Efendi, çocuklarını okutmak amacıyla 1942 yılında İstanbul'a taşındı. Bir süre ticaretle meşgul oldu. O sırada, Şehzâdebaşı Damat İbrahim Paşa Camii'nde Serezli Hasîb Efendi'nin sohbetlerine devam etti. Onun vefatından sonra, Kazanlı Abdül'aziz Efendi'ye intisab etti. Onun Ümmügülsüm Camii'ndeki sohbetlerine katıldı. Abdül'aziz Efendi'nin tavsiyesi ile girdiği müezzinlik imtihanını kazanarak, Fatih Müftülüğü'nde göreve başladı. Abdül'aziz Efendi'nin vefatından sonra (1952), irşad görevini sürdüren Mehmed Zâhid Kotku Hazretleri'nin sohbetlerine devam etti. Onun yakın dostlarından oldu.

Bu münasebetle, Prof. Dr. M. Es'ad Coşan Hocaefendi, küçük yaştan itibaren hocaefendilerin meclislerinde bulundu, onların maddî ve manevî ilgilerine mazhar oldu.

Edebiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra, 1960 yazında Mehmed Zâhid Kotku Hazretleri'nin kızı Muhterem Hanım'la evlendi. Aynı yılın sonbaharında, Ankara İlâhiyat Fakültesi'ndeki asistanlık görevi dolayısıyla Ankara'ya taşındılar.

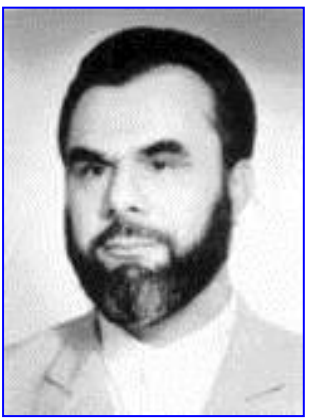

İlâhiyat Fakültesi'ndeki öğretim üyeliği yıllarında, Hocaefendi'nin kapısı herkese açıktı. Öğrencilerin çok sevdiği ve saygı gösterdiği bir kimseydi. Talebe gelir, kapıyı çalar, derdini anlatır, cevabını alır, müsterih bir çehre ile ayrılırdı. Olaylı ve kavgalı zamanlarda öğrencilerin arasına girer, onları akl-ı selime davet eder, kavgaları önlemeye çalışırdı.

1960'lı yıllarda fakültede resmî ders olarak Kur'an-ı Kerim dersi yoktu. Öğrenciler kendi gayretleriyle, Arapçadan, Farsçadan faydalanarak Kur'an-ı Kerim öğrenmeğe çalışıyordu. Bunu gören Hocaefendi, müsait zamanlarında hasbî olarak, isteyenlere Kur'an-ı Kerim ve Osmanlıca dersleri veriyordu. Öğrencilerini bilimsel araştırmalara, master ve doktora yapmaya teşvik ederdi.

Öğretim üyeleri arasında saygınlığı vardı. Sahasında söz sahibi idi. Özellikle Türk-İslâm edebiyatında, ilk müracaat edilen kimseydi. Kendisinden önce profesör olmuş hocalar bile, ağır bir parça, çetin bir şiir oldu mu, "Es'ad Bey, şuna beraber bakabilir miyiz?" diye kendisine gelirlerdi. Herkese yardımcı olmaya çalışırdı.

İlk yıllar Kurtuluş'ta oturuyorlardı. Daha sonra Kalaba'ya taşındılar (1963). Evlerinin yakınında cami yoktu. Bir mescid açılması için önderlik etti. Daha sonra onun gayretleriyle bir dernek kurulup, cami yeri alındı. Üstte Kur'an Kur'an Kursu, altta cami olmak üzere cami inşaatının yapılmasına gayret etti.

Buralarda zaman zaman hadis ve tefsir sohbetleri yaptı.

Komşuluk ilişkileri çok mükemmeldi. Bütün yorgunluklarına ve yoğunluklarına rağmen, komşularına da vakit ayırırdı. Karşılıklı ziyaretleşmeler olurdu. Ziyaretlerde tebessümü eksik etmezdi. Ziyaret sırasında, kütüphaneden uygun bir kitap alır, orada bulunanlardan birisine bir yer açtırırdı. Sonra oradan bir miktar okuyarak sohbet ederdi.

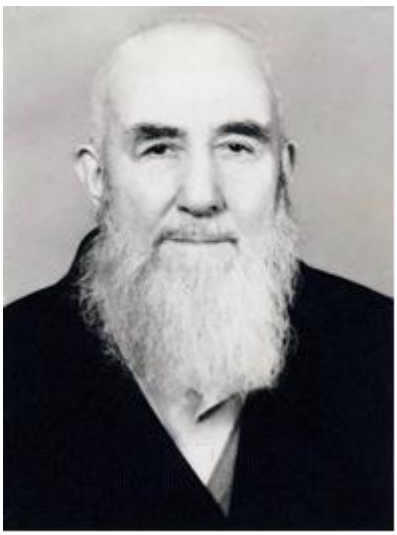

Mehmed Zâhid Kotku Hazretleri, hemen her yıl Ankara'ya gelir, evlerinde bir süre misafir kalırdı. Ankara'nın çeşitli semtlerinde, çevre ilçelerde sohbetler, ziyaretler olurdu. Bazen de M. Es'ad Hocaefendi'yi de yanına alır, Anadolu'nun muhtelif şehirlerine beraber seyahat ederlerdi.

1977 Yılında, Mehmed Zâhid Kotku Efendi'nin bizzat elinden tutarak kürsüye oturtması ile İskenderpaşa Camii'nde *Râmûzü'l-Ehàdîs* derslerine başladı. Hafta sonlarında İstanbul'a gidiyor, pazar günü hadis dersini yapıp Ankara'ya dönüyordu.

Mehmed Zâhid Efendi'nin hastalığında, ameliyatında hep yakın hizmetinde bulundu. Son demlerinde de yanıbaşındaydı. Onun arzusu üzerine, 13 Kasım 1980 (5 Muharrem 1401) günü vefatından sonra, cemaatin eğitimiyle ve her türlü meselesiyle ilgilenme, tebliğ ve irşad görevini üstlendi.

Tasavvufî nisbeti; hocası Mehmed Zâhid Efendi vasıtasıyla Nakşibendî Tarikatı'nın, Hàlidiyye kolunun, Gümüşhâneviyye şubesidir. Ayrıca Kàdiriyye, Sühreverdiyye, Kübreviyye, Çeştiyye, Mevleviyye, Halvetiyye ve Bayrâmiyye tarikatlarından da irşada me'zundur.

Onun döneminde hadis derslerine ilgi daha da arttı. Cemaat yer bulamadığı için camiye ilâveler yapıldı, ders dinlenilecek

yerler beş-altı kat genişletildi. Caminin yanındaki eski binalar alınarak camiye katıldı. Ayrıca Ankara, İzmir, Bursa, Sapanca, İzmit ve Eskişehir'de mutad hadis dersleri başlatıldı.

Mehmed Zahid Kotku Efendi'nin emri üzerine kurduğu "Hakyol Vakfı"nın çalışmalarıyla bizzat ilgilendi, muhtelif yerlerde şubeler açtırdı. Eğitim ve yardımlaşma faaliyetini yaygınlaştırmak için çalışmalar yaptı. Sanat ve kültürle ilgili çalışmalar yapmak üzere "İlim, Kültür ve Sanat Vakfı"nı, sağlık hizmetleri için "Sağlık Vakfı"nı kurdurdu. Hanımların eğitimiyle ilgili olarak "Hanım Dernekleri"nin; çevre ile ilgili çalışmalar yapmak üzere "İlim, Ahlâk, Kültür ve Çevre Dernekleri"nin kurulmasını ve yaygınlaştırılmasını teşvik etti. Bu çalışmalarla toplumun güzel amaçlar için bir araya gelmesini, organize olmasını sağlamaya çalıştı.

Vakıflara ait, harabe haline gelmiş birtakım ecdad yadigârı eserlerin tamir ve tecdidiyle ilgilendi. Onların gayesine uygun olarak tekrar faaliyete geçmesini temin etti. (Ahmed Kâmil Tekkesi, Selâmi Mustafa Efendi Tekkesi, Şeyh Murad Efendi Dergâhı, Şadiye Hatun Şifâ Külliyesi...)

Eğitimin yaygınlaştırılması için basın ve yayın çalışmalarıyla ilgilendi. 1983 Eylülünde İslâm dergisi, 1985 Nisanında Kadın ve Aile ve İlim ve Sanat dergisi yayınlanmaya başladı. Daha sonra, Gülçocuk dergisi çıkartıldı. Sağlık ve bilimle ilgili konularda isePanzehir dergisi yayınlandı. Vefa Yayıncılık adına yayınlanan bu dergilerle yakından ilgilendi ve makaleler yazdı.

Bu dergiler ilgilendikleri sahalarda kamuoyuna önderlik ettiler. Yayınladıkları yazılarla, araştırma dosyalarıyla ve İslâm dünyasından haberlerle halkımızın bilgilenmesine ve bilinçlenmesine katkıda bulundular. İyimser, ümit verici, yol gösterici yazılarla pek çok hayırlı gelişmelere sebep oldular. Haklarında sempozyumlar, doktora tezleri yapıldı. Bir ara İslâm dergisinin tirajı yüz bini aştı.

İslâm ve *Kadın ve Aile* dergileri, 1998 Haziranına kadar aksamadan yayınlarını sürdürdüler.

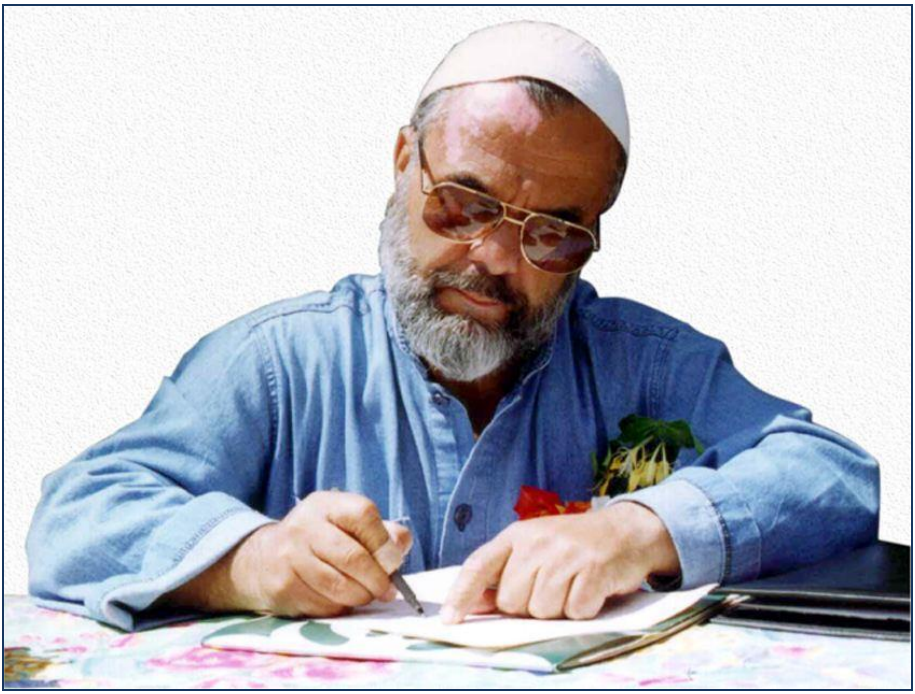

Kitap yayıncılığı için Sehâ Neşriyat'ı kurdu; çeşitli dinî, edebî, tarihî, kültürel eserler neşredildi. Yayıncılığın geliştirilmesi, haftalık ve günlük yayınlara geçilebilmesi için çalışmalar başlattı. Onun gayretleriyle bir matbaa tesis edildi (Ahsen), dizgi tesisleri kuruldu (Dehâ).

Sesli ve görüntülü yayıncılık alanında hizmet etmek, millî ve mânevî değerlerimize uygun yayınlar yapmak üzere, *Ak-Radyo* (AKRA) adı altında bir müessesenin kurulmasına öncülük etti (1992). Halen İstanbul'dan radyo yayınları yapılmakta; bu yayınlar uydu vasıtasıyla Türkiye'nin her yerinden, Orta Asya'dan ve Avrupa'dan dinlenebilmektedir.

Onun teşviki ile Ak-Televizyon adı altında Marmara Bölgesine yönelik bölgesel televizyon yayını başlatıldı (1997). Basın-yayın alanında *Sağduyu* isimli günlük bir gazete yayınlandı (3 Mayıs 1998 - 11 Temmuz 1999).

Kaliteli bir eğitimi temin etmek amacıyla, özel eğitim kurumlarının kurulmasını teşvik etti. Çeşitli illerde ilkokul öncesi, ilkokul ve orta öğrenime yönelik eğitim tesisleri, okullar ve

dersaneler kurdurdu. (Asfa, Ferda…)

Halka güvenilir bir sağlık hizmeti verilmesi için poliklinikler ve hastaneler açılmasını teşvik etti. Başta İstanbul olmak üzere bir çok ilde sağlık kuruluşları hizmete açıldı. (Hayrunnisâ Hastanesi, Esmâ Hatun Hastanesi, Afiyet Hastanesi…)

Yurtdışındaki müslümanlarla diyaloğu sağlamak, ziyaretleri kolaylaştırmak amacıyla İskenderpaşa Turizm (İSPA) adı altında bir seyahat acentası kurulmasına öncülük etti. Bu şirket vasıtasıyla hac ve umre programları, çeşitli yurt içi ve yurt dışı geziler; aile ve eğitim toplantıları düzenlendi.

İlmî seviyesi yüksek hocalar yetiştirmek amacıyla İstanbul'da, Ankara'da, Konya'da ve Bursa'da hadis ve fıkıh enstitüleri açtırdı. Buralarda ilâhiyat fakültelerinde okuyan veya mezun olan kimselere, özel hocalardan Arapça, hadis, tefsir ve fıkıh dersleri verdirilmesini temin etti.

Sohbet ve vaazlarına yurt içinde ve yurt dışında büyük ilgi gösterilmesi ve çeşitli yerlere davet edilmesi, onun çok seyahat etmesine neden oldu. Avrupa'da, Kuzey Amerika'da, Afrika'da, Orta Asya'da ve Avustralya'da pek çok ziyaretler, vaazlar, sohbetler yaptı; eğitim programlarına katıldı.

Her yıl hac ve umre dolayısıyla değişik ülkelerden gelen müslümanlarla görüştü, diyalog kurdu. Hakkı ve hayrı, iyiyi ve güzeli tebliğ etme yönünde şumüllü ve verimli çalışmalar yapmaktan bir an bile geri kalmadı. Çevresini de daima bu tür çalışmalara teşvik etti.

1997 Mayıs'ından itibaren hizmetlerini yurtdışında sürdürdü. 1998 yılında Avustralya'nın Brisbane şehrine yerleşti. Tebliğ ve irşad çalışmalarını Avustralya'nın her tarafına yaygınlaştırdı. Pek çok yerde camiler, kültür merkezleri açıldı. Brisban'daki camide, her gün sabah ve yatsı namazlarından sonra, hadis sohbeti yapıyordu.

Radyo sohbetleri yine devam etti. Cuma günleri Ak-Radyo'da yapmakta olduğu hadis sohbetlerine ilâve olarak, salı günleri tefsir sohbetleri yapmaya başladı (29 Eylül 1998). Fâtiha Sûresi'nden başladı. Her sohbette birkaç ayet-i kerime okuyup, izah ediyordu. Vefat etmeden önce yaptıkları son tefsir sohbetinde, Bakara Sûresi 224. ayetine kadar gelmişlerdi.

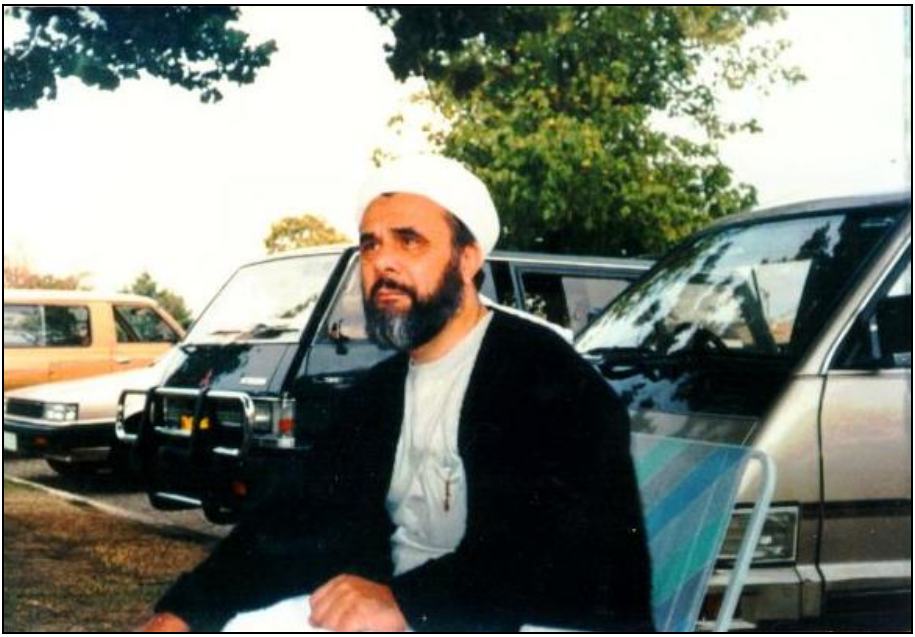

4 Şubat 2001 (10 Zilkade 1421) Pazar günü, bir cami açılışı yapmak için Grifit şehrine giderlerken, Avustralya yerel saatiyle 12'de (Türkiye saatiyle 04'te) Sydney civarında, Dubbo kasabası yakınlarında geçirdikleri elim bir trafik kazası sonucu, yanında bulunan damadı Prof. Dr. Ali Yücel Uyarel'le birlikte ahirete irtihal eylediler. Ani ölümleri ailesi, yakınları, sevenleri ve bütün müslümanlar tarafından derin bir üzüntüyle karşılandı.

Mübarek naaşları, Sydney'de Auburn Gelibolu Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra Türkiye'ye getirildi (8 Şubat Perşembe). 9 Şubat Cuma günü, Fatih Camii'nde yüzbinlerin iştirak ettiği muhteşem bir cenaze namazından sonra, tekbirlerle, salevatlarla, dualarla, gözyaşlarıyla, Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri'nin kabri civarında, Eyüp Mezarlığında toprağa verildi.

Prof. Dr. Mahmud Es'ad Coşan Rh.A, doğu dillerinden Arapça ve Farsça'yı, batı dillerinden Almanca ve İngilizce'yi bilmekteydi. Yurt içinde ve yurt dışında çok yönlü sosyal faaliyetlerini, tebliğ ve irşad çalışmalarını vefat edinceye kadar devam ettirdi.

Rûhu şâd, mekânı cennetî a'lâ olsun...

Yayınlanmış Eserleri:

01. Matbaacı İbrâhîm-i Müteferrika ve Risâle-i İslâmiye (1982)
02. Hacı Bektâş-ı Velî, Makàlât
03. Gayemiz (1987)
04. İslâm Çağrısı (1990)
05. Yeni Ufuklar (1992)
06. Çocuklarla Başbaşa
07. Başarının Prensipleri
08. Türk Dili ve Kültürü
09. İslâm'da Nefis Terbiyesi ve Tasavvufa Giriş (1992)
10. Avustralya Sohbetleri-1 (1992)

11. Avustralya Sohbetleri-2 (1994)
12. Avustralya Sohbetleri-3 (1995)
13. Avustralya Sohbetleri-4 (1996)
14. Yeni Dönemde Yeni Görevler (1993)
15. Haccın Fazîletleri ve İncelikleri (1994)
16. Zaferin Yolu ve Şartları (1994)
17. İslâm, Sevgi ve Tasavvuf (1994)
18. Sosyal Çalışmalarda Organizasyon ve Başarı (1994)
19. Güncel Meseleler-1 (1994)
20. Güncel Meseleler-2 (1995)

21. Hazret-i Ali Efendimiz'den Vecîzeler (1995)
22. Hacı Bektâş-ı Velî (1995)
23. Yunus Emre ve Tasavvuf (1995)
24. Başarı Yolunda Sevginin Gücü (1995)
25. İslâmî Çalışma ve Hizmetlerde Metod (1995)
26. Sosyal Hizmetlerde Hanımlar (1995)
27. Ramazan ve Takvâ Eğitimi (1996)
28. Tebliğ ve İrşad Çalışmaları (1996)
29. İslâm, Tasavvuf ve Hayat (1996)
30. Haydi Hizmete!.. (1997)

31. İslâm'da Eğitimin İncelikleri (1997)
32. Tasavvuf Yolu Nedir? (1997)
33. İmanın ve İslâm'ın Korunması-1 (1997)

34. İmanın ve İslâm'ın Korunması-2 (1998)
35. Allah'ın Gazabı ve Rızası (1997)
36. Mi'rac Gecesi (1998)
37. Doğru İnanç ve Güzel Kulluk (1998)
38. Ramazan ve Güzel Ameller (1998)

1. ASIL İYİLİK

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!

Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi üzerinize olsun...

Bakara Sûre-i Şerîfesi'nin 177. ayet-i kerimesindeyiz. Çok mühim noktalara topluca yer veren bir ayet-i kerime... Onun için kardeşlerimizin bu ayet-i kerimeyi özellikle dikkatle dinlemelerini, mümkünse ezberlemelerini rica edeceğim. Önce mübarek metnini okuyalım!

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلٰئِكَةِ وَ الْكِتَابِ وَ النَّبِيِّنَ ، وَ آتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهِ ذَوِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ ، وَ أَقَامَ الصَّلٰوةَ وَ آتَى الزَّكٰوةَ ، وَ الْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا ، وَ الصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَ الضَّرَّاءِ وَ حِينَ الْبَأْسِ ، أُولٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا ، وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ (البقرة:١٧٧)

(*Leyse'l-birre en tüvellû vücûheküm kıbele'l-meşrikı ve'l-mağribi ve lâkinne'l-birre men âmene bi'llâhi ve'l-yevmi'l-âhiri ve'l-melâiketi ve'l-kitâbi ve'n-nebiyyîn, ve âte'l-mâle alâ hubbihî zevi'l-kurbâ ve'l-yetâmâ ve'l-mesâkîne ve'bne's-sebîli ve's-sâilîne ve fi'r-rikàb, ve ekàme's-salâte ve âte'z-zekâh, ve'l-mûfûne bi-ahdihim izâ àhedû, ve's-sàbirîne fi'l-be'sâi ve'd-darrâi ve hîne'l-be's, ülâike'llezîne sadekù, ve ülâike hümü'l-müttekùn.*) (Bakara, 2/177) *Sadaka'llàhu'l-azîm.*

a. İman Nedir?

Bu ayet-i kerime büyük vazifeleri ve çok geniş önemli temelleri, doğru akîdeyi ve inancı bildiriyor; kelimelerinin çatısı altında toplamış bulunuyor. Bunu göstermek için bir hadis-i şerif nakledelim:[1]

عَنْ أَبِي ذَرٍّ ،"أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا الإِيمَانُ ؟ فَتَلا عَلَيْهِ: (لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ) إِلَى آخِرِ الآيَةِ. قَالَ: ثُمَّ سَأَلَهُ أَيْضًا ، فَتَلاهَا عَلَيْهِ. ثُمَّ سَأَلَهُ ، فَقَالَ: إِذَا عَمِلْتَ حَسَنَةً أَحَبَّهَا قَلْبُكَ ، وَإِذَا عَمِلْتَ سَيِّئَةً أَبْغَضَهَا قَلْبُكَ (ك. وابن أبي حاتم عن أبي ذر)

(*An ebî zerrin ennehû seele rasûlü'llàh SAS: Me'l-îmân?*) Ebû Zerr-i Gıfârî RA Peygamber Efendimiz'e, "Yâ Rasûlallah, iman nedir?" diye sormuş. Yâni gerçek imanın, Allah'ın sevdiği imanın, Rasûlüllah'ın öğretmek murad ettiği güzel imanın inceliklerini öğrenmek için sormuş olduğu anlaşılıyor. Buna cevap olarak Peygamber SAS Efendimiz, (*Leyse'l-birre en tüvellû vücûheküm kıbele'l-meşrıkı ve'l-mağribi...*) (Bakara, 2/177) ayet-i kerimesini okumuş.

Sonra Ebû Zerr-i Gıfârî tekrar sormuş. Yâni, "Bu ayeti anladım ama, iman nedir?" diye. Peygamber SAS Efendimiz, bu ayeti tekrar okumuş.

Sonra bir daha sormuş. Belki teferruat istiyor, belki başka bilgiler istiyor, belki umduğu başka cevap var. Tekrar sorunca,

[1] Hàkim, *Müstedrek*, c.II, s.299, no:3077; İbn-i Ebî Hàtim, *Tefsir*, c.I, s.433, no:1549; Ebû Zer RA'dan.

Peygamber SAS yine aynı ayet-i kerimeyi okumuş. Sonra Ebû Zerr-i Gıfârî Hazretleri'ne demiş ki:

(*İzâ amilte haseneten ehabbehâ kalbüke, ve izâ amilte seyyieten ebgadahâ kalbüke*) Yâni, imanın tarifini mâdem ayrıca, bu ayet-i kerimeden ayrı bir beyan olarak beyan edilmesini istiyorsun, taleb ediyorsun, o zaman söyleyeyim:

"—İman, bir güzel ameli, haseneyi işlediğin zaman; Allah'ın rızasına uygun, dinin tavsiye ettiği güzel bir işi yaptığın zaman, kalbinin onu sevmesidir. Kötü bir işi, Allah'ın sevmediği bir işi yaptığın zaman da, kalbinin, gönlünün onu sevmemesidir, ondan üzülmesidir." diye tarif etmiş. Ama, "İman işte böyle olur, mü'min insan böyle olur." diye anlatmak için, üç defa bu ayet-i kerimeyi okumuş.

b. Ayetin Sebeb-i Nüzûlü

Bu ayet-i kerime ehl-i kitâba, yâni hristiyanlara ve yahudilere cevap olarak indirilmiş bir ayet-i kerime. Hristiyanlar ibadetlerinde doğuya, yâni *maşrıka*, güneşin doğduğu tarafa dönerlerdi. Yahudiler de *mağribe*, yâni Beytü'l-Makdis taraflarına doğru, batıya doğru dönerlerdi. Umûmiyetle yönlendikleri yön buydu ve bunu önemli bir şey sayıyorlardı, üzerinde duruyorlardı.

Sonra, Peygamber Efendimiz Medine-i Münevvere'ye geldiği zaman, namazı kılarken Beytü'l-Makdis'i kıble edinip, oraya doğru dönerken, gönlü Kâbe'yi arzu ediyor diye, temenni ediyor diye; İbrâhim AS'ın aziz hatıraları var, yeryüzünde ilk inşa edilmiş mâbed, çok mübarek bir yer diye, Allah-u Teàlâ Hazretleri Kâbe-i Müşerrefe'ye dönülmesini emredince; bu durum, yâni Beytü'l-Makdis'ten dönmek ehl-i kitâbın canını sıktı. Müslümanların bir kısmı da, bu hususta tereddüt ettiler. Onun üzerine kıblenin değiştirilmesinin Allah'ın emri olduğu, ona uyulması gerektiği bildirildi. Geçtiğimiz derslerde, bu kıblenin değiştirilmesi ile ilgili ayetleri okumuş, açıklamıştık.

Buna rağmen, yahudiler ve hristiyanlar kendi yönlerine dönmeyi, mühim bir şey gibi ön plânda tuttukları için, işin böyle maddî bir hareket olmadığı, aslında çok derin kökleri olduğu; yâni Allah'ın sevdiği, razı olacağı dinin, imanın çok daha derin temelleri olduğu, bu ayet-i kerimeyle anlatıldı. Binâen aleyh,

sebeb-i nüzûlü, bu hristiyanların ve yahudilerin kıblenin değişmesi üzerine itirazları, söylentileridir.

İbn-i Abbas RA'a göre de, bu mü'minler içindir. "Daha önceden başka yere dönülürken, sonra Kâbe-i Müşerrefe'ye dönülünce bu işten bazı mü'minler tereddüde düştüler? Onlara, 'Doğuya dönmeyin, batıya dönmeyin; Kâbe'ye dönün!' diye müslümanlara hitaptır." diye bu ayet-i kerimeyi İbn-i Abbas böyle tefsir etmiş, böyle izah etmiş.

c. Doğuya, Batıya Dönmek İyilik Değildir

Şimdi ilk önce âyet-i kerimeyi, dinleyenlerin anlayacakları şekilde, ağır ağır kelimeleriyle beraber açıklayalım. Sonra izahları yapalım:

(*Leyse'l-birre*) *Leyse*, değildir mânâsına Arapça bir kelime. İsim cümlelerinin başına geliyor, isim cümlesinin öznesini ötre okutuyor, yüklemini de üstün okutturuyor. Özelliği bu. Yâni i'rab dediğimiz, Arapça kelimelerin sonlarının okunması, dilbilgisi kuralları bakımından bu leyse fiilinin önemi bu.

Bir isim cümlesi, meselâ "Hava güzeldir." gibi fiili olmayan bir

cümle... İki isimden, bir isim ve bir sıfatın teşkil ettiği, bir özne bir yüklem olan cümleye *isim cümlesi* deniliyor. Bunun başına geliyor. "O öyle değildir." mânâsına geliyor, anlamı olumsuzlaştırıyor.

Şimdi burada (*leyse'l-birre*), *birr* kelimesi üstün okunduğu için, bu yüklemi oluyor. Yâni, "Birr, iyilik, takvâ, iyi müslümanlık, iyi dindarlık değildir." Ne?.. Şu sayılan şey iyi dindarlık değildir.

Nedir o?.. (*En tüvellû vücûheküm kıbele'l-meşrıkı ve'l-mağrib*) "Ey yahudiler, ey hristiyanlar! Sizin yönlerinizi doğuya veya batıya dönmeniz ve bu hususta Allah'ın ahir zaman peygamberine, vahyine, indirdiği Kur'an-ı Kerim'e itiraz edip Kâbe'ye dönülmesini kabul etmemeniz, bu hususta ileri geri konuşmanız dindarlık değildir. Asıl dindarlık böyle olmaz. (*Ve lâkinne'l-birre*) Fakat asıl dindarlık, şöyle şöyle yapmaktır..." diye bütün ayet-i kerimenin geriye kalan kelimelerinde nelerin asıl dindarlık olduğu anlatılıyor.

Burada *birr* kelimesi, b-i-r-r; *r* harfi şeddeli yâni, iki tane. *Birr*, iyiliğin her çeşidine verilen bir isimdir. Yâni ibadet ve taat, itaat ve hayırlı ameller, sevap kazandıran şeyler... Yâni, sonuç itibariyle insanı Allah'ın rızasına, cennete götüren, sevap kazandıran faideli, güzel olan bütün hayırlı işlere *birr* denilir.

Umumiyetle biz sadece birr kelimesini kullanmayız. Çünkü Türkçe'de bir, iki, üç, dört diye sayı olarak bir var, belki bazıları bunu bilemez. Ecdadımız, dâimâ *takvâ* kelimesiyle beraber kullanmış. *Birr ü takvâ*; iyilik ve Allah'tan korkarak böyle titizce müslümanlık yapmak mânâsına beraber kullanılmış.

İyilik yapan kimseye de isim olarak *el-berrü*, yâni *be* harfi üstünlü olarak *berr* denilir. *Berren bi-vâlideyhi*, anne babasına iyilik yapan evlât mânâsına; veyahut *be*'den sonra *elif* gelerek *el-bârru*, yâni iyilik yapan kimse mânâsına ism-i fâil sigasıyla kullanılır.

İyilik diyelim biz, ama böyle anlayalım ki; Allah'a itaat mânâsına, sevap kazandıran, hayır hâsıl eden, insanı cennete götüren icraat demek. "Birr, sizin yüzünüzü doğuya veya batıya döndürmeniz değildir. Şu ayet-i kerimede, aşağıda sayılacak olan şeylerdir, asıl onlardır." mânâsına.

Burada eğer hitab müslümanlara ise; "Ey müslümanlar, sizin

daha önceden, kıble belirlenmezden önce istediğiniz yöne namaz kılıyordunuz. O tarafa, bu tarafa dönüp kılıyordunuz. Şimdi kıble emrolundu, artık o değildir." diye böyle yorumluyorlar ama, daha ziyade yahudiler ve hristiyanlara hitab ettiği şeklindeki rivayet kuvvetli.

Bir de bazı kıraatlerde, (*Leyse'l-birrü*) diye okuyan kıraat alimleri var. O zaman *birr* kelimesi *leyse*'nin ismi oluyor; haberi (*en tüvellû*) oluyor. Şimdi bizim okuduğumuz gibi *birre* olunca, mânâda öncelik kazanmış oluyor. Yâni vurgulanmış oluyor. Haberin öne getirilmesi dikkati çekmek içindir. Yâni yüklemi öne getirmek... (*Leyse'l-birre*) okunduğu zaman, "İyilik değildir şunlar, şunlar; asıl iyilik şunlar şunlardır!" diye mânâ daha kuvvetli olmuş oluyor. (*Leyse'l-birrü*) dendiği zaman, düz, heyecansız bir hüküm söylenmiş oluyor. Ama sonuç itibariyle, mânâ ikisinde de aynı noktaya geliyor.

d. Asıl İyilik

(*Leyse'l-birre*) "İyilik değildir, iyi dindarlık değildir, iyi insanlık, iyi müslümanlık değildir, yüzünüzü batıya veya doğuya dönmek..."

(*Ve lâkinne'l-birre*) Bu *lâkin* de Türkçe'de kullanılan bir kelime. Bu da yine isim cümlelerinin başına gelir. *Leyse*'nin aksini yapar; yâni ismini üstün okutur, haberini ötre okutur. (*Ve lâkinne'l-birre*) "Fakat asıl iyilik şunları yapanların iyiliğidir..." diye, o sıralama geliyor ondan sonra. O sıralamayı şimdi bir bir açıklayacağız. Önce bu sözü açıklayalım! Ona bağlı öteki mânâları kolay kavrayalım diye bu ana cümleyi açıklayalım:

"Sizin yaptığınız doğuya, batıya dönmek asıl birr değildir. Lâkin asıl birr, şunları şunları yapmaktır..." diye, derin dindarlığın temellerini bize Cenâb-ı Hak Teàlâ bildiriyor. (*Ve lâkinne'l-birre*) Burada *birr* kelimesini, *el-bârre* diye ism-i fâil sîgası şeklide okuyan kıraat alimleri de olduğunu kitaplar yazıyor. Yine o zaman, "İyi insan şunları yapan kimselerdir." mânâsına gelir. *Birr* diye okunursa, "Asıl iyilik şunu yapanın iyiliğidir." mânâsına geliyor o zaman.

(*Men*) "İyi bir dindar kimse o kimsedir ki; (*âmene bi'llâhi ve'l-yevmi'l-âhiri*) Allah'a inanır ve ahiret gününe inanır, (*ve'l-melâiketi*) ve Allah'ın meleklerine inanır, (*ve'l-kitâbi*) Allah'ın kitaplarına inanır."

"Kur'an-ı Kerim'e inanır" diye de açıklayanlar var. Yâni *el-kitab*, kitap cinsinden Allah'ın ilâhi kitap olarak daha önceki peygamberlere indirdiği kitaplara inanır. Ama tekil olduğundan, "*Ve'l-kitâb*'dan maksat Kur'an'dır." diyenler var.

Birinci söz daha tercih ediliyor. Çünkü arkasından, (*Ve'n-nebiyyîn*) "Peygamberlere inanır." kelimesi geliyor. Eğer, "Peygambere" deseydi, o zaman bu (*ve'l-kitab*) Kur'an olurdu, peygamber de bizim Peygamber Efendimiz olurdu. Allah-u Teàlâ Hazretleri umûmî beyan ediyor: "O kimsenin iyiliğidir ki asıl iyilik; o kimse Allah'a inanır, ahiret gününe inanır, meleklere inanır, kitaba inanır, yani bütün kitaplara inanır; (*ve'n-nebiyyîn*) ve Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlere inanır."

El-hamdü lillâh, biz böyleyiz. Hamd ü senâlar olsun, Allah'ın bütün peygamberlerine inanıyoruz. Hepsinin gönlümüzde müstesnâ mevkîleri, makamları var. Mûsâ AS, İsâ AS, İbrâhim AS, Ya'kub AS, Yûsuf AS... Adem AS'dan Peygamberimiz'e kadar, hepsine inanıyoruz.

Sonra: (*Ve âte'l-mâle*) Bu *âtâ* fiili nereye bağlı? (*Men âmene*) *Âmene*'ye bağlı. Yâni asıl iyilik kimin iyiliğidir? "Hem şunlara şunlara iman eden ve hem de (*âte'l-mâle*) malı veren, (*alâ hubbihî*) sevgisi üzere..." Onu açıklayacağım, daha geniş bir şekilde söylenenleri nakledeceğim. "Malı sevgisi üzere verendir."

Kime verendir?.. (*Zevi'l-kurbâ*) "Kendisiyle yakınlık bağları olanlara, (*ve'l-yetâmâ*) yetimlere... (*Ve'l-mesâkîne*) Kendi idaresini sağlayamayan, dâimâ insanlara muhtaç durumda olan miskinlere... (*Ve'bne's-sebîl*) Yolculara, (*ve's-sâilîn*) ve gelip isteyen, dilenenlere... (*Ve fi'r-rikàb*) Ve kölelikten kurtulmak isteyen insanlara malı verendir." Yâni, "O kimsedir ki malı sevgisi üzere verir; yakınlara, yetimlere, miskinlere, yolculara, dilenenlere ve esarette olanlara..."

(*Ve ekàme's-salâh*) Bu da yine *âmene*'ye bağlı. "Ve o kimsenin iyiliğidir ki, o kimse aynı zamanda hem şunlara iman eder, hem

malı şunlara şunlara verir... (*Ve ekàme's-salâte*) Ve namazı dosdoğru, sapasağlam, dimdik kılar... (*Ve âte'z-zekâte*) Ve malının zekâtını verir... (*Ve'l-mûfûne bi-ahdihim izâ àhedû*) ve insanlarla ahdettikleri zaman, ahidlerine riayet eden kimselerin dindarlığıdır asıl makbul olan dindarlık." Buradaki (*mûfûne*), yukarıdaki *men âmene*'deki *men*'e bağlı.

(*Ve's-sàbirîne fi'l-be'sâi ve'd-darrâi ve hîne'l-be's*) "Sabredenlerin birr ü takvâsıdır." Nerede sabrediyorlar?.. (*Fi'l-be'sâi ve'd-darrâi*) "Fakirlik, yoksulluk durumlarında; hastalık, elem, keder durumlarında; (*ve hîne'l-be's*) ve savaş zamanında sabredenlerin birr ü takvâsıdır."

(*Ülâike*) "İşte bütün bunları yapanlar, işte bunlar (*ellezîne sadakù*) dindarlığı dosdoğru olan, özü sözü doğru olan kimselerdir. (*Ve ülâike hümü'l-müttekùn*) İşte bunlar müttakî olanların, Allah'tan korkan, birr ü takvâ sahibi sıfatına hakkiyle layık olan müttakîlerin ta kendileridir."

e. Allah'a İman

Ana mânâ bu... Şimdi kelime kelime üzerinde durarak açıklayalım:

Allah-u Teàlâ Hazretleri buyuruyor ki, asıl dindar insanın ilk sıfatı, Allah'a inanmasıdır. Yâni Allah'a inanmak, Allah'tan korkmak ve Allah'ın emirlerini tutmak önemlidir. Yoksa öyle Allah'a itiraz edip, Peygamberini kabul etmeyip, Kur'an'ına sırt çevirip, doğuya dönmek, batıya dönmek iş değildir. Bunlar maddî hareketlerdir. Bunlardan önemli olan, bunun derinliğindeki daha önemli işleri yapmaktır.

Şimdi bu ayet-i kerimeyi iyice öğrenirse kardeşlerimiz, her yerde konuşmalarında gayet iyi bir şeklide bunları anlatırlar.

Allah'a iman en önemli oluyor. Allah'a iman edip bağlanmak, övünülecek dindarlığın, Allah'ın iyi kulu olmanın, kâmil insan olmanın ilk şartı oluyor. İnanacak ve doğru inanacak... Onun için Allah'a inancımızın, Allah'ın razı olacağı şekilde, Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de bildirdiği şekilde, Peygamber Efendimiz'in anlattığı şekilde; böyle abuk sabuk, efsane, masal, yalan, yanlış, şirk, küfür bulaşığı olmayan bir güzel iman olması lâzım!..

Güneş tanrı mıdır?.. Olamaz! Hangi ilim adamına sorarsan sor. Öküz tapınılacak bir mahlûk olabilir mi?.. Olamaz! Hazret-i İsâ tapınılacak bir varlık olur mu?.. Olmaz. Çünkü Hazret-i İsâ'dan önceki insanlar bu sefer neye tapınacaklardı? Eğer tapınılacak Hazret-i İsâ idiyse, Hazret-i Adem'e tapınılması lâzımdı veya Hazret-i Adem'in yerine Hazret-i İsâ'nın gelmesi lâzımdı. Nereden baksan, nasıl düşünsen, olmaz!

Hazret-i İsâ kendisi, kendisine tapınılmasını da söylememiştir. Söylemediği kesin. Allah'ın emrettiğini söylemiştir. Allah'ın birliğine çağırmıştır. İnsanlar onu, mucizelerinden dolayı tanrı sanıyorlar. Halbuki gayet basit bir olay. Peygamberler Allah'ın sevgili kulları oldukları için, Allah onlara olağanüstü şeyler yapma meziyeti vermiştir.

Bizim Peygamberimiz'in de nice mucizeleri vardır. Müşriklerin gözleri böyle fal taşı gibi açılıp, hayretler içinde müşahede ettikleri "Allah Allah!" deyip böyle şaşırdıkları mucizeleri vardır. Mûsâ AS'ın çeşitli mucizeleri vardır. Buraya kadarki ayetlerde okuduk. Kur'an-ı Kerim beyan ediyor, Peygamber Efendimiz beyan ediyor. Tur Dağı'nda, sihirbazlarla karşılaşmasında, Firavun'dan kurtulmasında...

İbrâhim AS'ın mucizeleri vardır, Nuh AS'ın mucizeleri vardır. Peygamberlerin mucizeleri olur. İsâ AS'ın da mucizeleri vardır. Hastaları iyi etmek vs... Ona tapmak doğru değil.

Başka ne var insanların tapındıkları?.. Dinler tarihini şöyle hatırımıza getirelim... Hele Yunanlılar'ın hiç tutulacak tarafları yok! İşi tamamen edebiyata ve masala boğmuşlar, Olimpos dağı, Zeus, harb tanrısı, şarap tanrısı, aşk tanrısı... vs. İşi tamamen saçmalamışlar. Tamamen şirk, korkunç bir şirk…

Sâsâniler, Persler; onlar işte iyilik tanrısı, kötülük tanrısı diye iki tanrı düşünmüşler; Yezdan, Ehrimen diye, aydınlık, karanlık diye. Halbuki karanlık, aydınlık bir ışık olayıdır, biliyoruz. Hiç bunun tanrı olmakla ilgisi yok. Hepsini yapan Rabbü'l-àlemîn... Yeri göğü yaratan, yeri göğü idare eden, yerin, göğün mülkünün sahibi Allah'ın hepsi.

Demek ki iyilik de, kötülük de Allah'tan. Bütün mukadderâtı Allah takdir ediyor. Eğer bir kaç tane otorite, yâni tanrı, istediğini yapan merkez olsaydı, kâinatta birlik olmazdı, düzen olmazdı,

kargaşa olurdu, çatışma, çarpışma olurdu. Bu fizik düzeni, kimya düzeni, bu muhteşem ahenk ve birlik olmazdı. Yer gök darmadağın dağılırdı. İşte o zaman Yunanlıların efsaneleri gibi, o tanrı o tanrıya saldırır, o onunla kavga eder, Olimpos dağındaki Zeus onlara kızar, bağırır, çağırır filan... Bunlar tiyatro konusu tabii.

f. Ahiret Gününe İman

Önce (*âmene bi'llâh*); yâni, "Dindar bir insan o kimsedir ki Allah'a iman etti." Allah'a iman ettikten sonra önemli ikinci vasıf nedir?.. (*Ve'l-yevmi'l-âhir*) "Ahiret gününe inanmak."

Şimdi bu ahirete inanmak en önemli, en kıymetli, insanlara en faydalı iman şûbesidir. Putlara tapanlar ahirete inanmıyorlarmış. Bizim arkadaşların kendi hayatlarında yaşadıkları bazı olaylardan da anlattıklarına göre, meselâ Amerika'da bir toplantı düzenlemişler. Haham, papaz ve müftüyü çağırmışlar, konuşturmuşlar. Haham ahireti inkâr etmiş. Ben hayretler içinde kaldım.

Orada tabii, papaz çıkmış demiş ki:

"—Aziz kardeşim! Sen nasıl ahireti inkâr edersin ki, işte beraberce okuduğumuz Tevrat'ta, İncil'de, Ahd-i Atik, Ahd-i Cedîd, mukaddes kitapta şu ayet var, bu ayet var?.." diye, o bile razı olamamış.

Demek ki, ahirete inanmayan yahudiler var, ehl-i küfür var. "Her şey dünyadadır." diyenler var. Bunların karşılığında Cenâb-ı Hak Teàlâ, kendisine imandan sonra, hemen ahirete imanı beyan buyuruyor. Bu önemini gösterir. Allah'a inanmak birinci önemli, temel iş; ondan sonra ahirete inanmak geliyor.

Ahireti inkâr etti mi insan, ne müslümanlık kalır, ne iman kalır, ne akıl, ne mantık kalır. Çünkü bilinmeyen bir şeyi, istikbâle ait bir şeyi, bir insanın kalkıp da inkâr etmesi, hakkı ve haddi değildir. "Yarın yağmur yağmayacak, yarın şöyle olmayacak!" veya "Bir asır sonra şu olmayacak, bu olmayacak..." diye kimse diyemez. Diyene de derler ki:

"—Nereden biliyorsun ya sen? Nasıl karar veriyorsun buna?.."

Yâni bu inkâr delilli de değildir, bir belge gibi bir şey de

yoktur. Binâen aleyh, ahirete iman, hiç kimsenin inkâr edemeyeceği bir şeydir; çünkü ileridedir. Kimsenin inkâra hakkı yoktur. İnkâr bilimsel olarak da doğru değildir, dînî bakımdan da doğru değildir. Hele Kur'an bakımından, hele sünnet yönünden hiç doğru değildir.

"—E pekiyi bazıları çıkıyor da, 'İşte cennet de, cehennem de bu dünyada, ahirette bu dünyada...' diyorlar?..

Hayır! Öyle değil! (*Ve'l-ba'sü ba'de'l-mevti hakkun*) "Öldükten sonra dirilmek vardır." Hesap vardır, mahkeme-i kübrâ vardır, cennet vardır, cehennem vardır.

İşte asıl mü'min insan, Allah'a inanır ve ahiret gününe inanır. En önemli iş bu... Ahirete inandığı için de, hesabı düşündüğü için de, sağlam müslüman olur. Ahirete inanmayan, sadece bu dünya var diyen, "Vur patlasın, çal oynasın... Bu dünyada ne yaparsam yanıma kârdır." diye *epikürist* bir felsefeyle, zevkle, *hedonist* felsefeyle böyle ömrünü geçirir. "Nasıl olsa ben yaşayacağım kadar yaşayacağım; ondan sonra bir şey yok!" diye çok anarşist olur, çok bozguncu olur, çok bencil olur, çok zararlı işler yapar. Yâni zararları da çok ama, gerçek de değil, bilimsel de değil. Asıl dindar, asıl iyi insan hem Allah'a inanır, hem ahiret gününe aşk ile, sıdk ile, yakîn ile inanır.

g. Meleklere İman

(*Ve'l-melâiketi*) "Meleklere inanır." Melekler nedir?.. Melekler Allah'ın kullarıdır ve onları çeşitli vazifelerle vazifelendirmiş, emretmiş; o vazifeleri yapıyorlar.

Şimdi, "Meleklere de inanmaktır." demekle yahudilere şöyle bir, "Siz bak bu yanlışı da yapıyorsunuz!" diye bir işaret var. Çünkü yahudiler Cebrâil AS'ı düşman ediniyorlardı. Onu melek kabul etmek istemiyorlardı. Ama, Allah'ın ulu meleklerinden birisi. Mü'min insan melekelere de inanır.

"—E görmüyoruz..."

Görmüyoruz ama etrafımızda bir çok iş olup duruyor. Olduran Allah-u Teàlâ Hazretleri; vazifeliler melekler... Gözümüzü, kolumuzu, her âzâmızı, her eklemimizi bekleyen melekler var. Sağımızda, solumuzda hafaza melekleri var. Amellerimizi yazıyorlar, tesbit ediyorlar. Bunlar mahkeme-i kübrâda ortaya

konulacak. İnsanların hesabı o mahkemede öyle görülecek, öyle belgelendirilecek. Yerdeki, gökteki bir çok olayları da yapan, götüren, Allah'ın böyle ulvî varlıkları var, görünmez varlıkları var. İman ediyoruz.

Görünmez ama, göründüğü zaman da oluyor. Görülebilir duruma da geçebilirler. İstedikleri zaman insanın karşısına çıkarlar. İbrâhim AS'a misafir gibi gelmişler. Cebrâil AS Peygamber Efendimiz SAS'e, bir beyaz elbise giymiş kişi olarak çok kere gelmiş. Başka insanlar da görmüş, konuşmasını da duymuş. Olur yâni.

Görünebilirlik kabiliyeti de var, ama herkes göremez. Peygamber Efendimiz konuşup dururken, yanındaki hanımı Hatice Anamız göremiyordu. Ebû Bekr-i Sıddîk Efendimiz ile dururken, Cebrâil geldiği zaman, "Allah'tan selâm getirdi sana." diye söylüyordu ama, Ebû Bekr-i Sıddîk Efendimiz göremiyordu.

Ama hakiki mü'min, hakîkî birr ü takva sahibi insan, meleklere de inanır.

h. Kitaplara İman

Sonra, (*Ve'l-kitâb*) "Kitaba da inanır." Kitap tabii, "Allah'ın kitap indirdiğine de inanır." mânâsına bütün kitapları, bütün semâvî kitapları içine alan bir tâbir olabilir.

Yalnız burada bir şeyi de açıklamak lâzım: Biz bütün semâvî kitapların o zamanki, o peygambere indiği zamanki bozulmamış hâline inançlıyız. Yoksa kitap kaybolmuş, aslı ortada yok, sonradan birisi yazmış, "Bu işte odur!" demiş. O artık bilimsel bakımdan düşünülecek bir şey. İçindeki yazılan şeylerin bir kısmı doğru olabilir, bir kısmı da kişilerin katması olabilir.

Nitekim yüzlerce İncil'in cümleleri birbirlerinden farklıydı. Demek ki, ana konularda bazı hatırda kalan şeyler tam tutuyor ama, bazılarını tam tutturamadıkları için farklılıklar olmuş. Bunlar elenmiş, İznik Konsülünde, milattan sonra 325 yılında; dört tanesi bırakılmış, ötekiler reddedilmiş. Bu arada Hazret-i Muhammed AS'ın ahir zaman peygamberi olduğunu açıkça beyan eden Barnaba İncili de reddedilmiş, dışlanmış. Halbuki, "Ahir zaman peygamberi Ahmed, Muhammed isminde Allah'ın sevgili,

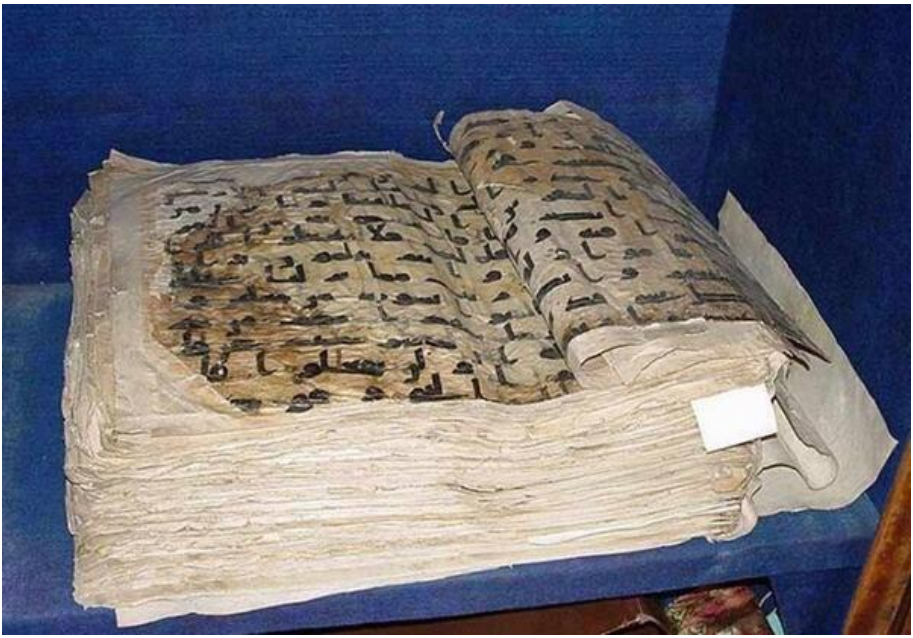

en sevgili peygamberi gelecek!" diye orada var. Bütün İncillerde de *Paraklitus* şeklinde var. Onlar da onu başka türlü, Rûhü'l-Kudüs veya Cebrâil gibi bir şeyle yanlış yorumluyorlar ama, var aslında...

Şimdi kitaplara inanırız ama, bozulmamış şekillerine inanırız. Yoksa bozuklarına inanamayız. Çünkü bozulduğu için, yanlış noktaya götürür. Kur'an-ı Kerim, eski kitapların bütün hepsini toplayan, bütün hepsini temsil eden, hepsinin içindeki mânâları ihtivâ eden en son kitaptır. Yâni:

فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ (البيِّنة:٣)

(*Fîhâ kütübün kayyimeh*) (Beyyine, 98/3) Kur'an-ı Kerim içinde her türlü eski peygamberlere indirilmiş bilgiler de mevcut olduğundan, hepsinin temsilcisidir. Ona inanması lâzım! Bütün kitaplara inanıp, asıl Kur'an-ı Kerim'e inanması lâzım!

Çünkü asıl bilgiler, bozulmamış bilgiler, harfi bile değişmemiş bilgiler, ceylan derisine yazılmış, kürek kemiği üzerine yazılmış,

şuraya yazılmış, buraya yazılmış... Bugüne kadar el-hamdü lillâh elimizde, müzelerde saklanan, Hazret-i Osman zamanından, Hazret-i Osman'ın kanı üstüne damlamış nüsha elimizde... Hazret-i Ali'nin eliyle yazdığı imzalı Kur'an-ı Kerim müzemizde, el-hamdü lillâh... Tabii bir mü'min, Allah'ın kitaplarına inanır.

i. Peygamberlere İman

(*Ve'n-nebiyyîn*) "Allah'ın gönderdiği mübarek peygamberlerine, kullara Allah'ın emirlerini bildiren vazifeli peygamberlere inanır." Bir tanesini inkâr etse, olmaz. Allah'ın peygamberlerinin hepsine inanmak lazım!

Biz hepsine inanıyoruz. Başkaları, kendilerinkine inanıyor, kendilerinden başkasına ait olanları reddediyor. Öyle şey olmaz! Çünkü kendi kitaplarında da, kendi peygamberlerinden önce bazı peygamberler geldiğini okuyorlar ve kabul ediyorlar; Adem AS, Nuh AS, vs... diye. Binâen aleyh, kendilerinden sonra da hayat devam ettiğine göre, kendilerinden sonra da peygamber geldiğini inkâr etmemeleri lâzım ama, Hazret-i İsâ'yı inkâr etmiş mûsevîler... Ehl-i kitap Peygamber Efendimiz'e tâbi olmamış. Bir kısmı kabul edip müslüman olmuşsa da, bir kısmı eski haliyle kalmış, kaybetmiş.

Asıl dindar, iyi insan, birr ü takvâ sahibi insan, bütün peygamberlere inanır.

j. Malından Allah İçin Vermek

Başka?.. Bir ü takvâ sahibi insanın bir vasfı da: (*Ve âte'l-mâle alâ hubbihî*) "İyi insan o kimsedir ki Allah'a inandı, ahiret gününe inandı, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandı... O iyi insan, yani ideal dindar, en iyi dindar, kâmil dindar insan; malını sevgisi üzere yakınlarına, yetimlere, miskinlere, yolculara, dilenenlere verir ve esirlere verir."

"Malını verir; (*alâ hubbihi*) onun sevgisi üzerine malını verir." Buradaki onun sevgisinden maksat nedir, *hû* zamiri kime gidiyor?.. Bu Allah'a gidiyor ise; "Allah sevgisiyle, Allah aşkıyla, Allah'ın emrine itaat ediyorum diye, Allah'ı sevdiği için, Allah aşkı için, Allah rızası için malını yakınlarına, yetimlere, miskinlere,

yolculara, dilenenlere, esirlere verir." İyi dindarın bir vasfı budur.

Bu *hû* zamiri eğer mala gidiyorsa, yâni *alâ hubbi'l-mâl* ise; "Malı sevdiği halde, parayı, pulu serveti, kazandıklarını sevdiği, benimsediği halde, Allah emretti diye verir." mânâsına gelir.

Bu hususta hadis-i şerifler de var. Buhàrî ve Müslim'in Ebû Hüreyre RA'dan rivâyet ettiğine göre:[2]

جاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ !
أيُّ الصَّدَقَةِ أعْظَمُ أجْراً ؟ قَالَ: أنْ تَصَدَّقَ وَ أَنتَ صَحيحٌ شَحيحٌ ،
تَخْشَى الْفَقْرَ ، وتَأْمُلُ الْغِنٰى ، وَلاَ تُمْهِلْ حَتَّى إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ
قُلْتَ لِفُلاَنٍ كَذَا وَلِفُلاَنٍ كَذَا ، وَقَدْ كَانَ لِفُلاَنٍ (خ. م. د. ن. ه.
حم. خز. حب. هب. ق. هبعن أبي هريرة)

RS. 90 (*Câe racülün ile'n-nebiyyi salla'llàhu aleyhi ve sellem, fekàle: Yâ rasûla'llàh! Eyyü's-sadakati a'zamü ecran?*) Bir adam Peygamber SAS'e geldi:

---

[2] Buhàrî, *Sahîh*, c.II, s.515, *Zekât 30/10*, no:1353; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.716, *Zekât* 12/31, no:1032; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.125, no: 3335; Buhàrî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.272, no:778; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.III, s.200; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.II, s.317, no:696; Ebû Hüreyre RA'dan.

Lafız farkıyla: İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.903, no:2706; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.126, *Vesàyâ* 12/3, no:2865; Neseî, *Sünen*, c.VI, s.237, no:3611; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.231, no:7159; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.X, s.464, no:6080; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.IX, s.54, no:16321; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.255, no:3469; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.189, no: 7621, 7624; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.99, no:6438; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.IV, s.103, no:2454; İshak ibn-i Râhaveyh, Müsned, c.I, s.214, no:170; İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, C.II, s.142, no:1360; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VI, s.400, no:16250, 16279, 16280, 16282; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.V, s.91, no:3790 ve s.213, no:4008; c.VI, s.440, no:5507.

"—Yâ Rasûlallah! Hangi sadaka sevap bakımından en büyüktür, en çok sevaplı sadaka hangisidir?" diye sordu.

Sadakanın cinsini sordu, ne şekilde verileceğini öğrenmek istedi, teferruatı bilmek istedi. "En güzel sadaka, en makbul sadaka, Allah'ın en sevdiği, en büyük sevap verdiği sadaka hangisidir?" dedi.

Peygamber Efendimiz şöyle cevap verdi: (*En tesaddaka ve ente sahîhun*) "Senin sıhhatliyken, gençken, yaşama ümidin varken verdiğin sadakadır."

(*Şahîhun*) *Şahîh* de, şuh sahibi. *Şuhh*, iki tane *ha* ile, cimrilik demek Arapça'da. Pintilik, cimrilik, eli sıkılık mânâsına bir kelime. Bir de Farsça'da *şin-vav-hı* harfleriyle yazılan *şuh* vardır; o şen şakrak kadın mânâsına kullanılan bir başka kelime. Buradaki *şuh*, *ha* harfi şeddeli... *Şuhhun,* cimrilik demek. (*En tesaddaka ve ente sahîhun şahîhun*) "Sıhhatliyken ve cimrilik hissi içinde varken verdiğin sadakadır."

Evet insan sadakayı veriyor ama, bayağı yüreği cız ede ede veriyor çok kimse. Neden?.. Çünkü ne zahmetlerle kazandı. Para kazanmak kolay değil. Harcamakta eli zorlanıyor. (*Alâ hubbihî*), *alâ hubbi'l-mâl* mânâsına geliyorsa, malı sevdiği halde yine

cimrilik hissini yenerek, Allah rızası için onu vermek oluyor.

"Sen sıhhatliyken, içinde cimrilik hissi varken; (*tahşe'l-fakra*) fakirlikten korkuyorken, (*ve te'mülü'l-gınâ*) zengin olmayı umuyorken verdiğin sadakadır." buyurmuş.

وَتَأْمُلُ الْبَقَاءِ

(*Ve te'mülü'l-bekà'*)[3] "Daha ölmem, yaşarım diye düşünüyorken..." diye bir rivayet de hatırlıyorum.

Çünkü, insan öleceği zaman, artık nasıl olsa bu mal bana kalmayacak diye, o zaman veriyor. Nitekim hadis-i şerifin devamında o geliyor:

(*Ve lâ tümhil*) "Sakın bu cömertlik yapmayı, hayır yapmayı, sadaka vermeyi ihmal etme, geriye bırakma; (*hatta izâ belegati'l-hulkùm*) canın boğazına geldiği zamana kadar geriye bırakma, tehir etme!" O ne zaman?.. İnsanın öleceği zaman, can boğazına geldi mi, ağzından çıkıp gidiverir. Ruhunu teslim etti mi, o zaman kıymeti kalmaz.

Şimdi yatağa yatmış, ölmek üzere, hàlet-i nezi'de... (*Kulte*) "O zaman dersin ki: (*Li-fülânin kezâ*) 'İşte falanca tarlamı falancaya verdim, şunu verdim. (*Ve li-fülânin kezâ*) Akrabadan, çoluğumdan, çocuğumdan falanca kimseye de şunu verdim, bunu verdim.' (*Ve kad kâne li-fülân*) Sen ona verdim, buna verdim diyorsun; ister de ister deme, zâten onun bunun olacak, zâten mirasçılara gidecek. Yâni, hayrını hasenatını o zamana tehir etme!" diye Peygamber Efendimiz tavsiye buyurmuş.

Bu hadis-i şerifi niçin okuduk?.. (*Alâ hubbihî*) Malın sevgisi

---

[3] Müslim, *Sahîh*, c.II, s.716, *Zekât* 12/31, no:1032; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.126, *Vesàyâ* 12/3, no:2865; Neseî, *Sünen*, c.VI, s.237, no:3611; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.231, no:7159 Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.189, no:7621; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.99, no:6438; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.IV, s.103, no:2454; İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, C.II, s.142, no:1360; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VI, s.405, no:16279, 16280; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.VI, s.440, no:5507.

içinde varken, adam cömertlik yapmışsa, güzel. Aferin ki cimrilik hissini yeniyor, Allah'ın emrini tutuyor ve vazifeyi yapıyor.

Sonra malı kimlere vereceği sıralanıyor. Malı kimlere verir insan, hayrı hasenatı kimlere yapar?..

1. Akrabalara Yardım

(*Zevi'l-kurbâ*) "Birincisi akrabalara..." Niye önce zikredildi?.. Çünkü en sevaplısı o. İnsanın yakınlarından, akrabalarından fakir varsa, önce ona vermek lâzım! Çünkü Peygamber Efendimiz bir hadis-i şerifinde buyurmuş ki:[4]

الصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ ، وَهِيَ عَلَى ذِي الرَّحِمِ اثْنَتَانِ:

صَدَقَةٌ ، وَصِلَةٌ (ش . حم . والدارمي ، ت. ن. ه. خز. طب.

ك . ق . ض . عن سلمان بن عامر ؛ طب . عن أنس عن

أبي طلحة)

RE. 217/14 (*Es-sadakatü ale'l-miskîni sadakatün*) "Bir miskin adama, fakir adama, kendisini geçindiremeyen, düşkün adama sadaka vermek bir sadakadır. (*Ve hiye alâ zi'r-rahimi isnetân*)

---

[4] Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.46, *Zekât*, no:658; Neseî, *Sünen*, c.V, s.92, no:2582; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.591, *Zekât* 8/28, no:1844; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.17, no:16272; Dârimî, *Sünen*, c.I, s.488, no:1680; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.278, no:2067; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.132, no:3344; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.VI, s.276, no:6211; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VIII, s.87, no:8048; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.564, no:1476; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.239, no:3426; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.174, no:7524; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.49, no:2363; Hàmidî, *Müsned*, c.II, s.363, no:823; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.III, s.210; İbn-i Zenceveyh, *el-Emvâl*, c.III, s.135, no;1054; Selman ibn-i Àmir RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.V, s.101, no:4723; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.IV, s.161, no:3868; Enes ibn-i Mâlik RA'dan, o da Ebû Talha RA'dan.

Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.X, s.437, no:19627; İbn-i Sirin Rh.A'ten.

Kenzü'l-Ummâl, c.VI, s.346, no:15983; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XIV, s.58, no:13783.

Ama akrabaya, yakınlarından birisine tasadduk etmek, iki sadakadır. (*Es-sadakatü, ve's-sıleh*) İki tanenin birisi sadaka sevabıdır; birisi de sıla-i rahim, yâni akrabayı gözetme davranışının sevabıdır." Binâen aleyh sevabı iki mislidir.

Yine bir rivayet burada, kaynaklarda kaydedilmiş ki, Meymûne Vâlidemiz RA'nın yanında büyüttüğü bir cariyesi varmış, onu sevap kazanmak için azâd etmiş. Peygamber Efendimiz'e sormadan, izin almadan kendi câriyem diye, kendi câriyesini azâd etmiş Meymûne Validemiz. Peygamber Efendimiz onun yanına geldiği zaman da demiş ki:[5]

أَشَعَرْتَ يَا رَسُولَ اللهِ ، أَنِّي أَعْتَقْتُ وَلِيدَتِي ؟ قَالَ: أَوَ فَعَلْتِ ؟

قَالَتْ: نَعَمْ . قَالَ : أَمَا إِنَّكِ لَوْ أَعْطَيْتِهَا أَخْوَالَكِ كَانَ أَعْظَمَ

لأَجْرِكِ (خ. طب. ق. عن ميمونة)

(*E şearte yâ rasûla'llàh, ennî a'taktü velîdetî*) "Yâ Rasûlallah, hissettin mi, bildin mi ben cariyemi Allah rızası için azâd ettim?" demiş.

(*Kàle: Eve fealti*) "Öyle mi yaptın?" diye Efendimiz sormuş.

(*Kàlet: Neam*) "Evet öyle yaptım." deyince, bakın ne cevap veriyor Peygamber Efendimiz:

(*Emâ inneki lev a'taytihâ ahvâleki*) "Keşke o câriyeyi sen dayılarına verseydin ya; (*kâne a'zame li-ecriki*) senin sevap kazanman bakımından daha iyi olurdu."

---

[5] Buhàrî, *Sahîh*, c.II, s.915, *Hibe* 55/14, no:2452; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.694, no:999; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.529, no:1690; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.VI, s.332, no;260860; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.IV, s.95, no:2434; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.132, no:3343; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XXIII, s.440, no:1067; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XIII, s.20, no:7109; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.575, no:1513; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.238, no:3424; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.59, no:11108; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.179, no:4932; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.IX, s.414, no:3737; İshak ibn-i Râhaveyh, *Müsned*, c.IV, s.221, no:23; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.446, no:1548; Hz. Meymûne RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VI, s.668, no16399.

Neden?.. Sadakayı, iyiliği akrabaya yapmak bir sadaka sevabı kazandırıyor, bir de sıla-i rahim sevabı kazandırıyor ya; onun için.

Bu sebepten de, iyi insan cömert insandır. İyi mü'min, aynı zamanda malını sevdiği halde, mal sevgisi, zenginlik arzusu olduğu halde böyle verendir. Ama ilk önce kime veriyor? Önce akrabasını gözetiyor. Tabii o sevgi Allah rızası için olunca, daha da güzel. Yâni *alâ hubbi'llâh*, Allah rızası için, o daha güzel tabii.

2. Yetimlere Yardım

Başka kimlere verilir sadaka?.. (*Ve'l-yetâmâ*) "Yetimlere..." Yetim ne demek? Kendisini gözetecek, evi idare edecek babası olmayan kimse demek. Buluğa ermemiş küçük çocuğa yetim derler. Çünkü Hazret-i Ali Efendimiz RA'ın rivayet ettiği bir hadis-i şerifte, "Büluğa erdikten sonra, artık yetimlik biter." buyruluyor. Çünkü çocuk eli başına ermiştir, kendi işini görecek duruma gelmiştir. Babası olmadığı için, sıfat olarak yetimden sayılsa bile, hükmen yetimlik vasfı geçmiştir.

Alimlerden bazıları da diyorlar ki: "Büyük de olsa, küçük de olsa, büluğa ermiş de olsa, babasızsa yetim yetimdir."

3. Miskinlere Yardım

Demek ki paranın bir kısmı, hayırları kimlere yapılacak sıralanacak olursa; akrabalara, sonra yetimlere, sonra: (*Ve'l-mesâkîn*) "Miskinlere..."

Mesâkîn; i'si uzun olunca miskinler demek olur. *Mesâkin* diye i'si kısa olursa meskenler demek olur. İ'sinin uzunluğunu vurgulayarak söylemek lâzım.

(*Ve'l-mesâkîn*) Miskinlere. Neden?.. *Sükûn* kelimesinden geliyor bu miskin. Yâni, sükûnette çok ileri durumda. Neden?.. Hep insanların karşısında duruyor, bir şey de yapamıyor ondan. Yâni fakir demek. Bir hayli yoksul, fakir demek. Onlara verilir. Hiç bir şeyi yok çünkü...

4. Yolculara Yardım

Malı başka bir de kimlere verecek?.. (*Ve'bne's-sebîl*) *İbn,* oğul

demek; *sebil* de yol demek. *Ve'bne's-sebil* demek, "yol oğlu" demek. Acaba bu yol oğlundan maksat nedir?..

Birincisi; beldesinden çıkmış, seyahate girişmiş olan insan demektir. Yolculuk hali, ihtiyacı vardır; yemesi lâzım, yatması lâzım, otel lâzım, lokanta lâzım! Ama onların olmadığı yerde de, birilerinin hayır yapması lâzım onlara!.. Çünkü, yanında bir şeyleri olsa bile kalmaz, biter. Fazla para alsa, soygun tehlikesi olur. Fazla yiyecek alsa, taşıma zorluğu olur. Yâni bu yolcuları da müslümanların gözetmesi lâzım!

Bir bu mânâya olabilir. Bir de *dayf* mânâsına, yâni eve gelen konuk mânâsına olabilir. Evine seni ziyarete gelen, senin evine konuk olarak aldığın kimse... Ona yapılan masraflar, ikramlar vs. o da güzel şey. O da kasdedilmiş olabilir. Yâni, *ve'bne's-sebîl* ya yolcu demektir, ya da konuk demektir.

5. El Açıp İsteyenlere Yardım

(*Ve's-sâilîn*) *Seele'*den geliyor. *Sâilîn* onun ism-i fâil sîgasının çoğulu. "İsteyenler, yâni el açıp, 'Ben muhtacım, bana ver!' diyenler."

Hazret-i Ali Efendimiz'den —*radıya'llàhu anh ve kerrema'llàhu vecheh*— rivâyet edildiğine göre Peygamber SAS buyurmuş ki... Ne güzel oluyor el-hamdü lillâh, bu tefsir kitapları güzel, sağlam kaynaklar olunca, hem ayetleri öğreniyor insan, hem hadis-i şerifleri öğreniyor:[6]

لِلسَّائِلِ حَقٌّ وَإِنْ جَاءَ عَلَى فَرَسٍ (د. ق. عن علي)

---

[6] Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.522, Zekât 3/33, no:1665; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.I, s.201, no:1730; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.IV, s.109, no:2468; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.III, s.130, no:2893; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XII, s.154, no:6784; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.353, no9823; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VII, s.23, no:12983, Hz. Hüseyin RA'dan.

Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.522, Zekât 3/33, no:1666; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VII, s.23, no:12984 Hz. Ali RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XXII, s.203, no:535, Hirmas ibn-i Ziyad RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VI, s.346, no:15986; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XVII, s.484, no:18678.

RE. 350/12 (*Li's-sâili hakkun ve in câe alâ feresin*) Ebû Dâvud isimli hadis alimi rivâyet etmiş: "El açıp isteyenin, dilenenin bir hakkı vardır, at üstünde gelse bile..."

Evet, olur ki at üstünde gelir ama, bir şeyi yoktur. Atı var ama, atı kesip de yesin mi yâni?.. Heybesi boş, bir şeyi yok... "At üstünde gelse bile, yine verin!" diyor Peygamber Efendimiz.

Bir başka hadis-i şerif daha çıkartmış, önümdeki kaynaklardan bir tanesi, Ümm-ü Büceyd RA demiş ki Peygamber Efendimiz'e:[7]

---

[7] Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.523, no:1667; Tirmizî, *Sünen*, c.3, s.52, no:665; Neseî, *Sünen*, c.V, s.86, no:2574; İmam Mâlik, *Muvatta'* (Rivayet-i Muhammed), c.III, s.424, no:932; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.VI, s.382, no:27192; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.IV, s.111, no:2473; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.166, no:3373; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.578, no:1524; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XXIV, s.221, no:560; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.252, no:3461; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.177, no:7539; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.45, no:2355; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.II, s.72; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.X, s.197, no:3980; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.III, s.201; İbn-i Esîr, *Üsdü'l-Gàbe*, c.I, s.1428; İbn-i Hacer, *el-İsàbe*, c.VII, s.591, no:11065; İbn-i Abdi'l-Ber, el-*İstîàb*, c.I, s.624; Ümm-ü Büceyd RA'dan.

يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِنَّ الْمِسْكِينَ لَيَقُومُ عَلَى بَابِي ، فَلَمْ أَجِدُ شَيْئًا أُعْطِيهِ إِيَّاهُ. فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنْ لَمْ تَجِدِي لَهُ إِلاَّ ظِلْفًا مُحْرَقًا ، فَادْفَعِيهِ إِلَيْهِ فِي يَدِهِ (د. ت . ن. مالك ، حم . خز. حب. ك. طب. هب. ق. حل. عن أم بجيد)

(*Yâ rasûla'llah! İnne'l-miskîne leyekùmü alâ bâbî felem ecid şey'en u'tîhi iyyâhü*) "Yâ Rasûlallah! Bazen bir dilenci benim kapıma geliyor, dikiliyor. Ben de evde ona verecek bir şey bulamıyorum."

Öyle de olabilir. Zaten o devirde mal ve mülk, yiyecek çok bol durumda değildi şimdiki gibi. Ama o mübarekler, o yoksulluklar içerisinde bile birazcık bir şey oldu mu, birilerine verirlerdi. "Dilenci geldi, kapıda duruyor ama, verecek bir şey yok. Böyle oluyor bazen..." diye sormuş Peygamber Efendimiz'e.

(*Fekàle lehâ rasûlü'llàh SAS*) Rasûlüllah SAS Efendimiz de buyurmuş ki:

(*İn lem tecidî illâ zılfen muhrakan*) Bu kelimeye baktım lügatta, çeşitli mânâları olan bir kelime. Ama iki tırnaklı hayvanların tırnaklarına deniliyor. Paça diyoruz ya biz, ayak kemiği. Yâni, "Yanık bir tırnak da mı bulamadın? Şöyle bir kıymetsiz şey de mi bulamadın? (*Fe'dfaîhi ileyhi fî yedihî*) Yâni eline tutuşturacağın yanık bir tırnak, bir paça, bir kemikli et parçası da mı bulamadın?.."

Tirmizî rivâyet etmiş, sahih demiş. İmam Mâlik'in *Muvattà*'ında da buna benzer rivâyetler var. Demek ki at üstünde de gelse, verilecek. Evde bir şey olmasa da, yine hiç olmazsa olandan şu kadar deyip verilecek.

6. Esirlere Yardım

Sonra kime verilir para?.. Böyle akrabaya verilir, yetimlere verilir, miskinlere verilir, yolcu veya konuklara verilir, dilencilere

verilir... (*Ve fi'r-rikàb*) "Esarettekilere verilir."

Bu esarettekilere vermek nasıl olur?.. İki şekilde olur. Meselâ; Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk Efendimiz parasını vermiş, Bilâl-i Habeşi RA'ı esaretten kurtarmış. İşte ne kadar güzel bir hayır. Ömrü boyunca yaptığı ibadetlerden ne kadar ecir alacak Ebû Bekr-i Sıddîk Efendimiz. Allah hepsinden râzı olsun...

Ya böyle olur. Ya da bazen köleler efendileriyle anlaşma yaparlardı. Bunlara *mükâteb* deniliyor. Efendiyle köle anlaşma yaptığı zaman, *mükâtebe* deniliyor bu anlaşmaya... Köle diyor ki,

"—Ben kaç para ederim, yâni kaç para istiyorsun benim bedelime?.."

"—Şu kadar..."

"—Pekiyi, bana müsaade et, ben bu parayı sana çalışarak ödeyeyim! Bir anlaşma yapalım, şu kadar zamanda, taksitle ödeyeyim!"

İşte böyle esirlere *mükâteb* denirdi. Bu tabii parasını ödeyemezse, esaretten kurtulmaz. Ödeyebilirse ay ay, veyahut belli zaman aralıklarıyla, o zaman kurtulur. Onlara yardım etmek de çok sevap. Çünkü hürriyetini kazanacak adam, esaretten kurtulacak.

Evet, bunlar böyle sadakanın kimlere verileceğini gösteren anahtar kelimeler. Sonra asıl iyi insan, iyi dindar başka ne yapar?.. Yâni Allah'a inanır, meleklerine, kitaplarına, peygamberlere inanır. Malı Allah aşkına vaya içinde mal sevgisi olmasına rağmen akrabasına, yetimlere, miskinlere, yolculara, misafirlere, dilenenlere, esirlikten kurtulacak olanlara verir. Sonra başka ne yapar?..

k. Namazı Dosdoğru Kılmak

(*Ve ekàme's-salâh*) "Namazı ikàme eder." Yâni, "İyi insan, Allah'ın sevdiği insan o kimsedir ki, namazı ikàme eder."

Kàme ayağa kalkmak demek. *İkàme* de bir şeyi kaldırmak veya doğrultmak demek. Kaldırmak mânâsıysa, "Namaz dinin direğidir." deniliyor. Yâni çadırın direğini böyle yukarı kaldırırsan, çadır bir mekân olur, oda olur, otursun. Direk tutar onu. Çadırın direğini indiriverirsen, çadırın bezleri yere serilir. Çadırın direği kırıldığı zaman, örtünün altında kalır insan.

İşte bunun gibi, namazı dosdoğru kılacak, ikàme edecek. Yâni, (*sallü's-salâh*) demiyor Allah Kur'an-ı Kerim'de; (*akîmu's-salâh*) diyor. "Namaz kılın!" demiyor; "Namazı dosdoğru yapın, yâni ikàme edin!" diyor.

Ya bu böyle ayağa kaldırmak mânâsına; ya da eğri bir şeyi doğrultmak demek. Yâni, "Yamuk, eğri büğrü yapmayın; dosdoğru kılın namazı! Eksiksiz, ta'dil-i erkânına riâyet ederek, farzlarıyla, vakitlerinde, âdâbına riâyet ederek güzelce kılın!" mânâsına. Yâni böyle kılan kimsedir.

l. Zekât Vermek

(*Ve âte'z-zekâh*) "Ve zekât veren kimsedir." Yâni, "O kimse ki, zekâtı da verdi."

Zekâttan murad iki şey olabilir. Bir, zekât-ı nefs:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا. وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا (الشمس:٩-١٠)

(*Kad efleha men zekkâhâ. Ve kad hàbe men dessâhâ.*) [Nefsini tezkiye eden, kötülüklerden arındıran felâha ermiştir. Onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir.] (Şems, 91/9-10) deniliyor. Nefsin zekâtı. *Zekât* aslında temizlemek demek... *Zekâtü'n-nefs*, nefsi temizlemek demek. Bu tezhîb-i ahlâkla, kötü huyları atmakla, kötü şeyleri atmakla olur. Yâni burada zekâtı da verir, yâni zekât görevini de yerine getirir demekse, nefsini ıslah eder mânâsına gelir diye müfessirler söylüyorlar.

Ama zâhir mânâsı, ilk hatıra gelen mânâsı: Malından Allah'ın emrettiği miktar zekâtına ayırıp, zekâtın verileceği yerlere onu verir. Tabii yukarıda bir de malı verir dediği için, (*ve âte'l-mâle*) dediği için arkasına böyle *âte'z-zekâte* diye geçmesi, belki o nefsin zekâtını kasdediyor diyenler, buradan bu noktaya gelmiş olabilirler.

Nefsin zekâtı, nefsi temizlemek demek; malın zekâtı da, malı temizlemek demek... Çünkü zengin, malın içinden zekâtı ayırıp vermezse, malı pis olur. Neden pis olur?.. Fakirin hakkı orada duruyor. Utanmadan, onca zenginliğine rağmen, bu kadar parası var, fakirin hakkını oradan çatır çutur yiyor. Olur mu?.. Olmaz. O fakirin hakkını oradan ayırıp fakire verdiği zaman, zekâtını malından ayırdığı zaman, mal temizleniyor. Onun için, böyle maldan bir miktarını ayırıp vermeye, *zekâtü'l-mal* deniliyor. Kelime anlamı, malı temizlemek demek... Yâni, insan o hayrı yaptığı zaman, malı temizlenmiş oluyor.

İnsan içinden kötü huyları attığı zaman da, nefsini temizlemiş oluyor. Ona da *zekât-ı nefs* deniliyor. İkisi de kasdedilmiş olabilir diyor ulemâmız, müfessirlerimiz. Her ikisi de zaten çok önemli. Nefsi terbiye etmek, kötü huyları atmak da, zâten ayet-i kerimelerde bildiriliyor.

m. Ahdine Riayet Etmek

(*Ve'l-mûfûne bi-ahdihim izâ àhedû*) "Ve ahdettikleri zaman, ahdini yerine getirenler." Bir de, asıl iyilik kimin iyiliğidir?.. Ahd ettiği zaman ahdini yerine getirenlerin iyiliğidir.

Tabii ahd sözü, ahdine vefâ etmek sözü çok geniş anlamlı bir ibâredir. Yâni Allah'a karşı ahdini yerine getirmek, ona ibadet ve

itaat etmek, emrini tutmak, Kur'an'a uymak, yasaklarından kaçınmak, Allah'ın kendisine yüklediği görevleri yapmak... Bunlar hep ahdine riâyetin içine girer. Bir de insanlarla işlemlerinde, ahdettiği zaman sözünde durur.

Bir de nezreder. Meselâ; "Ben şu işi yaparsam, sınıfı birinci olarak bitirirsem bir kurban keseceğim!" der. Onu da yerine getirmesi lâzım! Biz şaka yapıyoruz. Birisi bize mutlu bir şey söylediği zaman bize, "Mâşâallah, tebrik ederiz. Ne icâb eder?" diye soruyoruz. Yâni kutlamak bâbında, "Çay mı, kebap mı, kurban mı, veyahut daha başka bir şey mi?.." diye lâtîfe yapıyoruz.

Ahdine riâyet çok önemli bir şey. Emanetleri yerine vermeye de girer ahdine riâyet sözü; sözü yerine getirmeye de, randevusuna gelmeye de şâmil olur. Çok geniş anlamlı bir şey... Bunun aksi de münafıklık alâmetidir. Ahdine riâyet etmemek münafıkların sıfatıdır. Münafıklar, Allah'ın sevmediği insanlar.

n. Fakirlikte, Hastalıkta ve Savaşta Sabretmek

Sonra, bu iyi dindar kimseler kimlerdir? (*Ve's-sàbirîne*) "Sabredenlerdir." Bu *ve's-sàbirîne*, *men âmene bi'llâhi'*ye gidiyor, ta yukarıya, ayetin yukarısına ma'tuf oluyor. Ama niye *sàbirûn* değil de *sàbirîn* diye mansub şekliyle gelmiş?.. Sabretmenin önemine işaret etmek için ve medih, öğme mânâsı olduğu için, o maksatla *sàbirîn* diye gelmiş.

(*Ve's-sàbirîne fi'l-be'sâi ve'd-darrâi*) *Be'sâ'*da ve *darrâ'*da sabredenler..." *Be'sâ* ne demek?.. Kıtlık zamanı demek, fakirlik zamanı demek, yoksulluk demek. Yoksullukta, kıtlıkta sabrederler. *Darrâ* ne demek? İnsana gelen bir zarar; yâni hastalık veyahut herhangi bir zarar. İşte bu gibi durumlarda sabredenlerin birridir asıl birr...

(*Ve hîne'l-be's*) "Bir de savaş zamanında..." *Be's*, savaş demek. Yâni, kendisi fakirken de sabreder, hastayken de sabreder, savaşırken de sabreder. Her yerde sabırlı, sebatlı, tahammüllü... Bu çok medhedilecek, medhe şayan bir vasıf olduğundan, (*Ve's-sàbirîne fi'l-be'sâi ve'd-darrâi ve hîne'l-be's*) diye mansub gelmiş. Harb niye be's diye isimlendirilmiş? Çünkü, içinde çok sıkıntılar olduğundan dolayı.

Bu münasebetle, savaşta sabretmek, yâni düşmana direnmek ve düşmandan kaçmamak, arkasını dönmemek konusunda, bir güzel rivâyeti nakletmek istiyorum. El-Berâ ibn-i Âzib RA'dan rivayet edilmiş. Anlatıyor ki:[8]

كُنَّا وَاللَّهِ إِذَا احْمَرَّ الْبَأْسُ نَتَّقِي بِهِ ، وَإِنَّ الشُّجَاعَ مِنَّا ، الَّذِي يُحَاذِي بِهِ ، يَعْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (م. عن البراء)

(*Künnâ va'llàhi izâ ihmerra'l-be'sü nettakî bihî, ve inne'ş-şucâa minnâ, ellezî yuhàzi bihî, ya'nî nebiyyün salla'llàhu aleyhi ve sellem*)

Bu hadis-i şerifi de hatırınızda iyi tutun! Peygamber SAS'i tanımakta, sevmekte ve başkalarına anlatmakta lâzım olacak. El-Berâ ibn-i Âzib RA diyor ki:

(*Künnâ va'llàhi*) "Vallàhi biz, (*izâ ihmerra'l-be'sü*) savaş kızıştığı zaman..." *İhmerra* kızarmak demek, yâni kıpkırmızı olmak demek. "Savaş kızıştığı zaman, (*nettakî bihî*) Rasûlüllah'ı kendimize siper yapıyorduk." Yâni düşmandan onun yanına gelerek, kaçarak, onun etrafında bulunarak korunuyorduk. Onun yanında olduğumuz zaman, emniyette oluyoruz diye, onun arkasında oluyorduk. (*Ve inne'ş-şucâe minnâ*) "Bizden en cesur, en kahraman kimse, o kimseydi ki, (*ellezî yuhàzî bihi*) Ancak Rasûlüllah'ın hizasında olandı." Yâni "Vay be! Ne kahraman, ne kadar ileri derecede cesur!" denilen kimse ne yapıyor? Ancak Rasûlüllah'ın yanına kadar gelebilmiş. Önünde değil, daha önde çarpışmıyor.

Demek ki, Rasûlüllah SAS, o halîm, o raûf, o rahîm Peygamberimiz, Server-i Kâinât Efendimiz tam mert insandı.

---

[8] Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1400, no:1776; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.XII, s.233, no:33282; Ebû Avâne, *Müsned*, c.IV, s.281, no:6762; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.VI, s.435; Berâ ibn-i Âzib RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.X, s.540, no:30206; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XXXIII, s.353, no:36395, 36414.

Yâni her yönden, her sıfatı güzel olduğu gibi, tam mertti. Öyle korkak, ödlek, çekingen, beceriksiz, güçsüz, kuvvetsiz insanlar vardır. Evet güzel şeyleri söyler ama, bir itersin, yıkılır yere... Kendisini savunamaz, koruyamaz.

Peygamber Efendimiz öyle değildi. Hakkı söyler, hayrı işler, sabreder; savaş zamanında da aslanlar gibi en önde çarpışırdı. Herkes onun gerisinde kalırdı. Ona sığınırlardı. Onun gölgesine sığınırlardı. Onun arkasına sığınırlardı.

İşte dindarlık, kâmil dindar olmak, Allah'ın sevgili kulu olmak, öyle yüzü sağ sola dönmekle değildir ey müslüman kardeşlerim!.. Asıl kâmil müslümanlık nasıl olur?.. Allah'a inanır kâmil bir insan. Meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inanır. Kesesinin ağzını açar. Malı sevse bile Allah aşkıyla, gözünü kırpmadan akrabasına, yetimlere, miskinlere, yolculara, misafirlere, dilenenlere, esârette olanlara malından harcar. Namazını dosdoğru kılar; namaz dinin direğidir çünkü. Zekâtını verir; çünkü zekât fakirin hakkıdır, malın içinde durması doğru

değildir.

Bu mübarek insanların en önemli özelliklerinden birisi de, ahidlerine riâyet ederler. Çünkü ahde riâyet etmemek, sözünde durmamak münâfıklık alâmetidir. Ve fakirlikte, hastalıkta, her türlü güçlükte, savaşta sapasağlam sabrederler. Allah yolunda çarpışırlar. Müslümanlıklarını devam ettirirler.

Şimdi bu devirde bakıyoruz insanlara, biraz sıkıntı gördüler mi, hemen dinlerinde imanlarında zelzele başlıyor. Hemen yamuklaşmaya başlıyorlar. Hayır!.. Sağlam müslüman sabırlıdır, sebatlıdır.

(*Ülâike'llezîne sadakù*) "İşte bu sayılanlar, bu mübarek sıfatlara sahip olanlar, doğru olan, özü sözü doğru olan, gerçek dindar olan, kâmil, makbul insan olan bunlardır. (*Ve ülâike hümü'l-müttekùn*) Müttakîler de bunlardır." *Müttakî*; Allah'tan korkan, sakınan, çekinen mânâsına geliyor. Haramlardan korunuyorlar. Her türlü emirleri, vazifeleri yapıyorlar.

Bu âyet-i kerimeyi güzelce öğrenin, ezberleyin! Bu âyet-i kerimede işaret edilen vazifeleri güzelce yapmaya çalışın ki, Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin medhettiği, derinlemesine imanı sapasağlam olan, gerçek mü'minler olasınız, aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!..

Allah yardımcınız olsun, tevfikini refik eylesin, gayret kuvvet versin... Allah hepinizden razı olsun...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

27. 06. 2000 - AVUSTRALYA

2. KISASTA HAYAT VARDIR

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..
Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!
Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi dünyada ahirette üzerinize olsun...

a. Kısasın Farz Oluşu

Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 178 ve 179. ayet-i kerimelerine geldik. Bu ayet-i kerimeler kısas ayetleridir, kısasla ilgilidir. Önce mübarek metinlerini okuyalım. Buyuruyor ki Rabbimiz Tebâreke ve Teàlâ... *Eùzü bi'llâhi mine'ş-şeytàni'r-racîm. Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm*:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى ، الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى ، فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ، ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ

(البقرة:١٧٨)

(*Yâ eyyühe'llezîne âmenû kütibe aleyküm'l-kısâsü fi'l-katlâ, e'l-hürru bi'l-hürri ve'l-abdü bi'l-abdi ve'l-ünsâ bi'l-ünsâ, femen ufiye lehû min ahîhi şey'ün fettibâun bi'l-ma'rûfi ve edâün ileyhi bi-ihsân, zâlike tahfîfün min rabbiküm ve rahmeh, femeni'tedâ ba'de zâlike felehû azâbün elîm.*) (Bakara, 2/178)

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

(البقرة:١٧٩)

(*Ve leküm fi'l-kısàsi hayâtün yâ üli'l-elbâbi lealleküm tettekùn.*) (Bakara, 2/179) *Sadaka'llàhü'l-azîm.*

Önce kısaca meâlini Türkçe olarak ifade etmeye çalışayım:

(*Yâ eyyühe'llezîne âmenû*) "Ey iman edenler!" *Ellezîne,* o kimseler ki demek. Aslında harfiyyen tercümesi: "Ey o kimseler ki iman etmişlerdir, iman ettiler; yâni iman edenler! (*Kütibe aleyküm'l-kısâs*) Sizin üzerinize kısas yazıldı. (*Fi'l-katlâ*) Ölüler, öldürülenler, maktüller hakkında, konusunda kısas yapmak yazıldı üzerinize. (*El-hurru bi'l-hürri*) Hür mukabilinde hür, (*ve'l-abdü bi'l-abdi*) köle mukabilinde köle, (*ve'l-ünsâ bi'l-ünsâ*) kadın mukabilinde kadına kısas yapılması yazıldı."

(*Femen ufiye lehû min ahîhi şey'ün*) "Karşı taraftaki müslüman kardeşinden, öldürülenin tarafından kime aftan bir şey bağışlanmışsa, bir kapı açılmışsa; kardeşinden kendisi için bir şey affolunmuşsa, cezâda bir af düşünülmüşse; (*fe'ttibâun bi'l-ma'rûfi*) ma'ruf ile ona ittibâ etmesi boynunun borcu olur, (*ve edâün ileyhi bi-ihsân*) ve iyilikle ona ödemesi gerekir. (*Zâlike tahfîfün min rabbiküm*) Bu hüküm Rabbinizden size bir hafifletmedir, kolaylıktır, kolaylaştırmadır; (*ve rahmetün*) ve acımadır, rahmettir. (*Femeni'tedâ ba'de zâlike*) Bu hükme rağmen, bundan sonra kim haddi tecavüz eder, sınırı aşar, hükmü çiğner, sözünü tutmazsa; (*felehû azâbün elîm*) ona çok elem verici bir azab vardır." (Bakara, 2/178)

Bu 178. ayet-i kerime... 179. da şöyle:

(*Ve leküm fi'l-kısàsi hayâtün*) "Sizin için kısas yapmakta hayat vardır, (*yâ uli'l-elbâbi*) ey akıl sahipleri! (*Lealleküm tettekùn*) Tâ ki bu hükümlere uyup, korunmuş olasınız, korunasınız." (Bakara, 2/179)

Şimdi tabii, bu sözlerin böyle kısaca anlatılıp söylenivermesinden, böyle bir derin hukuk meselesinin hemen kavranılması mümkün değil. Bunun üzerinde haftalarca, aylarca dersler yapar hukuk fakültelerinde hukukçular... Hocalar, talebelere bunu uzun uzun anlatırlar. Böyle çerçeveyi söyledikten sonra, biz de açıklamaları yapalım:

Konu, görüyorsunuz bir öldürme, katletme olayı olduğu zaman,

katletmede kısasın müslümanlara bir vecibe olarak, bir mecburiyet olarak, uyulması gereken bir hüküm olarak boyunlarına yazıldığı, müslümanlara emredildiği anlaşılıyor.

"Kısas yapılacak; hüre hür, köleye köle, dişiye dişi... Kim karşı taraftan, kendisi suçlu olmasına rağmen, bir affa mazhar olursa, o affedilmesi neye dayanıyorsa, o zaman ona böyle iyilikle ittibâ etmesi onun boynunun borcudur. Kendisinden diyet taleb ediliyorsa, onu da güzellikle ödemesi gerekir.

Bu, böyle olması, Ümmet-i Muhammed için bir hafifletme ve bir rahmettir, acımadır. Bütün bunlara rağmen bu konuda, öldürmede ve öldürdükten sonraki davranışlarında kim sınırı aşar, geçer, dikbaşlık eder, dinlemezlik yaparsa; ona elim bir azab vardır. Hem bu kısas denilen hukukî muamelede, ey akıl sahipleri sizin için hayat vardır! Bunu yaptığınız zaman, nelerden nelerden korunmuş olacaksınız!" denmiş oluyor.

Bir insanın, bir insanı öldürmemesi lâzım! Çünkü, hayat muhterem... Canı Allah veriyor. Kalkıp da birisinin bu canı almağa, cana kasdetmeye, can sahibi, ruh sahibi bir kimsenin hayatına son vermeye, yâni Türkçesi, onu öldürmeye dînen hiç bir hakkı yok. Mâsum bir insanın, suçsuz bir insanın, böyle öldürülmesine hiç bir müsaade yok.

Pekiyi, fiilen bu olmuşsa, yâni birisi birisini öldürmüşse; işte Türkiye, işte tarih, işte başka ülkeler, dünyanın her yerinde işte olaylar, işte gazeteler, televizyonlar... Yâni, evet, hayat muhterem, insanlar kardeş kardeş geçinseler ne iyi olur. Kimse kimseye haksızlık yapmasa... Haksızlığın en kötüsü, en fenâsı, telâfisi en zor olanı, mümkün olmayanı, en kötüsü de adam öldürmek. Artık, ölenin hayatını geri getirmek mümkün olmuyor.

"—Pekiyi bu olunca ne olacak?.."

Tabii öldürülenin taraftarları var. Meselâ, Allah etmesin, onlar nâmına şöyle bir düşünün! Kendinizi onların yerine koyun demiyorum; onların ne düşündüğünü anlamaya çalışın!.. Babası, kardeşi, neyse kocası, birisi öldürülmüş. Ne yapar?.. İntikam hissi duyar, katili eline geçirse parçalamak ister, öldürmek ister, yok etmek ister. Yâni, "Mâdem o benim sevdiğim falanca insanı öldürdü, o halde ben de onu öldüreyim!" der. Bu bir şey.

"—Pekiyi affetsek... O zaman affetsek, öldürene hiç cezâ

vermesek... Yâni, bu öldürülen tarafın bu kızgınlığı iyi değil. Tamam, ölen ölmüş, bari bir kişi daha ölmesin, affetsek?.."

O da uygun değil... Bu cezaların nesi vardır?.. Cezaların caydırıcı özelliği vardır, caydırıcılığı vardır. Yâni, cezalar niçin oluyor?.. Cezanın mantığı nedir, sebebi nedir, mevcut olmasının sebebi nedir?.. Cezalar suçların azaltılması içindir. Suçlunun cezalandırılması, başkasına ibret olsun, başkası o cezadan korksun, onu yapmasın diyedir. Demek ki, cezasız bırakmak da insafa, adalete uygun değil. Ne yapmak lâzım?.. İşte en güzel olan şey kısastır.

Şimdi bu kısasın ne olduğunu açıklayalım ama, bu öldürülenin duygularını anlatmak bakımından tefsir kitaplarında yazılıyor ki:

Eşraftan bir kimsenin bir yakını öldürülmüş. Tabii öldüren taraf bir kabile, öldürülen taraf bir kabile... Şimdi bir kişinin öldürülmesi dolayısıyla iki kabile harp mi edecek? Olan olmuş, öldürmüş. Yâni kavgada öldürülüyor, sarhoşken öldürülüyor vs. Ne olacak? Öldüren taraf gelmiş. "Yâ biz bu işten çok pişmanız." demek istediler herhalde, gelmişler, demişler ki:

"—Yâni ne yapalım, ne istersiniz? Nasıl telâfi edebiliriz bu işi?" diye sormuşlar öldürülenin yakınına, akrabasına.

Şimdi onun cevaba bakın! Demiş ki:

"—Üç şeyden birisini isterim, üç şey söyleyeceğim, ya onu yapın, ya onu yapın, ya onu yapın!"

"—Nedir bu üç şey?" diye heveslenmişler.

Demiş ki:

"—Birincisi, öldürülen oğlumu geri getirin!"

Tabii onu yapmaya imkânı yok öldürenlerin. İşte işin en kötü tarafı bu zâten, telâfisi mümkün olmayan bir şey. Haksız yere birisi öldürüldü mü, ölen haksız yere gitmiş oluyor ve hayat geri gelmiyor. Tamam, onu yapamayacaklar, onu çizmişler, olmayacağını anlamışlar. Sonra:

"—Ya da evimi semânın yıldızlarıyla doldurun!" demiş.

Yıldızları bu evin içine doldurmak beşerin imkânı dışında olan bir şey... Öyle bir şey demese de meselâ, "Evimi altın gümüş doldurun!" deseydi, onu bile yapamazlardı. E onu da yapamayacaklar.

Sonra, üçüncü olarak demiş ki:

"—Bütün kavminizi bana teslim edersiniz, ben sonra hepsini öldürürüm. Öldürdükten sonra da oğlumun intikamını almış sayılmam. Oğlumun dengi olmaz yâni... Hepsini öldürmek bile, oğlumun acısının veyahut kadr ü kıymetinin karşılığını sağlamaz." demiş.

İşte öldürülenin taraftarlarının —babası, annesi, neyse— arzuları bu...

Araplardan bazıları, bu öldürme konularında şöyle uygulama yaparlarmış. Öldürenin kim olduğuna bakarlarmış. Eşraftansa durum başka, köleyse durum başka... Öldürülenin durumuna bakarlarmış, yâni köle mi, eşraftan mı, erkek mi, kadın mı?.. Derlermiş ki:

"—Biz sizden daha şerefliyiz, daha üstünüz. Siz bizim bir kölemizi, hizmetçimizi öldürdüyseniz; o zaman sizden bir hür kimseyi öldüreceğiz. Çünkü biz sizden daha şerefliyiz. Onu öldürmemiz lâzım ki, karşılık olsun. Siz bizim kadınlardan birisini öldürürseniz, —tabii erkekler daha kıymetli, savaşıyor vs. onların mantıklarına göre— o zaman bir erkek öldürmemiz lâzım!" derlermiş.

Bazıları da, "Öldürülenin yerine iki tane, üç tane, beş tane adam öldürülürse ancak gönlümüz rahatlar, karşılık olarak kabul ederiz." derlermiş.

Tabii karşı taraf bunu yapmaya kuzu kuzu razı olmayınca, bu sefer kabileler arasında savaş başlıyor; o onu öldürüyor, o onu öldürüyor...

Türkiye'de de işte Doğu Anadolu'da, Güneydoğu Anadolu'da duyuyoruz, Allah akıl fikir versin, kurtarsın... Köyler, kabileler, aşiretler birbirine giriyor, yüzlerce veya onlarca veya müteaddit insan ölüyor. Neden?.. Bu o kabileden, bu diğer kabileden...

"—Şimdi sen bunu öldürdün, niye öldürdün?"

"—Öbür kabileden birileri, bizden birisini öldürmüşlerdi."

"—Canım, katili bul, onu öldür! Yâni, bunu niye öldürdün?"

"—Olsun! Bu karşı kabileden ya, işte kim olursa olsun... Katili yakalayamadım, ben de bunlardan bir tanesini yakaladım, öldürdüm."

Tabii bu, İslâm'da hiç yeri olmayan bir şey... Yâni, bu şahıs hiç

suçsuz bir kimseyse; kendi halinde, iyi huylu, tatlı dilli bir kimseyse; sırf bu kabileden olduğu için veya sırf o aileden olduğu için öldürülür mü?.. Meselâ; beş tane kardeş olur, hepsinin huyları, halleri başka türlü olur. Kimisi ayyaş, serseri, haydut olur; kimisi alim, fâzıl, kâmil olur. Suçlunun yerine başkasını öldürmenin anlamı yok.

Onun için, hukukta suçun şahsîliği vardır. Yâni, suçlu olan cezalandırılır. Suçlu yerine karısı, veya çocuğu, veya babası, veya akrabası, veya kabilesinden bir kimse cezalandırılmaz. Yâni insafa uyan, sığan bu oluyor tabii.

Şimdi öldüren, öldürülenin yerine kısas edilecek. Yâni bu taraf öldürülsün derse; cana can, katil öldürülecek. Başka ayet-i kerimede de geçiyor, önümüzdeki Sûre-i Mâide'de gelecek. Burada kadın-erkek, hür-köle, diye geçmiş; ileriki ayet-i kerimede hepsini içine alan kelime kullanılıyor:

اَلنَّفْسَ بِالنَّفْسِ (المائدة:٤٥)

(*En-nefse bi'n-nefsi*) "Cana can..." (Mâide, 5/45) demek. Bir cana kim kıymışsa, onun da canına kıyılır. Yâni, "Çalma kapısını, çalarlar kapını!", "Rüzgâr eken fırtına biçer." Kim ne yapmışsa ettiğini bulur. Öldüren de öldürülür.

"—Pekiyi elli kişi toplandı, birisini linç ettiler, öldürdüler. Asıl katil belli değil, hepsi katıldı?.."

İslâm'da öldürenler tek kişi olsa da, müteaddit olsa da, bir kaç kişi olsa da, ne kadar olursa olsun, öldürme işine iştirak etmişse, hepsi kısas edilir. Yâni öldürülür.

b. Kısasın Diyete Çevrilmesi

"—Olan olmuş, ölen ölmüş, hiç bir çare yok mu?.. Öldüren de pişman... Şu sebeple öldürdü. O geldi, vurdu, derken altına yatırdı, alt alta üst üste... İşte nefsini müdafaa etmek... Öldürülen haksız gibi... Ama öldürmemesi lâzımdı. Yâni bir çare, herhangi bir başka kapı yok mu?.."

Esas olan öldürenin öldürülmesi, kısas ama, İslâm çeşitli

durumların karşısında bir güzel çare getiriyor, affetme hakkını getiriyor. Öldürülenin velisi, vârisi olan kimse, "Allah versin senin cezânı, ondan bul! Sen benim yakınımı öldürdün ama ben seni öldürmüyorum, cezânı Allah versin!" diye affedebiliyor, kısastan vaz geçebiliyor.

Yâni insanî olan, hukukta kapalı olan, duvar olan yere bir kapı koyuyor. Kilitli bir kapı ama, icabında açılabilen bir kapı koyuyor. Sadece bir duvar koymuyor, ille öldürülecek demiyor.

"—Hiç öldürülmeyecek denmesi de doğru mu?.."

Hayır! O zaman da, herkes önüne geleni öldürsün mânâsına geliyor. "Katiller öldürülmesin, trafik suçu işleyenler cezâ yemesin, vergi kaçıranlar cezâya çarptırılmasın, suç işleyenler cezâ görmesin..." desek olur mu?..

Cezâ hukukun bir parçasıdır. Cezâ ve mükâfat nizâm-ı âlemin önemli esaslarından birisidir. Cezâ olacak tabii toplumlarda. Hiç bir toplum cezâsız olmamıştır, mutlaka suçların bir cezâsı vardır.

Suçu affetmek, hele hele hatırlı, eşraftan olan kimselerin suçlarını affetmek, çok büyük adâletsizliktir. Aşağı takım, kimsesiz, yoksul, güçsüz, mevkisiz, makamsız insanlar cezâya uğratılıp, ötekilerin cezâya uğratılmaması, daha büyük adâletsizlik, daha korkunç bir şey. Şairin [Ziya Paşa] dediği gibi:

Milyonla çalan mesned-i izzette ser efrâz,
Birkaç kuruşu mürtekibin câyı kürektir.[9]

---

[9] Terkib-i Bend'den:

Pek rengine aldanma felek eski felektir.
Zira, feleğin meşreb-i nâ-sâzı dönektir.

Ya bister-i kemhâda, yâ virânede can ver;
Çün bay ü gedâ hâke beraber girecektir.

Allah'a sığın şahs-ı halimin gazabından;
Zira, yumuşak huylu atın çiftesi pektir.

Yaktı nice canlar o nezaketle tebessüm;
Şîrin dahi kasdetmesi cana, gülerektir.

"Milyonla çalan başlarda geziyor, yüksek mevkilerde oturuyor; bir kaç kuruşu çalan hapislerde şiddetli cezâlara çarptırılmış, kürek cezâsına çarptırılmış, cezâ çekiyor."

Eşrâfın suçlarının affedilmesi, cezalarının uygulanmaması; zavallıların, mâsumların, ahâlinin cezâlandırılması; o da adâletsizlik... Kim olursa olsun, cezâlandırılacak.

Cezâyı tam kaldırmak, yapılmasın demek de doğru değil. Tam uygulansın dediğiniz zaman da, hukukun önüne bir duvar örüyorsunuz. Meşrû sebepleri hiç o zaman nazar-ı dikkate almamış oluyorsunuz. O da doğru değil!

Kısas... Kısasın ilk adımı:

"—Öldürülsün! O benim yakınımı öldürdü, binâen aleyh cezâsını çeksin!" diyebilir.

Bu bir. İkincisi:

"—Öldürülmesin de, Allah cezâsını versin, ne yaparsa yapsın. O bir cinayet işledi, biz cana kıymıyoruz." dese, bu da olabilir.

Bu da varislerinin bileceği bir şey. Tabii, Allah affetmek konusunda mükâfatlar verecek. Suçlunun da cezâsını, âhirette ne ise verecek.

Bed asla necâbet mi verir hiç üniforma;
Zerdüz palan ursan, eşek yine eşektir.

Bed mâye olan anlaşılır meclis-i meyde;
İşret, güher-i âdemi temyize mihenktir.

Nush ile yola gelmeyeni etmeli tekdir;
Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötekdir.

Nâdânlar eder sohbet-i nâdânla telezzüz;
Divânelerin hem-demi divâne gerektir.

Afv ile mübeşşer midir eshâb-ı meratib;
Kanun-u cezâ âcize mi hâs demektir?

Milyonla çalan mesned-i izzette serefrâz;
Bir kaç kuruşu mürtekibin câyı kürektir.

Üçüncü bir şekil de:

"—Affederim ama, şartlı affederim!" derse; yâni, "Şu kadar mal versin, bu kadar diyet ödesin, şu kadar kan bedeli ödesin!" derse, o zaman da olabilir.

O da bir kısas. Bu sefer işlemin cezâsı bu hale getirilmiş oluyor.

Tabii, bu kapının açılması, (*tahfîfun min rabbiküm*) "Rabbinizden bir hafifletmedir. Hükmün ağırlığını hafifletmedir, kolaylaştırmadır. (*Ve rahmetün*) Ve tarafeyn için, her iki taraf için de bir rahmettir." Onun izahını yapacağız.

Şimdi bu kısas işte böyle bir şey... İlle cana can diye öldürmek değil; karşı tarafın dilediği takdirde affetmesi, dilediği takdirde diyet almak sûretiyle meseleyi kapatması.

(*Yâ eyyühe'llezîne âmenû kütibe aleyküm'ü'l-kısâsü fi'l-katlâ*) *Katlâ* kelimesi, *katîl* kelimesinin çoğuludur Arapça'da. *Katîl* de, maktül demek. Biz *maktül* diye kullanıyoruz. Araplar *katîl* kelimesini kullanırlar, edebiyatlarında şiirlerinde geçer:

إِنَّ بِالشَّعْبِ الَّذِي دُونَ صَلْعٍ لَقَتِيلاً.

(*İnne bi'ş-şa'bi'llezî dûne sal'in lekatîlâ.*) "Sal' ötesindeki vâdide bir ölü var, maktül var." Böyle şiirlerinde geçer.

Katîl, maktül mânâsına. (*Faîl bi-ma'nâ mef'ùl*) derler buna; ism-i mef'ùl mânâsına, faîl sigasıyla kelime. *Katîl*'in çoğulu da *katlâ* geliyor.

"Maktüller konusunda, öldürülen kişiler konusunda, sizin üzerinize kısas yapmak görevi vazife olarak yazıldı. Kısas icrâ etmek boynunuza, omuzunuza vazife olarak yüklenildi." İnananlara, mü'minlere Allah-u Teàlâ Hazretleri böyle buyuruyor.

Binâen aleyh, kasden öldürünce, öldürülecek. Ama affederse, ya da sulh şartlarını ileri sürüp de, şöyle olursa affederim derse, o yapılacak.

(*El-hürru bi'l-hürri ve'l-abdü bi'l-abdi ve'l-ünsâ bi'l-ünsâ*) *Hür*; serbest kimse, esir olmayan demek. *Abd* de Arapça'da bir kaç mânâya gelir. Bir mânâsı erkek köle demek, köle mânâsına.

Burada o mânâya kullanılıyor. Yâni hür olmayan, esir olan mânâsına.

Şimdi tabii, İslâm'da esas itibariyle müslüman esir edilmez. Yâni müslüman tamâmen hürdür. Ama savaşta ve sâirede esir edilmiş de, sonra müslüman olmuşsa, ayrı. Müslüman oldu diye esâreti kalkmıyor. Bağışlanırsa veya kendisi mükâteb olursa, antlaşma yaparsa, esaretten kurtulma yolları gösteriliyor.

Buradaki *abd* köle demek. Hürriyet sahibi olan, hürriyet sahibi olan mukabilinde; köle, köle mukabilinde; kadın, kadın mukabilinde öldürülür.

Ü*nsâ* kadın demek. *Ünsâ*, *elif-nun-peltek se* ve *ye* ile yazılır. *Zükûr* ve *inâs* gibi, *ünsâ* kadınlar demek. Şimdi burada can esas olduğundan âlimlerimiz, hukukçularımız, yâni fakihlerimiz, müctehidlerimiz diyorlar ki: "Dişi erkeği öldürmüşse, dişi öldürülür. Erkek dişiyi öldürmüşse, erkek öldürülür. Her iki cins arasında, can sahibi olmak bakımından bir fark yoktur."

Yalnız bazı İslâm hukuk mezheplerinde, İmam Mâlik ve İmam Şâfî bunu kabul etmekle beraber köle hürü öldürülürse kısas edilir de; hür, köleyi öldürürse zaten köledir. O zaman onun öldürülmesinde İmam-ı Âzâm'dan farklı düşünmüşler.

Sonra anlaşmalı, muàhed, kendisiyle ahdedilmiş de İslâm âleminde duran bir gayr-i müslim, müslümanı öldürürse kısas edilir; bir müslüman onu öldürürse bu hususta da ihtilaf etmiş mezheb sahipleri. Bunun sebebi olarak şunları saymışlar:

Bir adam kölesini öldürmüş, Rasûlüllah Efendimiz onu öldürtmemiş ve cezâlandırmış. Yâni sopa vurdurmak, nefyetmek sûretiyle cezalandırmış ve kısas yapmamış. Sonra bazı hadis-i şerifler var, meselâ:[10]

مِنَ السُّنَّةِ أَنْ لاَ يُقْتَلَ مُسْلِمٌ بِعَهْدٍ ، وَلاَ حُرٌّ بِعَبْدٍ (قط. عن علي)

[10] Dâra Kutnî, *Sünen*, c.III, s.134, no:163; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.V, s.409, no:27477; Beyhakî, *Sünenü's-Sağîr*, c.VI, s.363, no:2360; Hz. Ali RA'dan. *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XXXII, s.100, no:34814.

(*Mine's-sünneti en lâ yuktele müslimün bi-ahdin, ve lâ hurrün bi-abdin.*) "Sünnettendir, ahidli bir gayri müslim için müslümanın öldürülmemesi; bir köle için hürün öldürülmemesi." diye.

Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk ve Ömerü'l-Fâruk Efendimiz RA da hilafetleri zamanında böyle uygulamışlar. Ve ashab da itiraz etmemiş. Yâni, onların uygulamaları da böyle.

Demek ki, köle meselesinde ve gayri müslim mukabilinde müslümanın öldürülmesi meselesinde ihtilaf olmuş. Fakihler arasında farklı kanaatler var.

Müteaddit kimseler bir kişiyi öldürdüyse; öldürenler, katiller müteaddit olunca bir tanesini öldürülmez, hepsinin öldürüleceği, bu da kesin bir hüküm.

Dâr-ı İslâm'da, müslümanların ve ahd ile orada duran gayri müslimlerin hakk-ı hayatları muhterem ve canları tecavüzden eşit olarak mahfuz ve masnun ve mâsum olduğundan, bizim Hanefî mezhebine göre hiç birisi fark etmeden aynen icrâ olunurdu.

(*Femen ufiye lehû min ahîhi şey'ün*) "Ama, kim kardeşinden kendisine bir şey affolunmuş ise..." Buradaki kardeşinden maksad, karşı taraftaki müslüman kardeşi demek. Yâni maktulün tarafındakiler, bu taraftan cüz'î de olsa af cinsinden bir şey, tavır göstermişlerse; (*fe'ttibâun bi'l-ma'ruf*) o zaman, "Bu affetme temayülü var madem, o halde öldürülmesin!" diye, ona ittiba etmek lâzım, affı uygulamak lâzım! Katili öldürmek o zaman yapılmaz. İyiliğe ittibâ etmek uygun olmuş olur.

(*Ve edâun ileyhi bi-ihsân*) "Bu kendisi affa mazhar olmuş kimsenin üzerine düşen, karşı tarafın kendisinden istediği şartları güzellikle yerine getirmek ve istediğini vermektir." Bu hususta herhangi bir şey, uyuşmazlık yapmaması ve tamamen onu yerine getirmesi esastır.

(*Zâlike tahfîfün min rabbiküm*) "Bu Rabbinizden hükümde bir açık kapıdır. Bir hafifletmedir, bir rahmettir. Binâen aleyh, (*femeni'tedâ ba'de zâlike*) bundan sonra her kim bu hükümlere riayet etmez de taşkınlık yaparsa; (*felehû azâbün elîm*) o zaman, şartlara uymadığı için dünyada kısas uygulanır. Ahirette de cehenneme atılır, yaptığının cezâsını bulur."

Şimdi bir de, doğrudan doğruya af söylenmiyor, ayet-i

kerimenin inceliği... Önce kısasın şart olduğu, hak olduğu, yapılabileceği belirtiliyor. Ama sonra, bir kapı olarak affedilebileceğine işaret ediliyor.

İlk önce kısası söylüyor ki, af genişletilip de, öldürme işi teşvik edilir gibi bir durum olmasın diye. Ondan sonra af ışığı belirirse, o zaman da affetmeyi teşvik ediyor. Çünkü şer'î cezâlar böyle bir takım fırsatlar olduğu zaman, mümkün olduğu kadar icrâ edilmez. Çünkü cezâda hata etmek, mâsum bir insanı cezâlandırmaktan daha ehvendir. Varsın cezâda bir hata edilmiş olsun ama, mâsumu cezâlandırmak söz konusu olmasın...

اِدرَؤُوا الْحُدُودَ بِالشُّبُهَاتِ (عد. عن ابن عباس)

RE. 21/11 (*İdreü'l-hudûde bi'ş-şübühât*)[11] [Şüpheli durumlarda hadleri kaldırın!] diye hadis-i şerifte geçmiştir.

İslâm hukukunda, şüpheli durum varsa hadd-i şer'î uygulanmaz. Çünkü cezâda hataya göre, cezâlandırılacak kimseyi bir hukuk yanlışı yaparak cezâlandırmamak, daha hafif bir şeydir. Mâsum bir kimseyi yanlışlıkla cezâlandırmak, telâfisi olmayan daha kötü bir şeydir.

Onun için, ortada böyle şeyler olduğu zaman, affetme tarafı ve cezâyı o sebepten dolayı uygulamamak tavsiye olunmuştur. Hukukun inceliklerindendir bu.

Tabii bu öldüren kimse için bir hafifletmedir. Ölen kimse de karşı tarafı öldürse, sadece nefsinin bir arzusunu tatmin etmiş olacak. Hiç olmazsa diyet vs. şeyler olursa maktülün çoluğu, çocuğu ve sâiresi mağdur edilmemiş olur. Bu da onlar için bir bakıma rahmettir. Çünkü ötekisinin ölmesinden, bunlara bir başka fayda gelmiyor. Ama affedilip de şartlarla, antlaşmalarla bunun bir şey kazanması, onların da lehine olmuş oluyor.

---

[11] Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VIII, s.31, no:15700; *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.IX, s.10; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.IX, s.303; Ukaylî, *Duafâ*, c.II, s.97, no:559; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXIII, s.347.

Kenzü'l-Ummâl, c.V, s.440, no:12957 ve s.446, no:12972; *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.72, no:166; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.II, s.93, no:970, 971.

c. Kısasta Sizin İçin Hayat Vardır

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

(البقرة: ١٧٩)

(*Ve leküm fi'l-kısàsi hayâtün yâ üli'l-elbâbi lealleküm tettekùn.*) (Bakara, 2/179)

Şimdi bu kısas işleminin böylece yapılması yazılmıştır. Müslümanların bunu yapması lâzım! "Çünkü ey akıl sahipleri, kısasta sizin için hayat vardır." (*Ve leküm fi'l-kısasi hayatün yâ üli'l-elbâb*)

Evet, kısas yerine göre adam öldürmektir ama, niye hayat vardır?.. Çünkü cezâdır, caydırıcıdır. Kàtil, sonunda kendisinin de kısàsen öldürüleceğini bildiği için, öldürme işlemini yapmaktan geri durur. Ya da başkaları, o cezânın şiddetinden dolayı, bu çeşit şeylere yanaşmazlar.

Meselâ, benim bu seyahatlerimde gördüğüm bir durum: Suudi Arabistan'da, hiç bizim Türkiye'deki gibi kanlı bıçaklı kavgalar olmuyor. Ya da nisbet olarak, binde bir oluyor. Halkın terbiyesi, esas itibariyle halkın temayülü sadece bağırıp çağırıp, karşısına bir şeyler söylemek... Ama yumruk patlamak, döğüşmek olmuyor. Neden?.. Kısas onlarda da var. Yâni yumruğa yumruk, dişe diş olduğundan ve bunda hiç müsamaha yapılmayıp uygulandığından, ağız dalaşmasından öteye bir şey olmuyor.

Bekliyorlar. Hükmü, yâni cezâyı bizzat kendisi vermeye kalkmıyor; hâkimi bekliyor, kanunu bekliyor, yargıyı bekliyor. Bu önemli bir nokta... Bu kısasın şiddetinden dolayı, bir kişi kısas edilip ölebilir ama, öteki insanlar, toplum, böyle bir öldürme işinden uzak duruyor.

Meselâ, medenî bildiğimiz Avrupa ülkelerini istatistiklerle, sayımlarla, rakamlarla inceleyenler söylüyorlar; meselâ İsveç'te suçluluk oranı çok fazlaymış, intiharlar çok fazlaymış. İsveç'in emniyet müdürü Türkiye'ye gelmiş:

"—Sizde niye intihar az oluyor, suçlar az oluyor?.. Bizde haklar verilmiş. İşsiz olduğu zaman, devlet para veriyor. İnsanların her

türlü aslî ihtiyaçları karşılanıyor. Bizde niye böyle, sizde niye böyle?" diye araştırma yapmışlar.

Türkiye'de insanlar daha yoksul olduğu halde, daha çok sefalet çektiği halde intihar olmuyor. Bunun sebebini araştırmışlar.

Tabii İslâm'dan... İslâm'da intihar etmek haram olduğundan... Öbür tarafta adam karısına kızıyor, şakağına tabancasını dayıyor, intihar ediyor... Kocasına kızıyor kadın, atıyor kendisini trenin altına; intihar ediyor. Veyahut yutuyor yirmi tane hapı, intihar ediyor... Bunu İslâm ülkelerinde, imanı kuvvetli insanlar yapmıyor. Neden?.. Çünkü İslâm'da intihar çok büyük günah, ölen cehenneme gidecek. Onun için yapmıyorlar.

"—Efendim, Türkiye'de de intiharlar var..."

Tamam, dînî duygu zayıflayınca, o zaman Avrupalılar gibi, başka insanlar gibi düşünüp intihar eder. Ama intihar edenlerin dindarlık durumları incelenirse, neden intihar ettikleri araştırılırsa ve İslâm ülkelerindeki intiharlarla, Avrupa ülkelerindeki intiharların sayısı karşılaştırılırsa, o zaman iş ortaya çıkıyor.

Bu kısas da öyle... Yâni acı bir ceza ama, suç daha acı... Acı suçun bir karşılığı bu. Bu Böyle yapıldığı zaman, toplum daha büyük bâdirelerden kurtulduğu için hayat var.

Sonra ceza çok büyük olduğundan, insan hayatının kıymeti gösterilmiş oluyor. İnsanın eşref-i mahlûkat olduğu, hayatının çok kıymetli olduğu, zihinlere iyice yerleştirilmiş oluyor.

İctimaî ruhun, toplumsal ruhun, terbiyenin üzerinde daha pek çok etkileri var kısasın... Bu çok önemli ve çok büyük bir vecize, çok güzel bir hukuk kuralı...

Araplar eskiden buna benzer bazı sözler de söylemişler. Meselâ, aynı kapıya bazen çıkıyor ama, bu o kadar güzel değil.

قتل البعض إحياء للجمع .

(*Katlü'l-ba'dı ihyâu li'l-cem'i*) "Bir kaç kişinin öldürülmesi toplumun diriltilmesidir." Veyahut:

أكثروا القتل ليقل القتل .

(*Eksiru'l-katle li-yakılle'l-katl.*) "Kısas olarak öldürmeyi çok yapın ki, öldürme azalsın." demişler. Bunlar tabii cahiliye devrinin atasözleri... Yâni millet korksun, toplumlar korksun, yapmasın mânâsına. Yahut da:

القتل أنفى بالقتل .

(*El-katlü enfâ bi'l-katli.*) *Enfâ,* burada nefyedici mânâsına. *Elif-nun-fe-ye* ile. Yâni menfaatten, *nefi'*den gelmiyor, *nefy* etmekten geliyor; *ayın*'lı değil, *ye*'li. Yâni, "Kısas, öldürmeyi toplumdan en çok uzaklaştıran, yâni katil işini en çok azaltan çaredir." demişler.

Evet, kısas böyle bir hayat sağlıyor, toplumu terbiye ediyor. Ve insanların zihnini yanlış yerlere kaymaktan koruyor.

Tabii kısas tamamen öldürmek değil, öldürmekten daha geniş. Meselâ yaralamanın karşılığında da kısas var. Ve her öldürmeye de kısas denilmiyor. Bu bakımdan aralarında farklar var. Bu kısasta hayat olduğundan, bu kelimelerle neyi anlıyoruz?.. Kısası uygulamak gerektiğini anlıyoruz. Böyle yapıldığı zaman, maddî, mânevî, uhrevî çok faydalar olacağını anlıyoruz.

(*Lealleküm tettekùn*) "Tâ ki korunasınız." Bu (*lealleküm tettekùn*), tabii ki bir çok âyet-i kerimelerde geliyor. "Tâ ki korunabilesiniz." demek. Ama nasıl korunmak?.. Yâni kısas yapın ki, öldürme işlerinden korunabilesiniz. Veyahut "Kısası yapın ki, bir kısası ihmal ettiğiniz zaman, yapmadığınız zaman hayat hakkınızı, hayatınızı koruyabilesiniz."

Tettekùn'un mânâsı, "Hayatınızı koruyabilesiniz." olabilir. Bu, "Toplumun herc ü mercinden korunmuş olasınız." mânâsına olabilir.

Bir de (*lealleküm tettekùn*), daha ziyâde "Ahirette bunu yapmadığınızdan dolayı, Allah'ın emirlerini uygulamadığınızdan dolayı cezaya uğramazsınız. Cehenneme düşmezsiniz, cehennemden korunursunuz, ahiret hayatında felâh bulursunuz."

Yâni hem dünyada rahat, huzur olur, hem de ahirette Cenâb-ı Hakkın cezâsına uğramazsınız, felâh bulursunuz mânâsına. Tâ ki korunasınız. Yâni böyle yaparsanız hem dünyevî hem de uhrevî sevaplara nâil olursunuz mânâsına geliyor.

Kur'an-ı Kerim'deki kısas ayet-i kerimelerinden iki tanesi, burada böyle kısası anlatıyor. Önümüzdeki sûrelerde de, Allah nasib ederse gelecek. Bundan sonraki 180. ayet-i kerime daha başka bir konuya geçtiği için, vasiyetle ilgili konuya geçiyor. O da bir hukukî bir konu. İnşâallah önümüzdeki hafta onu anlatırız.

Allah-u Teàlâ Hazretleri hepimize hayatın kıymetini bilmeyi, cana kasdetmemeyi; kendi canımızı da, başkalarının canını da aziz bilmeyi; medenî, merhametli, şefkatli, hayırhah insanlar olarak yaşamayı; çoluk çocuğumuzu da öyle yetiştirmeyi nasib eylesin...

Toplumlarımızı, cemiyetlerimizi böyle öldürmeden, kan davalarından, kötü, cezalara uğrayan suçlu insanların çoğalmasından korusun... Toplumsal olarak, kişisel olarak, ailevî olarak her yönden tertemiz, mutlu, bahtiyar olmamızı, dünyada âhirette saadete ermemizi, Allah cümlemize nasib eylesin...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû, aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!..

04. 07. 2000 - AVUSTRALYA

3. VASİYYET ETMEK

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi üzerinize olsun...

Bir tefsir sohbetinde karşı karşıya bulunuyoruz, Cenâb-ı Hak yardımcımız olsun... Söylediklerimizden, dinlediklerimizden istifade edip, faydalanıp, rızasını kazanmayı cümlemize nasib eylesin...

a. Vasiyyet Etmenin Farz Kılınması

Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 180, 181 ve 182. ayet-i kerimeleri üzerinde sohbetimi yapmak istiyorum. Bu ayet-i kerimeler, vefat edecek olan bir kimsenin vasiyyet yazması, vasiyyet etmesiyle ilgili ayet-i kerimeler. Önce mübarek metinlerini eùzü besmele çekerek okuyalım.

Eùzü bi'llâhi mine'ş-şeytàni'r-racîm. Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا ،

الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَ الْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ ، حَقًّا عَلَى

الْمُتَّقِينَ (البقرة: ١٨٠)

(*Kütibe aleyküm izâ hadara ehadekümü'l-mevtü in tereke hayrâ, el-vasiyyetü li'l-vâlideyni ve'l-akrabîne bi'l-ma'rûfi, hakkan ale'l-müttakîn.*) (Bakara, 2/180)

فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ ،

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (البقرة: ١٨١)

(*Femen beddelehû ba'de mâ semiahû feinnemâ ismühû ale'llezîne yübeddilûnehû, inna'llàhe semîun alîm.*) (Bakara, 2/181)

فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ

عَلَيْهِ ، إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (البقرة:١٨٢)

(*Femen hàfe min mûsin cenefen ev ismen feasleha beynehüm felâ isme aleyh, inna'llàhe gafûrun rahîm.*) (Bakara, 2/182) *Sadaka'llàhu'l-azîm.*

Bu ayet-i kerimelerde şöyle buyruluyor... İlk önce kısaca mealini verelim, sonra kelimelerin izahını yapmaya çalışalım:

(*Kütibe aleyküm*) "Ey müslümanlar sizin üzerinize yazıldı." Yazıldı demek; yâni vazife kılındı, vecibe kılındı, yapmanız gerekli bir ödev emrolundu demektir. Ne vazife kılınmış, ne zaman vazife kılınmış?.. (*İzâ hadara ehadekümü'l-mevt*) "Sizden birinize vefat, ölüm geldiği zaman," *Hadara*; gelmek demek. *Mevt*; ölüm demek. "Sizden birinize ölüm geldiği zaman; yâni ölüm yaklaştığı, vefatınızın zamanı yaklaştığı, emâreler belirdiği, ahirete irtihal belirginleştiği zaman..." Hasta yatakta yatıyor, artık son nefeste gibi...

(*İn tereke hayran*) "Eğer geriye bir hayır terk ediyorsa, bırakıyorsa, bıraktıysa; yâni vasiyyet edecek bir malı mülkü varsa, ölüm geldiği zaman vazife olarak yazıldı." Ne yazıldı?.. (*El-vasiyyetü*) "Vasiyyet etmek yazıldı."

Kimlere?.. (*Li'l-vâlideyni ve'l-akrabîne*) "Anne, babaya ve en yakın akrabalara vasiyyet etmek; 'Şuna şu kadar verilsin, şuna şu kadar verilsin...' demek, malın taksimi hakkında bir takım tavsiyelerde bulunmak, bir vazife olarak yazıldı. (*Bi'l-ma'ruf*) Güzel bir şekilde, iyi bir şekilde akla, mantığa, şeriata, insafa uygun bir şekilde vasiyyet yapmak yazıldı, vazife kılındı. (*Hakkan ale'l-müttakîn.*) Müttakîler için, yâni Allah'tan korkan, azabdan, günahtan sakınan insanlar için bu icraatın yapılması, ifâ edilmesi gerekli bir ödev, bir gerekli hak olarak bu vasiyyet yapmak yazıldı." (Bakara, 2/180)

(*Femen beddelehû*) "Kim bu vasiyyeti, bu tavsiyeleri, bu dağıtımı değiştirirse; (*ba'de mâ semiahû*) vasiyyeti yapan kişiden bunu duyduktan sonra, 'Nasıl olsa o öldü artık, takip edemez!' diye bu işittiği vasiyyetin hükümlerini, şartlarını değiştirirse, susarsa, söylemezse; (*feinnemâ ismühû ale'llezîne yübeddilûnehû*) bu işin vebâli, günahı bunu değiştirenlerin üzerinedir." Yâni, vasiyyeti yapan vazifesini yapmıştır. Ötekiler yerine getirmediler, değiştirdiler. O beraat eder, öteki bozgunculuk yapanlar, değiştirenler cezayı çeker.

(*İnna'llâhe semîun alîm*.) "Allah-u Teâlâ Hazretleri her şeyi işiten, her şeyi bilen Rabbü'l-âlemîn'dir." (Bakara, 2/181) Hem vasiyyet edenin vasiyyetlerini duydu, konuşmalarını biliyor; hem de ondan sonraki insanların fitnelerini, fesatlarını, değiştirmelerini biliyor. Onlara göre cezasını verir.

(*Femen hâfe min mûsin cenefen ev ismen*) *Cenef*, hata demek. "Ama, kim vasiyyet eden kimseden bir hata çıkmasından korkuyorsa; (*ev ismen*) veyahut bir günah, Allah'ın emrine aykırı bir vaziyet, böylece günah çıkmasından korkuyorsa; yâni bir yanlış vasiyyet yapılmışsa; (*feasleha beynehüm*) bu vasiyyeti yapana nasihat ederek, vasiyyetin muhatabı olan kimselere nasihat ederek, 'Bu haksızlıktır, bunu almak doğru değil. Sen bunu haksız olarak böyle dağıtıyorsun, bu dine aykırıdır, Allah'ın rızasına aykırıdır.' gibi sözlerle arayı kim ıslah ederse; (*feasleha beynehüm*) bunların aralarını düzelten kimse; doğruyu biliyor, alim, fazıl kimse, ya haberleri varken, ya da haberleri yokken yanlışlığı engelliyorsa; (*felâ isme aleyhi*) ona hiç bir günah yazılmaz." Çünkü haksızlığı düzeltiyor.

(*İnna'llâhe gafûrun rahîm*.) "Hiç şüphe yok ki Allah-u Teâlâ Hazretleri çok mağfiret edicidir, çok rahmet sahibidir, merhamet edicidir, rahmeti çok geniştir, *Erhamü'r-râhimîn*'dir." (Bakara, 2/182)

Bu ayet-i kerime, vefat edecek kimselerin vasiyyet etmelerini emrediyor. Ölümü anlaşıldığı, ölümü yakın geldiği belli olduğu, emareleri belirdiği bir zamanda, (*İn tereke hayran*) "Eğer bir hayır bırakmışsa, yâni mal mülk cinsinden birilerinin hayrına

yarayacak bir şey metrûkâtı varsa, mirası varsa; (*el-vasiyyetü*) vasiyyet etmek onun boynuna bir vazife olur."

Tabii hiç mal mülk bırakmamışsa ne vasiyyet edecek?.. O zaman da, "Benden sonra dinden imandan ayrılmayın, Allah'tan korkun, Kur'an'a sarılın!" vs. diyebilir.

Kimler için vasiyyet edecek?.. (*Li'l-vâlideyni ve'l-akrabîne*) *Akrab*; ism-i tafdil, yâni daha yakın, çok uzak değil demek. "Anne babaya ve akrabalara vasiyyet etmek, yâni 'Anneme, babama şu kadar verin, yakın akrabalarıma, şunlara, şunlara şu kadar verin!' demesi; (*bi'l-ma'ruf*) yâni örfün, adetin, aklın, mantığın, dinin, şeriatin hoş karşılayacağı, güzel bir şekilde, iyi bir tarzda vasiyyet etmesi vazifedir."

"Vasiyyet yapıldıktan sonra, bunun icrâ edilmesi, îfâ edilmesi, vasiyyetin yerine getirilmesi de, (*hakkan ale'l-müttakîn.*) müttakîlerin üzerine bir görevdir, o da bir vecîbedir." (Bakara, 2/180) Yâni geride kalanların üzerine bir görevdir. Bu vasiyyeti yapmak da, malın sahibi üzerine bir vecîbedir.

b. Miras Ayetleri ve Vasiyyet

Bu ayet-i kerime bütün müfessirlerin ittifakıyla, ihtilaf etmeden, kesin olarak beyan etmek üzere miras ayetlerinden önce; yâni mirasın kimlere verileceği ve ne miktarda verileceğini beyan eden ayet-i kerimelerden önce gelmiş olan bir ayet-i kerimedir. Yâni tarih bakımından bu önce.

Vasiyyet nedir?.. *Vasiyyet*; tavsiye etmek, öğütlemek, ricâ etmek, kendisinin vefatından sonra veya hayatında bir yere gideceği zaman kendisi olmadığı bir zamanda başkalarına, "Ben yokken şunu yapın, bunu yapın ne olur..." diye bir şeylerin yapılmasını söylemektir. Buna havale etmek, ısmarlamak diye Türkçe'de tâbir ediliyor. Kendisi meselâ pazara gitmiyor, pazara giden arkadaşına, "Bana iki kilo şundan alır mısın?" diyor, ısmarlıyor. Yâni havale ediyor, vasiyyet ediyor, rica ediyor, söylüyor. Öyle bir şey, o mânâyadır bu vasiyyet.

Yâni, kendisi vefat ettiği için yok... Ama hayatta da olsa, meselâ uzak bir yere gitse, harbe gidiyor; yine vasiyyet eder arkasındakilere... Seyahate gidiyor, yine vasiyyet eder. Yâni, kendisinin gerek ölüm dolayısıyla, gerek seyahat ve başka bir

sebep dolayısıyla, bulunamayacağı yerdekilere bir şeylerin yapılmasını söylemesine *vasiyyet* deniliyor. Bunu anlıyoruz, herhalde anlaşılmasında bir zorluk yok.

Bu *evsâ-yûsî-îsâ; sad* ile yazılıyor. İki harf-i cerle kullanılır: *Bi* harf-i cerriyle kullanıldığı zaman, "Şuna şuna, malımdan şu kadar, şu kadar, mirasımdan şunlar şunlar verilsin!" mânâsına gelir.

İlâ ile kullanıldığı zaman da, vasiyyetin yapılmasını birisine havale etmek mânâsına gelir. Meselâ, diyebilir ki falancaya: "Sen bu işleri benim namıma yapıver! Sana güveniyorum, inanıyorum.", ona *mûsà ileyhi* derler. Yâni kendisine tavsiyeler söylenilip, bunu yapıver denilen kimse.

Bir de, *li* ile kullanılırsa; (*mûsà ileyhi li-fulâni, li-fulâni, li-fulân*) "Falanca için, filanca için şunları, şunları yapsın!" diye ısmarlamak mânâsına. Yâni *li* ile kullanılınca mal taksimi anlaşılıyor, filancalara verileceği anlaşılıyor.

(*El-vasiyyetü li'l-vâlideyni ve'l-akrabîn*) Burada *li* ile kullanılmış. Demek ki, onlara mal verilecek mânâsına kullanıldığı kesin olarak anlaşılıyor.

(*İn tereke hayrân*) Şart var burada. "Eğer bir hayır terk ederse arkaya, o zaman vasiyyet edecek." *Hayır*; iyilik demek... Burada ne mânâya kullanılıyor? Mal mânâsına kullanılıyor. Yâni, "Arkasında taksim edilebilecek, ona buna verilip, bölüştürülüp dağıtılabilecek mal bırakırsa..." O dağıtıldığı zaman hayır oluyor, dua ediyorlar, "Allah razı olsun... Bize bunları verdi falanca zât, nur içinde yatsın." filan deniliyor, bir bakıma hayır olduğundan, mal, mülk kasdediliyor bu hayırdan. Bunda da bir tereddüt yok.

Kur'an-ı Kerim'de bu mal mânâsına, mal, mülk, maddî varlık mânâsına, başka ayetlerde de geçmiş. Mûsâ AS'ın dilinden:

رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ (القصص: ٢٤)

(*Rabbi innî limâ enzelte ileyye min hayrin fakîr*) "Yâ Rabbi, senin benim üzerime hayırdan indirdiğin şeyler bakımından ihtiyaç halindeyim, onlara ihtiyacım var!" (Kasas, 28/24) dediği

gibi, mal için kullanılıyor.

Bu mal az veya çok olsa olur mu?.. Yâni, onlara taksim edilecek mi konusunda ihtilaf edilmiş. Yâni, az olsa da taksim edilecek mi, yoksa çok mal olduğu zaman mı taksim edilecek?.. Bazı alimler: "Mal taksim edilebilecek kadar çok olmalı ki, vasiyyet gereksin." diye düşünmüşler, o fikri beyan etmişlerdir. Nitekim Hazreti Ali Efendimiz bu kanaattedir.

İbn-i Abbas RA da: "800 dirheme kadar olan maddi varlıklar, vasiyyet edilme mecburiyetinin altındadır, yâni vasiyyet etmeye lüzum yoktur." diye düşünmüş, fikrini beyan etmiş.

Hazret-i Aişe-i Sıddîka Vâlidemiz de, ashabın hanımlarının àlimelerinden idi. O da vasiyyet etmek isteyen kimseyi sormuş:

"—Kaç çocuğu, ne kadar malı var?"

Demişler ki:

"—Dört çocuğu var, üç bin dirhem malı var.",

"—Bu malda bir fazlalık yok; binâen aleyh ayrıca vasiyyet etmesi icab etmez!" diye bir sınır, bir baraj, bir üst çizgi, veya bir alt çizgi olduğunu beyan etmişler.

Demek ki, geride belli bir miktar, böyle hatırı sayılır bir varlık bırakmışsa, vasiyyet edecek.

"—Pekiyi bu ayet-i kerime neden nâzil olmuş?.."

"Eskiden, İslâm gelmeden önce, miras evlatlar tarafından hemen taksim ediliyordu. Vefat edenin annesine, babasına bir şey verilmiyordu. Yakın akrabalarına da bir şey verilmiyordu. Onların hakkının da olduğunu beyan için, onlara da bir şeyler verilmesini beyan etmek babından, bu ayet-i kerime inmiştir." diye rivayet ediliyor.

Fakat ondan sonra da, Nisâ Sûresi'nde —önümüzdeki zamanda inşâallah yaşarsak, nasib olursa o ayetleri okuduğumuz zaman göreceğiz— miras ayetleri beyan ediliyor. Kime ne kadar verileceği belirtiliyor. Geride bırakılan mirasın taksim şekli, böylece daha açıklık kazanmış oluyor.

Onun için, Peygamber SAS Efendimiz Haccetü'l-Vedâ hutbesinde buyurmuş ki… Vedâ Hutbesi de, kendisinin çeşitli konularda bir vasiyyeti gibi telakkî edilebilir. Nasihatleri var,

vasiyyetleri var:[12]

أَلاَ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ، فَلاَ وَصِيَّةَ لِوَارِثٍ

(د. ه. حم. قط. ط. طب. ش. ق. عن أبي أمامة ؛ ه. قط.

ق. عن أنس ؛ ت. ن. حم. ط. طب. طس. ع. عن عمرو

بن خارجة)

(*Elâ inna'llàhe kad a'tà külle zî hakkın hakkahû, felâ vasiyyete li-vâris.*) "Dikkat edin ki, muhakkak bilin ki, Allah-u Teàlâ Hazretleri her hak sahibine hakkını tayin etmiştir, vermiştir. Artık vâris için ayrıca bir vasiyyet etme lüzûmu kalmamıştır." buyurmuş.

Bundan dolayı vasiyyet etmese de, geride bırakılan mirasın anne babaya hangi şartlarda ne miktar verileceği, akrabaya hangi şartlarda ne miktar verileceği, çoluk çocuğa miras olarak nasıl dağıtılacağı beyan edilmiş.

---

[12] Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.127, no:2870; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.905, no:2713; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.267, no:22384; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.III, s.40, no:166; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.154, no: 1127; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.VIII, s.114, no:7531; Saîd ibn-i Mansûr, *Sünen*, c.I, s.125, no:427; Abdü'r-Rezzâk, *Musannef*, c.IV, s.148, no:7277; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VI, s.208, no:30716; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.212, no:11982; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.I, s.309, no:541; Ebû Ümâme el-Bâhilî RA'dan.

İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.906, no:2714; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.IV, s.70, no:8; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.264, no:12321; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.434, no:2121; Neseî, *Sünen*, c.VI, s.247, no:3641; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.186, no:17699; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.511, no:3260; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.169, no:1217; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XVII, s.32, no:60; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VIII, s.8, no:7791; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.III, s.78, no:1508; Saîd ibn-i Mansur, *Sünen*, c.I, s.126, no:428; Abdü'r-Rezzâk, *Musannef*, c.IX, s.47, no:16306; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.4, s.107, no:6468; Şeybânî, *el-Âhàd ve'l-Mesânî*, c.II, s.17, no:787; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.III, s.47; Amr ibn-i Hàrice RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.V, s.870, no:14574, 14576; c.VI, s.457, no:16525; c.XVI, s.614, no:46056, 46057, 46065; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.369, no:3093; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.VII, s.360, no:6474, 6690 ve c.VIII, s.45, no:6835, 6911, 6912.

Tabii vefat edenin de, bir miktar yine akrabalarından veya mirasa dahil olmayan insanlardan istediği bazılarına vasiyyet etme hakkı var. Ama bunlar hakkında Peygamber SAS Efendimiz şöyle buyurmuş:[13]

لاَ يَجُوزُ لِوَارِثٍ وَصِيَّةٌ إِلاَّ أَنْ يُجِيزَهَا الْوَرَثَةِ

(*Lâ yecûzu li-vârisin vasiyyetün illâ en yücîzehe'l-veresetü*) "Varisin bir vasiyyet etmesi caiz olmaz, uygun olmaz, ancak mirasa müstehak olan kimseler müsaade ederlerse..." buyurmuş. Bundan dolayı, "Bir insanın malının üçte biri, yâni geriye kalan mirasın üçte biri hakkında başkalarına vasiyyet hakkı vardır." diye fıkıh kitapları kaydediyorlar.

c. Vasiyyetle İlgili Görüşler

Şimdi bu ayet-i kerimede din alimlerimiz, fakihlerimiz çeşitli görüşler beyan etmişler. Bazı görüşleri şöyle özetlemek mümkün:

"Mirasla ilgili ayet-i kerimeler geldi. Binâen aleyh bu ayet-i kerimeye değil, o gelen ayet-i kerimelerdeki emirlere uygun olarak taksim edilir. Bu ayet-i kerime neshedilmiştir." demişler.

Bir kısmı da demişler ki:

"Evet, o kimlere verileceği beyan edilen kimselere ashâbı ferâiz deniliyor. Yâni farîza olarak kendilerine malın belli miktarda verilmesi kimselerin dışındakilere vasiyyet gene bâkìdir. Yâni nesih tamamen nesih değildir. Bütün bu ayet-i kerimenin tamamının hükmü öbür ayete bağlanmış değildir. Kısmendir, yâni miras hakkı olmayanlara da gene vasiyyet olabilir. Bu da mendubdur. Yani muhtaçsa, onun da gönlü alınmış olur." diye beyan etmişler.

Bu ayet-i kerimede geçen *el-akrabîn*, *karîb* kelimesinin ism-i

[13] Dâra Kutnî, *Sünen*, c.IV, s.152, no:11; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan. Saîd ibn-i Mansùr, *Sünen*, c.1, s.125, no:426, Amr ibn-i Dînar RA'dan.

tafdilidir; daha yakın olanlar mânâsına geliyor. Tabii insanın pek çok akrabası, uzaktan yakından kimseler vardır. Anne-babaya, daha yakın olanlara vasiyyet gerekiyor. Bu ayet-i kerimenin, daha yakın olan akrabaya kısmı mensuh değildir, hükmü devam etmektedir. Onlar için yazılabilir." diye beyan etmişlerdir.

Bir hadis-i şerif, bu konuda rivayet ediliyor. Peygamber Efendimiz SAS buyurmuş ki:[14]

مَا حَقُّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَهُ شَيْءٌ يُوصِي فِيهِ يَبِيتُ لَيْلَتَيْنِ إِلاَّ وَوَصِيَّتُهُ مَكْتُوبَةٌ عِنْدَهُ (خ. م. د. ت. ن. ه. حم. عن ابن عمر)

(*Mâ hakku'mriin müslimin lehû şey'ün yûsî fîhi yebîte leyleteyni illâ ve vasiyyetühû mektûbetün indehû*) "Malı mülkü olan bir insanın, bir müslümanın —yastığının altında diyelim— yanında vasiyyeti yazılı olmadıkça, iki gece yatması caiz değildir." diye buyurmuş.

Demek ki vasiyyeti yazılı olacak, yanında bulunacak. Ölürse o vasiyyetine bakacaklar. Bir vasiyyet olması lâzım! Sahabeden bir zât-ı muhterem RA, "Bunu duyduktan sonra bir gece geçmedi,

---

[14] Buhârî, *Sahîh*, c.III, s.1005, *Vasâyâ* 59/1, no:2587; Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1249, *Vasıyyet*, no:1627; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II,s.125, no:2862; Tirmizî, *Sünen*, c.III s.304, no:974; Neseî, *Sünen*, c.VI s.238, no:3615; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.901, no:2699; İmam Mâlik, *Muvatta'* (Rivâyet-i Yahyâ), c.II, s.761, no:1453; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.57, no:5197; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.495, no:3175; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.XIII, s.383, no:6024; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.IV, s.150, no:4; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.I, s.123, no:390; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VI, s.227, no:30931; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.252, no:1841; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.271, no:12368; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.100, no:7443; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VI, s.352; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.I, s.203, no:358; Ebû Avâne, *Müsned*, c.III, s.471, no:5735; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.222, no:5416; Hamîdî, *Müsned*, c.II, s.306, no:697; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.VIII, s.164, no:3091; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XVI, s.31; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.IV, s.115, no:6357; İbn-i Abdi'l-Ber, *Temhîd*, c.XIV, s.290; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XVI, s.856, no:46052; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XIX, s.10, no:20034.

hemen vasiyyetnâmemi yazdım, yanımda bulundurdum." diye beyan ediyor.

Şimdi bu miras var, mirasın taksimi var. Malın üçte biri kadar kısmının başkalarına bırakılması, vasiyyet edilmesi olabiliyor. Bu da mendubdur.

Burada *nâsih-mensuh* kelimesi bahis konusu ediliyor bu ayet-i kerime münasebetiyle. Kur'an-ı Kerim'de bazı ahkâm ayetlerinin hükümleri, daha sonra inen bir ayet-i kerimeyle neshedilmiştir. Nesh eden ayete *nâsih* derler. Nesh edilen ayete de *mensuh* derler. Ulemâ, sahabe-i kiram, sahabenin alimleri, müfessirleri bunu kabul etmişlerdir.

Yalnız bir şahıs var bunu kabul etmeyen, Ebû Müslim el-İsfahânî denilen bir müfessir. Bu şahıs, "Hiç nâsih, mensuh yoktur." diyor ama, ne seleften, selef-i sàlihînden, ne kendisinden sonra, ilim erbâbı onun söylediğini söylememiş. O, nâsih, mensuh olan her şeyin, "Nâsih değil, mensuh değil, aynen cârîdir!" diye her birisinin bir izahını yapmaya gayret etmiş. Binâen aleyh, "Burada da nâsihlik, mensuhluk yok; mübhem olarak söylenmiş olan, genel olarak söylenmiş olan bir hüküm sonra tafsil ediliyor." diye söylemiş.

Onun hakkında, Ebû Bekr-i Cessas Razî *Ahkâm-ı Kur'an* isimli eserinde —kıymetli bir eserdir, basılmıştır— bu zâtın hatalı görüşlerini uzun uzun beyan ediyor. Sahabe-i kirama aykırı davrandığını, fikirlerinin onların fikrinden ayrı olduğunu; bunun da edebiyatı biliyor, tefsiri biliyor ama fıkhı bilmiyor, ondan kaynaklandığını söylüyor. Onun hakkında bir hadis-i şerifi kaydetmiş. Bunu, yâni Cessas'ın Ebû Müslim El-İsfahâni hakkında söylediklerini ben de size nakletmek istiyorum. *Rahmetu'llàhi aleyhim ecmaîn*, bu alimlerin hepsine Allah rahmet eylesin. Hep Allah rızası için konuşmuşlar.

Rasûlüllah SAS buyurmuşlar ki:

مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِرَأْيِهِ فَأَصَابَ فَقَدْ أَخْطَأَ (طب . هب. ن .

ت. غريب ، وابن جرير ، والبغوي ، وابن أنباري عن جندب)

RE. 436/7 (*Men kàle fi'l-kur'âni bire'yihî feesàbe fekad ahtaa*) "Kim Kur'an-ı Kerim'de kendi fikriyle, kendi kanaatiyle, kendi görüşüyle bir söz söylerse, (*feesàbe fekad ahtaa*) isabet etse bile hata etmiş olur."

Neden?.. Kendi bildiğine söylemiş olur. Çünkü Allah'ın kelâmıdır. Kendi bildiğiyle, "Bana göre böyle.." demekle olmaz. Sağlam delil olması lâzım! Hadis-i şerifleri bilmesi lâzım! Sahabe-i Kiram'ı dinlemesi, kulak vermesi lâzım! Eski büyük alimleri, allâmeyi hesaba katması lâzım! Öyle onlara aykırı bir şey yaptığı zaman, işin yanlış olduğunu düşünmesi lâzım.

Tabii o, tarihte bir Ebû Müslim el-İsfahânî böyle, "Nâsih, mensuh yoktur." demiş. Ötekiler de olduğunu beyan ediyorlar. Ulûm-u Kur'an ile ilgili kitaplarda böyle buyruluyor. Bir de son zamanlarda bazıları, Mısır'da bazı kimseler ve Türkiye'de de bazı kimseler, tabii böyle nadir görüşleri vs.leri ele alıp, onlar da konuşuyorlar.

Ama Kur'an-ı Kerim, Allah kelâmı olduğundan, orada ileri geri, bilgisi tam olmadan, derin olmadan, takvâsı zayıf olan insanların, bu konuda böyle gelişigüzel konuşmaları uygun olmaz.

İşte böylece görüşleri yazdıktan sonra, demek ki miras hakkında zâten Kur'an-ı Kerim'in ayetleri var. O ayetlerin ahkâmına uygun olarak taksim edilecek. Ama bu ayet-i kerimede de beyan edildiği gibi akrabaya, akrabadan bazılarına da malın üçte biri kadar vasiyyet edilebilir. Bu böyle beyan edildikten sonra, (*Hakkan ale'l-müttakîn*) "Müttakîlere bu bir vazifedir. Bunu yerine getirmek, hakkıyla ifâ etmek bir ödevdir. Bir haktır, vazifedir. Bunu yapması lâzım!"

Bu müttakîler kimler?.. Ya mal sahibi olup, vefat etmek üzere olup da, vasiyyet yazması gereken kimselerdir. Onlar bu vasiyyeti yapmalılar mânâsına... Ya da, bu vasiyyeti duyup dinleyenler ve bunu yerine getirmek, icra etmek, vasiyyeti ifâ etmek müttakîler için bir vazifedir. Yapmazlarsa suçlu olurlar mânâsına.

d. Vasiyyeti Değiştirmenin Hükmü

Evet, böyle vefat eder, vasiyyet etti, ötekiler dinledi, mal taksimi ona göre taksim edilecek. Ondan sonraki ayet-i kerimede

de buyruluyor ki:

فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ ، إِنَّ

اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (البقرة:١٨١)

(*Femen beddelehû ba'de mâ semiahû feinnemâ ismühû ale'llezîne yübeddilûnehû, inna'llàhe semîun alîm.*) (Bakara, 2/181)

(*Femen beddelehû ba'de mâ semiahû*) "Kim bu vasiyyeti işittikten sonra... " Yâni kendisine vasiyyet havale edilen kimse, yahut şahitler, veya vefatından sonraki işleri yürütmekle görevli görevliler, hukkâm, kadılar vs. neyse... "Kim bu vasiyyeti işittikten sonra; ya bizzat işitir, ya da işitmiş gibi bildikten sonra bunu değiştirirse..." Çünkü şahitler vardır veya yazılıdır, o zaman da kesin olarak bildiği zaman, işitmiş gibi bilmiş olur. "Bunu değiştirirse, ifâ etmezse, tağyir ederse, değiştirirse, çarpıtırsa, saptırırsa; (*feinnemâ ismühû*) bu tebdil ü tahrifin, tağyirin günahı, vebâli, (*ale'llezîne yübeddilûnehû*) bunu tebdil edenlerin boynunadır."

(*İnna'llàhe semîun alîm*) *Semi'*, faìl vezninde, mübalağa sîgasıdır; yâni Cenâb-ı Hak son derece her şeyi iyi işitir. Alîm de yine mübalağa sîgasıyla; her şeyi iyi bilir. "Allah her şeyi hakkıyla, tam olarak, eksiksiz işiticidir, bilicidir."

Burada bir tabii tehdit var ayet-i kerimede: "Vasiyyete çok dikkat edin ey ilgililer!" Kimse ilgili; ister mirasçılar olsun, ister mirası taksimle görevlendirilmiş kimseler olsun, ister hakimler olsun, onlara tehdit var. Değiştirmek olmaz. Vasiyyet çok önemli işlerden biridir.

Bursa Ulu Camii'nde arka duvarında bir büyük levha vardır:

اِتَّقُوا الْوَاوَاتْ !

(*İttekù'l-vâvât*) "Şu *vav*'lardan sakının!" diye. Birisi işte bu vasiyyet meselesidir. Vasiyyet ciddi iştir, hukùkî bir iştir. Hatta miras hukuku diye koca, kalın kitaplar vardır, hukuk fakültelerinde okurlar hukuk öğrencileri. Tabii, İslâm'ın miras

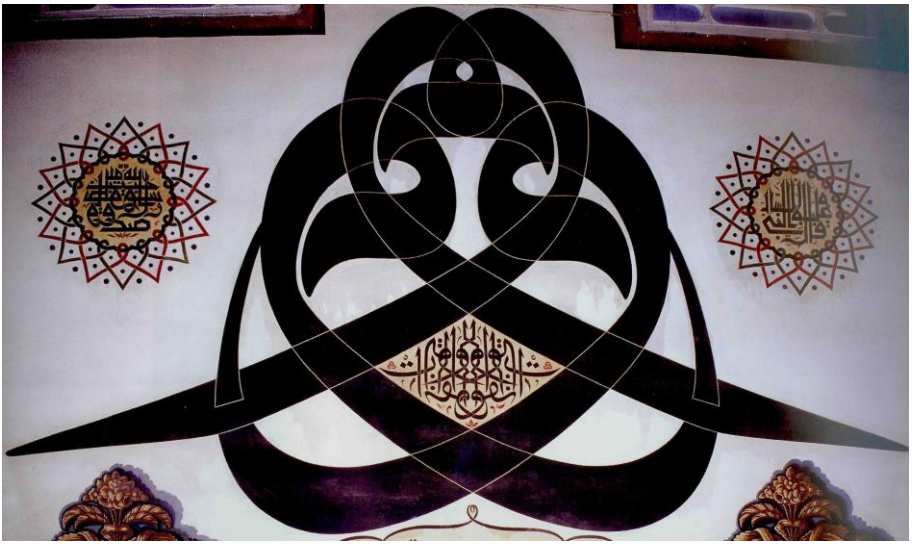

hukuku da Avrupa'nın miras hukukundan ayrıdır, hükümleri farklıdır tabii.

Allah-u Teàlâ Hazretleri bu değiştirenleri işitir ve bilir. Binâen aleyh, onları cezalandırır demek. Yâni titizlikle yerine getirmek lâzım. Asla adam kayırma veya düşmanlıkla, husûmetle işi değiştirme tarafına kaymamak lâzım!

Bu mal dolayısıyla insanlar çok kavgalar eder, hatta savaşlar eder. Dünya metaı için birbirlerine girerler. İki köy silahları alır, birbirleriyle çarpışır. Ama Allah'tan korkmak lâzım; fânî dünyanın geçici malları, mülkleri, menfaatleri için günahlı, yalan yanlış, zulüm, haksızlık işlerini yapmamak lâzım!..

Bu önemli bir nasihattir bütün müslümanlara: Vasiyyetleri hem yapmak, hem de yapılmış vasiyyetleri yerine getirmek...

Hâl-i hayatında vasiyyet yapmış olan insanları biliyoruz. Meselâ, bizim vakfımıza bir zât, "Benim sadaka-i câriyem olsun." diye hâl-i hayatındayken bir bina vermiş. "Bu bina benim vakfım olsun, işte şu hayırlı işlerde kullanılsın; ben de sevap kazanayım!" diye. Ondan sonra, Allah rahmet eylesin, eceli gelmiş, vâdesi yetmiş, ömrü bitmiş, ahirete irtihal eylemiş. Allah rahmet eylesin, nûr içinde yatsın, Allah razı olsun... İnsan kendi malını istediği gibi kullanır. Mirasçılar şimdi bırakılan malları paylaşmak

istiyorlar. Hem de hâl-i hayatında yaptığı hayrâtı hasenâtı geri almaya çalışıyorlar.

Tanıdığımız vardı meselâ, nur içinde yatsın... Hâl-i hayatında, sonradan bir haksızlık, yanlışlık olmasın diye kendisi hukukçulara danışarak, her türlü tedbiri alarak bütün mirasçılarına, —çocuğu yoktu— hanımına vs.ye, hepsine malını güzelce hâl-i hayatında taksim etmiş. Vefat etti, nur içinde yatsın. Babası da sàlih bir kimseydi, kendisi de iyi bir kimseydi, Allah rahmet eylesin... Çok sevdiğimiz bir insandı.

Ondan sonra hanımı çok ayıp etti. Vasiyyeti yerine getirmemek için, hayır olarak verdiği şeyleri geri almak için çiğ işler yaptı, yalan yanlış işler yaptı. Bu ayet-i kerimeler işte göz önünde bulundurulmalı!..

e. Yanlış Vasiyyetin Düzeltilmesi

فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ، إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (البقرة:١٨٢)

(*Femen hàfe min mûsin cenefen ev ismen feasleha beynehüm felâ isme aleyh, inna'llàhe gafûrun rahîm.*) (Bakara, 2/182)

(*Femen hàfe min mûsin cenefen ev ismen*) Şimdi burada *mûsin, muvassî,* yâni tavsiye; *vassâ-yuvassî-tavsiye*, o kökten geliyor diye öyle okuyan kıraat alimleri var. Ama bizde *evsà-yûsî* fiilinden *mûsî*, ism-i fâil. *Min* geldiğinden *mûsîyyin* denmesinden, ye düşüyor, mûsî oluyor. "Vasiyyet edenden bir yanlış hareket çıkmasından, bir yanlışlık yapılmasından kim korkarsa..."

Kimdir bu?.. Vefat edecek insanın yanında bulunan, alim, fâzıl, bilgili, görgülü, tecrübeli olan zât. Şimdi nasıl olur bu korkulacak şey?.. *Cenef* ne demek? Hata demek. "Bir hatadan korkarsa, (*ev ismen*) yahut bir günah işlenmesinden, günah çıkmasından korkarsa..." Ne olur?.. Yâni hata olarak veya kasden haktan ayrılıyor, adaletten ayrılıyor, iyilikten ayrılıyor, ma'ruf ifâ etmiyor. Halbuki, (*el-vasiyyetü bi'l-vâlideyni ve'l-akrabîn bi'l-ma'rûfi*); ma'ruf ile yapılacaktı, iyilikle yapılacaktı, iyi niyetle

yapılacaktı. Akla ve şeriata uygun olacaktı yaptığı şey. Öyle yapmaz da, aykırı yaparsa, meselâ yakın akrabayı bırakıp da, uzaktakileri kayırmaya kalkarsa; veya akrabayı bırakıp yabancılara mal kaydırmaya çalışırsa; veya kendisine verilenden fazlasını verdirmeye çalışırsa; veya vâristen mal kaçırmak gibi bir şey yapmaya kalkarsa... Tabii varisten mal kaçırmak da doğru değil.

İşte böyle bir takım yamuklukları sezdi mi bir sàlih, iyi insan, o zaman; (*feaslaha beynehüm*) bu malla alâkalı kimselerin aralarını ıslah eder. Yâni konuşur: "Bak bu öyle vasiyyet etti ama, malı buna çokça verdi ama, bak sen bunu çok alırsan, Allah'ın takdirine aykırı olarak almış olursun. Allah bunun hesabını sorar. O yanlış yaptı, bak buna bu kadar verilmesi gerekirdi." diye malı alanların arasını ıslah eder.

Ya da vasiyyeti yapanı ikaz eder. Ama burada (*felâ isme aleyhi*) "Bu iyi işi yapana bir vebal yoktur." deniliyor. Yâni adam öldükten, iş olduktan sonra kendi elinde imkân varsa, böyle işi düzeltirse; öyle vasiyyet etmemişti ama, yanlış bir şey vasiyyet etmişti ama doğrultarak yaparsa; o zaman ona bir günah yoktur.

Ama bu çok kolay bir şey değildir, bu ince bir meseledir. İbn-i Abbas RA'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlüllah SAS buyuruyor ki:[15]

اَلضِّرَارُ فِي الْوَصِيَّةِ مِنَ الْكَبَائِرِ (ابن جرير عن ابن عباس)

RE. 220/3 (*Ed-dırâru fi'l-vasiyyeti mine'l-kebâir*) "Vasiyyette

[15] Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.9, s.5, no:8947; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.IV, s.151, no:7; Abdu'r-Rezzak, *Musannef*, c.9, s.88, no:15456; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.6, s.227, no:30933; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.320, no:11092; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.271, no:12366; Ukaylî, *Duafâ*, c.VI, s.62, no:1338; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.433, no:3900; İbn-i Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, c.IV, s.332, no:943; İbn-i Cerîr Taberî, *Tefsir*, c.VIII, s.65, Nisâ:12, no:8783,8784; İbn-i Ebî Hàtim, *Tefsir*, c.IV, s.58, no:4983; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XVI, s.619, no:46081; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XIV, s.108, no:13895.

zarar verici vasiyyet yapmak, birilerini mağdur edici vasiyyet yapmak, büyük günahlardandır."

تِلْكَ حُدُودُ اللهِ فَلاَ تَعْتَدُوهَا (البقرة:٢٢٩)

(*Tilke hudûdu'llàhi felâ ta'tedûhâ*) "Allah'ın ahkâmı bunlardır; bunları çiğnemeyin, bunları aşmayın, taşkınlık, azgınlık yapmayın!" (Bakara, 2/229) diye ayet-i kerimeler var.

Onun için, çok dikkat etmek lâzım! Islah edeceğim derken, haksızlık yapmamağa dikkat etmek lâzım. Haksızlığı da, vasiyyeti yerine getireceğim diye, pat diye yanlış olarak da yapmamak lâzım! Görüyorsunuz, bu vasiyyetle ilgili herkes çok sorumluluklar üstleniyor.

Ebû Hüreyre RA'dan bir hadis-i şerif rivayet olunmuş. Buyuruyor ki Peygamber Efendimiz:[16]

إنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الجَنَّةِ سَبْعِينَ سَنَةً ، فَإِذَا أَوْصَى حَافَ فِي وَصِيَّتِهِ ، فَيُخْتَمُ لَهُ بِشَرِّ عَمَلِهِ ؛ فَيَدْخُلُ النَّارَ. وإنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ سَبْعِينَ سَنَةً ، فَيَعْدِلُ فِي وَصِيَّتِهِ ، فَيُخْتَمُ لَهُ بِخَيْرِ عَمَلِهِ ، فَيَدْخُلُ الْجَنَّةَ (ه. حم. عن أبي هريرة)

(*İnne'r-racüle leya'melü bi-ameli ehli'l-cenneti seb'îne seneten, feizâ evsà hàfe fî vasiyyetihî feyuhtemü lehû bi-şerri amelihî feyedhulü'n-nâr, ve inne'r-racüle leya'melü bi-ameli ehli'n-nâri seb'îne seneten, feya'dilü fî vasiyyetihî, feyuhtemü lehû bi-hayri*

[16] İbn-i Mâce, *Sünen*, c.VIII, s.173, no:2695; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.278, no:7728; İshak ibn-i Râhaveyh, *Müsned*, c.I, s.194, no:147; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XVI, s.618, no:46078; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.VII, s.296, no:6336.

amelihî, feyedhulü'l-cenneh.) diye bir hadis-i şerif rivayet edilmiş. İbn-i Kesir'de râvîleri var.

Bunun mânâsını söyleyelim, çok önemli! Çok dikkatle dinlemenizi rica ediyorum. Buyurmuş ki Peygamber Efendimiz:

(*İnne'r-racüle*) "Bir kişi, bir adam..." Tabii kadın da olsa, onun için de cârîdir. Mükellef olan herkes bunun içine girer, bu hükmün altındadır yâni. (*İnne'r-racüle leya'melü bi-ameli ehli'l-cenneh*) "Bir kişi cennetlik insanların, cennet ehlinin icraatı gibi icraatı icrâ eder..." Ne kadar? (*Seb'îne seneh*) "Yetmiş sene cennetlik insanların amellerini yapar. Namaz kılar, oruç tutar, tesbih çeker, hayır yapar vs. vs. (*Feizâ evsà*) Tam vasiyyet edeceği zaman gelince..." (*Hàfe*) Bu noktasız *hà* ile, *hàfe-yahîfu-hayfen*; haksızlık yapmak demek. "Haksızlık yapar (*fî vasiyyetihî*) vasiyyetinde, (*feyuhtemu lehû bi-şerri amelihî*) böylece kötü bir amel işlemiş olarak vefat eder. Tam hayatının en son icraatı, kötü bir iş işlerken canı çıkmış, ruhunu teslim etmiş olur; (*feyedhulü'n-nâr*) cehenneme girer.

(*Ve inne'r-racüle*) "Buna mukabil bir başka adam da, bir başka kişi de, kadın veya başka bir kimse, yâni herkes; (*feya'melü bi-ameli ehli'n-nâr*) cehennemliklerin işini yapar durur, ihmâl, kusur, cahillik, günah yapar yapar (*seb'îne seneh*) yetmiş sene... (*Feya'dilü fî vasiyyetihî*) Sonunda vasiyyetinde haksızlık olmayan, àdilâne bir vasiyyet yapar; (*feyuhtemu lehû bi-hayri amelihî*) en son güzel ameli işleyerek böyle güzel amelle ruhunu teslim eder, (*feyedhulü'l-cennete*) o ruh haliyle cennete girer."

Demek ki, vasiyyet çok önemli! Vasiyyette çok dikkat etmek lâzım! Vasiyyet edenin de, vasiyyeti dinleyenlerin de, uygulayanların da, malı, mirası alanların da çok dikkat etmesi lâzım!..

(*İnna'llàhe gafûrun rahîm*) İşte böyle haksızlık yapanların haksızlığını anlayıp da, vasiyyeti nasihatle veya fiilen müdahale ederek düzeltenlerin günahı yoktur. Bunların herhangi bir vebâli yoktur, müsterih olsunlar. "Acaba aynen vasiyyeti uygulasa mıydım? 'Vasiyyeti yapan o, vebâl onundur. Bana ne?' mi deseydim. Yoksa düzeltmem mi iyi oldu?.." diye düşünmesin! Düzeltmesi iyi oldu. (*Felâ isme aleyhi*) "Endişe etmesin; bir korku, günah, vebal yoktur onun için. (*İnna'llàhe gafûrun rahîm*) Cenâb-ı

Hak çok mağfiret edicidir, çok merhamet sahibidir, afv ü mağfiret eder." buyuruyor.

Bazı şeyler iyi niyetlerle yapıldığı zaman, Cenâb-ı Hak, günah yazmaz. Meselâ İslâm'da yalan yasaktır, günahtır. Müslüman mutlaka doğru sözü söyler. Doğru, evet öyle, amma savaşta yalan söylenir. Düşman yakaladı:

"—Birlikleriniz nerde, toplarınız nerde, askerleriniz ne kadar, mühimmâtınız ne kadar, kuvvetli misiniz, zayıf mısınız?.." diye sordu.

O zaman doğru söylenir mi? Söylenmez.

"—Dosdoğru, dobra dobra söyleyeyim mi?.."

Hayır, söylenmez!

"—Neden?.."

اَلْحَرْبُ خُدْعَةٌ (خ. م. حم. عن أبي هريرة ؛ خ. م. د. ت. حم. عن جابر ؛ خ. م. د. حم. عن علي ؛ ه. عن عائشة وعن ابن عباس)

(*El-harbü hud'atün*)[17] "Savaş, harb hud'adır, hiledir."

---

[17] Buhârî, *Sahîh*, c.III, s.1102, *Cihad ve Siyer* 60/154, no:2865; Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1362, no:1740; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.312, no:8097; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IX, s.150, no:18234; Ebû Hüreyre RA'dan.

Buhârî, *Sahîh*, c.III, s.1102, *Cihad ve Siyer* 60/154, no:2866; Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1361, no:1739; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.49, no:2636; Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.193, no:1675; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.297, no:14213; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.XI, s.78, no:4763; Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.I, s.41, no:9; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.236, no:1698; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.III, s.359, no:1826; Saîd ibn-i Mansûr, *Sünen*, c.II, s.317, no:2889; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VI, s.539, no:33664; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VII, s.40, no:13057; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.V, s.193, no:8643; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VII, s.247; Câbir ibn-i Abdillah RA'dan.

Buhârî, *Sahîh*, c.III, s.3415, *Menâkı*b 65/22, no:3415; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.746, no:1066; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.657, no:4767; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.I, s.81, no:616; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.XV, s.136, no:6739; Tayâlisî, *Müsned*, c.I,s.17, no:105; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.I, s.225, no:261; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.128, no:485; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.X, s.157, no:18677; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VI, s.539, no:33662; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VIII, s.170, no:16474; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.V, s.160, no:9563; Hz. Ali RA'dan.

İki arkadaşın dargınlığını barıştırmak için, "İşte o seni seviyor... Bu da pişman olduğunu söylüyor, seninle barışmak istiyordu..." filân. Bu da câiz olur.

Bir de, bey ile hanım arasında câiz olur. Hangi konuda?.. Yâni aile muhabbeti bâbındaki mübalağalı sözler. Orada dosdoğru söyleyeceğim diye, "Nasılsın kör kadı?" gibi bir lâf söylenmez. Tatlı tatlı iltifatlar filân olabilir, hilâf-ı hakikat olsa bile söylenir. O zaman olabilir.

Demek ki, işlerde niyet çok önemli olduğundan böyle oluyor. Niyet iyi olunca, sevap oluyor. Niyet kötü olunca, günah oluyor.

Allah-u Teàlâ Hazretleri bizi hep iyi niyetlerle, güzel işler yapmaya muvaffak eylesin... Her işimizi adaletle, rızasına uygun yapmaya muvaffak eylesin... Ömrümüzü rızasına uygun geçirip, huzuruna sevdiği, razı olduğu kullar olarak varmayı nasib eylesin... Cennetiyle, cemâliyle cümlenizi, cümlemizi müşerref eylesin...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

11. 07. 2000 - AVUSTRALYA

İbn-i Mâce, *Sünen*, c.2, s.945, no:2833;Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.II, s.355, no:2216; Taberânî, *Mu'cemü's-Sağîr*, c.I, s.36, no:23; Ebû Ya'lâ, *Müsned,* c.VIII, s.44, no:4559; Hz. Aişe RA'dan.

İbn-i Mâce, *Sünen*, c.2, s.946, no:2834;Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XI, s.300, no:11798; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.IV, s.383, no:2504; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned* c.VI, s.387, no:27219; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.155, no:3370; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XIX, s.42, no:90; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.V,s.397, no:9744; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IX, s.150, no:18232; Ka'b ibn-i Mâlik RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.224, no:13365; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Ebû Ya'lâ, *Müsned,* c.XIII, s.403, No:7495; Abdullah ibn-i Selâm RA'dan.

4. ORUCUN FARZ KILINMASI

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi, ihsânı, ikrâmı, her türlü lütfu dünyada, âhirette sizlerin olsun, üzerinize olsun... Allah, sevdiklerinizle beraber, iki cihanda cümlenizi aziz ve bahtiyar eylesin... Kur'an-ı Kerim'in yolunda dâim eylesin... Peygamber Efendimiz'in sünnet-i seniyyesine sımsıkı sarılıp, Efendimiz'in sevgisini, rızasını kazanmanızı nasib eylesin...

Bakara Sûresi'nin ayetlerini anlata anlata, nihayet 183. oruç ayetine ulaşmış olduk. Bu sohbetimde 183 ve 184. ayetleri izah edeceğim. Daha sonraki ayet de yine oruçla ilgili ama, onu bir dahaki haftaya bırakacağım.

Önce ayet-i kerimelerin metnini okuyalım! *Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahim:*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ

مِن قَبلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (البقرة:١٨٣)

(*Yâ eyyühe'llezîne âmenû kütibe aleykümü's-sıyâmu kemâ kütibe ale'llezîne min kabliküm lealleküm tettekùn.*) (Bakara, 2/183)

أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ، فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ

أَيَّامٍ أُخَرَ، وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ، فَمَنْ تَطَوَّعَ

خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ، وَ أَنْ تَصُومُوا خَيرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُم تَعْلَمُونَ

(البقرة: ١٨٤)

(*Eyyâmen ma'dûdât, femen kâne minküm merîdan ev alâ seferin fe'iddetün min eyyâmin uhar, ve ale'llezîne yutîkùnehû fidyetün taàmu miskîn, femen tetavvaa hayran fehüve hayrun lehû ve en tesùmû hayrun leküm in küntüm ta'lemûn.*) (Bakara, 2/184) *Sadaka'llàhu'l-azîm*.

a. Orucun Farz Oluşu

Allah-u Teàlâ Hazretleri buyuruyor ki biz mü'min kullarına:

(*Yâ eyyühe'llezîne âmenû*) "Ey iman eden kullar, ey iman edenler! (*Kütibe aleyküm*) Sizlerin üzerinize yazıldı." Bu ne demek?.. "Sizlerin boynuna, omuzuna bir mükellefiyet olarak yüklenildi. Sizlerin yapması gerekli bir ibadet oldu, kaydedildi, tayin edildi. Sizlere farz kılındı." mânâsına.

Nedir farz kılınan?.. (*Es-sıyâmu*) "Oruç sizlerin üzerine de yazıldı, farz kılındı." *Sıyâm* ve *savm;* Arapça'da insanın kendisini tutması mânâsına gelen bir kelime. Tutmak, alıkoymak mânâsına. Tabii buradaki mânâsı; ibadet maksadıyla belirli zamanda, yâni fecr-i sàdıkın tulûundan, güneşin batışına kadar; sabahın vaktinin girdiği imsak zamanından, imsak dakikalarından, güneşin battığı akşam vaktine kadar yemekten, içmekten ve ailevî, cinsî ilişkiden insanın kendisini tutması mânâsına geliyor. Zâten *imsak* da, yemekten, içmekten insanın kendisini tutması mânâsına bir kelime.

Biz Türkçe'de *savm* kelimesini biliyoruz, ama *sıyâm* kelimesi daha nadir kullanılıyor. *Savm-ı Aşûre* diye biliyoruz. Daha ziyade Farsça'dan geçme *oruç* kelimesini kullanıyoruz.

Oruç kelimesi, Farsça bir kelimenin Türkçeleşmiş halidir. Farsça'daki aslı *rûze*'dir. Farsça'da *rûz*, gün demek. *Rûze*; bir günde tutulan oruç, yâni aç durma ibadeti mânâsına. Türkçe'de "r" ile başlayan Türkçe kelime yoktur. R ile başlayan kelimeleri, Türkler komşu milletlerden çeşitli sebeplerle almışlardır. Tabii her millet lisânına kelime alır. Kelimeler hudutlardan başka milletlere geçer. Biz de bu gün birçok Latince, Yunanca, İngilizce, Almanca, Fransızca kelime kullanıyoruz. Meselâ *istasyon* kelimesi, meselâ *iskele* kelimesi o dillerden geçme. Eskiden de Arapça'dan, Farsça'dan kelimeler geçmiş.

Rûze kelimesi Türkçe'ye geçmiş ama, Türkçe'de r harfini kelimenin başında kullanma yok. Dilin âdetinde, dilin yapısında, alışkanlığında bu yok. L harfiyle, R harfiyle başlayan bir kelime yok. Böyle bir kelime Türkçe'ye girerse, tabiî konuşmada bu kelimenin başına bir harf ekleyerek r harfini telaffuz ediyor Türk zevki. Meselâ *limon* demez, *ilimon* der; *Receb* demez, *İreceb* der. Daha uzuyor ama, bir harf ekleyince telaffuzu kolay oluyor. *Ramazan* demez, *Iramazan* der, köylümüz konuşurken. Yâni, bu işleri bilmeden, tabiî olarak konuşurken böyle yapar. Meselâ j harfi olmadığından Türkçe'de, *jandarma* yazılsa bile, *candarma* der. Bunun gibi.

Bu *rûze* kelimesini de *urûze* olarak, başına u ekleyerek almış. Sonra o *urûze* de, *oruç* haline gelmiş. *Oruç*; yâni bir günde yemekten, içmekten uzak durarak yapılan mâlûm ibadet mânâsına.

Biz *oruç* kelimesini kullanıyoruz; kökeni Farsça, *rûze* kelimesi. Arapça'sı *siyâm* ve *savm*. Siyam, savm, oruç sizin boynunuza farz kılındı ey iman edenler!..

b. Orucun Eski Ümmetlere de Emredilmesi

Demek ki, Peygamber Efendimiz'e bağlı Ümmet-i Muhammed, bizler bu ayetle beraber oruç tutmak vazifesine, şerefine mazhar olmuş oluyoruz. Bu oruç tutmak, bir ibadet olarak bize emredilmiş oluyor.

(*Kemâ kütibe ale'llezîne min kabliküm*) "Sizden öncekilere; o kimseler ki sizden önce idiler, onların üzerine yazıldığı gibi, sizin üzerinize de yazıldı." Demek ki, bizden önceki milletlere, ümmetlere, İslâm'dan önceki, Peygamber SAS Efendimiz'den, Ümmet-i Muhammed'den önceki ümmetlere de oruç ibadeti yazılmış. Allah-u Teàlâ Hazretleri oruç ibadetini onlara da emretmiş, onlar da tutmuşlar.

Bizden öncekiler kimler?.. Tefsir kitaplarında, Adem AS'dan beri insanların oruç tuttuğu bildiriliyor. Bazı tefsir kitaplarında da, Nuh AS'dan itibaren oruç tutulduğuna dair kayıtlar var. Tabii bunların doğruluğunu, sıhhatinin ne kadar kuvvetli olduğunu Allah-u Teàlâ Hazretleri bilir. Ama buradan biliyoruz ki, bizden önceki milletler de bu oruç ibadetini emir olarak almışlar,

tutmaları gerekmiş.

Mûsâ AS'ın kavmi, Aşûre orucu tutarlarmış. Tabii Aşûre orucunu ne maksatla tutuyorlar?.. Firavun'un gözlerinin önünde helâk olduğunu görüp, Firavun'dan kurtuldukları gün oluyor Aşûre günü. Ondan tutmuşlar. Ama ondan önce de oruç ibadeti varmış. Hristiyanlarda da oruç ibadeti varmış.

Bize de onlara yazıldığı gibi yazılmış. Onlara yazıldığı gibi... Bu benzetme ne yönden?.. Acaba oruçlarımız aynı zamanda mıydı, aynı miktarda mıydı, aynı sıfatta, aynı şekilde miydi?..

Bazı rivayetlerde geçiyor ki, Allah-u Teàlâ Hazretleri, daha önceki ümmetlere de farz kılmış. Nitekim Abdullah ibn-i Ömer RA'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber SAS buyurmuşlar ki:[18]

صِيَامُ رَمَضَانَ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى الأُمَمِ قَبْلَكُمْ (ابن أبي حاتم عن ابن عمر)

(*Siyâmu ramadàne ketebehu'llàhu ale'l-ümemi kableküm*) "Ramazan orucunu Allah-u Teàlâ Hazretleri sizden önceki ümmetlere yazdı." diye bir uzun hadis-i şerif. Kısa bir cümlesi bu. Böyle bir rivayetten bahsediliyor.

Bu Ramazan orucu hristiyanlara da yazılmış, farz kılınmış. Fakat bu Ramazan döndüğü için, zamanla oruç tutulan mevsimler değişir. Çünkü ay hesabıyla olan sene 354 gündür. Güneş yılı olan 365 günden, 11 gün eksik. Bu her yıl on bir gün eksik ola ola, biraz daha çabuk başlıyor. Ocak, şubat, mart, nisan... gidişine göre ters istikamete doğru gelir. Meselâ, şimdi Ramazan kışlarda tutuluyor, gerileyecek son bahara doğru. Ondan sonra 15-20 yıl geçince, tam yazın çatır çatır sıcaklarında oruç tutulacak. Çünkü her yıl on bir gün daha erken başlayacak ay takvimi. Böylece 33 yılda, bir sene fark edecek, mevsimleri değişecek.

Orucun tutulduğu mevsimler değiştiği için, onların alimleri

[18] İbn-i Ebî Hàtim, *Tefsir*, c.I, s.460, no:1649; *Feyzu'l-Kadîr*, c.I, s.129, no:128; *Kenzü'l-Ummâl*, c.XV, s.1383, no:43630.

oturmuşlar, "Mevsimin çok sıcak olmadığı, orucun zor tutulmadığı, çok soğuk olmadığı, üşünülmeyen, terlenmeyen bir zamana nakledelim!" diye ilkbahara nakletmişler. Bu değiştirmeden dolayı da, keffaret olsun diye Ramazan orucunu kırk güne çıkartmışlar.

Sonra, hükümdarlarından bir tanesi rahatsızlanmış, ağzı yara olmuş. Orucu tutamayınca demiş ki:

"—Bu orucu ben tutamıyorum, ama iyileştikten sonra bir hafta fazlasıyla tutacağım!" demiş.

Böylece 47 gün olmuş. Ondan sonra bir başka hükümdar gelince demiş:

"—Bu yedi gün ne oluyor? Bunu ona tamamlayalım!" demiş.

Üç gün daha ilavesiyle 50 gün olmuş, *hamsîn* diyorlar. Sonra bu oruç tutmayı da, perhize çevirmişler. Bilmem yumurta yemeyecekler, hamur yemeyecekler vs. haline getirmişler, yâni değiştirmişler.

Eski ümmetlere de böyle emredilmiş olan bir ibadet. Zaman bakımından aynıymış, miktar bakımından aynıymış demek oluyor bu rivayetlere göre. Ama onlar değiştirmişler.

Onun için, bu Ramazan hilâli göründü mü, görünmedi mi diye ilk gün tereddüt ediliyor, konuşuluyor.

"—E canım görünse de, görünmese de ihtiyaten bu tereddütlü günde oruç tutsak olmaz mı?.."

Olmaz! Yasaklamış Peygamber Efendimiz. Yevm-i şek orucu; "Ramazan'sa, Ramazan'a sayılsın; değilse, ihtiyaten bir oruç tutmuş oluruz." gibi bir şey olmaz! Çünkü eski ümmetler ibadetlere böyle ekleyerek, ibadetlerin vasıflarını değiştirdiler, bozdular. Böyle bir şey yapılmasın diye, alimlerimiz kesin hadis-i şerifler rivayet ederek, bu hususu beyan etmişler. Yâni emredileni aynen yapmak, herhangi bir sebeple değiştirmemek ve güzel bir şekilde edâ etmeye çalışmak lâzım!

(*Lealleküm tettekùn.*) "Tâ ki, ola ki sizler sakınırsınız; yâni kendinizi vikâye edersiniz, korursunuz, müttakîlerden olursunuz, korunabilirsiniz." Bu ne demek?.. Oruç tutarsanız, nefsinize hakim olursunuz, iradeniz kuvvetlenir. Böylece günaha düşme

tehlikelerinden kendinizi korursunuz, sakınırsınız, Allah'ın en sevdiği müttakî kul derecesine çıkarsınız.

Allah-u Teàlâ Hazretleri, böyle nefsinin şehevâtına, hevesâtına hakim olan, kendisini tutan; aklına göre, mantığına, vicdanına göre hareket eden kullarını sevdiğinden, onu sağlar. Böyle yaparsanız, inşâallah siz de o duruma gelirsiniz.

Oruç insanın nefsini zayıflatır, nefsânî arzularını zayıflatır. Böylece kötülüklere meyli azalır. Nefis kuvvetlendikçe, insanı çekip sürükler. Ama zayıfladığı zaman da, mecâli olmadığından yapmaz. Böylece onun en çok sevdiği, istediği yemek, içmek gibi arzuları ona vermemek suretiyle; yanlış şeyler istediği zaman, yapılmaması, istenmemesi gereken şeyler istediği zaman, kendini tutma melekesini de insan elde etmiş olur, kazanmış olur.

Yâni, bu bir idmandır. İnsan bu idmanı yapa yapa, yapılmaması gereken bir işle karşılaştığı zaman, düşünür; "Bu yapılmamalı, bu günah, bu yanlış bu zararlı..." diye nefsine hakim olur.

Başkası hakim olamıyor:

"—Kendime hakim olamadım hakim bey, suçu işleyiverdim... Kendime hakim olamadım, kızdım, öldürdüm."

Hep suçlar böyle hakim olamamaktan oluyor.

"Oruç tutmak size farz kılındı; tâ ki böyle sakınıp korunabilen, günahlardan uzak durabilen, takvâ ehli insanlar olabilesiniz." diye, birinci ayet-i kerimede böyle bildiriliyor. Yâni oruç, takvâya götüren bir çare olmuş oluyor.

Oruç farz kılındı. Oruç tarih olarak ne zaman farz kılındı?.. Medine-i Münevvere'de farz kılındı. Hicretten bir buçuk sene kadar sonra, Şa'ban ayında farz kılındı.

Peygamber SAS Efendimiz Mekke'de oruç tutmaz mıydı?.. Rivayetlere göre, Hazret-i Aişe-i Sıddîka Vâlidemiz'in bildirdiğine göre, Mekke'de Kureyş, Aşûre orucunu tutarlardı. Peygamber SAS Efendimiz de tutardı. Medine-i Münevvere'ye gelindiği zaman da, daha oruç ayetleri —bu okuduğumuz ayetler— inmeden önce, eyyâm-ı biyz oruçları denilen, Arabî ayların on üç, on dört ve on beşinde oruç tutardı.

Arabî aylar, yâni Muharrem, Sefer, Rebiü'l-evvel, Rebîü'l-âhir, Cumâde'l-ûlâ, Cumâde'l-âhire, Receb, Şa'ban, Ramazan, Şevval, Zilkàde, Zilhicce... Bunlar kamerî aylardır. Ayın hilâl olarak ilk doğuşundan, kayboluşuna kadar geçen süre bir aydır. Tekrar yeni hilâl doğunca, yeni ay başlamış oluyor. Bir yeni hilâlden, ikinci yeni hilâle kadar geçen zamana bir ay deniyor.

Bu ayın süresi yirmi dokuz buçuk gündür. Küsuratlı olduğundan, bazen bu küsurat yaşanılan aya eklenir, ay bir gün uzar. Onun için bazen yirmi dokuz olur, bazen otuz olur. Ama başlangıç için esas, hilâlin görünmesidir. İnşâallah önümüzdeki hafta ayet-i kerimeyi okuyunca, hilâlin görünmesiyle ilgili hususları da konuşacağız.

Bu ayın on dördü, dolunay zamanıdır. On beşi, dolunayın biraz eksildiği zamandır. On üçü de, birazcık bu tarafından eksik olduğu zamandır. On dördünde tamamlanır. Gece içinde de yavaş yavaş büyümeye ve değişmeye devam eder. Fakat biz o değişmeyi gözümüzle fark edemeyiz. Belki fotoğraf makinesiyle tesbit edilse, resimler ince ölçeklerle incelense; bir gece içindeki değişiklik, gecenin evveliyle sonrası arasındaki iki resimden anlaşılabilir.

İşte bu on üç, on dört ve on beşinci geceleri mehtaplı geceler. Yâni, mehtabın en büyük olduğu, ayın en yuvarlak olduğu zamanlar. On dördü en yuvarlak, on üçü biraz az, on beşi biraz az... Bunların gündüzlerine *eyyâm-ı biyz* deniliyor. *Biyz* kelimesi *ebyaz* kelimesinin, veya *beyzâ* kelimesinin çoğuludur. *Ebyaz* beyaz demek, erkek varlıklar için kullanılan sıfat Arapça'da. *Beyzâ* da yine beyaz demek ama, dişi, müennes olan kelimeler için kullanılan sıfat.

Arapça'da kelimelerin erkek ve dişi olması durumu vardır. Türkçe'de olmayan bir şey. Türkçe'de yok ama Almanca'da var. Meselâ; dişi sayılan kelimelerin başına *di* harf-i tarifi geliyor; erkek olanların başına *der* geliyor. Dişilik, erkeklik bahis konusu edilmeyen, nötr kelimelerde de *das* geliyor. Fransızca'da da *la* ve *le* var. Bazı dillerde bu var.

Beyzâ beyaz demek ama, müennes kelime. Ebyaz da beyaz demek ama, müzekker kelime. Bu ikisinin çoğulu *biyz* olur. *Eyyâm-ı biyz*; beyaz günler... Beyazlığın mânâsı ne? Gecelerinin mehtaplı olması… *El-leyletü'l-beydàu*; ak gece, yâni pırıl pırıl

mehtabın olduğu gece.

Eyyâm-ı biyzde, gecelerin mehtaplı olduğu zamanda kalkacak, sahurunu yiyecek; ondan sonra oruca niyetlenecek, ertesi gün oruç tutacak. Bugünlerde oruç tutulurdu, Ramazan orucu gelinceye kadar. Sonra Ramazan orucu gelince, Ramazan orucu farz oldu. Ötekileri isterse tutar; çünkü tutmak yasak diye bir şey yok, tutarsa sevap kazanır. Zâten bugün okuyacağımız ayet-i kerimelerde de geçiyor:

(*Femen tetavvaa hayran fehüve hayrun lehû*) "Sevap kazanmak maksadıyla insan bir şey yaparsa, Allah-u Teàlâ Hazretleri o gayretinden dolayı onu mükâfatlandırır." Fazla yapılan şeylerin, yapılması yasaklanmamış, ifrat olmayan iyi şeyleri fazla yapanlar, az yapanlara göre daha çok sevap alır.

Ramazan orucu esas alındı. Eyyâm-ı biyz orucunu yine tavsiye ediyoruz. Büyüklerimiz, şeyhlerimiz, mürşidlerimiz tavsiye ediyorlar. Peygamber Efendimiz o oruçları hiç bırakmamış.

Hatta, hadis kitaplarını okuyorsanız karşılaşmışsınızdır, her hafta pazartesi-perşembe oruç tutmayı da, Ramazan'ın dışındaki zamanlarda Peygamber Efendimiz tavsiye etmiş. Hatta benim vaazlarımda, bir kardeşiniz olarak size zaman zaman hatırlattım: Meselâ, Kurban Bayramı'nın arifesi orucu çok sevap... Meselâ, Şevvalin altı gün oruçları var... Meselâ, Zilhicce ayının ilk on gününde oruç tutmak çok sevap... Meselâ, Receb ayında oruç tutmak çok sevap...

c. Orucun Sayılı Günlerde Farz Olması

أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ ، فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ، وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ ، فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ ، وَ أَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

(البقرة: ١٨٤)

(*Eyyâmen ma'dûdât, femen kâne minküm marîdan ev alâ seferin fe'iddetün min eyyâmin uhar, ve ale'llezîne yutîkùnehû fidyetün taàmu miskîn, femen tetavvaa hayran fehüve hayrun lehû, ve en tesùmû hayrun leküm in küntüm ta'lemûn.*) (Bakara, 2/184)

Bu oruç size farz kılındı. (*Eyyâmen ma'dûdât*) "Ama bütün sene değil, sayılı günlerde. Farz kılındı ama belli günlerde, her zaman değil."

Burada tabii iki tane husus var, dikkat etmemiz gereken:

Bir; bu oruç bizden önceki ümmetlere de farz kılınmış önemli bir ibadet. İhmâl edilmemesi gereken bir ibadet. Çünkü insanın nefsinin terbiyesi böyle olur. Oruç, nefis terbiyesinde çok önemli bir ibadettir. Onun için, herkesin nefsini terbiye etmesi gerekli olduğundan, bütün ümmetlere farz kılınmış.

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيهَا. وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيهَا (الشمس:٩-١٠)

(*Kad efleha men zekkâhâ. Ve kad hàbe men dessâhâ.*) "Nefsini terbiye eden kurtulacak; terbiye edemeyen, hevâ-yı nefsine uyan helâk olacak, cezâ çekecek, mahvolacak, perişan olacak ahirette... O nefsinin hevâ ve hevesâtına uymasından, haramlara, günahlara bulaşmasından, ne cezâlara uğrayacak." (Şems, 91/9-10)

Bu önemli olduğundan, bütün ümmetlere oruç yazılmış. Demek ki olağan bir şey, bize de emrediliyor. Bu bir önemli husus.

Bir de, (*eyyâmen ma'dûdât*) yâni belirli günlerde... Bu da önemli bir şey! Yâni, "Bu oruç niye böyle oluyor, yapamıyoruz, zor geliyor. Niye açlık bize emrediliyor?" denmesin diye, iki nokta beyan edilmiş: Eski ümmetlere de vazifeydi bu, size de vazife... Binâen aleyh, yapacaksınız. Sonra her zaman değil, her gün değil; (*eyyâmen ma'dûdât*) belirli günlerde...

Şimdi bu (*eyyâmen ma'dûdât*) Ramazan ayıdır. O da işte yirmi dokuz veya otuz gündür ve bellidir. Şa'ban'dan sonra gelen, Şevval'den önce gelen şu ayda tutulacak diye sayılı günlerdedir.

"Bu (*eyyâmen ma'dûdât*), Ramazan orucu farz kılınmadan önceki *eyyâm-ı biyz* ve *Aşûre* gibi oruçlardır." diye de söyleyen tefsir alimleri olmuş ama, umûmiyetle "Ramazan orucu, yirmi dokuz veya otuz gün olan oruç kasdediliyor." demişler.

(*Femen kâne minküm marîdan ev alâ seferin feiddetün min eyyâmin uhar*) Burada da üçüncü bir kolaylık ve rahatlık var. Orucu hoş karşılamak ve hoş kabul etmek için, üç şey peş peşe gelmiş oldu. Evvelkilere de farz kılınmış; binâen aleyh, elle gelen düğün bayram. Bütün insanların vazifesi demek ki... Ondan sonra eyyâm-ı ma'dûdât, belli günlerde, iki...

Üçüncüsü de: (*Femen kâne minküm marîdan*) "Eğer sizden hasta olan varsa, o kimse ki sizden hasta oldu o günde; (*ev alâ seferin*) veya seyahat üzere oldu, sefer üzere oldu..." Yâni, bunu Türkçe güzelce söyleyecek olursak, bizim dil zevkimize göre: "Sizden hasta olan veyahut seyahatte olan kimse için, (*feiddetün min eyyâmin uhar*) başka diğer günlerde, yâni Ramazan'ın dışındaki bir zamanda, bu sayıları tamamlamak vazifesi vardır. Ma'dûdâttır, sayılı günlerdir, belirli günlerdir, eksik de olmaz."

"—Ramazan orucunu yirmi gün tutsam olmaz mı?.."

Olmaz. Tam, tamamı tutulacak, "On gün tutsam, beş gün tutsam..." pazarlığı yok! Ama seyahatte ise, veya hasta ise; o zaman, o tutamadığı günler kadar bir zamanı, sonra sayarak ödeyecek.

(*Ve ale'llezîne yutîkùnehû*) "Ve o kimseler üzerine ki ona tàkat getirirler, itàka ederler; (*fidyetün taàmü miskîn*) onlara bir miskinin yedirilmesi fidyesi vazife olarak vardır."

Ne demek bu?.. Bunun üzerinde çeşitli sözler, ifadeler, açıklamalar yapılmış. Oruç tutmaya tàkati yetmeyenler, güç yetiremeyenler, imkân bulamayanlar için, fidye olarak bir fakirin yedirilmesi, doyurulması vardır.

Şimdi bu *yutîkùnehû*, kelimesinde bir *yutìkùn* fiili var, *etàka-yutîku-itàkaten*; bu kelime üzerinde açıklama yapmam lâzım! Bir de *hû* zamiri var; bu *hû* zamiri üzerinde açıklama yapmam lâzım! Burada (*fidyetün taàmü miskîn*) var, bir de fidye üzerinde açıklama yapmam lâzım!..

Bu (*yutîkùnehû*) "Ona kim tàkat getirirse..." Bu *etàka-yutîku* iki mânâya gelebilir. Bir; zor da olsa bu işe tàkat getirip yapabilmek mânâsına... Fakat o mânâ olsa, Arapça'da daha ziyade *istitâat* kelimesi kullanılır; öyle olsaydı *yestatiùnehû*, denilirdi diyor bazı müfessirler. Bir de; çok zor olduğundan dermânı

kesilmek, yapamamak mânâsına, yânî tàkat getirememek mânâsına gelme ihtimali var.

Elmalılı, Türkçe Elmalılı *Hak Dini Kur'an Dili* tefsirinde, uzun uzun *yutîkùne*'nin tàkat getirememek mânâsına geldiğini açıklamış. (*Yutîkùnehû*) "Ona tàkat getiremeyen..." Ona demekten maksat, oruca... Yâni, "Hasta olduğu için oruca takat getiremeyenler, veyahut başka sebeplerden oruca takat getiremeyenler için (*fidyetün*) fidye vardır." Bu nedir?.. (*Taàmü miskîn*) "Bir fakirin doyurulması keffareti vardır."

Keffaret tabii, altmış gün mânâsına da kullanılan bir tâbir olduğundan, bunu ihtiyatlı kullanalım, ihtiyatlı anlayalım: "Fidye vermek vardır, orucun fidyesi vardır."

Bu (*fidyetün taàmü miskîn*) kıraatinden ayrı, (*fidyetü taâmi miskîn*) diye kıraatler de var. *Miskin* kelimesinin de, *mesâkin* diye kıraati var. Bizim Kur'an-ı Kerim'lerimizdeki, (*fidyetün taàmü miskîn*) tabiridir. Ama hepsi aşağı yukarı aynı mânâya varacaklar.

Bu orucu tutamayanlar sonuç itibariyle ne yapacaklar?.. Bir fakiri doyuracaklar, fidye verecekler. Bu hususta hadis-i şerifler var, onların açıklamalarını okuyalım:

Şimdi bir kere İbn-i Abbas RA'ın ve diğer alimlerin bir kısmının açıklamaları var, başka rivayetler var. Muaz RA diyor ki:

"—İşin başında isteyen orucu tutardı; isteyen de tutmazdı, onun yerine fakiri doyururdu. Yâni, kişinin önünde iki seçenek vardı, iki imkân vardı: İsterse orucu kendisi tutardı; isterse orucu tutmaz, bir fakiri doyururdu. İlk oruçla ilgili emir geldiği zaman, böyle bir uygulama vardı."

İmam Buhàrî de, Selemetü'bnü'l-Ekvâ'dan rivayet etmiş ki: "Bu ayet inince isteyen, yâni (*ale'llezîne yütîkùnehû*) oruca tàkat getiremeyenler..." Buradaki *hû* zamiri oruca gider, fidyeye gitmez. Çünkü, fidyeye gitseydi *hâ* diye müennes zamiri gelecekti." diye Elmalılı uzun uzun açıklamalarda bulunmuş.

Oruca güç yetiremeyenler, gücü tàkati olmayanlar fakire yemek verir. Veyahut da yine, *yütìkùne*'nin iki mânâsından birisine göre gücü yeten, elinde imkânı olan, oruç yerine fakire

yemek yedirir. Yâni, zenginin zenginliğinden fakirin karnının doymasını sağlamak gibi olmuş oluyor.

Böylece, sonradan bu muhayyerlik, yâni "İstersen orucu kendin tut; istersen tutma, bir miskinin karnını doyur!" tarzındaki muhayyerlik kaldırılmıştır. Bundan sonraki 185. ayet-i kerime inince, herkese orucu bizzat tutması gerekli olmuştur, diye açıklama yapanlar var.

Bazıları da diyorlar ki: "Hayır! Burada bir nesih bahis konusu değildir." Meselâ İbn-i Abbas RA diyor ki: (*Leyset mensûhaten*) "Bu hüküm kaldırılmış, mensuh bir hüküm değildir. Daha sonraki ayetle değiştirilmiş bir hüküm değildir. Burada bahis konusu olan (*eş-şeyhü'l-kebîr*), yâni ihtiyar kimsedir."

Arapça'da *şeyh,* ihtiyar mânâsına; bizdeki gibi tarikat şeyhi mânâsına denmiyor. "İhtiyar adam, tâkat getiremiyor, o zaman ne yapacak?.. Eskiden tâkat getirirdi, gençliğinde tutardı ama yaşlandı; o zaman ne yapacak?.. Yine bir fakire yemek yedirecek. O da oruç tutamamasının karşılığı olarak, aynı sevabı almasını sağlayacak. O mânâyadır." diye İbn-i Abbas böyle tefsir eylemiş.

Buna göre, meselâ ihtiyar kadın, ihtiyar zât. Bu ikisi oruç tutamıyorlar. Yemekleri yerler, onun yerine fakirlere yemek yedirirler.

Başka kimler olabilir böyle oruç tutamayan kimseler? Meselâ hanım, kadıncağız bebek bekliyor. Eğer yemek yemezse, bebeğini besleyemeyecek. Yâni daha doğmamış, bebek karnında, hamile... O zaman oruç tutarsa, bebeği veya kendisi zarar görecek. Çünkü bebek beklemekten dolayı, hamileliğin çeşitli sıkıntıları, zorlukları var. Vücuttaki bir takım faaliyetlerde, doktorların, tabiplerin bildiği, söylediği bir takım sıkıntılar oluşuyor. Zar zor oturuyor, kalkıyor, yaşıyor. Çeşitli sıkıntılar çekiyor.

Onun için, annelerin hakları ödenemez. Aylarca o sıkıntıları çekiyor o bebeğe kavuşacağım diye, ondan sonra bağrına basıyor... Bu hamile hanımlar da, bu tutamayanların içine girerler.

Yine emzikli anneler olabilir. Çocuğu doğmuş, çocuğu besliyor. Oruç tutarsa çocuk aç kalacak, süt olmayacak, çocuğunu besleyemeyecek. İşte onlar içindir.

Tabii oruç tutamayanlar, bu durumda olanlar fidye verirler. Ama, (*Femen tetavvaa*) "Kim sevap kazanmak için daha büyük bir gayret gösterirse, (*fehüve hayrun lehû*) o onun için daha hayırlıdır."

Daha büyük gayret göstermek ne şekilde olabilir? Ya bir fakiri beslemez de, birkaç fakiri birden besler. Enes RA yüz yaşına gelmiş, oruç tutamıyor tabii kendisi. Kazanlarla yemek pişirtirmiş, yüz fakir çağırır, onları doyururmuş. Bu tabii tatavvudur, sevap kazanmak maksadıyla bir gayrettir.

Ya da bir fakirin ölçeğini söylemişlerdir, iki kilo, üç kilo buğday veya beldenin mahsûlü neyse, arpa veyahut hurma, veyahut ona benzer şey... Onların miktarları fıkıh kitaplarında yazılmıştır, o kadar verir.

E o kadar vermiyor da, kendi cömertliğinden, iyilikseverliğinden daha fazla veriyor... Bu da tatavvunun bir şekli olabilir. Yâni, bir miskine vereceği asgarî miktarı vermiyor da, bol bol veriyor. Bu da öyle olabilir.

Veyahut da tatavvu'dan maksat ne olur?.. Elinde böyle imkân var, isterse oruç tutmaz, fukaraya yedirir ama, öyle yapmıyor; hem oruç tutuyor, hem fukaraya yediriyor. İki taraftan da sevap kazanıyor.

Böyle sevaba çok düşkün insanlar da, her zaman her devirde görülüyor. Bizim kardeşlerimizin arasında da, —Allah razı olsun— böyle sevap için nice fedâkârlıklar yapan insanları hep gördük, gene de görüyoruz. Bu diyarda da görüyoruz, Allah razı olsun... Cami almak, daha başka hayırları yapmak hususunda nice gayretler gösteriyorlar. Keselerinin ağzını açıyorlar, sevapları kazanıyorlar. Allah sevdiği, razı olduğu kul eylesin...

(*Femen tetavvaa hayran*) "Kim hayır olarak böyle bir ilâve gayret gösterirse, bir iyilik yaparsa; (*fehüve hayrun lehû*) elbette mükâfatı daha çok olur, böyle davranışı onun için daha hayırlı olur, daha çok sevaplara nâil olur."

(*Ve en tesùmû hayrun leküm*) "Eğer gücünüz yetiyor da, yettiği halde, 'Ben oruç tutmayayım, fakiri doyurayım!' diyorsanız; (*ve en tesùmû hayrun leküm in küntüm ta'lemûn*) eğer iyice idrak edecek, orucun faziletini, maddî, manevî, sıhhî faydalarını iyice düşünecek

olursanız, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."

Tabii, burada da yukarıdaki kelimeleri anlayıştaki, tefsir edişlerdeki anlayışlara göre kim kasdediliyor diye de, anlayışlar yine çeşitli ihtimallere bölünüyor. Yâni, "Hem oruç tutmaya kàdir ama, önünde seçenek olarak isterse oruç tutmaz da fakiri doyurur, ayet bu mânâya geliyor." diyenler, ayetin bu kısmına, "Bunlar fakir doyuracaklarına, orucu kendileri tutsalar daha hayırlıdır." diye mânâ veriyorlar.

Diğer şekilde anlayanlar: (*Yâ eyyühe'llezîne âmenû!*) "'Ey iman edenler!' hitâbına muhatap olanların hepsi, ey sizler, ey müslümanlar! Oruç tutmanız, evet meşakkatli bir ibadet, aç kalıyorsunuz, mahrumiyetlere katlanıyorsunuz, akşama doğru benziniz sararıp soluyor ama, bunun çok faydaları var. (*Ve en tesùmû hayrun leküm*) Sizin oruç tutmanız, sizin için tutmamaktan çok daha hayırlıdır. Bu ibadeti sevin, bu ibadetin kıymetini anlayın! Çünkü bunun bir sevabı var ahirette..." diye mânâ veriyorlar.

Çünkü, Allah-u Teàlâ Hazretleri buyurmuş ki bir hadis-i kudsîde:[19]

---

[19] Buhàrî, *Sahîh*, c.VI, s.2723, *Tevhid* 100/35, no:7054; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.806, *Sıyâm* 13/30, no:1151; Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.136, no:764; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.234, no:7194; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.198, no:1900; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.II, s.45, no:1235; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VIII, s.23, no:8492; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.II, s.286, no:1005; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.272, no:8893; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.294, no:3580; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.235, no:7898; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.379, no:7723; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VI, s.273; Şeybânî, *el-Âhàd ve'l-Mesânî*, c.III, s.149, no:1649; Ebû Avâne, *Müsned*, c.II, s.163, no:2674; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.VI, s.476, no:2507; İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.I, s.269, no:541; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXI, s.371; Ukaylî, *Duafâ*, c.III, s.99, no:1073; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.III, s.345; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c.XXIII, s.219; Ebû Hüreyre RA'dan.

Müslim, *Sahîh*, c.II, s.806, *Sıyâm* 13/30, no:1151; Neseî, *Sünen*, c.IV, s.162, no:2213; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.232, no:7174; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.198, no:1900; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.288, no:921; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.III, s.5, no:8986; Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan.

Neseî, *Sünen*, c.IV, s.159, no:2211; Bezzâr, *Müsned*, c.III, s.129, no:915; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.90, no:2521; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.IV, s.349; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.177, no:4478; Hz. Ali RA'dan.

اَلصَّوْمُ لِي ، وَأَنَا أَجْزِي بِهِ (خ. م. ت. حم. خز. عن أبي هريرة ؛ م. ن. حم. خز. عن أبي سعيد ؛ ن. حل. والبزار عن علي)

(*Es-savmü lî, ve ene eczî bihî*) "Oruç benimdir, onun mükâfatını ben vereceğim. Benim için yapılıyor, mükâfatını çok vereceğim."

إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ (الزمر: ١٠)

(*İnnemâ yüveffa's-sàbirûne ecrahüm bi-gayri hisâb*) [Yalnız sabredenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir.] (Zümer, 39/10) Sabredenlerin mükâfatı bi-gayri hisâb verildiği için, çok sevaba nâil olacaklar.

Mânevî sevap var, bir... Ondan sonra bedenî fayda var, sıhhî fayda var. Çünkü yemek iyidir, insan gıda alıyor, besleniyor ama, bazen de fazla yendiği zaman zararlı oluyor. O zaman da doktorlar perhiz koyuyorlar, yasak koyuyorlar; "Şunları şunları yemeyeceksin veyahut az yiyeceksin, şu miktardan fazla yemeyeceksin!.." diyorlar. Sıhhî faydası var.

Sonra ahlâkî faydası var, nefsi terbiye etmesi faydası var. Tasavvufî faydası var, ictimâî faydası var, zihnî faydası var. Zihni cilâlandırıyor, kalbi nurlandırıyor, duyguları hassaslaştırıyor... Neticeleri itibariyle, çok önemli bir ibadet! Çok önemli bir ibadet olduğundan da, bütün ümmetlere emredilmiş.

Onun için, "Ey mü'minler, oruç tutmanız, sizlerin hepiniz için çok hayırlıdır!" mânâsınadır bu. (*Hayrun leküm in küntüm ta'lemûn*) "Eğer biliyor iseniz, bilen kimseler iseniz; eğer bu orucun esrârını, faydalarını anlayabilen kimseler iseniz, bu sizin için daha hayırlıdır." mânâsına.

Bu ayet-i kerimeden sonra 185. ayet-i kerimede de, yine oruçla

---

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.I, s.446, no:4256; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.X, s.98, no:10078; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.VII, s.213, no:3691; Abdullah ibn-i Mes'ud RA.

ilgili hususlar devam edecek. O ayet-i kerimeden sonra, başka konuya geçeceğiz. Ama o 185. ayet-i kerimenin açıklamasını, inşâallah önümüzdeki sohbetimizde yapalım!

Allah hepinizden razı olsun... Hepinizi takvâ ehli, ibadetlerin kıymetini, izzetini, faydalarını anlayan àrif müslümanlar eylesin... Rızasına uygun yaşayıp, huzuruna sevdiği, razı olduğu kullar olarak varmayı, Allah cümlenize nasib eylesin...

Hem dünyada aziz, bahtiyar olun, hem de ahirette Rabbimiz cennetiyle, cemâliyle cümlenizi, sevdiklerinizle beraber müşerref eylesin...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû, aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!..

18. 07. 2000 - AVUSTRALYA

5. RAMAZAN ORUCU

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!

Ramazan'da değiliz ama, Ramazan'la ilgili ayet-i kerime geldi; Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 185. ayet-i kerimesi. Geçen hafta da 183 ve 184. ayetlerde bu oruç meselesi üzerinde konuşmuştuk. Şimdi bu 185. ayet-i kerimenin mübarek metnini okuyalım! *Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَ بَيِّنَاتٍ مِنَ
الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِ، فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ، وَمَنْ كَانَ
مَرِيضًا أَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ، يُرِيدُ اللهُ بِكُمُ الْيُسْرَ
وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ، وَ لِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَ لِتُكَبِّرُوا اللهَ عَلٰى مَا
هَدٰيكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (البقرة:١٨٥)

(*Şehru ramadàne'llezî ünzile fîhi'l-kur'ânü hüden li'n-nâsi ve beyyinâtin mine'l-hüdâ ve'l-furkàn, femen şehide minkümü'ş-şehra felyesumhu, ve men kâne marîdan ev alâ seferin feiddetün min eyyâmin uhar, yürîdu'llàhu bikümü'l-yüsra ve lâ yurîdu bikümü'l-usr, ve li-tükmilü'l-iddete ve li-tükebbiru'llàhe alâ mâ hedâküm ve lealleküm teşkürûn.*) (Bakara, 2/185) *Sadaka'llàhü'l-azîm.*

Bir ayet-i kerime, altı satır. Tabii, yazanların yazışlarına göre satırlar değişir ama, uzunca bir ayet-i kerime. Önce kısaca kelimelerinin mânâsını verip, sonra kelimelerin izahlarını, açıklamalarını yapmaya çalışalım:

(*Şehru ramadàne'llezî*) "O Ramazan ayı ki, (*ünzile fîhi'l-kur'ânü*) onda, içinde Kur'an indirildi. (*Hüden li'n-nâsi*) İnsanlara bir hidayet meş'alesi olarak, hidayet güneşi olarak indirildi Kur'an-ı Kerim... (*Ve beyyinâtin mine'l-hüdâ ve'l-furkàn*) Ve

insanları hidayete götürecek, hidayeti sağlayacak deliller ve hakla bâtılı ayıracak belgeler olarak indirildi."

(*Femen şehide minkümü'ş-şehra*) "Sizden kim ayı müşahede eder, görürse (*fe'l-yesumhu*) o ayı oruçla geçirsin, oruç tutsun o ayda... (*Ve men kâne marîdan ev alâ seferin*) "Sizden kim ki hasta oldu, yahut seferde ise; (*feiddetün min eyyâmin uhar*) tutmadığı günlerin sayısınca oruç tutmak onun boynuna borç olur, gerekir. Yâni, tutmadığı günler sayısınca orucu tutsun!"

(*Yürîdu'llàhu bikümü'l-yüsra*) "Allah, sizin için kolaylığı istiyor. (*Ve lâ yurîdu bikümü'l-usr*) Size zorluğu istemiyor. (*Ve li-tükmilü'l-iddete*) Ve müddeti tamamlamanızı, böyle kolaylıkla murad ediyor. (*Ve li-tükebbiru'llàhe alâ mâ hedâküm*) Ve sizi hak dine, doğru yola sevk ettiği, hidayeti nasib ettiğinden dolayı, ona ta'zim ve tekbir eylemenizi istiyor. (*Ve lealleküm teşkürûn.*) Ve bütün bu nimetleri düşünerek şükrediciler olasınız diye, bu hükümleri sizlere bahşediyor." (Bakara, 2/185)

Evet kısa mânâsı bu. Yâni, "O Ramazan ayı ki, içinde insanlara hidayet olarak ve hak ile batılı ayıran bir araç, hidâyetin teferruatlı belgeleri olarak Kur'an inmiştir. Kim bu ayı müşahede eder, erişir, mukim olarak ulaşırsa, bu ayda orucu tutsun! Her kim ki hasta ise, veyahut seyahatte ise, Ramazan'ın dışındaki başka günlerde; Ramazan geçtikten, hastalık geçtikten, o yolculuk bittikten sonraki bir zamanda, o orucu tamamlasın! Yâni saysın, kaç tane tutmadıysa, o kadar yerine tutsun! Tamamını değil, kaçırdığı günler kadarını tutsun!"

"Allah-u Teàlâ Hazretleri size kolaylık murad ediyor, ibadetlerinize her türlü kolaylıkları ihsan ediyor." Halbuki neyi dilerse onu emretmek, onun şanındandır. Rabbü'l-àlemîndir, insanların yaratıcısıdır, rezzâkıdır, kàdir-i mutlaktır.

لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ (الأنبياء: ٢٣)

(*Lâ yüs'elü ammâ yef'alü.*) (Enbiyâ, 21/23) "Kendisine sorgu sual açacak bir başka üst makam, mercî olmayan en yüksek makamın sahibidir." Ama kolaylık murad ediyor, zorluk murad etmiyor. Ve emredilen orucu, (*Eyyâmen ma'dûdât*) "Belli

günlerde...” denilen ve Ramazan ayında olduğu belirtilen orucu, sayıca tamamlamanızı istiyor.

“Ve Allah-u Teàlâ Hazretleri sizi hidayete erdirdi diye, onun sizi hidayete erdirmesi üzerine, Allah’a ta'zim eylemenizi, tekbir eylemenizi; Ramazan’dan sonra, Ramazan’ı bitirince tekbirlerle bayramlar etmenizi; hidayete erdirdiğinden dolayı, bu güzel, sevdiği, razı olduğu ibadetleri yapmaya sizi muvaffak kıldığından dolayı, tâzim eylemenizi murad ediyor. (*Ve lealleküm teşkürûn*) Ve tâ ki, bütün bunların sizler için ne kadar faydalı, ne kadar büyük bir nimet olduğunu anlayasınız ve şükredesiniz diye, böylece ahkâmını indiriyor.”

a. Ramazan Ayı

Evet, bu ayet-i kerime üzerine haftalarca konuşacak malzememiz var, konular çok geniş. Önce kısa kısa başlayalım:

(*Şehru ramadàn*) *Şehr* kelimesi, Türkçe’de iki tâne şehir kelimesi vardır. Biz Türklerin, ecdadımızın, onlardan gelerek bizim de kulağımıza ulaştığı şekliyle bizim de bildiğimiz iki şehir

vardır:

Bir tane Farsça'dan gelen *şehir*; o belde demektir, kasaba demektir. İnsanların topluca oturduğu toplu oturma yeri demektir. Yâni İngilizce'deki *city* gibi. Arapça'da da *medîne* deniliyor, *şehir* demek.

Bir de, Arapça'dan gelme *şehir* kelimesi var. İkisi de aynı harflerle yazılıyor ama, birisi Farsça'dan gelmiş, mânâsı başka; belde demek, İstanbul şehri, Bursa şehri, Ankara şehri... "Bizim şehrimiz temiz şehirdir. Bizim şehrimiz sizinkinden daha kalabalıktır. Bizim şehrimizde şunlar şunlar vardır. Bizim şehrimiz deniz kenarındadır..." Tamam bu belde demektir, Farsça'dan... Bir de Arapça'da *şehir* var, o da ay demek.

Demek ki, bizim şunu öğrenmiş olmamız lâzım bu vesileyle: Aynı harflerle yazılan, aynı sesleri taşıyan bazı kelimeler, bazen başka dillerden gelince başka anlamlara gelir, karıştırmayalım! Meselâ, Türkçe'de bir de *yakın* kelimesi var. Uzak değil demek, yâni hemen mesafe olarak bize yakın mânâsına. Bir de Arapça bir *yakîn* kelimesi var; o da şeksiz, şüphesiz inanç demek. *Ayne'l-yakîn, hakka'l-yakîn, ilme'l-yakîn...* diye geçiyor. İşte böyle şeyleri karıştırmamamız lâzım!

Şehir burada Arapça tabii, Kur'an-ı Kerim Arap diliyle; ay demek. (*Şehru ramadàne'llezî*) "O Ramazan ayı ki, (*ünzile fihi'l-kur'ân*) onun içinde Kur'an-ı Kerim indirildi."

Şimdi, Ramazan kelimesinin üzerinde izahlar yapılıyor:

Bir; Ramazan, Allah'ın isimlerinden bir isimdir. Çünkü Peygamber SAS bir hadis-i şerifinde buyurmuşlar ki:[20]

لاَ تَقُولُوا : رَمَضَانَ ! فَإِنَّ رَمَضَانَ اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ ، وَلَكِنْ قُولُوا :

[20] Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.201, no:7693; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.V, s.52, no:7433; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.VII, s.53; Ebû Hüreyre RA'dan.

İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXVI, s.240; Mücâhid Rh.A'ten.

Temmâmü'r-Râzî, *el-Fevâid*, c.I, s.104, no:241; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VIII, s.484, no:23743; *Câmiu-l-Ehadîs*, c.XVI, s.275, 16765.

شَهْرُ رَمَضَانَ (ق. عد. والديلمي عن أبي هريرة)

(*Lâ tekùlû: Ramadàn*) "Ramazan geldi, Ramazan gitti demeyin! (*Feinne ramadàne'smün min esmâi'llâh*) Çünkü Ramazan, Allah'ın Esmâ-i Hüsnâ'sından bir isimdir. (*Velâkin kùlû: Şehru ramadàn*) Onun için, siz 'Ramazan ayı' deyin!"

O zaman, (*şehru ramadàn*) demek, "Allah'ın ayı" demek. Yâni *şehrü'l-Kàdir, şehru'r-Rezzak* gibi, Allah'ın isimlerinden birisine izafe edilmiş oluyor. Bir rivayet bu…

Bir de *Ramazan*; sıcaktan, güneşten taşın çok ısınıp, basıldığı zaman ayağı yakması mânâsına geliyor. Yakan, kavuran mânâsına geliyor. Neden şehr-i Ramazan denmiş? İşte burada günahlar yok oluyor, yakılıyor, siliniyor; kullar da tabii biraz oruç tutmak suretiyle içleri yanıyor, biraz sıkıntı meşakkatle yanıp kıvranıyorlar; ama sonunda sevap kazanıyorlar. Mânâsı böyle, oradan gelmiş olabilir diyorlar.

Bir de Araplar Receb, Şa'ban, Ramazan filân gibi ayların isimlerini, mevsimlerin isimlerini tesbit ettikleri zaman, örflerinde bu kararlaştırıldığı zaman hangi zamansa, o mevsimdeki duruma göre o ismi vermişler. Bu isimlendirilmeyi yaptıkları zaman, bu Ramazan dediğimiz ayın adı başkaymış. *Nun-elif-te-kaf* ile, *nâtık* imiş. Ama Ramazan demişler, neden? Çok şiddetli sıcaklar olmuş. Bu ay da, çok şiddetlerin olduğu ay mânâsına olsun diye, Ramazan demişler, deniliyor.

Meselâ, ilkbahara da *rebi'* diyorlar. Bir de aylardan bazıları *Rebîü'l-evvel*, *Rebîü'l-âhir* deniliyor. Halbuki bu aylar, Arapların ayları, kamerî aylar, bizim de dînî aylarımız, sene içinde yer değiştirirler. Her sene değişirler. Yâni, Ramazan'ı uzun yaşayanlar derler ki:

"—Tam harmanın olduğu zamanda biz oruç tutmuştuk."

Siz de diyeceksiniz ki:

"—Aa şimdi kışta tutuyoruz."

Böylece Rebîü'l-evvel, Rebiü'l-âhir de bazen bahara gelir, bazen yaza gelir, bazen kışa gelir.

Neden bu isimleri vermişler bu aylara?.. Demek ki, o ayları isimlendirdikleri sırada Ramazan sıcağa rastlamış. Rebiü'l-evvel,

Rebiü'l-âhir de bahara rastlamış; işte ilk bahar, ikinci bahar filan mânâsına isimleri öyle vermişler diyorlar.

Ramazan'ın lügat kökenini, yâni etimoloji dedikleri dil ilmi bakımından mânâsını böyle açıklıyorlar. Ama Ramazan bizim için, bu ayet-i kerimede (*şehru ramadàn*) diye bildirilen, Peygamber Efendimiz'in zamanında kamerî ayların dokuzuncusu... 1. Muharrem, 2. Safer, 3. Rebîü'l-evvel, 4. Rebîü'l-âhir, 5. Cumâde'l-ûlâ, 6. Cumâde'l-âhire, 7. Receb, 8. Şa'ban, 9. Ramazan... Ondan sonra 10. Şevval, 11. Zilkàde, 12. Zilhicce.

Demek ki dokuzuncu ay olarak, Şa'ban'dan sonra gelen, Şevvalden önce gelen bir ay olarak yeri, zamanı belli. Şehr-i Ramazan, nereden çıkmışsa, ne diye o kelimeyle isimlendirilmişse, isimlendirilmiş; ama işte bu, Şa'ban ile Şevval arasındaki ay.

b. Ramazan Ayı'nda Kur'an'ın İndirilmesi

(*Ünzile fihi'l-kur'ân*) "Ki, onun içinde Kur'an indirildi." Bu, onun içinde mânâsı *fîhi* kelimesinden geliyor. *Fî* Arapça'da içinde demek, *fîhi* onun içinde. O Ramazan ayı ki, onun içinde Kur'an-ı Kerim indirildi.

Bu içinde indirilmesi ne demek?.. Burada bazı alimler diyorlar ki, meselâ Abdullah ibn-i Abbas; sahabeden, *radıya'llàhu anhümâ*, kendisinden ve babasından Allah râzı olsun, şefaatlerine bizi erdirsin:

"—Kur'an-ı Kerim Ramazan'da, Kadir Gecesi'nde, semâ-i dünyaya, en yakın semaya indirildi. *Beytü'l-izze* denilen bir mübarek mahal üzerinde tecelli etti, gönderildi. Sonra olaylara göre 23 senelik zaman içinde, Peygamber SAS'e ayet ayet indi. İşte *inzâl-ünzile*; masdarı *inzâl*. Aynı kökten bir de *tenzîl* var. *Ünzile*; hep beraber, birden bire, topluca indirildi mânâsına geliyor.

Demek ki, mânevî bakımdan Kur'an-ı Kerim Cenâb-ı Hakk'ın ilminde topluca belli. O topluca hâliyle Beytü'l-izze'ye, semâ-i dünyaya indirilmiş. Sonra insanlar hazmede hazmede, öğrene öğrene, ahkâmı belleye belleye, tam iyi müslüman olsunlar diye, Peygamber Efendimiz'e 23 senede indirildi. Bu bir açıklama.

İkinci bir açıklama: "Kur'an-ı Kerim topluca değil de, bu ayda indirilmeye başlandı." demek. Böyle açıklayanlar da var. O zaman ilk defa Kur'an-ı Kerim nerede inmişti Peygamber Efendimiz'e?.. Mekke-i Mükerreme'de Hıra mağarasında, ibadetle meşgulken inmişti. Demek ki, ilk (*İkra' bi'smi rabbike*) ayeti, İkra Sûresi'nin başındaki beş ayet, Ramazan-ı Şerif'te Kadir Gecesi'nde indi.

Bu da dil bakımından mümkün, böyle diyenler de reddedilemez. Bu da mümkün, birincisi de mümkün. Tabii İbn-i Abbas Kur'an-ı Kerim'i çok iyi bilen bir sahabi. O öyle izah etmiş.

Bir üçüncü mânâ daha var. (*Ünzile fîhi'l-kur'ân*) demek; *fîhi* burada içinde değil, hakkında mânâsına. Meselâ deniliyor ki:

"—Hutbemiz falanca konudadır. Bugünkü hutbemiz Allah'tan korkmak konusundadır."

Konusundadır kelimesi, *fî* harf-i cerriyle ifade edilir. "O Ramazan ayı ki, hakkında Kur'an-ı Kerim indirilmiş idi."

Bu tabii, "Oruç size farz kılındı. Allah-u Teàlâ Hazretleri orucu size farz kıldı." diye hakkında ayet indiğinden, "Hakkında Kur'an ayeti indirilmiş olan Ramazan" mânâsını verenler de var.

Allàhu a'lem. Hangisiyse, hangi mânâysa, ama müfessirlerin, büyük alimlerin, eski büyük müctehidlerin açıklamaları ikiye ayrılıyor. Geçen hafta açıklamasını yaptığım ayetlerde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ

مِنْ قَبلِكُمْ لَعلَّكُمْ تَتَّقُونَ. أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ (البقرة:١٨٣-١٨٤)

(*Yâ eyyühe'llezîne âmenû kütibe aleykümü's-sıyâmu kemâ kütibe ale'llezîne min kabliküm lealleküm tettekùn. Eyyâmen ma'dudât...*) "Ey iman eden kullar, ey iman edenler! Oruç size yazıldı, eski ümmetlere yazıldığı gibi; ola ki sizler sakınırsınız; yâni kendinizi vikàye edersiniz, korursunuz, müttakîlerden olursunuz. Belirli günlerde..." (Bakara, 2/183-184) diye bildiriliyordu. İşte o belirli günler Ramazan günleridir. Odur, o kasdediliyor diyorlar.

Kur'an-ı Kerim'in ismine gelelim, bu kelimeyi de açıklayalım! *Kur'an* kelimesi üzerinde de iki açıklama var:

Bir: *Kur'an* kelimesi kıraatten, *karaa* fiilinden gelir. *Karaa* da okumak demek. (*İkra' bi'smi rabbike'llezî halak*) diye başlıyor ilk vahiyler. Yâni Allah tarafından Rasûlüllah'a okuması emredilen Allah'ın kelamları, sözleri demek. Kıraat olunan Allah kelâmı mânâsına, Allah'ın ayetleri mânâsına.

Bazıları da diyorlar ki, meselâ İmam Şâfiî o kanaatte imiş: "Bu *karaa'*dan değil, *karane'*den geliyor." diyorlar. O zaman bu *Kur'ân* diye okunmaz, *Kurân* diye okunur. Yâni, *ra* harfi cezimli değildir, elifle uzatılmıştır: *Kurân*."

Karane ne demek?.. Bir takım maddeleri birbirlerine yaklaştırmak demek. "İşte bu kitapta, Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin emirleri bir araya toplanmış, yaklaşmış olarak yer aldığından, bunun ismi Kur'an değil, *Kurân*'dır." diye böyle açıklıyorlar.

Kur'an-ı Kerim nedir?.. (*Hüden li'n-nâsi*) Hidâyet olarak, yâni hidayete sevk edici bir kitap olarak, hidayet yolunu gösteren, açıklayan bir kitap olarak Kur'an'ın indirildiği Ramazan ayı.

Tabii, bu Ramazan ayı da, daha önceki haftadaki (*eyyâmen ma'dudât*)'ın açıklaması. Belirli günlerde oruç size farz kılındı. O belirli günler hangi günlerdir? (*Şehru ramadàn*) Ramazan ayının günleridir mânâsına. Bağlantı böyle, kelimelerin bağlantısı böyle.

(*Hüden li'n-nâsi*) "Bütün insanlar için hak yolu gösteren, Allah kelâmı Kur'an-ı Kerim. Allah kelâmı olarak bütün insanlara doğru yolu gösteren, hidâyetin ne olduğunu gösteren, yanlışlıklardan koruyan, dalâletten insanları kurtarıp doğru yola sevk eden bir ilâhi kelâm olarak..."

Başka?.. (*Ve beyyinâtin*) "Açıklamalar olarak..." (*Mine'l-hüdâ ve'l-furkan*) *Furkan* da hak ile bâtılı fark etmek, fark ettirici şey demek. "Hak ile bâtılı fark ettirici, ayırtıcı, ayırmayı sağlayıcı bir güzel malzeme olarak, âlet, vasıta olarak ve hidâyetin belgelerini; yâni Kur'an-ı Kerim doğrudan doğruya hidâyettir ama içindeki her âyet de hidayetin belgeleridir."

Yâni, neden dalâlet değil de hidayettir?.. İşte, Kur'an-ı Kerim'de ayetleri oku, belgeleri gör. İşte şu ayette hırsızlık kötülüğü belirtiliyor, şu ayette insanların haklarına riayet belirtiliyor, şu ayette gıybet edilmemek anlatılıyor, vs. vs... Ayet ayet, bütün Kur'an-ı Kerim ayetlerinin her birisi birer güzel hidayet belgesi.

c. Ramazan'da Hilâlin Gözlenmesi

(*Femen şehide minkümü'ş-şehra felyesumhu*) "O halde, mâdem Ramazan böyledir; hidayet olarak Allah'ın kelâmı Kur'an içinde bildirilmiş olan Ramazan ayı, böyle kıymetli güzel bir aydır. Orucun belirli günleri Ramazan ayıdır, oruç bunda farz kılınmıştır. (*Femen şehide minkümü'ş-şehr*) O halde ey müslümanlar, sizden her kim şehre, aya şahid olursa, (*felyesumhu*) o ayı oruçla geçirsin!"

Şimdi burada, (*Femen şehide minkümü'ş-şehra*) "Siz müslümanlardan, kim aya şahid olursa..." Ay bir zamandır, görünmez. Bu ne demek?.. Yâni, "Kim sağlıklı, afiyetli olarak, mukim olarak, şartlarına hâiz olarak bu aya girerse; bu ayın içinde oruç tutsun!" mânâsına.

Bir de, "Ay'ı kim müşahede ederse, aya kim şahid olursa"

sözünden maksat, "Ayın geldiğini belirten hilâli kim görürse, o orucu tutsun!" demek olabilir. O zaman *eş-şehr*, hilâl mânâsına gelir. Çünkü Ramazan'ın geldiği hilâlden anlaşılıyor.

Şimdi, her şey teferruatlı olarak alimlerimiz tarafından güzelce, derin derin incelenmiş. Hesapla da ayın geldiği anlaşılabilir. O zaman bu da düşünülmüş. Fakat halkın büyük çoğunluğunun, filâncanın hesaplamasına muhtaç duruma getirilmesi yerine, herkesin ibadeti kolayca yapabilmesi için, Cenâb-ı Hak bütün herkesin kolaylıkla müşahede edebileceği bir şeye bağlamış orucun başlamasını. Hilâli görmeye bağlamış.

O bakımdan son derece güzel! Yâni, kimseyi kimseye muhtaç etmeden, kişisel olarak dağdaki çoban bile gözleriyle hilâli görüp, Ramazan'ın geldiğini anlayıp, Ramazan'a başlar, tutar. Ondan sonra da, bayram hilâlini görünce Ramazan'ı bitirir, bayram eder. O kadar güzel bir şeye bağlanmış.

Anlayanlar için burada İslâm'ın kolaylık dini olduğu ve kimseyi kimseye muhtaç etmeden herkese ibadet etme fırsatı veren, çok güzel bir din olduğu kolayca görülüyor.

Şimdi hilâli görmek dedik. Burada çeşitli vaazlarımda anlatmışımdır sizlere, bu hususta çeşitli konuşmalarım, yazılarım oldu. Çünkü önemli bir konu... Herkes şikâyet ediyor:

"—Niye müslümanlar bir zamanda oruca başlamıyorlar? Niye bir zamanda bayram etmiyorlar?" diye.

Biz de onların cevabını veriyorduk. Onun için konuşmalar ve yazmalar olmuştu. Bir de bu önemli bir mesele olduğundan, mü'minlerin ibadeti meselesi olduğundan, yanlış hareket edenlerin yanlış yaptığını beyan etmek, hakkı söylemek bakımından bu meseleyle ilgileniyorduk.

Şimdi Peygamber SAS Efendimiz buyuruyor ki:[21]

---

[21] Müslim, *Sahîh*, c.II, s.759, *Sıyâm* 13/2, no:1080; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.709, *Sıyâm* 8/4, no:2320; İmam Mâlik, *Muvatta'* (Rivâyet-i Yahyâ), c.I, s.286, no:631; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.5, no:4488; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.8, no:1690; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.359, no:3593; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.II, s.161, no:22; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.I, s.188, no:593; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.202, no:1907; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.230, no:5584; Beyhakî, *Sünenü'l-*

الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ ، فَلاَ تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْهُ ، وَلاَ تُفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ ؛ فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدُرُوا لَهُ (م. د. ومالك ، حم. والدارمي ، حب. قط. طس. ق. عن ابن عمر)

(*Eş-şehrü tis'un ve ışrûne*) "Bir kamerî ay 29 gündür."

Kamerî, yâni Güneş'i değil de Ay'ı esas alan hesaplama sisteminde, bir ay 29 küsür gündür. Yâni, Ay dünyanın etrafında döner, Güneş'le Dünya arasında aynı hizaya tekrar gelinceye kadar 29 gün geçer. Bir turunu, bir dönüşünü 29 küsür günde tamamlar. Küsürâtından dolayı, bu tamamlamada hilâli bazen görürüz, bazen göremeyiz; bazen 30. günde görürüz, bazen 29. günde görürüz. Böyle kamerî takvimlerde ayların kaç gün olduğunu, takviminize şöyle kuş bakışı bir bakarsanız görürsünüz: 29, 30, 29, 30, 29, 30, bazen böyle iki 29, bir 30 filân, bazen iki 30 bir 29... Böyle gider. Neden? O küsüratın eklenmesi dolayısıyla meydana gelen durumdan dolayıdır bu.

Peygamber Efendimiz buyuruyor ki:

"—Ay 29 gündür."

Tabii küsürattan dolayı şey olmaz, orucun tutulması güne göredir. Binâen aleyh, 29 günden sonra, akşamleyin güneşin batmasından sonra, güneşin battığı tarafa bakılacak. Güneş battıktan sonra incecik hilâl görünürse, ertesi gün yeni ayın biridir. Bu kadar basit bu mesele...

Tabii, bilmeyenler bu işi çok karıştırıyorlar. Meselâ, bir mübarek hacı teyzeden bahsettiler. Bu ihtiyar hacı teyzelerin de dindarlığı çok sağlam olur, çok ihlâslı olurlar mübarekler. Allah razı olsun, dualarından bizleri eksik etmesinler... Bu hacı teyze,

---

Kübrâ, c.IV, s.204, no:7712; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VI, s.347; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.VII, s.210, no:3681; Ebü'ş-Şeyh, *Tabakàtü'l-Muhaddisîn*, c.II, s.81, no:401; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VIII, s.487, no:23752; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XIII, s.451, no:13502.

yana yakıla:

"—Herkes, 'Hilâli gördüm, hilâli gördüm!..' diyor. 'Hilâli görmek çok önemli, aman hilâli görmeye gidelim, gözleyelim! Ramazan hilâli, bilmem bayram hilâli.' diyorlar. Yâ Rabbi, bana bunu da göster!" demiş.

Geceleyin kalkmış, abdest almış, namaz kılmış... Ondan sonra pencereyi, perdeyi açmış, bakmış, gökyüzünde hilâl görmüş:

"—Oh çok şükür, ben de hilâli gördüm!" demiş.

Şimdi bu tabii, gülünecek bir durum. Yâni saf, dindar bir hacı teyzenin bir davranışı... Hilâl gece görünürse, kıymeti yok! Çünkü o dolunay olmuştur, dolunaydan sonra ay eksilmeye başlamıştır. Daha gece sabaha doğru görünmeye başlarken, gittikçe yok olur. O bir ayın sonuna doğru olan eski hilâldir, o önemli değil. O daha yeni ayın başlamadığını gösterir. Güneş battıktan sonra arkadan görünüyorsa, o zaman demek ki yeni ay başlamış.

O halde, bunu bir esasa bağlıyor Peygamber Efendimiz. Hadis-i şerifin devamında buyuruyor ki:

(*Felâ tesùmû hattâ teravhü*) "O yeni hilâli görmeden oruca başlamayın! (*Ve lâ tuftırû hattâ teravhü*) Ramazan'ı da, yeni hilâli görmeden bitirmeyin!.." E ne olacak? (*Fein gumme aleyküm fa'kdirû lehû*) "Eğer karanlık olursa, yâni bulutlu olursa; hilâli gözlediğiniz zaman, hilâlin görüneceği yerde hava bulutlu olursa, veya sisli olursa, görünmezse; o zaman takdir ediniz, hesab ediniz!"

Ne demek? Başka hadis-i şeriflerde belirtilmiş:[22]

---

[22] Buhârî, *Sahîh*, c.II, s.674, no:1808; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.759, no:1080; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.709, no:2320; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.202; no:1909; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.234, no:3451; İmam Şâfiî, *Müsned*, c.I, s.103, no:466; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.II, s.161, no:21; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.IV, s.156, no:7306; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.205, no:7719; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXXIV, s.263, no:7000; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Müslim, *Sahîh*, c.II, s.759, no:1081; Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.68, no:684; Neseî, *Sünen*, c.IV, s.133, no:2118; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.530, no:1655; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.259, no:7507; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.226, no:3442; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.6, no:1685; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.202, no1908; İmam Şâfiî, *Müsned*, c.I, s.187, no:908; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.II, s.163, no:31; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.325, no:2481; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.I, s.175,

فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدِرُوا ثَلاَثِينَ (م. عن ابن عمر ؛ ت. ن. حب. عن أبي هريرة)

(*Fein gumme aleyküm fa'kdirû selâsîn*) "Eğer hava bulutlu olursa, veya sisli olursa, hilâl görünmezse, içinde bulunduğunuz ayı otuza tamamlayın!"

Yâni, Ramazan hilâlini gözlüyorsunuz, daha Şa'ban'dasınız. O zaman hava bulutlu oluverdi, göremediniz; Şa'ban'ı otuz sayacaksınız. Bu kadar kolay... Ramazan ayı içindesiniz, bayram hilâlini gözlüyorsunuz akşam, bulutlu oluverdi. O zaman, Ramazan'ı otuz gün tutarsınız. Ondan sonra bayram olur.

Bu kadar güzel tarif edilmiş hadis-i şerifte... Bu hususta pek çok sahih hadis-i şerifler var.

Başka bir ayet-i kerimede de:

يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ ، قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ (البقرة:١٨٩)

---

no:553; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XI, s.126, no:6252; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.IV, s.156, no:7304; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.205, no:7721; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.69, no:2428; İbnü'l-Ca'd, *Müsned*, c.I, s.174, no:1118; İbnü'l-Cârud, *el-Müntekà*, c.I, s.102, no:376; Ebû Hüreyre RA'dan.

Neseî, *Sünen*, c.IV, s.135, no:2124; İmam Mâlik, *Muvatta'* (Rivâyet-i Yahyâ), c.I, s.287, no:632; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.7, no:1686; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.II, s.157, no:7; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.IV, s.276, no:2388; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.207, no:7735; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.71, no:2435; Hamîdî, *Müsned*, c.I, s.238, no:513; İbnü'l-Ca'd, *Müsned*, c.I, s.35, no:126; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.329, no:14566; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.IV, s.171, no:2248; Tahàvî, *Şerhü'l-Maànî*, c.III, s.123, no:4413; Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.42, no:20449; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.118, no:873; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.206, no:7727; Ebû Bekre RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VI, s.254, no:6331; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.207, no:7734; Hz. Ömer RA'dan.

Mecmaü'z-Zevâid, c.III, s.349, no:4802, 4804, 4806; *Kenzü'l-Ummâl*, c.VIII, s.780, no:23780; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XIII, s.451, no:13504.

(*Yes'elûneke ani'l-ehilleh*) "Hilâlleri sana soruyorlar ey Rasûlüm! (*Kul hiye mevâkìtü li'n-nâsi ve'l-hac*) De ki: Bunlar insanlar için vakit ölçeğidir ve haccı da belirten bir alâmet-i semâviyedir." diye bildiriliyor. (Bakara, 2/189) Demek ki, hilâle bakılacak.

Bu hilâle bakma meselesinde, şimdi ulaşım imkânları, haberleşme imkânları çoğaldığı için, eğer bir beldede hava bulutlu olur da, öbür tarafta bulutsuz, berrak olursa; onlar öbür tarafa haber verirler. Meselâ, İstanbul umûmiyetle bulutlu olur da, Urfa, Antep havası berrak olur, biraz kara iklimi olduğu için... Veyahut Gemlik'ten, Edirne'den daha berrak görünür. Veya İzmir'den, Çeşme'den daha berrak görünür... Haberleşilirse, doğru söyleyen insanlar haber verirse, o zaman ötekiler de ona riayet ederek orucu tutarlar.

Şimdi tabii, bazı ülkelerde Ramazan bir gün önceden başlıyor, bayram bir gün önceden geliyor. Bu sefer bizim Türkiye'deki kardeşler birbirlerine baskı yapıyorlar:

"—İşte falanca yerde Ramazan başlamış, sen niye oruç tutmuyorsun?"

Veyahut:

"—Ramazan bitmiş, bayram olmuş. Sen bayram gününde niye oruç tutuyorsun?" diye.

Bilmiyorlar dış şartları. Halbuki, işin esası hilâli görmektir. Hilâl görünmeyecek bir durumda iken, bazıları hesaba dayalı olarak, "Yeni ay doğmuştur." diyorlar. Çünkü kendileri bu işlerden hiç anlamadıkları için, işi gayr-i müslimlere bırakmışlar. Onlar da hadis-i şerife göre, Peygamber Efendimiz'in tavsiyesine göre değil de, kendi bilimsel kanaatlerine göre, nazarî olarak:

"—Ay, Dünya, Güneş aynı hizaya, ictimâ noktasına, kavuşum noktasına gelmiştir; bir saniye sonrası yeni ay demektir." diyorlar.

Ama hilâlin görünmesi mümkün olmuyor o sırada. Bu bakımdan onlar haksız yere, hilâl görünmediği halde ilân etmiş oluyorlar. Berikiler de, orada görülmüş sanarak ona uymaya kalkıyorlar, bu yanlış oluyor. Halbuki görünmedi. Hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz görmeyi tavsiye ediyor.

Bir de hilâl, meselâ Malezya'da görülmez de, Avustralya'da

görülmez de, daha batıda bir ülkede görülür. Meselâ güneşin batma vaktinde, Türkiye ile Avustralya arasında şu anda yedi saat fark var. Bazen bu daha da büyüyebilir. Meselâ, Londra ile daha büyük vakit farkı var. Amerika ile daha büyük... Avustralya'da, Malezya'da, Pakistan'da hilâl görülmez de, Avrupa'da görünür. Çünkü onların güneş batma zamanına kadar sekiz saat geçmiştir. O süre içinde de, ay kavuşum noktasından daha yukarıya kaymıştır; orada görülebilir. Veyahut bunların hiçbirinde görülmez, Amerika'da görülebilir. Çünkü Amerika'da akşam olması, artık daha da geç vakitte oluyor.

Onun için, beldelerin de bulunduğu kıtaya göre önemi var. O bakımdan herkesin oraya buraya bakıp, bilmeden bu işe karışması uygun olmuyor. Meselâ, bizim bu aya Avustralya'da başlamamız, Türkiye'den farklı. Bizde görülmüyordu, Türkiye'de görüldü. İçinde bulunduğumuz bu ay, bir gün fark etti. Doğru... Bizim için de doğru, Türkiye için de doğru. Çünkü arada yedi saatlik fark var.

İşte bu meseleleri bilmeyenler, bu işleri biraz karıştırıyorlar, başka yerlere uyuyorlar. İşin içine başka siyasî şeyler de girebiliyor. Meselâ bana dediler ki:

"—Hiç bir zaman Cezayir'le Fas aynı zamanda Ramazan yapmaz, bayram yapmaz."

Neden? O ülkelerin yöneticileri, halkları birbirinden koparmak, ayırmak için bunu böyle âdet edinmişler.

Bütün bunları, hesaplamayı da bildiği halde, gayet güzel açıklayan alimlerimiz, uygun olan şeyi, hadis-i şeriflerin kesin beyanına göre hilâli görmeye bağlamışlardır. Hesaplama bu esasa uymuyor. Esas hilâli görme olunca, o zaman ona uyan insanlara tâbi olmak lâzım! Uymayanlara aldırmamak lâzım!

d. Hasta veya Seferde Olanlar

Sonra Kur'an-ı Kerim'de bu ayet-i kerime böyle: "Bu ay'ı kim görürse..." Hilâli demek yâni. "Bu aya kim girerse, mukim olarak bu ayı kim idrak ederse, orucu tutsun!" diyor.

"—Pekiyi seferdeyse, yâni seyahatteyse, seyahatin zorlukları var veyahut hastaysa, oruç tuttuğu zaman hastalığı artacak veya

tutmak istese bile tutamayacak...”

O zaman, Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ، يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ ، وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (البقرة:١٨٥)

(*Ve men kâne merîdan*) “Her kim ki hasta oldu ise, hasta bulunuyorsa; (*ev alâ seferin*) veyahut seferde bulunuyorsa, yol üzerinde, sefer üzerinde bulunuyorsa, seyahat etmekte bulunuyorsa; (*feiddetün*) onların boynuna saymak vardır...”

Neyi saymak?.. Tutamadığı günleri hatırında tutmak... (*Min eyyâmin uhar*) “Onları hatırında tutup başka günlerde, yâni hastalığın geçtiği günlerde, seyahatten döndüğü, mukim olduğu, rahata erdiği zaman tutmak.” *Eyyâm* günler demek; *uhar*, öteki demek. Ramazan’dan öteki, hasta ve seferde olduğu günlerden öteki günlerde, tutamadığı günlerin sayısınca saymak onların borcudur, yâni o kadar orucu ödemeleri lâzımdır. Bu, Ramazan’da bu sebeplerle oruç tutamayanların, sonradan tutamadıkları günler kadarını tutarak tamamlamaları gerektiğini gösteriyor.

Şimdi bu hususlarda tabii hadis-i şerifler var. Onları beyan etmek istiyorum. Bir kere hasta oruç tutmayacak ama, bu “Hastayım!” demek bazı dini zayıf kimselerin de istismar ettiği bir konu oluyor:

“—Niye oruç tutmuyorsun?..”

“—Hastayım efendim, tutamıyorum.”

“—Ne hastalığın var, turp gibisin, gayet iyisin!”

“—İşte yok efendim, sigara içmeyince elim ayağım titriyor da, hasta oluyorum da ondan...”

Bu, beynamaz özürü dediğimiz gibi, dinen makbul olmayan bir özürdür. Nasıl bir hasta oruç tutmayacak?.. Oruç tuttuğu zaman hastalığı artıyorsa, hastalığı daha kötüye gidiyorsa, o zaman tutmayacak. Hastalığına bir zararı olmuyorsa, o zaman orucu

tutacak. Tutması daha iyi.

Seferde oruç... Seferde oruç tutmak veya tutmamak serbest... Tabii, bu hususta da bazıları farklı fikirler beyan etmişler. Ama tutabilir veya tutmaz. Çünkü Enes RA'dan, bir hadis-i şerif şöyle:[23]

سَافَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَمَضَانَ ، فَلَمْ يَعِبِ الصَّائِمُ عَلَى الْمُفْطِرِ (خ. م. د. حب. ق. عن أنس)

(*Sâfernâ mea rasûli'llâh SAS*) "Peygamber Efendimiz'le sefere çıktık, (*fî ramadàn*) Ramazan ayında. (*Felem yaibi's-sàimü ale'l-muftir*) Bazımız oruç tuttu, bazımız oruç tutmadı. Peygamber Efendimiz oruç tutanı veya oruç tutmayanı ayıplamadı."

Demek ki, ikisi de olabiliyor. Tutanı da ayıplamadı. O, Cenâb-ı Hakk'ın bu müsaadesinden faydalanıyor, sevap kazanayım diye, tutabilirim diye tutuyor. Ötekisi de ruhsattan, müsaadeden istifade ediyor, tutmuyor.

Bir keresinde Peygamber Efendimiz bakmış ki, birisinin başına insanlar üşüşmüşler, gölge yapmışlar, tedavi etmeye çalışıyor.

"—Ne oldu buna?" demiş.

Demişler ki:

---

[23] Buhàrî, *Sahîh*, c.II, s.687, no:1845; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.787, no:1118; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.731, no:2405; İmam Mâlik, *Muvatta'* (Rivâyet-i Yahyâ), c.I, s.295, no:652; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.328, no:3561; İmam Şâfiî, *Müsned*, c.I, s.105, no:480; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.244, no:7950; Begavî, *Şerhü's-Sünne*, c.III, s.260; Tahàvî, *Şerhü'l-Maànî*, c.II, s.68, no:3004; Enes RA'dan.

Müslim, *Sahîh*, c.V, s.438, no:1880; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.45, no:11431; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.II, s.307, no:1035; Ebû Avâne, *Müsned*, c.II, s.195, no:2824; Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VII, s.227, no:7345; Bezzâr, *Müsned*, c.I, s.473, no:3144; Ebû Mûsâ el-Eş'arî RA'dan.

Bezzâr, *Müsned*, c.I, s.370, no:2384; Abdullah ibn-i Amr RA'dan.

"—Oruçlu yâ Rasûlallàh!"
O zaman demiş ki:[24]

لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصِّيَامُ فِي السَّفَرِ (م. د. ت. ن. عن جابر)

(*Leyse mine'l-birri es-sıyâmü fi's-sefer*) "Seyahatteyken oruç tutmak takvâ değildir." Yâni bunu yapmaları lüzumlu değil. "Böyle eğer halsiz düşecekse, başkalarına yük olacak duruma gelecekse, o zaman tutmasın!" mânâsına.

Demek ki, seferdeyken oruç tutmak da mümkün, tutmamak da

---

[24] Müslim, *Sahîh*, c.II, s.786, no:1115; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.732, no:2407; Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.89, no:710; Neseî, *Sünen*, c.IV, s.175, no:2257; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.352, no:14836; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.II, s.70, no:3554; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.254, no:2017; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.I, s.222, no:731; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.II, s.563, no:4470; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.99, no:2565; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.III, s.202; Tahàvî, *Şerhü'l-Maànî*, c.II, s.62, no:2967; Buhàrî, *Târih-i Kebîr*, c.I, s.190, no:578; Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.532, no:1665; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.317, no:3548; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XII, s.374, no:13387; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VIII, s.59, no:7961; Tahàvî, *Şerhü'l-Maànî*, c.II, s.63, no:2968; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.380, no:5156; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Neseî, *Sünen*, c.IV, s.174, no:2255; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.532, no:1664; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.434, no:23731; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.17, no:1710; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.598, no:1580; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s191, no:1343; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XIX, s.171, no:385; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.III, s.309, no:3248; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.II, s.562, no:4467; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.278, no:8959; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.242, no:7940; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.99, no:2563; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.III, s.65, no:1813; Şeybânî, *el-Âhàd ve'l-Mesânî*, c.IV, s.337, no:2505; Tahàvî, *Şerhü'l-Maànî*, c.II, s.63, no:2970; İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.I, s.466, no:964; Rûyânî, *Müsned*, c.IV, s.289, no:1517; İbn-i Esîr, *Üsdü'l-Gàbe*, c.I, s.936; Kâ'b ibn-i Asım el-Eş'arî RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XI, s.187, no:11447; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.V, s.373, no:5597; Buhàrî, *Târih-i Kebîr*, c.I, s.269, no:862; İbn-i Esîr, *Üsdü'l-Gàbe*, c.I, s.980; İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, c.VI, s.329, no:8511; Ebî Berze el-Eslemî RA'dan.

Tahàvî, *Şerhü'l-Maànî*, c.II, s.63, no:2973; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VIII, s.503, no:23843, 23855.

mümkün... Tutmadığı zaman, sâir günlerde onları ödemesi burada tavsiye buyruluyor. Tutarsa, tutabilir. Ama tuttuğu zaman başkasına yük olacak, halsiz olacaksa; o zaman Efendimiz tavsiye eylememiş.

Şimdi bu geçen haftaki oruç ayetiyle ilgili bir husus var burada. Bazı sahabeden bu konuyu şöyle anlayanlar var:

"—İlk zamanda oruç emredildiği zaman, isteyen oruç tutuyordu, isteyen tutmayıp fidye veriyordu. Sonraları bu hüküm değişti ve herkesin Ramazan'da oruç tutması emredildi. Ancak hasta ve seyahatte olanların tutmamasına ruhsat verildi, iş değişti." deniliyor.

Yalnız hasta olup da hastalığı geçmeyecek durumda, devam edecek durumda olan olursa, bu durumda olanın yine fidye vermesi hükmü devam ediyor.

Sonra bu seferde, oruç tutmakta bir konuyu daha kaydetmiş kitaplar: Eğer sefer bir günahlı yolculuksa, o zaman bu müsaadeden istifade edemez. Çünkü, günahkârın Allah'ın verdiği bir ikramdan istifadeye hakkı yoktur. Seferin sevap üzerine, hayır üzerine olması lâzım! Günah üzerine olmaması lâzım!

(*Yurîdu'llàhü bikümü'l-yüsr*) Demek ki Cenâb-ı Hak, "Seyahatte tutmayabilir" diye müsaade buyurunca veya hasta olan tutmayabilir buyurunca; "Allah size kolaylık murad ediyor. (*Ve lâ yürîdü bikümü'l-usr*) Size zorluk istemiyor."

Yüsr kolaylık demek, *usr* da zorluk demek.

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا (الإنشراح:٦)

(*İnne mea'l-usri yüsran*) [Gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık vardır.] (İnşirah, 94/6) diye *Elem neşrah leke* Sûresi'nde de geçiyor ya bu iki kelime.

Allah kolaylığı murad ediyor. Cenâb-ı Hak müslümanlara, hele hele biz Ümmet-i Muhammed'e, ahir zaman ümmetine başka ümmetlerden daha fazla kolaylıklar ihsan etmiştir. İşte bunlardan birisi de, böyle hasta olduğu zaman, seyahatte olduğu zaman orucun tutulmaması müsaadesidir.

Su olmadığı zaman teyemmüm, cihadda elde edilen ganimetlerin helâl olması gibi, Cenâb-ı Hakk'ın bu ümmete mahsus bazı kolaylıkları olmuş, sevdiğinden dolayı. Cenâb-ı Hak kolaylaştırmak murad ediyor. Onun için, "Tutamıyorsanız, o günleri başka zaman ödersiniz." diye tavsiye buyuruyor.

(*Ve li-tükmilü'l-iddete*) "Müddeti tamamlamanızı murad ettiği için, böyle emrediyor Allah." Demek ki, Ramazan'ın tamamını tutacak. Öyle yarısını tutmak, yarısını tutmamak yok. Eksiği varsa, onu tamamlayacak. Çünkü *iddet*, sayı demek; günlerin sayısının tamamlanması, yâni eksik bırakılmaması demek. Eksik bırakılmamasını Cenâb-ı Hak murad ediyor. Veya, "Eksik bırakılmaması için..." mânâsını veren alimler de var.

Bu *tükmilû*'nun, *tükemmilû* kıraati de var. O zaman, (*Ve li-tükmilü'l-iddete*) "Gün gün, tutamadığınız günleri tamamla-manız için..." mânâsına geliyor.

e. Allah'ı Tekbir Eylemek ve Şükretmek

(*Ve li-tükebbiru'llâhe alâ mâ hedâküm*) "Size hidayet vermesi sebebiyle Allah'a tekbir edesiniz diye." Şimdi bu tekbir etmek, tabii gönülden olur, sözle olur. Bundan murad nedir, nasıl olacak?

Bir; Allah'ın varlığını, adâletini, lütfunu anlayıp, inanıp, onu görüp; ma'rifetullaha ait her türlü mânevî bilgilere sahip olup, şekki, tereddüdü kalbden çıkarmak.

Sonra, söz olarak da Cenâb-ı Hakk'ın şânının ulu olduğunu gösteren sıfatlarını, Esmâ-i Hüsnâ'sını bilmek ve ikrar etmek.

Bir de, Allah'ı tekbir eylemenin icrâ şekli de namaz gibi, oruç gibi sâir farz kıldığı vazifeleri, ibadetleri yapmak.

Tekbir, bu üç mânâya da gelen bir şey. Cenâb-ı Hakk'ı büyüklemek. Yâni namaz kılıyorsun, Cenâb-ı Hakk'ı büyüklemiş oluyorsun, tekbir etmiş oluyorsun. "Allah büyüktür" demiş oluyorsun. Allah-u Teâlâ Hazretleri Ramazan'da orucu bu sebeple, bunun için emretmiştir mânâsına geliyor.

Bir de burada, bir ince şey var: Ramazan'ın îfâ edilmesinden, oruçların tutulmasından sonra bayram olacak ve müslümanlar bu ayı başarıyla bitirdik diye, Cenâb-ı Hakk'a şükranlarını, ona karşı sevgi ve bağlılıklarını ifâde etmek için, Ramazan Bayramı gelince, sözle de tekbir alacaklar:

اَللهُ أَكْبَرُ ، اَللهُ أَكْبَرُ !

(*Allàhu ekber, allàhu ekber*.) diyecekler.

Tekbir kısaca, ezanda söylenildiği gibi, "*Allàhu ekber*" demektir. Geniş şekliyle de:

اَللهُ أَكْبَرُ ، اَللهُ أَكْبَرُ ! لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ !

اَللهُ أَكْبَرُ ، وَلِلَّهِ الْحَمْدِ.

(*Allàhu ekber, a'llàhu ekber! Lâ ilâhe illa'llàhu va'llàhu ekber! Allàhu ekber, ve li'llâhi'l-hamd*.)

Böyle denilince, tabii hamd de söylenmiş oluyor, Allah'ın birliği de söylenmiş oluyor. Bu daha büyük bir şekilde... Bu tekbiri böyle bayramlarda, Ramazan Bayramı'nda içinden yapmak, bizim mezhebimize göre tavsiye ediliyor.

Hatta Abdullah ibn-i Abbas RA, gözleri rahatsız olduğu zaman,

yanındaki hizmetini gören zâtla beraber Ramazan Bayramı'na giderken, tekbir seslerini duymuş; "İmam hutbeye mi çıktı? Niye böyle tekbir alıyor bu insanlar?" diye şaşırmış. Buradan anlaşılıyor ki, tekbirden maksat Ramazan Bayramı namazı da olabilir.

Öyle anlıyor Abdullah ibn-i Abbas RA. Onun için böyle halkın, "*Allàhu ekber, allàhu ekber...*" demesini yadırgamış. "Hutbede imamın aldığı tekbirle beraber alınması lâzım!" diye, o kanaatte olduğunu beyan etmiş.

Bizde bayram hilâlini görünce, tekbir almak da müstehabdır. Peygamber Efendimiz'den ve eski mübareklerden rivayet edildiği üzere, namaza giderken de böyle içinden tekbir eder sessizce. Kurban Bayramı'nda sesli tekbir eder. Çünkü orada hadis-i şerifler öyle bildiriyor. Her şey hadis-i şeriflere göre, teferruat ile yapıldığı için.

(*Ve lealleküm teşkürûn.*) "Tâ ki şükredesiniz diye." Burada da tabii bayramın sevincine, şükrüne işaret var. Ayet-i kerimenin böyle bitmesi, Ramazan'dan sonra bayram yapılmasını da gösteriyor.

Demek ki aziz ve sevgili kardeşlerim, dinleyiciler ve izleyiciler; bu ayet-i kerimede geniş geniş Cenâb-ı Hak oruç tutmamızı emrediyor. Tutamayanların, hasta veya yolcu olanların ödemesini emrediyor. Demek ki ödemesi de lâzım, tutulması esas...

Ondan sonra da kavlen ve fiilen, itikad ve icraat olarak, düşünce olarak ve söz olarak Cenâb-ı Hakk'ı ululamak, tekbir eylemek tavsiye ediliyor. Müslümanlar bunları aynen uygulamışlardır. Ramazan'ın sonunda bayram ederek ve bayramda tekbirler getirerek, namaz kılarak îfâ etmişlerdir.

(*Ve lealleküm teşkürûn.*) "Ve tâ ki, ola ki şükredesiniz." diyor. Çok şükür Cenâb-ı Hakk'a ki, bize en güzel ibadetleri emretmiş ve zorluk göstermemiş. Zorluk olduğu zaman, meşakkat çıktığı zaman, işin yapılmasında bir sıkışma olduğu zaman, müsaade tarafını ihsân eylemiş. Hamd ü senâlar olsun... *El-hamdü li'llâhi alâ ni'meti'l-islâm, ve tevfîki'l-îmân ve hidâyeti'r-rahmân...* İslâm'ın her ibadeti güzel!

Bugün camide de okuduk, *Râmûzü'l-Ehâdis*'ten bir hadis-i

şerif, Hazret-i Aişe Vâlidemiz rivayet etmiş. Peygamber SAS Efendimiz buyuruyor ki:[25]

مَا مِنْ عَبْدٍ أَصْبَحَ صَائِمًا إِلاَّ فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ ، وَسَبَّحَتْ أَعْضَاؤُهُ ، وَاسْتَغْفَرَلَهُ أَهْلُ السَّمَاءِ الدُّنْيَا إِلَى أَنْ تَوَارَى بِالْحِجَابِ. فَإِنْ صَلَّى رَكْعَةً أَوْ رَكْعَتَيْنِ أَضَاءَتْ لَهُ السَّمٰوَاتِ نُورًا وَقُلْنَ أَزْوَاجُهُ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ : اَللَّهُمَّ اقْبِضْهُ إِلَينَا فَقَدِ اشْتَقْنَا إِلَى رُؤْيَتِهِ . وَإِن هَلَّلَ أَوْ سَبَّحَ أَوْ كَبَّرَ ، تَلْقَاهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَكْتُبُونَ ثَوَابَهَا إِلَى أَنْ تَوَارَى بِالْحِجَابِ (عد. قط. هب. عن عائشة)

RE. 386/3 (*Mâ min abdin asbaha sàimen illâ fütihat lehû ebvâbü's-semâ', ve sebbehat a'dàühû, ve'stağfera lehû ehlü's-semâi'd-dünyâ ilâ en tevârâ bi'l-hicâb*)"Bir kul oruçlu olarak sabahlarsa, kendisine göğün kapıları açılır, azaları tesbih eder, en yakın semânın ehli onun için istiğfar eder; akşama kadar..."

(*Fein sallâ rek'aten ev rek'ateyni edàet lehü's-semâvâtü nûrâ*) "Eğer bir rekât, iki rekât bir namaz kılarsa, o namaz gökleri nurlandırır. (*Ve kulne ezvâcühû mine'l-hùri'l-în*) Cennetteki hurilerden zevceleri derler ki: (*Allàhümma'kbidhu ileynâ fekadi'ştaknâ ilâ rü'yetihî*) 'Yâ Rabbi, bu efendimize biz çabuk kavuşalım! Onu görmeye iştiyakımız arttı, muhabbetimiz ziyade oldu.' derler."

(*Ve in hellele ev sebbeha ev kebbera, telkàhu seb'ûne elfe*

---

[25] Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VII, s.368, no:7749; Taberânî, *Mu'cemü's-Sağîr*, c.II, s.92, no:840; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.299, no:3591; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.II, s.123, no:330; İbn-i Hâcer, *Lisânü'l-Mîzân*, c.II, s.101, no:410; Hz. Aişe RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VIII, s.728, no:23630.

melekin yektübûne sevâbehâ ilâ en tevârâ bi'l-hicâb.) "Eğer tehlil ve tesbih ederse veya tekbir getirirse, yetmiş bin melek onu karşılar ve akşama kadar onun sevabını yazar."

Oruç çok muazzam bir ibadettir, sevabı çok yüksektir. Ramazan'da farzdır, Ramazan'ın farz orucunu tutacağız. Bu güzel ibadeti, Ramazan'ın dışındaki bazı zamanlarda da tutmayı, Peygamber SAS kendisi tavsiye buyurmuştur. O zamanlarda da tutalım! Çünkü Ramazan'ın dışında da tutulduğu zaman, aynı fayda yine elde ediliyor ve sevaplar kazanılıyor. Sağlık, afiyet de kazanılıyor.

Peygamber Efendimiz, Ramazan'ın dışında ne zamanlar oruç tutardı?.. Haftada; pazartesi, perşembe günleri oruç tutardı. Ayda; her ayın başında, ortasında, sonunda tutardı. Ayın ortasındaki 13, 14, 15. günleri *eyyâm-ı bîyz* orucunu tutardı. Şevval'in altı gün orucunu tavsiye ederdi. Zilhicce'nin on gününde orucu tavsiye ederdi. Arafe Günü'nde, yâni Kurban Bayramı arafesinde oruç tutmanın, geçmiş senenin ve gelecek senenin günahlarına kefaret olduğunu, vaazlarda kaç defa söyledim. Onları tutardı, tavsiye buyururdu. Muharrem'in orucunu tavsiye buyururdu, tutardı kendisi. Receb'de, Şa'ban'da çok oruç tutardı.

Demek ki, Ramazan orucu farz ama, öteki oruçlar da sevap kazanmak için birer fırsat. Sık sık onları hatırlayın ve tutun aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!.. Çünkü bizim bu zamanda, az yemekten halsiz, bîtab düşüp de hasta olmak gibi bir durum yok... Aksine, çok yemekten çeşitli hastalıklara uğramak durumu var. Oruç bizler için, çok çok daha önemli bir ibadet.

Oruç tutanın ruhu incelir, kalbi nurlanır, sevabı çok olur. Bu nafile oruçları, söylediğim vech ile tutun!.. Ramazanlara da Cenâb-ı Hak sağlık ve âfiyetle eriştirsin... Nice nice Ramazanlara eriştirsin, nice nice bayramlara eriştirsin... Güzel güzel ibadetleri yapmayı, sizlere bizlere nasib eylesin...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

25. 07. 2000 - AVUSTRALYA

6. ALLAH-U TEÀLÂ DUALARI KABUL EDER

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!

Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin selâmı, ihsânı, ikramı dünyada, ahirette hepinizin ve sevdiklerinizin üzerine olsun... Cenâb-ı Hak sizi sevdikleriniz, eşiniz, dostunuz, çoluğunuz çocuğunuz, akrabanızla iki cihan saadetine erdirsin...

Bakara Sûre-i Şerîfesi'nin ayetlerini okumaya devam ediyoruz, açıklamaya gayret ediyoruz. Oruçla ilgili ayetlerin arasında bir ayet-i kerime var, 186. ayet-i kerime. Bugün onu okuyacağız ve onun mânâsı üzerinde açıklama yapacağız.

Bundan önce, oruç konusunda üç tane ayet-i kerime geçmişti. Geçtiğimiz iki hafta bu ayetleri açıklamıştık. Bu ayet-i kerimeden sonra, yine oruç konusuna dönecek konu.

Önce ayet-i kerimeyi okuyalım!

Eùzü bi'llâhi mine'ş-şeytàni'r-racîm. Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ ، أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ

إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ

(البقرة:١٨٦)

(*Ve izâ seeleke ibâdî annî feinnî karîb, ücîbü da'vete'd-dâi izâ deàni felyestecîbû lî velyü'minû bî leallehüm yerşüdûn*) (Bakara, 2/186) *Sadaka'llàhu'l-azîm.*

a. Allah-u Teàlâ Yakındır

Allah-u Teàlâ Hazretleri, bu ayet-i kerimede buyuruyor ki:

(*Ve izâ seeleke ibâdî annî*) "Ey Rasûlüm, kullarım sana benden sorgu sual ederlerse, sorarlarsa, sormuş bulunuyorlar ise,

sordukları zaman, sen şu cevabı ver: (*Feinnî karîbün*) Hiç şüphe yok ki, ben yakınım. (*Ücîbü da'vete'd-dâi izâ deàn*) Bana dua ettiği zaman, dua edenin duasına icâbet ederim. (*Felyestecîbû lî*) O halde, onlar da benim emirlerime itaat etsinler, benim imana davetime icabet etsinler; (*velyü'minû bî*) ve bana iman eylesinler. (*Leallehüm yerşüdûn*) Tâ ki, böylece akıl ve mantığın gerektirdiği yolda yürüme halini kazanabilsinler." (Bakara, 2/186) Böyle hareket ederlerse, muhtemelen kazanırlar mânâsına.

Allah-u Teàlâ Hazretleri böyle buyurmuş. "Kuluma ben hiç şüphe yok ki yakınım..." Bu yakın, Türkçe bir kelime. Arapça'daki *yakîn* kelimesinin anlamı farklı.

"—Neden bu ayet-i kerime nazil olmuş, niçin böyle buyurmuş Rabbimiz Tebâreke ve Teàlâ Hazretleri?.."

İbn-i Abbas RA'nın rivayet ettiğine göre, Medine-i Münevvere'de bulunan yahudiler Peygamber Efendimiz'e demişler ki:

"—Ey Muhammed! Sen söylüyorsun ki, beyan ediyorsun ki, bizimle semânın arasında beş yüz yıllık yol var; ve yedi kat semâdan her semânın genişliği, kalınlığı da bu beş yüz yıllık yol kadar... Böyle olduğunu söylüyorsun, böyle olduğunu iddia ediyorsun. Bu kadar uzak mesafeden, Rabbimiz bizim duamızı nasıl işitebilecek, nasıl işitebilir?" diye inanmaz bir şekilde, münkirce sormuşlar.

"—Madem semâlar bu kadar uzak mesafe; beş yüz yıl mesafe uzakta birinci sema bitiyor, ondan sonra yedi kat sema var... Toplam 3500 yıl mesafe uzakta. Yâni, nasıl duyacak bizim duamızı?" gibi.

Halbuki, kendileri de mü'min. Mûsâ AS'a inanmışlar. Mûsâ AS'a indirilen Tevrat'a inanmışlar. Ama iş inada binince, Allah insanların basiretini bağlayınca, böyle yamuk, yalan yanlış, kendilerine bile ters düşen, kendi imanlarına bile aykırı olan itirazlar yapabiliyorlar.

Elbette, Peygamber SAS Efendimiz haklı. Elbette, semâvâtın boyutları metreyle, kilometreyle, mille ölçülecek kadar değil, zaman birimleriyle ölçülecek gibi. Elbette onun söylediği gibi, (*hamsi mîeti âm*) "Beş yüz yıllık mesafe" Tabii bu yılın da nerenin

yılı olduğu, nereye göre olduğunu düşünecek olursak, bazı ayet-i kerimelerde bildiriliyor:

وَإِنَّ يَوْماً عِندَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ (الحج:٤٧)

(*Ve inne yevmen inde rabbike keelfi senetin mimmâ teuddûn*) [Rabbinin katında bir gün, sizin saydıklarınızdan bin yıl gibidir.] (Hac, 22/47) ayet-i kerimesi var tabii, ona da dayanarak buyuruyor.

Ahiretin bir günü bin yıl gibi; o zaman beş yüz yıl ne tutar?.. Bir yıl kaç günse, beş yüz çarpı üç yüz küsür; yâni kamerî yılsa 354, şemsî 365... Başka türlü bir yılsa ki, Cenâb-ı Hakk'ın gökte alemleri çok, Allah bilir. 350 diyelim yuvarlak hesap... 350 x 500 yıl bir şey olacak, bizim yıllarımıza göre kıyas etmek için. Ondan sonra 350 x 500 x 1000 olacak, ne kadar büyük rakamlar oluyor... Elbette ilim de, irfan da, çağdaş bilgiler de bunun böyle doğru olduğunu gösteriyor.

"—Şimdi bu kadar mesafedeyken Rabbimiz bizi nasıl işitecek, duamızı nasıl işitecek?" demişler.

Ey inançsız yahudi! Sen Rabbinin işitemeyeceğini mi sanıyorsun?.. Mesafe uzak olunca sesin gitmeyeceğini mi sanıyorsun?.. Rabbinin kulun duasını hissedemeyeceğini mi sanıyorsun?.. Allah-u Teàlâ'nın kudreti hakkında ne kadar idraksiz, ne kadar münkirâne bir soru!..

Onun üzerine, bu ayet-i kerime inmiş.

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

(*Ve izâ seeleke ibâdî annî*) "Ey Rasûlallah, ey Muhammed-i Mustafâ! Kullarım sana benim hakkımda, 'Böyle bu kadar uzaktan, bu kadar uzak mesafeden nasıl işitecek?' diye soru sordukları zaman..." Yâni, mesafelere mi itiraz ediyorlar. Edemezler, ilim de şimdi aynı şeyi söylüyor. Allah'ın işiteceğine mi itiraz ediyor?.. O da zaten kendi inançlarına da aykırı. Çünkü, Mûsâ AS da onlara Tevrat'ı getirdi. Tevrat da ilk haliyle, bozulmamış, değişmemiş, daha Mûsâ AS'a inmiş hâliyle Allah'ın kelâmı. Allah'ın kudretine, varlığına, birliğine, her şeyi bildiğine, onların da inanması lâzım!

İzâ, zaman bildiren bir edat. “Kullarım sana benden böyle soru sordukları zaman, benim hakkımda sen şöyle cevap ver!” demiyor, hemen cevabı veriyor. Doğrudan doğruya, (*Feinnî karîb*) “Ben yakınım!” buyuruyor.

Başka ayet-i kerimeler de var, Cenâb-ı Hakk’ın yakınlığına dair. Vâkıa Sûresi’nde geçiyor. Kaf Sûresi’nde var:

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ (ق:١٦)

(*Ve nahnü akrabü ileyhi min habli’l-verîd*) *Sadaka’llâhü’l-azîm*. “Biz kulumuza onun habl-i verîdinden, yâni kalbine kanı getiren koca damarından, şah damarından daha yakınız.” (Kâf, 50/16)

Evet, Cenâb-ı Hak Teâlâ bize bizden yakın; içimizi, dışımızı biliyor. Tabii tefsirde buyrulmuş ki: (*İlmen ve icâbeten*) “Bilgisi bakımından ve duaya icabeti bakımından o kadar yakın.” Yâni o mesafeler, duayı kabul etmesine asla bir engel teşkil etmez. Cenâb-ı Hak her şeyi, her anda, uzaklık yakınlık bahis konusu olmadan bilir. “Mekân olarak yakınlığını düşünmeksizin” diyor.

Tabii Cenâb-ı Hakk'ın zâtını, yâni mahiyetini kul idrak edemez:[26]

اَلْعَجْزُ عَنْ دَرَكِ الْإِدْرَاكِ إِدْرَاكٌ ؛

(*El-aczü an dereki'l-idrâki idrâkün*) "İdrak edemeyeceğini anlamak, biraz haddini bilmektir, anlamaktır." buyrulduğu gibi, anlaşılmaz. Sıfatlarının mahiyeti de, kullar tarafından tam mânâsıyla anlaşılamaz. Zâtı anlaşılamadığı için, zâtının yakınlığı da anlaşılamaz.

Ama, hiç öyle uzak sanılmasın. Yunus Emre bunu, galiba bu ayet-i kerimeyi tercüme edercesine, bir şiirinde diyor ki:

İstemegil anı ırak,
Gönüldedir ana durak!
[Sen senliğin elden bırak,
Tenden içeru candadır.]

Şu anda toparlayamadım dörtlüğü, her zaman söylediğim bir dörtlük. Yâni, yakındadır, gönülde mekânı vardır. Tabii, gönül de insanın iç alemi demek. Güzelce hazmetmiş, anlamış o mübarekler bu işlerin esrarını.

Şimdi böyle akıllarının ermemesinden, hayretlerinden söyledikleri itirazkârâne, anlamsız, münkirâne bir sözden dolayı, bu ayet-i kerime inmiş deniliyor; İbn-i Abbas RA'ın rivayetine göre.

Başka rivayetler de var. O rivayetlerden birine göre sahabeden

---

[26] Alûsî, *Rûhu'l-Meànî*, c.XIII, s.141, Hac Sûresi, 74. ayetin tefsirinde Hz. Ebû Bekir RA'ın sözü olarak naklediyor. İkinci mısraı da Hz. Ali RA'ın şöyle söylediğini bildiriyor:

وَالْبَحْثُ عَنْ سِرِّ ذَاتِ اللهِ إِشْرَاكٌ.

(*Ve'l-bahsü an sirri zâti'llâhi işrâkün*) "Allah'ın zâtının sırları hakkında söz söylemek de insanı şirke götürür."

bazı kimseler, —tabii bu rivayetlerin kimden geldiğini İbn-i Kesir tefsirinde geniş geniş böyle isimleri zikrederek beyan ediyor, ben burada kısaca geçiyorum— demişler ki Peygamber Efendimiz SAS'e:[27]

أَقَرِيبٌ رَبُّنَا فَنُنَاجِيهِ ، أَمْ بَعِيدٌ فَنُنَادِيهِ ؟

(*E karîbün rabbünâ fenünâcîhî, em baìdün fenünâdîhi*) "Rabbimiz yakınımızda mı ki, biz ona böyle fısıltı halinde dua edelim, münâcât eyleyelim? Yoksa uzak mıdır ki, nidâ eyleyelim, çağıralım, seslenelim? Yâ Rasûlallah, nasıl olsun bizim dua adabımız; Cenâb-ı Mevlâmıza tazarrû ve niyâzımız?.." diye sormuşlar.

Onun üzerine, Allah-u Teàlâ Hazretleri bu ayet-i kerimeyi indirip, yakınlığını beyan etmiş. Bir sebeb-i nüzûl de bu. Bir başka sebeb-i nüzül de zikrediliyor. Demişler ki:

فِي أَيِّ سَاعَةٍ نَدْعُوا رَبَّنَا ؟

(*Fî eyyi sâatin ned'ù rabbenâ?*) "Biz Rabbimize ne zaman dua edelim; hangi saatte, ne zaman en uygundur?"

Onun üzerine bu ayet inmiş: "Kullarım bilsinler ki ben kullarıma yakınım; (*ücîbü da'vete'd-dâi izâ deàn*) ne zaman olursa olsun, dua eden bana dua ettiği zaman, ben onun duasını duyarım ve duasına icabet ederim." diye buyurmuş. Bir rivayet de bu.

Başka bir rivayette de:

أَيْنَ رَبُّنَا ؟

(*Eyne rabbünâ?*) "Rabbimiz nerededir?.. Yâni, yerde mi diye düşünelim, gökte mi diye düşünelim?" diye soru sormuşlar. O zaman bu ayet-i kerime nâzil olmuş.

---

[27] İbn-i Ebî Hàtim, *Tefsir*, c.I, s.476, no:1693.

Bir rivayette de: Hayber'e giderken veya dönerken yüksek yere çıktıkları zaman yüksek sesle, "*Allàhu ekber*" diye bağırarak, "*Lâ ilâhe illa'llàhu va'llàhu ekber! Allàhu ekber ve li'llâhi'l-hamd.*" diyerek, böyle gürültüyle dua ederek gidiyorlarmış. Rasûlüllah SAS Efendimiz yanlarına vararak demiş ki:[28]

يَا أَيُّهَا النَّاسُ ، اربَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ ! إِنَّكُمْ لا تَدْعُونَ أَصَمَّ ، وَلا غَائِبًا ، إِنَّكُمْ تَدْعُونَ سَمِيعًا قَرِيبًا ، وَهُوَ مَعَكُمْ (خ . م . د. حم. ع. ش. ق. حل. عن أبي موسى)

(*Yâ eyyühe'n-nâs, irbeù alâ enfüsiküm!*) "Ey insanlar kendinize sahip olun! Böyle yüksek sesle, uzaktaki bir insanı çağırır gibi bağırmayın! (*İnneküm lâ ted'ùne esamme ve lâ gàibâ*) Çünkü, siz ne sağırı çağırıyorsunuz, ne de gàibe sesleniyorsunuz. (*İnneküm ted'ùne semîan karîbâ*) Muhakkak ki siz, en iyi işiten ve çok yakın olan Allah'a dua ediyorsunuz. (*Ve hüve meaküm*) Halbuki o, her zaman sizinle beraberdir. Yakındır, duaya icabet eder." buyurmuş.

Çünkü sizin Mevlânız, sizin bizim Rabbimiz uzak değildir ki, böyle duyurulsun diye, haykırarak bağırılsın.

Bu sebeplerden bir sebeple, bu ayet-i kerime nâzil olmuş.

b. Allah Duaları Kabul Eder

---

[28] Buhàrî, *Sahîh*, c.IV, s.1541, no:3968; Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.2076, no:2704; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.478, no:1527-1528; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.394, no:19538; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XIII, s.187, no:7252; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.V, s.159, no:9244; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.232, no:8463; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.184, no:2836; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.138, no:10372; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VIII, s.186; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.191, no:542; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.II, s.410; Bezzâr, *Müsned*, c.I, s.454, no:2990; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.XII, s.492, no:5060; İbn-i Ebî Âsım, *es-Sünneh*, c.II, s.148, no:502; Rûyânî, *Müsned*, c.II, s.122, no:529; Ebû Mûsâ el-Eş'arî RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.82, no:3243, 3287; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.2213, no:3211; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XXIII, s.116, no:25689, 25690.

(*Ücîbü da'vete'd-dâi*) Buradaki *dâi*, dua eden mânâsına. Ye'si düşmüş *dâi*, ayın esreli olarak okunur. (*İzâ deàni*)'de gene *ye* düşmüş ve *nun* esreli olarak okunuyor. Ama bunların *ye*'li kıraatleri de var. Yâni (*Ücîbü da'vete'd-dâî izâ deànî*) diye uzatmalı kıraatler de var.

(*Ücîbü*) "İcabet ederim..." Yâni *ecâbe-yücîbü-cevâb* kökünden geliyor. *İcâbet*, İf'al bâbından; bir soruya veya bir seslenişe, bir isteyişe karşılık vermek, cevap vermek mânâsına. (*Ücîbü*) "Ben icabet ederim." Hiç şüphesiz yakınım. (*Ücîbü da'vete'd-dâ'*) "Dua edenin duasına icabet ederim."

Da'vetün ve *duàün* kelimesi, *deà-yed'ù* fiilinden masdardır. İkisi de çağırmak mânâsına veya dua etmek mânâsına kullanılıyor. Biz çağırmak mânâsına *dâvet*'i kullanıyoruz; dilemek, yakarmak, münâcaat etmek mânâsına da, *dua*'yı kullanıyoruz. Ama Arapça'da ikisi de çağırmak, davet etmek mânâsına, veyahut dua etmek mânâsına kullanılır.

Bu *da'vetün* veya *duàün* masdarından, ism-i fâili *dâî* gelir. Bu dâî kelimesinin esre hâlinde *ye*'si düşer, ötreli hâlinde ye'si düşer, *dâi* gelir. Üstünlü halinde *ye*'si kalır, *ed-dâiye* gelir. Arapça kavâid bunlar.

"Dâvet eden" dersek, şimdi başka türlü anlaşılacak. Meselâ düğüne davet, bir ziyafete davet gibi anlaşılacak. Burada (*Ücîbü da'vete'd-dâi*), "Dua edenin duasına ben icabet ederim!" demek. Yâni, burada da'vet de dua mânâsına. Çağırmak ama; niyaz etmek, Cenâb-ı Hak'tan bir şey istemek mânâsına.

(*İzâ deàni*) *Deà*, mâzi fiil. *Deànî,* bana dua ettiği zaman. "Dua edici bana dua ettiği zaman, ben onun duasına icabet ederim."

Şimdi Allah-u Teàlâ Hazretleri, dua edildiği zaman kendisinin duaya icabet edeceğini buyurmuş. İbn-i Kesir, tefsirinde bu hususta pek çok hadis-i şerif sıralamış, bu ayet-i kerimenin izahı sadedinde. Tabii onların hepsini okusam, belki uzun zaman alacak ama, kısaca bazılarını söylemek gerekirse:

Allah-u Teàlâ Hazretleri'ne bir kul dua ettiği zaman, Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin icabeti üç şekilde olur:

Birinci şekil; duasını kabul eder.

İkincisi; duasını, yâni isteğini ahirete tehir eder.

Üçüncüsü de; onun yerine, duası ile istediği bir şey yerine bir

günahını affeder. Yâni, o da bir çeşit mükâfatlandırma, isteğini karşılıksız bırakmama şekli olmuş oluyor. Böyle üç şekilden birisiyle mutlaka bir karşılığa, bir icabete mazhar olur mü'min kul.

c. Allah Kulları Cennete Çağırıyor

Bundan sonra, buyuruyor ki Allah-u Teàlâ Hazretleri:

(*Felyestecîbû lî*) "O halde..." *Fe* burada, o halde mânâsına. "O halde, onlar da bana isticâbet etsinler! Yâni benim onları çağırmama gelsinler, çağırdığım noktaya gelsinler; buyurduğum işi yapsınlar, buyruğumu tutsunlar!"

Çünkü Cenâb-ı Hak neye çağırıyor kulları?

وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ (يونس:٢٥)

(*Va'llàhu yed'ù ilâ dâri's-selâm*) [Allah kullarını selâm

yurduna, cennete çağırıyor.] (Yunus, 10/25) Bir ayet-i kerimede böyle buyruluyor.

Cennete çağırıyor. Erhamü'r-rahimîn olduğu için, kullarına rahmetinden, gerçekleri bildirsinler diye peygamberler gönderiyor. Okusunlar diye, iyice anlasınlar diye, mübarek kitaplar, mukaddes, ilâhî kitaplar indiriyor. Mübarek insanları, peygamberleri vazifelendiriyor, her kavme gönderiyor. Hiç bir kavmi de böyle habersiz, irşadsız, peygambersiz, beşîrsiz, nezîrsiz bırakmadığını beyan buyuruyor. Ve rahmetinden istikbâle ait tehlikeleri bildiriyor:

"—Cenâb-ı Hakk'a âsî olursanız, kul hakkı yerseniz, zulmederseniz, günahları işlerseniz, kötülük yaparsanız; Allah bunu sizin yanınıza komaz, cezalandırır." diyor.

Dünyada insanlar kanundan kaçabilir, cezadan yakasını kurtarabilir ama, Allah'ın cezasından hiçbir yerde kurtulamaz; dünyada da kurtulamaz, ahirette de kurtulamaz.

Dünyada kanundan, devletten, veyahut işlediği suçun cezası çekmekten kaçabilir. Hapse girmişken kaçabilir, hapse girmeden kaçabilir. Ama Allah, cezalandırmayı murad ettiği kulu dünyada, ahirette mutlaka cezalandırır.

"Eğer suç işlerseniz, ahirette ceza var!" diye bildirmek, ikaz etmek Cenâb-ı Hakk'ın lütfundandır. Bizim beşerî hukukta da deniliyor ki, "Suçun kânûnîliği esastır." Yâni kanunda, "Şu suçtur!" diye suç belirtilir; onu işlediği zaman suçlu olur. Kanunda belirtilmeyen bir şeyden, insanın yakasına yapışılmaz.

Meselâ; "Vay sen su içiyorsun; seni yakaladım, yürü karakola!" denmez. Neden?.. Su içmek suç diye yazılı değil. Yazılı olmayan, suç olduğu beyan edilmeyen bir şeyden dolayı ceza olmaz. Kanunsuz suç olmaz, ceza olmaz. Belirtilir.

Cenâb-ı Hak da nelerin suç olduğunu belirtiyor. Nelerin insanlığın saadet-i dâreynine aykırı olduğunu bildiriyor.

Bu din niye gelmiş başımıza? Niye Peygamberler gönderilmiş bize?.. Bizim mutluluğumuz için. Hem de iki cihan mutluluğumuz için. Sadece dünya mutluluğu da değil, sadece ahiret mutluluğu da değil; hem dünya, hem ahiret mutluluğu için Cenâb-ı Hak göndermiş peygamberleri, bildirmiş bilgileri, haberleri,

ahkâmını...

Tabii bu bir rahmettir, acımadır. Bir lütuftur ki, önceden bildiriyor. Hani biz de birisine demez miyiz, hatalı bir şey yaptıysa:

"—Ben sana bunu önceden söylemedim mi?.."

"—Söylemiştin, kusura bakma, işte maalesef seni dinlemedim de ondan başıma bunlar geldi." diye o da pişman olur.

Ama, ahiretteki pişmanlık fayda vermez.

Cenâb-ı Hak kulların hem bu dünyada yaşamları düzgün olsun, düzenli olsun, güzel olsun; mutlu olsunlar, aileleri mutlu olsun, toplumları mutlu olsun; zulüm olmasın, kimse kimseyi ezmesin, üzmesin, kimse kimsenin hakkını yemesin diye kanunlar koymuş. Hepsi insanlığın hayrına ve mutluluğuna...

Ahiret saadetinin yollarını da göstermiş. Mükâfatları da beyan etmiş ki, insanlar şevk duysun. Çünkü dünyada da ödül konuldu mu bir şeye, onu yapmak isteyenlerin şevki artar ve ona koşanlar çoğalır. "Falanca yerde bir güzel cami yapılacak, bunun için yarışma açıldı. Birinciye şu kadar mükâfat verilecek." deyince mimarlar başka işleri bırakırlar, oraya güzel bir bina tasarlarlar. Birinci oldukları zaman da, büyük mükâfatları alırlar.

İşte Cenâb-ı Hak hem cezayı, hem mükâfatı bildirmek için rahmetinden, yâni merhametinden dolayı, acımasından, Erhamü'r-râhimîn olduğundan, çok şefkatli olduğundan dolayı, kullarına bunları bildirmiş. Cahil kalmasınlar, yanlış işler yapıp da başlarını derde sokmasınlar; hem dünyada kendi kendilerine ezâ cefâ edip, kendi hayatlarını kendileri zehir zıkkım etmesinler; hem de ahirette yakalarından adâlet-i ilâhiyeye tutulup, cezalarını çekmesinler diye suçları bildiriyor, iyilikleri bildiriyor.

İnsanlar öyle yaptığı zaman, rûhen, bedenen, her yönden sağlıklı oluyorlar. Yâni hem ruhları rahat oluyor... İnançlı bir insanın ruhunun rahatlığını düşünün, güzelliğini düşünün! Mevlânâları, Yunusları düşünün... Yâni, ne kadar tatlı insanlar ki, onların tatlı duyguları hâlâ bizi hayrân ediyor, hâlâ bizi etkiliyor.

Hem ruhları rahattır, hem de bedenleri sağlıklıdır. Çünkü Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin tavsiyelerine uygun yaşayarak,

bedenlerini yıpratmamışlardır. Bedene zararlı şeyleri yapmamışlardır. Sağlıkları da yerindedir, ömürleri de uzun olur, ak sakallı olurlar, dinç olurlar, uzun yaşarlar, mutlu olurlar. Hem dünyada, hem ahirette aziz ve bahtiyar olurlar.

Din bundan dolayı iyi. Hem dünya hem ahiret saadetini sağlamak için, hem insanı yanlış inançlardan korumak için, hem bedeni korumak için, hem aklı korumak için, hem nesli korumak için, hem malı korumak için hükümler indirmiştir Allah... Her şeyi koruyor. Her şeyi... İslâm ve dinin ahkâmı her yönden güzel.

Bu insanların bu dine, İslâm'a, imana, ahkâm-ı ilâhiyeye düşmanlıkları cahilliklerindendir. İyice inceledikleri zaman, her şeyin, her ilâhî, dinî hükmün ne kadar güzel, ne kadar faydalı olduğunu görüp anlayacaklar. Kendilerinin düşündüklerinin ne kadar yanlış olduğunu, beşerin şaşırdığını, ama Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi nasıl güzel öğrettiğini anlayacaklar.

Cenâb-ı Hak insanları cennete çağırıyor. Yâni sonuç itibariyle, cehennemden korunmaları için ikaz ediyor. Peygamberlerin iki sıfatı var mühim, önde gelen. Birisi beşir olmaları veya mübeşşir olmaları, müjdeleyici olmaları; ikincisi nezir veya münzir, korkutucu, ikaz edici, uyarıcı olmaları... Yâni "Aman yapmayın! Şöyle yaparsanız, şöyle olur." demek inzardır. "Şöyle yaparsanız, şu mükâfatlara erersiniz." demek tebşirdir, müjdedir. Peygamber Efendimiz'in bir sıfatı da böylece mübeşşirdir.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا (الفتح:٨)

(*İnnâ erselnâke şâhiden ve mübeşşiren ve nezîrâ*) [Şüphesiz biz seni şâhit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.] (Fetih, 48/8) Ayet-i kerimede böyle geçiyor.

Bir adı da *Büşrâ*'dır, müjdenin ta kendisidir Peygamber Efendimiz.

Allah insanları cennete çağırıyor. Başka?.. İmana çağırıyor:

"—Mü'min olun, inançsız olmayın, ilâhî gerçeklere göz yummayın, inkâr etmeyin! Dünya sadece sizin bu gördüğünüz taştan, ağaçtan, buluttan, dağdan, ovadan ibaret değildir,

görmediğiniz varlıklar vardır. Elektrik gibi, ışık gibi görmediğiniz varlıklar vardır. Görmediğiniz, bilmediğiniz şeyleri bilin, öğrenin, iman edin!" diye imana çağırıyor Allah-u Teàlâ Hazretleri.

Başka neye çağırıyor?.. Ve itaate çağırıyor. İmana ve itaate çağırıyor. Yâni, "Asî olmayın, karşı gelmeyin, isyan etmeyin!" diye itaate çağırıyor. Tabii imanın ve itaatin, yâni Allah'a inanıp da Allah'ın emirlerini tutmanın mükâfatı nedir? Cennettir. Böylece cennete çağırıyor.

(*Felyestecîbû lî*) "Madem ben onlar dua ettikleri zaman onların dualarına karşılık veriyorum, dualarını ya şu şekilde ya bu şekilde karşılıyorum; o halde onlar da benim dâvetime icabet etsinler, benim çağrıma uysunlar, benim çağırdığım noktaya gelsinler, benim istediğim gibi kul olsunlar!" diye Cenâb-ı Hak emrediyor bizlere... Hem duayı emrediyor, duayı işaret buyuruyor. Bazı ayet-i kerimelerde de, doğrudan doğruya duayı emrediyor:

وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ (المؤمن: ٦٠)

(*Ve kàle rabbükümu'd'ùnî estecib leküm*) [Rabbiniz şöyle buyurdu:] "Bana dua edin, duanızı kabul edeyim!" (Mü'min, 40/60) diye emrettiği ayetler de var.

Sonra, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyi de yasaklıyor:

قُلْ يَاعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لاَ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللهِ

(الزمر: ٥٣)

(*Kul yâ ibâdiyye'llezîne esrafû alâ enfüsihim lâ taknetù min rahmeti'llâh*) [De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin!] buyruluyor. (Zümer, 39/53)

Duayı da emrediyor. Dua edeni seviyor. Dua etmemek, Allah'a yanaşmamak, yönelmemek ihtiyacını arz etmemek de çok yanlış bir şey oluyor bu durumda.

"Binâen aleyh, madem ki ben onların dualarını kabul ediyorum, istediklerini veriyorum, hacetlerini reva ediyorum,

ihtiyaçlarını karşılıyorum, rızıklarını gönderiyorum; o halde, onlar da benim davetime icabet etsinler!"

(*Velyü'minû bî*) "Bak peygamber gönderdim Muhammed-i Mustafâ'mı, ona kitap indirdim, Kur'an-ı Hakim'i, ahkâm-ı ilâhiyyeyi, Şeriat-i Garrâ-yı Ahmediyye'yi de kullara ilettim, bildirdim. Onlara inansınlar, bana inansınlar; (*leallehüm yerşudûn*) ola ki, böylece onlar aklın ve mantığın gösterdiği yolda yürümüş insanlar haline gelirler."

Rüşd nedir? *Yerşudûn, reşede-yerşüdü*; aklın mantığın icab ettiği şekilde hareket etmek demek. Böyle hareket edene *râşid*, veya *reşîd* derler. Meselâ, bir insan küçükken yanlış işler yapar, annesi babası ikaz eder. Ama bunları anlayacak, akıllıca mantıklıca hareket edecek hale geldiği zaman, *reşîd* oldu derler.

Sebilü'r-reşâd da aklın, mantığın, ilmin, imanın gösterdiği yol demek oluyor. "Benim davetime icabet ederse kullarım ve bana iman ederlerse, ola ki böyle yaptıkları takdirde, aklın mantığın yolunu tutturmuş olan, akıllıca yürüyen insanlar durumuna gelirler. Hidayet üzere olmuş olurlar. Dinlerini ve dünyalarını sağlam bir zemine oturtmuş olurlar." buyruluyor.

d. Allah İsteyene Mutlaka Verir

Şimdi bu ayet-i kerime münasebetiyle, tefsirlerde bu ayetlerle ilgisi bulunan hadis-i şerifleri sayfalarca zikretmiş müfessirler, ayeti daha iyi anlamamıza vesile olur diye. Ben onlara uyarak, onlardan bazılarını size nakletmek istiyorum.

Peygamber Efendimiz SAS Ebû Hüreyre RA'ın rivayet eylediğine göre buyurmuş ki:[29]

[29] Buhârî, *Sahîh*, c.I, s.384, no:1094; Müslim, *Sahîh*, c.I, s.521, no:758; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.420, no:1315; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.526, no:3498; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.435, no:1366; İmam Mâlik, *Muvatta'*(Rivâyet-i Yahyâ), c.I, s.214, no:498; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.264, no:7582; Dârimî, *Sünen*, c.I, s.413, no:1479; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.199, no:920; Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.264, no:753; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XI, s.15, no:6155; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.2, no:4427; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.124, no:10314; Begavî,

يَنْزِلُ رَبُّنَا كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرُ ، فَيَقُولُ : مَنْ يَدْعُونِي ، فَأَسْتَجِيبَ لَهُ ؛ مَنْ يَسْأَلُنِي ، فَأُعْطِيَهُ ؛ مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي ، فَأَغْفِرَ لَهُ (خ. م. د. ت. ه. حم. عن أبي هريرة)

(*Yenzilü rabbünâ külle leyletin ilâ semâi'd-dünyâ hîne yebkà sülüsü'l-leyli'l-ahîru feyekùlü: Men yed'ùnî feestecîbe lehû, ve men yes'elünî feu'tiyehû, femen yestağfirunî feağfira lehû*)

Bu hadis-i şerifin mealini nakledelim: "Rabbimiz Tebâreke ve Teàlâ, bütün her gece, gecenin son üçte biri kaldığı zaman, dünya semâsına nüzûl eyler." Yâni, sabahla akşamın arasında geceyi üçe bölersek, üçte biri gitti, yarısı gitti, üçte ikisi gitti; üçte biri kaldığı zaman Cenâb-ı Hak Teàlâ Hazretleri en yakın semâya, dünyanın en yakın semâsına nüzûl eyler. Yâni Cenâb-ı Hak geceleyin insanlara yaklaşır, nüzûl eyler ve buyurur ki:

(*Men yed'ùnî*) "Ey insanlar, kim bana dua ediyor bakalım? (*Feestecîbe lehû*) Ben onun duasına icabet edeyim, istediğini vereyim. (*Ve men yes'elünî*) Kim benden bir şey istiyor? (*Feu'tiyehû*) Ona istediğini vereyim. (*Femen yestağfirunî*) Kim bana tevbe ve istiğfar ediyor, gecenin bu vaktinde? (*Feağfire lehû*) Günahını afv ü mağfiret edeyim." diye seslenir.

Demek ki, dua edenin duasını kabul edeceğini, Peygamber SAS Efendimiz bu hadîs-i şerifinde bildiriyor.

Şerhü's-Sünneh, c.II, s.170; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.424, no:8288; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXXVII, s.463, no:4444; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.104, no:3353; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XXIV, s.17, no:26551.

Tabii, bu semâ-i dünyâya nüzûl hakkında ulemâmızın, ilm-i kelâm alimlerimizin çeşitli görüşleri var. Cenâb-ı Mevlâ'nın nüzûlü... Tabii, biz bunun nasıl bir nüzûl olduğunu bilemeyiz. Mahiyetini bizim anlayamayacağımız bir şekil ile bir yaklaşma oluyor. Biz bunu te'vil de etmeyiz derler bazıları.

Bir kısım mütekellimler de, itikad alimlerimiz de, selefin bir kısmı da derler ki: "Mânâsı, 'Rahmetini indirir, meleklerini indirir!' demek olabilir."

Bazısı da; "Bu bir istiâredir. Yâni, kullara, dua edenlere teveccüh eder mânâsı anlaşılsın, icabet eder mânâsı anlaşılsın diye, böyle buyrulmuştur. Yâni, burada duaya teşvik var." derler.

Bu bir hadis-i şerif. Bu hadis-i şerifi dinledikten sonra, bu ayetten sonra yapılabilecek akıllıca bir şey nedir?.. Gecenin son üçte bir vakti kaldığı zaman, yâni seher vakitlerinde, sahur vakitlerinde uyanıp, abdest alıp, dua edip, namaz kılıp, bu mükâfatları kazanmaktır. Çünkü ayet-i kerimede:

"—Dua edenin duasına ben karşılık veririm, mükâfatını veririm!" buyuruyor.

Hadis-i şerifte de böyle bilgiler sunulmuş:

"—Kim benden bir şey istiyor, haydi istesin de, istediğini vereyim! Kim benden affını diliyor, haydi affedeyim!" diye bildiriliyor.

Selmân-ı Fârisi RA'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber SAS buyurmuş ki:[30]

---

[30] Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.468, no:1488; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.556, no:3556; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1271, no:3865: İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.160, no:876; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.675, no:1831; Abdü'r-Rezzâk, *Musannef,* c.X, s.443,no:19648; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.211, no:2965; *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.165, no:1111; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.II, s.138, no:337; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.III, s.235, no:1311; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.LVIII, s.465, no:7486; Selmân-ı Fârisî RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XII, s.423, no:13557, Abdullah ibn-i Ömer RA'dan;

Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.V, s.31, no:4591; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.III, s.391, no:1867, Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

إِنَّ رَبَّكُمْ حَيِيٌّ كَرِيمٌ ، يَسْتَحْيِي مِنْ عَبْدِهِ ، إِذَا رَفَعَ إِلَيْهِ يَدَيْهِ

أَنْ يَرُدَّهُمَا صِفْرًا خَائِبَتَيْنِ (د. ت. ه. حب. عن سلمان)

(*İnne rabbeküm hayiyyün kerîmün, yestahyî min abdihî izâ rafea ileyhi yedeyhi en yerüddehümâ sıfran hàibeteyni*)

Ebû Dâvud ve Tirmizî rivayet etmiş bu hadis-i şerifi. Hasen demişler. Sıfır demek, hâlî, boş demek burada. Buyurmuş ki Peygamber SAS Efendimiz:

(*İnne rabbeküm hayiyyün kerîmün*) "Ey kullar, ey mü'minler! Bilin ki, sizin Rabbiniz utanır, hâyâ sahibidir ve cömerttir; kerimdir, kerem sahibidir, güzel hasletlere sahiptir, asaletlidir. (*Yestahyi min abdihî*) Kulundan utanır; (*izâ rafea ileyhi yedeyhi*) kulu, iki elini kaldırdığı zaman kendisine, onları bomboş, içine bir şey koymadan, duasını kabul etmeden döndürmekten; yâni, boş döndürmekten, mahrum bir şekilde döndürmekten utanır." buyurmuş.

Demek ki, Cenâb-ı Hakk'ın lütfu o kadar çok ki; kul, günahkâr da olsa, suçu kul işliyor, elini kaldırıp da Allah'tan bir şey istediği zaman, Allah affetmemeye utanıyor. Kul binbir hatayı işlemekten utanmıyor da, Cenâb-ı Hak reddetmeye utanıyor. "Sen edepsizsin, sen kusurlusun, sen günahkârsın, sen suçlusun; kabul etmeyeceğim!" demiyor. Elini kaldırıp dua ettiği zaman, utanıyor, veriyor. Ellerini boş döndürmüyor.

e. Dua Etmenin Âdâbı

Ubâdetü'bnü's-Sàmit RA'dan rivayet edilmiş. Yine böyle güzel, bizim içimizi açan, müjdeli hadis-i şeriflerden. Buyurmuş ki,

---

Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.VII, s.142, no:4108; Abdü'r-Rezzâk, *Musannef,* c.II, s.251, no:3250; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.IV, s.61, no:912; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.64, no:3128, 3166, 3167, 3266-3268; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.IX, s.16, no:7811-7814.

Peygamber Efendimiz:[31]

مَا عَلَى الْأَرْضِ مُسْلِمٌ يَدْعُو اللَّهَ بِدَعْوَةٍ إِلاَّ آتَاهُ اللَّهُ إِيَّاهَا ، أَوْ صَرَفَ عَنْهُ مِنَ السُّوءِ مِثْلَهَا ، مَا لَمْ يَدْعُ بِإِثْمٍ ، أَوْ قَطِيعَةِ رَحِمٍ ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: إِذًا نُكْثِرُ. قَالَ: اللَّهُ أَكْثَرُ (ت. حم. عن عبادة بن الصامت)

(*Mâ ale'l-ardı müslimün yed'u'llâhe bi-da'vetin illâ a'tâhu'llâhu iyyâhâ, ev sarafa anhü mine'ş-şerri mislehâ, mâ lem yed'u bi-ismin ev katîati rahimin. Fekàle racülün mine'l-kavmi: İzen nüksiru. Kàl: Allàhu ekser.*)

Tirmizî rivayet etmiş bu müjdeli hadis-i şerifi. Buyurmuş ki Peygamber Efendimiz bu müjdeli, mübarek hadis-i şerifinde:

"Yeryüzünde Allah'a dua eden hiç bir müslüman kul yoktur ki, Allah ona istediğini vermesin. (*İllâ âtâhu'llàhu iyyâhâ*) O istediğini Allah ona verir, ille verir. (*Ev sarafa anhu mine'ş-şerri mislehâ*) Yahut da ona mukabil, onun gibi, onun kadar önemli bir kötülüğü onun üzerinden def eder. Gelecek belâ gelmez veya bir günahını affeder." Demin söylediğim gibi.

(*Mâ lem yed'u bi-ismin, ev katîati rahimin*) "Ama günahı dua olarak istemedikçe, yahut akrabalığın şanına, sıla-i rahme aykırı, akraba aleyhine dua etmedikçe duasını kabul eder." Öyle yaptığı zaman, etmez demek yâni.

"—İnsan günahı dua ile nasıl ister? Günaha nasıl dua eder?"

Meselâ:

"—Yâ Rabbi, elime fırsat ver de şu adamın kafasını parçalayayım!" dedi.

---

[31] Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.566, no:3573; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.329, no:22837; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.V, s.137; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.I, s.118, no:182; Ubâdetü'bnü's-Sàmit RA'dan.

Câmiu'l-Ehàdîs, c.XIX, s.58, no:20174.

E bu bir dua ama, o adam da Allah'ın iyi bir kulu... Hatta sen haksızsın, ona kızgınlığından şimdi günaha dua ediyorsun. O zaman duasını kabul etmez. Veyahut "İşte şu benim amcam, dayım, akrabam, yengem, ne ise Allah kahretsin..." bilmem ne diye akrabasının aleyhinde dua ediyor. O zaman kabul etmez. Çünkü Cenâb-ı Hak günahı sevmez, sıla-i rahimi sever. Akrabalık bağlarına aykırı hareket etmeyi sevmez.

(*Fekàle racülün mine'l-kavm*) Bu müjdeli hadis-i şerifi duyanlardan bir zât, RA, ismi yok ama, oradaki o dinleyenlerden bir tanesi dedi ki: (*İzen nüksir*) "O zaman biz de çok dua ederiz yâ Rasûlallah! Madem böyle ille veriyor Cenâb-ı Hak istediğini, ya da bir günahı üzerinden def ediyor; o halde fırsat bizim, o zaman çok çok dua ederiz." demiş.

Peygamber Efendimiz de buyurmuş ki: (*Kàl: Allàhu ekser*) "Sen dua edersen, Allah sana vermekten gocunacak mı, çekinecek mi, sana daha çok imkânlar verir. Yâni, sen ne kadar çok dua etsen, o senin istediğinden daha çoğunu verir. O da senin duana icabet eder."

Ebû Hüreyre RA'dan bir hadis-i şerife geçiyorum. Hani, bu hadis-i şeriflerin şu faydası var: Ayet-i kerimede, "Bana kulum dua ettiği zaman, ben onun duasına icabet ederim!" buyrulmuştu. Bu dua nasıl olacak, onları anlamamıza yardımcı olduğu için, bu hadis-i şerifleri okumam lâzım!

Buyurmuş ki Peygamber SAS:[32]

اُدْعُوا اللَّهَ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ ، وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ لاَ يَسْتَجِيبُ

دُعَاءً مِنْ قَلْبٍ غَافِلٍ لاَهٍ (ت. ك. طس. عن أبي هريرة)

[32] Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.517, no:3479; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.670, no:1817; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.V, s.211, no:5109; Taberânî, *Dua*, c.I, s.39, no:62; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.IV, s.355, no:2205; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.IV, s.62; İbn-i Hibbân, *Mecrûhîn*, c.I, s.372; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XIV, s.315; Harâitî, *İ'tilâlü'l-Kulûb*, c.I, s.7, no:5; Ebû Hüreyre RA'dan.
Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.104, no:3176; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.II, s.99, no:979.

(*Üd'u'llàhe ve entüm mûkınûne bi'l-icâbeh, va'lemû enna'llàhe lâ yestecîbu duàen min kalbin gàfilin lâhin*)

Tirmizî rivayet etmiş bu hadis-i şerifi, hasen garib demiş. Peygamber Efendimiz diyor ki:

(*Ud'u'llàh*) "Allah'a dua ediniz! Nasıl bir şekilde? (*Ve entüm mûkınûne bi'l-icâbeh*) Allah duanıza mutlaka karşılık verecek diye, hiç tereddüt etmez vaziyette, sağlam sağlam dua edin; (*va'lemû*) ve bilin ki, (*enna'llàhe lâ yestecibu duâen*) Allah bir duayı kabul etmez, (*min kalbin gàfilin lâhin*) boş şeyle meşgul, gàfil bir gönülden çıkan duayı kabul etmez."

Demek ki, aklı başka yerdeyken, gàfilken, isteksizken, aykırı şeylerle aklı meşgulken yapılan duayı kabul etmez. Kendisini toplayacak, dikkatini toparlayacak, bütün kalbiyle duanın karşılığının geleceğine inanarak, canlı canlı dua edecek.

Yine Ebû Hüreyre RA'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber SAS buyurmuş ki:[33]

لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ مِنَ الدُّعَاءِ (ت. ه. حم. حب. ك. طس. هب. عن أبي هريرة)

(*Leyse şey'ün ekreme ale'llàhi mine'd-duà'*) Bu da bizim için ne büyük devlet ve nimet: "Allah'a duadan daha sevimli, kıymetli, asaletli gelen bir şey yoktur." Duayı çok sever Allah... Yâni kendisine dua edilmesini, niyaz edilmesini, yalvarılmasını,

---

[33] Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.455, no:3370; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1258, no:3829; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.362, no:8733; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.151, no:870; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.666, no:1801; Buhàrî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.249, no:712; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.III, s.73, no:2523; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.II, s.38, no:1106; *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.214, no:1213; Buhàrî, *Târih-i Kebir*, c.II, s.355, no:2732; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.V, s.88; Ukaylî, *Duafâ*, c.III, s.300, no:1309; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XVII, s.39; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.92, no:3143; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.1137, no:2141; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XVIII, s.265, no:19366.

münâcaat edilmesini, istenilmesini sever.

Neden?.. Duayı inanan insan yapar da ondan. Allah'ın vereceğini bilen insan yapar. İnançlıların işi olduğundan ve Allah yerin göğün hâkimi, sahibi, yerdeki gökteki hazinelerin mâliki olduğundan, her şey onun kudretiyle olduğundan dolayı, onu anlamış olduğu için, kulun duasını sever ve duadan daha kıymetli, asaletli, hoş şey yoktur Allah-u Teàlâ Hazretleri'ne...

Onun için, duayı aşk ile, şevk ile, Allah'ın sevdiğini bilerek, tatlı tatlı yapacağız sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!..

Enes RA'dan, bu bizim dua mecmuamızda, Hocamız'ın hadislerden topladığı, her sabah okunsun diye kardeşlerimize yadigâr bıraktığı bizim *Evrâd-ı Şerîfe* kitabımızda baş sayfada geçiyor. Buyurmuş ki Peygamber Efendimiz:[34]

الدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ (ت. طس. عن أنس)

(*Ed-duàu muhhü'l-ibâdeh*) "Dua ibadetin özüdür, iliğidir, canıdır." Yâni, kemiğin içinde nasıl iliği en kıymetli yeriyse, onun gibidir. İlik gibidir, öz gibidir. Dua, çok önemlidir.

f. Allah'tan Afiyet İsteyin!

İbn-i Ömer RA'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlüllah SAS buyurmuş ki:[35]

مَنْ فُتِحَ لَهُ بَابٌ مِنَ الدُّعَاءِ ، فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الرَّحْمَةِ ؛ وَمَا

---

[34] Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.456, no:3371; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.III, s.293, no:3196; Taberânî, *Dua*, c.I, s.24, no:8; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.224, no:3087; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.62, no:3114; *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.403, no:1294; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XIII, s.2, no:12413.

[35] Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.552, no:3548; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.675, no:1833; Cürcânî, *Târih-i Cürcân*, c.I, s.284, no:490; Ukaylî, *Duafâ*, c.II, s.325, no:915; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.88, no:3130, 3153; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XXI, s.100, no:23062.

سُئِلَ اللَّهُ شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يُسْأَلَ الْعَافِيَةَ ؛ وَأَنَّ الدُّعَاءَ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ ، وَمِمَّا لَمْ يَنْزِلْ (ت. عن ابن عمر)

(*Men fütiha lehû bâbün mine'd-duài, fütihat lehû ebvâbu'r-rahmeh; ve mâ suile'llàhu şey'en ehabbe ileyhi min en yüs'ele'l-àfiyeh; ve enne'd-duàe yenfeu mimmâ nezele, ve mimmâ lem yenzil.*)

Burada da çok bilgiler var duayla ilgili. Buyurmuş ki Peygamber Efendimiz:

(*Men fütiha lehû bâbün mine'd-duà*) "Kime duadan bir kapı açılmışsa, yâni dua etmek nasib olmuşsa..." Dua edebiliyor, dua imkânı verilmiş. Ne mutlu ki dua edebiliyor. Ne demektir bu?.. (*Fütihat lehû ebvâbu'r-rahmeh*) "Demek ki. rahmetin kapıları ona açılmış ki, böyle dua etme fırsatına nail olmuş, eline o imkân geçmiş." Ötekisinin dua edecek vakti olmaz, imkânı olmaz, Allah aklına getirmez, dua ettirmez. Demek ki, dua ettirmeyi nasib etmişse, rahmetinin kapıları açılmış demek. Bu çok güzel.

(*Ve mâ süila'llàhu şey'en ehabbe ileyhi min en yüs'ele'l-àfiyeh*) "Ve Allah'tan afiyet istemekten daha güzel bir şey istenmemiştir." Demek ki, istenecek şeylerin başında en güzeli afiyet imiş; "Yâ Rabbi, bana afiyet ver!" demekmiş.

Peygamber SAS Efendimiz'in afiyet hakkında öğrettiği dua şöyledir:[36]

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ ، وَالْمُعَافَاتِ الدَّائِمَةَ ، فِي الدِّينِ وَالدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ .

[36] Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.738, no:5074; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1273, no:3871; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.25, no:4785; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.241, no:961; Buhàrî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.243, no:698; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XII, s.343, no:13296; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VI, s.35, no:29278; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.145, no:10401; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.264, no:837; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

(*Allàhümme innâ nes'elüke'l-afve ve'l-àfiyeh, ve'l-muàfâte'd-dâimeh, fi'd-dîni ve'd-dünyâ ve'l-âhireh*) Cemî olarak söyledim ben, yâni: "Yâ Rabbi! Bize dinde, dünyada, ahirette afiyet ver ve dâimî bir esenlik ihsân eyle..." mânâsına.

Müfred olarak da:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ ، وَالْمُعَافَاتِ الدَّائِمَةَ ، فِي الدِّينِ وَالدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ .

(*A'llàhümme innî es'elüke'l-afve ve'l-àfiyeh, ve'l-muàfâte'd-dâimeh, fi'd-dîni ve'd-dünyâ ve'l-âhireh*) denilebilir. Rivayetlerde bazı kelimeler var, bazı kelimeleri yok. Ama böyle dua edilmesini tavsiye etmiş Peygamber Efendimiz. Bu ve buna benzer şekilde...

"Allah'tan istenen şeylerin en kıymetlisi afiyettir, ondan daha sevimlisi yoktur." diyor. Yâni, Allah afiyeti de sever. Vermeyi en çok sevdiği şey de, afiyettir. Bize de en lâzım olan afiyettir.

Birisi bir şey yediği zaman, kahve, çay içtiği zaman, "Afiyet olsun!" diyoruz. Afiyet ne demek?.. Maddî, mânevî zararlardan dünyada, ahirette uzak, esen ve berî olmak demek. Yâni zarar, hasar, şer, kötülük gelmeyecek demek. İşte afiyet odur. "Afiyet olsun!" yâni, "Hiç hastalık, zarar, eksik, kusur, elem, keder gelmesin!" demek oluyor. En iyi şey, en kıymetli şey; her türlü iyiliği içine alan, en derli toplu, en güzel kelime bu...

(*Ve enne'd-duàe yenfeu*) Bu da çok önemli: "Dua fayda verir... Neye?.. (*Mimmâ nezele*) İnmiş olan bir derdin, hastalığın, kederin, üzüntünün, gamın kaldırılmasına da fayda verir. (*Ve mimmâ lem yenzil*) Henüz gelmemiş olan mukadderatta, alın yazısında gelecek olan bir belânın da gelmemesini sağlar." Gelecekti ama gelmez, kurtulur. Yâni dua ettiği için kurtulur, gelecek olan belâ gelmez, döner; kurtulur.

Selman RA'dan; buyurmuş ki Peygamber Efendimiz SAS:[37]

لاَ يَرُدُّ الْقَضَاءَ إِلاَّ الدُّعَاءُ ، وَلاَ يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ إِلاَّ الْبِرُّ

(ت. طب. والبزار عن سلمان)

(*Lâ yeruddü'l-kadàe ille'd-duàü*) "Allah'ın hükmü ilâhisini, kazâ ve kaderini duadan başka bir şey çevirmez." Çünkü dua da bir kader-i ilâhîdir. O da Allah'ın takdiriyle oluyor.

(*Ve lâ yezîdü fi'l-umri ille'l-birr*) "Ve ömrü de ancak ana babaya iyilik yapmak veya umûmî olarak herkese iyilik yapmak arttırır." Demek ki, hayır sahipleri uzun yaşar. Onun için, yapabildiğinizce hayrat ü hasenatı çok yapmaya çalışın!

g. Allah Dua Etmeyene Kızar

Ebû Hüreyre RA'ın rivayet ettiği bu hadis-i şeriften çok mühim bir noktayı öğreneceğiz. Rasûlüllah SAS Efendimiz buyuruyor ki:[38]

أَنَّهُ مَنْ لَمْ يَسْأَلِ اللَّهَ يَغْضَبُ عَلَيْهِ (ت. عن أبي هريرة)

---

[37] Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.448; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.VI, s.251, no:6128; Bezzâr, *Müsned*, c.VI, s.501, no:2540; Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.36, no:832; Taberânî, *Dua*, c.I, s.30, no:30; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.VII, s.92, no:2605; Selmân-ı Fârisî RA'dan.

İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.II, s.16; Sevbân RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.94, no:3148; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XVII, s.125, no:17734.

[38] Tirmizî, *Sünen*, c.5, s.456, no:3373; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.442, no:9699; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.667, no:1806; Buhàrî, *Edebü'l-Müfred*, c.1, s.229, no:658; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.III, s.47, no:2431; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XII, s.10, no:6655; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VI, s.22, no:29169; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.II, s.35, no:1099; İbn-i Adiy, *Kâmil fid-Duafâ*, c.VII, s.294, no:2197; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c.XXXIV, s.318, no:7649; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.86, no:3126; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.X, s.82, no:9136.

(*İnnehû men lem yes'eli'llâhe yağdabu aleyhi*) "Kim dua edip, Allah'tan bir şey istemiyorsa, Allah ona gazab eder"

"—Vay isteksiz kul vay, vay edepsiz vay! Hiç elini açıp da dua etmiyor!.. Vay hain vay, vay zalim vay!" diye Allah ona gazab eder."

Ebû Hüreyre RA'dan yine. Peygamber Efendimiz bir şey daha buyurmuş. Bu da, dua ile ilgili bir önemli noktayı öğretecek bize:[39]

يُسْتَجَابُ لأَحَدِكُمْ مَا لَمْ يَعْجَلْ ، يَقُولُ: دَعَوْتُ ، فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِي

(خ. م. د. ت. حم. حب. عن أبي هريرة)

(*Yüstecâbu li-ehadiküm mâ lem ya'cel, yekùl: Deavtü felem yestecib lî*) "Sizden birinizin duası kabul olur, duasına Allah tarafından icabet olunur, şu şartla: 'Dua ettim de, Allah bana karşılık vermedi.' diye acele karar vermediği takdirde."

Çünkü duanın, istenilen şeyin verilmesi şıp diye de olur; Allah'ın hikmetinden dolayı biraz tehirli de olur, üç beş gün sonra olur, başka zaman olur... Veyahut o anda olur da, sen sonra anlarsın.

"—Yâ Rabbi sen bana bir ev ver!" dersin; veyahut dersin ki:

"—Ben bu evde kiradayım, bu evden çıktığım zaman kendi evime çıkayım..." dersin.

Çıkarsın bir eve, yine kiraya; "Allah duamı kabul etmedi." dersin. Halbuki oturduğun evi sahibi sana satar, demek ki sen kendi evine çıkmışsın. Bazen anlayamaz kul duasının kabul edildiğini. Halbuki kabul edilmiştir.

---

[39] Buhàrî, *Sahîh*, c.V, s.2335, no:5981; Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.2095, no:2735; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.467, no:1484; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.464, no:3387; İmam Mâlik, *Muvatta'* (Rivâyet-i Yahyâ), c.I, s.213, no:497; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.396, no:9137; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.256, no:975; Buhàrî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.228, no:654; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.X, s.441, no:19643; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.353, no:6222; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.IV, s.252, no:3211; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.II, s.363, no:734; Taberânî, *Dua*, c.I, s.44, no:83, 84; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.V, s.539, no:9022; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.79, no:3222; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XXIV, s.128, no:26788.

Demek ki acele etmeyecek, acele karar vermeyecek, "Allah benim duamı kabul etmiyor!" demeyecek.

قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا الاِسْتِعْجَالُ؟ قَالَ: يَقُولُ: قَدْ دَعَوْتُ، وَقَدْ دَعَوْتُ، فَلَمْ أَرَ يَسْتَجِيبُ لِي، فَيَسْتَحْسِرُ عِنْدَ ذٰلِكَ وَيَدَعُ الدُّعَاءَ (م. ه. حب. طس. ق. حل. عن أبي هريرة)

Peygamber Efendimiz'e, (*Ve me'l-isti'câl*)[40] "Bu acele etmek nedir? Nasıl oluyor bu?" diye sorulmuş. Buyurmuş ki Efendimiz:

(*Yekùlu: Kad deavtü ve kad deavtü felem era yestecib lî, feyestahsir inde zâlike ve yedai'd-duà'*) "Der ki: 'Dua ettim, Allah duama karşılık vermedi. Dua ettim, Allah duama karşılık vermedi, kabul etmedi' der, ümitsizliğe düşer ve dua etmeyi terk eder." Halbuki ısrar edecekti, yanlış yaptı. İşte ondan dolayı, duayı terk ettiği için kabul edilmemiş olur.

Yine Ebû Hüreyre RA'dan. Bu da bir âdâb öğretiyor bize duada. Rasûlüllah SAS Efendimiz buyurmuş ki:[41]

---

[40] Müslim, *Sahîh*, c.4, s.2095, no:2735; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1256, no:3853; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.164, no:881; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.I, s.53, no:147; Buhàrî, *Edebü'l-Müfred*, c.1, s.248, no:711; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.353, no:6222; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, c.VI, s.309; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.II, s.495; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.III, s.126, no:1927; Taberânî, *Dua*, c.I, s.44, no:82; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.82, no:3240.

[41] Buhàrî, *Sahîh*, c.VI, s.2718, no:7039; Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.2083, no:2679; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.467, no:1483; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.526, no:3497; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1267, no:3854; İmam Mâlik, *Muvatta'* (Rivâyet-i Yahyâ), c.I, s.213, no:496; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.457, no:9902; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.X, s.441, no:19641; Buhàrî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.213, no:607; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.150, no:10418; Ebû Hüreyre RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.101, no:11999; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.III, s.301, no:2327; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.94, no:3297,3298; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.III, s.138, no:1922 ve c.XVII, s.234, no:18041.

إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ ، فَلا يَقُلْ : اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ ، اَللَّهُمَّ ارْحَمْنِي إِنْ شِئْتَ ، وَلَكِنْ لِيَعْزِمِ الْمَسْأَلَةَ ، فَإِنَّ اللهَ لاَ مُكْرِهَ لَهُ. فَزَادَ الْبُخَارِي: اَللَّهُمَّ ارْزُقْنِي إِنْ شِئْتَ ، لِيَعْزِمَ مَسْأَلَتَهُ ، فَإِنَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ، فَلاَ مُكْرِهَ لَهُ (خ. م. د. ت. ه. حم. عن أبي هريرة)

(*İzâ deâ ehadüküm, felâ yekùl: Allahümma'ğfirlî in şi'te, allàhümme'rhamnî in şi'te, ve lâkin liya'zimi'l-mes'elete, feinna'llàhe lâ mükrihe lehû. Fezâde'l-buhàrî: A'llàhümme'rzuknî in şi'te, li-ya'zime mes'eletehû feinnehû yef'alü mâ yeşâ', felâ mükrihe lehû.*)

Bu hadis-i şerifte SAS Efendimiz buyuruyor ki:

"Sizden biriniz dua ettiği zaman, 'Yâ Rabbi istersen beni affet!.. Yâ Rabbi dilersen beni mağfiret eyle!..' demesin; (*ve lâkin liya'zimi'l-mes'eleh*) isteğini kuvvetli söylesin, ısrarlı söylesin. Çünkü, Allah-u Teàlâ Hazretleri zaten bir şeyi istemezse, onu yaptıracak, zorla icbar edecek, bir şeyi zorla yaptıracak hiç bir varlık yoktur. Dilerse yapar zaten. Onun için, 'Dilersen affet, dilersen mağfiret eyle!' demesin."

Buhàrî'nin rivayetinde bir ilâve daha var: (*A'llàhümme'rzuknî in şi'te*) "'İstersen beni rızıklandır!' da demesin! (*Liya'zime mes'eletehû*) İsteğini kuvvetli söylesin! (*Feinnehû yef'alü mâ yeşa'*) Çünkü, Cenâb-ı Hak dilediğini yapar. (*Felâ mükrihe lehû.*) Onu icbar edecek herhangi bir tesir bahis konusu değildir zaten. 'İstiyorum yâ Rabbi!' diye candan söylesin."

h. Duada Salât ü Selâm Getirilmesi

Fudàle ibn-i Ubeyd RA'dan:[42]

[42] Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.467, no:1481; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.517, no:3477; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.VI, s.18, no:23982; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.I,

سَمِعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلاً يَدْعُو فِي صَلاَتِهِ ، فَلَمْ يُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَجِلَ هَذَا. ثُمَّ دَعَاهُ فَقَالَ لَهُ أَوْ لِغَيْرِهِ: إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِتَحْمِدِ اللهِ وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ ، ثُمَّ لِيُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، ثُمَّ لِيَدْعُ بَعْدُ بِمَا شَاءَ (د. ت . حم . خز. حب. ك. طب. هب. ق. عن فضالة بن عبيد)

(*Semia'n-nebiyyü salla'llàhu aleyhi ve sellem, racülen yed'ù fî salâtihî*) "Peygamber SAS bir adamı duydu ki, dua ediyor namazda, onu işitti. (*Felem yusalli ale'n-nebiyyi salla'llàhu aleyhi ve sellem*) Ama o Peygamber Efendimiz'e salât ü selâm getirmiyordu. Onun üzerine Peygamber Efendimiz dedi ki: (*Accele hâzâ*) 'Bu adam acele etti.' dedi. (*Sümme deâhu fekàle lehû*) Sonra onu çağırdı, (*ev li-gayrihî*) veya bu konuyla ilgili olarak bir başkasını çağırdı ve buyurdu ki:

(*İzâ sallâ ehadüküm*) "Sizden biriniz namaz kıldığı zaman veya dua ettiği zaman..." Burada *sallâ* demek namaz kılmak mânâsına da gelir, dua etmek mânâsına da gelir. "Dua ettiği zaman, (*fel yebde' bi-tahmidi'llâhi ve's-senâi aleyhi*) Allah'a hamd ederek, onu şanına uygun kelimelerle senâ ederek başlasın! (*Sümme li-yusalli ale'n-nebiyyi salla'llàhu aleyhi ve sellem*) Sonra Peygamberine, yâni Muhammed-i Mustafa Efendimiz'e salât-ü selâm getirsin! (*Sümme li-yed'u ba'dü bimâ şâe*) Sonra neyi isterse onu istesin!"

---

no:351, no:710; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.V, s.290, no:1960; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.354, no:840; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XVIII, s.307, no:791; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.XVIII, s.308, no:793; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.143, no:3139; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.147, no:2676; Fudàle ibn-i Ubeyd RA'dan.

Zaten biliyorsunuz, Fatiha Sûresi'nin bir adı da, istemeyi öğretme sûresi... Yâni, istemenin âdâbı öğretiliyor. Orada da dikkat edilirse önce hamd ediliyor, Cenâb-ı Hakk'ın sıfatları söyleniyor. Ondan sonra, Allah-u Teàlâ Hazretleri'nden dileği söyleniyor.

Tabii Peygamber Efendimiz'e salât ü selâm getirilmediği zamanda, dua acele edilmiş oluyor. Acele edildiği zaman da kabul edilmiyor. Onun için, duamızda Peygamber Efendimiz'e salât ü selâm getirelim! Dua ettiğimiz zaman, salât ü selâmı unutmayalım!

Büyüklerimiz bize, bu âdâba göre her şeyi güzelce öğretmişler, küçükten bizi güzel yetiştirmişler. Çünkü biz namaz kıldık mı, bitiriyoruz, ondan sonra (*Alâ rasûlinâ salâvât*) diye Peygamber Efendimize salât ü selâm ediyoruz. Ondan sonra tesbihat okuyoruz, *Ayete'l-kürsî*'yi okuyoruz. Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin çok sevdiği şeyler...

Ondan sonra *Sübhàna'llàh, El-hamdü li'llâh, Allàhu ekber*'leri 33'er defa çekiyoruz, 99 ediyor. Yüzüncü olmak üzere de, "*Lâ ilâhe illa'llàhu vahdehû lâ şerike leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve*

hüve alâ külli şey'in kadîr." çekiyoruz. Ondan sonra, "*Sübhâne rabbiye'l-aliyyi'l-a'lel vehhâb*" diyoruz. "*Aliyyü a'lâ* olan, *vehhâb* olan Allah'ın şânı her noksandan münezzehtir." deyip, öğüp ellerimizi açıyoruz, duayı öyle ediyoruz.

İşte duanın âdâbına uygun olarak bizi dedelerimiz yetiştirmiş; hocalarımız, mürşid-i kâmillerimiz —Allah makamlarını yüksek eylesin— yetiştirmiş, güzel bir şekilde dua ediyoruz. Böyle aşk ile, şevk ile, içten, inanarak, heyecanlı bir şekilde, gevşek değil, gafil bir kalb ile değil, güzelce dua edelim!.. Allah duaları kabul ediyor.

Tabii bu ayet-i kerimede, duadan sonra da:

فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ (البقرة:١٨٦)

(*Felyestecîbû lî*) "O halde, onlar da benim emirlerime itaat etsinler, benim imana davetime icabet etsinler; (*velyü'minû bî*) ve bana iman eylesinler! (*Leallehüm yerşüdûn*) Tâ ki, böylece akıl ve mantığın gerektirdiği yolda yürüme halini kazanabilsinler." (Bakara, 2/186) buyruluyor. İcabetsiz, imansız, duanın olmayacağı da oradan anlaşılıyor.

Mü'min olarak, mü'min-i kâmil olarak, mutî olarak ibadet ve taat ehli, àbid, zâhid kul olarak Cenâb-ı Hakk'a dua edeceğiz. Cenâb-ı Hak istediklerimizi verecek. Verildiğini de görüyoruz.

Allah-u Teàlâ Hazretleri dünya ve âhiretin hayırlarına erdirsin... Muratlarınıza nâil eylesin... Hacetlerinizi revâ eylesin... Evlâtlarınızı hayırlı evlât eylesin... İşlerinizi rast getirsin... Cümlenize helâl, hayırlı, bol kazançlar ihsân eylesin... Cümlenizi cennetiyle, cemâliyle müşerref eylesin... Allah hepinizden razı olsun.

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!...

01. 08. 2000 - AVUSTRALYA

7. ORUÇLA İLGİLİ HÜKÜMLER

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi, üzerinize olsun...

Bu akşamki sohbetim Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 187. ayet-i kerimesi üzerine. Bu ayet-i kerime oruçla ilgili bir ayet-i kerime. Oruçla ilgili sınırları çizen, teferruatı bize öğreten; Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin bize rahmetinin, acımasının eseri olan, lütfunun eseri olan müsaadelerin verildiğini bildirdiği bir ayet-i kerime.

Önce mübarek metnini, şöyle feyizyâb olalım diye okuyalım. *Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلٰى نِسَائِكُمْ ، هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ
وَ أَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ ، عَلِمَ اللهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ
عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ ، فَالْئٰنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللهُ لَكُمْ ،
وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ
الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ، ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى الَّيْلِ ، وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ
وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ ، تِلْكَ حُدُودُ اللهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا ،
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (البقرة:١٨٧)

(*Uhille leküm leylete's-siyâmi'r-refesü ilâ nisâiküm, hünne libâsün leküm ve entüm libâsün lehünne, alima'llàhu enneküm küntüm tahtânûne enfüseküm fetâbe aleyküm ve afâ anküm fel'âne başirûhünne ve'bteğû mâ keteba'llàhu leküm, ve külû ve'şrebû hattâ yetebeyyene lekümü'l-haytu'l-ebyadu mine'l-hayti'l-esvedi mine'l-fecri sümme etimmu's-sıyâme ile'l-leyl, ve lâ tübâşirûhünne*

ve entüm àkifûne fi'l-mesâcid, tilke hudûdu'llàhi felâ takrabûhâ, kezâlike yübeyyinu'llàhu âyâtihî li'n-nâsi leallehüm yettekùn.) (Bakara, 2/187) *Sadaka'llàhü'l-azîm.*

a. Oruç ve Ahlâk Eğitimi

Geçtiğimiz haftalardaki, yakın ayetlerde Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin eski ümmetlere farz kıldığı gibi, Ümmet-i Muhammed'e de, Peygamber Efendimiz'in ümmetine de orucu farz kıldığını bildiren ayet-i kerimeyi okumuştuk. Ondan sonra da, oruçla ilgili ayetlerle birkaç haftaki sohbetimiz sürmüştü. Burada yine oruç konusu karşımızda...

Biliyorsunuz, oruç ne demek? İnsanın yemekten, içmekten; evli olanların hanımıyla cinsel ilişki yapmasından, fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar uzak durması, sabretmesi ibadeti...

Bu ibadetle insan, kendisinin en tabii olan ihtiyaçları... Karnı acıktığı zaman yemek ister, susadığı zaman su ister. Su hayatın devamı için önemli bir madde. Gıda da insanın sağlığı, yaşamı için çok önemli bir zaruret. Evlenmek de insanın bir ihtiyacı ve insanın evlilikten muradı hayırlı evlatlara sahib olmak. Nesillerin üremesi de, devam etmesi de evliliğe bağlı olduğundan ve evlilik de gayrı meşru yollarla sağlanacak cinsel zevklerin ve diğer kötü yolların yanında çok asil, çok yerli yerinde bir çare olduğundan, çok sevap.

Çünkü, hem haramlardan günahlardan kişi korunmuş oluyor, hem de kendisini baba veya anne yapacak bir hayırlı iş yapıyor. Evlât hayırlı olursa, bütün insanlık ondan istifade edecek. Çok sevdiğiniz mübarek insanları düşünün, büyük insanları düşünün, büyük kahramanları düşünün... Onlar hep bir annenin babanın evlâdı. "Ne iyi olmuş da, o anne baba öyle bir evlât dünyaya getirmişler ve ne kadar faydalı olmuş!" diye, ne kadar seviniriz. Onun için, evlilik sevaptır ve hakkıdır insanın.

Bu üç tane tabii ihtiyacının ve hakkının, yaşama hakkının, yaşaması için gerekli faaliyetlerin, neslinin devamı için gerekli faaliyetlerin sağlanmasında, Cenâb-ı Hak insanın içine kuvvetli arzular da koymuştur. Cenâb-ı Hakk'ın kudretinin, hikmetinin eseri olarak, insan acıktığı zaman acıktığını bilir ve tatmin edecek

çareleri aramaya koyulur. Onun için de sabahtan akşama çalışır, çabalar. "Evde çoluk çocuğum var!" der, ciddî ciddî çalışır. Hayatın büyük bir faaliyeti, yaşamayı sağlamak için; yeme, içme, giyinme ihtiyaçlarını karşılamak için işle, güçle, ticaretle, ziraatla geçiyor. Çok tabii.

Ama bunlar, beden korunsun diye kuvvetli arzularla istetilmiş. Cenâb-ı Hak hikmetle böyle yaratmış insanoğlunu. Susadığı zaman çok susar ve kıvranır, arar, "Dudaklarım kavruldu." der. Acıktığı zaman, "Karnım zil çalıyor!" der, "Kurtlar gibi acıktım!" der. Kuvvetli duygular yâni bunlar.

Dikkat edilirse, oruçla Cenâb-ı Hak Teàlâ, bizi yaratan Rabbimiz; bizim içimizi, dışımızı, her hâlimizi, huyumuzu, vasıflarımızı kendisi yaratmış, çok iyi bilen Rabbimiz, bu kuvvetli duyguların karşısında durma eğitimini bize öğretiyor oruçla... Yâni, "Yemek tabii hakkın ama, yeme bakayım, yemeden nasıl durabileceksin?" diye sabrı öğretiyor. İsteklerini aklıyla kontrol etmesini, iradesini arzularına hâkim, emir ve komutan kılmasını Cenâb-ı Hak emrediyor.

İnsan kuvvetli arzularının önüne geçebilmeli! Bu çok önemli, çok faydalı... İnsanın aklının emrinde olması, aklını emir, komutan kabul edip nefsinin ve bitmez tükenmez coşkulu arzularının onun emrinde, onun teftişinde, onun idaresinde, onun bakımı altında yürütülmesini sağlaması çok önemli.

Çünkü insan arzularına kapıldığı zaman, bu arzular şiddetli sevme, şiddetli kızma, nefret, buğz, adavet vs. tarzında tezahür ettiği zaman ne oluyor? Büyük felâketler oluyor. Toplumu yakan, yıkan, insanları çok zarara uğratan feci olaylar meydana geliyor. O halde insanların sabrı öğrenmesi lâzım! Duygularına hâkim olmayı öğrenmesi lâzım! Akıllı mantıklı hareket etmesi lâzım!..

Bunu istiyoruz da biz, "Pekiyi, insan nasıl akıllı mantıklı hareket edecek ve bunu nereden öğrenecek?" diye kendi kendimize düşündüğümüz, sorduğumuz zaman, 20. Yüzyıl'da bu hususta bir çalışma yapıldığını, böyle bir şeyin öğretildiği bir mektebin olduğunu hatırlamıyoruz.

Beden eğitimi için, çeşitli idmanlar için, çeşitli özel iş yerleri açılıyor, öğretiyor. Dans için dershaneler açılıyor, dans öğretiliyor.

Mûsikî aletlerini çalmak için çeşitli kurslar oluyor, öğretiliyor... Ama, insanın iradesine nasıl hâkim olacağı, kendisinin aklını ön plâna nasıl geçireceği, kararlarını nasıl böyle çelik gibi bir iradeyle uygulayacağı; öğrencinin nasıl dersine çalışacağı, futbola, sinemaya kaçmayacağı, okulu bırakmayacağı; babanın içkiye, kumara kaymayıp da, nasıl olup da ciddî bir baba olup, para kazanıp, çoluk çocuğunu iyi yetiştireceği; annenin evine, kocasına, çocuklarına şefkatli ve bağlı olup da, evden kaçmayıp da, nasıl çocuklarını iyi insan olarak yetiştireceği öğretilmiyor.

İnsan bunu ne ile sağlayacak?.. Kuvvetli iradeyle sağlayacak. Bu irade olmadığı zaman olmuyor. Bütün insanların tenkit ettiğimiz halleri bu irade zâfiyetinden... "İşte iyi insan ama zavallı, iradesi zayıf... Ne yapalım, yapamadı işte, kaymış ayağı, nefsine mağlub oluvermiş, şeytana uyuvermiş..." diyoruz. Yâni bu iradenin kuvvetlenmesini din öğretiyor. Ramazan, iradenin kuvvetlenmesi, insanın sabrı öğrenmesi ibadeti...

Ve bu eğitim başarı sağlamış. Bu eğitim Mevlânâ'ları, Yûnus Emre'leri, Hacı Bayram-ı Velî'leri, Eşrefoğlu Rûmî'leri, İbrâhim Hakkı Erzurûmî'leri; yâni tarihimizde sevdiğimiz, saydığımız büyük, bilge, mübarek, akıllı, fikirli, ilim erbabı, güzel ahlâk sahibi insanları yetiştirmiş. Yâni bu böyle…

Çok büyük bir devlet olan devletimiz, çok büyük, çok köklü bir millet olan milletimiz, bugün 21. Yüzyıl'da çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya... Üzücü bir durumdayız. En başta gelen ülkelerden birincisi olması lâzım! Birinciliği hiç düşünemiyoruz. İkinciliği, üçüncülüğü, beşinciliği, yedinciliği düşünemiyoruz. Yedi gelişmişler arasına girememişiz. Ülkemizde bazı köylerde su yok, sağlık durumu perişan, halkımızın gıda işini halledememişiz. Bütçeyi düzeltememişiz... vs.

Yâni, büyük devlet, büyük millet olmanın temellerini kaybettiğimiz için, bunları sağlayan ana esasları kaybettiğimiz için, olmuyor bunlar. Yoksa bir insan bir milleti alır, kurtarır, ileriye götürür. Yirmi sene, otuz sene, kırk sene, elli senede, etrafımızda küçük dediğimiz bazı devletler ve milletler bizden çok daha ileriye gittiler. Biz onlardan daha geri sıralarda kaldık.

İşte bu, bir eğitimin unutulmasından, önemsenmemesinden kaynaklandı. Yâni başarısızlıklarımız irade eğitiminin, ahlâk eğitiminin azalmasından; vur patlasın, çal oynasın gezmenin, eğlenmenin, lüksün, sefahatin artmasından; rüşvetin, hırsızlığın, vazifeyi kötüye kullanmanın, yâni sûiistîmâlin artmasından olan şeyler. Yâni, her şeyin arkasında bir maddi hesab, bir ince şeytani aldatmaca görüyoruz.

Ama bunlar neden oluyor, kaynağı ne, sebebi ne?.. Gazetelerde okuduğumuz suçların işleniş sebepleri ne?.. Bu kadın niye kötü yola düşmüş, bu yuva niçin yıkılmış?.. Bu adam bu cinayeti niye işlemiş?.. Onları araştırmıyoruz.

Onların kökü; ahlâkın olmayışında, zayıflamasında, örfün, törenin bozulmasında, insanların iradeli olmamasında... Milleti seven insanların yetiştirilememesinde... Kendisinin menfaatini düşünen, milleti batıran insanların iyilerden ayırt edilmemesinde... Çeşitli şeyler var ama, ahlâka dayanıyor.

İşte ahlâk eğitimini İslâm yapıyor. Yapmış, fiilen tarih

boyunca isbatlamış. Şimdi de, zamanımızda da bir isbatı var, o da ahlâk eğitimi yapılmayınca milletlerin çökeceğinin isbatı olmuş oluyor.

b. Ayetin Sebeb-i Nüzûlü

Şimdi bu girişten sonra, orucun böyle bir şey olduğunu anladıktan sonra, orucun ilk başladığı zamanlarda durumun nasıl olduğunu şöyle kayıtlardan, ana kaynaklara bakarak anlatalım:

İbn-i Abbas RA'dan rivayet olunmuş. Zaten daha başka mübarek alimler de rivayet etmişler bu hususu. Meselâ: Ali ibn-i Ebî Talha, yine İbn-i Abbas'tan rivayet etmiş, el-Avfî, İbn-i Abbas'tan rivayet etmiş. Ama daha başka râvîler de var. Diyor ki:

"Müslümanlar Ramazan orucu olunca, Ramazan ayı geldiği zaman, yatsı namazını kıldılar mı oruca başlarlardı. Yâni, yemek yemezlerdi, su içmezlerdi, hanımlarıyla ailevî ilişkilerinden, yâni cinsel ilişkilerinden uzak dururlardı, iftar edinceye kadar..."

Bir başka rivayette de deniliyor ki:

"Bir kimse yatsıyı kıldıktan sonra, oruç başlardı. Ya da yatsıdan evvel uyumuşsa, artık uyuduğu andan itibaren başlardı. Ondan sonra oruç iftara kadar devam ederdi."

Şimdi bu durumda, durum böyleyken bir takım olaylar zuhur etmiş. Yâni buna göre hareket etmek isteyenlerin, bu kararlarında da tam sağlam duramadıkları, bu kararları çiğnedikleri olmuş. Meselâ bir rivayet şöyle:[43]

وَإِنَّ قَيْسَ بْنَ صِرْمَةَ الْأَنْصَارِيَّ كَانَ صَائِمًا ، وَكَانَ يَوْمَهُ ذٰلِكَ يَعْمَلُ فِي أَرْضِهِ ، فَلَمَّا حَضَرَ الْإِفْطَارُ أَتَى امْرَأَتَهُ ، فَقَالَ: هَلْ

[43] Buhârî, *Sahîh*, c.II, s.676, no:1816; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.210, no:2968; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.295, no:18634; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.10, no:1693; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.200, no:1904; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.240, no:3460; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.201, no:7689; Berâ ibn-i Àzib RA'dan.

عِنْدَكِ طَعَامٌ ؟ قَالَتْ: لاَ وَلٰكِنْ أَنْطَلِقُ فَأَطْلُبُ لَكَ. فَغَلَبَتْهُ عَيْنُهُ فَنَامَ. وَجَاءَتْهُ امْرَأَتُهُ ، فَلَمَّا رَأَتْهُ نَائِمًا قَالَتْ: خَيْبَةً لَكَ أَنِمْتَ ؟ فَلَمَّا انْتَصَفَ النَّهَارُ غُشِيَ عَلَيْهِ ، فَذَكَرَ ذٰلِكَ لِلنَّبِيِّ ، فَنَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةَ (خ. ت. حم. خز. حب. ق. عن البراء)

Kays ibn-i Sırma —veya Sarma, veya Surma— el-Ensâri, oruçlu iken, gündüz kendi arazisinde ziraatla meşgul oluyormuş, çalışıyormuş. Bir gün iftar vaktinde eve gelmiş. Hanımının yanına gelmiş ve sormuş:

(*Hel indeki taàm*) "Yemek var mı yanında?" demiş. Arapça'sını biraz da böyle söyleyelim, hatırda iyi kalsın, gözünüzün önünde bir sahne canlansın diye. O da:

(*Lâ*) "Hayır! (*Ve lâkin entaliku featlübü leke.*) Yemek yiyecek bir şey yok ama, giderim senin için bir şeyler isterim, hazırlarım." demiş. Sağdan soldan, belki akrabalarından isteyecek.

(*Fegalebethu aynühû fenâme*) "Bu arada gündüz çalıştığı için, gözleri kapanıvermiş bu ensârî sahabinin; uyuyakalmış. (*fecâet imretühû felemmâ raathü nâmen kàlet*) Hanımı gelmiş, onu uykuda görünce demiş ki: (*Haybeten leke e nimte*) "Hay Allah, yazıklar olsun sana, uyudun mu?" demiş. Tabii o sahabi yemek yiyememiş. Neden?.. Sanıyorlar ki ve uygulama öyle ki, eski ümmetlerde öyleymiş çünkü: Artık uyudu, uyuduktan sonra yemek yememesi lâzım!

(*Felemme'ntasafa'n-nehâr*) "Gündüzün sıcaklığı, şiddeti gelince, öğle vakti olunca; (*guşiye aleyhi*) akşam da yemek yemediği için, o sıcakta bayılmış." Ben, Suudi Arabistan'ın o sıcaklarında gittiğimiz zaman, oruç tutulduğu zaman, ne kadar hararet olduğunu biliyorum. Bayılmış bu zât-ı muhterem.

(*Fezükire zâlike li'n-nebiyyi SAS*) Bu durum Peygamber SAS Efendimiz'e bildirilmiş. "Bu adam dün akşam yemeğini yiyemedi. Çalıştığı için de, güneşin bu şiddetli zamanında vücudu dayanamadı ve bayıldı." diye bildirmişler demek ki. (*Fenezelet*

hâzihi'l-âyeh) İşte o zaman bu metnini okuduğumuz ayet-i kerime inmiş. Bir sebeb-i nüzûl, yâni ayetin iniş sebebi bu.

Şimdi bu sebeb-i nüzûlden başka sebeb-i nüzûller var, onu da söyleyelim. Ondan sonra ayetin mealini, bu iki sebeb-i nüzûlün bize verdiği bilgiyle açıklayalım.

Bir de, Hazret-i Ömer RA'dan bir rivayet var, onu da okuyalım, İbn-i Abbas'tan. Ve yine diyor ki:

إن الناس كانوا قبل أن ينزل في الصوم ما نزل فيهم يأ كلون و يشربون و يحل لهم شأن النساء ، فإذا نام أحدهم لم يطعم ولم يشرب ولا يأتي أهله حتى يفطر من القابلة ، فبلغنا أن عمر بن الخطاب بعد ما نام وجب عليه الصوم وقع على أهله ، ثم جاء إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال: اشكوا إلى الله وإليك الذي صنعت. قال: وما صنعت ؟ قال: إني سولت لي نفسي فوقعت على أهلي ، بعد مانمت وأنا أريد الصوم. فزعموا إن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ما كنت خليقًا أن تفعل ! فنزل الكتاب (ابن كثير عن ابن عباس)

(*İnne'n-nâse kânû kable en yenzile fî's-savmi mâ nezele fîhim ye'kûlûne ve yeşrabûne ve yahillu lehüm şe'nü'n-nisâ', ve izâ nâme ehadühüm lem yet'am ve lem yeşreb...*)

Yâni, bu sözün Türkçesi şöyle: "İnsanlar bu konuda ayet inmezden önce, ayet ininceye kadar yerler, içerler, hanımlarıyla ailevî ilişki, cinsel ilişkide bulunabilirlerdi. Uyudukları zaman artık yemek, içmek ve diğer işler kesilmiş olurdu; bir dahaki iftar vaktine, ertesi gün akşama kadar..."

Çeşitli kelimelerle çok rivayet edilmiş bir hadis-i şerif. Ben onların hepsini okuduğum için şöyle kısaca özetleyeyim:

Hazret-i Ömer RA, bir seferinde, Peygamber Efendimiz'in

arkasında yatsıyı kılmış Ramazanda. Sonra eve gelmiş. Hanımını arzu etmiş, sevmiş, istemiş. Fakat hanımı uykudan kalkmış, "Ben uyudum!" demiş. "Orucum başladı." mânâsına, "Uyudum!" demesine rağmen, o kuralı çiğneyerek cinsî ilişkide bulunmuş. Sonra başlamış ağlamaya... Oturmuş, ağlamış, üzülmüş rivayetlere göre. Pişmanlık duygusu içinde Peygamber Efendimiz'e gelmiş, demiş ki:

(*Eşkû ila'llàhi ve ileyke'llezî sana'tü*) "Yâ Rasûlallah! Allah'a ve sana bu işlediğim şeylerden dolayı, kendi kendimi şikâyete geldim." demiş.

Peygamber Efendimiz de buyurmuş ki:

"—(*Mâ sana'te*) Ne yaptın?"

Demiş ki:

"—İşte benim nefsim beni kandırdı. Ben yasak olan, hanımımla bir arada olma işini yaptım. Yatsı namazını kıldıktan sonra, o uyumuş olduğu halde... Halbuki oruçta böyle bir şey olmayacaktı."

Onun üzerine Peygamber Efendimiz demiş ki: (*Mâ künte halîkan en tef'ale*) Başka rivayetler de var, başka sözlerle de söyleniyor.

"—Sen böyle yapacak bir insan değildin yâ Ömer! Kuvvetli iradeli, sağlam bir müslüman, halis muhlis bir kişiydin. Niye bunu yaptın, böyle yapmaman gerekirdi?" deyince, bu ayet-i kerime nazil olmuş.

Bir açıklama tabii. Bu rivayetlerin çeşitli sözlerle genişleri var, kısaları var. Burada, önümdeki tefsir kitaplarında yazılı... Şimdi, bu iki rivayete muttali olduktan sonra; bu ayet-i kerime kimler için inmiş?.. Ya uyuduktan sonra yemek yiyemeden ertesi gün orucuna başlayan, o ensardan ismini demin zikrettiğim Kays ibn-i Sırma —veya Sarma veya Surma— el-Ensàrî isimli sahabi dayanamadı diye Cenâb-ı Hakk'ın bir lütfu, müsaadesi...

Ya da Hazret-i Ömer, "İşte ben böyle bir hatalı iş yaptım, kendimi tutamadım, çok cazip göründü hanımım gözüme, canım istedi." demiş. Mescidde başkaları da; "Yâ Rasûlallah! Biz de maalesef, bu Hazreti Ömer'in yaptığı gibi böyle şeyler yaptık; yatsı namazından sonra yedik, içtik..." gibi şeyler söylemişler. O zaman bu ayet-i kerime inmiş.

c. Oruç Gecesi Ailevi İlişkinin Helâl Kılınması

Şimdi ayet-i kerimeyi okuyalım, kelime kelime açıklayalım:

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلٰى نِسَائِكُمْ ، هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ
وَ أَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ ، عَلِمَ اللهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ
عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ (البقرة:١٨٧)

(*Uhille leküm*) "Size helâl kılındı ey müslümanlar! (*Leylete's-sıyâm*) Oruç tuttuğunuz geceler..." Yâni, Ramazan geceleri, veyahut başka oruç tutacağınız zamanlar da öyle olacak. (*Er-rafesü ilâ nisâiküm*) "Hanımlarınıza refes size helâl kılındı."

Refes, râ-fe-peltek se ile yazılan bir kelime. Ayıp söz söylemek, yâni doğrudan doğruya söylenmeyip de, dolaylı yoldan, kinâye yoluyla söylenen bir sözü, açık açık söylemek mânâsına. Veyahut, saklanması gereken gizli bir işi yapmak mânâsına kullanılıyor. Buradan maksad, koca ile kendi karısı arasındaki cinsel ilişki. O da saklanması, gizli tutulması istenen bir ailevî mesele olduğundan, *refes* diye adlandırılmış. İttifakla bütün alimler o mânâya olduğunu söylüyorlar.

Tabii bazen Arap lügatında, bu cinsel ilişki mânâsını taşıyan ağır hakaretli sözler, yâni küfürler, ağzı bozuk insanların söylediği laflara da *refes* deniliyor, o da ayrı. Ama burada kesin olarak ailevî cinsel ilişki kasdediliyor, "Hanımlarınız ile cinsel ilişki, oruç gecesinde size helâl kılındı." buyruluyor.

(*Hünne libâsün leküm*) "Onlar sizin için bir libastır, elbisedir. (*Ve entüm libâsün lehünne*) Siz de onlar için bir elbisesiniz."

Şimdi *libas,* giyilen şey, elbise demek... "Siz onlar için giyilen bir elbisesiniz, onlar sizin için giyilen bir elbise..." Bu ne demek? Burada bir istiare, bir benzetme var. İnsan bir elbiseyi giydiği zaman ne oluyor?.. Bir kere örtünmesi gereken, Allah'ın örtünün diye emrettiği kısımları örtülüyor.

Erkeğin örtülmesi gereken uzvu nedir? En aşağı ne kadar örtülmesi lâzım?.. Göbeğiyle dizi arasındaki kısmı mutlaka örtmesi lâzım! Orayı hiç göstermemesi lâzım! Baldırı görünse, olabilir; göğsü görünse, olabilir. Ama, beliyle, göbeğiyle diz kapağının altının arası görülmemesi lâzım!

"—Hocam şimdi bazı mayolar giyiyorlar, işte çok kısa?.."

Onlar acaba bu işin dine uygun olup, olmadığını düşünüp de mi giydiler? Avrupa'dan öyle bir moda gelmiş, annesi babası da öğretmemiş. Halbuki, "Evladım bizim dinimizde böyle olmaz. En aşağı, denize gireceksen bile göbeğinle dizinin altına kadar kapatman lâzım!" diye öğretmeleri gerekirdi.

Hattâ, küçükten alıştırması lâzım! Ben bazen bir eve gittiğim zaman veya camiye küçük kızlar geldiği zaman onlara lâtife yapıyorum. Diyorum ki;

"—Senin başörtün nerede, niye örtmedin baş örtünü?.."

Onlar da hemen annelerinin arkasına saklanıyorlar. Anneleri de hemen çantadan bir şey çıkartıp, başını örtüyor onların.

"—Aferin, bak şimdi ne güzel oldu." diyorum.

Çünkü Allah-u Teàlâ Hazretleri, hanımların da yüzleri, elleri, ayakları hariç her tarafının örtülmesini emrediyor.

Erkeğin avret-i galîza denilen, mutlaka örtülmesi gereken kısmı, diziyle göbeği arası... Kadının mutlaka örtülmesi gereken kısmı neresi?.. Elinin bileklerinden, ayağının bileklerinden aşağısı hariç, eli hariç, ayağı hariç ve yüzü hariç... Yüzü de saçları görünmeden, kulaklarının ön tarafından, alnından, çenesine kadar olan kısım. Boynu bile görülmeyecek.

Bakıyorum, boynu görülüyor bazı hacı hanımların veya müslüman hanımların... Onlar da demek ki, İslâmî giyimin nasıl olduğunu kitaplardan okumamışlar. Biraz da etrafta, bu hususta fazla serbestliği görünce, "Biz de yapsak, ne olur?" gibi, belki önemsemiyorlar ama, Allah'ın emirlerini önemsememek çok yanlıştır. İnançlı, müslüman bir insan Allah'ın emirlerini tutar.

"—Hocam, Avrupalılar açılıyor ya!.." diyenlere ne diyebiliriz?

Bir kere bu Avrupalıların 1900'lü yıllardaki kıyafetlerine bakın onlar da kapalıdır. Hatta 1900'lü yılların başındaki, 20'li, 19'lu, 15'li I. Cihan Harbi'nden önceki zamanlarda, belki daha sonraki

zamanlarda, bakın, plajlarda bile kadınlar dizlerinin altına kadar, bayağı bir örtülü giyinirler. Şarlo'nun filmlerinde onları gördüğünüz zaman, şimdi gülümsersiniz; "Plajlarda ne kadar kapalı giyiniyorlarmış!" diye.

Demek ki, 20. Yüzyıl'da bir değişme olmuş. Şimdi 21. Yüzyıl'a girmişiz. Ama bu değişme Allah'ın ve Peygamber'in emriyle olan bir şey değil. Yâni insanlar kendi kendilerine değiştirmişler kendilerini. Olmaz! Kendi kendilerini değiştirmek ne hristiyanlara yakışır, ne de müslümanlara yakışır. Mü'minler imanlarının gereğini yapmak zorunda.

"—Pekiyi hocam, Avrupalılar açılıyorlar?.."

Bakın bakalım, kilisedeki rahibe hanımlar öyle açılıyor mu?

"—Ha hocam rahibeler başka... Onlar hakîkaten, tam senin söylediğin gibi bir yüzü, bir elleri, bir ayakları hariç her taraflarını kapatıyorlar."

Çünkü onlarda da kapanma emri var. Hatta yahudi hanımların da saçlarını göstermemesi gerektiğinden, onlar bir çare olarak saçlarının üzerine takma bir peruk takınca, örtünmeyi öyle sağlamayı filan çağlar boyunca düşünmüşler. Ama onlarda da örtünme var.

Şimdi Allah'ın emrini gevşetmek, dinlememek için, Avrupalıları da misal olarak gösteremeyecekler demek ki... Onların da yaptığı bir şey değildi. Son zamanlarda onlar da bozuldu. Onlar da dinlerinde gevşiyorlar. Yâni 20. Yüzyıl, 21. Yüzyıl, sinemalar, filimler, aşk filimleri, aşk sahneleri derken, dünya toplumu bozuluyor.

Sonra da insanlar, inançları kitaba bağlı olmayınca, bir dine bağlı olmayınca, "Böyle olsa ne olur?" diyorlar. Bu sefer bize tutucu diyorlar. Yâni tutuyor, insanların bir şey yapmasını engelliyor... İyi ama sen her şeyin, herkesin, her devletin tutucu olmadığını mı sanıyorsun? Her devletin kendine göre kanunları var, kanunlarına göre tutucu. Yâni şunu yapmayın diyor, yaparsan cezalandırırım diyor. Demek ki, tutuculuk toplum hayatının bir gereği...

"—Pekiyi dinî konularda biraz gevşek olunsa nasıl olur?"

E Allah'ın vermediği müsaadeyi, bir insan kendi kendine verirse, Allah'a hesabını nasıl verecek? "Ey kulum ben sana şöyle

buyurdum, sen niye bunun aksini yaptın?" derse ne cevap verecek?..

Sonra tabii bir de, Allah'ın emirlerinin hikmetleri var. Yâni niye emretmiş? Orucu niye emretmiş?.. Dilimizin döndüğü kadar, anlayabildiğimiz kadar diyoruz ki: İnsanın iradesini kuvvetlendirmek için. Yoksa önünde yemek var, yiyebilir; su var, içebilir. Hanımıyla evli, nikâh yapmışlar, düğün yapmışlar, meşru bir evlilik. Ama neden emretmiş?.. İrade kuvvetlensin, insanlar sabrı öğrensin diye.

Pekiyi giyinmek neden?.. Giyinmek de insanoğluna mahsus bir şey. Başka mahlûklarda yok... Onlar giyinmeden yaşıyorlar. Allah bir kıl yaratmışsa, post varsa, postları var üzerinde... Ama insanları öyle yaratmamış. İnsanoğlu örtünüyor. Örtünme eski peygamberler zamanından beri emredilmiş.

İdris nebî hulle biçer,
Sübhànallah deyû deyû...

diye Yunus Emre'nin güzel şiirlerinde ifade ettiği gibi, tâ İdris AS'dan insanların böyle hulle biçtiği, yâni elbise biçtiğini; daha önceleri de yine avret mahallerini örttüğünü biliyoruz.

Din bunu emrediyor. Neden?.. Çünkü hem kötü nazarlardan korumak, kötü duyguların uyanması ve tecavüzün başlamasını engellemek; hem de havanın çok sıcağından, çok soğuğundan korunmak için, cildi korumak için bir vasıta. Allah'ın emri böyle.

Elbise insanı dış tesirlerden ve kötülüklerden koruyor. O halde hanımlar erkekler için elbise; erkekler de, yâni kocalar da karıları için elbise... Hanımlar da evli oldukları beyleri için elbise. Ne demek?.. Yâni onu koruyor. Nereden koruyor?.. Her türlü kötülükten koruyor. Neslin üremesini meşrû bir zeminde sağlıyor. Doğan çocuğun annesi belli, babası belli, bakımı belli; meşru bir düzen, aile düzeni, en güzel düzen...

Bunun dışında, başka düzenleri kurmak isteyen olmuş mu?.. Olmuş, komünist ülkelerde ve sâirede... Ama o bizi bağlamıyor. Çünkü onlar onları denemişler de, güzel bir sonuç da alamamışlar doğrusu. Ama aile düzeni en güzel düzen... Komünist rejimi

iktisadi yönde de bir başarı sağlamaya çalıştı ama, sonunda serbest rekabetin daha üstün olduğunu insanlar anladı. Şimdi oradan, sert uygulamalardan dönüyorlar. Daha yumuşak, daha anlayışlı usüller koymaya çalışıyorlar.

Kadın evli olduğu zaman kocasını koruyor. Başka yere kaymasını, akmasını, şaşırtmasını, sapıtmasını, sapık ilişkiler içerisine girmesini engelliyor. Erkek de onu koruyor. Bir ana mânâ bu. Birbirlerinin koruyucusu oluyor. Yâni, birbirlerinin hayat arkadaşı oluyorlar, birbirlerini tatmin ediyorlar, birbirleriyle mutlu oluyorlar. Bu çok önemli...

İkinci bir açıklama: Elbise nasıl insanın çok yakınındadır, sarar, bürür insanı; kadın kocasını bürüyor, koruyor. O kadar samimiyet var aralarında elbise gibi. Koca da hanımını koruyor, kolluyor, elbise gibi; o kadar samimi, sırdaş. Ne mânâya ise, bir istiâre var yâni burada.

Evet ne mutlu böyle bir düzene, ne kadar güzel! *El-hamdü li'llâhi alâ ni'meti'l-islâm*... Ne kadar güzel!.. Bunun dışında başka yollar çok çok yanlış, ve çok çok zararlı, ve toplumu çözen çok ters şeyler.

(*Alima'llàhu enneküm küntüm tahtânûne enfüseküm*) "Allah-u Teàlâ Hazretleri bildi ki, sizler kendi nefislerinize, kendi kendilerinize hıyânet ediyordunuz." *Tahtânûn,* hıyanet kökünden, iftiâl babından masdar. "Kendi kendinize karşı sorumsuz ve saygısız, ve kendi kurallarınızı çiğnemek sûretiyle kendi kendinize âsi ve hıyanet etme durumunda oluyordunuz."

Çünkü kuralı uygulayamıyorlardı. Uyuduktan sonra, veyahut yatsıdan sonra yeyip içiyorlardı, öteki işleri yapıyorlardı. Halbuki kuralın öyle olmadığını biliyorlardı.

"Evet, Allah böyle yaptığınızı bildi, (*fetâbe aleyküm*) sizin tevbenizi kabul eyledi. Gözyaşı döktüğünüzü, dayanamadığınızı, üzüldüğünüzü gördü; tevbe ihsan eyledi, teveccüh eyledi, affeyledi."

(*Ve afâ anküm*) "Ve Allah sizi affetti." Af kelimesi arkasından ayrıca geliyor. Yâni Cenâb-ı Hak, bu eskiden süre gelen oruç tutma anlayışını değiştirmiş oluyor. Öyle sanıyordunuz, kendi kendinize kuralı çiğnediğinizi düşünüyordunuz. Hayır, Cenâb-ı Hak sizi affeyledi, teveccüh buyurdu size.

Tâbe, teveccüh etmek. *Tâbe*, *alâ* harf-i cerriyle kullanılınca, Allah'ın kulun tevbesini kabul etmesi, kula teveccüh etmesi mânâsına.

d. Evliliğin Amacı

فَالْئٰنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ (البقرة:١٨٧)

(*Fe'l'âne bâşirûhünne*) *Beşere,* insanın cildi demek, derisi demek. *Bâşere-yubaşiru-mübaşereten*; cildlerin birbirlerine temas etmesi mânâsına, yaklaşmak mânâsına... Yâni nazik bir şekilde, bu da cinsel ilişki demek.

"Sizi affettiği için, bu mükellefiyeti kaldırdığı için; böyle 'Yatsıdan sonra yiyemezsiniz, içemezsiniz, bu iş olmaz, şu iş olmaz!' diye sıkmadığı için, tevbenizi kabul ettiği için, affettiği için..." Yâni, Ümmet-i Muhammed'i affetmiş oluyor. Oruç anlayışı eski ümmetlerde öteki türlüymüş. Onlar da o anlayışa göre yapmak istediler ama, Allah affediyor, bağışlıyor. (*Fe'l'âne başirûhünne*) Yâni, "Cinsel ilişkide bulunabilirsiniz." Müsâade mânâsına bu emir.

(*Ve'btegù mâ keteba'llàhu leküm*) "Ve Allah'ın sizin için yazdığını elde etmeye gayret edin!" *İbtiğâ* yâni istemek, elde etmeye gayret etmek mânâsına bir kelime. Bu ne demek?.. Yâni, "Ailevî ilişkide bulunun, Allah bir evlât verecekse versin. Size nasib ettiği evlâdı alma işlemini yapınız!" demek.

Demek ki, evlilikten murad, hayırlı evlât sahibi olmakmış, nesil yetiştirmekmiş diye, buradan da arifler kesin olarak görüyor, anlıyor. Yâni başlı başına, doğrudan doğruya bir cinsel zevk, İslâm'ın muradı değildir.

Ben burada, Avustralya'da bakıyorum, Türkiye haberlerini, buranın haberlerini seyredelim diye, televizyonu açtığımız zaman; ilânları okuyalım diye gazeteyi aldığımız zaman veya dışarı çıkıp ekmek, peynir alacağız, çarşı pazara çıktığımız zaman; —gerçi bizim oturduğumuz yer biraz sayfiye yeri gibi, sakin bir yer ama— görüyoruz ki, bu insanların anlayışları bizden farklı... Bu insanlar doğrudan doğruya, cinsel ilişkiyi bir amaç edinmişler ve onun

peşinde koşuyorlar.

Bu ters anlayış ama, hele bize göre, İslâm'a göre çok ters bir anlayış ama, bundan dolayı Türkiye'deyken ben okumuştum: Bir İngiliz papazı, iki erkeğin birbiriyle evlenmesinin nikâhını kıymış. Halbuki Hazret-i İsâ AS'ın, ona gelen İsevî dininin, İncil'in ahkâmı böyle değil. Ama, erkeğin erkekle evlenmesi, ilk defa onun tarafından yapılmış. Gazeteler de acaip buldukları için yazıyorlar.

Bu nedir?.. Cinsel zevkin sadece cinsel zevk olarak düşünülmesi, "Ne sûretle karşılanırsa karşılansın, önemli değil!" diye bir anlayıştır.

İslâm böyle demiyor. Bu neslin devamı için tabii, ciddî, ayıplanmayacak bir yaradılış meselesidir. Ama bunun Allah'ın emrettiği vechile, yâni hilkate, tabiata, yâni yaradılışa uygun bir tarzda olması ve sonuçta da evlât edinmek, nesil olması önemlidir.

Çünkü, İslâm'ın bir elin beş parmağı gibi, beş ana hedefi var, ana amacı var. Bütün ahkâm-ı İslâmiye incelenirse, amaçlarından bir tanesi de, nesli korumak...

Nesli korumak, neslin temiz olmasından, nezih olmasından başlıyor. Ananın-babanın belli olmasından başlıyor. Yâni düğünlü dernekli, temiz bir evlilikten sonra olmasından başlıyor. Evlilik şart, zina yasak diye, nefsi böyle korumaya başlıyor İslâm. Ondan sonra da evliliği, çocuk edinmek amacının bir müessesesi olarak, saygın bir müessesesi olarak emrediyor ve Peygamber Efendimiz, evliliğin, evlenmenin uygun olduğunu, sevap olduğunu beyan ediyor.

Sahabeden bazıları, "Evlenmeyelim, bekâr kalalım da, Allah'a çok ibadet edelim!" diye düşündüler. Peygamber Efendimiz onları, "Benim sünnetime uymayan benden değildir, öyle yapmayın!" diye şiddetle men etti. Kendisi de evlendi. Fâtımatü'z-Zehrâ anamız ve diğer kızları dünyaya geldi, oğulları dünyaya geldi. Kızlarından mübarek nesli devam etti. Ama evlendi.

(*Vebteğù mâ keteba'llàhu leküm*) "Allah'ın size yazdığını elde etmeye gayret edin." Evlilikten murad hayırlı evlât sahibi olmaktır. Kızlar ve erkekler bu niyetle evlenecek. "Ben Allah rızası için evleniyorum. Çünkü evlilik sevaplıdır ve hayırlı evlâtlar yetiştireceğim. Böylece çocuğumu en terbiyeli, en müslüman, en

sàlih, en hâlis, en akıllı, en edebli kimse olarak yetiştireceğim. En müslüman, Allah'ın sevgili kulu olarak yetiştireceğim. Bir evliyâ babası, bir evliyâ annesi olacağım." diyecek, o amaçla evlenecek. İslâm böyle görüyor meseleyi.

Onun için, hanım çok muhterem bir varlık. Gerek eş olarak çok muhterem, gerek anne olarak çok muhterem, gerek kız olarak... Araplar kız çocuk doğdu mu, toprağa gömerlermiş diri diri... İslâm onu şiddetle yasaklıyor ve çok tehdit ediyor. Öyle yapmış olanların cehennemlik olduğunu beyan ediyor. Kız olarak da muhterem... Kız çocuğu olunca üzülmek ne demek, öyle şey olur mu?.. Allah vermiş el-hamdü lillâh. Ne kadar güzel, nur topu gibi bir kız çocuğu...

Eskiden Araplar, "Kız çocuğu doğdu." diye kendilerine bildirilince, kaçacak delik ararlarmış, saklanırlarmış. İnsanların yanına çıkamazlarmış, utanırlarmış, kimsenin yüzüne bakamazlarmış...

Yanlış. Kız çocuk da kıymetlidir, muhteremdir, asildir, güzeldir. Hanım da, hanım olmuşsa, evlenmişse muhterem bir kişidir. Annesiyse hele baş tacıdır, çok muhterem bir kişidir. Yâni üç durumda olabilir, üçü de güzel.

Yâni, kadının erkekten, erkeğin kadından İslâm dininde takvâ yönünden bir farkı yok. Takvâ yönünden belki kadın daha ileriye gidebilir. Din yönünden bir eksikliği yok. Dinî ahkâm yönünden, yaşam yönünden bir takım farklar var. Kadının mirası kendisi gibi olan erkeğe nisbetle, meselâ erkek kardeşine nisbetle yarımdır ama, ona da İslâm toplumunun ana yapısının tesiri var. Çok kesin olarak anlaşılıyor.

İslâm, ailenin yönetimini erkeğe yüklüyor. Kadına çalışmak mecburiyeti getirmiyor. Hatta kadın, —çok defalar söyledim— kendi dünyaya getirdiği çocuğuna süt vermek zorunda bile değil. İsterse vermeyebilir. Vermezse, ona süt annesi bulmak, süt sağlamak, büyütmek babanın görevi. Yâni hanımı, "Sen çalışmak zorunda değilsin." diye rahatlattırıyor. Erkeğe yükü yüklüyor. Onun için, erkeğin de iktisâdî yükünü azaltmak için, mirası öyle takdir buyurmuş. Cenâb-ı Hakk'ın takdiri...

İslâm'ın, yâni dinin emirleri akılla, mantıkla tenkit edilmez. Çünkü Allah'a inanan bir kimse "Allah böyle emretmiş!" der,

yerine getirir. Asker, er, komutanın emrini tenkit etmez. "Komutanım böyle emretmiş." der, yapar. O zaman ordu diye bir şey kalmaz, savaş diye uğraşta başarı olmaz. Yukarıdakinin her sözünü tenkit edecekse, bu işin bir usûlü, yolu, yöntemi var.

Söz sözü açıyor. Cenâb-ı Hak (*ve'bteğù mâ keteba'llàhu leküm*) buyuruyor. Evliliğin amacını da buradan seziyoruz.

e. Fecre Kadar Yenilip İçilmesi

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ، ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ ، وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ ، تِلْكَ حُدُودُ اللهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا ، كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (البقرة:١٨٧)

(*Ve külû ve'şrabû*) "Ve yiyiniz ve içiniz." Ne zamana kadar? (*Hattâ yetebeyyene lekümü'l-haytu'l-ebyadu mine'l-hayti'l-esvedi mine'l-fecr*) "Fecir vakti beyaz ip siyah ipten ayrılıncaya kadar, fecir zamanından o zaman gelinceye kadar yiyin, için!" buyuruyor.

Bu ne demektir? "Fecr-i sàdık ufuktan tulû ettiği zamana kadar, doğduğu zamana kadar geceleyin de yemek yiyebilirsiniz." İlk hüküm o zaman, düzenlenmiş oluyor. Yâni yatsıdan sonra yememe, içmeme diye bir şey yok. Tâ imsak vaktine kadar. İmsak ne demek? İnsanın kendisini tutması demek... Yâni oruçlunun artık elini çekip, kendisini tutup yememeğe başlaması, imsak vakti.

O ne zaman oluyor. Yâni gökte ne olayı oluyor da ona bağlanmış bu?.. İşte, "Beyaz ip, kara ipten fark edileceği zamana kadar fecirden, yiyin için." Bu nedir?.. Karanlıkta insan doğuya doğru bakarsa geceleyin, berrak bir havada, bulutsuz, güzel bir yerde... Meselâ, Arabistan'ın o mübarek, buharsız, nemsiz, sissiz, berrak geceleri... Elinizi uzatsanız yıldızları toplayacaksınız gibi gökyüzü size yakın, masmavi tertemiz, pırıl pırıl, hava kirliliği yok, duman yok...

Şimdi karanlık gece; lâcivert mi desem, siyah mı desem, kapkara bir gece... Yıldızları pırıl pırıl inci taneleri gibi parlıyor, ama karanlık... Doğuya doğru baktığınız zaman, geceleyin saatler ilerler, bir zaman gelir ki orada bir beyazlık, ışık belirir. Ben onu hiç görmedim ama, ilk ışık dikine doğru böyle bir ışıltı olurmuş, ona *fecr-i kâzib* diyorlar. Ben onu fark edemedim, hiç tesadüf etmedim.

Ondan sonra, ondan kısa bir zaman sonra, ufukta ufuk çizgisi belli olmaya başlar. Baktığınız zaman, dağların yüksekliği, girintisi, çıkıntısı, alçaklığı belli olmaya başlar. "Hah, bak güneş şuradan doğacak!" diye anlarsınız. Artık orada aydınlanma böyle ufuktan bir çizgi gibi, yâni yatay bir çizgi gibi, tabii dağların ve engebelerin durumuna göre, inişli çıkışlı bir çizgi gibi beyazlık belirir. İşte ona *fecr-i sàdık* diyorlar; doğru, tam fecir.

Yâni, ilki biraz sonra kaybolduğu için, *fecr-i kâzib* deniliyor. Dikine doğru olan ışıma bir olur, bir kaybolurmuş. İlk işaret bu... İkincisi yaygın ve artık gittikçe ağarmaya başlıyor, doğu tarafında. "Tan yeri ağarıyor." derler, Türkçe'de böyle denilir.

İşte o zaman oruç başladı. Daha güneş doğmuyor. Tan yeri ağarır, ağarır, ezanlar okunur, herkes sabah namazını kılmaya camiye gider, camiden gelir. Ondan sonra doğuya bakan insan bakar ki, dağın arkasından güneş ışır, görünür. Yâni, ortalık gittikçe de aydınlanır. Ama güneşin doğması bayağı bir saat, bir buçuk saat, bir saat yirmi dakika, bir saat kırk beş dakika sonra filân olur, bu olayın olmasından. İşte o fecir vaktine kadar yeyin, için buyuruyor.

Şimdi burada "Kara iplik, ak iplikten ayrılınca..." sözünü bazıları hakîkî mânâsını almışlar. Biliyorsunuz kelimelerin bir hakîkî mânâsı vardır, lügattaki hakîkî manâsı vardır. Bir de cümle içinde kullanıldığı zaman, lügattakinden farklı mânâları vardır. Ona da mecâzî mânâsı denilir.

Bu mecâzî mânâda, niye bu kelime kullanılıyor? Bazen benzetme maksadıyla kullanılır. Meselâ:

"—Ooo! Bizim arslanlar geliyor!"

Bakarsınız karşıdan hiç arslan marslan gelmiyor. Gösterdiği tarafa bakarsınız, iki tane arkadaş geliyor. O arkadaşlarına

arkadaş demiyor, insan demiyor, arslan diyor. Yâni, arslan gibi demek istiyor. Ama arslan kelimesini kullanıyor.

Burada da, "Beyaz iplik, kara iplikten ayrılıncaya kadar..." Ama bu kara iplik, beyaz iplik ne? (*Mine'l-fecr*) Fecirden, yâni fecir olayından diyerek, bunun ne olduğunu beyan ediyor.

Peygamber Efendimiz'den hadis-i şerifler de şöyle:

Adiy ibn-i Hàtim isimli sahabi, bu (*Ve külû veşrebû hattâ yetebeyyene lekümü'l-haytu'l-ebyadu mine'l-hayti'l-esvedi mine'l-fecr*) ayet-i kerimesi inince, iki tane ip edinmiş; birisi siyah, birisi beyaz... Bunu yastığının altına koymuş. Tabii, o zamanı düşünün, kandil yok, bir şey yok, gece karanlık... Karanlıkta baktığı zaman yastığının altında bir şey göremez.

Sonra ona bakıyormuş, bakıyormuş. Siyahı beyazdan fark edecek bir zaman gelince, demek dışarısı biraz aydınlandı. Pencere yok, perde yok, cam yok... Yâni, o zamanı iyi düşünün, iyi anlamaya çalışın; şimdikiyle kıyaslamayın! Dışarıda ortalık aydınlanınca, etrafta eşyalar belli olmaya başlar. Daha aydınlanınca daha belli olur. İşte siyah iplik, beyaz iplikten ayrılmaya başlayınca, "Tamam artık orucun zamanı başladı." diye düşünmüş. Böyle ayarlamış zamanını. Takvim yok, Diyanet takvimi yok, Sönmez takvimi yok... vs. Böyle ayarlamış.

Peygamber Efendimiz'e gitmiş, böyle yaptım diye olanları anlatmış. O zaman Peygamber Efendimiz buyurmuş ki:[44]

إِنَّ وِسَادَكَ إِذًا لَعَرِيضٌ ، إِنَّمَا ذٰلِكَ بَيَاضُ النَّهَارِ مِنْ سَوَادِ اللَّيْلِ

---

[44] Buhàrî, *Sahîh*, c.II, s.677, no:1817; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.766, no:1090; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.717, no:2349; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.211, no:2970; Neseî, *Sünen*, c.IV, s.148, no:2169; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.377, no:19389; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.209, no:1925; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.242, no:3462; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XVII, s.78, no:172; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.289, no:9079; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.215, no:7789; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.81, no:2479; Tahavî, *Şerhü'l-Maanî*, c.II, s.53, no:2922; Ebû Avâne, *Müsned*, c.II, s.184, no:2777; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXXX, s.67, no:8073; Adiy ibn-i Hàtim RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.5, no:2889.

(*İnne visâdeke izen learîdun*) "O zaman senin yastığın amma genişmiş, çok genişmiş." demiş. Yastığının altına koyuyor ya siyahla beyaz ipliği. (*İnnemâ zâlike beyâdu'n-nehâra min sevâdi'l-leyli*) "Bu ipliklerden maksat gündüzün beyazlığı, gecenin siyahlığıdır. Yâni, gece gündüzden ayırt edildiği zaman demek isteniyor." diye böyle buyurmuş. Başka rivayetler de var.

Yâni düşünün, gece ile gündüz yastığın altına girince, yastığı çok büyük diye, böyle lâtife etmiş Peygamber Efendimiz. Lügatlarda var *arîdü'l-visâd,* yâni yastığı geniş demek, saf mânâsına geliyormuş. Ama burada alimler ve İmam Buhârî'den rivâyet ediliyor:

"—Bu sahabeye saf demek istemedi. Aptalsın, safsın, anlayamamışsın demek istemedi." diye izah ediyorlar. "Senin yastığın o zaman, geceyi gündüzü altına alacak kadar geniş." demiş oluyor diye, bunu böylece bu olayla beraber hatırınızda tutun, meseleyi anlamak için.

Şimdi tabii, bu ayet-i kerime neyi gösteriyor kesin olarak? Orucun fecr-i sàdıktan, yâni takvimlerimizdeki imsak zamanından başladığını gösteriyor. Tabii onu da hesaplamada farklar var, takvimlerde farklar var ama, üç aşağı, beş yukarı neyse... Ama imsaktan başlıyor. Şimdi bazı kimseler duyuyorum, güneşin doğmasını filân nazar-ı dikkate almak istiyorlar. İşte bu ayet-i kerime ve bazı hadis-i şerifler o anlayışı kesin olarak reddediyor. O hadis-i şerifleri okuyalım, mesele açıklansın diye:

Peygamber Efendimiz Hz. Aişe Anamız'dan rivayet olunduğuna göre, *Sahîhayn*'de, yâni çok kıymetli iki değerli hadis kaynağı İmam Buhârî ve Müslim'de yazıldığına göre, buyurmuş ki:[45]

---

[45] Buhârî, *Sahîh*, c.II, s.677, no:1819; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.I, s.210, no:403; Hz. Aişe RA'dan.

Buhârî, *Sahîh*, c.I, s.224, no:596; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.768, no:1093; Bezzâr, *Müsned*, c.V, s.265, no:1879; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.IX, s.317, no:5432; Abdullah ibn-i Mes'ud RA'dan.

لاَ يَمْنَعُكُمْ أَذَانُ بِلاَلٍ عَنْ سُحُورِكُمْ فَإِنَّهُ يُنَادِي بِلَيْلٍ ، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى تَسْمَعُوا أَذَانَ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ ، فَإِنَّهُ لاَ يُؤَذِّنُ حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ (خ. م. عن عائشة)

(*Lâ yemneuküm ezânü bilâlin an sühùriküm*) "Bilâl'in ezanı sizin sahur yemeğinden, seher vaktinde yediğiniz o oruç tutma yemeğini yemenizden sizi alıkoymasın, engellemesin; yeyin! (*Feinnehû yünâdî bi-leylin*) Çünkü o geceleyin size seslenir. Sizi uyandırmak için o ezanı okur, teheccüd ezanı okur." demek istiyor yâni.

Şimdi buna uygun olarak Mekke-i Mükerreme'de, Medine-i Münevvere'de bir ezan okunuyor, gece. Bakıyorsunuz saate, daha sabaha bir saatten fazla var. Ha, bu teheccüd ezanı...

"—Bilâl'in ezanı sizi yemekten, içmekten alıkoymasın! Çünkü o, geceleyin ezan okur. (*Fekülû ve'şrebû hattâ tesmeù ezâne'bni mektûm*) O âmâ olan Abdullah ibn-i Ümm-i Mektûm'un ezanını duyuncaya kadar yeyin, için! Onu duyduğunuz zaman kesin! (*Feinnehu lâ yüezzinü hattâ yetlua'l-fecr*) Çünkü o, fecr-i sàdık çıktığı zaman ezan okur." buyurmuşlar.

Peygamber Efendimiz'in hayatından sahih bir rivayet. İmam Buhârî ve İmam Müslim, Ahmed ibn-i Hanbel bunu rivayet etmişler.

Demek ki, fecr-i sàdıktır orucun başlama zamanı, daha aşağılara kaydırmak ve oralardan başlamak doğru değil.

Bazıları da:

"—Efendim, işçilere oruç zor geliyor da, onun için böyle

Müslim, *Sahîh*, c.II, s.768, no:1092; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.I, s.221, no:424; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XII, s.371, no:13339; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.V, s.124, no:4818; Zeyd ibn-i Sâbit RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.140, no:12451; Ebû Ya'lâ, Müsned, c.V, s.297, no:2917; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

yapalım!" filân diyorlarmış.

Bu böyle işçilerle, mişçilerle oynatılacak, kıpırdatılacak bir şey değildir. Ahkâm-ı ilâhî aynen kalır. "*Mevrîd-i nasta ictihâda mesağ yoktur.*"[46]

Bir ayet, bir hadis-i şerif vârid olan konuda kişiler kalkıp: "İşçiler yoruldu, bilmem ne, vs..." Yorulmayan işçiler var; bir. Gece çalışıp gündüz uyuyan işçiler var; iki. Sonra dünyanın bazı yerlerinde gündüz çok kısa, bazı yerlerinde çok uzun. Yâni, Cenâb-ı Hak onu öyle yere göre, bölgeye göre yapmamış. Böyle diyenleri bildiğim için bu hadis-i şerifi okuyorum, *Sahîh-i Buhàrî*'den.

Bir de şimdi, ictihada kalkışan, ama ilmi yetersiz olan bazı kimseler çoğaldı Türkiye'de. Bir şey sorulduğu zaman, söylendiği zaman:

"—Hadis sahih mi?" diyorlar.

"—Evet, sahih!" diyorum ben de.

Sahihlerden okuyorum. İşte bu İmam Buhàrî'de ve Müslim'de var.

Sonra, Ahmed ibn-i Hanbel rivayet etmiş ki, Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuş:[47]

لَيْسَ الْفَجْرُ الْمُسْتَطِيلَ فِي الْأُفُقِ ، وَلَكِنَّهُ الْمُعْتَرِضُ الْأَحْمَرُ

(حم . طب. عن قيس بن طلق عن أبيه)

(*Leyse'l-fecrü'l-müstatîlü fi'l-ufuk, ve lâkinnehü'l-mu'teridu'l-*

---

[46] *Mecelle*, Genel Kurallar: 14

[47] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.23, no:16334; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.VIII, s.331, no:8236; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.404, no:5233; Kays ibn-i Talk, babası Talk ibn-i Ali RA'dan.

İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.III, s.27, no:9165; Ebû Mûsâ el-Eş'arî RA'dan.

Aynı konuda: Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.86, no:706; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.13, no:20170; Semuretü'bnü Cündeb RA'dan.

Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.218, no:7811; Cerir ibn-i Abdullah RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VII, s.360, no:19261; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XVIII, s.250, no:19333.

ahmer) "Orucun başlama zamanı, o yukarıya doğru ışıyan ilk, mustatil, dikdörtgen gibi, dikine olan fecr-i kâzib değildir; o kırmızı, etrafa yayılan fecr-i sàdıktır." diye, böylece tarif buyurmuş Peygamber Efendimiz.

Diğer bir hadis-i şerif ki, o da yine sağlam kaynaklardan rivayet edilmiş:[48]

الْفَجْرُ فَجْرَانِ: فَالَّذِي كَأَنَّهُ ذَنَبُ السِّرْحَانِ، لَا يُحَرِّمُ شَيْئًا ؛ وَأَمَّا الْمُسْتَطِيرُ الَّذِي يَأْخُذُ الْأُفُقَ، فَإِنَّهُ يُحِلُّ الصَّلَاةَ، وَيُحَرِّمُ الطَّعَامَ

(ك. ق. عن جابر)

(*El-fecrü fecrân: Fe'llezî keennehû zenebü's-sirhân, lâ yüharrimu şey'â; ve innemâ hüve'l-müstatîru'llezî ye'huzü'l-ufuk, feinnehû yahillu's-salâte, ve yuharrimu't-taàm.*)

"Bu hadis-i şerif mürsel ceyyiddir." diyor İbn-i Kesir. Buyurmuş ki Peygamber SAS Efendimiz:

(*El-fecrü fecrân*) "Fecir iki tanedir. (*Fe'llezî keennehû zenebü's-sirhân*) Birisi böyle kurt kuyruğu gibi olan..." *Zenebü's-sirhân*, kurt kuyruğu demek. Kurt kuyruğu gibi olan, fecr-i kâzib dediğimiz aydınlıktır. (*Lâ yüharrimu şey'en*) "Hiç bir şeyi yasaklamaz." Yâni, yemek yemeyi engellemez.

O orucu başlatan, yemek yenilmesini artık engelleyen zaman nedir?

(*Ve emme'l-müstatìru'llezî ye'huzü'l-ufuka*) "Bir de ufka yayılan, ufku tutan aydınlık vardır ki, (*feinnehû yuhillü's-salâh*) o namaz kılmayı helâl kılar. Yâni, sabah namazının vaktinin geldiğini gösterir. (*Ve yuharrimu't-taàm*) Ve yemeği haram kılar. Yâni, sahur yemeğini artık yemeyin diye, onun vaktinin geçtiğini

---

[48] Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.304, no:688; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.I, s.377, no;1642; Câbir RA'dan.

İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.III, s.27, no:9164; Sevbân RA'dan.

Dâra Kutnî, *Sünen*, c.I, s.268, no:1; Taberî, *Tefsir*, c.III, s.514, no:2995, Bakara 2/187; Muhammed ibn-i Abdurrahman ibn-i Sevban Rh.A'ten.

Kenzü'l-Ummâl, c.VII, s.575, no:19260; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XV, s.19, no:14863.

bildirir." diye belirtiyor.

Demek ki, orucun başlama zamanı, fecr-i sâdık dediğimiz gecenin içinde, doğu tarafındaki yaygın beyazlığın başlama zamanıdır. Bu da mevsimlere göre, dünya üzerindeki yörelerin durumuna göre değişen, bir buçuk saat, iki saat, ya da bir saat yirmi dakika filân gibi, güneşin doğmasından önceki zamandır.

f. Sahur Yemeğinin Önemi

Şimdi bu vakte kadar yeyip içecek. Bu vakte *seher vakti* diyoruz. Bu vakitte yenilen yemeğe *sahur yemeği* deniliyor. *Sahur*, yemeğin adıdır. Sahura kalkmak sevaptır, Peygamber Efendimiz'in sünnetidir. Bu hususdaki bir kaç hadis-i şerifi okuyacağım. Biraz sohbetim uzadı ama, bir ayet-i kerime ama, hükümler beyan ediyor. Bir de sahih kaynaklara dayanarak, bu devirdeki mu'terizlerin, hiç bir ilmî mesnedleri olmadığını anlatmak, göstermek istiyorum.

Peygamber SAS Efendimiz, *Sahihayn*'de rivayet edildiğine göre buyurmuş ki:[49]

---

[49] Buhârî, *Sahîh*, c.II, s.678, no:1823; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.770, no:1095; Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.88, no:708; Neseî, *Sünen*, c.IV, s.140, no:2144; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.540, no:1692; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.229, no:13414; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.11, no:1696; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.213, no:1937; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.245, no:3466; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.II, s.296, no:2028; Taberânî, *Mu'cemü's-Sağîr*, c.I, s.58, no:60; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.V, s.235, no:2848; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.IV, s.227, no:7598; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.274, no:8913; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.408, no:3908; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.236, no:7902; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.75, no:2456; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, c.III, s.35; İbnü'l-Ca'd, *Müsned*, c.I, s.215, no:1425; Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.I, s.395, no:677; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Neseî, *Sünen*, c.I, s.141, no:2147; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.377, no:8885; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat,* c.V, s.175, no:4990; Taberânî, *Mu'cemü's-Sağîr*, c.I, s.162, no:253; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.IV, s.228, no:7601; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.275, no:8914; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.76. no:2457; Ebû Hüreyre RA'dan.

İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.213, no:1936; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.X, s.138, no:10235; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.IX, s.7, no:5073; Bezzâr, *Müsned*, c.V, s.217, no:1821; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.75, no:2454; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-*

تَسَحَّرُوا ، فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَةٌ (خ. م. عن أنس)

RE. 251/7 (*Tesahharû, feinne fi's-sahùri bereketün*) "Sahura kalkın, sahur yemeği yeyin! Çünkü onda bereket vardır."

Diğer bir hadis-i şerifte, Efendimiz buyuruyor ki:[50]

إِنَّ فَصْلَ مَا بَيْنَ صِيَامِنَا وَصِيَامِ أَهْلِ الْكِتَابِ أَكْلَةُ السَّحَرِ

(م. عن عمرو بن العاص)

(*İnne fasla mâ beyne sıyâminâ ve sıyâmi ehli'l-kitâbi ekletü's-sehar*) "Müslüman olan bizlerin orucuyla, ehl-i kitâbın orucu arasında ayırt edici fark, yâni alâmet-i fârika, sahurda yemek yemektir." Bu da Sahih-i Müslim'den.

Ahmed ibn-i Hanbel rivayet etmiş ki, Peygamber SAS şöyle buyurmuş:[51]

Evliyâ, c.IX, s.34; Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.I, s.395, no:676; Abdullah ibn-i Mes'ud RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VIII, s.91, no:8064; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.275, no:8920; Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan.

[50] Müslim, *Sahîh*, c.II, s.770, no:1096; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.716, no:2343; Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.144, no:643; Neseî, *Sünen*, c.IV, s.146, no:2166; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.197, no:17797; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.11, no:1697; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.254, no:3477; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XIII, s.265, no7337; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.275, no:8915; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.IV, s.228, no:7602; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.236, no:7904; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.80, no:2476; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyin*, c.I, s.154, no:249; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.121, no:293; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.VII, s.264, no:3746; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk,* c.XXXXVI, s.180; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.I, s.478, no:407; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.III, s.238; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.143, no:4382; Amr ibnü'l-As RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VIII, s.524, no:23964, 23986; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XIV, s.439, no:14678.

[51] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.12, no:11101; Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan.

Mecmau'z-Zevâid, c.III, s.359, no:4840; *Kenzü'l-Ummâl*, c.VIII, s.846, no:23957; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XIII, s.366, no:13317.

اَلسَّحُورُ أَكْلَةٌ بَرَكَةٌ ، فَلاَ تَدَعُوهُ ، وَلَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ تَجَرَّعَ جُرْعَةً

مِنْ مَاءٍ ، فَإِنَّ اللَّهَ وَ مَلاَئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الْمُتَسَحِّرِينَ (حم .

عن أبي سعيد)

(*Es-sahûru ekletün bereketün, felâ tedaùhu, velev enne ehadüküm tecerrea cür'aten min mâin, feinna'llàhe ve melâiketehû yusallûne ale'l-mütesahhirîn.*)

Bunu da iyice hatırınızda tutun, ey izleyiciler ve dinleyiciler:

(*Es-sahûru ekletün bereketün*) "Sahur bereket yemeğidir."

"—Efendim ben dayanabiliyorum. Akşamdan yatayım, sahura kalkmayayım, uykumu bölmeyeyim?.."

Böyle demek doğru değil demek ki. "Sahur bereket yemeğidir. (*Felâ tedaùhu*) Onu terk etmeyiniz!" diye Efendimiz tavsiye buyuruyor.

(*Velev enne ehadüküm*) "Eğer sizden biriniz ey müslümanlar, (*tecerrea cür'aten min mâin*) kalkıp da bir yudum su bile içse, yine sahuru yapsın! Bir yudum su bile içse... (*Feinna'llàhe ve melâiketehû*) Çünkü Allah CC ve melekleri, (*yusallûne ale'l-mütesahhirîn*) sahura kalkanlara salât ederler. Yâni Allah-u Teàlâ Hazretleri onları rahmetine erdirir. Melekler onlara dua ederler." diyor. Bu hususta çok hadis-i şerifler var.

Peygamber Efendimiz'den bir başka rivayet daha Zeyd ibn-i Sâbit RA'dan. Bu zât buyurmuş ki:[52]

---

[52] Buhàrî, *Sahîh*, c.II, s.678, no:1821; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.771, no:1097; Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.84, no:703; Neseî, *Sünen*, c.IV, s.143, no:2155; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.540, no:1694; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.182, no:21625; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.11, no:1695; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.215, no:1941; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.IV, s.364, no:1497; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.V, s.116, no:4793; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.V, s.450, no:3162; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.276, no:8928; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.238, no:7913; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.77, no:2465; Tahâvî, *Şerhü'l-Maànî*, c.I, s.176, no:964; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.110, no:248; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gàbe*, c.I, s.394; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XIX, s.296; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.I, s.273; Ziyâü'l-Makdîsî, *el-Ehàdîsü'l-Muhtâreh*, c.III, s.91, no:2513; Zeyd ibn-i Sâbit RA'dan.

تَسَحَّرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، ثُمَّ قُمْنَا إِلَى الصَّلاَةِ.
قَالَ أنس : قلت لزيد : كَمْ كَانَ بين الأذان والسحور ؟ قَالَ: قَدْرُ
خَمْسِينَ آيَةً (خ. م. ت. ن. ه. عن أنس عن زيد بن ثابت)

(*Tesahharnâ mea rasûli'llàh SAS*) "Rasûlüllah SAS ile beraber sahur yemeği yedik. (*Sümme kumnâ ile's-salâh*) Sonra sabah namazına kalktık." Enes RA diyor ki: (*Kultü li-zeydin: Kem kâne beyne'l-ezâne ve's-sahûr?*) "Siz böyle yapmışsınız pekiyi, bu sahur ile sabah ezanı arasında ne kadar bir zaman vardı?" diye sormuş bu sözü söyleyen Zeyd ibn-i Sâbit RA'a. O da demiş ki: (*Kadru hamsîne âyeh.*) "Elli ayet okuyacak kadar bir zaman."

Elli ayetin ölçeği nedir?.. Meselâ, çoğunuzun bildiği Mülk Sûresi, otuz ayettir. Yâsin Sûresi, seksen üç ayettir. Demek ki, Yâsin'den küçük, Tebâreke'den büyük bir sûre okuyacak kadar bir zaman diyebiliriz. Artık onun da hızlı okunması, yavaş okunması olabilir. Ama Peygamber Efendimiz'in, hemen sabah namazına yakın bir vakitte sahur yemeği yediğini gösteren bir rivayet.

Peygamber SAS Efendimiz buyurmuş ki:[53]

لاَ تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الْإِفْطَارَ ، وَأَخَّرُوا السُّحُورَ

[53] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.147, no:21350; Ebû Zerr-i Gıfârî RA'dan.

İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gàbe*, c.I, s.199; Adiy ibn-i Hàtim el-Humsî Rh.A'ten.

İbn-i Hacer, *el-İsâbe*, c.VIII, s.196; Ebû Ömer RA'dan.

Kısmen: İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.541, no:1697; İmam Mâlik, *Muvatta'* (Rivâyet-i Muhammed), c.II, s.184, no:363; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.VI, s.191, no:5963;İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.I, s.98, no:91; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VII, s.136; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.168, no:458; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.IV, s.322; Sehl ibn-i Sa'd RA'dan.]

Mecmaü'z-Zevâid, c.III, s.367, no:4875; *Kenzü'l-Ummâl*, c.VIII, s.819, no:23885; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XVI, s.109, no:16348.

(*Lâ tezâlü ümmetî bi-hayrin mâ accelü'l-iftâr, ve ahharu's-sahùr*) "Benim ümmetim hayır üzeredir, hayırdadır dâima..." Ne yaptıkları müddetçe? (*Mâ accelü'l-iftâr*) "Oruç tuttukları zaman iftarı hemen vaktinde, acele yaptıkları; (*ve ahharu's-sahùr*) sahuru da çok geç vakte tehir ettikleri müddetçe, hayır üzeredirler."

Demek ki, bunun aksini yaptıkları zaman, Efendimiz memnun olmuyor. Çünkü, *el-gızâü'l-mübârek*, yâni mübarek gıda derdi Peygamber Efendimiz sahura.

Demek ki akşam olunca, "Canım işte gündüz oruç tuttuk, biraz daha tehir edeyim!" demeyeceğiz. Hemen ezanla beraber orucu açacağız. Sahuru da mümkün olduğu kadar, "Akşamdan yeyiverelim, yatalım!" demeyeceğiz. Sahur vaktinde, yâni sabaha yakın vakitte yemeğe gayret edeceğiz. Bunlar işin incelikleri.

"Sonra, sabahleyin beyaz iplik kara iplikten ayrılacağı zamanda oruca başlayın!" Fecir kasdediliyor. (*Sümme etimmu's-sıyâme ile'l-leyl*) "Sonra, orucu da geceye kadar devam ettirin!" buyruluyor.

Gece ne zaman başlar?.. Gece de güneşin batmasıyla başlar. Yâni gecenin ilk dakikası nedir? Akşam ezanının okunduğu zamandır. İlk zamanı odur, oradan başlar. Güneş ufuktan kaybolunca, akşam ezanı vakti gelince, o gün bitmiştir, yeni gece başlar. O zamana kadar oruç tutulacak. Demek ki, güneş batıncaya kadar tutulacakmış.

Tabii burada uzun uzun, oruçla ilgili daha başka hadis-i şerifler, çok coşkulu âlimler ayet-i kerimeyi izah etmek için güzel bilgiler, fedâ edilmeyecek, zikredilmeden geçilmeyecek güzel bilgiler, hadis-i şerifler nakletmişler ama, biz tabii ölçülü tutmak zorundayız sohbetimizi. Orucun müddeti budur işte. Fecr-i sàdıktan, gecenin başlangıcı olan akşam ezanına, akşam vaktine kadardır, güneşin battığı zamana kadardır.

g. İ'tikâf

وَلاَ تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ ، تِلْكَ حُدُودُ اللهِ فَلاَ تَقْرَبُوهَا ، كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (البقرة:١٨٧)

(*Ve lâ tübâşirûhünne ve entüm àkifûne fi'l-mesâcid*) Bir de böyle bir emir var ayet-i kerimede: "Siz mescidlerde îtikâfa girmişken, ailelerinizle cinsel, ailevî ilişkide bulunmayın!" diye, i'tikâfın bir şartını beyan ediyor.

Buradan, bu cümlecikten, yâni ayetin bu bölümünden anlıyoruz ki, i'tikâf da orucun içinde bir güzel ibadet... Ramazanın son on gününde Peygamber SAS Efendimiz evinde de durmazdı, camide i'tikâfa girerdi. Gecesini, gündüzünü camide geçirir, tamamen kendisini ibadete verirdi. O iş de evliyalık işidir. Yâni, Ramazanın son on gününde evde de durmayıp i'tikâfa girmek...

Sahabeden bazıları: "Bu insanlara ne oluyor da, bazıları i'tikâfa girmiyor?" diye hayretlerini beyan etmişler. Burada okudum. Ama şimdi millet i'tikâf ibadetini, o güzel ibadeti o kadar unutmuş ki, camide birisini i'tikâfta görünce, "Bu da ne demek, ne yapıyor?" diye şaşırıyorlar. Sanki i'tikâf unutulmuş.

Eğer bir beldede, bir şehirde, bir kasabadan, bir köyde hiç kimse i'tikâfa girmezse, hepsi vebâl altında kalır. Hiç olmazsa bir kaç kişi girerse, o zaman sünnet oradan unutulmamış, icra edilmiş olduğundan ötekiler sorumluluktan kurtulurlar. [Sünnet-i kifâye]

İ'tikâf önemli bir sünnet ama, kişi i'tikâftayken ne gece, ne gündüz —zâten gündüz oruçlu olacak— ailesinin yanına zarûri olarak gitse bile; meselâ yüznumara orada, evine gidecek, abdestini tazeleyecek, camide o imkân yok. Eve gider gelir ama eşiyle cinsel ilişkide bulunamaz. Eskiden akşam oldu diye kendilerini serbest hissederlermiş; burada o yasaklanıyor. "İ'tikâfta iseniz, kendinizi ibadete vakfetmişseniz, i'tikâf edeceğim demişseniz, o zaman bu işi yapamazsınız, mu'tekif yapmaz." diye bu husus yasaklanmış oluyor. Eskilerin yaptığı bir şey de engellenmiş oluyor burada. Bu hususta kimlerin böyle yaptığına dair rivayetler var, onları geçiyorum.

(*Tilke hudûdu'llàh*) "Bunlar Allah'ın hudutlarıdır, yâni çizdiği sınırlardır; (*felâ takrabûhâ*) sakın bu sınırlara yaklaşmayın!"

Dikkat ederseniz Cenâb-ı Hak "Bu hudutlara yaklaşmayın!" diyor. Yâni, bu yasaklanan işleri yapmayın demiyor, yaklaşmayın diyor. Onun için yaklaşmaktan da uzak durması lâzım!

Bir sahih hadis-i şerifte geçiyor ki: "Her hükümdarın kendisinin sarayının sınırlı arazisi vardır. Allah'ın da sınırlı arazisi yasaklarıdır." Yâni onun yakınına gelen, öbür tarafa geçerse, hükümdarın arazisine geçmiş olur. Başkasının arazisine geçen, hele hükümdarın arazisine geçen de yakalanır, cezalandırılır. Allah'ın da çizdiği çizgiyi, sınırı aşıp öbür tarafa geçen de günaha girmiş olur, cezayı yer.

(*Tilke hudûdu'llàh*) "Cenâb-ı Hakk'ın oruç hakkında, 'Şunu yapabilirsiniz, bunu yapamazsınız...' diye koymuş olduğu bu ifadeler, bu yasaklar Allah'ın çizdiği sınırlardır. Bunları çiğnemeyiniz, bunlara tecavüz etmeyiniz!"

Tecavüz etmek ne demek? Geçmek demek, öbür tarafa geçmek. Hatta hudutlarda pasaport işlemlerine de, "Pasaporta cevaz" diyorlar. "Cevâzat mahalli" deniyor o gümrük işlemlerinin olduğu

yerlere. Sınırı geçmek demek yâni. "Sakın bu sınırları çiğnemeyin, Allah'ın emirlerini tutmakta gevşeklik göstermeyin!"

(*Kezâlike yübeyyinu'llàhu âyâtihî li'n-nâs*) "İşte böyle Allah-u Teàlâ insanlara âyetlerini açıklıyor." Yâni oruç tutulacak, emretti; açıklamasını da işte bu ayet-i kerimeyle, böyle açıklıyor Cenâb-ı Hak. (*Leallehüm yettekùn*) "Tâ ki insanlar bunları anlasınlar, haramlardan, günahlardan sakınsınlar ve haddi aşmasınlar." diye bunları böyle açık açık Cenâb-ı Hak, insanlara beyan ediyor. Biz kullar da, müslümanlar da Cenâb-ı Hakk'ın emirlerini tutup, yasaklarından kaçınarak böyle hareket etmeliyiz!..

Bu i'tikâfla ilgili gerekli, geniş bilgileri inşâallah ilerde, Ramazan ayı geldiği zaman uzun uzun anlatırız. Siz de ilmihal kitaplarından okursunuz. Allah nasib eder, inşâallah Ramazanda i'tikâfınızı yaparsınız.

Bir de burada, Peygamber SAS'in bir hadis-i şerifi bu i'tikâf münasebetiyle nakledilmiş. Onu söylemekte, sizin dinlemenizde fayda umduğum için, onu da okuyarak sohbetimi bitirmek istiyorum:

Peygamber Efendimiz'in i'tikâfta olduğu bir Ramazanda, hanımlarından Safiyye Vâlidemiz RA, Peygamber Efendimiz'e geldi, bir şeyler söyledi. Peygamber Efendimiz de, onun kaldığı ev Medine'nin bir kenar yerinde olduğundan, hanımının gece yalnız başına gitmesi, karanlıkta hanımını göndermesi uygun değilmiş demek ki, âdâb öyle. (Şimdi hanımlar kendi başlarına seyahat ediyorlar da, bunu biraz da o bakımdan, onların dikkatlerine sunuyorum.) Yanı başında yürüdü ve karanlıkta onun kalacağı yere kadar refâkat etti Peygamber Efendimiz. İ'tikâfta ama, yalnız gönderse olmaz; karanlıkta tek başına bir hanım. Başka gönderecek, refâkat edecek kimse de olmayınca, refâkat etti.

Karşıdan iki tane insan geliyordu sahabeden. Onlar şöyle biraz utanıp, çekinip, kaçınır gibi oldular. Peygamber SAS onları çağırdı. Yâni, Peygamber Efendimiz'in yanında bir hanım var diye çekinip hızlı hızlı gitmek istedikleri sırada, —kendi hanımı tabii ama, eşi, ailesi ama— Peygamber Efendimiz onlara seslendi, dedi ki:

"—Durun bakalım! Bu yanımdaki hanım, benim eşim Safiyye'dir." dedi.

Yâni, "Acele etmeyin, kaçmayın, gitmeyin, bir meseleyi anlayın! Bu yanımdaki hanım, benim eşim Safiyye'dir" dedi.

Onun üzerine:

"—Sübhânallah, yâ Rasûlallah! Ne demek yâni, olsun, biz kötü bir şey düşünmedik." filân gibilerden söyleyince, Peygamber Efendimiz buyurdu ki:[54]

إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ ، وَ إِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْذِفَ فِي قُلُوبِكُمَا شَيْئًا ، أَوْ قَالَ شَرًّا (خ. م. د. ه. حم. خز. حب. طب. هب. ق. حل. كر. عن صفية)

(*İnne'ş-şeytâne yecrî min ibni âdeme mecre'd-dem, ve innî haşîtü en yakzife fî kulûbikümâ şey'en, ev kàle şerren*) "Şeytan insanın damarlarında kanın dolaştığı gibi dolaşır. Korktum ki, şeytan sizin kalplerinize yanlış bir takım bilgiler atmasın veyahut şer, kötü bilgiler sokmasın." diye açıklama getirdi. "Bu benim eşim, refâkat ediyorum evine, şimdi döneceğim." mânâsına.

Bundan da anlaşılıyor ki, töhmet olabilecek konularda insanlar, o töhmete düşmesin, gıybet etmesin, günaha girmesin diye, açıklama yapmak önemli oluyor. Çünkü, onlar gitmek istediği halde, Efendimiz gitmelerine müsaade etmedi. Gelin dedi, açıklama yaptı ki, şeytana fırsat vermemek gerektiğini buradan anlıyoruz.

---

[54] Buhàrî, *Sahîh*, c.III, s.1195, no:3107; Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.1712, no:2175; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.749, no:2470; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.566, no:1779; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.VI, s.337, no:26905; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.III, s.349, no:2233; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.428, no:3671; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.24, s.71, no:189; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.IV, s.360, no:8065; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.V, s.321, no6799; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.324, no:8388; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.263, no:3357; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.III, s.145; İshak ibn-i Râhaveyh, *Müsned*, c.IV, s.258, no:8; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.IV, s.162, no:3004; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.449, no:1556; Şeybânî, *el-Ehad ve'l-Mesânî*, c.V, s.444, no:3117; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXXX, s.10; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.VII, s.318; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.I, s.104, no:88; Hz. Safiyye bint-i Huyey RA'dan.

Allah-u Teàlâ Hazretleri töhmet yerlerinden bizleri uzak eylesin... Töhmete mâruz kalmaktan da uzak eylesin... Allah-u Teàlâ Hazretleri her işimizi —okudukça daha iyi hissediyorum, daha çok seviyorum ve size de dilimin döndüğünce anlatmaya çalışıyorum— Kur'an-ı Kerim'e uygun, Efendimiz'in sünnetine uygun yapmaya bizleri muvaffak eylesin...

Bu devirde sözler çoğaldı, bilen bilmeyen konuşuyor. Takvâsı olan olmayan, ihlâsı olan olmayan, belki imanı olan olmayan... Çünkü gayr-i müslimlerden ve din düşmanlarından da, bu konuları öğrenip de fitne fesad için, akıl karıştırmak için ortaya atanlar çıkıyor. Allah-u Teàlâ Hazretleri böyle şeylerden cümlemizi korusun... Yolunda dâim eylesin... Sevdiği kul eylesin... Ömrümüzü tertemiz müslümanlar olarak geçirip, huzuruna sevdiği kul olarak varmayı cümlemize nasib eylesin...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû, aziz ve sevgili dinleyiciler!..

08. 08. 2000 - AVUSTRALYA

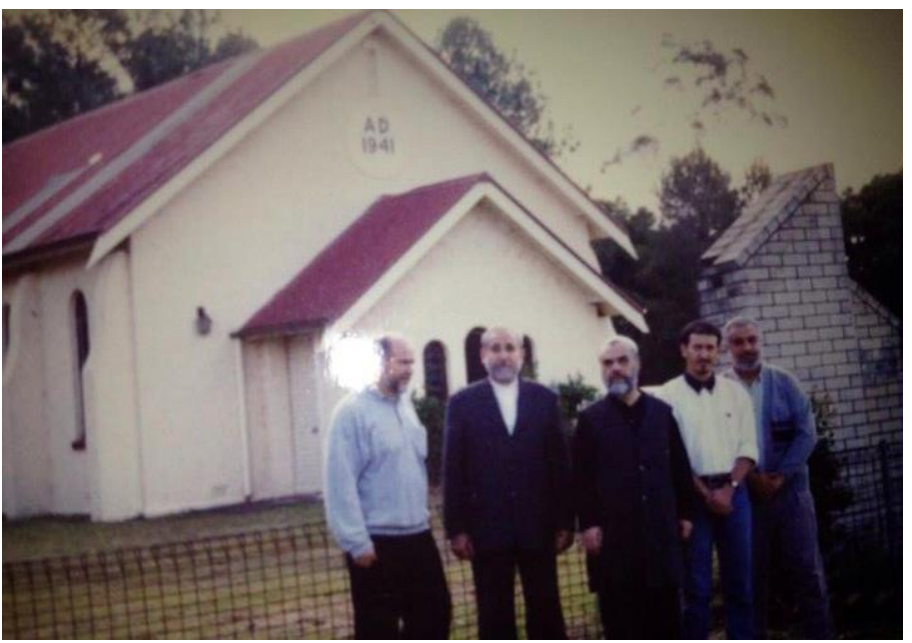

8. HAKSIZLIKLA BAŞKASININ MALINI YEMEYİN!

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!

Allah'ın lütfu, ikramı, selâmı dünyada, ahirette üzerinize olsun, iki cihanda Allah sizleri aziz ve bahtiyar eylesin...

Bugün Bakara Sûre-i Şerîfe'sinin 188. ayet-i kerimesi üzerinde konuşmamı yapmak istiyorum. Ayet-i kerimenin mübarek metni şöyle, *bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm*:

وَلاَ تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا

فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ (البقرة:١٨٨)

(*Ve lâ te'külû emvâleküm beyneküm bi'l-bâtıl ve tüdlû bihâ ile'l-hükkâmi lite'külû ferîkan min emvâli'n-nâsi bi'l-ismi ve entüm ta'lemûn*) (Bakara, 2/188) *Sadaka'llàhü'l-azîm*.

Bir ayet-i kerime, 188. ayet-i kerime.

a. Başkasının Malını Yemeyin!

Bu ayet-i kerime çok büyük bir hukuk esasını, kuralını, çok önemli bir ictimâî, yâni toplumsal, toplumla ilgili kuralı, müslümanların mutlaka öğrenmesi gereken ve hayatlarında tâvizsiz uygulaması gereken bir kuralı gösteren, çok önemli bir ayet-i kerime. Ayetlerin hepsi önemli, fakat bunun hayatta mutlaka uygulanmasına çok çok îtina ve ihtimam etmesi lâzım müslümanların.

Şimdi önce ayet-i kerimedeki kelimelerin mânâlarını ve toplu mânâsını sunalım:

(*Ve lâ te'külû*) "Yemeyiniz..." Nehy-i hâzır. Muhatap olan müslümanlar. Müslümanlara Allah-u Teàlâ Hazretleri buyuruyor ki: "Yemeyiniz!.." Neyi?.. (*Emvâleküm*) "Mallarınızı, birbirlerinizin mallarını..."

Tabii, insanın kendi malını yemesi aklen, mantıken, dinen gayet tabii bir şey... Mallarınızı yemeyiniz; yâni "Birbirlerinizin mallarını aykırılamasına, çaprazlamasına yemeyin! Onun malını ötekisi, ötekisinin malını berikisi yemesin!" mânâsına... "Mallarınızı yemeyiniz, (*beyneküm*) aranızda. (*Bi'l-bâtıli*) Boş yere, bir mesned olmadan, bâtıl yere, nâhak yere, haksız yere birbirlerinizin mallarınızı aranızda yemeyiniz! Bir takım yalan yanlış işlemler, oyunlar, dalavereler, dolaplar çevirerek birbirlerinizin mallarını yemeyiniz!"

(*Ve tüdlû bihâ ile'l-hükkâm*) Bu hâl cümlesi oluyor. "Bu hakları hükmedicilere havale ederek, sarkıtarak, onlara pas vererek..." diyelim; futbol tabiri, ayaktopu tabiri olunca o zaman anlar gençler. Eski kelimeleri kullansak, anlayamazlar. "Onlara pas vererek, onları aracı yaparak, hükmedicileri arada aracı olarak kullanarak, birbirlerinizin mallarını boş yere yemeyiniz, haksız yere yemeyiniz!"

(*Lite'külû ferîkan min emvâli'n-nâsi bi'l-ism*) "Karşı tarafın mallarının bir parçasını yemek için onları o hâkimlere götürerek, 'Onlar öyle aleyhte hüküm verir de, ben de bu sûretle o malları yerim!' diye, insanların mallarını günah ile, zulmederek yemeyiniz."

(*Ve entüm ta'lemûn*) Bu da hâl cümlesi. "Siz kendinizin haksız olduğunuzu bildiğiniz halde..." Bilip duruyorsunuz ki siz haksızsınız. Ama, "Hâkime götürürsem, orada şöyle şöyle işler çevirir, şöyle şöyle tedbirler alır. Böyle böyle yaparsam, o malı sonunda ben yerim!" diyerek, günah yoluyla birbirlerinizin mallarını yemeyiniz; ey müslümanlar, ey mü'minler, ey insanlar!..

Tabii mü'min de olmasa, herkesin adalet etmek vazifesi, yaşamın en önemli kuralı adalet. Toplum yaşamının, insanların topluluk halinde yaşamasının en önemli kuralı, haksızlık yapmamaktır, yâni adalet eylemektir, haklı davranmaktır. "Öyle haksız yere, içinizden domuz gibi, tilki gibi bilip dururken, birbirlerinizin mallarını yemeyiniz!"

Ayet-i kerime bu.

Buradaki kelimeler: *Bâtıl*, *batala* kökünden ism-i fâil sîgası; boş olan, içi olmayan, aslı, esası, temeli olmayan, gidici olan

mânâsına... Boş kelimesiyle tercüme edebiliriz. Bâtıl kelimesini zâten Türkçe'de de kullanıyoruz. Yâni aslı, esası, temeli olmayan mânâsına kullanılıyor bâtıl sözü. *Butlan* da masdar, bâtıl oluş mânâsına biraz eskilerin bildiği bir kelime. "Bu işin butlanı anlaşılmıştır." Yâni, "Bâtıl olduğu anlaşılmıştır." demek.

Tüdlû, *edlâ-yüdlî-idlâen*; if'al bâbından bir masdarın muzârisinin meczum şeklidir. Yâni, *tüdlûne* idi aslında ama, (*ve lâ te'külû*) nehy-i hâzır olduğundan, emir veya nehyin karşılığı olan, cevabı mahiyetinde olan cümlenin, o kısmındaki şimdiki zaman fiilinin meczum olması lâzım! Meczum olunca, burada *nun* düşüyor, *tüdlûne*'nin *nun*'u düşüyor.

(*Tüdlû bihâ*) *bihâ*'daki *hâ* zamiri *emvâleküm*'e gidiyor. Yâni "Mallarınızı sarkıtarak, havale ederek, pas ederek..." Nereye?.. (*İle'l-hükkâm*) "Hâkimlere..." *Hükkâm*, *hâkim* kelimesinin çoğulu, ism-i fâilin çoğulu bazen böyle gelir. *Sâkin*, bir yerde mesken edinmiş, oturan kimse; *sükkân,* oturanlar. *Hâkim*, hükmedenler; çoğulu *hükkâm* geliyor. *Zürra'*, ziraat yapanlar gibi. *Tüccâr*, tâcirler gibi.

Hakimler kimler?.. İki kimse birbiriyle davacı, iddiacı oldukları zaman, iki tarafı dinleyip, haklıyı haksızdan ayırmaya çalışan insanlar demek. Şimdi insanlar birbirleriyle hasımlaştıkları zaman, yâni davalı oldukları zaman ne yaparlar? Birisi bir şey iddia eder, ötekisi onun zıddını, karşıtını iddia eder. O zaman, birisi bu işi çözümlesin diye hakime giderler, anlatırlar. Hakim iki tarafı dinler, delillerini sorar:

"—Belgelerin, delillerin var mı?" der, dinler.

"—Şahitlerin var mı?" diye sorar.

Ondan sonra:

"—Sen haklısın!" diye bir karar verir.

İşte hakimlere bu işi götürmek nasıl olur, ne sebeple olur?.. "Hakime götürürsem, orada yalancı şahit gösteririm, rüşvet veririm veya şöyle yaparım, böyle yaparım; haksız yere ben bu adamın malını yerim." diye bir tedbir kafasında düşündüğü için hakime götürür.

Halbuki kendisinin haksız olduğunu bilen insan, "Tamam kardeşim, sen haklısın, ben haksızım!" diyecek, dava olmayacak, orada hallolacak iş ama, haksızlığını bildiği halde vazgeçmek

istemiyor, karşı tarafın malını yemek istiyor. O zaman hakime havale eder, işi hakime götürmeye çalışır. Hakime gidince de işte orada, arada bir oyun oynayarak, onu yemek isteyebilir.

"İşte böyle yapmayınız ey müslümanlar! Bile bile, kendinizin haksız olduğunuzu bilip dururken, işi hakime götürüp oradan uygun karar çıkartıp da, kendinizin olmayan malları yemeyiniz!" demiş oluyor.

Emvâl, malın çoğulu, varlıklar demek.

b. Ayetin Sebeb-i Nüzûlü

Bu ayet-i kerime neden nâzil olmuş? Sebeb-i nüzûlü neymiş acaba?..

Sebeb-i nüzûl olarak iki şey zikrediliyor. Sebeplerden bir tanesi: İmrü'l-Kays ibn-i Âbis el-Kindî hakkında inmiştir bu ayet-i kerime deniliyor. Rebîatü'bnü Abdan el-Hadramî, yâni Hadramevtli Abdan oğlu Rebia isimli şahıs, Kinde kabilesinden İmrü'l-Kays ibn-i Âbis el-Kindî'yi, bir toprak parçası, tarla, bahçe, arazi için dava etmiş. "Bu arazi benimdir." demiş.

Dava edince, Peygamber SAS bu Rebîatü'bnü Abdân'a sormuş:

"—Sende bu arazinin senin olduğuna dair bir belge var mı?.. Evet, sen 'Burası benim!' diyorsun; bir belgen, bir beyyinen, bir açıklayıcı vesikan, şahid vs. var mı?" diye sormuş.

O da:

"—Yok!" demiş.

Bu sefer İmrü'l-Kays'a demiş ki:

"—Bu benim diyor ama tapu yok, belge yok, şahid yok; isbat edemiyor. O zaman sen, 'Onun değil benimdir' diye yemin et bakalım!" demiş.

O da yemin etmeğe kalkışmış. Yâni yemin edecek, "Bu benimdir!" diyecek. Onun üzerine Peygamber Efendimiz, yeminden önce bir hatırlatma yapmış, ayet-i kerime okumuş, Allah-u Teàlâ Hazretleri Kur'an-ı Kerim'de buyurmuş ki:

إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَ أَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً أُولٰئِكَ لاَ خَلاَقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلاَ يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ

الْقِيٰمَةِ وَلاَ يُزَكِّيهِمْ ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (آل عمران:٧٧)

(*İnne'llezîne yeşterûne bi-ahdi'llâhi ve eymânihim semenen kalîlen ülâike lâ halâka lehüm fi'l-âhireti ve lâ yükellimühümü'llàhu ve lâ yenzuru ileyhim yevme'l-kıyâmeti ve lâ yüzekkîhim, ve lehüm azâbün elîm.*)

[Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince, işte bunların ahirette bir payı yoktur. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azab vardır.] (Âl-i İmran, 3/77)

"Böyle yeminlerle dünyevî bir menfaat sağlamak isteyenler, dünyada bir menfaat sağlasalar bile, karınlarına ateş, cehennem ateşi yiyorlar demektir. Yâni cehenneme gidecekler, cezayı çekecekler." diye ihtar etmiş. "Yalan yere yemine kalkışma! Çünkü, birisinin malını almak kötü ama; haksız olduğunu bile bile, yalan yere yemin etmek daha da kötü..." demiş.

Hem de bunu bir de Allah'ın Rasûlü, Peygamber-i Zîşânımız Muhammed-i Mustafâ Efendimiz'in karşısında yapmak daha da kötü olacağından, yemin edecek şahsa demiş ki:

"—Sen istersen bu ayeti hatırla!.."

Hatırlatmış. İmrü'l-Kays yeminden çekilmiş ve araziyi bu Âbis ibn-i Abdan el-Hadramî'ye bırakmış.

Burada bir şeyi düzelteyim, elimdeki öteki kaynaklara bakarak ismi doğru söylüyorum, Elmalılı tefsirinde bu şahsın baba adı zikrediliyor, yâni kendi adı zikredilmiyor. Orada bir hafif atlama var, eksiklik var. Araziyi teslim etmiş, onun üzerine bu ayet-i kerime inmiş. Bir rivayet bu...

Diğer bir rivayet de Ümm-ü Seleme RA'dan:[55]

---

[55] Buhârî, *Sahîh*, c.II, s.867, *Mezâlim* 51/17, no:2326; Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1337, no:1713; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.325, no:3583; Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.624, no:1339; Neseî, *Sünen*, c.VIII, s.233, no:5401; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.777, no:2317; İmam Mâlik, *Muvatta'* (Rivâyet-i Yahyâ), c.II, s.719, no:1399; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.VI, s.308, no:26668; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.XI, s.459, no:5070; İmam Şâfiî, *Müsned*, c.I, s.150, no:728; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.IV,

أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ جَلَبَةَ خَصْمٍ بِبَابِ حُجْرَتِهِ فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ ، فَقَالَ : إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ ، وَ إِنَّهُ يَأْتِينِي الْخَصْمُ ، فَلَعَلَّ بَعْضَهُمْ أَنْ يَكُونَ أَبْلَغَ مِنْ بَعْضٍ ، فَأَحْسِبُ أَنَّهُ صَادِقٌ ، فَأَقْضِي لَهُ. فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ مُسْلِمٍ ، فَإِنَّمَا هِيَ قِطْعَةٌ مِنْ النَّارِ. فَلْيَحْمِلْهَا أَوْ يَذَرْهَا (خ. م. د. ت. ه. حم. قط. طب. ق. عن أم سلمة)

(*Enne rasûlü'llàh SAS semia celbete hasmin bi-bâbi hucratihî, feharace ileyhim*, *fekàle*) Rasûlüllah SAS, insanların dışarıda seslerini yükselttiklerini, birbirleriyle davalı olan kimselerin bağırışlarını, münakaşalarını duymuş. Dışarı çıkınca onlara buyurmuş ki:

(*İnnemâ ene beşerün*) "Ben sadece bir kulum. (*Ve innehû ye'tînî'l-hasmu*) Bana birbirlerine davacı, davalı olacak insanlar geliyor; (*felealle ba'duhüm en yekùne ebleğa min ba'd*) belki birisi daha belâgat sahibidir, hakkını iyi müdafaa edebiliyordur, öteki edemiyordur. Öteki suskun ama haklı, berikisi konuşuyor ama haksız. (*Feahsibu ennehû sàdikun*) Ben o hak hukukunu güzel müdafaa edene, doğrudur diye onun lehine hükmedebilirim.

Ama kim böyle yalan yeminle veyahut bu şekilde haksız olduğu halde cerbezeyle, belâgatla, fesâhatle, kitâbî konuşmakla, avukatlıkla, lâfazanlıkla böyle yaparsa; (*femen kadaytü lehû bi-hakkı müslimin*) bir peygamber olarak, bir müslümanın hakkını onun diye ben hükmetsem bile; (*feinnemâ hiye kıt'atün mine'n-*

---

s.239, no:126; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XXIII, s.380, no:902; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.II, s.239, no:1855; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XII, s.456, no:7027; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.IV, s.541, no:22974; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.IV, s.388, no:5495; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.X, s.143, no:20290; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.482, no:5984; Tahâvî, *Şerhü'l-Maànî*, c.IV, s.154, no:5680; İshak ibn-i Râhaveyh, *Müsned*, c.IV, s.61, no:9; Hz. Ümm-ü Seleme RA'dan.

nâr) o cehennemden bir parçadır, ateş parçasıdır. (*Feyahmilhâ ev yezerhâ*) Hadi bakalım o cehennem ateşini yüklensin veya terk etsin!" mânâsına böyle bir rivayet var.

Onun üzerine ikisi de ağlamışlar. Bu gelenler, işin içinde cehennem ateşi bahis konusu olunca, Efendimiz'in sözünden duygulanmışlar. "Benim hakkım arkadaşımın olsun." demişler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz de:

"—Haydi bakın, inceleyin biraz daha... Sonra kura çekin, sonra da birbirinizle helâlleşin!" buyurmuş.

Böyle bir hadis-i şerif kaynaklarda rivayet ediliyor.

Demek ki, buradan çıkan bir hususu beyan etmemiz gerekecek: Peygamber SAS'e birisi geldiği zaman, eğer o kimse haksız da yalan yere yemini ediyorsa, Allah-u Teàlâ Hazretleri tabii Rasûlüne; "Ey Rasûlüm bu yalan söylüyor." diye bildirirse, bildirir. Peygamber Efendimiz bilir ama, Peygamber Efendimiz örnek insan. Peygamber Efendimiz'den sonra başka hâkimler ya bilir, ya bilmez. Yâni, ya evliyâdır, ya da Allah bildirmez. O da dinlediklerinin fesahatine, belâgatına, cerbezesine, avukatlığının kuvvetine göre, konuşmasına göre, "Galiba bu haklı." der. Yâni, onun hakkında hükmeder ama, aslında o haksız. Böylece o cehennem ateşi yemiş olur.

Kàdı Şüreyh, meşhur devirlerin meşhur hakimlerinden, adaletiyle tanınmış bir kimse... Karşısına dâvâlı geldiği zaman, dermiş ki:

"—Ey filanca, ben senin lehine hükmedebilirim. Senin haksız olduğunu hissederim ama, hâkim olarak bana getirilen belgelere bakarak, onlara dayanarak hüküm vermek zorunda olduğumdan, sen yalancı şahid getirerek veya sahte belge getirerek beni yanıltabilirsin. Fakat, benim senin lehine hükmetmem, sana haramı helâl hâle getirmez." buyururmuş.

Yâni, her davalıya bunu böyle söylüyor:

"—Bak, doğru konuş! Ben senin lehine hükmetsem bile, sen sonra cezayı çekersin!" demek istiyor.

E kadı böyle adlî hata yaparsa, yâni haksızı haklı sanıp onu lehine hükmederse; o zaman kadı sevabı alır, haksız olan cezayı ahirette fazlasıyla çeker, ettiğine pişman olur. Bazen de tabii

hakimlik kuralı, gelen belgelerin yanlış olduğunu isbat edemezse; sırf zannına göre, içindeki duyguya göre hareket etmez, belgelere göre hareket eder. Ama o belgelerde bir sahtelik, yanlışlık varsa, o anlaşılmamışsa; gene o sahtekârlığı yapan cezayı çeker.

Bu ayet-i kerimede buyruluyor ki: "İnsanların mallarını, mülklerini, varlıklarını, paralarını bâtıl yere yemek..." Bazı mallar yenmez, meselâ tarlasını almışsa, tarla yenmez. Yemekten murad, ekseriyetle alınan şeyle geçim sağlanıyor, yenilip içiliyor, onun için deniliyor. Yâni, haksız yere almak demek. Buradaki yemek kelimesi, ağleb-i ihtimâlât, yâni ihtimallerin en çoğu veya ekser-i ihtimâlât, ihtimallerin en çoğundan dolayı böyle isimlendirilmiş oluyor.

Türkçe'de de böyle denir:

"—Falanca adam, çatır çatır yetimin malını yiyor." denir.

Halbuki, meselâ arabasını almışsa, arabayı yemek mânâsına değil o. Yâni, haksız yere üzerine geçirdi mânâsına geliyor.

c. Haram Kazanç Çeşitleri

Birisinin malını bile bile haram yoldan almak şu şekillerde olur. Şöyle özetliyor müfessirler, Hâzin tefsirinden:

1. Başkasının malını doğrudan doğruya saldırıp yağmalamakla, gasb ederek alabilir. Yâni, adamın bileği kuvvetli, çete sahibi, zorba, etrafı kalabalık, doğrudan doğruya hücumla, baskıyla, yağmalayarak, kasıtla alıyor.

Tabii haram... Bu dünyada gücüm var diye o mazlumun, zavallının, güçsüzün malını alıyor ama, ahirette hesabı var. Bu dünya imtihan dünyası... Bu dünyada çok iyi bir müslüman, harbe gidiyor, şehid oluyor. Yâni, hayatını kaybetmek bile önemli değil. Kaldı ki malı kaybolacak, ne olacak? Asıl mühim olan ahiret... Gasb edenin, yağmalayanın, talan edenin, ebedî hayatı, ahireti sönüyor.

2. Eğlence yoluyla almaktır, yemektir. Bu nasıl olur?.. Meselâ kumar. Oynuyor, hem zevk, heyecan; "Kazandım mı, kaybettim mi?" bilmem ne derken, gecesi sabaha kadar sigara dumanları arasında geçiyor. Kumardan para kazanıyor. Bu da haram. Haklı

bir kazanç değil.

Veyahut, şeriatta yasak olan bir faaliyeti yapıp da, para kazanmak şeklinde olursa. Ücret almış ama, o işi yapmak helâl değil ki, ücret almak helâl olsun!.. Öyle olabilir.

Ben hiç unutmuyorum, bir zamanlar bir gazetede, böyle yaşlı Osmanlıdan kalma bir yazar vardı. O bir Fransız artistine: "Aşüfte, bilmem ne..." gibi kötü lâflarla sataşan bir yazı yazmıştı. Hiç unutmuyorum, Fransa'dan o aşüfteden bir yazı gelmişti. Diyor ki:

"—Ne diye böyle aleyhimde yazı yazmışsın? Ben şu kadar para kazanıyorsam, devletime şu kadar vergi veriyorum!" diyor.

Yâni, vergi vermeyi iyi vatandaşlığın şartı olarak görüyor. Tabii dünyalar, mantıklar çok farklı. Bu, kazanç yolunun yanlış olmasından dolayı dil uzatıyor, söz söylüyor kadına. O da evet, yaptığı iş yalan yanlış, dinin yasakladığı bir yol ama; "Para kazanıyorum, kazanınca vergimi veriyorum!" diyor.

Haram yolla para kazanıp da vergisini vermek, acaba insanı kurtarır mı?.. Hayır, kurtarmaz. Bir insan haram mal kazansa, bu kazandığı malla hayır hasenat yapsa, kabul olur mu?.. Kabul olmaz. Peygamber SAS, kabul olmayacağını beyan ediyor. Bu mal derlenir, toplanır, adamın yüzüne çarpılır. Adam da, mal da cehenneme atılır.

Binâen aleyh, bir harâmî yol kesse, zenginden paraları alsa, fukaraya öbür tarafta dağıtsa; "Vay be bu adam amma merhametli!" diyebilir miyiz?.. Merhametli ama, zenginin parasını haksız yere alıyor. Elde ediş şekli haram... Öbür tarafta hayır kabul olur mu?.. Haramdan hayrı kabul olmaz.

Bazıları haramı işlerler, yerler, kazanırlar; sonra ahir ömründe pişman olurlar:

"—Ben bunla şunu yapayım, bunu yapayım, çeşme yaptırayım, okul yaptırayım, kurtulayım!.." derler.

Kurtulamaz, çünkü haramdan hayrı Allah kabul etmiyor. Peygamber Efendimiz, Allah'ın kabul etmeyeceğini bildiriyor. Kazancın helâl olması lâzım! Müslümanlıkta kazanç helâl olsun ki, hayrı da makbul olsun... Yoksa, haramdan hayratı Allah kabul etmiyor.

Peygamber SAS Efendimiz bir başka hadis-i şerifinde, uzun yolculuğa çıkan, saçı başı karışmış, toza batmış bir şahıstan bahsediyor. Buyuruyor ki:[56]

يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ: يَا رَبِّ، يَا رَبِّ! ومَطْعَمُهُ حَرَامٌ، ومَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَ مَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَ غُذِيَ بِالْحَرَامِ؛ فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذٰلِكَ؟

(م. ت. عن أبي هريرة)

(*Yemüddü yedeyhi ile's-semâ'*) "Ellerini açmış, semaya uzatmış, (*Yâ rabbi, yâ rabbi*) 'Ey Rabbim, ey Rabbim!' diye yana yakıla dua ediyor. (*Ve mat'amühû harâmün*) Halbuki yediği haram, (*ve meşrabühû harâmün*) içtiği haram, (*ve melbesühû harâmün*) giydiği haram, (*ve guziye bi'l-haram*) ve haramla beslenmiş. (*Feennâ yüstecâbü li-zâlike*) Böyle bir kimsenin duası nasıl kabul olunsun? Allah onun duasını nasıl kabul etsin?.."

Yâni, yediği, içtiği, giydiği haram olunca, duasını kabul etmiyor Allah... Kazancı haram olunca, sadakasını da Allah kabul etmiyor.

Yâni, o mantık artık nerenin mantığıdır bilmiyorum, Robin Hud'un mu, bilmem kimin mantığıysa... İslâmî mantıkta kazanç tertemiz olacak. El emeğine veya bilgiye dayanacak, hünere dayanacak, sanata dayanacak; meşrû bir yolla olacak. Gayr-i meşrû yolla olunca, o haram oluyor.

İçkinin parası, eğlencelerin parası... Kumarhane çalıştırıyor,

---

[56] Müslim, *Sahîh*, c.II, s.703, *Zekât* 12/19, no:1015; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.220, *Tefsir*, no:2989; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.328, no:8330; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.389, no:2717; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.II, s.49, no:5738; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.346, no:6187; İshak ibn-i Râhaveyh, *Müsned*, c.I, s.241, no:199; İbnü'l-Ca'd, *Müsned*, c.I, s.296, no:2009; İbn-i Ebi'd-Dünyâ, *Vera'*, c.I, s.83, no:115; Abdullah ibn-i Mübarek, *Zühd*, c.I, s.154, no:456; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.124, no:3236; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.X, s.453, no:10019.

kumar haram meselâ. “Ve buna benzer şeyler.” diyor tefsir kitabı.

Tabii şimdi, kumarhanenin açılmasına devlet izin veriyor. Yâni bilmiyorum izin veriyor mu, yasaklıyor mu; birçok yerde kumarhane var. Belki de kumara izin vermiyor da, belki sınırlı bazı dış ziyaretçilerin, turistlerin geldiği yerlerde belki müsaade ediyor da ses çıkartmıyor. Belki bazı yerlerde de müsaade etmiyor. Kanunu bilmiyorum ama, kanunen uygun olsa bile, nihayet kumarda bazı insanlar kaybediyor. O kaybedenlerin hepsi de, kaybettiği zaman aldırmayacak kimseler değil. Bazısının ocağı sönüyor.

Kumar İslâm’da yasak... Hatta Peygamber Efendimiz zamanında deveyi bölerlermiş, ondan sonra kur’a ile bazılarına çıkarmış, bazılarına çıkmazmış. Buna *meysir* deniliyor. O bile yasaklanıyor:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (المائدة:٩٠)

(*Yâ eyyühe’llezîne âmenû inneme’l-hamru ve’l-meysiru ve ensàbu ve ezlâmü ricsün min ameli’ş-şeytàn*) “Ey iman edenler! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytanın işlerinden birer pis iştir; yâni haramdır. (*Fe’ctenibûhu*) Bunlardan sakının ki, (*lealleküm tüflihùn*) felâh bulasınız.” (Mâide 5/90) buyruluyor.

Demek ki, bu yollardan olursa o da haram oluyor. Başka:

3. Rüşvet vererek, rüşvet alarak birisinin malını yemek. Hakim rüşvet almışsa o da haram oluyor.

Yalan şahitlik yapmak. Adliyenin önünde dolaşıyormuş adam... Yukarıdan başka birisi patır patır merdivenlerden iniyormuş, bakıyormuş böyle:

“—Ya yukarıda benim bir davam var. Sen bana şahit olur musun?..”

“—Olurum!”

“—Ne kadar?”

“—300, 500...”

Pazarlığı yapıyorlarmış. Yukarıda, “Ben bu adamı tanıyorum,

bu böyle oldu.” diye yalancı şahitlik yapıyorlarmış. Tamam o da parayı alıp gidiyormuş. Yalancı şahitlik...

4. Hainlik yaparak, hıyanet etmek suretiyle para kazanmak. Bu nasıl olur?.. Kendisine bir şey bırakılmış, “Bu sende dursun, sonra gelip alacağım!” diye emanet bırakılmış. Onu inkâr ediyor, vermiyor, “Yok, böyle bir şey vermedin!” filan diyor.

İşte bunlardan biri, bu sayılan çeşitlerden biri olabilir. Bunlar tefsir kitaplarında zikredilen haram kazanç çeşitleri.

d. Bir Şeyin Haram Olması

Allah rahmet eylesin cümlesine... Bu konuşmalarda bilgilerinden istifade ettiğimiz ulemamızın kabirleri nur dolsun, ruhları şâd olsun... Allah sizlerden, onlardan, hepinizden, hepimizden razı olsun...

Elmalılı da, çok güzel özetleme yapmış, hoşuma gitti. Ayetin mânâsını anladık ama, sohbet tamam olsun diye, onu da şöyle bir özetleyelim. İslâm’ın dünyanın meselelerine, hayatın meselelerine bakışındaki berraklığı ve nasıl meseleleri yukarıdan kuş bakışı, harita gibi dosdoğru gördüklerini, hiç böyle yamukluğa meydan kalmadığını gösteren bir değerlendirme... Yâni ظ meseleleri incelemekte fıkhın parlaklığı, üstünlüğü ve güzelliği çok güzel görünüyor.

Diyor ki:

“—Bir malın haram olması, ya aynından dolayıdır, ya da iktisabından dolayıdır.”

Aynından dediği; burada maddesi, yâni kendisi, bizzat o şey haramdır. Onun için haramdır. Ya da helâl bir şeydir de, hırsızlık yoluyla alınmışsa; iktisabından dolayı haram olur. Meselâ, erik helaldir, yenilmeyecek bir şey değil ama, hırsızlıkla aldı; onun için haram olur. Bu iki şeyden dolayı olabilir.

Bazı şeyler, sırf kendisi haram madde olduğu için haramdır. Onları yediği zaman, haram oluyor. Meselâ: Üzüm suyu helâldir; çünkü, üzüm suyu içtiğin zaman aklın yerinde durur. Ama, şarap olduğu zaman haramdır. Çünkü şarap içtiğin zaman, aklın gidiyor. Halbuki aklın gitmemesi lâzım!

İslâm'ın koruduğu önemli varlıklarımızdan, değerlerimizden birisi de akıldır. İslâm aklı korumaya çok önem veriyor. Aklı giderecek şeyleri de yasaklıyor. İçki aklı giderir, şuuru giderir; tamam yasaklıyor. İçen, araba kullanan, Boğaz'a uçar, Emirgân'da virajı alamaz, köprüden aşağı uçar.

Şimdi onları anlatmak için diyor ki: İlk kısım, yâni bizzat kendisi haram olanlar nedir? Bu haram mallar nelerdir? Ya bunlar maden cinsindendir, ya bitki cinsindendir, ya canlı hayvan cinsindendir. Biliyorsunuz mallar üç türlü oluyor ya: Ya madenlerdir, veya bitkilerdir, veya hayvanlardır.

Madenlerde zehir gibi, yiyene zarar verecek şey varsa, zehir haramdır. Zehiri yiyebilir mi insan?.. Yiyemez. Çünkü hayatı korumak da İslâm'ın önemli amaçlarından birisi... Hayatı korumak istiyor İslâm. Allah'ın İslâm'la koyduğu hükümler hayatı koruyor, aklı koruyor. İki tanesini öğrenmiş olduk.

Zehirler hayatı yok ettiğinden haram. Veyahut sıhhati gideriyor, sağlığı gideriyor. Meselâ hap var eczaneler üretmiş, fabrikalar hapı üretmiş. Ama bunu fazla miktarda alıp kafayı buluyorlarmış. Anadolu'da bazı yerlerde, birbirlerine kahvede ikram ediyorlarmış. İçince kafası uyuşuyor, bedeni uyuşuyor. Uyuşturuculuğa bir çeşit, yâni alıştıran bir şey. Bunlar yasaktır tabii, haramdır yâni.

Bu sohbetimi dinleyenler bilsin ki, o hap haram... Çünkü sen o onu içtiğin zaman, sıhhatin gidiyor, o da haramdır.

"—İşte şu hap çok şey yapmıyor..."

Öyle şeye lüzum yok! Yâni, kaçamağa lüzum yok, haramdır.

Aklı izale eden nedir?.. Sarhoşluk verici her şeydir.

"—İslâm şarabı yasak kılmış da, acaba şarap isminde olmayan öteki içkileri; yâni kafayı, aklı bozan, insanı sarhoş eden başka şeyler Kur'an'da zikredilmemiş, yalnız şarap denilmiş; onlar yasak değil mi?.."

Bütün sarhoşluk veren maddeler, —hatta sırf içecek olma şartı da yok— hepsi haramdır.

Geliyor birisi:

"—Ben içki içmiyorum."

Ne yapıyorsun?..

“—Duman kokluyorum.”

Duman koklasan da haram... Sigara dumanının içine uyuşturucuyu koyup, çekiyor içine; o da haram... İçki yok... İçki yok ama, duman kafayı bozuyor, aklı gideriyor, sıhhati de gideriyor; ondan haram. İster sıvı olsun, ister katı olsun, ister duman olsun, yâni gaz halinde olsun; maddenin üç halinden hangisi olursa olsun haram.

Hayvanlardan hangileri helâldir, hangileri haramdır?.. Bunlar ikiye ayrılıyor. Hayvanların bir kısmı yenilebiliyor, bir kısmı yenilemiyor. Yenilemeyen hayvanlar sıralanmış meselâ; pençesi olan, gagası parçalayıcı olan, avını avlayıp, parçalayıp yiyen kuşlar, hayvanlar yenilmiyor.

"—Meselâ, ben bir aslanı kessem yiyebilir miyim?.."

Yiyemezsin, çünkü bu tarife göre, etleri yenilmeyen hayvanlardandır. Etleri yenilen ve yenilmeyenleri, müslümanların güzelce sıra sıra öğrenmesi lâzım! Yenmesi helâl olan hayvanlardan, şeriatin emrettiği şekilde kesilenlerin eti helâldir. Öyle kesilmeyenlerin eti helâl değildir.

İşte hayvana acıdıklarından kesmiyorlarmış, kafasına bir tokmak vuruyorlarmış, hayvancağız ölüyormuş. Bu acımak mı?.. Neticede ölüyor. Ha kesmişsin, ha vurmuşsun... Tokmakla vurunca ölüyormuş, hem de kanı akmıyormuş. Kanı da yiyor adamlar. İslâmî usule göre kesilmedikçe, ölümü sağlanmadıkça, helâl olmaz.

Bizim arkadaşlardan bir tanesi Amerika’da Houstın’a gitmiş, büyük bir toplulukla, yüksek bir toplulukla... Orada,

“—Buyurun yemek yiyelim!” diye yemeğe davet etmişler.

Bizim kardeşimiz, oradaki yemeklerden etli olanları yememiş. Salata, sebze yiyebiliyor veya balık yiyebiliyor. Demişler ki:

“—Bu domuz eti değil, ye!”

Demiş ki:

“—Domuz eti olmayanlar da, İslâmî usule göre kesilmedikçe yenmez!”

“—Ne gibi?” demişler.

“—İslâmî usûle göre kesilecek, kanı akıtılacak, içinde kanı kalmayacak.”

“—Yâ, öyle mi?..”

Bir şaşırmışlar, Amerikalı alimler bir beğenmişler. Demişler ki:

“—Allah Allah! Şimdi bilimsel sonuçlara göre, çağımızda en son bilgilere göre, hayvanın kanı akıtılmadığı zaman, damarında kaldığı zaman, eti çok çabuk bozuluyor ve sağlığa zararlı oluyor. Kanın akıtılması, eti temizliyor.” demişler.

Hakîkaten İslâm’da kanın akıtılmasına, temizleme mânâsına *tezkiye* derler. Demek ki sıhhî bakımdan da, sağlık yönünden de iyi oluyormuş. Biz öyle olduğunu bilsek de, bilmesek de şeriatin, fıkhın ahkâmına göre ayarlıyoruz kendi gıdalarımızı...

Demek ki, yenilebilen hayvanlar usulüne göre, şeriatin gösterdiği usule göre öldürülmez, kesilmez, hazırlanmazsa; o da yenmiyor.

"—Tamam usûlüne göre kesildi..."

Bu kesilenin de her tarafı yenmez. Bazı tarafları yenilir, bazıları yenmez. Meselâ, kanı yenmez. Kan haramdır İslâm’da. Daha başka yenilmeyen şeyler var. Fıkıh kitaplarında belirtiliyor.

Mahiyeti itibariyle yenilmeyenlerin özetlemesini böyle yapmış

mübarek, nur içinde yatsın.

e. Helâl Kazanç Elde Edilmesi

Kazanç elde edilmesi, ele geçişi sebebiyle haram olanları sıralarken diyor ki: İnsanın bir malın sahibi olması, kendi isteğiyledir veya kendisinin ihtiyarı, seçmesi, gayreti olmadan oluverir.

"—Nasıl olur?.."

Meselâ, miras yoluyla gelir. Miras helâldir. Yâni, insanın annesinden, babasından, veyahut daha başka mirası kendisine gelecek akrabasından kendisine gelen miras helâldir. Eğer adam eşkıya ise, malını haramdan kazandığı belliyse; o zaman yenmez! Öteki türlü, onun kesbinin hesabını Allah, o mirası bırakan kimseye soracak. Mirası alan, helâl olarak alır. Yâni bu geliverir kendisi çalışmadan.

Veyahut kendisi elde eder bunu. Meselâ, ya kahren alır. Bu haramdır. Yâni yakasına yapışır, tabancayı dayar göğsüne, "Çık paraları!.." der. Tabii bu haram, çünkü kahren alınıyor.

Veya gönül rızasıyla alınır. Burada Elmalılı, *terâzi* demiş. *Terâzi* deyince tabii millet anlamaz. Terâziyle alınır demek; sanır ki seyyar satıcı, elinde iki kefeli terazi var. Bir tarafa kiloları koyacak, böyle değil... *Terâzi*, Arapça'da iki tarafın rızası demek. Karşılıklı rıza. Yâni, satanla alan razı olacak. Verenle alan razı olacak. Razı olmayınca, vermek istemediği halde alınınca, kahren alınmış oluyor. Yâni, zulmen alınmış oluyor.

Şimdi böyle kahren istemezse de, karşı taraftan almanın da helâl tarafı var: Meselâ ganimet helâldir. Düşman sana saldırmış, sen de çarpışmışsın, yenmişsin; ganimet helâldir.

Veyahut adam müslüman, zekâtı vermesi lâzım, zekâtını vermiyor. Ortada sürüleri var, malı var. Zekât düştüğü belli, vermiyor. Zekâtını İslâm devleti alabilir. Rıza göstermese bile alır.

Sonra, nafaka kendisinin üzerine boynunun borcudur. Hanımına, çocuğuna nafaka verecek; vermek istemiyor. Hakim zorla alır ondan... Yâni zorla almak, her zaman haram olmuyor. Şeriata uygun şartlardan dolayı olursa, olabiliyor. Onu izah etmiş.

Karşılıklı rıza ile alınan, iki tarafın rızasıyla bu tarafa geçen,

kazanılan mal nasıl olur? Ya bir karşılıkla alınır. "Yâni bir *ivaz* ile alınır" diyor. *İvaz*'ı tabii dinleyenler bilmediği için, ben "bir karşılık" diye söylüyorum. Meselâ, alışveriş. Sen bir şey verirsin, onun mukabilinde bir şey alırsın. Bu malın malla takası gibi. Ya da para verirsin ve para mukabili kıymetli bir şey alırsın. İvazla, yâni bir karşılıkla alıyorsun.

Ya da meselâ, mehirdir. Evlenmeye razı oluyor kadın, mehir hakkını, mehri alır. Hanım olmayı kabul ediyor.

Veyahut da, bir karşılık olmadan da geçebilir helâl mal. Meselâ, hibe eder, senin olur.

"—Ben bunu sana bağışladım!"

"—Hay Allah razı olsun..."

Vasiyet eder:

"—Bu malımın şu kadarını falanca kimseye verin; sevdiğim bir kimseydi." der.

Öyle mal sahibi olur.

Demek ki, helâl tarafları var. Helâl olmayan tarafları var. Müslüman bunları bilecek. Tabii faizin haramlığı biliniyor. Sonra meselâ ticarethânesi var, ticarethanesi helâl mal satıyor. Meselâ, kumaş satıyor, dürüst de iş yapıyor. Haksızlık, aldatmaca, yalan yere yemin ve saire yok. Ama cuma gününde alışverişi bırakın diyor Allah-u Teàlâ Hazretleri. Cumaya gidecek gibi...

İşte böyle, bu yolları kuş bakışı anlatmış. Tefsir kitaplarını okursak, her şeyi kökünden temelli olarak anlayacağız.

"—Helâl yeyin!" diyor Allah-u Teàlâ Hazretleri bu ayet-i kerimede. "Haram malı yemek için de, hâkimlere müracaat edip, rüşvetle ve aldatarak, yalancı şahid kullanarak, sahte belge kullanarak bir takım oyunlar yapmayın!" buyuruyor.

Bazen meselâ, ihtiyar kadınların veya meseleleri bilemeyen insanların parmağını bastırıyorlar bir kağıda. Sana şunu alacağız, bunu alacağız filan diye, falanca yerdeki tarlasını haksız yere öbür tarafa geçiriyorlar. O arada tabii, tapu memuruna ve sâireye de, "Bu işi çok kurcalama!" diye bir şeyler veriyorlar. "Böyle şekillerle, işi hakimlere pas ederek, havale ederek, insanların bir kısmının mallarını günah yoluyla almaya kalkışmayın!" diye tehdit var.

Bunu yapmayın diyor Cenâb-ı Hak... Böyle yaparsa ne olur?

Cenâb-ı Hakk'a asi olanların sonunun ne olacağını, Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetleri, çok çok güzel anlatıyor. Hatta bazen bir itaatsizlikten dolayı bile ahireti mahvolabilir bir insanın... Onun için, insanların tir tir titremesi lâzım, takvâ ehli olması lâzım! Allah'tan sakınıp çekinmesi lâzım! Cehenneme düşmekten korunması lâzım! Ahirette azaba çarpılmaktan, öyle bir duruma düşmekten uzak durmaya çok ihtimam etmesi lâzım!..

"—Hocam şimdi bu devirde kimse senin bu dediklerini uygulamıyor, kimse böyle kazancı düşünmüyor, herkesin gözü dönmüş..."

Bir kere, herkesin demeyelim. Bu söz, yâni "Dünyada artık iyi insan kalmadı." demek doğru değil. Allah'ın nice iyi kulları vardır, sessiz, sedasız. Çünkü iyi kullar, "Ben iyiyim!" diye, "Gıtgıt gıdak!" diye, bangır bangır bağırıp söylemezler, sesiz dururlar. Onun için iyileri kimse görmez. Daha bizim toplumlarımızda nice kahraman, böyle helâl lokma yiyen, haramdan kaçınan, tertemiz, pırıl pırıl nurlu alınlı insanlar vardır.

Temenni ederiz ki, toplumumuz saçmalıklardan, yanlış eğilimlerden, dışarıdan gelme yalan yanlış hırslardan, dünya görüşlerinden, inançsızlıktan; hesap korkusunu hiç düşünmeyip vur patlasın, çal oynasın çılgınca yaşamaktan korunsun... Anlasın ki hesap var, ahiret var, dünya hayatı fâni... Çünkü herkes ölüyor.

f. Nasibi İnsanı Arar

Ben bugünkü sohbette şöyle düşünüverdim; benim tanıdığım insanlardan nice zalim insan hatırlıyorum, öldü tabii. Ölür ölmez, ahiretteki azabı kabirde bile başladı. Nice mazlum insanlar da öldü. Tabii mazlumun Cenâb-ı Hak yaveri, yardımcısı oluyor ahirette; taltif ediyor. Onlar için kötü bir şey yok. Yâni, mazlumun ağlamasından ziyade, zalimin ağlaması lâzım. Çünkü ebedi hayatı sönüyor, ebedi hayatı mahvoluyor.

Mü'min insan dürüst davranır. Dürüst davranan insanlar aç ve açık kalır diye bir şey yok. Cenâb-ı Hak kollar, Cenâb-ı Hak kayırır, Cenâb-ı Hak yardım eder, Cenâb-ı Hak ihsan eder; nasibi ne ise yine ona gelir. Çünkü Peygamber Efendimiz buyuruyor ki:

"—Senin nasibin de, senin onu aradığın gibi, o da seni arıyor, o

da karşıdan sana doğru geliyor.”

Bunu mânevî bakımdan, kesin olarak bilmesi lâzım insanın…

Nasibi gelecek kendisine ama, gelişi iki ihtimal ile gelir. Meselâ; bir ekmek yiyecek, yarım kilo et yiyecek, şu kadar tereyağı yiyecek, şu kadar baklava yiyecek; nasibi bu... Bu nasibi gelir ama, ya haramdan gelir... O zaman günaha girer, ahirette cezasını çeker. Yaptığı şey burnundan fitil fitil gelinceye kadar... Ya da helâlinden gelir.

Müslümanın bütün hüneri, bir müslümanın dikkat etmesi gereken ince nokta, kazancı nasıl olsa o gelecek, ne fazla, ne az... Gidecek olanı kimse engelleyemez. Akacak kan damarda durmaz. Cebinden gidecekse, keseden gidecekse, gider. Ya da, gelecek olanı kimse engelleyemez, ne olursa olsun yine gelir.

“Kadının birisi, mirasını kendi öz kızına ayırmak istemiş, üvey üç tane masum kocasının kızından kaçırmış. Sonunda kendisi daha önce ölüvermiş. Bütün mallar bu sefer, o kaçırdığı kimselere gitmiş.” filan diye anlatırdı büyüklerimiz. Allah rahmet eylesin cümlesine...

Zalimlere bir gün Allah-u Teàlâ Hazretleri pişmanlığı gösterir; hem dünyada, hem ahirette... Sakın aldanmayın sevgili izleyiciler ve dinleyiciler, helâl lokma yeyin; alnınız açık olsun, başınız dik olsun!..

Hiç korkmayın! Yâni, helâl lokma yiyenler aç kalır, açık kalır diye bir şey yok. Sahabeden de öyle... Hem cennetlik Aşere-i Mübeşşere'den olup, hem de ashabın en zenginlerinden olan, bir orduyu tek başına teçhiz edecek kadar mal mülk sahibi olan insanlar da vardı. Allah zenginliği müslümana da verir, kâfire de verir. Fakirlik müslümana da gelir, kâfire de gelir. Ne fakirlikten korkun, ne de haram zenginliği arzu edin; helâlini isteyin!..

Cenâb-ı Hak cümlenize helâl, bol rızıklar versin, kimseye muhtaç etmesin... Helâl malınızın fazlasıyla, hayır hasenat yapmayı nasib etsin... Haramların her çeşidinden, bakışından bile korusun...

Eğer şimdiye kadar üzerimize haramın tozu yağdıysa, veyahut bilerek bilmeyerek hatalı işler yapmışsak Allah affetsin... Onları ödemeyi nasib etsin... Bundan sonraki ömrümüzü rızasına uygun geçirip, huzuruna yüzü ak, alnı açık varmayı nasib eylesin... Cennetiyle, cemâliyle cümlenizi müşerref eylesin... Habîb-i Edîbine komşu eylesin, aziz ve sevgili izleyiciler!..

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

15. 08. 2000 - AVUSTRALYA

9. AY'IN DURUMLARI

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 189. âyet-i kerimesine geldik. Bu akşamki sohbetim, bu ayet-i kerimeyle ilgili konularda olacak. Önce ayet-i kerimenin mübarek metnini besmele çekerek okuyalım!

Eùzü bi'llâhi mine'ş-şeytàni'r-racîm. Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:

يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ ، قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ ، وَلَيْسَ الْبِرُّ

بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى ، وَأْتُوا الْبُيُوتَ

مِنْ أَبْوَابِهَا ، وَ اتَّقُوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (البقرة:١٨٩)

(*Yes'elûneke ani'l-ehilleh, kul hiye mevâkîtü li'n-nâsi ve'l-hacc, ve leyse'l-birru bi-en te'tü'l-büyûte min zuhûrihâ ve lâkinne'l-birre meni't-tekà, ve'tü'l-büyûte min ebvâbihâ, ve'tteku'llàhe lealleküm tüflihùn.*) (Bakara, 2/189) *Sadaka'llàhu'l-azîm.*

Bu ayet-i kerime hilâl hakkında... Yâni, ayın en ince şekli. Hilâl kelimesini Türkçe'de herkes bilir. "*Çatma kurban olayım çehreni, ey nazlı hilâl!*"den herkesin duyduğu bir şey.

(*Yes'elûneke*) "Sana soruyorlar ey Rasûlüm!" Muhatap Peygamber Efendimiz tabii. Allah-u Teàlâ Hazretleri Habîbine, Peygamber Efendimiz'e buyuruyor ki: (*Yes'elûneke ani'l-ehilleh*) "'Bu hilâller nedir, ayın evreleri, inceliği, büyümesi nedir?' diye sana soruyorlar. (*Kul*) Sen onlara de ki: (*Hiye*) O hilâller, o ayın evreleri, değişik şekilleri, dolunay, yarım ay, hilâl, biraz daha karışık şekilleri; (*hiye mevâkîtü li'n-nâs*) bunlar insanlar için vakitleri tesbit vasıtalarıdır, zamanları tayin etme fırsatlarıdır, vesîleleridir, araçlarıdır, aletleridir. (*Ve'l-hacc*) Haccın da tesbitiyle ilgili bir imkândır, vasıtadır."

(*Ve leyse'l-birru bi-en te'tü'l-büyûte min zuhûrihâ*) "İyi müslümanlık, dindarlık, böyle müttakî, muhlis bir insan olmak,

birr ü takvâ sahibi olmak, evlere arkalarından girmek, gelmek değildir. (*Ve lâkinne'l-birre*) Birr ü takvâ sahibi halis muhlis, iyi müslüman, iyi dindar insan, (*meni't-tekà*) sakınan insandır. Yâni haramlardan, günahlardan Allah'ın rızasına aykırı işleri yapmaktan, ödevlerini ihmalden sakınan insandır."

(*Ve'tü'l-büyûte min ebvâbihâ*) "Evlere kapılarından girin! (*Ve'tteku'llàhe*) Allah'tan sakının ki, korunun ki, (*lealleküm tüflihûn*) felâh bulasınız." (Bakara, 2/189)

a. Ay'ın Yaratılışının Hikmeti

Şimdi burada, bir, Ay'ın durumları sorulmuş, buna verilen cevap var. Bir de, cahiliye devrinin ve Peygamber Efendimiz zamanında yaşayan insanların yaptığı, evlerin arkasından eve girmek adetinden bahsediliyor. Bunu dindarlık sanarak, takvâ sanarak, dînî bir usül olarak uygulayan kimselerin yaptıkları şeyin yanlış olduğunu; aklı başa alıp, her şeyi tabî haliyle yapmayı tavsiye eden tarafı var ayet-i kerimenin.

(*Yes'elûneke*) "Sana soruyorlar." Soranlar kimler?.. Tabii insanlardan bazıları sormuşlar Peygamber SAS'e. Bunların arasında ismi geçenlerden birisi de Muaz RA olacak. O zât-ı muhterem, o sahabi Peygamber SAS'e sormuş:

"—Yâ Rasûlallah, bu hilâlin durumu nedir? Bir zaman ince, ondan sonra kalınlaşıyor, sonra yusyuvarlak oluyor; sonra eksiliyor." diye sormuş.

Bir sebep bu, Muaz ibn-i Cebel RA'ın ve Sa'lebe ibn-i Gunm isimli sahabilerin —*rıdvanu'llàhi aleyhimâ*— soruları.

Bunlara karşı, Allah-u Teàlâ Hazretleri bu ayet-i kerimeyi indirmiş: "Sana hilâlin durumlarını soruyorlar: 'Bu hilâlin durumları nedir?..' (*Mevâkîtü li'n-nâsi ve'l-hacc*) İnsanlar için zamanların dönemlerini gösteren, haccın zamanını gösteren işaretlerdir."

Şimdi, insanoğlu tabii zaman denilen olayı, varlığı, kavramı ölçmek, tarif etmek ve zamanın belirli yerlerini tayin etmek, anlatabilmek istemiştir. Eskiden beri bu bir ihtiyaç... Bir olay, bir olaydan daha sonra oluyor, daha önce oluyor. Mazi var, şimdiki zaman var, gelecek zaman var... Bunu ne ile ölçeceğiz, bunu neye

bağlı ölçelim, yâni hangi esasa bağlayarak ölçelim?..

Allah-u Teàlâ Hazretleri bunun için, Dünya'nın peyki olarak, uydusu olarak Ay'ı yaratmış. Ay Dünya'nın etrafında dönüyor. Yavru bir peyk, bir uydu. Dünya'nın etrafında dönüyor, Dünya'ya tesir ediyor ve insanlara çeşitli şekillerde görünüyor.

Çünkü, Dünya'nın etrafında dönerken, Dünya'daki Ay'ı izleyen insanın gözüne göre, Güneş'e bakan yüzü aydınlık görülüyor. Eğer Güneş, bakan kimsenin yan tarafındaysa, o zaman Ay'ın bir kısmını aydınlanmış görüyor ve bir kısmını karanlık görüyor. Ay bu sefer o yanlığın durumuna göre, bakan kimseyle Ay'ın ve Güneş'in açılarının, konumunun haline göre, o aydınlık kısım az veya çok oluyor.

Eğer bakan kişiye göre Ay ile Güneş birbirine yakınsa, o zaman Güneş'in aydınlattığı kısım çok ince oluyor. Çünkü, aydınlanmış kısmı arkada kalıyor ve adeta Ay'ın arkasından bakmış oluyor insan. Çok ince oluyor.

Eğer Ay ile Güneş arasındaki açı büyükse, meselâ 90° ise, bu sefer Ay'ın yarısını aydınlanmış görüyor. Eğer açı 180° ise, yâni bakan kimsenin Güneş bir tarafında, Ay da tam aksi tarafındaysa; bu sefer Güneş'in aydınlattığı bütün tarafı gördüğünden, dolunay oluyor. Öbür tarafa dolaştığı zaman da, bu sefer yine yarım hale geliyor. Ama o zaman, evvelki aydınlanan kısmın karanlıkta kaldığını, bu sefer evvelce karanlık olan kısmın aydınlık olduğunu görüyoruz. Yâni, durum değişiyor. Çünkü, bu sefer 180 derecelik bir dönüş, yarım dönüş yapmış oluyor Ay.

Şimdi bu tabii bir durum... Bunu ilk insanlardan beri insan nesli, Ademoğlu hep görüyorlardı. Ve Ay'ın belirli zamanlarda muntazam olarak karşılarına çıkmalarından, zamanı bölümleyebiliyorlardı. Buradan ay dediğimiz olay doğmuştur. Kamerî ay, yâni Ay'ın ilk göründüğü hilâl halinin, sonra dolunay haline gelmesiyle ilgili halin tekerrürü, insanların zihinlerinde tabii bir zaman birimi meydana getirmiştir; buna ay diyoruz. Yâni, 29-30 gün olan bir zaman birimi.

Ay deyince biz iki şey anlıyoruz. Bir gökteki cisim, kamer; bir de senenin on iki parçasından birisi. Bunları şaşırmamak için ayrı kelimeler kullanmamız lâzım! Araplar buna *şehr* derler. *Şehrü*

ramazan, şehrü receb... gibi. Ötekisine de *kamer* derler. Bizde ay deyince, hem zaman birimi olan yılın on ikide biri anlaşılıyor, hem de gökteki cisim anlaşılıyor. Karışıklık oluyor. *Aydede* dersek, belki o zaman gökteki cisim daha iyi anlaşılmış olur. Anlaşılması kolay olsun diye, biz öyle diyelim!

Şimdi Aydede dolayısıyla, insanlar bir aylık zaman birimini eskiden beri tanımışlardır. Binâen aleyh doğaldır, tabii bir zaman birimidir.

(*Kul hiye mevâkîtü li'n-nâs*) "İnsanlar için vakitlerdir, vakit işaretidir." deniyor ki, bütün insanlık için, Hazreti Adem Atamız'dan bize kadar ve bizden sonra da bir zaman şeklidir.

Bu senenin on ikide biri olan bir aylık zamandan da, yine ayın durumlarına göre, hafta çıkmıştır. Çünkü Ay, bir bakıyorsunuz, hilâl oluyor; bir bakıyorsunuz, yarım ay oluyor... Bir bakıyorsunuz tam ay oluyor, dolunay oluyor, mehtap oluyor... Bir bakıyorsunuz yine yarım oluyor. Bu da bir aylık zamanın, dört şeklini insanların gözünün önüne serdiği için, dikkat edilirse çok eskiden beri, dünyanın her milletinde bir de hafta çıkmıştır.

Hafta niye yedi gündür de, dokuz gün değildir, altı gün değildir, beş gün değildir?.. Çünkü, Ay'ın yarım ay haline gelmesi yedi günde oluyor. Dolunay haline gelmesi de yedi günde oluyor. Tekrar yarım hale gelmesi yine yedi günde oluyor. Tekrar kaybolması yedi günde oluyor... Yirmi sekiz, küsuratıyla yirmi dokuz; işte bir ay oluyor. Tabii o küsuratı insanlar ince, hassas aletler olmadan anlayamazlar.

O bakımdan hem senenin bölümleri, hem de hafta dediğimiz olay, insanlar için bir zaman ölçüsü olarak çıkmıştır. Tabii Güneş'in de görülmesi kaybolmasıyla, gece gündüz zamanı çıkmıştır.

Cenâb-ı Hak Ay'ı yaratmasaydı Dünya'nın etrafında... Yâni farzlar, ihtimaller üzerinde duralım: Ay yaratılmamış olsaydı ne olurdu?.. O zaman, insanlar Güneş'in etrafında Dünya'nın dönmesinden bir senelik zaman birimini ölçemezlerdi, anlayamazlardı. Çok ince bir alim, derin, bu işin üzerinde duran bir kimse belki anlardı da, başkaları anlayamazlardı.

Hakîkaten, hilâlin böyle değişmesi, insanlara umumî olarak

bir zaman birimi. Yâni fakir, zengin, parası olan, olmayan, alet kullanabilen, kullanamayan, dağdaki çoban, köydeki köylü, şehirdeki medenî insan; hepsi için bir zaman birimi... Hikmeti bu. Yâni, yaratılmasının şekli ayrı; ama bir de sebep ve hikmeti, insanlar için bunun zaman birimi olmasıdır. Zaman birimi işareti olmasıdır.

Ve bir de, İslâm'ın en büyük ibadetlerinden hac da yine Ay'ın durumuyla ilgilidir. Tabii, Ramazan da Ay'a göre tutulur. Yâni, oruç ve hac gibi iki mühim ibadet, İslâm'ın emrettiği iki temel ibadet yine bu Ay'la ilgilidir. Bunlarla ilgili olarak ayet-i kerimeler geçiyor. Meselâ:

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ (البقرة:١٨٥)

(*Şehru ramadàne'llezî ünzile fîhi'l-kur'an.*) "İçinde Kur'an'ın indirildiği, veya hakkında Kur'an-ı Kerim'in indiği Ramazan ayı." (Bakara, 2/185) Sonra:

اَلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ (البقرة:١٩٧)

(*El-haccü eşhürun ma'lûmat.*) "Hac belli aylardadır." (Bakara, 2/197)

Sonra, birisinin beyi vefat edince, hanımının iddet beklemesi gerekiyor. Yâni, "O vefat eden kimseden evlâdı olacak mı, olmayacak mı?" diye:

يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا (البقرة:٢٣٤)

(*Yeterabbasne bi-enfüsihinne erbeate eşhurin ve aşrâ.*) "Dört ay on gün kendilerini bir kollasınlar bakalım, bu müteveffâdan bir evlâdı olacak mı? Hemen başkasıyla evlenirse, acaba vefat edenin mi çocuğuydu, yoksa yeni evlenilenin, yeni kocanın çocuğu mu, o karışacak." (Bakara, 2/234) O da aya bağlı.

Ondan sonra, boşanan kadınlarla ilgili, çocukların emzirilmesiyle ilgili çeşitli hükümler, hep bu ay hesabına

bağlanmış. Hikmeti bu.

Mevâkît sözü, *mîkàt* sözünün çoğuludur. *Mîkàt* da vakit sözünden geliyor. *Vakate*, *vakt* dediğimiz, zaman dediğimiz şey. Ondan *mîkàt* da vakti ölçmeye yarayan araç, vasıta, alet. İf'âl, ism-i âlet sîgasıdır biliyorsunuz. Vakit ölçü birimi... Demek ki, zaman olarak kullanılıyor.

Bir de tabii biz müslümanlar, sizler, bizler biliriz ki, haccın mîkatı var. O ne demek?.. O da mekânı gösteriyor. Yâni, hacca giden bir insanın ihramı en son giyeceği nokta... Oradan öteye ihramsız geçemez, ihramlanıp öyle geçmesi lâzım! İşte Zü'l-huleyfe, veya Yelemlem veya, Yemen'den gelenlere göre şurası, Irak'tan gelenlere göre şurası diye bir yer. O da mîkat mekânı, muayyen bir zamanı gösteriyor ama, o da yâni, "Artık, bu zamandan itibaren ihramlı olman lâzım gelir!" diye, yine o da vakitle ilgili olarak zikredilmiş bir kelime.

Yâni, vakit işareti, zaman işareti demek oluyor mîkat. Zamanı ölçme aleti oluyor. İnsanlar için bu böyledir. Evet, böyle olmuştur; çeşitli milletlerin hepsi, Alman, İngiliz, Fransız, Ortadoğu'daki ülkeler, hep haftayı biliyorlar, yedi gün. Ay'ı da biliyorlar, hilâlin durumundan dolayı.

Bir hac zamanının tesbiti için vasıtadır. Hac çok önemli bir ibadet... Yâni, din evrensel, hac da bütün dünyadaki müslümanları ilgilendiren çok mühim bir ibadet. Namaz kişisel, oruç kişisel, insanın ruh terbiyesiyle, irade terbiyesiyle ilgili... Zekât toplumsal... Fakirleri, başkalarını da düşünmeyi sağlıyor İslâm. Hac, dünya çapında, yâni küresel bir ibadet olmuş oluyor. Çok önemli bir ibadet, çok muhteşem bir ibadet ve çok hikmetli, çok yerli yerinde, çok faydalı bir ibadet...

İşte hilâl budur. Tabii işi astronomların, yâni ilm-i heyetçilerin bakış açısıyla anlatmıyor. *Astronomi* ne demek?.. *Star* yıldız demek, *nomi* de ilim mânâsına geliyor. *Astronomi*, yıldız ilmi demek oluyor; gök ilmi, gökbilim. *İlm-i heyet* derlerdi ecdadımız. Cenâb-ı Hak, hikmetini söylemeye salâhiyetli makam olduğu için, gökbilim cevabı vermiyor.

"—Yeri göğü, insanları Allah niye yarattı? Sizi bizi Allah niye yarattı?.. Şimdi nasıl yaratıldığı ayrı, ama niçin yaratıldı? Sebep

ne, hikmet ne?..”

İmtihan için yaratıldı.

لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلاً (الملك:٢)

(*Liyeblüveküm eyyüküm ahsenü amelâ*) (Mülk, 67/2) “Hanginiz Allah’a daha güzel kulluk edeceksiniz?” diye Allah bizi yarattı. Yâni, hayatın gâyesi bu. Hayatın gayesi ne?.. Allah’a güzel kulluk etmek; Allah’ın emirlerini tutup, imtihanı başarmak...

Ana hikmetleri, ana gayeyi kim söyleyebilir?.. Yeri göğü yaratan, alemlerin Rabbi söyleyebilir. Yoksa, başka insanlar bu hayatın amacını, gàyesini anlayamazlar. Çoğu kimse de söylendiği halde anlamıyor, hayatını amacına, gàyesine uygun olmayan şekilde geçiriyor. İmtihanı kaybedip gidiyor.

Bir öğrencinin okulda okumasını amacı nedir? Okulu bitirecek, bilgili insan olacak, hayatta başarılı bir insan olacak. Çocuk okula gider de, amacına uygun olarak işleri yapmaz, futbolla, sinemaya kaçarak, kahveye giderek, kötü alışkanlıklar edinerek vakit geçirirse; sınıfı geçer mi?.. Okuldan mezun olur mu, diplomayı alır mı?.. Hayatta kendisine fayda sağlayacak rütbeleri kazanır mı?.. Kazanamaz.

İşte böyle, hikmetleri Cenâb-ı Hak söylüyor. Bu da Kur’an’ın hak kitap olduğunu, Peygamberimiz’in hak peygamber olduğunu gösteren, ince, sezenlerin güzelce sezebileceği bir husustur. Hikmeti söylüyor Cenâb-ı Hak. Yâni deseydi ki:

“—Ay bir gök cismidir, dünyaya bağlı bir uydudur, etrafında dönüyor. Dönerken, Güneş'in ışınlarına bazen göğsünü veriyor, bazen yanını veriyor, bazen sırtını veriyor. Ondan dolayı biz de ona bakarken o muhtelif yerlerde olduğundan yandan, önden, arkadan baktığımızdan; arkadan bakınca hiç aydınlık görmüyoruz. Önden baktığımız zaman, tam dolunay görüyoruz. Şu taraftan, bu taraftan baktığımız zaman yarım yarım görüyoruz.” diye, böyle bir şekil çizip anlatmıyor, hikmeti söylüyor. Ne kadar güzel!..

(*Kul hiye mevâkîtü li’n-nâs*) “Sen onlara de ki: O hilâller, o ayın evreleri, değişik şekilleri, dolunay, yarım ay, hilâl, biraz daha

karışık şekilleri; bunlar insanlar için vakitleri tesbit vasıtalarıdır, zamanları tayin etme fırsatlarıdır, vesîleleridir, araçlarıdır, aletleridir. (*Ve'l-hacc*) Haccın da tesbitiyle ilgili bir imkândır, vasıtadır."

Kâinatın yaradılışının hikmetini bilmek, insan için salâhiyetli bir yerden bunu duymak ne kadar güzel!

Sonra, (*Ve leyse'l-birru bien te'tü'l-büyûte min zuhûrihâ ve lâkinne'l-birre meni'ttekà*) "Dindarlık evlere arkasından girmek değildir; dindar insan Allah'tan sakınan insandır." diye bir cümle geliyor.

Bu ilk, kamerin, Ay'ın durumlarıyla ilgili hususlardan sonra bunun gelmesinin sebebi ne? Çünkü hac edecek insanların bir takım yanlış adetleri var, onları düzeltmek sadedinde, yaptıkları yanlışlıkları düzeltmek için böyle buyruluyor.

Hilâl, ayın ilk iki gününde incecik olduğu zamanki ismidir. Artık üçüncü güne girdi mi, Araplar *kamer* derler. Son iki gündeki ismine de gene hilâl derler ama, birinci hilâlle ikinci hilâl arasında farklar vardır. Ben bunu her zaman söylüyorum. Bilmeyenler için yine yeri geldiği için söyleyelim:

Güneşin battığı zaman, güneşin battığı tarafta, hemen güneşin battığı yerin biraz yukarılarında, eğer ince bir hilâl görüyorsanız, işte bu yeni hilâldir. Onun için Osmanlı ecdadımız, "*nev hilâl*" demişler. Nev, (İngilizce'si *new*) Farsça'yla Avrupa dilleri kardeş olduğundan, aynı mânâya, yeni demek. *Nev hilâl*, yeni hilâl demek, yeni ay. Çünkü incecik, daha yeni başladı.

Tabii, bu yeni ay ne olur? Ertesi gün biraz daha yüksekte, biraz daha kalın... Daha ertesi gün biraz daha yüksekte, biraz daha kalın...

"Ne kadar yüksekte?" derseniz; aşağı yukarı 29 gün 12 saat, şu kadar dakikada dünyanın etrafında döndüğü için, her gün ne kadarlık bir açı yayı takip edeceği belli. 360 dereceyi 30'a bölersek, 12 çıkar. Her gün 12 derece daha yukarıya çıkacak. Yâni ufuktaki cisimleri, yıldızları, açısına göre ölçebilen bir teleskopunuz varsa, her gün 12 derece daha yukarıya kaldıracaksınız ayı görmek için.

Çünkü dönüyor ay. Hem yukarı çıkacak, hem de güneşle olan aralığı açıldığı için, güneşe yakınlığı fazlalaştığı için, bizim

güneşin aydınlattığı kısmını görmemiz daha fazla olduğundan gittikçe kalınlaşacak. Hem yukarı çıkacak, hem kalınlaşacak; hem yukarı çıkacak, hem kalınlaşacak... Sonra dolunay olacak. Ondan sonra artık arkasından bakmağa başladığınızda tekrar küçülecek, küçülecek. Yine yarım ay hali görünecek. Dolunay değil de yarım ay, yarım dilim, yarım kamer, yarım aydede hâli olacak.

Tabii her gün elli dakika, kırk dokuz dakika daha geç doğacak ufuktan. Çünkü bunları da topladığımız zaman, bir günün yirmi dört saati ediyor. Geç doğacak, geç doğacak, gece on birde, on ikide doğmaya başlayacak... Birde, ikide doğmaya başlayacak, gittikçe incelecek tabii. Sabaha doğru, güneş doğmadan önce, camiye giden kimseler bilir; göğe baktığı zaman berrak havada yine ince hilâli görürler. Çünkü daha doğmadı, bu tarafı aydınlatıyor. Ona da *eski hilâl, köhne hilâl* derler. Çünkü artık ay eskidi, bu dolunay hâlinden zayıflaya zayıflaya bu hale geldi.

O köhne hilâlin, köhne hilâl olduğunu bilmek lâzım! Çünkü bazıları, "Biz hilâli gördük." diyorlar. Gördün ama, ne zamanda gördün?.. Ramazan'da herkes heyecanla yeni hilâli beklerken, bazıları:

"—Ben gördüm hilâli." diyor.

Yok, senin gördüğün Şaban'ın hilâli, köhne hilâli gördün sen.

"—Nerede görecek?.."

Güneşin battığı yerde, güneş battıktan sonra, ufuktan biraz yukarıda hilâli görecek; yeni hilâl odur.

b. Arapların Yanlış Adetleri

Bunu böylece anlattıktan sonra, bu Arapların bir takım yanlış adetlerinin düzeltildiği kısma geliyoruz. Neymiş yanlış adetleri?..

Bir: Araplar, cahiliye devrinde bir adam bir şeye niyet eder de yapamazsa, seyahate niyet eder de sonra onu yapmaktan vazgeçerse, evinin kapısından girmezmiş, arkadan girermiş. Bir sene böyle devam edermiş. Bunu da birr ü takvâ sayarlarmış, dindarlık sayarlarmış. Yâni, "Sözümüzde duramadık, yapamadık bu işi; bari arkadan girelim!" filân gibi bir ters düşünce.

Ensar, —Peygamber Efendimiz'in Medine'ye gittiğinde ona yardımcı olanlara *ensar* deniliyor ya; muhâcirîn ve ensar— umre

yaptıkları zaman böyle örtülü bir yere girmezlermiş, kendilerini zahmete sokarlarmış. Eve, bağa, çadıra kapılarından girmezlermiş. Ev kerpiçtense, arka tarafından girerlermiş. Çadır ise, arka tarafına dolaşırlarmış. Bunu da bir adet olarak dindarlık sayarlarmış. Aksi yapılırsa rahatsız olurlarmış.

Cahiliye zamanında da Araplar, ihrama girdikleri zaman, evlerinin, çadırların arkasını delerlermiş, oradan girer çıkarlarmış; ana kapıdan çıkmazlarmış. Yalnız böyle çok dindar sayılan kabileler var, yâni hamâset-i dîniyyeleri, dînî bakımdan şöhretleri olduğundan, onlara *humus* deniliyor. Kureyş, Kinâne, Huzâa, Sakîf, Haysem, Benî Âmir, Benî Nasr gibi kabileler evlerine girmezler, çadırda gölgelenmezler, tereyağı yemezler, keş yemezlermiş... Yâni, bir takım yasaklar koyuyorlar kendilerine, dindarlık nâmına...

Bir gün Peygamber Efendimiz, ihramlıyken bir bostana girmiş ve bostanın kapısından çıkmış. Arkasından da, Kutbetü'bnü Âmir isimli ensardan olan şahıs da, kapıdan çıkmış. İkisi de ihramlı.

Demişler ki:

"—Yâ Rasûlallah, bu Kutbetü'bnü Âmir tüccardır; bunun seninle beraber çıkması doğru değil. Sen hamâseti dîniye sahibi, *ahmes* olan insanlardansın, yâni Kureyş'tensin. Yâni sen girebilirsin ama, bunlar giremezler."

Peygamber Efendimiz o zâta demiş ki:

"—Niye böyle yaptın? Bu yaptığın şeyi yapmaya seni ne sevk etti?" diye sormuş.

O da çok tabii bir cevap vermiş, demiş ki:

"—Senin öyle yaptığını gördüm, ben de senin yaptığın gibi yaptım yâ Rasûlallah! Seni taklit ediyorum, senin peşinden gidiyorum, sana uyuyorum."

Peygamber Efendimiz Kureyş'ten, daha imtiyazlı bir kabileden ama, adam demiş ki:

"—Benim dinim, senin dinindir. Yâni sen ne yaparsan, ben aynen onu yaparım!"

Onun üzerine, bu ayet-i kerimenin bu kısmı inmiş. Yâni:

"Böyle kapıların arkasından gitmek, kapılardan geçmemek, çadıra girmemek, gölgelenmemek, tereyağı yememek.. vs. Bunlar

kendilerinin koyduğu şeyler, bunların aslı esası yok, bu takvâ değil, dindarlık bu değil... Böyle yanlış cahiliye uygulamalarını, düşüncelerini bir kenara atın! (*Leyse'l-birrü bi-en te'tü'l-büyûte min zuhûrihâ*) Evlere böyle arkalarından girmek birr ü takvâ değildir. Birr ü takvâ sahibi olmak, yâni iyi dindarlık, Allah'tan korkmak, hàlis, sàlih bir kimse olmak, böyle birtakım formaliteler, birtakım anlamsız, hikmetsiz yasaklar değildir. (*Ve lâkinne'l-birra meni'ttekà*) Birr ü takvâ sahibi insan, yâni iyi insan, iyi müslüman, dindar insan, Allah'tan sakınan, korunan insandır."

c. İyi Müslümanlık Takvâ İle Olur

İttekà-yettakî, korunmak, sakınmak demek. *Meni'ttekà* korunan kimse. Kimden korunuyor? Yâni takvâ ehli insan kimden korunuyor? Bir: *İtteku'llàh*; Allah'tan korkuyor. Yâni müttakî insanın ilk korktuğu nedir? Allah'tır. Neden korkar Allah'tan? İki sebepten korkar:

1. Hatalı hareket ederse, Allah cezalandırır diye korkar. Tabii suçlu korkacak. Elbette korkacak.

اَلْخَائِنُ خَائِفٌ

(*El-hàinü hâifün*) Hàin de korkak olur, suçlu da elbette korkacak. Ondan korkar. Suç işlememeye dikkat eder, sakınır. Haramlardan, günahlardan sakınır. Takvâ budur.

2. Bir de suç işlediği zaman, ya Allah sevmezse diye, sevgisini kaybetmeyeyim diye korunur, sakınır insan. O daha yüksek bir korunma, daha yüksek bir duyguyla.

İşte o veya bu sebeple, yâni cezaya uğramayayım diye, veyahut sevgiyi kaybetmeyeyim diye iyi kul olmaya çalışmak, böyle hatalı hareket etmekten sakınmak birr ü takvâdır. İşte birr sahibi insan, daha önceki ayetlerde geçmişti açıklamıştık: *Birr*, iyi olmak demek. İyi olan kimseye de *berr* derler veya *bârr* derler. İyiliğin çeşitleri var. Bir kere evlât iyiyse anne babasına, (*berren bi-vâlideyhi*) derler. Yâni, anne-babasına karşı iyi insan derler. Yâni, iyi insan olmak sakınmakla olur.

Demek ki, dikkat etmek, haramlardan, günahlardan sakınmak, korunmak, sakınmak güzel bir şeymiş.

Hazret-i Ömer sormuş da, cevabını almış ya meşhur sahabiden:

إنَّ عمر بن الخطاب رضي الله عنه ، سأل أبيَّ بن كعب عن التقوى ،

فقال له: أما سلكت طريقاً ذا شوك ؟ قال: بلى. قال: فما عملت ؟

قال: شمرت واجتهدت. قال: فذلك التقوى.

(*İnne umere'bnü'l-hattàbi radıya'llàhu anh, seele übeyye'bnü kâ'bin ani't-takvâ*) Ömer ibn-i Hattab RA, Übey ibn-i Kâ'b RA'a, "Takvâ nedir?" diye sordu.

(*Fekàle lehû*) O da ona dedi ki:

(*E mâ selekte tarîkan zâ şevkin*?) "Sen dikenli bir yolda, tarlada

yürümedin mi?"

(*Kàle: Belâ*) "Evet, yürüdüm." dedi.

(*Kàle: Femâ amilte?*) "Ne yaptın?" dedi.

(*Kàle: Şemertü ve'ctehedtü*) "Dikenler eteklerime takılmasın diye dikkat ettim. Ayağımı bastığım zaman, dikenler acıtmasın diye, bastığım yere dikkat ettim."

(*Fezâlike't-takvâ*) "İşte tâkvâ budur." dedi.

Demek ki, insan dünya hayatını yaşarken, dikenli bir tarlada yürüyormuş gibi; haramlar ve yanlışlıklar da diken gibi, çalı çırpı gibi, ayağı acıtan, elbiseyi yırtan şeyler gibi... Takvâ, onlardan sakınmak gibi oluyor yâni.

Müttakî; sakınan, çekinen, korunan... *İttekà, vikàye* kökünden geliyor, korunmak kökünden... Birr ü takvâ sahibi insan, kendisini koruyan, korunan kimsedir.

Daha önce geçmişti:

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلٰئِكَةِ وَ الْكِتَابِ وَ النَّبِيِّنَ ، وَ آتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ ، وَ أَقَامَ الصَّلٰوةَ وَ آتَى الزَّكٰوةَ ، وَ الْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا ، وَ الصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَ الضَّرَّاءِ وَ حِينَ الْبَأْسِ ، أُولٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا ، وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ (البقرة:١٧٧)

(*Leyse'l-birre en tüvellû vücûheküm kıbele'l-meşrıkı ve'l-mağribi ve lâkinne'l-birre men âmene bi'llâhi ve'l-yevmi'l-âhiri ve'l-melâiketi ve'l-kitâbi ve'n-nebiyyîn, ve âte'l-mâle alâ hubbihî zevi'l-kurbâ ve'l-yetâmâ ve'l-mesâkîne ve'bne's-sebîli ve's-sâilîne ve fi'r-rikàb, ve ekàme's-salâte ve âte'z-zekâh, ve'l-mûfûne bi-ahdihim izâ àhedû, ve's-sàbirîne fi'l-be'sâi ve'd-darrâi ve hîne'l-be's,*

ülâike'llezîne sadekù, ve ülâike hümü'l-müttekùn.)

[İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakîler ancak onlardır!] (Bakara, 2/177) diye, daha önce okuduğumuz ayetlerde geçmişti.

Birr ü takvayı tarif ediyordu o ayet-i kerimeler. Nedir iyi, dindar insan, birr ü takvâ sahibi insan?.. "Allah'a inanan, ahirete inanan, kitaba, peygamberlere inanan, ona göre hareket eden kimsedir." diyordu.

(*Ve'tü'l-büyûte min ebvâbihâ*) "Böyle yalan yanlış gelenekleri, anlamsız, hikmetsiz işleri bırakın; evlere kapılarından girin!" Kapısı varken evin, arka tarafını delmenin bir anlamı yok... Eğer o câri olsaydı, herkes: "Allah Allah bu niye böyle yaptı?" diyeceklerdi. Evlere kapılarından girin! Allah'ın yasak kıldığı şeylerden, haramlardan, günahlardan sakının! İşi öyle aksi yapmayın!

Bir de tabii burada bir işaret var: Peygamber Efendimiz'in asıl görevi, Allah'ın rızasını kazanacak yolları insanlara öğretmek... Yoksa gök cisimlerinin, ayın, güneşin durumlarını, gökbilimcinin anlattığı gibi anlatmak değil. Yâni böyle konuları sormayın! Yanlış yoldan, arkadan eve girer gibi, işe ters yönden bakmayın! Evin ön kapısından girin!

Peygamber Efendimiz'in asıl vazifesi ayın, yıldızın durumunu anlatmak değil ama, yeri gelince güzel de anlatıyor. Meselâ güneş tutulduğu zaman;

"—Peygamber Efendimiz'in oğlu öldü de, bak yas tutuyor, ondan tutuldu." denilince, hutbeye çıktı:

"—Bu ay-güneş tutulması gök olayıdır, bunun bir kimsenin yaşamasıyla, vefat etmesiyle bir ilgisi yoktur." diye, 20. Yüzyıl insanının alkışlayacağı bir açıklama yaptı.

Burada da öyle, yâni "Sadede gelin; böyle aykırı şeylerle, uzak

şeylerle uğraşmayın, ana konulara yönelin! Mâlâyâniye sapmayın, faydalı şeylerin peşinde koşun! Ahiretinizi kazanmaya, Allah'ın rızasını kazanmaya bakın!" denilmiş oluyor. Yâni, mü'minin asıl vazifesi, Allah'ın rızasını kazanmaktır. "*İlâhî ente maksûdî ve rıdàke matlûbî"* cümlesiyle bunu ifade ediyoruz.

(*Ve'tteku'llàhe lealleküm tüflihûn*) "Madem iyi dindarlık sakınmakla oluyor, siz de o halde Allah'tan sakının! Kendinizi Allah'tan gelecek cezadan koruyun, sakının, cezalı duruma düşmemeye gayret edin!"

Yâni arabayı sürerken nasıl ışıklara dikkat ediyorsunuz, polisin ceza yazacağı bir şeyi yapmamaya çalışıyorsunuz; "Allah'tan sakınarak, korunarak, güzel kulluk yapın ki (*lealleküm tüflihûn*) felâh bulasınız." buyuruyor Allah-u Teàlâ Hazretleri.

Biz de Allah yardımcımız olsun, takvâ ehli olalım!.. Günahları, haramları bilelim ve onlardan sakınalım!.. Sevapları bilelim, vazifelerimizi bilelim, yapalım!.. Şu hayatın ana gayesinin Allah'ın rızasını kazanmak olduğunu, bir imtihan olduğunu bilerek bu imtihanı kazanmaya gayret edelim, felâh bulalım!..

Allah-u Teàlâ Hazretleri, bize bu güzel sonuca ulaşmakta tevfîkini refîk eylesin... Bize bunu nasib eylesin... Bizi güzel kulluk yapmaya muvaffak eylesin... Allah hepinizden razı olsun... Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

22. 08 2000 - AVUSTRALYA

10. ALLAH YOLUNDA SAVAŞIN!

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi üzerinize olsun... Allah cümlenizden razı olsun...

Bir takım sebeplerden dolayı bir müddet konuşma yapamadık. Biz konuşmaya hazırdık ama, konuşmanın nakli, ilânı, neşri imkânları yoktu. Şimdi oldu.

a. Savaşa İzin Verilmesi

Bakara Sûre-i Şerîfesi'nin 190. ayet-i kerimesi ve devamını okuyorum, onlar üzerinde olacak sohbetimiz.

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا ، إِنَّ اللهَ

لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (البقرة:١٩٠)

(*Ve kàtilû fî sebîli'llâhi'llezîne yukàtilûneküm ve lâ ta'tedû, inna'llàhe lâ yuhibbü'l-mu'tedîn.*) (Bakara, 2/190)

وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ

وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ، وَلاَ تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ ، فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ ، كَذٰلِكَ جَزَاءُ

الْكَافِرِينَ (البقرة:١٩١)

(*Va'ktülûhüm haysü sakiftümûhüm ve ahricûhüm min haysü ahracûküm ve'l-fitnetü eşeddü mine'l-katl, ve lâ tükâtilûhüm inde'l-mescidi'l-harâmi hattâ yükàtilûküm fîh, fein kàtelûküm*

fa'ktülûhüm, kezâlike cezâü'l-kâfirîn. (Bakara, 2/191)

فَإِنِ انْتَهَوا فَإِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (القرة:١٩٣)

(*Feini'ntehev feinna'llàhe gafûrun rahîm.*) (Bakara, 2/192) *Sadaka'llàhü'l-azîm.*

Üç ayet-i kerimeyi anlatmayı düşünüyorum. Gerçi ondan sonraki üç ayet-i kerime de, yine aynı konuyla ilgili. Fakat bugünkü sohbet bu üç ayet üzerinde olacak.

Allah-u Teàlâ Hazretleri buyuruyor ki:

(*Ve kàtilû fî sebîli'llàh*) "Allah'ın yolunda çarpışın, kıtâl eyleyin, savaşın! (*Ellezîne yukàtilûneküm*) sizlerle savaşanlara, sizlerle savaş yapanlara siz de mukabele edin, onlarla çarpışın! (*Ve lâ ta'tedû*) Sınırı, ölçüyü aşmayın, ileri gitmeyin; (*inna'llàhe lâ yühibbu'l-mu'tedîn.*) hiç şüphe yok ki, Allah-u Teàlâ Hazretleri haddi aşanları, ölçüyü kaçıranları, ileri gidenleri sevmez." (Bakara, 2/190)

Bu ayet-i kerimede Allah-u Teàlâ Hazretleri, müslümanlara cihadı emrediyor. Tabii müslümanlara cihad emreden ayet-i kerimeler sadece bu ayet-i kerimeler değil, daha başka ayet-i kerimeler de var. Savaşma hakkında zaman olarak, bu okuduğumuz 190. ayetten evvel inmiş başka savaş ayetleri de var. Onlardan ilki Ebû Bekr-i Sıddîk RA'ın beyânı vechile, diğer bazı alimlerin de katıldıkları bir görüş olarak Hac Sûresi'nin 39. ayetidir. *Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا ، وَأَنَّ اللهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ

(الحج:٣٩)

(*Üzine li'llezîne yukàtelûne bi-ennehüm zulimû...*) ayet-i kerimesidir. O ayet-i kerimenin tabii, Hac Sûresi'ne vardığımız zaman, sağ olursak, Allah imkân verirse açıklamasını yaparız ama, burada açıklamayı yapmakta büyük fayda var. İlk ayet-i kerime bu:

(*Üzine*) İzin verildi; (*li'llezîne yukàtelûne*) müslümanlardan kendisine kâfirler tarafından savaş açılan kimselere izin verildi, (*bi-ennehüm zulimû*) çünkü zulme uğradılar. Zulme uğradıkları için, zulme uğramaları sebebiyle, müşrikler tarafından hücum edilen mü'minlere savaş izni verildi." (Hac, 22/39)

Evet, bu çok önemli... İlk savaş ayet-i kerimesi bu.

Peygamber SAS Efendimiz'in peygamberliğini yapma işi nasıl başladı, vahiy nasıl geldi ve Peygamber Efendimiz Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin emirlerini insanlara nasıl tebliğ etmeye başladı, biliyorsunuz. Gayet yumuşak, gayet efendice, efendiler efendisi, kibarlar kibarı, güzeller güzeli bir şekilde İslâm'ı anlatmaya başladı. Kâfirler, yâni müşrikler, Mekke'nin müşrikleri de olanca şirretlikleriyle, olanca sertlikleriyle, olanca edepsizlikleriyle müslümanları engellemeye kalktılar. Yâni ne hürriyet, ne edeb, ne akrabalık bağları, ne insaf, ne merhamet...

İşkencelere başladılar, zulme başladılar, kendi dinleri sapık olduğu halde, doğru inanca, hak inanca, birlik, tevhid inancına karşı çıktılar. Şehid ettiler inananları, baskı yaptılar, çeşit çeşit zulümler yaptılar... Müslümanlar sabretti, sabretti, sabretti...

Bu ayeti kerimeleri çok önemlidir diyerek üstüne bastıra bastıra beyan ediyoruz. Bunları niçin söylüyoruz?.. Bir hususun çok kesin olarak bilinmesi lâzım ki, İslâm mazlum olarak doğdu. Yâni zulme mâruz kılındı. insan haklarından mahrum edildi. İnanç hürriyeti tanınmak istenmedi müslümanlara... Canlarına kasdedildi, mallarına kasdedildi, toplum içindeki yaşamlarına, huzurlarına kasdedildi. Önce huzurlarına kasdedildi, ondan sonra ibadetlerine kasdedildi, ondan sonra canlarına kasdedildi.

E o zaman kimse itiraz edemez. (*Üzine*) "İzin verildi. (*Li'llezîne yukàtelûne*) Kendilerine böyle savaş açılan mazlum müslümanlara izin verildi. (*Bi-ennehüm zulimû*) Çünkü zulme uğramışlardı, zulme uğradıkları için onların da kendilerini savunmalarına izin verildi."

Yâni İslâm'ın çıkışını, Peygamber Efendimiz'in davranışını ve bu ayet-i kerimelerin sırasını ve gelişini çok çok dikkatle takip etmek lâzım; haksızlık yapmamak için, iftira atmamak için, yalan yanlış konuşmamak için...

Mazlum olarak davranıyorlar, mâsum olarak davranıyorlar, hakkı söylüyorlar:

"—Puta tapmayın! Bu putlara tapmak yanlıştır. Bunları ellerinizle yapıyorsunuz. Şirk, küfür doğru değildir. Yeri göğü yaratan, alemleri yaratan Allah-u Teàlâ Hazretleri'ne ibadet ediniz!" diyorlar.

Haklı, son derece doğru bir şeyi söylüyor Peygamber Efendimiz ve ona inanan müslümanlar. Çok güzel söylüyorlar. Allah şefaatlerine erdirsin...

Böyle söyleyenler dünyanın her yerinde, her zaman ağızlarına sağlık, vücutlarına afiyet; sağ olsunlar, var olsunlar, çok doğru söylüyorlar. Niye haça, puta, taşa, ağaca, yalan yanlış şeylere tapılıyor?.. Bizi yaratan Allah, bizi rızıklandıran Allah, yerin göğün sahibi Allah... Yağmuru indiren, bitkileri büyüten, meyveleri bahşeden, nimetleri ihsan eden Allah...

Allah'a tapmıyor insanlar. Birilerinin uydurdukları, yalan dolan, uyduruk kaydırık şeylere tapılıyor. Elbette söylenecek. Yâni bir bilim adamı olarak dünyanın her yerinde, her zaman, haksızlığı gören dürüst bir insanın; yâni haktan yana olan, doğruyu arayan, doğruyu söylemek isteyen, doğru yaşamak isteyen herkesin yapacağı en tabii şey;

"—Kardeşim bu yanlıştır, öyle yapmayın, doğru yapın!" demektir.

Hattâ, bu bir vatandaşlık görevidir. Şimdiki modern toplumlarda da, çağdaş toplumlarda da vatandaşlık görevidir. Yâni, yapılan haksızlıkla ilgilenmemek, onu düzeltmeye çalışmamak toplumu bozar, toplumu yıkar. Onun için ilgilenecek.

"—Kardeşim, bunu yanlış yapıyorsun; yapma! Parktan o çiçeği kopartma, çimenlerin üstüne basma kardeşim! Evet, bekçi yok ama, ben söylüyorum sana; yapma, yazık... Bu çiçek orada dursun. Kopardığın zaman, herkes koparırsa çiçek kalmaz..." diyecek.

Veyahut birisi tükürdü;

"—Tükürme kardeşim!.." diyecek.

Yâni, haksızlığı söylemek, hakkı desteklemek... Bütün medenî, çağdaş, münevver insanların yapması gereken bir şey. Haksızlığa karşı çıkmak, hakkı desteklemek.

Kâfirler öyle yapmadılar, müşrikler öyle yapmadılar. Ellerinde imkân var diye, karşılarındaki köle diye, mazlum diye, mağdur diye, yönetim ellerinde değil diye, Mekke'nin idaresi kendilerinde diye baskı yaptılar. Bu baskı, dünyanın hiç bir yerinde hiç bir zaman ileriye kadar iyi sonuç vermez. Bir müddet bir sonuç verir, sonra geri teper. Haksızlık, yanlış hesap Bağdat'tan döner.

Tabii, müslümanlar o kadar mağdur oldular ki... Bildiğiniz şeyler. Ama neden anlatıyorum, savaş emrinin verilmesinin merhalelerini, adımlarını, merdivenlerini, kademelerini herkes bilsin diye anlatıyorum. Çünkü iftiracılar var. İslâm'a iftira atanlar, yalan söyleyenler var. O bilinsin diye bunu belirtmek zorundayım.

Mazlum olarak başladı, kibar olarak başladı, hakkı söylemek olarak başladı. Karşı taraf da zulmetti. Zulmedince; zulüm o kadar ilerledi ki, ölümler olmaya başladı; işkenceler ve işkenceden dolayı şehid olmalar, şehid edilmeler başladı. Sahipsiz diye, himayesiz diye bir takım mazlum insanların şehid edilmesine, yâni öldürülmesine kadar vardı.

Hatta Peygamber Efendimiz'i hedef aldılar, onu öldürmeye karar verdiler. Öldürmenin şeklini düşündüler, evini muhasara ettiler. Cenâb-ı Hak Rasûlünü korudu ve Mekke'den, o muhasara edenlerin arasından, evinin etrafında nöbet bekleyen, o gece saldıracak olan insanların arasından Allah göstermeden çıkarttı onu. Sonunda hicret etti başka bir diyara. Başka bir diyara gittiği halde, orada da rahat vermediler. Oraya da ordu sevk ettiler.

Habeşistan'a gitti müslümanlar Mekke'de çok tazyik görünce. Bunları hiç unutmamak lâzım ve bunları herkese anlatmamız lâzım! Mekke'nin müşrik idaresi Habeşistan'a elçiler gönderdi:

"—Ey Habeş kralı bu senin yanına gelenleri himaye etme. Bunlar senin dinine de dil uzatıyorlar..." filân diye güya kurnazlık yaptılar. Yâni, Habeş imparatoru hristiyan ya, "Bak bunlar da, sana sığınan bu kişiler, senin dinini de tenkit ediyor." dediler.

Ne diyor?.. "Hazret-i İsâ Allah'ın peygamberidir, mübarek bir insandır, kuludur. Meryem Aleyhe's-selâm Allah'ın bir kuludur, Allah'ın mübarek, sàliha bir kuludur, cennetlik bir hatundur. Masumdur, tertemizdir, pâktir." diyor. Bu iftira olur mu?.. Hakikati söylüyor.

Habeş imparatorunu kışkırtmaya çalıştılar. "Vay siz Hazret-i İsâ'yı tanrı tanımıyor musunuz?.. Hazret-i Meryem'i tanrının annesi olarak tanımıyor musunuz?.. Çıkın ülkemden!.." diyecek sandılar.

O da dinledi, hak verdi ve müslüman oldu. Peygamber SAS Efendimiz'in sözlerinin haklı olduğunu söyledi. Oradaki müslümanların ifadelerini dinledikten sonra, aynen onlara katıldığını söyledi. Kureyş müşriklerinin hediyelerini iade etti, "İstemiyorum sizin hediyenizi!" dedi. "Bana sığınanları, bu mübarek insanları ben iade etmem." dedi, "Ülkemde otursunlar." dedi.

Ama biz olaya hangi noktadan bakıyoruz: Kureyş, terk-i diyar etmiş, göçmüş insanları bile gittikleri yerde rahatsız etmeye çalışıyor, tâciz etmeye çalışıyor. Yâni kendi yerinde, kendi yurdunda, kendi ata yurdunda rahat yaşamasına izin vermiyor; bir zulüm... Hicret ediyorlar mazlumlar, mâsumlar. Gittikleri yerde de rahat ettirmek istemiyor; kat kat zulüm, katmerli zulüm...

Tabii böyle olunca, ondan sonra da bir de öldürme vs. olayları olup, iş oraya dayanınca; cümle cihan halkı elini vicdanına koyar, kabul eder ki, bu kadar olduktan sonra elbette zalime bir dur demek lâzım!..

(*Üzine li'llezîne yukàtilûne bi-ennehüm zulimû*) "Zulme uğradıkları için, kendileriyle savaşılan bu mâsum ve mazlum ve temiz, tertemiz mü'minlere kendilerini savunma hakkı, savaşma hakkı verildi." deniliyor, Hac Sûresi'nde, bu konuda ilk inen ayet-i kerime bu.

Tabii, Kur'an-ı Kerim'i anlatırken size söyledim; Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin sırası Fatiha'dan başlayıp, Bakara'dan başlayıp *Kul eùzü bi-rabbi'n-nâs*'la biten sıra tarihî sıra değil. Yâni, baş tarafta gelen, Bakara Sûresi'nde gelen ayetlerin çoğu en son inen ayetlerdir. En son cüzlerdeki ayetler de, ilk önce inen ayetlerdir. Hatta mübarek Nur Dağı'nda, Hıra Mağarası'nda inen beş ayetin içinde bulunduğu Ikra' Sûresi otuzuncu cüzdedir. Yâni, Kur'an-ı Kerim'in en sonundadır. Bunları böyle bilmek lâzım!

Şimdi burada 190. ayet-i kerimede, (*Ve kàtilû*) buyruluyor. Nereden sonra (*Ve kàtilû*)?.. *Ve* ile, *ve* bağlacı ile Kur'an-ı Kerim meseleyi nereye bağlıyor?.. Bir önceki dersimizi hatırlayalım:

يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ ، قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ ، وَلَيْسَ الْبِرُّ
بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى ، وَأْتُوا الْبُيُوتَ
مِنْ أَبْوَابِهَا ، وَ اتَّقُوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (البقرة:١٨٩)

(*Yes'elûneke ani'l-ehilleh*) "Ey Rasûlüm, sana hilâlin şekillerini, hilâlleri soruyorlar. Ay bir küçük oluyor, bir büyük oluyor, biraz daha büyük oluyor, dolunay oluyor, azalıyor, görünmüyor, yeniden görünüyor... Sana onu soruyorlar ey Rasûlüm! (*Kul hiye mevâkìtü li'n-nâs*) De ki: İnsanlar için vakitlerdir bunlar, (*ve'l-hac*) ve hac için bir vakittir.

(*Ve leyse'l-birrü bi-en te'tü'l-büyûte min zuhûrihâ*) Ama, böyle seyahate çıktıktan sonra olmayıp geri döndüğü zaman, evin kapısından girmeyip arkasından, tepesinden girmek takvâ değildir. (*Ve lâkinne'l-birra meni'ttekà*) Takvâ, Allah'tan korkmaktır. Birr ü takvâ sahibi insan günahlardan sakınan kimsedir. (*Ve'tü'l-büyûte min ebvâbihâ*) Evlere kapısından giriniz, öyle ters işler yapmayın. (*Ve'tteku'llàhe lealleküm tüflihûn*) Ve Allah'tan korkun ki, felâh bulasınız." (Bakara, 2/189) ayet-i kerimesinin arkasından savaş ayeti geliyor.

(*Ve kàtilû fî sebîli'llâh*) "Allah yolunda cihad ediniz." Kimlerle?.. (*Ellezîne yukàtilûneküm*) Sizinle çarpışanlarla, mukàtele edenlerle."

Mukàtele, katele kökünden geliyor; karşılıklı çarpışmak demek. *Katele* öldürmek demek. Öldürene *kàtil* diyoruz, Türkçe'de de kullanılıyor. *Kàtele-yukàtilu-mukàteleten* de karşılıklı öldürüşmek demek, savaşmak demek, öldürmek için çarpışmak demek. (*Kàtilû*) "Ey müslümanlar siz öldürmek kasdıyla çarpışın, (*fî sebîli'llâh*) Allah yolunda, Allah rızası için... (*Ellezîne yukàtilûneküm*) Sizlerle çarpışan kimselerle çarpışın!"

Ebette, karşı taraf öldürmek kasdıyla gelince, Allah-u Teàlâ Hazretleri bunlara: "Siz elinizi, kolunuzu aşağı indirin, onlar sizi kırıp geçirsinler!" demiyor; "Siz de o zaman Allah yolunda çarpışın!" diyor.

Çarpışma neden olacak? Ne vaadiyle, hangi yolda olacak?.. *Fî sebîli'llâh*, Allah yolunda olacak. Çünkü mü'min Allah yolundadır, iman etmiştir, o yola girmiştir. Elbette o yolunun icabı olan ibadetleri yapacak, yaşamını müslümanca yapacak, müslümanca yaşayacak. Ötekisi de onu İslâm'dan ayırmaya çalışıyor, dinden döndürmeye çalışıyor... Dönmediğini anlayınca işkence edip öldürüyor... "O zaman sizinle böyle çarpışan, savaşanlarla siz de savaşın!" buyruluyor.

Çok güzel ve çok yerinde bir emir… Eğer İslâm'da böyle bir emir olmasaydı, doğru olmazdı. Cenâb-ı Hak her şeyi yerli yerinde yapmıştır.

"—Efendim işte biz duyuyoruz ki, bazı dinlerde çarpışmak yokmuş..."

Hangi dinmiş o?.. Hristiyanlık mı? Hristiyanlarda çarpışma

yok da, onun için mi Haçlı Seferleri yaptılar? Kaç tane haçlı seferi yaptılar tarihte, sayısını Allah bilir. Bir Haçlı Seferi adıyla yapılan seferler var, bir de haçlı ruhuyla yapılan savaşlar var. Bosna Hersek'teki yüz binlerce insanı öldürmek, o da bir Haçlı Seferi Yirminci Yüzyıl'da... Yâni sayıya dahil olmayan yeni bir şey.

Ruslar da Çeçenleri öldürürken aynı mantığı taşıyorlar:

"—Biz hizmet ediyoruz!" diyorlar.

Sırplar da müslümanları öldürürken Avrupalılara diyorlar ki:

"—Biz hizmet ediyoruz, sizi koruyoruz. Yoksa bu Müslümanlık Avrupa'ya yayılacak." diyorlar.

Hani fikir hürriyeti, hani medenî haklar, hani insan hakları?.. Hani vicdanından, inancından dolayı hiç kimse kınanmazdı, baskı altına alınmazdı!.. Yâni, onlar kendi ülkelerinde bir denge kurmuşlar tarihteki kavgalardan sonra, protestanlar, katolikler vs.ler... Tamam, kendilerine hürriyet var; ama ondan sonra, başka dine hürriyet yok. Öyle şey olur mu?.. Yâni hâlâ oluyor. Olmaması lâzım ama, oluyor. O zaman tabii, savaş emri de olacak.

Ama yine bir güzel şey daha var. Buradaki güzelliklerin bir tanesi:

(*Ellezîne yukàtilûneküm*) "Sizinle savaşanlarla, siz de savaşın!" Yâni kaçmayın, susmayın, sinmeyin, esarete razı olmayın; veyahut dininizi değiştirmeye, veyahut dininizi bırakmaya kalkmayın; mert olun, medenî cesaret sahibi olun, mertçe çarpışın!..

Ne kadar güzel! Ne kadar çağlar üstü, ne kadar medenîlerin medenîsi bir davranış!..

b. Savaşta Ölçüyü Kaçırmayın!

Sonra bir güzellik daha:

(*Ve lâ ta'tedû*) "Ve ölçüyü kaçırmayın, sınırı aşmayın, i'tidâ etmeyin!" *İ'tidâ* ne demek?.. Bir şeyden öteye gitmek demek... Yâni, çizgiden öteye gitmek, taşmak demek. Yâni, "Taşkınlık yapmayın, daha öteye gitmeyin! (*İnna'llàhe lâ yuhibbü'l-mu'tedîn*) Hiç şüphe yok ki, Allah taşkınlık yapan, ileri giden, ölçüyü kaçıranları sevmez."

Şimdi bu ölçüyü kaçırmak acaba nasıl bir şey? Yâni, "Çarpışın ama, çarpışırken ölçüyü kaçırmayın! Allah ölçüyü kaçıranları, aşırı gidenleri haddi aşanları sevmez. Sınırı geçenleri sevmez." Bu ne demek?.. Bu şu demek: Yâni, "Savaşırken bile insaniyet ve medeniyeti elden bırakmayın!" demek.

Sahîh-i Müslim'de Büreyde RA'dan rivayet ediliyor ki, Peygamber SAS Efendimiz ordularını müşriklere karşı gönderirken, tertip ettiği müslüman birlikleri gönderirken şöyle buyururdu:[57]

اُغْزُوا فِي سَبِيلِ اللهِ ، قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللهِ ! اغْزُوا وَلاَ تَغُلُّوا ، وَلاَ تَغْدِرُوا ، وَلاَ تُمَثِّلُوا ، وَلاَ تَقْتُلُوا وَلِيداً ، وَلاَ أَصْحَابَ الصَّوَامِعِ

(م. د. ه. حم. در. حب. طس. ع. عب. ش. عن بريدة)

(*Uğzû fî sebîli'llâh*) "Gazayı Allah yolunda yapın, Allah yolunda gaza eyleyin!"

Tabii savaşmak, savaşanların büyük bir fedâkârlığı demektir.

---

[57] Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1356, *Cihâd* 32/2, no:1731; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.44, *Cihâd* 9/90, no:2613; Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.22, no:1408; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.953, no:2858; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.358, no:23080; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.284, no:2439; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.XI, s.42, no:4739; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.I, s.48, no:135; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.III, s.6, no:1413; Abdü'r-Rezzâk, *Musannef*, c.V, s.218, no:9428; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VI, s.461, no:32923; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IX, s.49, no:17728; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.V, s.172, no:8586; Buhârî, *Târih-i Kebîr*, c.VI, s.224, no:2235; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.IV, s.296, no:2065; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.LXV, no:281; Temmâmü'r-Râzî, *el-Fevâid*, c.II, s.66, no:1159; Büreyde RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.240, no:18122; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.VIII, s.70, no:7397; Şeybânî, el-*Âhàd ve'l-Mesânî*, c.IV, s.416, no:2467; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.VI, s.377, no:3411; Ziyaü'l-Makdîsî, *el-Ehàdîsü'l-Muhtàre*, c.III, s.199, no:32, 33; Safvan ibn-i Assâl RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.IV, s.268, no:4162; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.I, s.234, no:66; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Hàkim, *Müstedrek*, c.IV, s.583, no:8623; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.V, s.61, no:4671; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXXII, s.194, no:6655; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Hem yorgunluk, sadece düz yorgunluk değil, muazzam bir yorgunluk, çok aşırı bir yorgunluk; hani öldüresiye, bayılasıya bir yorgunluk... Ama onun ötesinde mal gitmesi, hatta canının gitmesi. Canın gitmesi de var. Çok zor bir şey... Bu fedâkârlığa müslüman niçin katlanıyor?.. Hak için katlanıyor, iman için katlanıyor. Doğruluktan yana, doğrudan yana olduğu için katlanıyor. Zulmün karşısında olduğu için katlanıyor.

"Allah yolunda cihad edin, gaza eyleyin! (*Kàtilû men kefera bi'llâh*) Allah'a küfreden, Allah'a kâfir olan, Allah'ı tanımayanlara veyahut yanlış inananlara, inancı bozuk, sapık olanlara saldırın, savaşın!"

(*Uğzû ve lâ tağullû*) "Gaza yapın ama, gulül yapmayın, çalma yapmayın!" *Gulül* ne demek? Ganimet malını çalmak demek... Ganimetten aşırmak demek, hırsızlık demek... Şimdi biliyorsunuz, müslüman savaştığı zaman düşmanın malını alır. Çünkü çarpışmasaydı. Çarpıştı, o zaman düşmanın malı müslümana ganimet olarak helâldir. Ama ne kadarı helâldir, nasıldır bu iş?..

Toplanan ganimetin beşte biri devletindir, beytü'l-mâl-i müslimînindir. Beşte dördü gazilerin arasında üleştirilir, dağıtılır, verilir hepsine. Bu da onların cihadlarının dünyadaki maddî karşılığıdır. Kimisi ölmüştür, kimisi yaralanmıştır. Ölen şehid olmuştur, kalan gazi olmuştur. Kimisi de hiç yaralanmamıştır. Ganimetin beşte dördü, bunların arasında parça parça taksim edilir, verilir hepsine.

Şimdi bu ganimet mallarının taksiminden önce, gazinin kendi başına bir yerden bir para, bir mal, bir mücevher, bir şey almaya hakkı yoktur. Her şey bir ölçü içindedir. Yâni bir eve girdi de, orda bilezikleri gördü de, cebine attı da, ondan sonra evi yaktı da, bilmem ne... Hayır! Bütün ganimet malları ordu komutanının önüne, emirin önüne getirilir. Beşte biri, yâni %20'si devletin payı olarak kenara ayrılır. Devlet tabii hizmet müessesesi, elbette vergi alacak. Elbette ona bir şey ayrılması uygun. Çünkü o düzen olmasa o savaş kazanılmaz, elbette olacak. Beşte dördü mücahidler arasında taksim edilir.

Size bir ibretli olayı da anlatayım. Ben okuduğum zaman çok etkilendim: İran tarafında çarpışan ordu düşmanı yeniyor.

Düşmanı yenince ganimetler ayrılıyor. Beşte biri, yâni %20'si devletin, beytü'l-mâl-i müslimînin parası olarak ayrılıyor. Beşte dördü mücahidler arasında tevzi edilecek. Ordu komutanı, birkaç parça kıymetli parçayı da Halife Hazret-i Ömer'e ayırıyor İran'dan. Ama Hazret-i Ömer, savaşa bizzat katılmış mücahid değil, Medine-i Münevvere'de. Ordu İran'a karşı savaş kazanmış, komutan hediyeler hazırlıyor, yâni ganimetten bir şeyler ayırıyor. İşte şu kadar altın, bu kadar bilezik neyse, neler varsa... İki tane adamını gönderiyor İran'dan Medine'ye. Onlar sevinerek geliyorlar halifenin huzuruna, diyorlar ki:

"—Efendim savaşı kazandık. Bir savaş yaptık, kazandık..."

Artık neler diyorlarsa, neler derlerse hayalimizden biz tabii şey yapıyoruz:

"—İşte düşmanı yendik, ganimetler de alındı, devletin parası da ayrıldı. Bunu da emir, komutan bunu da size gönderdi." deyince, Hazret-i Ömer bir kalkıyor, başlıyor bu ikisini dövmeye, kırbaçla kırbaçlamaya...

"—Derhal toplayın bu getirdiklerinizi!" diyor. Yere saçıldı demek ki. "Derhal toplayın, mücahidler dağılmadan oraya götürün, derhal! Eğer mücahidler dağılmış olursa, bu taksim edilmezse, taksimden geriye kalmış olursa, benden çekeceğiniz var!" diyor.

Döğe döğe onları huzurundan uzaklaştırıyor, geriye gönderiyor. Neden?.. Adaletinden.

İslâm'ın mantığı ne? Mücahidlerin hakkıdır, beşte dördü, yâni %80'i mücahidlerin arasında ayrılacaktı. "Canım o kadar maldan şu kadarı da halifeye ayrılsın..." demiyor. "Ben savaşmadım, ben burada oturdum. Binâen aleyh bu ganimetten bana ayırmaları doğru değil" diye getirenleri dövüyor. "Siz nasıl ters bir işe alet oluyorsunuz?!" diye kırbaçlıyor. Belki sembolik kırbaçlıyor, belki acıtacak bir şekilde kırbaçlıyor; onu bilmiyoruz ama, tavrı ters... Yâni, "Yapamazsınız bunu!" diyor ve geri gönderiyor. Yâni, İslâm böyle, bunları iyi bilin!..

Bir kere gulül olmayacak. Peygamber Efendimiz öyle emrediyor, yâni çalma olmasın. Eğer ganimet malı taksiminden evvel cebine bir şey ayırırsa, torbasına bir şey koyarsa; o hırsızlık olur, ganimeti çalmış olur. Almaya hakkı yok. Bu bir. Efendimiz

böyle buyurmuş: "Gaza yapın ama çalmayın!.."

İkincisi: (*Ve lâ tağdirû*) "Gadir de yapmayın, yâni zulüm de yapmayın! (*Ve lâ tümessilû*) Müsle de yapmayın! Yâni düşmanı öldürürken veya öldürdükten sonra âzâlarını, burnunu, kulağını, dudağını ve sâiresini de kesmeyin!"

Müşrikler bunu yaparlardı. Meselâ, Hazret-i Hamza Efendimiz'i müşrikler Uhud Harbi'nde şehid ettiler. Sonra göğsünü açtılar, ciğerini çıkarıp çiğnediler. Yüzünü gözünü tahrip ettiler, kulağını, burnunu kestiler, tanınmayacak hale getirdiler. Yâni ölmüştü, şehid olmuştu Hazret-i Hamza ama, ondan hıncını alamayıp bunları yaptılar. İslâm'da bu yok! Öyle ölünün âzâsını filân kesmek yok, ölüye işkence yok İslâm'da...

(*Ve lâ taktulû velîde*n) "Çoluk çocuğu öldürmeyin..." Çünkü onlar bizzat savaşmıyor. Babalarının kusuru, büyüklerin kusuru; Küçüklerin bir kabahati yok. Efendimiz öyle yasaklıyor.

(*Ve lâ ashàbe's-savâmi'*) "İbadethane, manastır sahibi rahibleri de öldürmeyin!" Çünkü onlar da çarpışmıyor. Adamcağız kendi hâlinde, ibadetiyle meşgul bir ahiret adamı.

"—Müslüman değil?.."

Olsun. Yahudi veya hristiyan veya başka dinden... Ama çarpışmadığı için, onlarla çarpışılmamasını Peygamber SAS Efendimiz askerlerine söylüyor. Ahmed İbn-i Hanbel rivayet etmiş.

Başka neler yapılmaz? Yâni İslâm'da savaşın bile ahlâkı, âdâbı var... Neler yapılmaz, onları başka rivayetlerde görüyoruz. Meselâ ağaçlar kesilmez, ateşe verilmez. Şimdi PKK kızıyor, geliyor bir mezraya, bütün koyunları öldürüyor. İslâm'da böyle şey yok. Yâni hayvanların bir kabahati yok, hayvanlar savaşmıyor. Ağaçları çatır çatır yakmak, harmanları yakmak... İslâm'da böyle şeyler de yok. İşte bu savaşın sınırını aşmaktır. Onun için, (*Ve lâ ta'tedû*) "Haddi aşmayın, Allah haddi aşanları sevmez!" buyruluyor.

Bu hususta, yâni İslâm'ın ve müslümanların nasıl insanları yaşatmak istedikleri, savaşırken bile nasıl iyi davrandıkları, nasıl faziletli davrandıklarına dair pek çok misaller var. Hem kural olarak, savaş ahkâmında bunların olması güzel, hem de uygulama güzel.

Bizim Osmanlı sultanlarının, kendilerine savaşmaya gelen kimselere nasıl asâletli davrandıklarını biliyorsunuz. Hatta bazılarını, "Seni bağışladım, memleketine gönderiyorum!" diye, nasıl göndermiş padişahımız:

"—Gidin memleketinize... Size bundan sonra benimle çarpışmayın da demiyorum. İsterseniz, gene ordu toplayın, gene gelin, gene çarpışın; bana bir zafer daha kazandırın!" demiş.

Asâlete bakın! Yâni İslâm'da savaş bir zaruretten oluyor ama, savaşın yapılmasında da bir asalet var.

c. Günümüzdeki Kâfirlerin Zulümleri

Buna karşılık bakın çağımızdaki toplu mezarlara!.. Meselâ, Kıbrıs hadiselerini ben yaşadım da, yâni o günleri biliyorum, çok zulümler yapıldı. Kıbrıs'ı bilmeyenler Bosna olaylarını bilir, Kosova'yı bilir, daha başka yerleri bilir... Şimdi televizyonlardan gözleriyle de görmek imkânına sahipler. Nasıl zavallı masum insanlar, arabalara eşyalarını yüklemişler, çocuklar ağlıyor. Karlı tepelerden aşıp, yerlerinden, yurtlarından edilmiş...

Eğer biz de o zihniyete sahip olsaydık, Balkanlar'da bir tek Sırp kalır mıydı yedi asırda?.. Bir tek Sırp kalmazdı. Osmanlı'nın kuvvetli olduğu zamanda, Osmanlı Devleti'nin içinde bir tane yahudi kalır mıydı?.. Yahudiler işte teşekkür ediyorlar, bu geçtiğimiz sene teşekkür ettiler. İspanya'dan Osmanlı kurtarmış kendilerini, kendi ülkesine getirmiş diye, müteşekkiriz diye, yahudi heyetleri geldiler. Gazeteler de yazdı bunu. Yahudilerle Türkiye halkı biraz daha ısınsın diye, faydası olduğundan, bunu böyle açıkladılar.

Yahudileri İspanya'daki katliamdan kurtardığımız gibi, kendi ülkemizdeki gayr-i müslimleri de koruduk. Ne kiliselerini yaktık, yıktık, ne rahiplerine dokunduk, ne de Rumlara, Ermenilere, Süryânîlere ve sâir herhangi bir gruba zarar verdik. Ben biliyorum hepsi, Urfa'daki, daha başka yerlerdeki Süryânîlerin kiliseleri, tarihî eserleri bile aynen duruyor. Ta Peygamber Efendimiz zamanından kendilerine verilmiş mektupları bile manastırlarında mahfuz...

Neden?.. Saygı duymuşuz. Peygamber Efendimiz'den başlıyor bu uygulama. Peygamber Efendimiz Medine-i Münevvere'de İslâm'ı tamamen hakim kıldığı halde, yahudiler ve hristiyanlara da hayat hakkı veriyor. Yâni onları sürüp atmıyor. Sonra İslâm ülkelerinde kiliselere ve rahiblere, gayr-i müslimlere dokunulmuyordu. Tarih boyunca dokunulmamış. Varlıkları, yâni 20. Yüzyıl'da var olmaları dokunulmadığının belgesi.

Ama 19. Yüzyıl'da, Osmanlı Balkanlar'dan çekildikten sonra, onlar neler yaptılar! 19. Yüzyıl'ın sonunda Berlin anlaşması başladı, 20. Yüzyıl'da süreç devam etti. Oralarda binlerce cami varken, şu anda %90'ı tahrip edildi, %95'i tahrip edildi, %98'i tahrip edildi.

Bunları ben söylemiyorum. Şimdi bir büyükelçinin kitabını okuyorum burada... *İslâm ve Avrupa* diye bir eser, bir büyükelçi yazmış. O veriyor rakamları. Bu müsamahasızlıkla Yunanistan'da, Bulgaristan'da dine baskılar yapıldı. Geliyor köye askerler:

"—Senin ismin ne?.."

"—Mehmed..."

"—Hayır, senin ismin Mehmed değil, Hristo!.."

"—Yok benim adım Mehmed!" derse, öldürüyorlar.

Yâni korkunç bir baskı... 20. Yüzyıl'da, Jivkof zamanında Bulgaristan'da böyle yapıldı. İşte Makedonya'da, işte Arnavutluk'ta, İşte Kosova'da, işte diğer ülkelerdeki manzaralar...

En medenî dediğimiz Avrupa ülkelerinde bile, bazen müslüman bir okul açacak; engelleme... Bir cami açacak; engelleme... Çeşitli yollarla... Yâni, yanlış şeyler ve bizim tarih boyunca asla yapmadığımız şeyler. Biz âlîcenablık göstermişiz; onlar, sözleri başka, davranışları başka. Fiiliyat ortada...

Biliyorsunuz, Sırplar Bosna'da Avrupa'nın en medenî, en gelişmiş, en güzel kütüphanesini tahrib etmeye kalktılar. Müslümanların Saray-Bosna Kütüphanesi'ni topa tuttular. Pazar yerini topa tuttular ve cenazeyi gömmekte olan, son vazifesini yapan insanlara bomba atıp, onları bombaladılar. Buyurun, işte hadiseler ortada, görüyoruz.

Peygamber Efendimiz'in tavsiyesini de görüyoruz:

"—Ağaçları kesmeyin, otları yakmayın, harmanları yakmayın, çocuklara dokunmayın, rahiblere dokunmayın!" diyor.

Ama rahibler halkların önüne düşüp, Sırbistan'da, bilmem

nerede, bilmem nerede müslümanların kadınlarını, çocuklarını, ihtiyarlarını öldürtüyorlar.

Anadolu'da da öyle oldu. Anadolu'da da Yunanlılar saldırdı. Geri çekilirken camileri yakarak, çocukları süngüleyerek, hamile kadınları öldüre öldüre, İzmir'e kadar gittiler. Resimleriyle ortada...

d. Fitne Katilden Daha Kötüdür

Sonra, bundan sonraki yâni 191. ayet-i kerime. Buyuruyor ki Allah-u Teàlâ Hazretleri:

وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ

وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ، وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ ، فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ ، كَذٰلِكَ جَزَاءُ

الْكَافِرِينَ (البقرة:١٩١)

(*Va'ktülûhüm haysü sakiftümûhüm ve ahricûhüm min haysü ahracûküm ve'l-fitnetü eşeddü mine'l-katl, ve lâ tükâtilûhüm inde'l-mescidi'l-harâmi hattâ yükàtilûküm fîh, fein kàtelûküm fa'ktülûhüm, kezâlike cezâü'l-kâfirîn.* (Bakara, 2/191)

(*Va'ktülûhüm*) "Onları öldürünüz, (*haysü sakiftümûhüm*) nerede kıstırırsanız..."

Sekıfe-yeskafu; bu Arapların *sakkafe-yüsakkıfu* tef'il babından bir kelimesi var. *Müsakkaf* derler, münevver mânâsına yâni eğitilmiş mânâsına. *Sakıfe*, sıkıştırmak demek. Aslında mızrak yapmak istedikleri kargıyı sıkıştırıp eğri olmasın, doğru olarak kurusun diye, doğrultmak mânâsına; sıkıştırarak, sıkışık tutarak doğrultmak mânâsına geliyor. Yâni, "Nerede sıkıştırırsanız, kıstırırsanız öldürün!" Tabii savaşta, nerede yakalarsanız düşmanı haklamak var.

(*Ve ahricûhüm*) "Onları diyarlarından çıkartınız, (*min haysü ahracûküm*) sizleri çıkardıkları yerden..." Peygamber Efendimiz'i Mekke-i Mükerreme'den çıkartmışlar mıydı?.. Çıkartmışlardı. Binâen aleyh, siz de onları oradan çıkartma hakkına sahipsiniz.

"—Olur mu, beni evimden yurdumdan niye çıkartıyorsunuz?.."

Pekiyi, sen müslümanları niye çıkarttın Mekke'den?.. Ne diye çıkarttın?.. Medine-i Münevvere'ye niye çıkarttın?.. Yâni başka yerlere hicret etmek zorunda kaldılar, ne zahmetler, sıkıntılar çektiler. Mallarına el koydunuz.

(*Min haysü*) Mekân da bildirir, sebep de bildirir. (*Ahricûhüm min haysü ahracûkum*) "Siz onları çıkartınız, çünkü onlar sizi çıkartmışlardı." mânâsına da gelir, "Sizi çıkarttıkları yerden, siz de onları çıkartın!" mânâsına da gelir. *Min haysü*'nün böyle bir maddî mânâsı vardır, bir de mânevî mânâsı vardır.

Demek ki; sıkıştırdığınız yerde çarpışırsınız, öldürürsünüz ve onları sürüp çıkartırsınız diyarlarından... Anlasınlar bakalım, sizi mazlum görüp de yaptıkları zulümlerin nasıl fena olduğunu tatsınlar.

Ayet-i kerimenin bundan sonraki cümleciği, içindeki cümlecik:

(*Ve'l-fitnetü eşeddü mine'l-katl*) "Fitne, öldürmekten daha fena, daha kötü bir şeydir." Yâni onlar fitneyi çıkarttılar. Fitne ne demektir?.. "Şirk mânâsınadır." diye açıklama yapmış. Buradaki fitneden maksad müşriklik, kâfirlik demek. Yâni müşriklik-lerinden, kâfirliklerinden yapıyorlar ya o zulümlerini... O fitne, öldürmeden daha şiddetlidir.

Bu neyi gösteriyor: Bir insan, "Bunlara acıyalım!" filân diye merhamet ederse, merhametten maraz olur. Madem savaştılar, elbette sen de karşılık vereceksin!..

"—Efendim ben silah kullanamam, silah atamam..."

Askere alınmış adam, hanım evlâdı; silah kullanamıyor, silahı doğrultamıyor:

"—Ben insan öldürmeğe taraftar değilim!" diyor.

Ama onlar öldürüyor ya, onlar fitneyi çıkartmış ya... Sen onu yapmadığın zaman, o gelecek seni de öldürecek, senin anneni de öldürecek. Senin çocuğunu da, kardeşini de öldürecek. O mantık doğru değil. Yâni savaş iyi bir şey değil ama, o öldürmüş, o yapmış, o çıkartmış...

(*Ve lâ tükàtilûhüm inde'l-mescidi'l-harâmi hattà yukâtilûhüm fîhi.*) "Mescid-i Haram'ın yanında onlarla savaşmayın!" El-Mescidü'l-Haram, yâni Kâbe-i Müşerrefe ve çevresi. Ama bir istisnası, bir hududu var bunun: (*Hattà yukâtilûhüm fîhi.*) "Orada onlar sizinle çarpışmadıkça..." Yâni, Mekke'nin içinde de, Mescid-i Haram'da da çarpışmaya kalkışıyorlarsa; siz o zaman, "Aaa, Mescid-i Haram'a girdi, biz onlara ateş edemeyiz veya biz onlara çarpışamayız, kılıç kaldıramayız, ok atamayız..." demeyin! Evet Mescid-i Haram'da savaş yok, Allah orayı sulh yeri yapmış ama, onlar yapıyor. Onlar çarpışırsa, çarpışın! Onlar çarpışmadıkça, siz de onlarla Mescid-i Haram'da çarpışmayın!..

(*Fein kàtelûküm fa'ktulûhüm.*) "Çarpışmaya kalkarlarsa, o zaman öldürün onları! (*Kezàlike cezâü'l-kâfirîn.*) Kâfirlerin cezâsı işte böyle olur."

Peygamber SAS Mekke-i Mükerreme'nin Allah indindeki itibarını, hürmetini daima kollamıştır ve Mekke'yi fethederken de

çok az sayıda insan ölmüştür. Hatta Peygamber Efendimiz, Mekke'yi fethettiği zaman ilan ettirdi ki:[58]

مَنْ أَغْلَقَ بَابَهُ فَهُوَ آمِنٌ ، وَمَنْ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَهُوَ آمِنٌ ، وَمَنْ دَخَلَ دَارَ أَبِي سُفْيَانَ فَهُوَ آمِنٌ (د. طب. ق. عن ابن عباس ؛ م . حم . قط. حب. ق. عن أبي هررة)

(*Men ağleka bâbehû fehüve âminün*) "Kim kapısını kapatır da, evinin içinde durursa, yâni müslümanlarla çarpışmaya kalkışmazsa, emniyettedir."

Mekke fethedilirken bunu söylüyor Peygamber Efendimiz. Yâni, artık müşriklik tepelenmiş, müslüman orduları gelmiş Mekke'yi fethediyorlar. O zaman dahi Efendimiz'in davranışlarındaki şu güzelliğine bakın:

"—Kim kapısını kapatırsa, o emniyettedir!" buyuruyor.

Yâni kapıyı açıp da, içerideki adamı öldürmek yok, içeri dalmak yok...

(*Ve men dehale'l-mescide fehüve âminün*) "Kim Mescid-i Haram'a girerse, emniyettedir."

Mescid-i Haram, Kâbe'nin olduğu mescid. Biliyorsunuz Kâbe, ortadaki binaya deniliyor. 11-12 metre ebatlı olan bina, altın kapılı olan bina Kâbe. Ama Kâbe'nin etrafında namaz kılınan mahal, onun adı el-Mescidü'l-Haram. "Mescid-i Haram'a giren de emniyettedir." buyuruyor. İnsanlar korkup, "Müslümanlar geliyor, silahlı, oklu, mızraklı ordu geliyor!" diye oraya toplandığı zaman, (*fehüve âminün*) onlar da emniyettedir, güvendedir. Yâni, onlara da bir şey yapılmayacak.

---

[58] Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.177, no:3022; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.VIII, s.9, no:7264; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IX, s.118, no:18057; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1405, *Cihâd* 32/31, no:1780; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.292, no:7909; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.III, s.60, no:233; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.XI, s.73, no:4760; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.34, no:10961; Ebû Hüreyre RA'dan.

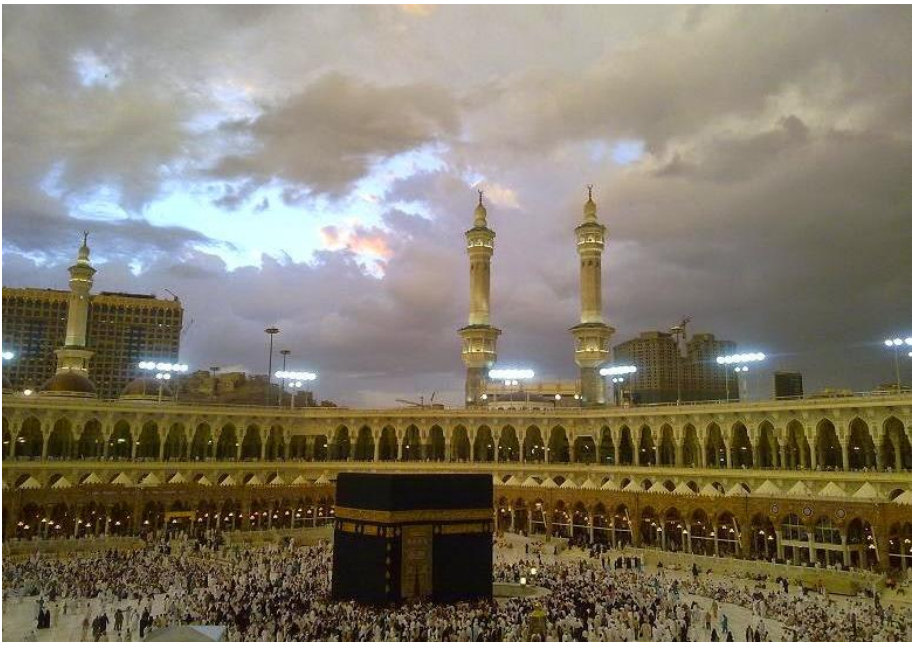

(*Ve men dehale dâra ebî süfyâne fehüve âminün*) "Ebû Süfyan'ın evine giren de emniyettedir." buyurmuş. Ebû Süfyan o zaman müşriklerin reisi. Ona da itibar ediyor. Yâni, çarpışmadıkça onlara kılıç kaldırılmasını, kılıç vurulmasını uygun görmemiş Peygamber SAS...

Nebiyyü'r-Rahmeh, rahmet peygamberi… Raûfun Rahîm; re'fetli olan, merhametli olan, şefkatli olan Peygamber Efendimiz, Mekke'yi o kadar az bir olayla fethetti ki... Ancak birkaç tane azılı herif kalktılar çarpışmaya, onları da mücahidler etkisiz hale getirdiler.

Halbuki mücahidlerin bazıları:

"—Şimdi Mekke'yi fethediyoruz. Bize bu zamana kadar kâfirlik yapıp da, kan kusturmuş olan insanlar elimize geçti. Bak biz onlara neler yapacağız?" diyordu.

Öyle diyenleri Peygamber Efendimiz komutanlıktan aldı. Yâni, hırsla katliam yapacak diye, salâhiyetini aldı elinden. Halbuki onların öldüreceğiz dedikleri insanlar, bir şey yaptıklarından dolayı, evvelki zalimliklerinden dolayı öldürüleceklerdi. Onu dahi yaptırtmadı Peygamber SAS Efendimiz.

Ama çarpışmaya kalkarsa, o zaman: (*Fa'ktülühüm kezâlike cezàü'l-kâfirin*) "Böyle yapanların, kâfirlerin cezası elbette böyle olur." Kesin olarak, gayet mantıklı, gayet güzel tavsiyeler Kur'an-ı Kerim'den mü'minlere.

فَإِنِ انْتَهَوا فَإِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (البقرة:١٩٣)

(*Feini'ntehev feinna'llàhe gafûrun rahîm.*) (Bakara, 2/192) "Eğer bırakırlarsa bu küfrü, savaşı, Harem-i Şerifte mücadeleyi, karşı çıkmayı, İslâm'a gelirlerse, tevbe ederlerse; o zaman Allah gafurdur, rahimdir."

Yâni, o kadar müşriklik yapmışlar ama pişman oldular, tevbe ettiler, İslâm'a girdiler. Bitti, silinir. Eski suçlarından dolayı bile cezalanmaz. Mühim olan insanları öldürmek değildir, kazanmaktır İslâm'da. İmana girdi mi, tevbe edip İslâm'ı kabul etti mi, eski suçundan dolayı bile ceza görmüyor.

Halbuki şimdi 20. Yüzyıl'da bile bu hukuk yok. Yâni bir adam öldürülmüşse, bir adam bir adamı öldürdü. O adam savaşta elde edildi mi, artık o, sen falancayı öldürdün diye öldürülür. İslâm'da öyle değil. Adam müslüman olunca, hayatı bağışlanıyor. Yâni İslâm'ın üstünlüğü, davranışları, hiç tereddüt gösterilmeyecek tarzda güzel...

f. İslâm Kötülüğe İzin Vermez

Bütün bu kadar şeyden sonra, bu kadar güzellikten sonra, bu ayet-i kerimenin şu benim açiz naçiz dilimle güzelliklerini birazcık böyle dilimin döndüğünce anlatmamdan sonra, hâlâ İslâm'ın nasıl sulh ve sükûn dini olduğunu, nasıl barış dini olduğunu, savaşı ne şartlarla yaptığını düşünmeden İslâm'a iftira atmak, yalan söylemek büyük haksızlık.

"—Pekiyi, efendim, İslâm'da savaş yok mudur?.."

Tabii vardır.

"—Saldırmak var mıdır, hep müdafaa harbi midir?"

Hayır! "İslâm'da savaş sırf müdafaa harbidir." demek de yanlıştır. Çünkü eğer vaziyet saldırmayı gerektiriyorsa, saldırmak uygundur. Hiç toparlanmasına fırsat vermeden saldırırsın,

düşmanı tepelersin. O komutanın bileceği bir şeydir. Yâni, saldırmak gerekiyorsa saldırır. "İslâm hep savunma harbi yapar." diye de bir şey yok.

İslâm kılıç da kullanmıştır. Çünkü akla, mantığa hitab edip, kalbe, gönle hitab edip, gerçekleri söylediğin halde, bir takım insanlar anlamıyor, bir takım sebeplerden dolayı, iç sebeplerden dolayı, ruhsal durumlardan dolayı veya menfaat durumlarından dolayı İslâm'a hâlâ karşı çıkıyor. Bütün şiddetiyle devam ediyor. Gün gibi anlaşıldığı halde devam ediyor. O zaman onun başka çaresi kalmıyor.

Şair bunu çok güzel ifade etmiştir. Tabii tefsir dersinde şiir okumak ne derece uygundur, ama bir şeyi anlatmak için de gerekebiliyor. Şair ne demiş:[59]

Nush ile uslanmayanı etmeli tekdir,
Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötekdir!

Gayet güzel. Yâni ilk önce nasihat edeceksin. Nasihat ediyorsun: "Evlâdım yapma, etme, şu camları kırma!.. Evlâdım şu edepsizliği yapma, evladım okulu bırakma, kaçma, etme vs..." dinlemiyor.

"Nush ile uslanmayanı etmeli tekdir," Bu sefer *tekdir* ne demek? Kederlendirmek demek. Yâni, biraz cezalandırmak, acıtmak, sıkıntıya sokmak, sıkıştırmak demek. Nasihat dinlemiyorsa sıkıştırırsın: "Öyle yapma bakayım!" dersin ve sıkıştırırsın.

"—Eee tekdir ile de uslanmıyor..."

O zaman hakkı kötektir. O zaman döğersin diyor. Yâni, kademe kademe…

İslâm'da da öyle... Önce İslâm'ı tebliğ ediyorsun:

"—Kardeşim bak şu taş dümdüz bir taş idi. Sonra heykeltıraş geldi, bunun sağını solunu yonttu. Kıpırdayamaz. Heykeltıraş çevirdi veya etrafında döndü dolaştı. Ağız yaptı, burun yaptı. Sen şimdi bunun karşısına geçip tapınıyorsun, kurban kesiyorsun,

[59] Ziya Paşa'nın *Terkîb-i Bend*'inden.

bilmem ne, abuk sabuk şeyler... Buna tapılmaz kardeşim!"

Hakkı söylüyorsun, hakkı tebliğ ediyorsun, deliller getiriyorsun: (*Lâ ilâhe illa'llàhu vahdehû lâ şerike leh*) "Allah'tan başka tanrı yoktur, şerîki nazîri yoktur." Doğmamıştır, doğrulmamıştır. (*Leyse kemislihî şey'ün*) "Ona benzeyen bir varlık yoktur." vs. diyorsun, söylüyorsun, adam kabul etmiyor.

Kardeşim yâ anlasana, delil getiriyor:

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلاَّ اللَّهُ لَفَسَدَتَا (الأنبياء:٢٢)

(*Lev kâne fîhimâ âlihetün illa'llàhu lefesedetâ*) "Gökte, yerde Allah'tan başka otorite sahibi, başka tanrılar olsaydı; birisi bir emir verirdi, ötekisi başka bir emir verirdi, ortalığı karıştırırlardı, fitne fesad çıkardı, ortalığı karma karış ederlerdi." (Enbiyâ, 21/22) Yâni, gücün kaynağı tek olmasa bu düzen olmazdı.

Yunanlılar atıyorlar tutuyorlar:

"—Zeus böyle demiş de, bilmem ne tanrısı böyle yapmış da, ötekisi böyle yapmış da... Bu kızmış da, o onu kovalamış da..."

Masal... Masalların da en çirkini, en yalanı... Çünkü, inanç konusunda masala tahammül yoktur. Yâni, başka konuda çocukları uyutmak için tavşan masalı anlatsan neyse ne ama, inanç konusunda yalan yanlış masal olmaz.

Delil gösteriyor, onu da anlamıyor. Ondan sonra da müslümanlara haksızlık ediyor, zulmediyor. Ha. O zaman onun anladığı dilden müslüman kendisini korumak zorunda. Çünkü gemiyi batırma hürriyeti yoktur. Gemide olanların gemiyi batırma hürriyeti yoktur.

"—Efendim ben gemiyi delebilirim. Alt kattan, ambardan delerim. Sana ne! Ben kendi kamaramdan gemiyi deliyorum..."

Delemezsin kardeşim! Bu gemide hepimiz bulunuyoruz. Bu gemiyi delme hürriyeti yoktur. Bu senin edepsizliklerini, haksızlıklarını yapma hürriyeti yoktur.

"—Efendim ben istediğim malı alırım, satarım. İstediğim bitkiyi ekerim, istediğim mahsulü çıkartırım. Hint keneviri ekerim, oradan uyuşturucu çıkartırım, istediğim yere satarım..."

Yapamazsın ve bu yaptırılmıyor. Hem yapman doğru değil,

hem yaptırtmayanlar da iyi yapıyorlar. İyi ki uyuşturucunun üretilmesi, dikilmesi, hazırlanması, satılması takip ediliyor! Çünkü içenler ölüyorlar, hastanelerde mecnun oluyor, zincirlere bağlanıyor, yastıkları yırtıyor, yorganları yırtıyor, çıldırıp, ölüp gidiyor. Genç yaşında mahvoluyor, nesiller mahvoluyor. O zaman onu, tabii engelleyeceksin. Böyle fesâda hürriyet yoktur. O zaman fesâda zecrî tedbir yapılır.

Uyuşturucular silahlanmış, büyük bir çete oluşturmuş ve silahlı çatışmaya girmiş. "İşte burası medenî bir ülke, ne yapalım, öyle yapsalar da bizim polisimiz ateş açamaz!" mı diyoruz? Hayır. Polisler silahlı çatışmaya giriyor ve uyuşturucuları yakalıyor. Demek ki haddi aşana 20. Yüzyıl'da da kötek iniyor, yâni cezalandırılıyor.

O halde herkes eğri otursun, doğru düşünsün, doğru konuşsun, doğru söylesin, haksızlık etmesin! İslâm kılıç dinidir de, hristiyanlık kılıç dini değil midir?.. Niye öyle söylüyorlar. İslâm çok daha barışçı bir dindir. Ve yeri gelince kılıcı da kullanması bir zarurettir. 20. Yüzyıl'da bütün devletler kullanıyor. Amerika da kullanıyor, İngiltere de kullanıyor, başka milletler de kullanıyor... Hangi dinden olursa olsun...

O halde kimse milleti şaşırtacak abuk sabuk, yanlış söz söylemesin! Kendisi yanlışlığını bile bile milleti ayartmaya, kandırmaya kalkmasın!.. İşte İslâm, işte İslâm'ın ahkâmı, işte İslâm tarihi...

Allah-u Teàlâ Hazretleri, hakkı hak olarak görüp anlayıp, sevip, ona tâbi olmayı herkese nasib etsin... Bizi de İslâm'ın güzelliğini anlayıp, İslâm'da sebat etmeye muvaffak etsin... İslâm'ı korumayı, kollamayı nasib eylesin... Öyle saf saf durup da, kuzu kuzu durup da kurtlara yem olmaktan bizleri korusun...

Allah-u Teàlâ Hazretleri mert, akıllı, fikirli, yerine göre en hikmetli şekilde, en uygun şekilde hareket eden müslümanlar olmayı hepimize nasib eylesin... Allah hepinizden râzı olsun...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!.. Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!..

26. 09. 2000 - İSVEÇ

11. ŞİRK ORTADAN KALKINCAYA KADAR SAVAŞIN!

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah'ın lütfu, keremi, ihsanı, ikramı, rahmeti dünyada ahirette üzerinize olsun... Cenâb–ı Hak iki cihanda cümlenizi sevdiklerinizle beraber, topluca aziz ve bahtiyar eylesin...

Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 192. ayet-i kerimesine kadar açıklamalarda bulunmuştuk. 193, 194, 195'i Allah nasib ederse bu sohbetimde bahis konusu edip, ayetler üzerinde açıklamalarda bulunmak istiyorum.

Allah-u Teàlâ Hazretleri buyuruyor ki, *bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm*:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَتَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلّٰهِ ، فَإِنِ انْتَهَوْا فَلاَ عُدْوَانَ إِلاَّ عَلَى الظَّالِمِينَ (البقرة:١٩٣)

(*Ve kàtilûhüm hattâ lâ tekûne fitnetün ve yekûne'd-dînü li'llâh, feini'ntehev felâ udvâne illâ ale'z-zàlimîn.*) (Bakara, 2/193)

اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ ، فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ ، وَ اتَّقُوا اللهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ (البقرة:١٩٤)

(*Eş-şehrü'l-harâmü bi'ş-şehri'l-harâmi ve'l-hurumâtü kısàsun, femeni'tedâ aleyküm fa'tedû aleyhi bi-misli ma'tedâ aleyküm, ve'tteku'llàhe va'lemû enne'llàhe mea'l-müttakîn.*) (Bakara, 2/194)

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللهِ وَلاَتُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ ، وَأَحْسِنُوا

إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (البقرة:١٩٥)

(*Ve enfikù fî sebîli'llâhi ve lâ tülkù bi-eydîküm ile't-tehlükeh, ve ahsinû inna'llàhe yuhibbü'l-muhsinîn.*) (Bakara, 2/195) *Sadaka'llàhu'l-azîm.*

Daha önceki haftada da 190. ayet-i kerimeyle, yâni:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا ، إِنَّ اللهَ لاَ

يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (البقرة:١٩٠)

(*Ve kàtilû fî sebîli'llâhi'llezîne yukàtilûneküm ve lâ ta'tedû, inna'llàhe lâ yuhibbü'l-mu'tedîn.*) "Sizlerle savaşanlara karşı Allah yolunda cihad ediniz! Sınırı, ölçüyü aşmayın, ileri gitmeyin; hiç şüphe yok ki, Allah-u Teàlâ Hazretleri haddi aşanları, ölçüyü kaçıranları sevmez." (Bakara, 2/190) diye başlayan ayetleri izah etmiştik.

a. Fitne Ortadan Kalkıncaya Kadar Savaşın!

Burada, bu ayet-i kerimede de Cenâb-ı Hak yine buyuruyor ki:

(*Ve kàtilûhüm*) "Ey mü'minler, ey müslümanlar onlarla, yâni müşriklerle savaşın, mukàtele edin! (*Hattâ lâ tekûne fitnetün*) Fitne mevcut olmayıncaya kadar, ortadan kalkıncaya kadar onlarla savaşın! (*Ve yeküne'd-dînü li'llâh*) Ve din Allah için oluncaya kadar çarpışın, savaşın!"

(*Feini'ntehev*) "Eğer bırakırlarsa, müslümanlarla savaşmalarını sona erdirirlerse; (*felâ udvâne*) o zaman hiç bir düşmanlık yapmak caiz olmaz, hiç bir düşmanlık yoktur. (*İllâ ale'z-zàlimîn.*) Ancak, zalim olanlara düşmanlık yapılabilir." Bu 193. ayet-i kerime.

Şimdi bunun kelimelerini, üzerinde durarak açıklayalım. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

(*Ve kàtilûhüm*) "Onlarla çarpışın!" *Hattâ* burada, şu oluncaya kadar mânâsına bir amaç, bir hedef, bir nokta tesbit edilip, o noktaya ulaşıncaya kadar mânâsına. (*Hattâ lâ teküne fitnetün*) "Fitne mevcut olmayıncaya kadar, fitne ortada kalmayıncaya kadar onlarla çarpışın!"

Fitne nedir?.. Karışıklık. Geçtiğimiz sohbette izah etmiştik, ne kasdediliyor burada?.. İbn-i Abbas RA'nın ve diğer tefsir ilminde derin mübarek, muhterem zâtların izahlarına göre, burada fitneden murat şirktir. "Fitne mevcut olmayıncaya kadar, yâni şirk ortadan kalkıncaya kadar çarpışın!"

Mekke'nin müşriklerinin, Arabistan'ın, Peygamber Efendimiz'in karşısında şirki tutup mücadele eden, İslâm'a, müslümanlara saldırıda bulunan, savaş açan; müslümanları işkenceye tâbi tutan, hatta şehid eden insanların bu kaba saba, akıl, mantık, din, iman dışı halleri ortadan kalkıncaya kadar onlarla çarpışın! Çünkü onlar bu müşrikliklerinden dolayı, imansızlıklarından dolayı, İslâm'a değil de putlara inandıklarından dolayı saldırıyorlar. "Madem onlar saldırdılar, bu kadar bu işleri yaptılar; o halde siz de, bu fitne ortadan

kalkıncaya kadar, onların çıkarttığı bu karışıklık, bu fitne yok oluncaya kadar onlarla çarpışın!" diye Cenâb-ı Hak emrediyor.

Fitne yok oluncaya kadar. (*Ve yekûne'd-dinü li'llâh*) "Ve din Allah'ın oluncaya kadar..." Yâni, "Dindarâne davranış, ibadetler, taatler, yaşam tarzı Allah'ın emrettiği şekilde, Allah'ın razı olduğu şekilde oluncaya kadar, o hale gelinceye kadar; bu adamlar putperestliği bırakıp da, Allah'ın ahkâmına itaat edinceye kadar onlarla çarpışın!"

Tabii ayet-i kerimelerden biliyoruz ki:

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللهِ الْإِسْلَامُ (آل عمران:١٩)

(*İnne'd-dine inda'llâhi'l-islâm*) "Allah yanında geçerli olan asıl din İslâm'dır." (Âl-i İmran, 3/19)

İnsanlar din namına doğru kaynaklı, başlangıcı doğru, sonradan bozulmuş veyahut başlangıcından beri yamuk bozuk olan bazı inançlara sahipler. Peygamber Efendimiz'in peygamberlikle vazifelendiği zamanda, dünya üzerinde durum böyle. Pek çok inançlar var. Cahiliye Araplarının inancı, putlara tapmak... Hatta Kâbe'nin içinde 360 tane put olduğu söyleniyor. Çeşit çeşit putlar olduğu, Lât'ı, Uzzâ'sı, Menât'ı; hatta her kişinin evinde putu olduğunu ve o putuna karşı ibadet ettiğini İslâm tarihinden, açıklamalardan biliyoruz. Medine'de de öyle, Mekke'de de öyle...

Bu saçmalıklar var. Bunun yanında Peygamber Efendimiz'in görevlendirildiği mıntıkada hristiyanlar da yaşıyor, yahudiler de yaşıyor. Onlara Allah peygamber gönderdiği için, kitap indirdiği için, onlara bir cizye vererek, vergi vererek İslâm'ın üstünlüğünü kabul etmeleri şartıyla, yaşam hakkı verildiği halde, küfre böyle bir hak tanınmamıştır. Çünkü akıl ve mantık, çok net olarak onların yanlışlığını gösteriyor.

Bunların kökeni doğru olduğundan, böyle bir ayrım yapmış İslâmiyet. O kökü doğru olan hristiyanlığın ve yahudiliğin de, nerelerinin hatalı olduğunu beyan ederek, "Şu noktalarda yanılıyorsunuz, şunları düzeltin! Şu inançlarınız yanlış, bunlardan vazgeçin!" diyerek onları tadil etmek, tamir etmek,

düzeltmek, doğru yola çekmek amacı güdülmüş.

(*Yekûne'd-dinü li'llâh*) "Din, dindarlık, ibadet, taat, kulluk sadece Allah'a yapılıncaya kadar, şirk bırakılıncaya kadar onlarla savaşın!" buyruluyordu. Bu münasebetle tefsir kitaplarında delil olarak veya bilgi olarak sunulmuş olan hadis-i şerifleri okuyalım:[60]

سُئِلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، عَنِ الرَّجُلِ يُقَاتِلُ شَجَاعَةً ، وَيُقَاتِلُ حَمِيَّةً ، وَيُقَاتِلُ رِيَاءً ؛ فَأَيُّ ذٰلِكَ فِي سَبِيلِ اللهِ ؟ فَقَالَ: مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا ، فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ (خ. م. د. ت. ن. ه. حم. حب. ع. ق. حل. عن أبي موسى)

(*Süile'n-nebiyyü SAS*) Peygamber SAS Efendimiz'e bir kişi geldi sordu, dedi ki:

(*Er-racülü yukàtilü şecâaten*) "Bir adam, kahramanlık taslamak için, bahadırlık duygularıyla çarpışıyor." Bu edada, bu havada, bu zihniyette olan adamlar vardı. Efe, kabadayı, bahadır... Bunlar bir hedef gösterildiği zaman, çarpışıyorlar. Çeşitli ihtimalleri soruyor Peygamber Efendimiz'e:

(*Ve yukàtilü hamiyyeten*) "Bir adam da, 'Ben filanca kabilenin taraftarıyım. Bizim kabile kazansın, karşı kabileyi yenelim!' diye

---

[60] Buhàrî, *Sahîh*, c.VI, s.2714, no:7020; Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1512, no:1904; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.18, no:2517; Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.179, no:1646; Neseî, *Sünen*, c.VI, s.23, no:3136; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.931, no:2783; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.397, no:19561; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.X, s.493, no:4636; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.66, no:486; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XIII, s.188, no:7253; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.V, s.268, No:9567; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IX, s.168, no:18326; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.16, no:4344; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.7, s.128; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.195, no:553; Dâra Kutnî, *İlel*, c.VII, s.227, no:1311; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.V, s.289: İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.I, s.71, no:121; İbn-i Ebî Àsım, *Cihad*, c.II, s.588, no:242; Rûyânî, *Müsned*, c.II, s.107, no:517; Ebû Mûsâ el-Eş'arî RA'dan.

çarpışıyor." Hamiyet, yâni kabilecilik, taraftarcılık yapıyor. Haktan taraf için değil de, bir grup insanın himayesi için, onun taraftarı olmasından dolayı kaynaklanan bir çarpışma.

(*Ve yukàtilü riâen*) "Bazısı da, bir adam da riyâ ile çarpışıyor. Riyâkârlıkla, yâni inanarak değil de gösteriş olsun diye çarpışıyor."

(*Eyyü zâlike fî sebîli'llâh*) Yâni, bu adamlar netice itibariyle müslümanların ordusunda çarpışıyor. Bu kafada, şu şu şu tipte insanlar çarpışıyorlar. "Bunların hangisi Allah yolunda çarpışmış sayılır?" diye sordular Peygamber SAS Efendimiz'e.

Peygamber Efendimiz çok açık bir şekilde şöyle buyurdu:

(*Men kàtele li-tekûne kelimetu'llàhi hiye'l-ulyâ*) "Bir kimse ki, Allah'ın sözü en yüce olsun, üstün gelsin, *Lâ ilâhe illa'llàh* üstün gelsin, Allah'ın ahkâmı uygulansın, buyruğu tutulmuş olsun diye çarpışıyor; (*fehüve fî sebîli'llâh*) işte o Allah yolundadır." Bu *Sahihayn*'da, Ebû Mûsa el-Eş'arî RA'dan rivayet edilmiş, sahih bir hadis-i şerif.

Ötekiler, niyetlerine göre muamele görürler. Yâni, niyeti kabilesini korumak olduğu için, sevap alamaz... Niyeti kahramanlık taslamak olduğu için, hiç ecir, sevap alamaz. Savaşta savaştığı halde, zahmet çektiği halde, yaralandığı halde; belki de öldüğü halde...

Riya için olunca, zaten hiç bir amel makbul olmuyor. Yâni, İslâm'da amelin güzel olması, yapılan işin güzel olması yetmiyor; yapılan işteki niyetin de güzel olması gerekiyor. Hem iş güzel olacak, ibadet olacak, sevaplı iş olacak; hem de iyi niyetle yapılacak. Art niyetle, kötü maksatla, aldatmak, kandırmak için yapılmayacak. Öyle olunca kıymeti olmuyor.

Peygamber SAS Efendimiz'in vazifesi de neydi, yine sahih hadis kitaplarında var:[61]

---

[61] Buhàrî, *Sahîh*, c.VI, s.2681; Müslim, *Sahîh*, c.I, s.52, no:21; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.50, no:2640; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.3, no:2606; Neseî, *Sünen*, c.VII, s.77, no:3971; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1295, no:3927; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.I, s.11, no:67; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.I, s.399, no:174; İmam Şâfiî, *Müsned*, c.I, s.169, no:813; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.II,s.89, no:2; Taberânî,

أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ؛ فَإِذَا قَالُوهَا ، عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَ أَمْوَالَهُمْ ، إِلاَّ بِحَقِّهَا ؛ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللهِ

(خ. م. د. ت. ن. ه. حم. حب. قط. طس. ع. ش. هب. ق. عن أبي هريرة ؛ م. ت. حم. ك. طب. ع. ش. ق. عن جابر)

(*Ümirtü en ukàtile'n-nâse hattâ yekùlû lâ ilâhe illa'llàh*) "Ben insanlarla, onlar (*Lâ ilâhe illa'llàh*) 'Allah'tan başka tanrı yoktur.' Deyinceye kadar çarpışmakla emrolundum. (*Feizâ kàlûhâ*, *asamû minnî dimâehüm, ve emvâlehüm illâ bi-hakkıhâ*) '*Lâ ilâhe illa'llàh'* derlerse; benden canlarını mallarını korumuş olurlar. Yâni, ben onlara savaş açmam, onları müslüman sayarım. Ancak ortaya çıkan durumlarda İslâm'ın ahkâmı neyi gerektiriyorsa, İslâm hukukuna göre onlara haklarını veririm, haklarında takibat yaparım. (*Ve hisâbühüm alel'llàh*) Ve hesaplarını da Allah'a bırakırım. Yâni, kalblerindeki niyetlerin iyi mi, kötü mü olduğuna ben hüküm vermem. O Cenâb-ı Hakk'ın hesab edeceği bir şeydir.

Mu'cemü'l-Evsat, c.I, s.288, no:941; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.X, s.516, no:6134; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.V, s.556, no:28934; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.I, s.38, no:4; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.104, no:7116; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.8, no:2223; Tahàvî, *Şerhü'l-Maànî*, c.III,s.213, no:4731; Ebû Hüreyre RA'dan.

Müslim, *Sahîh*, c.I, s.52, no:21; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.439, no:3341; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.394, no:15278; Hàkim, *Müstedrek*, c.II, s.568, no:3926; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.II, s.183, no:1746; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.IV, s.189, no:2282; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.VI, s.67, no:10021; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.V, s.556, no:28936; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VIII, s.196, no:16605; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ,* c.VI, s.514, no:11670; Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

Dârimî, Sünen, c.II, s.287, no:2446; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.I, s.217, no:582; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.I, s.348; Evs ibn-i Ebî Evs es-Sakafî RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XI, s.200, no:11487; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VII, s.84; no:6923; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.II, s.307, no:2276; Cerîr RA'dan. Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.III, s.300, no:3221; Enes ibn-i Mâlik RA'dan. Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VI, s.299, no:6465; Semüretü'bnü Cündeb RA'dan.

Niyetleri iyiyse, ecir alırlar. Değilse, Allah-u Teàlâ Hazretleri ona göre cezalandırır." buyuruyor.

Peygamber Efendimiz'in böyle davranması, tabii peygamberâne bir davranış ve çok güzel bir davranış, çok uygun bir davranış. Sonunda da çok faydası oldu. Kabileler İslâm'ı bilmedikleri için, böyle sözle "*Lâ ilâhe illa'llàh*" deyip bu sebepten İslâm'a girenler, Kur'an'ı okudukça, İslâm'ı iyi tanıdıkça, sonunda halis muhlis müslüman oldular. Kısa zamanda, malını canını Allah yolunda verecek insan haline geldiler. Çünkü ortamı görüyorlardı, gerçeği anlıyorlardı. Uzaktan bilmedikleri, tanımadıkları zaman soğuk iken veya tam duyguları gelişmemişken, yakına gelip de görünce, seviyorlardı.

Böylece demek ki, geçen haftaki ayetlerde de belirtildiği gibi, şirk ortadan kalkıncaya kadar ve din de Allah'ın dini olarak, emirleri kabul edilinceye kadar müşriklerle savaşılacak Eğer bu yapılırsa, o zaman tamam.

(*Feini'ntehev*) "Onlar bırakırlarsa, sona erdirirlerse..." Bu sana erdirmek nedir: "Şirkten dolayı başlattıkları mücadeleleri, kavgaları sona erdirirlerse, bu saçma ve ters muhalefetlerini bırakırlarsa; (*felâ udvâne*) onlara hiç bir düşmanlık yok!" *Udvân*, adâvet mânâsına, düşmanlık mânâsına bir masdardır. "Hiç bir düşmanlık yok ama, (*illâ ale'z-zàlimîn*) ancak zalimlere var!"

Zalim de kimdir?.. Zalim de, İslâm'ı kabul etmeyip yine fitneye devam etmek suretiyle hareket edenlerdir. Tabii, onlara cezası verilir. Böyle tamamen anlamsız bir tarzda serbest bırakmak değil... Şirk de zalimliktir. Müşrik olmaları, şirkte devam etmeleri zalimliktir. Ondan dolayı çıkarttıkları fitneler de zalimliktir.

Zulüm aslında adaletin aksidir. Yâni adaletle, hakkàniyetle hareket etmiyorlar, şirkten dolayı İslâm'a saldırıyorlar. Ancak onlara düşmanlık vardır. Ondan başka, hiçbir şekilde başka kimselere düşmanlık yapılmaz.

Peygamber SAS Efendimiz'in bütün hayatı boyunca yaptığı ne kadar çok savaş var. Prof. Hamidullah Bey, —Allah mükâfatlandırsın— o savaşlarda öldürülen insanların hesabını yapmış; çok az miktarda insan... Yâni, şu anda rakamı unuttum, belki birkaç yüz kişi. O kadar az... Çok az zayiat... O kadar fetihler

yaptığı halde, gelip müşriklerin kalesi olan Mekke'yi bile fethettiği halde, hiç katliam yaptırmamış. Bu, İslâm'ın insan kazanmaya ne kadar önem verdiğini, öldürmekten ziyade diriltmeyi, itmekten ziyade kucaklamayı, kaybetmekten ziyade kazanmayı istediğini müşahhas olarak, çok açık seçik olarak gösteren bir şeydir.

Ama tabii inat edenler, karşılığını görür. Mekke'nin fethinde de bir kaç kişi gene silâhını çekti, gene karşı çıktı. O zaman onlara da karşılığı verildi. Çünkü,

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا (الشورى:٤٠)

(*Ve cezâü seyyietin seyyietün mislühâ*) [Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür.] (Şûrâ, 42/40) Kural budur. Başka bir ayet-i kerimede geçiyor bu. Kötülüğün cezası verilir. Çünkü nizâm-ı âlem, yâni toplumun düzeni, alemin, dünyanın nizâmı neye bağlıdır?.. Adaletle harekete, hakkàniyetle harekete bağlıdır. Hakkàniyetle hareket etmeyen mutlaka cezalandırılacak ki, caydırıcı olsun.

Onun için, bütün hukuklarda bir ceza hukuku bölümü vardır. Bütün devletlerde, kurallara uymayanlar çeşitli şekillerde cezalandırılır. Trafik dediğimiz seyr ü seferde, arabaların gelip gidişi de kurallara bağlıdır. Kurallara uymayanlar polis tarafından durdurulur, çeşitli cezalara çarptırılır. Çünkü görüyorsunuz, otobüsler uçurumlara yuvarlanıyor, nice insan ölüyor, nice mal telef oluyor.

Demek ki, kötülüğün karşılığını vermek adalet oluyor. (*El-bâdi' azlem*) Kötülüğü ilk çıkartan daha zalim olmuş oluyor. Evet kötülüğün karşılığında karşılık veren de bir kötü iş yapmış gibi oluyor ama, asıl zalim olan başlatandır. Başlatmasaydı o iş olmayacaktı.

b. Haddi Aşana Karşılık Verin!

Bunun arkasından Allah-u Teàlâ Hazretleri buyuruyor ki, 194. ayet-i kerime:

اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ ، فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ ، وَ اتَّقُوا اللهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ (البقرة:١٩٤)

(*Eş-şehrü'l-harâmü bi'ş-şehri'l-harâmi ve'l-hurumâtü kısàsun, femeni'tedâ aleyküm fa'tedû aleyhi bi-misli ma'tedâ aleyküm, ve'tteku'llàhe va'lemû enne'llàhe mea'l-müttakîn.*) (Bakara, 2/194)

(*Eş-şehrü'l-harâmü bi'ş-şehri'l-harâm*) *Eş-şehrü'l-harâm*, haram ay demek. Haram burada sıfat olarak kullanılıyor. Yâni, içinde Allah'ın emirlerine aykırı hareket etmenin yasak olduğu hürmetli, izzetli, kıymetli ay. "Haram aylar, ona mukabil kısası yapılır, yâni denkleştirilir. Haram ayda bir suç işleyene, haram ayın hürmetini çiğneyene, haram aydaki kurallara uymayana, haram ayda kurallara uyulmayarak cezası verilebilir."

(*Ve'l-hurumâtü kısàs*) "Allah'ın diğer şöyle yapmayın, böyle yapmayın diye haram kıldığı şeylerde de, karşı taraf bir haksızlık yaparsa; böyle anlamsız, mantıksız bir şekilde, 'Aman haram aylardayız, aman Allah bunu yasaklamıştır!' diye eli kolu bağlı durmak yoktur." Yapmasaydı... Yaparsa onun karşılığı verilir. Kısas karşılık mânâsına geliyor.

Şimdi karşı taraf, eğer Arapların cahiliye zamanında da savaşmadıkları hürmetli aylarda hürmeti anlamazlar, dinlemezler de müslümanlara saldırırlarsa, müslümanlar ne yapacak?.. O zaman müslümanlar da karşılık verecek.

Nitekim, bu umûmî hükme bağlı olarak müslümanlar Medine-i Münevvere'den umre yapmak üzere 6. Hicrî Yıl'da, hicretten 6 yıl sonra Zilkàde ayında geldiler Mekke-i Mükerreme'ye Kâbe-i Müşerrefe'yi ibadet maksadıyla ziyarete geldiler. Müşrikler ne yaptılar?.. Zilkàde ayı haram aylardan. Zilkàde, Zilhicce, Muharrem, haccın yapıldığı hürmetli haram aylar. İzzetli, devletli, kıymetli; savaşmanın, yol kesmenin, çarpışmanın, hırsızlığın kesinlikle yapılmadığı aylar. Araplarda adet öyle... Yâni, kan davası olan iki kabileden, birbirini gördüğü yerde

öldürenler, o ay girdi mi, yolda birbirlerini görseler, başlarını çevirip görmezden gelirlerdi. Bu aylarda suç işlememeye dikkat ederlerdi. Öyle bir terbiye yerleşmiş cahiliye Araplarının içinde bile. Neden?.. O hac denilen mübarek ziyaret, ibadet rahatlıkla yapılabilsin diye.

Tâ İsmâil AS, İbrâhim AS'ın zamanından beri Kâbe-i Müşerrefe haccediliyor. Haccedilme zamanında da, bu yollarda emniyetin sağlanması, böylece topluma iyice kabul ettirilmiş. Ama Peygamber Efendimiz ve ashabı Medine'den silahsız olarak çıkıp da umre yapmaya gelince, müşrikler Harem-i Şerif'in hududunda, Hudeybiye'de —Mekke'nin kutsal hudutları oralardan başlıyor— taşla, oklarla savaşmaya kalkıştılar.

O zaman, Peygamber Efendimiz de karşılık verecekti. Hatta Hazret-i Osman RA'ı Mekke'ye elçi olarak konuşmak üzere gönderdi. Hazret-i Osman'ın Mekke'de, elçi olmasına rağmen şehid edildiğine dair bir haber gelince, Hudeybiye'de ashabıyla anlaşma yaparak, sözleşme yaparak bey'atlaşarak savaşacaklarına dair karar aldı. Ama sonradan, öldürme olayının asılsız bir rivayet olduğu anlaşılınca, yine savaşmadı.

Yâni, Peygamber Efendimiz Mekke'nin kutsal sahasına ve Zilkade ayının haram ay oluşuna riayet ediyor. Ama müşrikler bozunca, tabii Peygamber Efendimiz'in karşılık vermesi hakkı doğuyordu. Ama sonradan Hudeybiye antlaşması yapılınca, ertesi sene geldi ve umresini yaptı. Bu ne oldu?.. Evvelki senenin kısası olmuş oldu. Yâni, "kısasa kısas" derler ya, karşılığı olmuş oldu.

Onlar sokmak istemediler. Peygamber Efendimiz de bir sene sonra, o aylarda böylece umre yapmış oldu. O haram aylarda yapılan şeyin karşılığını, yine haram aylarda vermiş oldu. Allah-u Teàlâ Hazretleri kısas etti, yâni onu ona denkleştirdi.

Tabii, bu hususta başka rivayetler de var: Arap müşrikleri Peygamber Efendimiz'e müracaat edip: "Bu haram aylarda savaşmayı kaldırsak." demişler. Peygamber Efendimiz de, "Pekiyi..." buyurmuş. Müşrikler bu pekiyi denilmesinden, razı olunmasından faydalanarak, haram ayların içinde anlaşmayı değiştirmeyi tasarlamışlar. Bunun üzerine bu ayet-i kerime inmiştir, diye de buyruluyor.

"Haram aylara böyle riayetsizlik olursa, o zaman karşılığı verilecek!" diye bildirilmiş oluyor. Müslümanlardan da, "Şimdi Mekke-i Mükerreme'ye gidiyoruz, haram aylardayız, orası da Harem bölgesi, yâni orda müşrikler bize karşı koyarsa çarpışacak mıyız?.. Bu çarpışmanın olmaması lâzım, çünkü orası kutsal saha..." filân gibi düşünceler olduğu için, Allah-u Teàlâ Hazretleri böyle buyuruyor.

Yâni: (*Femeni'tedâ aleyküm fa'tedû aleyhi bi-misli ma'tedâ aleyküm*) "Size karşı kim haddi, sınırı aşar, aşırılık yaparsa, kuralları çiğnerse; siz de onların çiğnediği kadar, size karşı yaptıkları aşırılık kadar siz de onlara karşılık verin ey müslümanlar! Öyle buranın hürmetli olması dolayısıyla, 'Geri duralım!' demeyin! Eliniz, kolunuz bağlı durmasın! Öyle bir şey yaparlarsa siz de aynısıyla karşılık verin!"

Yâni, dikkat ederseniz, (*Bi-misli ma'tedâ aleyküm*) "Onların aşırılıkları kadar..." ifadesi var. Çünkü daha fazlası yapılsa, bu sefer bu taraftan o tarafa aşırılık olacak. Çünkü İslâm kuralları çiğnemeyi, hem haram ayların hürmetini çiğnemeyi istemiyor; hem de Harem mıntıkasını, Mekke-i Mükerreme'nin hürmetini çiğnemek istemediği için, onların yaptığı kadar yapıp karşılık vermek emrediliyor.

(*Ve'tteku'llàh*) "Allah'tan sakının!" buyuruyor ayet-i kerimenin devamında Allah-u Teàlâ Hazretleri. Çünkü mü'minler, Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin emirlerini tutarlarsa, mükâfatlanır. Emirlerine aykırı ederlerse, Allah-u Teàlâ Hazretleri cezalandırır.

Cenâb-ı Hakk'ın cenneti var, cehennemi var... Mahkeme-i kübrâsı var, mizan ve terazi var. Dünyada da, daha ahiretteki o hesaplar olmadan haksızlık edenleri Cenâb-ı Hak, Firavun'u, Nemrud'u tepelediği gibi haksızları, müşrikleri tepeler ve cezalandırır. (*Ve'tteku'llàh*) "Onun için Allah'a karşı gelmekten sakının, Allah'ın cezasına uğramaktan sakının, Allah'ın emirlerini çiğnemekten sakının! Allah'ın kahrına, cezasına uğramamaya dikkat edin!..

(*Va'lemû*) "Ve biliniz ki, (*enna'llàhe mea'l-müttakîn*) Allah müttakî kulların yanındadır. Severek, destekleyerek, onların cephesinde, onların yanındadır. (*Mea'l-müttakîn*) Müttakîlerin

yanındadır, onlarla beraberdir."

Ayet-i kerimelerden biliyoruz ki, Cenâb-ı Hak her yerde hazır ve nazırdır:

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ (الحديد: ٤)

(*Ve hüve meaküm eyne mâ küntüm*) "Her nerede olursanız olun, Allah-u Teàlâ Hazretleri sizin yanınızdadır." (Hadid, 57/4)

فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللهِ (البقرة:١١٥)

(*Feeynemâ tüvellû fesemme vechu'llàh*) Yönünüzü nereye dönerseniz dönün, Cenâb-ı Hak Mevlâ'nın vech-i pâki oradadır. Yâni, her yerde Cenâb-ı Hakk'ın âsârını, kudretini, sanatını müşahede edersiniz." (Bakara: 2/115)

Mü'min bunu biliyor. Allah müttakîlerle beraberdir. Onun için müttakî kul olmak lâzım! Kur'an-ı Kerim'de Cenâb-ı Hak böyle iltifat olarak: "Severek yanındayım, onların taraftarıyım, onlarla beraberim" diye üç zümreye böyle bu ifadeyle, (*enna'llàhe mea'l-müttakîn*) gibi buyurmuş. Bir:

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ (الأنفال:٤٦)

(*İnna'llàhe mea's-sàbirîn*) "Allah sabredenlerle beraberdir." (Enfal, 8/46)

Her insanın her hâlini görmesi, bilmesi, işitmesi, her insanın yanında olması... O umûmî beraberlik. Kâfirin de, münâfığın da, muhlisin de, iyinin de, kötünün de, tabii Cenâb-ı Hak her zaman, her yerde yanında. Ama bu beraberlik, muhabbetli taraftarlık mânâsına. (*İnna'llàhe mea's-sàbirîn*) "Allah severek sabırlıların yanındadır, onun tarafındadır, onları seviyor, onların yanında bulunuyor." Zulmedenlerin tarafında değil, sabredenlerin tarafında...

Yâni bir kimse, Allah'ın sevdiği kul olması için ne yapması lâzım? Buradan anladığımız kesin sonuç ne?.. Sabredici olmak

lâzım! Cenâb-ı Hakk'ın mukadderâtı vardır. İnsanlara meselâ, çok iyi kul olduğu halde hastalık gelir. Eyyûb Peygamber Allah'ın sevdiği, Kur'an-ı Kerim'inde medh ü senâ eylediği mübarek bir peygamber. Ama hastalık gelmiş. Gelir mi?.. Gelir. Çünkü insanoğlu için, hastalıklar ve diğer olaylar hayatın cilvesidir. Allah'ın imtihanıdır, mukadderâtın, alın yazısının tezahürüdür. Olaylar karşısında sabredecek.

Demek ki, hastalık gelince sabredecek, üzücü olaylar başına geldiği zaman sabredecek. Meselâ, Allah saklasın, yakınlarına üzücü bir olay olur. Meselâ, çok sevdiği annesi, babası vefat eder. *İnnâ li'llâhi ve innâ ileyhi râciùn...* Ne yapacak?.. İsyan mı edecek?.. İşte bu arabesk müzik parçalarında filân saçma sapan şeyler yazıyorlar, söylüyorlar:

"—Allah'ım, bunu da mı bana yapacaktın?.."

Tabii yapacak, ne var yâni?.. Aslında felsefî bakımdan derin bir şekilde düşünse, her şeyin gayet güzel olduğunu, ne kadar güzel olduğunu anlar, "*Mevlâ görelim neyler; neylerse güzel eyler!*" der ama; bazısı canının istemediği bir şeyle karşılaştığı zaman, itirazı basıyor, isyan bayrağını açıyor, küstahlaşıyor, terbiyesizleşiyor.

Tabii, İslâm'da bu yok; kadere ve böyle üzücü olaylara karşı sabır var. (*İnna'llàhe mea's-sàbirîn*) "Hiç şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir. Severek onların taraftarıdır, onların yanındadır."

Sabır başka neye olur?.. Cenâb-ı Hakk'ın emirlerini tutmakta sabır olur. Cenâb-ı Hak emrediyor: "Haram yemeyin, zina etmeyin, hırsızlık yapmayın!" diyor. Fakir, ihtiyacı var vs. Olsun, gene yapmayacak.

Allah'ın ibadetini engelliyor zàlim yönetim, Firavun, Nemrut... İnancını baskı altına almağa çalışıyor. Dönecek mi imanından?.. Hayır, dönmeyecek. İmanından dolayı gelen sıkıntılara, ibadetlerini yapmaktaki sıkıntılara sabredecek. Bu da çok güzel!

Sonra diyorlar ki:

"—Bu beş vakit namaz çok..."

Ne olsun?..

"—Tenzilat olsun!" diyor.

Senede iki defa bayram namazına geldiğini başa kakıyor, minnet etmeye kalkıyor.

Cenâb-ı Hak bir ilaç olarak bir müslümanın günde beş defa namaz kılmasını buyurmuş. Çok hikmetli, çok güzel... Sabahleyin ibadetle başlıyor; sabah namazı... Yatarken ibadetle yatıyor; yatsı namazı... Gündüz dünya işlerine dalıp da Allah'ı unutmasın diye, gündüzün ortasında öğlen namazı... Tam ticaretin sonuna yaklaşıldığı zaman, herkesin dükkânını kapatıp evine döndüğü, çarşı pazar, panayır halkının kabilesine döndüğü zaman; ikindi namazı... Eve gidince, hava kardığı zaman akşam namazı... Hepsinin zamanı uygun, hepsinin önemi, hikmeti var.

Namaz güzel, oruç güzel, hac güzel, zekât güzel, cihad güzel, her şey güzel... Allah'ın emirlerini tutmakta sabredecek.

Bir imtihan daha var hayatta: Günahlar çok tatlı... Hani ayyaş bir kimseye demişler ki:

"—İşte sen kırk vakit namaz kılarsan, ondan sonra namaz kılmağa alışırsın, kılarsın!"

Adam yılışık yılışık gülmüş, demiş ki:

"—Sen birkaç vakit bir bırak! Bak o zaman namazı bırakmak

ne kadar tatlı; o zaman hiç kılmak istemezsin." demiş.

Şeytan günahları tatlı gösterir, içkiyi lezzetli gösterir. Haramı isteye isteye yaptırtır, günaha koşturtur, kumar oynatır, zina ettirir, her türlü kötülüğü yaptırır ama; bunların hem kişiye, hem topluma, aileye, hem nesle, hem mala, her şeye zararı olduğu kesin! Engellenmesi lâzım!..

Geçen gün baktım, bir televizyon kanalı bir gün ceza yemiş. Televizyondaki şahıs, cezayı veren makamın başkanıyla konuşuyor:

"—Niye verdiniz?.."

"—Çünkü siz şunu şunu yayınladınız. Burada çocukları ayyaşlığa, sarhoşluğa özendirme ana fikri olduğundan yasakladık." diyor.

Hah, bak, işte İslâm onu yapıyor. İçki bütün kötülüklerin anası olduğundan, İslâm içkiyi içirtmemeğe çalışıyor. Siz yarım yapıyorsunuz. İçki serbest, imali serbest, satışı serbest, içilmesi serbest... Ondan sonra, reklamı yapıldı diye ceza veriyorlar.

İslâm yarım yapmaz. İslâm yaptığı şeyi kökünden, temelli halleder. Sivrisineği tek yakalayıp da öldürmeğe çalışmaz; bataklıkları kurutur, kötülük olmamasını sağlar.

İbadetlere devamda da, nefsin, şeytanın çıkardığı birtakım mâniler var; Allah onlara karşı da sabredilmesini seviyor. Allah sabredenlerle beraberdir. Hem ibadetleri yapmakta, hem günahlardan kaçınmakta, hem de mukadderatın cilveleriyle karşılaştığınız zaman, sabredeceksiniz; bir...

اَنَّ اللهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ (البقرة:١٩٤)

(*İnna'llâhe mea'l-müttakîn*) "Allah müttakîlerle beraberdir." (Bakara, 2/194) Onun için takvâyı öğrenip uygulayacaksınız, müttakî müslüman olacaksınız. kurtuluşun yolu müttakî müslüman olmaktır.

وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ (الأعراف:١٢٨)

(*Ve'l-àkıbetü li'l-müttakîn.*) "Sonuçta hüsn-ü hàtimeye erişip, nâil olup da, Allah'ın sevdiği kul olarak ahirete gitmek, müttakî kul olmakla mümkündür." (A'raf, 7/128)

Onun için, bu müttakî kul olmak nasıl olur, takvâ neyin nesidir, Allah'tan korkmak sakınmak nasıl olur; bunun teferruatını öğrenin! Biz de kardeşlerimiz bunu iyice bilsin diye, bilimsel olarak öğrensinler, müttakî insanlar olsunlar diye, bu konuda yapılmış bir doktorayı yayınevimizde neşretmiştik.

Demek ki Cenâb-ı Hak, emirlerini düşünüp taşınıp, asî olmaktan, isyan etmekten, kullukta yanlış iş yapmaktan sakınanlarla beraber, severek beraber...

c. Allah Yolunda İnfak Edin!

Bugünkü konuşmamızın, açıklayacağımız son ayet-i kerimesi:

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ ، وَأَحْسِنُوا

إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ. (البقرة:١٩٥)

(*Ve enfikù fî sebîli'llâhi ve lâ tülkù bi-eydîküm ile't-tehlükeh, ve ahsinû inna'llàhe yuhibbü'l-muhsinîn.*) (Bakara, 2/195)

Burada, bu ayet-i kerimede muanaka dediğimiz bir şey var: Ya ayet-i kerimenin ortasında, yâni (*Ve enfikù fî sebîli'llâhi ve lâ tülkù bi-eydîküm ile't-tehlükeh*) diye durulur; yahut da, (*ve ahsinû*)'da durulur. Bu yanyana gelen durumlardan ikisinden birisi tercih edilecek diye bir okuma kuralı.

(*Ve enfikù*) "İnfak ediniz." İnfak ne demek?.. Malını varlığını Allah'ın emrettiği yönde sarf etmek, harcamak, vermek demek. (*Ve enfikù fî sebîli'llâh*) "Allah yolunda infak ediniz!" Yâni paranızdan ayırın, İslâm için sarf edin, Allah için harcayın! Allah'ın yolunda, Allah'ın dini yüce olsun diye, iman yayılsın diye, İslâm güçlensin diye, müslümanlar güçlensinler diye... Müslüman çocuklar eğitimlerini tamamlasınlar diye... Müslüman ordu kâfir ordusuna gàlip gelsin diye... Müslüman ülke geri kalmışlıktan kurtulsun, yükselsin diye... Her ne ise, Allah yolunda kesenin

ağzını açın! Maddî fedâkârlıklar, vazifeler, vergiler, zekâtlar, yardımlar, hayrat ü hasenât ne ise bunları yapın. parayı sarf edin!.. (*Ve lâ tülkù bi-eydîküm ile't-tehlükeh*) "Ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın!"

(*Ve ahsinû*) "İyilik yapın! (*İnna'llàhe yuhibbü'l-muhsinîn.*) Allah muhsin kulları sever."

Kur'an-ı Kerim'deki ifadelerden anladığımıza göre: Allah bir sabredenlerle severek beraberdir, bir müttakîlerle severek beraberdir, bir de muhsin kullarla beraberdir.

Muhsin; yaptığı şey güzel yapan, kulluğunu da güzel bir şekilde icra eden, götüren, iyi bir kul olan mânâsına da gelir. Yâni topluca hayatını iyi bir kul olarak geçiren kula da, *muhsin* denir. Bir de meselâ, cebinden para çıkarıyor, bir fakire bir para veriyor. O anda iyi bir iş yapıyor. Buna da *ihsân* deniliyor. Yâni ya kısmî olarak, teferruat hareket olarak bir şeyi yapmak, ya da topluca bütünüyle, umûmî manzara olarak her şeyini güzel yapmak.

Bu ayet-i kerime üzerine anlatacağımız bir olay var. O olay şu: İstanbul'da kabri bulunan Ebû Eyyûb Hàlid ibn-i Zeyd el-Ensàrî RA Hazretleri... Peygamber Efendimiz'i evinde misafir etmiş, onun için Mihmandâr-ı Peygamberî diye lâkaplı. *Mihman*, Farsça misafir demek. *Mihmandâr*; evine misafir alan, misafir ağırlayan mânâsına. Peygamberimiz'i ilkönce evinin üst katında oturttu. Sonra Efendimiz'in isteğiyle Efendimiz alt kata geçti.

İslâm orduları Emevîler zamanında, Abdurrahman ibn-i Velid komutasında İstanbul'u fethe geldi. Bu ordunun içerisinde de, yaşlı olmasına rağmen Ebû Eyyûb el-Ensàrî Hazretleri vardı.

"—Bu yaşlı zâtın bu orduda işi ne?.."

Şimdi askere belli bir çağda insanları alıyorlar. Belli bir yaştan sonra da, —gàlibâ kırk beş yaşında— askerlik çağından çıkartıyorlar. Yoklama filân yapmıyorlar. Artık o askerlik devresinden daha yukarıdaki yaşlara ulaşmış, askerlik çağının dışına çıkmış oluyor

Ama Ebû Eyyûb el-Ensàrî yaşlı iken, Allah yolunda cihad edin ayet-i kerimesi gelince, demiş ki:

"—Getirin benim bineğimi, atımı, silâhımı, zırhımı, her şeyimi

hazırlayın; ben cihada gideceğim!"

Dediler ki:

"—Sen zaten Rasûlüllah'ın sevdiği bir kimse idin. Çok hayırlı, sevaplı işleri zâten yaptın bu zamana kadar... Yaşlandın, evde otur; cihadı biz gençler yapalım!.."

"—Bu ayet-i kerimede, 'Cihadı gençler yapsın, ihtiyarlar otursun!' demiyor. Ben de cihad edeceğim!" dedi.

Abdurrahman ibn-i Velid'in komutasında İstanbul şehrine geldi.

Aslında İslâmpol, İslâmbul şehrine geldi. Çünkü eskiden *Kostantinapol* idi. "Kostantin'in şehri mânâsına idi şehrin adı. Fatih Sultan Mehmed, "Artık Kostantin'in devleti yıkıldı, devri geçti, İslâm şehri oldu. *Kostantinapol* değil, *İslâmpol*'dur bundan sonra." dedi.

Pol, polis, şehir demek Rumca'da. *İslâmpol* dedi. *İslâmbol* olarak bir müddet söylendi. Hatta ben hatırlarım; küçük çocukken bizim Çanakkale'de, köyde "İslâmbol'a gittim, İslâmbol'dan geldim..." derlerdi. Yâni ismi şuurlu olarak devam ettiriyorlar. Ben onu galat sanırdım. Yâni *İstanbul* demesini bilmiyorlar sanırdım. Ama sonradan okuyunca, yâni çocukluk çağından sonra işin şuurunu, nüktesini anladım. İsim değiştiriyor Fatih Sultan Mehmed.

Ben de dikkat ederseniz seyr ü sefer diyorum, trafik demiyorum. Böyle batıdan gelmiş çeşitli kelimeleri kullanmıyorum, Türkçelerini kullanıyorum. Yâni niye öyle olsun?.. Bizim kendi kelimemiz varken, ne diye onların kelimesini kullanalım?.. Kendi öz kültürümüze ait kelimelerin birer birer ölmesini, dilimizden çıkmasını, acı bir olay olarak düşünüyorum. Bizim de bu hususta şuurlu olmamız lâzım! Hatta bir batılı şarkıcının şarkısı var, Kostantinapolis değil, İstanbul diye. Ama İstanbul değil, İslâmbol aslı. İslâm şehri, yâni şehr-i İslâm demek yâni.

Neyse, İslâmbol'a geldi. Şehri savunan askerler, Bizans askerleri surun dışına çıkmışlar, arkalarında sur, bu Arap ordusunun karşısında mevzilenmişlerdi. Yâni saf tutmuşlardı. Arap ordusundan bir mübarek zât onlara hücum etti ve onların

saflarını yardı, çarpışa çarpışa ta içeriye kadar, yâni safın arka tarafına kadar safta gedik açtı, ilerledi.

Ötekiler, bunun bu tek, ferdî hücûmunu görenler:

"—Allah Allah! Lâ ilâhe illa'llah! Kendi kendini tehlikeye atıyor bu adam!.." dediler.

Yâni ölecek, çünkü tek başına gitti. Arkadaşlarıyla toplu bir hücum değil, tek bir hücum diye. "Böyle şey olmaz, olmamalı!" gibilerden tenkit ettiler.

Bunun üzerine Ebû Eyyüb el-Ensârî Hazretleri demiş ki:

"—Bu ayet-i kerimenin mânâsı, sizin anladığınız gibi değil. Bu ayet-i kerimeyi biz daha iyi biliyoruz. Çünkü bu ayet-i kerime biz Medine'nin yerli müslümanları, ensar hakkında indi. Biz Peygamber Efendimiz'i Medine'ye çağırıp hicret etmesini rica ettikten sonra, ona yardım ettik, İslâm güçlendi. Savaşlarda müslümanlar kâfirleri, müşrikleri yendi. Mekke de fetholdu. Ondan sonra İslâm galip olunca;

'—Acaba ihmal ettiğimiz işlerimizin, tarlalarımızın başına mı gitsek?..' diye Peygamber Efendimiz'e sorduk. O zaman Allah-u Teàlâ Hazretleri bu ayet-i kerimeyi inzal buyurdu." demiş.

(*Enfikù fî sebîli'llâh, ve lâ tülkù bi-eydîküm ile't-tehlükeh*) "Allah yolunda mallarınızı sarf edin, cimrilik yaparak kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın!" Kendi kendini tehlikeye atmak, böyle düşmana saldırmak değil. Allah yolunda sarf edilmesi gereken paraları sarf etmeyip, kesede tuttuğu zaman insan tehlikede oluyor. O mânâya geliyor. İşlerinin, güçlerinin, mallarının başında durup, cihadı terk edip, onlarla uğraşmaktır kendisini tehlikeye atmak." diye açıklama yapmış. "Bu şekilde indi, ayet-i kerimenin sebeb-i nüzûlü buydu." diye buyurmuş.

Kendisi de cihad edip nihayet orada vefat edince, biliyorsunuz oraya defnedildi. Sonradan kabri üzerinde, çevresinde Eyyûb Sultan Camisi yapıldı.

Demek ki, bu düşmana saldırmanın, yâni müslümanlara faydası olmayacak bir tarzda, böyle kendisini tehlikeye atacak bir tarzda düşmana saldırmanın doğru olmadığı mânâsında anlamak istemişler ayet-i kerimeyi.

Ebû Eyyüb el-Ensârî de:

"—Hayır, bu ayet-i kerime onu göstermiyor. Mallarla uğraşıp cihadı terk etmek, malla, ticaretle, bağla, bahçeyle, ziraatla uğraşıp Allah yolunda cihadı terk etmek, insanı mânevî bakımdan

tehlikeye sokar mânâsınadır." demiş.

Çünkü, Allah'ın rızasını kaçırır elinden. Evet dünyalığı kazanır ticaretle, ziraatla ama, Allah'a karşı, dinine karşı vazifeleri yapmadığı için Allah'ın sevgisini, rızasını, mağfiretini kaybeder. O zaman kendisini tehlikeye atmış olur. Çünkü cehenneme gider, cezâya uğrar. Bu mânâda.

Tabii, sebeb-i nüzûlün özel bir olaydan dolayı olması, ayetin ifade ettiği hükmün genel olmasına mâni değildir. Genel olarak da, savaşta insanların kendisini böyle lüzumsuz tehlikeye atmasının mekruh olduğunu, o bakımdan fıkıh kitapları yazmıştır.

Şimdi ben askerlik yaptığım zamanları hatırlıyorum. Askerlikte de düşmanla çarpışılacağı zaman, komutan vardır, komutan hücumun zamanını belirtir veya siperde beklerken ateş edeceği zamanı kendisi belirler. O zaman ateş edilir. Çünkü, topluca hareket edildiği zaman, sonuç daha güzel alınıyor.

Ama bir fayda varsa, tek başına çarpışmaktan da müslümanlara, İslâm'a, savaşın sonucuna güzel bir tesir olacaksa; güzel bir numûne, meselâ askerin heyecanlanması, cûşa gelmesi gibi şeyler olacaksa; o zaman tabii, onun da faydası vardır.

Ayet-i kerimenin başka mânâları da söylenmiş: "Harcamada israf edip, Allah yolunda harcamayı çok çok yapıp da, ondan sonra kendisinin yiyecek, içecek bir şey bulamaması, ondan dolayı tehlikeye düşmesi istenmiyor." diye de anlaşılmış. Hani, (*Enfikù fî sebîli'llâh*) Allah yolunda para harcanacak. Hepsini verirse, çoluk çocuk ne yiyecek?.. Aç kalacak, açık kalacak... Böyle bir tehlikeye atmayın mânâsına olduğunu da anlatan, düşünen kimseler olmuş.

Böylece demek ki, iki üç türlü anlama var. Ama hepsi birden mümkün olabilir. Çok kesin olarak ortaya çıkıyor ki, insanlar İslâm için, cihad için mallarını infak edecekler. Dünyanın her zamanında, her yerde para önemli…

Şimdi, bu Filistin'deki olaylara televizyondan bakıyorum. Bir baba ile oğlu bidonun arkasına saklanmış, sinmişken, çarpışmıyorken, takır takır çocuğu da, babayı da öldürdüler. Korkunç bir olay!..

Şimdi büyük bir infial var. Taş atıyorlar karşı tarafa... Öbür taraf da her türlü teçhizatını kuşanmış, uzaktan, taşların gelemeyeceği mesafeden atıyorlar mermileri... Zavallılar silahsız, elli kişi şehid oluyor. Ondan sonra da, tam bir tepki bile olmuyor.

"—Yapmayın, etmeyin!.." demek makamında olan süper devletler, "İki taraf anlaşsın!" diyorlar ama, haksızlığın durması konusunda, aynı şey karşı tarafa olsaydı, yapacakları davranışın yüzde birini bile göstermiyorlar. O da tabii, onların vebâli...

Şimdi Allah yolunda infak edecek ki, müslümanlar her yönden kuvvetlensin.

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ (الأنفال:٦٠)

(*Ve eiddû lehüm mesteta'tüm min kuvvetin*) [Düşmanlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın!] (Enfal, 8/60)

Düşmana karşı gücünün yettiği her silahı, her zaman müslümanın edinmesi lâzım! Bosna'da bu olsaydı, Boşnaklar bu kadar telefat vermezlerdi. Çeçenistan'da bu olsaydı, Çeçenler bu kadar telefat vermezlerdi. Her yerde Allah yolunda para

harcamayı tam yapmamanın cezasını çekiyor müslümanlar.

Afganistan'da da taa öncelerden Allah yolunda paralar çok yerinde, güzel şekilde harcansaydı, eğitime harcansaydı, kalkınmaya harcansaydı; o büyük bâdirelere uğranılmayacaktı, ülke harabeye dönmeyecekti. Yüz binlerce Afganlı ölmeyecekti. Şimdi Rusları attılar, kendi aralarında ihtilâfları falan toparladılar, bir sürü şey oldu ama, ne kadar harap oldu ülke, ne kadar geri kaldı...

Mutlaka bu masraflar yapılacak. İşte Türkiye olsun, Türkiye dışında olsun, yabancı ülkelerde olsun, müslümanların keselerinin ağzını açması lâzım!.. İşte biz Avustralya'daydık, orada kaç tane cami açıldı. İsveç'teyiz. Yine burada, inşallah bir cami yeri olsun diye uğraşıyoruz. Amerika'da —mektuplaşıyoruz, haberleşiyoruz— kardeşlerimiz bir cami yeri almak gayretindeler. Her zaman bu çeşit çalışmaların desteklenmesi lâzım!..

(*Ve ahsinû*) "İhsân yapınız." *İhsan*, hem para olarak para vermek mânâsına, hem de davranış olarak iyi davranışta

bulunmak mânâsına gelen şümullü kelime, kapsamlı kelime. Yâni, "Her hususta iyilikle muamele edin! Yaptığınız her işi güzel bir tarzda yapın, en güzel tarzda yapın!" diye emrediyor Allah-u Teàlâ Hazretleri.

(*İnna'llàhe*) "Hiç şüphe yok ki Allah, (*yuhibbü'l-muhsinîn*) böyle yaptığı her şeyi güzel yapan, iyi yapan kulları sever." buyuruyor.

Bundan dolayı kardeşlerimize, bir üniversite hocası olarak, bir eğitimci olarak, onların daha önemli olan şeyleri kavramaları ve o tarafa doğru daha çok dikkatlerini ve gayretlerini sarf etmeleri bakımından, her zaman söylüyoruz:

"—Herkes hangi işi yapıyor ise, o işi en mükemmel, en güzel tarzda yapmaya, böyle muhsin olmaya dikkat edecek! Yâni, ihsan edici, güzel yapıcı kul olmaya gayret edecek."

Meselâ, Peygamber Efendimiz'in hadis-i şerifinde:

"—Kurban kesiyorsunuz, keskin bıçakla kesin! Hayvanı böyle kıtır kıtır, kör bıçakla ezâlandırmayın! Rıfk ile, yumuşak yumuşak götürün kurban edeceğiniz yere..." tarzında tavsiyeleri var.

Meselâ, yazı yazacaksa, insanın yazdığı yazının harflerine dikkat etmesi; ziraat yapıyorsa yaptığı ziraatı güzel yapması; esnaflık yapıyorsa her şeyi ölçmesini, tartmasını güzel yapması; hocalık yapıyorsa hocalığı güzel yapması; talebelik yapıyorsa öğrenciliğini edepli, güzel yapması... Her şeyde geçerli, yâni bütün hususların güzel tarzda yapılması. Yâni her işin güzellik yönü, estetik yönü, güzel yapılması yönü çok önemli. Onu öyle yapmaya gayret etmesi lâzım! Çünkü Allah böyle emrediyor.

(*İnna'llàhe yuhibbü'l-muhsinîn*) Burada, "Allah muhsinleri sever" diye buyuruyor. Başka ayetlerde de:

وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ (العنكبوت: ٦٩)

(*Ve inna'llàhe lemea'l-muhsinîn*) "Allah muhsin kullarla beraberdir, severek onların yanındadır." (Ankebut, 30/69) buyuruyor.

Onun için, her işimizi güzel yapmaya gayret edelim, aziz ve

sevgili izleyiciler ve dinleyiciler. Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi üzerinize olsun...

Şimdi bizim kardeşlerimiz, bu radyo yayınlarını daha güzel yapmak için cihaz almışlar, teşekkürler ve memnuniyetlerini ifade eden olumlu sözler duyuyoruz. "İyi duyuyoruz, çok güzel oldu..." diye dinleyicilerden teşekkürler ve memnunluklar geliyor. Demek ki, yayının da güzel olması lâzım, yayın cihazlarının da güzel olması lâzım, her şeyimizin en güzel olması lâzım!..

Burada tabii, Türkiye'yi takip edelim diye çeşitli kanalları izliyoruz televizyondan. Dört tane kanalı izliyorum. Maalesef ve maalesef, televizyon kanalları müslüman olarak, mü'min bir kimse olarak güzel notlar alamıyorlar. Yâni edeb bakımından, ahlâk bakımından, iman bakımından, görüntüleriyle, programlarıyla, "Mü'minim!" diyen toplumların bile yayınlarında çok veballer görüyorum. İnşâallah onlar da düzelir...

Allah'ın rahmeti, bereketi, ihsanı, yardımı üzerinize olsun, aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!..

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

03. 10. 2000 - İSVEÇ

12. HACCI VE UMREYİ TAMAMLAYIN!

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin selâmı, rahmeti, bereketi üzerinize olsun...

Bugünkü sohbetimiz Bakara Sûre-i Şerîfesi'nin 196. ayet-i kerimesi üzerine. Bu uzun bir ayet-i kerime, hac ile ilgili. Bu ayet-i kerimeyi, önce besmele çekip okuyalım! *Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm*:

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ ، فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ،
وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ ، فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ
مَرِيضًا أَوْبِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ ،
فَإِذَا أَمِنْتُمْ ، فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَااسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ،
فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ ، تِلْكَ
عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ، ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ،
وَاتَّقُوا اللهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (البقرة:١٩٦)

(*Ve etimmü'l-hacce ve'l-umrete li'llâh, fein uhsirtüm feme'steysera mine'l-hedy, ve lâ tahlikù ruûseküm hattâ yeblüğa'l-hedyü mahilleh, femen kâne minküm marîdan ev bihî ezen min re'sihî fefidyetün min sıyâmin ev sadakatin ev nüsükin, feizâ emintüm, femen temettea bi'l-umreti ile'l-hacci feme'steysera mine'l-hedy, femen lem yecid fesıyâmü selâsete eyyâmin fi'l-hacci ve seb'atin izâ raca'tüm, tilke aşeratün kâmileh, zâlike li-men lem yekün ehlühû hàdıri'l-mescidi'l-harâm, ve'tteku'llàhe va'lemû enne'llàhe şedîdü'l-ikàb.*) (Bakara, 2/196) *Sadaka'llàhü'l-azîm.*

Hacla ilgili bir ayet-i kerime. *Hac,* bir yere kasdetmek, büyük ve önemli bir şeyi hedef alıp ona yönelmek, kasdetmek mânâsına geliyor. Tabii, bu lügattaki umûmî mânâsı. Dinimizdeki mânâsı; belirtilmiş olan anlamda, belirtilmiş olan yerde, özel vazifeleri yaparak Beytullah'ı ziyaret etmek demek. Bunun teferruatı üzerinde birazcık bilgi vereceğiz.

Önce ayet-i kerimenin mealini kısaca arz edelim, okuyalım, açıklayalım. Ondan sonra daha geniş bilgileri sunmaya çalışalım:

(*Ve etimmü'l-hacce ve'l-umrete li'llâh*) "Hac ve umreyi de Allah için tamam yapın, tamamlayın! Tamam yapın! (*Fein uhsirtüm*) Eğer bunlardan men olunursanız, size yaptırılmazsa, bir engelle alıkonulursanız; (*feme'steysere mine'l-hedy*) o zaman, kurban cinsinden gücünüz yeten, kolayınıza gelen bir kurban gönderin!" *Hedy*, kurban demek. "Eğer engellenirseniz, bu haccı ve umreyi yapmaya bir engel çıkıp da gidemez durumda olursanız, (*ve lâ tahlikù ruûseküm hattâ yebluğa'l-hedyü mahilleh*) bu gönderdiğiniz hedy, kurban kesileceği yere varıncaya kadar ihramlı durun, başlarınızı tıraş etmeyin!"

(*Femen kâne minküm marîdan ev bihî ezen min re'sihî*) "Ama sizden, bu vazifeyi yapmaya başlamış olanlardan, eğer hasta olan veya başında bir rahatsızlığı bulunan varsa ve tıraş etmeme emrini tutamayacak durumda olmuşsa, tıraş etmek zorunda kalmışsa; (*fefidyetün min siyâmin ev sadakatin ev nüsük*) bu mâzeretinden dolayı, emre uyamamasına karşılık fidye olarak, oruç veya sadaka veya kurbandan bir fidye lâzım gelir onun üzerine..."

(*Feizâ emintüm*) "Emin olduğunuz zaman, engellenmeden kurtulduğunuz zaman da, her kim hacca kadar umre ile sevap kazanmak isterse, ona da kolayına gelen bir kurban gerekir. (*Femen temettea bi'l-umreti ile'l-hacci feme'steysere mine'l-hedy*) Yâni, umre ile hac vazifelerini yapacağı zamana kadar faydalanmak, istifade etmek isterse, sevap kazanmak isterse; ona da bir kolayına gelen kurbanı kesmek gerekir. (*Femen lem yecid*) Eğer kurban bulamazsa, yâni kurban kesme durumu olmazsa, (*fesıyâmü selâseti eyyâmin fi'l-hacc*) hacda üç gün oruç tutmak; (*ve seb'atin izâ race'tüm*) geri döndüğünüz zaman da, yedi gün

tutmak gerekir. (*Tilke aşeretün kâmileh*) Bu işte tam on gün eder."

(*Zâlike li-men lem yekün ehlühû hàdıri'l-mescidi'l-harâm*) "Bu hüküm ailesi Mescid-i Haram dışında oturanlar içindir, âfâkîler içindir. (*Ve'tteku'llàhe*) Allah'tan sakının, azabından çekinin; (*va'lemû enna'llàhe şedîdü'l-ikàb*) ve bilin ki, Allah'ın azabı gerçekten çok şiddetlidir. Allah ikàbı çok şiddetli olandır." (Bakara, 2/196)

Mânâsı böyle, Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin talimatları, emirleri bunlar... Ayet-i kerimenin içinde bize emredilen hususlar bunlar.

a. Haccın Şartları

Şimdi hac, Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin bize emretmiş olduğu, İslâm'ın önemli ibadetlerinden, çok önemli, çok hikmetli ibadetlerinden birisi. Şartlarına sahip olan bir insanın, yâni hac vazifesi yapması gereken bir insanın haccetmesi lâzım! Bu:

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً (آل عمران:٩٧)

(*Ve li'llâhi ale'n-nasi hiccü'l-beyti menistetàe ileyhi sebilâ*) "Yoluna gücü yeten insanların o mâlûm evi, yâni Kâbe-i Müşerrefe'yi haccetmesi, Allah'ın hakkıdır, emridir, istediği bir uyulması gerekli fermanıdır." (Âl-i İmran, 3/97) ayet-i kerimesiyle bildiriliyor.

Beyt ama *el-beyt,* Beytullah. "Allah'ın o mübarek ibâdetgâhını hac şekli ile, menâsiki ile, usül ve adabı ile ziyaret etmek, Allah'ın kullarına emrettiği bir fermanıdır, emridir. Kulların bunu yapması gerekir." Bu ayet-i kerimeyle, hac vazifesi müslümanların yapması gereken farz dediğimiz kuvvetli ibadetlerden birisi olarak emredilmiştir.

Şimdi bu haccın sahih olmasının şartları var. Yâni bir insan kalktı, bu Beytullah'ı ziyarete gitti. Madem böyle Allah emretmiş, müslümanlar gidiyor, o da kalktı gitti. Bu hacı olur mu, olmaz mı?..

Sahih olabilmesi, yâni kabul olabilmesi için, kişinin müslüman

olması lâzım! Yâni bir gayrimüslim, şöyle bir göreyim filan diye tebdil-i kıyafet, tebdil-i isim ederek kalksa gitse, hacı olur mu?.. Olmaz.

Niyetsiz gitse, olmaz. İhrama girmese, ihram şartlarını benimseyip ihramlanmasa; olmaz.

"—O zamanda olmasa; herkes kalabalıkta yapılıyor, sıkıntıda oluyor ben o zamanda yapmayayım da, tenha bir zamanda yapayım!" dese; olmaz.

"—Oraya gitmesek de, paralar Araplara gitmese de, Türkiye'de bir yeri ziyaret etsek olur mu?.." Olmaz!

Bu sahih olmasının şartlarını bir daha sıralayalım: Ziyaret eden kimsenin, haccının hac olabilmesi için, müslüman olması lâzım; niyet etmesi lâzım, ihramlanması lâzım!..

İhramlanmak da çok yanlış anlaşılıyor. İhramlanmak hac yapmak için özel statüyü, özel ahkâmı kabul edecek, o halin içine girecek olan kimsenin, niyet edip o hali başlatması. Yoksa bir bezi vücuduna bürünmesi demek değil.

Yâni, şunu demek istiyorum: Bez yanında olmasa da dikişli elbiseleriyle olsa, tam mikata gelmiş olsa... Meselâ, bavulda kaldı ihram bezi dediğimiz bürüneceği bezler. Uçakta ihramlanması lâzımdı. "Hay Allah, bavulda kaldı." Üzerinde dikişli elbiseler var. Uçaktan da seslendiler, anons ettiler:

"—Şimdi burası mikat yeridir, burada ihramlanınız, niyetleniniz! Hac için ihramlanma buradan başlıyor." diye.

Ama sizin yanınızda ihram beziniz yok, ne yapacaksınız?.. Yine ihrama niyet edersiniz. Eğer hac yapıyorsanız:

"—Yâ Rabbi, ben hac için ihramlandım!" dersiniz.

Halbuki bürünmediniz. "İhramlandım, bunu benden kabul eyle, bunu bana kolaylaştır yâ Rabbi!" dersiniz. Mümkünse iki rekat ihramlanma namazını kılarsınız. Ama beze bürünmediniz, bavulda çünkü.

O zaman ne olmuş olur?.. İhramlanmış oldunuz ama, ihramın dikişsiz elbise giyme şartını yapamadınız. Sadece o eksiklik oldu. Bu şartı yapamamanın bir cezası var. Kısa bir müddet olunca... İşte uçak Cidde'ye inecek. O zaman bavulunuzu açınca, ihram beziyle bürüyeceksiniz üzerinizi. Bir saat, iki saat, üç saat ne ise, bu dikişli elbise üzerinizde kaldı. Onun bir cezası var. Sadaka

cezası vereceksiniz Mekke'nin fakirlerine. Ama ihramlanmış oluyorsunuz.

Dikkat ederseniz, ihram bezi değil mesele. Bunu neye benzetebiliriz: Radyodan ilan ediliyor, "Sıkıyönetim başladı!" deniliyor. O zaman, o ilan edildiği andan itibaren bütün haller, şartlar değişiyor. İnsan da ihramlanmaya niyet ettiği andan itibaren, haccı başlatmış oluyor. Gerekli şartlara uyacak. Uyamadığı şartlar varsa, onların cezaları var ama, hac başlamış oluyor.

Demek ki haccın şartları:

1. Niyet edip ihramlanmak... İhramlanmazsa olmuyor.
2. Müslüman olmak... Müslüman olmazsa olmuyor.
3. Ziyareti, o mikatları hudutları belli olan Kâbe-i Müşerrefe'ye yapmak...

Bunu niye böyle bastırarak söylüyorum? Çünkü, bazı kimseler ya bilgisizlikten, ya kasıttan, ya da müslüman olmadıklarından, müsteşrikler veya daha başka kimseler, çeşit çeşit şeyler öne atabiliyorlar. Ama, o yerden başka bir yere hac olmaz!

Meselâ, diyorlar ki:

"—Hacı Bektaş-ı Velî'nin türbesini ziyaret ettim, hacı oldum."

Olur mu?.. Hacı Bektaş-ı Velî muhterem bir zât. Kimin evlâdı?.. Peygamber Efendimiz'in, Hazreti Ali Efendimiz'in evlâdı. Değil o Hacı Bektaş-ı Velî'nin türbesini ziyaret etmek, Hazreti Ali Efendimiz'in türbesini ziyaret etse; değil Hazreti Ali Efendimiz'in türbesini ziyaret etmek, Peygamber SAS Efendimiz'in Medine'deki türbesini ziyaret etse bile, hacı olmaz. Hac Kâbe'yi ziyaretle olur. Yâni yer önemli.

Bir de zaman önemli... Şimdi yeni yeni iddialar da ortaya çıkıyor ya:

"—Ben Kâbe'yi ziyaret edeyim ama, kalabalık oluyor hacıların olduğu zaman. Şöyle bir tenha zamanı seçeyim, senenin bir zamanında gideyim!"

O da olmaz, belli bir zamanda olacak.

"—Pekiyi, mantıklı değil mi, başka sakin bir zamana almak?.."

Mantıklı değil! Cahiliye devrinde Araplar, haccın zamanını yılın o mevsiminden bu mevsimine kaydırma yapmışlar. Buna *nesi'* deniliyor. Kur'an-ı Kerim'de bu belirtiliyor ve buyruluyor ki:

إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ (التوبة:٣٧)

(*İnneme'n-nesîü ziyâdetün fi'l-küfr*) "Nesi' yapmak, yâni haccın zamanını mevsimin başka bir tarafına, yılın başka bir ayına, başka bir mevsimine kaydırmak küfürde, kâfirlikte aşırılıktır, ziyadeliktir." (Tevbe, 9/37) deniliyor. Demek ki, çok kötü bir şey...

Onun için, birileri böyle diyorsa; ya bu ayeti bilmiyor, ya da müslümanların bu ayeti bilmediğini sanıyor. Hani derler ya:

"—Müslüman mahallesinde salyangoz satmağa kalkıyor!"

Bir şey yapmak istiyor ama, çok yanlış bir şey. Kur'an-ı Kerim'de küfürde çok şiddetliliktir, aşırılıktır diye bildirilen bir şey…

Bunları, haccın sahih olmasının şartlarını anlatırken bu vesileyle söylüyoruz.

Haccın sahih olmasının şartları; müslüman olmak, niyet edip ihramlanmak, o belirli zamanda haccını yapmak ve belirli yere

haccını yapmak. Hac aylarından önce, Şevval, Zilkade, Zilhicce ayları; çünkü hacca geliş için bir zaman koyuyor Cenâb-ı Hak. Uzaklardan aylarca kervanlarla gelecekler vs. Zilhicce'nin 8'inde Mina'ya çıkılacak, 9'unda Arafat'ta olunacak, 10'unda Kurban Bayramı başlayacak, kurbanlar kesilecek. Zilhicce'nin 10'unda, Kurban Bayramı'nda şeytan taşlamalar başlıyor, ondan sonra farz tavaflar yapılıyor. Yâni, Zilhicce'nin 15'ine kadar süren bir işlem.

O zamandan önce, hiç bir şekilde sahih olmaz. Yâni, hem Kur'an'a göre, hem hadis-i şeriflere göre, hem İslâm'a göre. Bir insan kalkar da, "Başka bir yere haccedeyim, başka bir zamanda haccedeyim... Kâbe'yi haccedeyim ama, başka bir zamanda haccedeyim!" dese; olmaz.

"—İhramlı olduğumuz zaman elbise olmuyor, sadece bir beze bürünülüyor. Ben ihrama niyetlensem de, şöyle güzelce bir elbise giysem?" dese; olmaz.

Kadınlar için elbisenin ille dikişsiz olma mecburiyeti yok, erkekler için var. Erkekler, şöyle belden aşağısına peştemal gibi kullanılacak bir bez; omuz tarafına da bir ikinci bez... Ama ikisi de bez olacak; biçilmiş, terzi elinden çıkma olmayacak, dikişli olmayacak.

Bir kimseye, "Hac yapacaksın, sana hac yapmak gerekir, vacibdir!" diyebilmemiz için ne olması lâzım?.. Bir kere, o kimsenin müslümanlığa girmiş olması lâzım! Ondan sonra, hür olması lâzım! Müslüman olmamış bir insan bir vesileyle —uçakta pilottu, hostesti vs.— gitmiş, oraları görmüş, hatta o işleri yapmış bile olsa, sonradan müslüman olsa; İslâm'dan önce yaptığı için, yeniden haccetmesi gerekir, evvelkisi sayılmaz.

Müslüman olarak yapacak ve hür olacak. Hür olmadığı zaman; adam hür değil, ne yapsın ki, hür olmadığından istediği hareketi yapamıyor. Ona da vacib olmuyor.

Akîl olacak. Yâni mecnun olmayacak, deli olmayacak. Bâliğ olacak, yâni bulûğa ermiş olacak, çocuk olmayacak. Sonra hacca gitmeye sağlığı, afiyeti, gücü olacak. Vakit olacak. İslâm diyarında bulunacak, düşman yurdunda bulunuyorsa, farz olduğunu bilecek.

Vücûbu, edasının vacib oluşu için de: Vücudu sağlıklı olacak. Hissi engeller bulunmayacak. Yol güvenliği olacak. Boşanma durumunda bir kadın da, iddet bekleme durumunda olmayacak.

Kadın ise, kocası ve bir mahreminin yanında bulunması, edasının üzerine gerekmesi için şart.

Şimdi Türkiye'de, böyle aşık-ı sadık hanımlar oluyor. İbadete düşkün ama, kocası vefat etmiş, tek başına hacca gitmeye kalkıyor. Olmaz, çünkü edasının vacib oluş şartlarından birisi de, kocası veya mahreminin, kendisinin mahremi olan bir kişinin beraber bulunması gerekiyor. Böyle olduğu zaman hac yapabilir.

Haccın vacibleri var, sünnetleri var, diğer adabı var, müstehabları var. Bunlar fıkıh kitaplarında belirtilmiş. Haccederken bir insanın mutlaka yapmaması gereken yasakları var. Meselâ: Cinsî münasebet olmaz. Saç ve kıl kesmek, tırnak kesmek olmaz. Koku sürmek olmaz. Başını yüzünü örtmek olmaz, dikişli bir şey giymek olmaz. Bunlar yasak olan şeyler, keyfî değil.

"—Ben yaptım oldu." veya "Yaparsam ne olur?" filan derse, olmuyor. Allah bu şekilde yapılmasını istiyor, bu şartlara uyulmasını istiyor. O halde bir kimse tıraş olursa, saç ve kıl keserse, yasakları yapmış olur, suçlu duruma düşmüş olur.

Arafat'a çıkmış, askerlikten emekli bir adam. Alışmış askeriyedeki yaşam tarzından. Koymuş musluğun başına küçük aynasını. Yüzünü sabunlamış, cart cart tıraş oluyor.

Yapabilir mi?.. Yapamaz. Saç ve kıl kesmek ihramlıyken olmaz. Arafat'a çıkmış, ihramlı yâni, hac vazifesini yapıyor; olmaz. Tırnaklarını kesiyor; kesemez. Koku sürünemez. Bunlar başka zaman güzel şeyler. Yâni hacdan hariç zamanda tabii tırnaklarını keser; saçlarını, kıllarını berbere gider, tıraş eder; koku sürünür, örtünür, giyinir ama, haccın yapılmasında bunlar gerekli.

Birisini de tıraş edemez, av avlayamaz. Bunları yaparsa, cezalı duruma düşer. Haremin ağaçlarını, otlarını kesemez... vs.

Bu hac, böyle kendisinin belirli usülleri olan bir ibadettir. Bunu neye benzetebiliriz?.. Bir müsabakada, idman müsabakasında, spor oyununda, futbolda, baskette, voleybolda, daha başka çeşitli oyunlarda kurallar var. Bu kurallara uyulmadığı zaman, ceza yiyor veya gol yiyor. Veyahut puan kaybediyor, veya oyundan çıkarılıyor. Onun gibi bir şey. Yâni kuralları bunlar. Oyunun kuralları dediğimiz gibi, bu işin yapılmasının kuralları bunlar.

"—Efendim şu şöyle mi, bu böyle mi?.."

"—Yâhu, sen kendin bir din mi ortaya koyuyorsun, yoksa müslüman mısın?.. Allah'a teslim mi oldun?.."

Müslüman olmak ne demek? Allah'a teslim olmak demek... Allah'ın emirlerini mi tutacaksın, yoksa kendi bildiğine ukalâlık edip, kendi bildiğine işler mi yapacaksın?..

Şeytan da ilk başta cennette iken, kendi başına akıl yürüttü. İlk akıl yürüten, yâni isyan etmek için, emredileni yapmamak için ukalâlık eden ilk varlık şeytan... Adem'e secde etmesi emredildi. O da dedi ki:

"—Ben Adem'den daha hayırlıyım! O topraktan yaratıldı, ben ateşten yaratıldım." dedi.

Bu ukalâlık yâni. Ukalâlık tabii küstahlık demek, yâni asi olmak. Bir kere söz dinlemiyor. Allah secde etmesini emrediyor, o da bir bahane ile, bir küstahlık ile yerine getirmiyor. Ama uzaktan bakan, konuyu dinleyen bir kimse:

"—Ya şöyle de olabilir mi, böyle de olabilir mi?" diyebilir.

Ama oyunun usûlü böyle, ibadetin usûlü böyle. Şu ülkenin kanunu şöyle gibi bu işler. Onun için, insan böyle önüne gelen her konuda akıl yürütüp, şöyle olmasın, böyle olsun filân diye ileri geri konuşursa; bu uygun olmaz. Bunu Peygamber Efendimiz SAS dahi yapmamış, Allah'ın emirlerini insanlara bildirmiş.

b. Haccın ve Umrenin Tamamlanması

(*Ve etimmü'l-hacce ve'l-umrete li'llâh*) "Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın!"

Evet, haccın bir ziyaret olduğunu söyledik. *Umre* nedir?.. *Umre* de ziyaret demek ama, haccın belirli bir zamanı var, umre senenin başka zamanlarında da yapılabilen bir ziyaret.

Hacda Arafat'ta vakfeye durmak var. Ne yapacak?.. Arafat'ta vakfeye duracak ve tavaf edecek. Umrede Arafat'a çıkıp vakfeye durmak yok. Tavaf var, sa'y var. Ondan sonra tıraş oluyor. Yâni umre biraz daha kısa süren bir ziyaret olmuş oluyor. Zaman bakımından da, her zaman olabiliyor.

Denilebilir ki:

"—Hac yapmak çok kalabalık ben zorlanıyorum!"

Umre yapsın. Ama hac vazifesini mutlaka bir sefer yapacak! Haccı yaptıktan sonra umre yapsın. Yâni zor geliyorsa, kalabalık geliyorsa, o zaman umre yapsın.

Haccın tabii, ne kadar muhteşem bir ibadet olduğunu herkes söylüyor. Dost düşman herkes biliyor. Dünya üzerindeki bütün müslümanlar toplanıyorlar mübarek yerde. O tarihî yerde, insanlık tarihi kadar eski, en ilk, evvel yapılmış mabedin, Beytullah'ın olduğu yeri ziyaret etmek ve o peygamberlerin cevlangâhı olan, ziyaretgâhı olan yeri Allah'ın emrettiği şekilde ziyaret edip; orada hâlisâne, dünya alâkalarından sıyrılıp, soyunup, mütevazi bir kıyafete bürünüp; baş açık yalın ayak, herkes aynı elbiseyi giymiş, sanki mahşer yerini andıran bir şekilde, son derece muhteşem, son derece duygulandırıcı, çok muazzam bir şey... Hac böyle.

Umre de, ziyaret mânâsına. Onda da ihramlanacak, tavaf edecek, sa'y edecek, tıraş olacak. Yapılması şekli bu.

(*Ve etimmü'l-hacce ve'l-umrete li'llâh*) diye başlıyor bu ayet-i kerime. Yâni, "Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın!" İster farz olan haccınızı yapıyor olun, isterseniz daha önceden yaptınız da sevap kazanmak için ikinci, üçüncü seferler olsun, —nafile deniliyor ona, tatavvu deniliyor— artık başladınız mı, Allah için haccınızı, umrenizi tamamlayın!

Nafile bir ibadet de, yâni farz olmayan bir ibadet de başlandığı zaman, bitirilmesi gerekir.

وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ (محمد: ٣٣)

(*Ve lâ tübtılû a'mâleküm*) "Amellerinizi iptal etmeyin!" (Muhammed, 47/33) denildiği için, başlanmışsa iptal etmek olmaz, onu tamamlamak gerekir.

Şimdi bu, "Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın!" sözünde tabii, "Sonuna kadar götürün, tastamam yapın, eksik yapmayın!" mânâsı var. Fakat bunun, bu tamamlamanın nasıl olacağı konusunda, alimlerden başka rivayetler de yapılmış. Yâni evinden niyetlenip, bunun için ihramlanma hâlini kabul ederek, gidip hac yapmaktır. Yâni oraya ticaret için, ve sâir bir başka maksatla

gidip de, "Hah, şimdi buraya gelmişken haccı da yapayım!" filân değil de, başından böyle o maksatla evinden çıktığından itibaren, tam tamına böyle dönünceye kadar yapmak diyenler olmuş.

Tabii öteki türlü olursa; yâni, adam bir yere konferansa gitti de tam o sırada da hac zamanı, "Ha, hazır gelmişken şurada haccedivereyim!" dedi. Ticarete gitti, konferansa gitti, işe gitti, bir sebeple şöyle Mekke'nin yakınında bir yere gitti. O arada da "Tamam, ben de yapıvereyim!" dedi. O zaman bu da oluyor ama, tamamlama değildir gibi şey yapmış.

Bazıları da, "Bunların ayrı ayrı yapılmasıdır" demişler. Bazıları: "Umreyi tamamlamak demek, hac aylarının dışında ayrıca yapmak." demişler ama, "Başladığınızı tamamlayın, eksiksiz yapın, yarım bırakmayın, eksik bırakmayın!" mânâsı daha kuvvetli.

Abdullah ibn-i Abbas RA şöyle anlatıyor:[62]

خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ ! إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ. فَقَامَ الْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ ، فَقَالَ : أَفِي كُلِّ عَامٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ: لَوْ قُلْتُهَا ، لَوَجَبَتْ ؛ وَلَوْ وَجَبَتْ ، لَمْ تَعْمَلُوا بِهَا أَوْ لَمْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْمَلُوا بِهَا. الْحَجُّ مَرَّةٌ ، فَمَنْ زَادَ فَهُوَ تَطَوُّعٌ

(ن. حم. ك. قط. ق. عن ابن عبَّاسٍ)

(*Hatabenâ rasûlü'llàh SAS, fekàle*) Peygamber SAS Efendimiz bize hitab ederek: (*Yâ eyyühe'n-nâs*) "Ey insanlar! (*İnna'llàhe*

[62] Neseî, *Sünen*, c.V, s.111, no:2620; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.I, s.255, no:2304; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.643, no:1728; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.II, s.279, no:197; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.326, no:8400; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.319, no:3599; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.V, s.21, no:11873; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XXIII, s.177, no:25783.

ketebe aleyküm'ü'l-hacc) "Allah-u Teàlâ Hazretleri size haccı farz kıldı." deyince, (f*ekàme'l-akrau'bnü hàbis*) Akra ibn-i Hâbis RA ayağa kalktı:

(*E fî külli àmin yâ rasûla'llàh?*) "Her sene mi yâ Rasûlallah?" diye sordu.

(*Kàle*) Rasûlüllah SAS buyurdu ki:

(*Lev kultühâ levecebet*) "Eğer ben o sırada, 'Evet, her sene!' deseydim, her sene haccetmeniz farz olacaktı. (*Ve lev vecebet lem ta'melû bihâ*) Eğer her sene haccetmek farz olsaydı, onu yapamazdınız, (*ev lem testatîùne en ta'melû bihâ*) veya onu yapmaya güç yetiremezdiniz."

(*El-haccü merretün*) "Hac, bir defadır. (*Femen zâde fehüve tatavvuun*) Fazla yapılırsa, o sevap kazanmak için olan nafile hacdır." buyurdu.

Ebû Hüreyre RA da şöyle rivayet ediyor:[63]

خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ ! قَدْ فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ ، فَحُجُّوا ! فَقَالَ رَجُلٌ: أَكُلَّ عَامٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ فَسَكَتَ ، حَتَّى قَالَهَا ثَلاثًا . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لاَ ! وَلَوْ قُلْتُ نَعَمْ ، لَوَجَبَتْ. ولو وجبت لَمَا اسْتَطَعْتُمْ . ثُمَّ قَالَ: ذَرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ ! (م . حم. خز. ق. عن أبي هريرة)

---

[63] Müslim, *Sahîh*, c.II, s.975, no:1337; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.508, no:10615; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.IV, s.129, no:2508; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.IX, s.18, no:3704; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.325, no:8398; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.III, s.499, no:1267; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.V, s.21, no:11872; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.X, s.454, no:10020.

(*Hatabenâ rasûlü'llàh SAS, fekàle*) Peygamber SAS Efendimiz bize hitab ederek buyurdu ki:

(*Eyyühe'n-nâs*) "Ey insanlar! (*Kad farada'llàhu aleykümü'l-hacce, fehaccû*) "Allah-u Teàlâ Hazretleri size haccı farz kıldı. O halde haccediniz!" deyince, (f*ekàle racülün*) adamın birisi, yâni ashabdan mü'min bir kimse:

(*E külle àmin yâ rasûla'llàh?*) "Her sene mi yâ Rasûlallah?" diye sordu.

Bu, lüzumsuz soruları sormamak bakımından anlatılan örnek bir hadisedir, olaydır. (*Fesekete*) Peygamber SAS Efendimiz ses çıkartmadı, sükût etti. (*Hattâ kàlehâ selâsen*) Adam üç defa sordu, üç defa sükut etti. Sonra evine, odasına, hücresine girdi. Biraz sonra çıktı. (*Fekàle rasûlü'llàh SAS*) Sonra Rasûlüllah SAS buyurdu ki:

(*Lâ*) "Hayır, her sene değil. (*Ve lev kultü neam*) Eğer ben o sırada, 'Evet, her sene!' deseydim, (*levecebet*) Allah-u Teàlâ Hazretleri her sene haccetmenizi farz kılacaktı. (*Ve lev vecebet, lemesteta'tüm*) Her sene de öyle haccetmek mecbur olsaydı, güç yetiremezdiniz."

(*Sümme kàle*) Sonra dedi ki: (*Zerûnî mâ terektüm*) "Ben size bir söz söylediğim zaman, onu kabul edin! Fazla sorularla işi derinleştirip, kendinizi böyle müşkül durumda bırakmayın! Söylediğim kadarıyla bırakın!" buyurdu.

Ama, her sene değil; ömürde bir defa yapmak yeterli. Daha fazla yaparsa, sevap kazanmak için olur. Annesi için yapar, babası için, dedesi için yapar veyahut kendisi yapar da sevaplarını onlara bağışlar. Hepsi olabilir.

Bir de, "Haccetme mecburiyeti üzerinde doğduğu zaman. Yâni parası var, sağlığı yerinde, haccedecek şartları topladığı zaman; hemen mi hacca gitmeli, yoksa biraz tehir edebilir mi?.." sorusu vardır fıkıh kitaplarında.

Tabii, hemen giderse daha faziletli olur. Sonra geriye bıraktığı zaman, ertesi seneye kadar yaşayacağını bilemiyor. Bir vefat oluverse, bir kaza oluverse, hayatı son buluverse; hac kendisine farz olduğu halde, o farzı yapmadan ölmüş olur. Onun için, hemen yapması daha iyidir diye belirtiliyor kitaplarda.

c. Hacda Engelle Karşılaşma

(*Fein uhsirtüm*) "İhramdan sonra ihsar olunursanız." Yâni hacca umreye niyetlendiniz, ihramlandınız, ibadeti başlattınız, düğmeye bastınız. Fakat bir engel çıktı; düşman sizi oraya götürtmedi, göndermedi, bırakmadı, veya hastalandınız, veya daha başka bir engelleyici şey oldu, mânî oldu... (*Feme'steysere mine'l-hedy*) "O zaman, kurbanlık cinsinden, kurbanlık olarak kolayınıza gelen bir şeyi gönderin! Onu yapmanız lâzım!"

El-hedyü, kesilecek kurbanlık hayvan demek; deve olur, sığır olur, koyun-keçi olur, erkeği-dişisi olabilir... Koyun-keçi olursa bir kurbandır. Eğer deve-sığır olursa onlar yedi kişi ile ortaklaşa olabilir, aynı amaçla. Yâni, yedi kişi bir araya gelip, anlaşıp bir deve keserlerse, onlar da hedy etmiş olurlar. Böyle Kâbe'ye kurbanınızı gönderin denmiş oluyor burada, o emredilmiş oluyor.

Bunu yapacak imkânı yoksa, yâni yapacak imkânı olmamak, tabii hedyi gönderdi, kurbanlığı gönderdi. Engel var, geçemiyor. Düşman geçirtmiyor meselâ, Peygamber Efendimiz'in hayatında olduğu gibi...

Peygamber Efendimiz, biliyorsunuz, umre yapmak için ashabıyla Medine-i Münevvere'den çıktı. Düşmanlar, Mekke'nin müşrikleri silahlandılar, karşısına geldiler. Umreye, ihramlanmış olduğu halde, Peygamber Efendimiz, silahsız olduğu halde, ibadet maksadıyla gelmiş olduğu halde karşı çıktılar, yaptırmadılar. Halbuki yanlarında kurbanlıklarını da götürüyorlardı. O zaman ne yapmaları emredilmiş oluyor?..

"—Kurbanlarınızı gönderin Kâbe'ye!" buyruluyor.

İhramlılardı, ne yapacaklar?.. (*Ve lâ tahlikù ruûseküm*) "Başlarınızı tıraş etmeyin..." Biliyorsunuz, ihramdan çıkmak için ne yapmak gerekiyor? Tıraş olmak gerekiyor. Umrede meselâ, ihramda, umreye niyetlendi, o hâlini içine girdi, umre ibadetini başlattı. Erkekler için onun şartı olan dikişsiz elbise giydi, ihram bezlerine de büründü, Kâbe'ye hediye edeceği hayvanını aldı, gidiyor. Düşman önüne kesti. Ne yapacak?.. Gidemeyince kurbanlarını gönderecek. Amma ihramdan çıkmak için tıraş olması lâzımdı.

(*Ve lâ tahlikù ruùseküm hattâ yebluğe'l-hedyü mahilleh*) "Bu

gönderdiğiniz kurbanlıklar yerine ulaşmadan, başınızı tıraş etmeyin!" Yâni umrenin sonuçlanması, kurbanın yerine varmasıdır. Onun haberi geldikten sonra, o zaman saçını tıraş edecek.

Tıraş iki şekilde oluyor, biliyorsunuz. Kazıtmak, usturayla, tamamen saçları dibinden –erkekler için– ya da saçlarının uzunlarını bir miktar kesmek tarzında oluyor. Usturayla kökünden kazınması, efdal; öteki de ikinci sırada... Yâni saçları kısaltmak da olabilir, caiz, ama kazıtmak efdal deniliyor.

Vardığı haberi ulaşınca, o zaman tıraş olup ihramdan çıkmış olurlar. Çünkü umre yapacaklardı ama, engellendiler.

(*Femen kâne minküm marîdan ev bihî ezen min re'sihî*) "Sizden birisi hastalandı da acilen çıkması gerekiyorsa, veyahut başında bir ezâ varsa, üzücü, ızdırap verici durum varsa..."

Başında yara olabilir... Tabii o devirlerde çok inatçı bir haşerat olan bit olabiliyordu, onun engellenmesi çok zor oluyor. O da haşır haşır yakıyordu, kurtulması çok zor oluyordu, bütün şartlara, uğraşmalara rağmen... O zaman, onlar barınamasın diye, tıraş

etme mecburiyeti oluyordu.

Kâ'b ibn-i Ucre RA'dan şöyle rivayet ediliyor:[64]

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَفَ عَلَيْهِ بِالْحُدَيْبِيَةِ ، وَرَأْسُهُ يَتَهَافَتُ قَمْلاً . قَالَ : أَيُؤْذِيكَ هَوَامُّكَ ؟ قُلْتُ: نَعَمْ . قَالَ: فَاحْلِقْ رَأْسَكَ ؟ قَالَ فِيَّ نَزَلَتْ: (فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ) فَأَمَرَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ: صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ، أَوْ تَصَدَّقْ بِفَرْقٍ بَيْنَ سِتَّةٍ ، أَوْ بِنُسُكٍ مَا تَيَسَّرَ

(حم. عن كعب بن عجرة)

Peygamber SAS Efendimiz, Hudeybiye'de Kâ'b ibn-i Ucre RA'ın yanına gelmiş. Bakmış ki başı bitlenmiş, son derece sıkıntılı:

"—Galiba çok rahatsız oluyorsun, sana çok eziyet veriyor bu başındaki haşerat?.." diye sormuş.

"—Evet, ey Allah'ın Rasûlü, çok sıkıntılı oluyor." deyince;

"—O zaman başını tıraş et!" buyurmuş.

Bunun üzerine ayet-i kerimenin bu bölümü nazil olmuş. Rasûlüllah SAS Efendimiz de ona:

"—Tıraş ol da, ondan sonra şöyle şöyle yap!" diye oruç tutmayı, biraz sonra gelecek olan şeyleri tavsiye etmiş.

Demek ki, hasta olduğu zaman veya başında ezâ olduğu zaman... Bu eza yara olabilir, kabuk bağlamış veya kanıyor veya başka bir şekilde çok ezâ verici bir şey. O zaman ne yapacak?

---

[64] Buhârî, *Sahîh*, c.II, s.644, no:1720; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.859, no:1201; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.574, no:1860; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.212, no:2973; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.243, no:18153; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.II, s.298, no:280; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XIX, s.113, no:233; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.341, no:8486; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.L, s.139; Kâ'b ibn-i Ucre RA'dan.

"Tıraş olacak, ihramdan çıkacak. (*Fefidyetün*) Bunun karşılığı olarak, kefareti olarak, fidye olarak oruçtan, oruç cinsinden olabilir, (*ev sadakatin*) sadaka verecek..." (*Ev nüsük*) *Nüsük* de kurban demek. Bunlardan birisini yapacak.

Yâni, bu oruç tutma şekliyle de olur. Fakirlere, orucu tutamayan kimse için, sabah akşam bir fakiri doyuracak sadaka vermek oluyordu. Onun yerine öyle bir sadaka verir, hurma verir, nesi varsa... Bu altı şey olarak böyle üç gün oruç, yahut da yoksula belli miktarda hurma tasadduk etmek olur; yahut da, kurban keser o mazeretinden dolayı. Böylece telâfi etmiş olur.

d. Hac ve Umreyi Beraber Yapmak

(*Feizâ emintüm*) "İhsardan emin olduğu zaman, genişlik içinde bulunduğu zaman, yâni bu durum kalktığı zaman, bu durum olmadığı bir zaman, (*femen temettea bi'l-umreti ile'l-hac*) her kim 'Hac zamanına kadar umre yapayım da istifade edeyim, böylece sevabı çok alayım!' diye niyet ederse..."

Tabii bu iki şekilde olabilir. Böyle umreli hac yapacak kimsenin iki durumu var: Ya hacc-ı temettû yapar, ya da hacc-ı kıran yapar.

Hacc-ı temettû ne demek?.. Önce umreyi yapmak, ondan sonra umreyi bitirip, yâni ihramlandı, tavaf yaptı, say' yaptı, tıraş oldu, umreden çıktı. Mekkeli gibi oldu artık o. Mekke'de oturur, elbiselerini giyer. Mekkelinin rahat yaşayışı gibi, umre halindeki şartlardan hiç biriyle bağlı olmadan, istediği gibi eşiyle, ailesiyle yeme-içme, diğer hususlarda serbest oluyor. Mekke'de temettû ediyor, istifade ediyor, rahatına bakıyor. Ondan dolayı temettû haccı deniliyor.

Haccın günleri gelince tekrar ihrama giriyor. Mina'ya gidiyor, oradan Arafat'a çıkıyor. Arafat'ta vakfe, ondan sonra tekrar Mina'ya dönme vs. haccını yapıyor. İkisi arasında böyle bir rahatlık, serbestlik devresi olunca, buna *hacc-ı temettû* deniliyor.

Yahut da, ihramlı hâlini devam ettiriyor. Umresini yaptıktan sonra, gene ihramlı kalıyor. Hacca kadar ne kadar gün geçerse, yine ihramlı haliyle duracak. Yâni yasaklardan kaçınacak, dikişli elbise giymeyecek, koku sürünmeyecek, tıraş olmayacak,

hanımına yaklaşmayacak vs... İhramın bütün şartları devam ediyor, ihramlılık hâli devam ediyor. O ihramla, haccın zamanı gelince haccı da yapıyor. Hac bittiği zaman ihramdan çıkıyor.

Tabii, o zaman ne olmuş oluyor? İkisini birleştirmiş oluyor bir ihramda. *Kıran* demek zaten, Türkçe'deki kırmak fiilinden gelmiyor, Arapça'daki *kàrana-yukàrinu-mukàreneten-ve kırânen* fiilinden geliyor; birbirine yakın yapmak demek, bir şeyi yan yana yapmak demek. Hacla umreyi yan yana yaptığı için, *hacc-ı kıran* deniliyor ona... Öyle olabilir.

Emniyetli bir durumda iken, ihsar hali olmadığı zaman, şu veya bu şekilde temettû haccı veya kıran haccı yaptı; (*feme'steysera mine'l-hedy*) o zaman ona da kolayına gelecek bir şekilde kurban kesmesi gerekir. Bu bizim mezhebimize göre, hem umre yapabildi, hem de haccı yapabildi diye, iki muhteşem ibadeti bir arada yapabildi diye, o nimete bir şükrâne oluyor, Cenâb-ı Hakk'a bir teşekkür oluyor.

Peygamber SAS Efendimiz'den önce, hac zamanında umre yapmak yok imiş. Böylece bu ayet-i kerimeye göre hareket ederek,

hac esnasında umreyi de yapmak, ikisini birden yapmak, kıyamete kadar artık bu ümmete ikram olarak sunulmuş oluyor. Büyük bir kolaylık... İki büyük ibadeti bir anda yapmış, bitirmiş oluyor.

(*Femen lem yecid*) "Eğer bu kurban kesme işini yapamazsa, bulamazsa bir insan..." Bu bulamamak ya parasızlıktan olur; parası yok ki onu alsın, kessin. Ya da kurbanlık ortada kıt olur, az olur, ararsın tararsın bulunmaz. "Kurbanlık imkânı olmadığı zaman, (*fesıyâmü selâseti eyyâmin fi'l-hacc*) hacda üç gün oruç tutmak, (*ve seb'atin izâ raca'tüm*) geriye döndüğünüz zaman da yedi gün olmak üzere..." Bu ikisinin beraber olduğu kesin olarak anlaşılsın diye, ayrıca açıklaması da geliyor: (*Tilke aşeratün kâmileh*) "İşte bu tam bir ondur."

Böylece on günlük bir oruçla, bu kurban kesememesi telâfi edilmiş olur. Üç gün hacda; müstehab olan Zilhicce'nin 7. 8. ve 9. günleridir. Biliyorsunuz Zilhicce'nin 9'u, Arafe günü demektir. O gün de oruç tutmak çok sevaplı olmuş oluyor. Dönüşte de, hac fiillerini bitirdiği zaman, yedi gününü tamamlar. Böylece on gün tutmuş olur.

(*Zâlike li-men lem yekün ehlühû hàdıri'l-mescidi'l-harâm*) "Bu kurban kesme, ya da kurban kesemediği zaman oruç tutma meselesi, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayan kimseler içindir." *Âfâkî* diyoruz biz buna; mikat hudutlarının dışından, hac ve umre yapmak için oralara gelmiş, hariçten gelme hacılar demek. Mekkeli hacılar için değil bu. Böylece, onlar sadece *hacc-ı ifrad* yaparlar. *Hacc-ı temettû, hacc-ı kıran* onlar için değildir.

e. Allah'tan Korkun!

Böylece haccı yapmış olur ve hacdaki ibadetleri yerine getirmiş olur kişi. Bunlara tam riayet etmeyi, böylece haccı ve umreyi tamamlamayı, Allah-u Teàlâ Hazretleri bu ayet-i kerimede anlatmış oluyor bize. (*Ve'tteku'llàh*) "Ve Allah'tan korkun, sakının!" buyuruyor.

Biliyorsunuz, (*Ve'tteku'llàh*) demek, "Allah'tan kendinizi koruyun!" demek. Allah'tan insana lütuf da gelir; suçlu olursa, kabahat işlerse, kahır da gelir, ceza da gelir. Allah bizi lütfuna

erdirdiği kullarından eylesin... Kahrına, gazabına, cezasına, azabına, ikàbına uğrayanlardan etmesin... Tir tir titreriz, böyle bir durumdan sakınmaya son derece dikkat ederiz. Müslümanların ana vasfı budur.

(*Ve'tteku'llàh*) bunu bildiriyor. Yâni, "Allah'ın kahrına uğramaktan, cehennemine düşmekten, cezasına çarpılmaktan sakının!" demek. Yâni, "Dikkat edin, titiz müslüman olun! Aklınızı başınıza toplayın! Gevşeyip lâubâlî olmayın!" demek.

Bütün bu kelimelerin altında, hac ibadetiyle ilgili abuk sabuk teklifler ileri sürenlere muazzam tehditler var. Onun için, müslümanlar işin ciddiyetini kavramış olduklarından, bu hac işine o kadar dikkat etmişlerdir, o kadar titiz davranmışlardır ki... İşin ciddiyetini anlamayan, kavramayan takvâsız insanlar, veyahut kasıtlı insanlar, veya cıvık, sulu insanlar, "İşte orada olmasa, şöyle olmasa, böyle olmasa... Namaz beş vakit olmasa, her gün olmasa... Oruç şöyle olsa, böyle olsa..." gibi türlü türlü şeyler söylüyorlar.

Oruç olsun, namaz olsun, namaz vakitleri olsun, zekât olsun, hac olsun; Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin emrettikleri ibadetleri aynıyla, harfiyyen tam yapmak lâzım gelir. Tam yapılmadığı zaman ne olur?.. O zaman, yeri göğü yaratan Allah-u Teàlâ Hazretleri *Azîzün zü'ntikàm*'dır; izzetlidir ve intikam sahibidir. Böyle küstahça şeyleri korkunç şekilde cezalandırır, ibret-i àlem eyler

"—Var mı bunun misâli, olmuş mu?.."

Tabii olmuş; hem kavimleri helâk etmiş, Ad kavmi, Semud kavmi gibi; hem de belirgin, ukalâ, kâfir, azılı, zâlim insanları helâk etmiş. İbrâhim AS zamanında Nemrud'u helâk etmiş. Mûsâ AS zamanında Firavun'u ordusuyla beraber helâk etmiş. Tarihi okursak, Peygamber Efendimiz zamanında da, Peygamber Efendimiz'e karşı gelen, böyle abuk sabık düşmanlıklar, hınçlar, kinler, zulümler, baskılar, işkenceler yapan insanların da helâk olduğunu görürüz.

Allah'tan korkmak lâzım! Allah'ın dini oyuncak değildir, ciddîdir. Allah-u Teàlâ Hazretleri yeri göğü yaratan, alemlerin Rabbi olduğu için, yerde gökte insanoğlunun yaşaması ve mutlu

olması için, hem bu dünyada, hem ahirette mutlu olması için, güzel şeyleri emretmiştir.

إِنَّ اللَّهَ لاَ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ (الأعراف:٢٨)

(*İnna'llâhe lâ ye'müru bi'l-fahşâ'*) "Allah-u Teàlâ Hazretleri kötü şeyleri emretmez." (A'raf, 7/28) Emrettiği şeylerin hepsi hoştur, güzeldir ve faydalıdır. Faydalı olduğunu da cümle cihan halkı itiraf ediyor.

Geçen gün çok edebli, zayıf bir kimse geldi sohbetimize... Dediler ki:

"—Bu bir haftalık müslüman!"

Yeni müslüman olmuş, ama elleri dizinde, gözleri yerde, muazzam edeb... Yâni belli ki imanı ışıl ışıl içinde, sıcacık. Tam mü'min yâni. Ben tanımak için, yumuşak yumuşak, tatlı tatlı sordum:

"—Bir kere, niçin müslüman olduğunuzu merak ediyorum!" dedim.

Dedi ki:

"—Kur'an-ı Kerim'i okudum. Kur'an-ı Kerim'i okuduktan sonra bir başka seçenek, başka çare, bir başka yol olmadığını kesin olarak gördüm. Onun için müslüman oldum." dedi.

Kur'an-ı Kerim'i okursa bir insan, mutlaka sonuç bu olur. Aynı şeyi ben, Ankara'da iken, Amerikalı bir subay gelmişti toplantımıza, ona da sormuştum. Müslüman olduğunu söylemişti, hem de Amerikan ordusu elbiseleriyle filân gelmişti.

"—Nasıl müslüman oldun, niye müslüman oldun?.. Ailende müslüman var mı, kökenin ne?.. Afrika'dan mı geldin Amerika'ya?.." diye sordum.

İnsanın kökeni bazan müslüman oluyor da, kökeninin müslüman olduğunu anlayıp, sonradan müslüman olabiliyorlar.

"—Kökenimde hiç müslüman yok... Ailem koyu katolik." dedi.

"—Nasıl müslüman oldun, niye müslüman oldun?.."

"—Kur'an-ı Kerim'i okudum, müslüman oldum." dedi.

Demek ki, Allah'ın emrini duyan, aklını başına toplayan müslüman oluyor.

Şimdi bu zata da sordum:

"—Kur'an'ı okudum. Başka seçenek, başka yol olmadığını gördüm; müslüman oldum!" dedi bana.

"—Pekiyi, siz müslüman oldum deyince, aileniz bunu nasıl karşıladı?" dedim.

Düşüne düşüne cevap veriyor. Dedi ki:

"—Ailenin içine sanki bir bomba atılmış gibi oldu. Ben müslüman olduğumu açıklayınca, sanki evde bir bomba patlamış gibi oldu."

O kadar zor bir şey. Ailesi bu kadar muhalefet ediyor, bu kadar büyük bir hadise oluyor. Başka seçenek yok, müslüman oluyor.

Kur'an-ı Kerim'i dikkatle okumuş, İslâm'ın hak din olduğunu anlamış, müslüman olmuş. Bizimle beraber cemaatle namaz kıldı. Ben de çok sevdim, çok samîmî gördüm. Allah daim etsin, yanıltmasın, şaşırtmasın...

(*Ve'tteku'llàh*) "Allah'tan sakınmak lâzım! Allah'tan korkun!" diye emrediyor. Haccı anlatan bir ayet bu... İşte hac yapın, umre yapın; engellenirseniz kurbanlarınızı gönderin! Kurbanlarınız kesilmeden önce tıraş olup ihramdan çıkmayın! Hastaysanız, başınızda tıraş olma mâzereti varsa, o zaman fidye olarak oruç tutun, sadaka verin veya ayrıca kurban kesin, kestirin!

Emniyetli iseniz, böyle ihsar durumu yoksa, hac esnasında bir de umre yapmışsanız, yâni hacc-ı temettû veya hacc-ı kıran yapmışsanız, o zaman kurban kesin! Şükrâne olarak, bizim mezhebimize göre...

"—Ona imkânınız yoksa, üç gün hacda, yedi gün de döndükten sonra oruç tutun!" diyor.. "Bu tam on gün eder." diye de açıklamayı pekiştiriyor.

Cenâb-ı Hak bütün seçenekleri gösteriyor, yâni her ihtimâle karşı, kullarının ibadetlerini tam yapmaları için... "Bu durum Mekkeliler için değildir, Mekke'ye dışarıdan gelen hacılar içindir. Âfâkî olanlar içindir, Mekkî olanlar için değildir." diye belirtiyor.

Arkasından da, (*Ve'tteku'llàh*) "Allah korkun!" buyuruyor. Ne demek?.. "Benim ibadetlerimi ciddîye alın, ibadetlerimin teferruatına da riayet edin!" demek.

(*Etimmü'l-hacce ve'l-umrete*)'nin bir mânâsı da bazılarına göre, "Haccı ve umreyi dosdoğru yapın!" mânâsına geliyor. (*Ekîmu's-salâh*) gibi; yâni "Namazı kılın!" demiyor Allah Kur'an-ı Kerim'de, "Namazı dosdoğru doğrultunuz!" diyor. *Ekîmu*, eğriyi doğrultmak demek. Yâni, (*Ekîmu'l-hacce*) der gibi oluyor bu.

Bu teferruatı küçümsemesinler veya ihmal etmesinler, veya bunlarda yanlışlık yapmasınlar diye, tavsiyelerini (*Ve'tteku'llàh*) "Allah'tan sakının!" diye bitiriyor. Yâni, bunlara riayet etmezseniz ceza var demek.

İş bu kadar ciddî iken, ayetler bu kadar ortada iken, insanların yine bir kısmı çıkıp da, ibadetlerle oynamağa veya ibadetlerin yapılmasıyla oynamağa kalkarlarsa; bu ya İslâm'ı bilmemek olur, ya müslüman olmamak olur. Müslüman olan böyle bir şey yapmaz! Müslüman değildir, kâfirdir veya kâfir olduğunu bilmeden küfre düşüyordur.

(*Va'lemû*) Bakın burada daha da şiddetlendi ifade: "Ve biliniz ki, (*enna'llàhe şedîdü'l-ikàb*) Allah, ikàbı şiddetli olan Zât-ı Celîl'dir." Yâni, Cenâb-ı Hakk'ın ikàbı öyle dünyadaki ufak tefek güç kuvvet merkezlerinin cezasına benzemez. Cenâb-ı Hakk'ın ikàbı şiddetlidir.

İkàb, ceza demek. *Şedîd*, çok şiddetli demek. Allah-u Teàlâ Hazretleri, cezası çok şiddetli olandır. "Cezaya çarpılırsınız, sakın ha dikkat edin!" diye Cenâb-ı hak böylece bildirmiş oluyor.

Aziz ve muhterem kardeşlerim! Onun için, bütün ibadetleri takvâ ile yapmak lâzım!.. Allah'tan korka korka, ciddî ciddî, özene özene, hakkını vere vere yapmak lâzım!.. Namazı da öyle kılmak lâzım! Namazda ta'dîl-i erkân deniliyor, rükünlerinin hakkını vererek, adaletli hareket ederek, çalmadan, kesmeden, kırpıştırmadan, hızlı yapmadan kılmak lâzım!

Hac da öyledir. Bunlara riayet etmeyenlerin, Allah'ın ikàbına uğrayacağı ifade edilmiş oluyor. Hem de şiddetli cezaya uğratılacağı belirtilmiş oluyor.

Hacla ilgili, umre ile ilgili, yapılışıyla ilgili önemli birtakım ahkâmı böylece bize bildiren bir ayet-i kerimeyi öğrenmiş olduk. Bundan sonra inşâallah, sağ olursak önümüzdeki hafta, yine hacla ilgili diğer ayet-i kerimeler tâkib ediyor bu ayet-i kerimeyi;

onları okumaya, izah etmeye devam edeceğiz.

Allah-u Teàlâ Hazretleri cümlenizi, her ibadeti güzel yapmağa muvaffak etsin... Şartlarını ihsân eylesin, haccetmeyi nasîb eylesin... Mâdem bu ayetler geliyor, üzerine hac gerekmiş olan dinleyicilerime rica ediyorum, bakın hacca vakit var, hacca hazırlanmağa başlayın! Hiç gitmemişseniz ve üzerinize de haccetmek farz olmuşsa, bu senenin haccına nasıl gideceğinizi düşünün, şartlarını hazırlayın ve hac vazifenizi yapın!.. Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin rızasına erin...

Rabbimiz cümlenizi sevdiği kulları zümresine dahil eylesin... Hem dünyada, hem ahirette aziz ve bahtiyar eylesin...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

10. 10. 2000 - İSVEÇ

13. HACCIN İNCELİKLERİ

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin selâmı, rahmeti, bereketi, ihsânı, ikrâmı üzerinize olsun...

a. Hac Belli Aylardadır

Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 197. ayet-i kerimesini ve 198, 199. ayetlerini okuyup, onlar hakkında sohbet etmek istiyorum, bilgi vermek istiyorum. Önce birinci ayet-i kerimeyi, 197. ayet-i kerimeyi okuyayım. Bu ayet-i kerimeler hacla ilgili. Geçen haftaki sohbetimizde hacla ilgili ayetlere gelmiştik. Bu hafta ve önümüzdeki hafta inşâallah devam edecek.

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:

اَلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ ، فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلاَ رَفَثَ وَلاَ
فُسُوقَ وَلاَ جِدَالَ فِي الْحَجِّ ، وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللهُ ،
وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى ، وَ اتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ

(البقرة:١٩٧)

(*El-haccü eşhurun ma'lûmât, femen ferada fîhinne'l-hacce felâ rafese ve lâ füsûka ve lâ cidâle fi'l-hacc, ve mâ tef'alû min hayrin ya'lemhu'llàh, ve tezevvedû feinne hayre'z-zâdi't-takvâ, ve'ttekùni yâ üli'l-elbâb.*) (Bakara, 2/197) *Sadaka'llàhü'l-azîm.*

Allah-u Teàlâ Hazretleri buyuruyor ki:

(*El-haccü eşhurun ma'lûmât*) "Haccetmek mâlûm olan aylardır. Yâni, mâlûm olan aylarda yapılan hac ziyareti hakîkî hacdır."

Bu mâlûm olan aylar hangileridir?.. Tabii İbrâhim AS Kâbe'yi

binâ etti, İsmâil AS aralarında yaşadı, ondan sonra hac yapıla geldi. Eskiden beri Arapların geleneklerine yerleşmiş olan mâlûm aylar, Ramazan'dan sonra gelen Şevval ayı, Zilkàde ayı ve Zilhicce ayının onuna kadar olan zamandır. Bunlar üç ay oluyor, iki ay on gün oluyor. "Bu hac bilinen aylarda, halkın arasında mâlûm olan bu aylarda yapılandır. Hac o zaman hac olur." denmiş oluyor bu ayet-i kerimede.

Geçen hafta da bir ara, söz arasında *nesî'* denilen bir cahiliye adetinden bahsetmiştim. *Nesî'*, hac mevsimlerini ve haccın zamanını değiştirme adeti. Cahiliye devrinde Araplar bunu bazen yaparlarmış. Buradan, o *nesî'* adetine de, yâni haccın zamanını, mevsimini keyiflerine göre, kararlarına göre senenin şu mevsimine, bu mevsimine, şu ayına, bu ayına kaydırma adetine de karşı kuvvetli bir ifade var. Yâni, "Öyle değil, hac sadece şu mâlûm aylardadır." denmiş oluyor.

Tabii, Arapların cahiliye devrinde yaptıkları yanlışlık, hac mevsimini değiştirmek, aylarını günlerini keyiflerine göre senenin muhtelif zamanlarına kaydırmak, tarihî bir şey. Ama şimdi 21. Yüzyıl'da bazı kimseler kalkıyorlar:

"—Hac kalabalık oluyor. Kalabalık olduğu için haccın başka zamanlarda da yapılması olsa, rahat hac yapsalar..." gibi sözler ileri sürüyorlarmış.

Ben dışarıdan bunları duyuyorum. Ya bunlar hiç bu ayetleri okumuyorlar, bu ayetlerin tefsirlerinden haberleri yok; ya da Allah-u Teàlâ Hazretleri, "Hac şu mâlûm aylardadır." dediği halde, Allah-u Teàlâ Hazretleri'ne karşı geliyorlar. Ne kadar korkunç bir şey!..

Tabii bunlar televizyonda, radyoda söylenince, bunu bilmeyen ahali de: "Ha, mâkul..." derse; o zaman Kur'an-ı Kerime, ayet-i kerimeye ters düşmüş oluyor. Kur'an-ı Kerim'in karşısına, Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin ifadesinin karşısına çıkmış oluyor. Ne kadar büyük bir karışıklık, fitne ve kötü bir durum.

Demek ki, mâlum aylardadır. Hac o zamandır. Onun dışında başka zamanda olmaz.

(*Femen ferada fîhinne'l-hac*) Şimdi bu iki ay on gün dedim. Çünkü Zilhicce'nin 10'undan sonra haccın farzı olan Arafat'taki

vakfe kaçmış olduğundan, Arafat'ta vakfe kaçırılınca hac olmamış oluyor. Yâni bir insan, bir gün sonra gittiğinde artık haccın zamanını kaçırmış oluyor. Namazın vakti gibi, haccın da vakti bu…

Onun için, hac Şevval'den başlıyor. Şevval, Zilkàde, Zilhicce... Tabii muhtelif yerlerden gelecek insanların ihramlanması, seyahatini sürdürmesi, Mekke-i Mükerreme'ye gelmesi için...

Zilhicce ayının 8'inde Mina'ya çıkardı Peygamber SAS Efendimiz. Mina neresi?.. Harem-i Şerif'ten uzakta, iki dağın arasında bir vadi. O zaman Harem-i Şerif'in çevresinde evler vardı. Orası ayrı bir yerdi. Şöyle şimdiki Aziziye'den gelinen yeri geçtikten sonra, *Vâdi-yi Ebtah* denilen o vadiyi geçiyorsunuz... Hacca giden kardeşlerimiz hatırlasınlar diye söylüyorum. Cin Mescidi'nin yanından ilerliyorsunuz. *Cennetü'l-Muallâ* var, sahabe kabirlerinin olduğu, Mekke-i Mükerreme'nin kabristanı. Onu da geçiyorsunuz. Bir vadi ilerliyor öteye doğru.

Ondan sonra yol çatallaşıyor, bir Medine tarafına doğru gidiyor, bir Aziziye tarafına doğru gidiyor. Aziziye tarafına doğru vadiden kıvrılıyorsunuz. Oradan bir yüksekçe eşiği geçtikten sonra, Aziziye'nin kuzeyindeki dağ ile daha kuzeyindeki dağ

arasında Mina vadisi var. O eşiğe Akabe deniliyor. *Akabe* zaten, Arapça kelime olarak da eşik demek… Yâni, orası biraz dağın yüksekçe kısmı, iki dağın arasında ama vadinin yolunun yüksekçe bir kısmı olduğundan, oraya kadar yokuş çıkılıp, ondan sonrada Mina vadisine doğru iniş inildiği için, oraya *Akabe* denmiş. O Akabe Mina'nın dışı oluyor. Büyük şeytan dediğimiz *Cemretü'l-Akabe* orada.

Peygamber Efendimiz işte bu dediğimiz yerlerden geçerek, Aziziye'nin kuzeyindeki, iki dağ arasındaki Mina'ya gelirdi. Burası 5-6 kilometrelik bir mesafe. Şimdi tüneller açıldı. O tünellerden biraz daha yakın oldu. Öbür taraflardan biraz daha dolambaçlı oluyor. Dağların vadisinden geçmek gerektiği için, Peygamber Efendimiz Mina'da konaklardı. Orada beş vakit namazı kılardı.

Hangi namazları kılardı? Zilhicce'nin 8'inde sabah namazını Harem-i Şerif'te kılardı, öğle namazını Mina'da kılardı. Ondan sonraki gelen namazlar; öğlen namazı bir, ikindi namazı iki, akşam namazı üç, yatsı namazı dört... Geceyi Mina'da geçirirdi dualarla, ibadetle, taatle... Ertesi gün sabah vakti gelince, yâni imsak kesildikten sonra sabah namazını kılar, Arafat'a doğru hareket ederdi.

Arafat tabii uzun bir mesafe... Müzdelife geçilecek, ondan sonra Tâif tarafına doğru yürünecek. Şu anda kilometresini hatırlayamıyorum ama, bayağı uzunca bir mesafe, 10-12 km olabilir, belki daha fazla. O mesafe yürünüyor, ondan sonra Arafat denilen meydanlık kısma geliniyor. Meydanlık bir kısım. Ortasında böyle bir kumlu, kuru nehir yatağı var. Tabii yağmur yağdığı zaman oralarda da su olur ama, hacıların gittiği zaman orada su filân olmuyor umumiyetle... Hiç görmedik yâni sulu devri. Bayağı geniş bir nehir gibi, kuru nehir yatağı var. Yâni bir köprü yapıldığı zaman, dört-beş köprü gözü olacak kadar uzunca bir nehir. *Urane Vadisi* deniliyor buraya; *ayn-re-nun*-kapalı *te*... *Vâdi-yi Urane* Arafat'ın dışıdır.

Bu Vâdi-yi Urane'yi geçtikten sonra Arafat başlar. Orada şu anda hacıların gittiği zaman gördükleri Mescid-i Nemîre var. Mescid-i Nemîre uzunlamasına büyük, dünyanın en büyük

mescidlerinden birisi. Çünkü bütün hacılar oraya toplanıyor, hac vazifesini yapacaklar. Çok büyük tutulmuş ölçeği. Ön tarafı, yâni imamın durduğu yer ve caminin üçte bir kadar kısmı, bu Urane Vadisi içinde kalıyor. Orası Arafat'ın dışı oluyor.

"—Bunun önemi ne?.."

Bunun önemi şu: Orada bir insan akşama kadar dursa, sonra dönse Müzdelife'ye, Arafat'ta vakfe yapmamış oluyor, durma işlemini yapmamış oluyor. Halbuki Arafat'ta vakte yapmak, durup niyazda bulunmak haccın farzı.

Peygamber Efendimiz ne yapardı? Zilhicce'nin sekizinde Mina'ya giderdi. Orada beş vakit namazı kılıp, ertesi sabah dokuzunda Arafat'a hareket ederdi. Arafe günü yâni, bayramdan bir önceki gün... Arafat'a da öğlenden önce varmış olurdu. Arafat'ta öğle vakti, ikindi vakti, akşam oluncaya kadar durmak gerekiyor. Tavsiyesi var Peygamber Efendimiz SAS'in. İlerdeki sohbetlerimizde hadis-i şerifleri mutlaka okuyacağız.

Ama orada hac dolayısıyla, haccın işlemlerinin hacılar tarafından yapılmasında bir kolaylık olmak üzere, öğle namazının vaktinde öğlenin farzı kılınıyor. Ondan sonra hemen arkasından ikindinin farzı kılınıyor. İki namaz aynı zamana alınmış oluyor. Yâni, ikindi öne alınmış oluyor. Akşama kadar böylece hacıların geniş bir zamanda orada, Arafat'ta vakfe yapmaları, tazarru ve niyaz ve münâcaat ve dua ve sâir zikr ü tesbîhat yapmaları sağlanmış oluyor.

Şimdi bu dokuzuna Arafat'a yetişemese bir insan, akşamdan sonraya yetişirse, gene olabiliyor. Gecenin içinde yetişirse, gene oluyor. Ama imsak kesildiği zaman, yâni 10. gününün artık sabah namazının vakti geldiği zaman, haccın vakti geçmiş oluyor.

Onun için, (*el-haccü eşhurun ma'lûmât*) denilince, Şevval ayı, Zilkàde ayı ve Zilhicce'nin onuna kadarki zaman kasdediliyor. İmam Şâfi, "Onuna kadar değil, sonuna kadar." demiş. Onun ictihadı, görüşü, Zilhicce ayının da sonuna kadar.

Bundan çıkacak sonuç nedir?.. İbn-i Kesir tefsirinde diyor ki: "Bunun sonucu şudur: İmam Şafi'ye göre, hac bittikten sonra da, Zilhicce ayının sonuna kadar umre yapmak doğru olmaz."

Ama bizim diğer Hanefî mezhebimiz ve diğer mezhepler, "Zilhicce'nin onunda haccın işlemleri bitmiş olduğu için, hac ayları

bunlardır, Zilhicce'nin onuna kadardır." diyorlar.

b. Hacda Dikkat Edilecek Şeyler

Şimdi bu vakit gelince, (*Femen farada fîhinne'l-hacca*) "Her kim ki, bu aylarda kendisine haccı gerekli kıldıysa..." *Farada* burada gerekli kılmak mânâsına... Gerekli, mutlaka yapılması gereken ifadeye de farz deniliyor ya.

Bu haccı kendisine gerekli kılmak nasıl oluyor?.. İhrama niyetleniyor, "Ben hac için ihramlandım." diyor. "*Lebbeyk, allâhümme lebbeyk!*" diye telbiye ediyor, ihrama giriyor. İşte o zaman artık başlamış oluyor. Kendi kendisine artık gerekli kılmış oluyor. Hac yapmaya niyetlenmiş oluyor. Veyahut kurban getirmişse, kurbanını sevk ediyor kurban yerine... Bu gibi şeylerle, kendisine haccı tamamlanması gereken bir ibadet haline getirmiş olan, başlatan kimse.

"Bu aylarda haccı kim kendisine gerekli kılmışsa, yâni ihramlanmışsa... Hacca niyetlendi, artık hacı olacak, hac işlemlerine başladı ise, (*felâ refese ve lâ füsûka ve lâ cidâle fi'l-hac*) hac işlemini yapması esnasında, hac esnasında *refes* de yoktur, *füsuk* da yoktur, *cidal* de yoktur." Yâni *refes, füsuk, cidal* olmayacak hacda...

Şimdi bunlar nedir? Bunların açıklamasını söyleyelim:

(*Felâ refese*) *Refes*, peltek s ile; cinsel ilişki mânâsına bir kelime. Yâni artık cinsel ilişkiden de kendisini alıkoyacak. Tabii cinsel ilişki, sair zaman eşiyle evlâdı olsun diye yapmış olduğu, Allah'ın müsaade ettiği, tabii bir şey. Hani "Allah'ın emriyle nikâhlıyoruz veya kızınızı oğlumuza istiyoruz." diyoruz ya... Allah'ın emri, sevap ve cemiyetin direği aile... Tabiatın gereği, insanın yaradılışı gereği ve neslin devamı için şart, mutlaka olacak bir şey.

Tamam böyle bir şey gerekli ve sevaplı... İnsan evlendiği zaman dininin yarısını kurtarmış oluyor. Bekâr kaldığı zaman tehlikeler ve kusurlar, günahlar, flörtler ve sâireler yapıp da günaha gireceğinden, bekârlıkta durması doğru olmuyorlar.

Amma hacca başladı mı, artık hac bir ibadet, önemli bir ibadet, ciddi bir ibadet, uzun bir ibadet. Hacda *refes* yok. Bir; doğrudan

doğruya cinsî ilişki... İki; bu ilişkiye dair laflar, sözler, sohbetler... Bu da uygun değil. Yâni, sözünü etse, ağzında küfür gibi söylese, o da doğru değil. Yâni, ağzını bozarak müstehcen konuşsa, o da doğru değil. Veyahut bunun sohbetini yapsa, o da doğru değil. Veyahut da, o noktaya götürecek, insanın kendisi tutamamasına sebep olacak başlangıçları da yapmaması gerekiyor. Yâni, "Sonunda dayanamadı" denecek bir duruma sürüklenmemek için, uzak durması gerekiyor. Bunlar olmayacak. Bir, bu. Yâni, hanımıyla haccediyorsa bile, otelde aynı odada kalıyorlarsa bile, olmayacak.

(*Ve lâ füsûka*) *Füsuk* ne demek? Cenâb-ı Hakk'ın emrine aykırı işler yapmak, emrinin dışına çıkmak demek. Böyle şeyler de olmayacak. Allah'ın yasakladığı işlerden kaçınacak. Çünkü hac, muazzam bir ibadet... Onun sevabı kaçarsa, çok büyük kayıp olur. Hem masraflı, hem uzun, hem zahmetli... Onun için, oruçta olduğu gibi cinsel ilişki yasak. Bir de hac güzel bir, mühim bir ibadet olduğundan, sevabı kaçmasın diye yasak şeyler de işlemeyecek.

(*Ve lâ cidâle*) "*Cidal* de yok." *Cidal* ne demek: *Câdele-yücâdilü-mücâdeleten-ve cidâlen*; mufâale babından masdar. Cedel yapmak, çekişmek, mücadele etmek, kavgalaşmak, münakaşa yapmak mânâsına... Yol arkadaşlarıyla veya karşılaştığı kimselerle, veyahut hizmetçileriyle, veyahut arabayı süren insanlarla, devesini kendisine kiralayan veya çadırı kiralayan kimselerle ve sâireyle münasebetlerinde çok dikkatli olacak. Böyle cidal, kavga, gürültü, patırtı cinsinden şeyler olmayacak. Ağırbaşlı bir şekilde, haccın mânâsını kavramış, Cenâb-ı Hakk'ın güzel ibadetine başlamış olmanın vakarı içinde haccı yapacak.

Ve hayır hasenat işleyecek tabii. (*Ve mâ tef'alü min hayrin*) "Hayır cinsinden işlediğiniz her şeyi, (*ya'lemhu'llàh*) Allah-u Teàlâ Hazretleri bilir."

Şimdi tabii, hacda neler hayır? Bir kere:[65]

---

[65]Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.3, s.325, no:14522; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.8, s.203, no:8405; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.3, s.480, no:4119; Ukaylî, *Duafâ*, c.I, s.141, no:173; Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

اَلْحَجُّ الْمَبْرُورُ ، لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلاَّ الْجَنَّةُ. قَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ، مَا بِرُّ الْحَجِّ ؟ قَالَ: إِطْعَامُ الطَّعَامِ ، وَإِفْشَاءُ السَّلاَمِ (حم. عق. هب. عن جابر)

RE. 201/8 (*El-haccü'l-mebrûr, leyse lehû cezâün ille'l-cenneh*) "Mebrur, güzel bir hac yaptı mı insan, cennetlik olacak." Cennet vaad edilen çok kıymetli bir ibadet. Ama haccın böyle uyduruk kaydırık, eksikli bozuklu, çarık çürük bir şeyi olmaması lâzım! Hacc-ı mebrur olursa, mükâfâtı cennet oluyor.

Mebrur ne demek: İyi, yapılmış bir iyilik demek. *Hacc-ı mebrur* da, iyi yapılmış hac. Onun için, sormuşlar Peygamber SAS Efendimiz'e:

(*Yâ rasûla'llàh, mâ birrü'l-hacci*) "Yâ Rasûlallah, haccın mebrurluğu nedir, nasıl sağlanacak?.."

Peygamber SAS Efendimiz bu hususta tavsiyelerde bulunmuş:

(*Kàle: İt'àmü't-taàm, ve ifşâü's-selâm*) [Yemek yedirmek ve selâmı yaymak, herkese selâm vermek.]

Hacı mükrim olacak. Yâni kesesinin ağzını açacak, arkadaşlarına ikramda bulunacak. Çevresine ikramda bulunacak. Herkesin hayır duasını alacak. İyilik yapacak.

Bazı rivayetlerde de:[66]

قَالَ: إِطْعَامُ الطَّعَامِ ، وَطِيبُ الْكَلاَمِ

(*Kàle: İt'àmü't-taàm*, *ve tîbü'l-kelâm*) [Yemek yedirmek ve güzel sözlü olmak.] buyrulmuştur. Hacı tatlı dilli olacak, gönül alıcı olacak.

Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.147, no:2753; Ebû Hüreyre RA'dan.

Mecmaü'z-Zevâid, c.III, s.477, no:5266; *Kenzü'l-Ummâl*, c.5, s.20, no:11834; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XII, s.165, no:11688.

[66] Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.3, s.480, no:4119; Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.147, no:2753; Ebû Hüreyre RA'dan.

Tabii bunlar, başkalarıyla ilgili münasebetlerinde. Yâni tatlı dillilik, güleç yüzlülük, yumuşaklık, uyumluluk; hac arkadaşlarıyla kavga yok, gürültü yok, küfür yok, müstehcen konuşma yok, Allah'ın yasakladığı şeyler yok... Tatlı dilli olacak, kesesinin ağzını açacak; meşrubat ısmarlayacak, yemek ısmarlayacak, arabayı tutuverecek... Buna benzer, başka insanların hayır duasını almak için yapabileceği iyilikler.

Başka ibadet ve taatler; kişisel olan, şahsî olan, kendisiyle ilgili olan namaz kılmak, Kur'an okumak, tesbih çekmek, bazı günler oruç tutmak gibi, neler olursa olsun Cenâb-ı Hak bunların hepsini biliyor. Hacı da bildiğini düşünecek. (*Ve mâ tef'alü min hayrin ya'lemhu'llàh*) Allah hepsini biliyor, görüyor diye, o şuuru takınacak. Tabii Allah her zaman her şeyimizi biliyor ama, "Ben Cenâb-ı Hakk'ın beni gördüğünü, her yaptığımı bildiğimi düşünmeliyim!" diyerek, o mantıkla haccını yapacak.

c. Yol Azığı Hazırlayın!

(*Ve tezevvedû*) "Ve levâzımâtınızı sağlayın!" *Zâd*, yol için insana gerekli olan yiyecek, içecek, giyecek ve malzeme demektir. *Tezevvüd* de, yol için gerekli levâzımâtı, araç ve gereçleri, yiyecek, içecek ve sâireyi almak demek.

Biz karayoluyla bir hacca gitmiştik. Seyyar yüznumaraları, çadırları bile almıştık, arabamızın üstüne koymuştuk. Ama kır tecrübemiz olmadığı için, dört tane kazık aldık. Sandık ki kumlara sapladığımız zaman, gider. Beton gibi, bir parmak gitmiyor. Yâni betonun sertliğinden değil, kazığı siz sokamıyorsunuz. Dört tane kazığı soksanız bile, bu kazıkların dik olarak durması mümkün olmuyor. Rüzgâr yandan vurduğu zaman, yelken gibi deviriyor aşağıya... Tepelerinden iplerle uzağa bağlanması lâzım! Çadır ipleri ve çadır kazıkları olması lâzım!

Bizim tabii izciliğimiz, böyle seyahat tecrübemiz olmadığı için, ondan sonra bütün kardeşlerime bu gibi şeyleri öğrenmesini tavsiye ettim. Hatta zaman zaman, beş yıldızlı otellerden de daha ileri olan, çok yıldızlı yâni gökyüzü altında çadırlı toplantılar yaptık, aile eğitim toplantıları, çocuklara izci, oymak başkanlarını tuttuk dersler versinler, kırda ihtiyaçlarını görmeyi öğrensin çocuklar diye... Yâni, dört duvarın arasında böyle tecrübesiz,

bilgisiz bir şehir çocuğu olarak kalmasın diye onları sonradan sağlamaya çalıştık.

(*Tezevvedû*) "Yol için gerekli hazırlıklarınızı alın!" diyor, Allah-u Teàlâ Hazretleri emrediyor. Bu kısmın, yâni bu emrin sebebi olarak müfessirler diyorlar ki:

"Yemenliler..." Yemen, biliyorsunuz Hicaz'ın güneyinde bir ülke. Oradan kuzeye doğru yürüdükleri zaman, artık 600 km, 700 km, 800 km, yâni İstanbul'dan Kayseri'ye kadar, Adana'ya kadar, Antep'e kadar, daha fazla yol yürünerek Hicaz'a geliyorlar.

Onlar, hiç yanlarına hazırlık almadan yola çıkarlarmış. "Biz Allah'a tevekkül ediyoruz." derlermiş, yiyecek, içecek almazlarmış. Yiyecek içecek almayınca ne oluyor?.. Geldikleri zaman hacılardan bekliyorlar. Yâni, başkaları kendilerine ikram ederse, o zaman yiyecekler diye, dilenme gibi durumlar oluyor. Bu kısım onların hakkında... Öyle yaptıkları için, onlara nasihat olarak, Allah-u Teàlâ Hazretleri böyle buyurmuş diye müfessirler beyan ediyor.

(*Ve tezevvedû*) "Yol hazırlığı yapın, kuru yiyeceklerinizi alın yanınıza, gerekli eşyanızı alın! Öyle kimseye yük olmadan yolculuğunuzu yapın!" diye tavsiye ediyor.

Evet hacda iyilik yapmak var, iyilik yapmak, hayır dua almak var; ama yük olmak yok!.. Zaten tasavvufu tarif ederken büyüklerimizden bir tanesi, çok güzel bir söz söylemiş, ben onu çok severim:

Tasavvuf yâr olup, bâr olmamaktır;
Gül-i gülzâr olup, hàr olmamaktır.

Ne demek yâr olup, bâr olmamak: *Bâr* yük demek; *bâr-ı gîran*, ağır yük. *Bârgir*, yükü taşıyan. *Bargir*'i biz beygir yapmışız, yâni yük taşıyan ata beygir diyoruz.

"Tasavvuf yâr olup, bâr olmamaktır;" Yâr olacaksın, dost olacaksın, ahbap olacaksın, ahbaplık edeceksin; ama yük olmayacaksın! Maddî bakımdan yük olmayacaksın, mânevî bakımdan yük olmayacaksın, hizmetlerini yaptırtmaya koşturtmayacaksın. Onun bunun sırtından geçinmeye, beleşçiliğe tevessül etmeyeceksin!

Parazitlik deniliyor. Onun eski adı nedir?.. Arapça'sı tufeylîlik,

Türkçe'si asalak deniliyor. Meselâ, bir ağacın üstüne bir başka otun tohumu geliyor, orada yerleşecek bir kabuk aralığı buluyor, kökünü salıyor, o ağacın suyunu emiyor, ağacın kökünü kurutuyor. Ökse otu meselâ... Asalak bitki deniliyor, yâni o ötekisinin sırtından geçiniyor. Toprağa git, toprağa kökünü sal, kendi suyunu kendin al, kendin büyü, öbür ağacı öldürme. Ama işte onun da hikmeti vardır, çeşitli ibretler var.

Yâr olacak, bâr olmayacak tasavvufta insan. Yâni, iyi arkadaşlık edecek de, kimseye yük olmayacak. Ah güzel tasavvuf... Yunus'un, Mevlânâ'nın tasavvufu... Ah eski büyüklerin tasavvufu... O olsaydı şimdi, ülkemiz gül gülistan olurdu. Bütün çektiklerimizi o güzel tasavvufun, o güzel tasavvufî ahlâkın olmayışından çekiyoruz milletçe...

Şimdi, "Hazırlığını yapsın herkes!" diyor Allah-u Teàlâ Hazretleri. Yâni yiyeceğini, torbasını alsın, ihtiyaç malzemesini alsın, ondan bundan dilenmesin! Kimseye yük olmasın! Bilakis başkasına ikramlarda bulunsun meselâ... Öyle sevap kazanır. (*Ve mâ tef'alü min hayrin ya'lemhu'llàh*) Bir hurma bile verse, Allah onu bilir. Bilmekle kalmaz Cenâb-ı Hak, mükâfâtını da verir; hediyesini, ikramını da verir. Tamam. Arkasından da duvarlarımıza yazmamız gereken bir ibare geliyor:

(*Feinne hayre'z-zâdi't-takvâ*) "Çünkü azıkların, yol hazırlıklarının en hayırlısı takvâdır."

Şimdi burada, birinci cümleyle bunun ilişkisini düşünecek olursak ne var: "Müttakî insan olun, Allah'tan korkun, sakının, 'Onun bunun sırtından nasıl olsa geçiniriz!' diye düşünmeyin! Takvâ ehli olun da, kendi yol hazırlığınızı yapın! Yoksa öyle, 'Onun bunun sırtından geçinirim!' diye kötü niyetli, fikirli olursanız, takvâ ehli olmazsanız; o zaman kıymeti olmaz." gibi bir mânâ çıkıyor. Daha başka nice mânâlar da var.

Biz hepimiz ahiret yolcusuyuz. Ahiret yolunun da en önemli gereç, araç, zâd ve levâzımâtı nedir?.. Takvâdır. Takvâ ehli olursa bir müslüman, dünyasını ahiretini kurtarır, cennete gider. Takvâsız olursa, her şeyi kaybeder. Takvâ çok önemli... Onun için burada o belirtiliyor. "En hayırlı levâzımat, yol araç gereci, en hayırlı azık takvâdır. Takvânızı takının, kimseye yük olmayı düşünmeyin, yol hazırlıklarınızı yapın!" deniliyor.

Tabii takvânın da böyle yiyecek, içecek cinsinden olmayıp, mânevî bir şey olması ayrıca önemli. Çünkü biz mânevî bir yolculuk halindeyiz dünyada. Bu dünya bir imtihandır, bu dünyada biz bir yolcuyuz. Bir yerden geldik, gidiyoruz, ahirete gidiyoruz. Burada bize takvâ lâzım! Her işimizi müttakî kul olarak yapmalıyız. O çıkıyor karşımıza...

d. Ey Akıl Sahipleri, Benden Sakının!

(*Ve'ttekùni yâ üli'l-elbâb*) *Ve'ttekûni*, *ve'ttekùnî*'nin kısaltılmışı. Böyle kısaltmalar oluyor her dilde. Yâni "Benden sakının!" buyuruyor Allah-u Teàlâ Hazretleri. "Ey insanlar, ey kullarım, benden sakının!" demiş oluyor.

Hitab kime: (*Yâ üli'l-elbâb*) *Yâ* nidâ edatı, yâni seslenme sözcüğü. Biz Türkçe'de *ey* diyoruz. Arapça'da da *ey* var aynı zamanda. *Ülî,* sahipleri mânâsına bir kelime. Öteki kelimeyle tamlama teşkil ediyor. *Üli'l-elbâb*; *lüb* sahipleri, *elbâb* sahipleri demek oluyor. *Ülî*'nin tekili nedir, yâni sahibi diye kısa bir kişi için söyleyeceksek, erkekse *zû* deriz. *Zü, zâ, zî*, cümledeki yerine

göre olabiliyor. *Zi*'sini tanıyoruz. Meselâ *zîşân* dersek, şan sahibi demek, şanlı demek. *Zîkıymet* dersek, kıymet sahibi, kıymetli demek.

Kadın olursa ne deniliyor: *Zâti* deniliyor. Yâni kadına *zî* denmiyor, o erkek için kullanılan bir kelime. *Zâti* sahibi demek. Meselâ, *zâti şevketin,* şevket sahibi bir kadın; *zâti ilmin*, ilim sahibi bir kadın. Hani bizim ayrıca şu muhterem zât filan diye kullandığımız *zât* var, o ayrı. Bu sahip mânâsına gelen, kendinden sonraki gelen isimle tamlama yapan bir kelime.

Zû ve *zâti*'nin çoğulu *ülî* geliyor. Yâni çoğulu, tekil kelimelerle hiç ilgisi olmayan bir şekilde geliyor. Özel bir kelime, sahipleri demek… *Ülî* ve *ülû* iki şekilde gelir. Ne zaman *ülî* gelir, ne zaman *ülû* gelir; yâni ü'sü de kısa, vav olduğu halde kısa. Teferruatlı bilgi veren Kur'an-ı Kerim'lerde, altına kısa olduğunu belirten işaret yazılır. Çünkü *elif* var; *ûlî* okunmasın, *ülî* okunsun diye kısaltma yazısı konulmuştur. *Ülî*, niye burada *ye* ile geldi? Çünkü (*yâ*) var. *Yâ* gelince muzaf ve muzafun ileyhte, tamlamada birinci kelime üstünlü olacak. Bu mansub hali *ülî* olduğundan, *üli'l-elbâb* deniliyor.

(*Ve'ttekùni yâ üli'l-elbâb*) "Ey *elbâb* sahipleri!" *Elbâb* da, *lüb* kelimesinin çoğulu. *Lüb* ne demek?.. Yürek demek, gönül demek, akıl demek. Yâni, "Ey gönül sahipleri, ey akıl sahipleri, benden korkun, sakının!" denmiş oluyor.

Demek ki, akıllılığın şânı, insanın aklının fikrinin kâmil olmasının sonucu, Allah'tan korkmaktır. İnsan Allah'tan korkmuyor: pervâsız, günahkâr, zalim, fâsık, fâcir, şeytanlaşmış bir kimse... Demek ki akılsız... Aklı olsaydı, kendisini ahirette mahvedecek olan işleri yapmazdı. Yaptığına göre aklı yok. "Ey akıl sahipleri, aklınız varsa, benden korkun!" demek bu. Yâni, aklı olan Allah'tan korkar. Çünkü yeri göğü yaratan, yerin göğün, ins ü cinnin sahibi, bizim de yaratanımız.

Şimdi insan yaratanına karşı gelir mi?.. Gelmez. Ne zaman gelmez?.. Gelenler var. Akıllıysa gelmez. Akıllı, imanlı, tertemiz akıllıysa... Yâni akıl var ama, herkesin aklı var. Şimdi kimse ben akılsızım demiyor. Hatta, delilere bile doktorlar kabul ettiremiyormuş deli olduğunu.

"—Gel hastaneye gidelim!" dedikleri zaman, çoğu kere deliler:

"—Ya benim bir şeyim yok, gitmem!" diyormuş, hastalığını kabul etmiyormuş.

Yâni akıllı olsa, hastalığını kabul edecek, "Bende bir anormallik var! Hastaneye gideyim de doktorlar ilaç versin!" diyecek. Ama kabul etmezmiş.

Akıllılık alâmeti kusurunu bilmektir, anlamaktır. Allah'tan korkmaktır. Aklın alâmeti kendisini tehlikeden korumaktır. O adam kendisini tehlikeden korumuyor... Ne yapıyor?.. Allah'ın gazabını çekecek işler yapıyor.

Allah'ın gazabı nasıl tecelli eder?.. Çok çeşitli şekillerde tecelli eder. Bazen yıldırım düşürür kafasına... Bakarsın adamı, azılı kâfiri yıldırım çarpmış. Bazen de mühlet verir, Firavun'a mühlet verdiği gibi. Mühlet verir verir, ondan sonra suda gark eder. Bazen Nemrut gibi mühlet verir, ondan sonra helâk eder. Yâni bir mühlet, zaman tanıması, mühlet vermesi aldatmasın.

"—Ben günah işliyorum da, Allah beni cezalandırmıyor..."

Bekle, sen cezalandırmıyor sanıyorsun ama, gelecek. Cezası gelecek. İnanmayan tabii gelmiyor sanıyor. Ama sonra, Allah burnundan fitil fitil getiriyor. Aklı varsa bir insanın, Allah'tan korkması lâzım!..

Lübbün, bir şeyin özü demek. Yâni meselâ, bir meyvanın ve sâirenin özü. Kabuğunu kırdığın zaman, içinden çıkan özü... Ona *lüb* derler. İnsanın da tabii, insan olarak kıymeti kalıbında değildir. İçindeki, gönlündeki, aklındaki, fikrindeki meziyetlerdendir. Pehlivan gibi olsa, tuttuğu zaman demiri bükecek gibi olsa, vurduğu zaman kapıyı kıracak gibi olsa; ama aklı olmasa, içi olmayan çekirdek gibi oluyor. İçi bozulmuş çekirdek gibi oluyor. Onun için akla, temiz akla *lüb* denmiş. İç, öz.

"—Ey kafasında beyni olan, özü olan insanlar, benden korkun!" diye Cenâb-ı Hak emir buyuruyor, tavsiye buyuruyor.

Allah-u Teàlâ bizi akl-ı selim sahibi eylesin... Tabii herkesin bir çeşit aklı var ama, bazısının aklı çok yanlış çalışıyor. Yok demek... Var ama, yok sayılır. Bazısının aklı son derece hatalı sonuçlara götürüyor, hatalı işler yaptırıyor. Demek ki, yanlış...

Bazen insanların akılları ters çalışır. Doğru çalışması için, aklın kuvvetli bir eğitimi olması lâzım! Kuvvetli bir eğitim...

Meselâ, ben bu dış ülkelerde gezdiğim zaman dikkat ediyorum, görüyorum; bu ülkelerde aydın kimsenin gerçeği bulması için, kanıtlaması için, bulduğu zaman da kabul etmesi için, çok güzel temel veriyorlar. Siz ona İslâm'ı anlatıyorsunuz; düşünüyor, kararını veriyor. Tamam haklısınız diyor, müslüman oluyor. Ama eğer bir akıl terbiyesi, mantık terbiyesi, veyahut düşünme terbiyesi, fikir terbiyesi, güzel düşünme öğretilmemişse; anlatıyorsun, anlatıyorsun, yine ters sonuç çıkartıyor. Gerekeni yapmıyor.

Demek ki, herkeste birazcık akıl emâresi var ama, hastalıklı olunca işe yaramıyor. Sâlim olması, tam olması lâzım, tertemiz olması lâzım! İşte öyle olanlara, yâni içinde özü, cevheri var, içi boş değil mânâsına, *uli'l-elbâb* deniliyor. Yâni öz, cevher sahibi, yâni temiz akıl sahibi, mantık, muhakeme sahibi, fikir sahibi bilge insan demek.

Allah-u Teàlâ Hazretleri, hepimizin aklını akl-ı selim eylesin... Hepimizi *uli'l-elbâb*'dan eylesin... Şöyle gönlü olan, hal ehli olan insanlardan eylesin... Kendisini münevver sanıp da, cahillerin en cahili olmaktan; doğru yapıyorum sanıp da, yanlışların en kötüsünü yapmaktan; ben biliyorum deyip de, en cahil kalmaktan cümleyi korusun... Şaşıranlara da, Cenâb-ı Hak doğru yolu ihsan eylesin...

Bu sefer, böyle bir ayet-i kerimenin izahıyla bu kadar vakit geçtiği için, bundan sonraki sohbetimizde yine hacla ilgili ayetler üzerinde devam etmek üzere, sohbetimizi burada nihayetlendiriyoruz.

Allah hepinizden razı olsun... Razı olduğu kul olarak yaşayıp, huzuruna sevdiği kul olarak varmayı nasib eylesin... Cennetiyle cemâliyle cümlenizi müşerref eylesin... Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

17. 10. 2000 - İSVEÇ

14. HACDA TİCARET VE ZİKİR

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah'ın selâmı rahmeti, bereketi üzerinize olsun... Hem dünyada, hem ahirette Allah cümlenizi sevdiklerinizle beraber aziz ve bahtiyar eylesin...

Geçen haftaki sohbetimizde, Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 197, 198 ve 199. ayet-i kerimelerini okumuştuk. Ama sadece 197. ayet-i kerime üzerindeki konuşmaları, izahları tamamlayabilmiştik. Şimdi 198. ve 199. ayet-i kerimeleri izah edeceğim, onlar üzerinde konuşacağım. Önce mübarek metnini yine okuyalım, *bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ ، فَإِذَا أَفَضْتُمْ
مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ، وَاذْكُرُوهُ كَمَا
هَدٰيكُمْ ، وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّينَ (البقرة:١٩٨)

(*Leyse aleyküm cünâhun en tebteğù fadlen min rabbiküm, feizâ efadtüm min arafâtin fe'zküru'llàhe inde'l-meş'ari'l-harâm, ve'zkürûhu kemâ hedâküm, ve in küntüm min kablihî lemine'd-dàllîn.*) (Bakara, 2/198)

Ondan sonraki ayet-i kerime:

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللهَ ، إِنَّ اللهَ
غَفُورٌ رَحِيمٌ (البقرة:١٩٩)

(*Sümme efîdù min haysü efâda'n-nâsü ve'stağfiru'llàh, inna'llàhe gafûrun rahîm.*) (Bakara, 2/199) *Sadaka'llàhü'l-azîm.*

a. Hacda Ticaretin Serbest Oluşu

Hacla ilgili olan ayet-i kerimeler devam ediyor. Bu (*Leyse aleyküm cünâhun...*) ayet-i kerimesi, şu sebeple nâzil olmuş: İnsanlar cahiliye devrinde Hicaz mıntıkasında, Arabistan mıntıkasında ticaret yaparlarmış. *Ukaz* panayırı, *Mecenne* panayırı, *Zü'l-Mecaz* panayırı gibi panayırlar kurulurmuş. Hac aylarında ticaret yaparlarmış. Yâni mal getirirlermiş, alırlar satarlarmış. Panayır, yâni toplu alışveriş pazarları... Belli zamanda pazarlıkların, alış-verişin olduğu yerler.

İslâm geldiği zaman, onlar tereddüt etmişler ve çekinmişler. Yâni, "Hac bir ibadettir. İbadet zamanıdır, zikir zamanıdır. Bu ibadet esnasında, bizim ticaretle meşgul olmamız uygun olur mu?" diye çekinmişler ve onun üzerine bu ayet-i kerime inmiş. İbn-i Abbas RA'dan ve diğer râvîlerden böyle rivayetler var.

(*Leyse aleyküm cünâhun*) "Ey müslümanlar, ey çekinenler, siz çekiniyorsunuz." İslâm geldi, cahiliyetin adetlerinin bir çoğunu değiştirdi, yasakladı, kaldırdı. Yerine yeni güzel ibadetler koydu. "Ey müslümanlar, sizler için günah yoktur, sizin üzerinize bir günah yoktur, bir mahzur yoktur, sakınca yoktur; (*en tebteğù fadlen min rabbiküm*) Rabbinizden size ulaşacak bir fadlı, yâni bir ikramı, bir nimeti almakta, ondan istifade etmekte, Cenâb-ı Hakk'ın lütfunu almanızda size bir mahzur yoktur. Almağa çalışmanızda, onun peşinde koşmanızda bir mahzur yoktur." ayet-i kerimesi, bu ayet-i kerime inmiş.

Yâni, *fadlen* kelimesi ne demek?.. "İnsanın ticaret yapıp da, kâr edip de, kazanıp da, o kazancıyla da çeşitli nimetleri elde etmesi; ya da kendisinde olmayan malları karşı taraftan alıp, kendisinde fazla olanları oraya verip, malların değiş-tokuş yapılması sûretiyle işlerin görülmesi, ihtiyaçların giderilmesi, Cenâb-ı Hakk'ın nimetlerine nâil olunması... Bu, tabii bir şey, bunda bir mahzur yok! Bu hususta ayet-i kerime böylece müslümanlara; gerek haccı yapmakta olan, ihrama girmiş olan insanlar olsun; gerekse hac mevsiminde ihrama girmeyip, hacla meşgul olmayıp, ticaret yapmak isteyen insanlar olsun... Onların böyle ticaret yapıp da kâr kazanmak, geçimlerini temin etmek için uğraşmalarında bir sakınca, bir mahzur, bir günah yoktur. Böyle bir düşünce yersizdir." diye, bu ayet-i kerime onu beyan etmiş oluyor.

Peygamber SAS'den bu konuda bir rivayeti İbn-i Ömer RA'dan kaydetmişler. Allah hem Hazret-i Ömer'e, hem oğlu Abdullah'a büyük lütuflar ihsan eylesin; bizi de şefaatlerine erdirsin...

Abdullah ibn-i Ömer'e birisi geldi:

"—Biz ticaret yapan insanlarız, develerimize malları yükleriz, getiririz, götürürüz... Şimdi bizim hac yapmamız, bu işleri yaparken mümkün olur mu?" diye sordu.

O da mümkün olduğunu söyledikten sonra, Peygamber Efendimiz'den şöyle rivayet etti:[67]

جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَسَأَلَهُ عَنِ الَّذِي سَأَلْتَنِي ، فَلَمْ يُجِبْهُ حَتَّى نَزَلَ عَلَيْهِ جِبْرِيلُ بِهٰذِهِ الْآيَةُ (لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ) فَدَعَاهُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ: أَنْتُمْ حُجَاجٌ (حم. عن ابن عمر)

(*Câe racülün ile'n-nebiyyi SAS, feseelehû ani'llezî seeltenî*) "Bir adam Peygamber Efendimiz'e geldi ve senin şimdi bana sorduğun soruyu Peygamber Efendimiz'e o kişi de sordu. (*Felem yücibhu hattâ nezele aleyhi cibrîlü bi-hâzihi'l-âyeh: Leyse aleyküm cünâhun en tebteğû fadlen min rabbiküm.*) "Peygamber Efendimiz SAS bu adamın sorusuna bir cevap vermedi, Cebrâil AS bu ayet-i kerimeyi getirinceye kadar..."

Peygamber SAS, Allah'ın gönderdiği elçisi, mübarek kulu, en sevgili kulu... Kendisine bir hüküm sorulduğu zaman, eğer o konuda bir mâlûmat kendisinde o anda mevcut değilse, Cebrâil AS'ın kendisine bir mâlûmat getirmesini, Cenâb-ı Hakk'ın emrini

---

[67] Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.541, no:1733; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.155, no:6434; İbn-i Huzeyme, Sahîh, c.IV, s.350, no:3051; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.618, no:1647; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.2, s.292, no:250; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.III, s.382, no:15140: Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.333, no:8440; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

getirmesini beklerdi. Onun dâimî adeti böyleydi. Cebrâil AS bu ayet-i kerimeyi indirinceye kadar cevap vermedi.

Şimdi burada tefsir okumayı bir tarafa bırakarak, konuyla ilgili bir hadiseyi size nakletmek istiyorum:

Geçenlerde Cidde'deyken bir yayını takip ediyordum. Orada bir şahıs dînî bir konuşma yapıyor. Profesör unvanı var. Konuyu ben şu anda hatırlayamadım. Ben de dînî konu diye geçtim, seyrediyorum ekranda konuşmayı. İzleyicilerden birisi bir soru sordu:

"—Şöyle bir şey var mıdır?.."

O da dedi ki:

"—Ben öyle bir şey bilmiyorum."

Tamam, bilmiyorum demesi çok güzel. Ama arkasından:

"—Okumadım böyle bir şey, yok böyle bir şey!" dedi.

Bilmiyorsan, yokluğunu hiç söyleyemezsin. Bilmiyorum deyip de, ondan sonra yok demek, çok yanlış... Ben de o konuda, o izleyicinin sorduğu şeyin olduğunu biliyordum. Tabii ekranda ona müdahale edecek durumda değildim, sadece yayını seyrediyordum. O bilmiyor; ama ben bir yerden duymuştum, okumuştum.

O bilmiyor. Önce bilmiyorum dedi, çok güzel. Alim Allah'a karşı sorumlu. Bilmediği zaman, bilmiyorum derse; tamam, insan her şeyi bilemez. İnsanlar ister ayıplasın, ister ayıplamasın, aldırmaması lâzım! "Ben bunu bilmiyorum kardeşim, duymadım; inceleyeyim!" demesi gerekirdi.

Önce bilmiyorum dedi. Arkasından biraz bocaladı, bir iki söz daha söyledi. Ondan sonra da "Yok böyle bir şey, olamaz!" dedi. Öyle bilmediği bir konuda, olamaz diye mantık yürütmek olmaz.

Peygamber SAS Efendimiz'e soruyorlar:

"—Biz başka maksatla, ticaret için, mal için buraya gelmiş kimseleriz, bizim haccımız hac olur mu?.. Yapmamız lâzım mı? Yaparsak, kabul olur mu?.." diye soruyorlar.

Peygamber Efendimiz cevap vermiyor. Ne zamana kadar?.. Cebrâil AS bu ayet-i kerimeyi indirinceye kadar. Çünkü Peygamber SAS'in her sözü önemli. Kendisi de her sözünün çok önemli olduğunu çok iyi biliyor. Son derece ihtiyatlı, son derece

dikkatli... Söylemesi gereken sözü söylüyor, söylenmemesi gerektiği zaman da, susuyor.

Bu terbiyeyi, biz de Rasûlüllah SAS Efendimiz'den öğrenmeliyiz; halk olarak, alimler olarak, aydınlar olarak... Biliyorsak, biliyoruz demeliyiz; bilmediğimiz şeyi de, "Ben o konuda bilgili değilim, inceleyeyim." demeliyiz.

(*Fedeàhü'n-nebiyyü salla'llàhu aleyhi ve sellem*) Peygamber Efendimiz bu soruyu soran kişiyi çağırdı. (*Fekàle: Entüm huccâcün*) "Siz hacılarsınız!" Yâni, "Yaptığınız haclar, yaptığınız ticaretle beraber olduğu halde hacdır, makbuldür." diye Peygamber SAS müjdeledi.

Demek ki, niyeti ibadet olmak şartıyla, hac ibadetini yaparken insanın böyle alışveriş yapması yasak olmuyor, haccını da iptal etmiyor. "Onların haccı olmaz!" filân gibi bir kanaat de doğru olmuyor.

Bu hususstaki çeşitli rivayetleri İbn-i Kesîr toplamış. Ben kısaca sadece bir tanesini okumuş oldum. Demek ki, yapabilirler. Haccı güzel yaparsa, bunlar haccın sevabını kaçırmıyor. Arafat'taki vakfeyi, Müzdelife'yi, Mina'daki taşlamayı, kurban kesmeyi, tavafı ve sâireyi, hepsini yapmışsa, haccı hacdır. Öteki hacıların yaptığı şeyleri yapmışsa, haccı hacdır.

Ticareti, helâlinden kazanmayı İslâm makbul görüyor, hoş görüyor ve teşvik ediyor. Hatta tüccar kardeşime müjdeler olsun ki, eğer doğru sözlü ise, güvenilir ise, hile yapmayan müslüman bir tüccarsa; o da çok yüksek seviyeli yüksek müslümanlar gibi, mahşer gününde Arş-ı A'lâ'nın gölgesi altında gölgelendirilir.

Çünkü ticaret bir ihtiyaçtır. Hem insan ticaretle kendisine lâzım olan şeyi alıyor, hem de insanların ihtiyaç duyduğu bir şeyi bir yerlerden getirmiş oluyor. Onun bir malı uzak yerden celb etmesi, ondan sonra da satışa sunması bir hizmet oluyor. Onun karşılığında kâr alması helâl oluyor.

Peygamber SAS Efendimiz'in de bir ara, hayatında yapmış olduğu bir şey. Yâni, ticaret meşrû ve sevaplı bir geçim yolu. Hacda da yapılabilir, mahzuru yok... Eğer ticaret olmasaydı, mal getirmek olmasaydı, alışveriş olmasaydı, hacıların oradaki işleri gayet zor olurdu.

Sonra bir noktayı daha dinleyenlere belirtmek istiyorum: İslâm tabiata, doğaya, yaratılışa çok yatkın, çok uygun olan, tabii olan bir dindir. Yâni, dindarlık yapacağım diye, tabiatın dışına çıkmayı zaten uygun görmüyor.

Meselâ cemiyeti terk etse bir insan, dağ başında ibadet etse; İslâm'a göre makbul değil. Bütün günler oruç tutsa meselâ; çok makbul bir şey yapmış olmuyor. Tabiatın sınırlarını aştığından, meşakkatli bir şey yaptığından, uygun olmuyor.

Bütün gece uyumazsa, ibadet etse; uygun olmuyor. O kadar sevaplı olmuyor. Ne kadar çok olursa, o kadar sevaplı değil. Tabiata uyduğu zaman, dengeli hareket ettiği zaman daha sevaplı oluyor. Bazı günler oruç tutacak, bazı günler de iftar edip şükredecek... Gecenin bazı vaktinde kalkacak, ibadet edecek; bazı vaktinde de uyuyacak, dinlenecek. Vücudun da ihtiyacı var.

Evlenme yaşına gelmişse, evlenecek; çoluk çocuğu varsa, evlendirecek. O günah değil. Çünkü neslin devamı ancak onunla mümkün olur. Hattâ sevap...

"—Allah rızası için evlenmeyeyim, bekâr kalayım?.."

Öyle şey yok! Tabiatı inkâr etmek, doğanın tabii kanunlarını inkâr ederek, akıntıya ters gitmek İslâm'da yoktur. O bakımdan da, son derece kıymeti bilinmesi gereken bir din. Burada da o belirtilmiştir. Yâni, "Elbette yapabilirsiniz, haccı da güzel yapmak şartıyla!" buyrulmuştur.

b. Arafat'ta Vakfe

(*Feizâ efadtüm min arafâtin*) "Arafat'tan ifâda ettiğiniz zaman..." *Efâda-yufîdu-ifâdaten* kelimesi *fâda-yefîdu* kökünden, suyun taşması, akması demek. Yâni, "Suların, sellerin aktığı gibi, sellercesine Arafat'tan aktığınız zaman..."

Hakîkaten de, hacıların Arafat'tan ayrılışına, Müzdelife'ye doğru gidişine şöyle yukarıdan kuşbakışı bakarsa insan, hakîkaten sel gibi görür. Şimdi artık yukarıdan bakmak da mümkün, helikoptere binip seyredebilir insan. Hattâ kameralarla oradan çekim yapılıyorsa, yerden de seyredilebilir.

Bu *ifada* kelimesi, taşıp akmak mânâsına geliyor. "Arafat'tan ayrıldığınız zaman, gittiğiniz zaman" denmiyor da, "seller gibi kalabalık halinde hareket ettiğiniz zaman" deniliyor.

"Arafat'tan seller gibi taşıp aktığınız zaman, (*fe'zküru'llâhe inde'l-meş'ari'l-harâm*) Meş'ari'l-Haram'ın yanında Allah'ı zikredin! (*Ve'zkürûhu kemâ hedâküm*) Size hidayet nasîb ettiği gibi o Cenâb-ı Hak, o halde zikrediniz, ona ibadet ediniz, şükrediniz! (*Ve in küntüm min kablihî lemine'd-dàllîn*.) Bundan önce, her ne kadar gerçekten yolunu sapıtmış bir kavim idiyseniz de, şimdi artık Allah size hidayet etti, müslüman oldunuz ya, o yüzden Cenâb-ı Hakk'a şükürler dolu olarak nimetlerinin, hele İslâm nimetinin kadrini kıymetini bilerek onu zikredin!" deniliyor.

Burada iki özel isim geçiyor, dinlediğiniz sözlerde. Bir *Arafat* sözü, bir özel isim ama biliyorsunuz. Arapça'da çoğul sîgasında, Arafât... *Elif-te* ile müennes çoğulu yapılmış, cem-i müennes-i sâlim. Bir yerin adı.

Mekke'nin doğusunda, Mekke ile Taif arasında, Mekke'den 12 mil uzak. Ben arabayla kilometresine hep bakmıştım ama, yine de 18-20 kilometre diyelim, tabii başlangıç yeri ve bitiş noktası biraz kayabildiği için. 17-18 km diyelim bir mesafede, bir geniş kumluk

meydan... Arafat onun adı. Hacıların Arafat'ta durduğu güne Arafe Günü deniliyor. Yâni, bayramdan bir gün önceki güne de *Arafe* denildiği gibi, buna da çoğul olarak *Arafât* denilmiş.

Arafat kelimesi o yerin adı. Etrafı dağlarla çevrili… Taif tarafında böyle yalçın, yüksek dağlar var. Zaten bu ovanın kenarında da dağlar yükselmiş. Arafat dağı, o yakındaki yüksek dağ, o mıntıkanın en yüksek dağı. Öbür tarafında, yâni batı tarafında da dağlar var.

İkisinin arasında bir sel yatağı, nehir yatağı var ama su yok. Kum, çok geniş bir yatak... Böyle bayağı, ne kadar diyelim? Mesele 25-30-35 metre gibi, 50 metre gibi bir geniş kuru yatak var. Bu kuru yatak, sel yatağına *Urane Vadisi* deniliyor, *Vadi-i Urane*... *Ayn-re-nun-he* ile. Burası Arafat'ın dışı... Bunu geçtikten sonra daha doğuya gittiğiniz zaman Arafat'ın hududu böyle dikilen bazı işaretlerle, taşlarla, kapı gibi kemerli bir takım yapıtlarla, "Arafat buradan başlıyor!" diye üstüne de yazı yazarak belirtilmiş. Dağa kadar bütün arka tarafı Arafat'tır. Bu vadi hariç...

Bütün Arafat, hacıların durma yeridir. Hacıların Zilhicce'nin 9'unda burada durmaları lâzım! Durmak Arapça'da *vakfe-vakafe*. Hacıların burada durma yapmaları lâzım, vakfe yapmaları lâzım! Tabii boşuna da durma değil. İbadet ederek, Cenâb-ı Hakk'a yalvarıp yakararak, gözyaşları dökerek durmak.

Arafe gününden bir gün önce, *yevm-i terviye*'de Mina'ya geldiler. Zilhicce'nin 8'i *yevm-i terviye*... *Terviye*, suya kandırmak demek. Yâni develerini iyice hazırlamak için, önüne su koyup, iyice suyu içirip hazırladıkları için, *yevm-i terviye* deniliyor.

Mina'da kalıyorlar, beş vakit namaz kılıyorlar. Ondan sonra Arafe gününde, yâni bayramdan bir gün önce, Zilhicce'nin 9'unda Arafat'a gidiliyor. Tabii sabah namazı Mina'da kılınıp yola çıkıldığı için, öğleye doğru oraya varılıyor. Öğle namazı vakti gelince, öğle namazının evvel vaktinde, Arafat'ta öğle ve ikindi namazı beraber kılınıyor. Böylece, güneşin batışına kadar geniş bir zaman dua, tazarru, niyaz, yalvarma, yakarma, yanıp yakılma, âşık-ı sàdıkların Cenâb-ı Mevlâ'ya hallerini arz etme zamanı oluyor. İkindi namazı da öğlenin vaktine alınarak, iki namaz beraber kılınıyor.

Arafat burası... Arafat'ta bulunan meşhur mescidin adı Mescid-i Nemîre. Geçen konuşmamda da söylediğim gibi, bu mescidin ön tarafı, mihrabının olduğu kısım, yâni mescidin üçte bir kısmı Arafat'ın hududu dışındadır. Yâni uzun yapılmış, büyük yapılmış. O ön tarafta akşama kadar dursa bir insan, Arafat'ta durmamış olur, hududun dışı olduğu için... Onu da hatırlatmakta fayda var hacılara. "Ya burada herkes durmuş, kalabalık..." diye şaşırıp da, orada oturup kalmamalı.

Duranlar evet, orada "Camide duruyorum!" diye bilerek duruyorlardır ama, bir zaman gidip asıl hududun içinde vakfelerini yapıyorlardır da ondandır. Onları bilenler öyle yaparlar, bilmeyenler şaşırırlar.

Bilenler Vadi-yi Urane'de duruyorlar, arabalarını orada bırakıyorlar. Hele bu kurnaz, oranın esrarını, işlerini çok iyi bilen Araplar, kabileden, şehirlerden gelmiş olanlar arabalarını oraya koyuyorlar. Çünkü o zaman, akşam giderken en önde olacaklar, Müzdelife'de en rahat şekilde yer bulacaklar diye. İçeri sonra yürüyüp geliyorlar. Gündüz orada oturup, kalkıp, yeyip içtikten

sonra...

Arafat'ın hudutları içinde, çok geniş bir meydan var. Evet, kumluk bir meydan dedim ama, ağaçlandırmaya başlanmış olduğu için, şimdi şöyle üç metre, beş metre, yedi metre... çeşitli boylarda ağaçlar var. Buraya, Arafat'ın bu ovasına Araplar çeşitli isimler de vermişler. O isimleri İbn-i Kesir tefsiri yazıyor. *El-Meş'arü'l-Aksà* ismi verilmiş; *İlâl*, hilâl vezninde ama, hemzeyle *İlâl* ismi de verilmiş.

Dümdüz ova da, ortasında bir tümsek yer var. Şöyle 20-25 metre yüksekliğinde bir tepe... Üstünde bir taş var, beyaz sütun. Üstüne merdivenlerle de böyle döne döne çıkılabiliyor. Oradan bütün Arafat ovası görünüyor, tam ortada çünkü. Onun da adı *Cebelü'r-Rahmeh*... Peygamber Efendimiz, o Cebel-i Rahme'nin eteğinde vakfeye durmuş, insanlara vedâ hutbesini orada irad eylemiş.

c. Müzdelife'de Zikir

Meş'ari'l-Harâm kelimesi de geçiyor ayet-i kerimede, burada Arafat'la beraber, ne deniliyor? "Arafat'tan seller gibi akıp gittiğiniz zaman, el-Meş'ari'l-Harâm'ın yanında Cenâb-ı Hakk'ı zikreyleyin!"

Zikir sözü çok şumüllü bir sözdür. Yâni elinize tesbih alıp da, sadece "Allah Allah..." deyin demek değil; namaz, dua, Kur'an okumak, tesbihat, tehlîlat ve tabii hacıların asıl özel zikirleri *telbiye*, yâni "*Lebbeyk, allàhümme lebbeyk*..." demeleri... Bunların hepsi zikir... Yâni ibadetin hepsine işaret ediyor. "Orada zikredin Cenâb-ı Hakk'ı..." deniliyor.

Bu *meş'ar* sözü, haccın alâmetleri mânâsına; yâni insanın şuurunda belirli bilgilerin uyanmasına sebep olan işaretler mânâsına bir kelime. El-Meş'ari'l-Harâm, burası Müzdelife. Müzdelife'nin meşhur büyük dağının adı *Cebel-i Kùzah* deniliyor, Kùzah Dağı demek. Onun üzerinde de, eskiden beri yuvarlak bir beyaz taş var. Müzdelife'nin yeri belli olsun diye, orada eskiden odunlarla ocaklar yakarlarmış. Büyük mumlar ve kandiller yakarlarmış orası belli olsun diye. *Mîkàde* deniliyor bu taşa. Meş'ari'l-Harâm belli olsun diye.

Şimdi orada bir mescid de vardır. Mescidin şöyle güney tarafında da hükümdarın ve yakınlarının kalması için de binalar filân da var. Öbür tarafları geniş bir meydan... Ve arabalarla gelen, Müzdelife'ye Arafat'tan seller gibi akıp gelen hacı namzedleri, ihramlı kimseler orada arabalarını kenarlara durduruyorlar. Durdurma yerleri de var, otobüsler için, diğer araçlar için... İniyorlar. Orada ne yapmaları lâzım?.. Akşamla yatsı namazını beraber kılmaları lâzım! Çünkü akşamdan önce Arafat'tan ayrılırsa, kurban kesmesi gerekir. Akşam güneş batıncaya kadar Arafat'ta kalmaları lâzım! Peygamber SAS Efendimiz bunu açıkça beyan etmiş.

"—Bizden önce, câhiliye devrinde bu hac işini yapan câhiliye Arapları, Arafat'tan akşam olmadan ayrılırlardı. Bizim onlara muhalefetimiz, farkımız vardır. Biz akşam güneş battıktan sonra oradan ayrılırız." diye, bu farkı kesin bir ifadeyle beyan etmiş Peygamber Efendimiz.

Onun için, akşam ezanı vakti olmadan Arafat'tan ayrılınmaz. Ayrılırsa, vakfeye durmuş ama, vakti uygun yapmamış olduğundan, kurban kesmesi gerekir.

Arafat'ta Arafe gününde akşam oldu, güneş battı. Bayram sabahının fecr-i sàdıkı, yâni sabah namazı kılma vakti gelinceye kadar, insan Arafat'ta bulunursa, vakfeyi yapmış olur, haccın bir rüknü tamamlanmış olur. Çünkü Peygamber Efendimiz buyurmuş ki:[68]

اَلْحَجُّ عَرَفَةٌ (ت. ن. ه. حم. خز. ك. قط. ش. ط. ق. عن عبد الرحمن بن يعمر)

(*El-haccü arafetü*) [Hac Arafe'dir.] buyurmuş. Başka bir rivayete göre:[69]

اَلْحَجُّ عَرَفَاتٌ (ت. در. حب. ط. طس. هب. ق. كر. عن عبد الرحمن بن يعمر)

(*El-haccü arafâtün*) [Hac Arafât'tır.] buyurmuş. Yâni, elifle rivayet de var.

Bizim câhiliye devrindeki uygulamadan bir farkımızı da:

---

[68] Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.237, no:889; Neseî, *Sünen*, c.V, s.256, no:3016; İbn-i Mâce. *Sünen*, c.II, s.1003, no:3015; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.309, no:18796; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.IV, s.257, no:2822; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.635, no:1703; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.II, s.240, no:19; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.185, no:1309; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.III, s.226, no:13683; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.V, s:173, no:9593; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.424, no:4011; Tahàvî, *Şerhü'l-Maànî*, c.II, s.210, no:3655; İbn-i Amr eş-Şeybânî, *el-Ehad ve'l-Mesânî*, c.II, s.205, no:957; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gàbe*, c.I, s.718; İbn-i Sa'd, *Tabakàtü'l-Kübrâ*, c.VII, s.367; Buhàrî, *Târih-i Kebîr*, c.II, s.111, no:1872; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.148, no:2759; Abdu'r-Rahman ibn-i Ya'mer RA'dan.

[69] Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.214, no:2975; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.82, no:1887; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.IX, s.203, no:3892; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.185, no:1309; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VI, s.77; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.459, no:4066; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.V, s.116, no:9250; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.128, no:310; Hàmidî, *Müsned*, c.II, s.399, no:899; İbn-i Sa'd, *Tabakàtü'l-Kübrâ*, c.II, s.179; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c. XLIII, s.112; Abdu'r-Rahmân ibn-i Ya'mer RA'dan.

"—Müzdelife'de bizden öncekiler güneş doğduktan sonra, güneşin ışıkları dağların tepesine böyle vurduktan sonra Mina'ya doğru hareket ederlerdi. Biz de güneş doğmadan hareket ederiz. Müzdelife'de vakfemizi yapıp, sabah namazını kılıp, Mina'ya öyle hareket ederiz. Bu bizim farkımızdır." diye beyan ediyor.

Onun için, böyle hareket etmek lâzım! Bizim mezhebimizde rivayet böyle.

Bu Meş'ari'l-Haram ve çevresi, her tarafı Müzdelife vakfesinin yapılma yeridir. Arafat'ta Urane Vadisi'nin vakfe mahalli dışı olması gibi, Müzdelife'de de *Vâdî-yi Muhassir* denilen kısmı, aşağı tarafı Müzdelife haricidir. Orada vakfeye dursa sayılmaz, mekânın dışında olur. Onun için orası hariç, iki dağın arasındaki geniş meydanlığa yerleşip orada duracak.

Akşam olduğu halde, Arafat'ta kılmayacak akşam namazını... Yatsı vakti geçinceye kadar da yollarda geçecek. Geçmesi, o güne mahsus olarak öyle isteniyor. Hatta bazı alimlere göre, "Yolda kılarsa, geldiği zaman ödemesi lâzım!" deniliyor.

Müzdelife'ye kadar gelecek. Bu tabii şöyle 7-8 kilometre bir mesafe. O mesafeyi geçip arabalarla gidenler oluyor. Tabii yaya yürüyüp, sevabım çok olsun diyenler de oluyor.

Hadis-i şerifte bildirildiğine göre:[70]

مَنْ حَجَّ مِنْ مَكَّةَ مَاشِيًا ، حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى مَكَّةَ ، كَتَبَ اللهُ لَهُ بِكُلِّ خَطْوَةٍ سَبْعَمِائَةِ حَسَنَةٍ مِنْ حَسَنَاتِ الْحَرَمِ . قِيلَ : وَمَا حَسَنَاتُ الْحَرَمِ ؟ قَالَ: بِكُلِّ حَسَنَةٍ مِائَةُ أَلْفِ حَسَنَةٍ (خز. ك. طب. طس.

[70] İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.IV, s.244, no:2791; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.631, no:1692; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XII, s.105, no:12606; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.III, s.122, no:2675; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.431, no:3981; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.331, no:8429; İbn-i Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, c.IV, s.397, no:1211; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.V, s.42, no:11894; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XX, s.244, no:22008.

قط. في الأفراد ، هب. ق. وضعفه عن ابن عباس)

(*Men hacce min mekkete mâşiyen*) "Kim Mekke'den yürüyerek, yaya olarak çıkıp, (*hattâ yercia ilâ mekkete*) tekrar Mekke'ye dönünceye kadar [Mina, Arafat, Müzdelife ve Mina'da] hac görevlerini yaya olarak yaparsa, (*Keteba'llàhu lehû bi-külli hatvetin seb'amieti hasenetin min hasenâti'l-harem*) Allah-u Teàlâ onun her adımına Harem hasenelerinden yedi yüz hasene verir."

(*Kîle: Ve mâ hasenâtü'l-harem*) "Bir Harem hasenesi ne kadardır? Harem hasenesinin öteki hasenelerden farkı nedir?" diye soruyorlar Peygamber Efendimiz'e.

(*Kàle: Bi-külli hasenetin mietü elfi hasenetin*) "Her bir haseneye yüz bin hasene!" buyuruyor.

Yâni 700 x 100 000 = 70 milyon. Bir adımına yetmiş milyon hasene kazanıyor.

Onun için, Müzdelife'ye yaya gidenler de olur. Yayalar için de yol yapılmıştır. Dokuz tane yol vardır, bunların iki tanesi yayalara tahsis edilmiştir. Bunlardan sadece yayalar gidebilir, vasıtalar gidemez.

Öbür taraflardan vasıtalar uçarak hızla giderler. Yayalar da tozu dumana katarak, *Lebbeyk* söyleyerek Müzdelife'ye giderler. Orada da akşam ve yatsı namazını kıldıktan sonra, geceyi ibadet ederek, uyuyup dinlenerek geçirirler. Sabah namazını da orada kılıp, vakfeye durup, dualar ettikten sonra Mina'ya geçerler. O gün bayramın birinci günü olmuş oluyor.

Tabii, daha önceleri câhiliye devrini yaşıyorlardı. Peygamber Efendimiz gelmeden önce İslâm'ı bilmiyorlardı, dalâlette idiler. Kâbe'nin içinde birçok put vardı. İslâm onları kaldırdı. Ayet-i kerimede Rabbimiz bu hususu beyan ediyor:

(*Ve'zkürûhu kemâ hedâküm, ve in küntüm min kablihî lemine'd-dàllîn*) "Daha önceden dalâlete düşmüş, sapıtmış bir topluluk iken, Allah size hidayet etti ya; işte o hidayet ettiği gibi siz de ona şükürler edin, onu zikredin, ona ibadet edin!" diye emrediyor. Müzdelife'deki vazifelere de böylece işaret buyuruyor ayet-i kerime.

(*Sümme efîdù min haysü efâda'n-nâsü ve'stağfiru'llàh*) "Sonra bir de insanların seller gibi aktığı gibi, siz de öyle akınız ve Allah'tan afv ü mağfiret isteyiniz, tevbe ve istiğfar ediniz!"

(*İnna'llàhe gafûrun rahîm*.) "Hiç şüphe yok ki, Allah-u Teàlâ Hazretleri çok mağfiret edicidir, çok merhamet edicidir. Tevbe edenin tevbesini kabul eder, mağfiret isteyenin duasını kabul eder; onu afv ü mağfiret eder." (Bakara, 2/199)

Araplar eskiden beri, ta Hazret-i İsmâil AS zamanından, bu Kâbe'nin şerefini biliyorlar ve hac ibadetini İsmâil AS'ın, İbrâhim AS'ın öğrettiği üzere yapıyorlardı. Bazı unutmalarla, yanılmalarla, ekleme çıkarmalarla; ama kökeni, aslı, esası Allah'ın emri olan bazı şeyleri yapıyorlardı. Bunlar Müzdelife'ye geldikleri zaman bir kenara çekilirlerdi. Orada dedelerinin şanını, namını anıp, böyle dedelerini yâd ederek vakit geçirirlerdi.

Burada Cenâb-ı Hak, "Daha önce dalâlette iken, Cenâb-ı Hak size hidayeti verdi diye, Cenâb-ı Hakk'ı zikredin, ona şükürler edin!" buyuruyor. Tabii en büyük nimet, hidayet nimetidir. Çünkü hidayetle insan cennete gidiyor. (*Ve'zkürûhu kemâ hedâküm*) "Mademki Cenâb-ı Hak size hidayet ihsan eyledi, siz de onu zikrediniz! (*Ve in küntüm min kablihî lemine'd-dàllîn*) Hidayetten önce, Kur'an'dan önce, peygamber gelmeden önce nasıl yanlış bir yoldaydınız. Onlar gelmeseydi, yanlış bir yolda yaşayıp ölecektiniz ve cehennemlik olacaktınız."

"—Yâ Rabbi, çok şükür, bizi kurtardın! Çok şükür bize hidayet verdin, putperestlikten kurtardın! Peygamber gönderdin, Kur'an'ı indirdin, bize İslâm'ı öğrettin..." diye şükürler, zikirler etmelerini Allah-u Teàlâ Hazretleri tavsiye buyuruyor.

Arafat'ta bir gün önce yaptıkları vakfe de çok büyük zikir. O da öğlenden akşama kadar, yana yakıla, samimiyetle, ihlâsla, gözyaşlarıyla, türlü türlü tezahüratıyla, güzellikleriyle Cenâb-ı Hakk'a yoğun bir ibadetle geçiyor Arafat... Ondan sonra da Müzdelife'de, yine öyle zikirlerle, güzel ibadetlerle ve Cenâb-ı Hakk'ı zikrederek, şükrederek vakit geçirilsin diye, bu ayet-i kerime böylece emrediyor.

(*İnna'llàhe gafûrun rahîm*) Tabii, Gafûr ve Rahîm, Cenâb-ı Hakk'ın iki sıfatı. Bunlar faîl vezninde mübalağa sîgalarıdır.

Gafûr, gàfir sözünün mübalağasıdır. *Gàfir*, mağfiret eden demek, ism-i fail. *Gafûr*, çok çok, dâimâ, hep mağfiret eden demek. Yâni sıfatı, son derece çok olarak mağfiret etmek olan mânâsına.

Rahîm de, *râhim* olsaydı, ism-i fail sigasıyla, bir işte bir kimseye acıyan demek. "Acıdı da bırakıverdi, salıverdi." filan gibi. Ama *Rahîm*; dâimâ işi çok çok, bol bol, hep merhamet etmek mânâsına. Mübalağa sîgasıdır bu ikisi.

"Allah'tan mağfiret isteyin! Çünkü Allah çok çok mağfiret edicidir, çok çok merhamet edicidir; afv u mağfiret eder." Yâni insan tevbe etti mi, eski günahları silinir. İmana geldi mi, müslüman oldu mu, cahiliye devrindeki hataları, günahları silinir. İslâm daha öncesini siler götürür, hiç bir şey bırakmaz ve tertemiz olur insan. Müslüman olana ne mutlu!..

Şimdi Avrupalılardan, Amerikalılardan, İsveçlilerden, Avustralya'dan kardeşlerimiz var. Tanışıyoruz, müslüman oluyorlar... Tamam, eski günahların hepsi silinir. Tevbe de günahları siler; müşrik iken, putperest iken, gayrimüslim iken imana gelmek de, İslâm'ı seçip müslüman olmak da günahları siler.

Bu arada biz söyleyelim: Peygamber Efendimiz, kendisi günahları afv u mağfiret olunmuş bir kimse olduğu halde, namazlardan fâriğ olduğu zaman, yâni bir namazı kılıp bitirdiği zaman, üç defa *"Estağfiru'llàh*" derdi.

Yine biliyorsunuz, her namazdan sonra yine Peygamber Efendimiz'in sünneti, otuz üç defa *Sübhàna'llàh,* otuz üç defa *Elhamdü li'llâh,* otuz üç defa *Allàhu ekber* demek. Ondan sonra da, "*Lâ ilâhe illa'llàhu vahdehu lâ şerike leh..."* deyip böylece doksan dokuzu yüze tamamlamış olmak. Ve daha başka yerlerde, şekillerde tevbe ve istiğfarı çok yapmayı Efendimiz tavsiye etmiş.

Kur'an-ı Kerim'de, seher vakitlerinde tevbe ve istiğfar eylemeyi işaret buyuruyor ayet-i kerimeler.

d. Seyyidü'l-İstiğfar'ın Fazîleti

Peygamber SAS Efendimiz'in bir hadis-i şerifini, Şeddad ibn-i Evs RA'dan burada zikredelim.

Peygamber SAS Efendimiz buyurdu ki:[71]

سَيِّدُ الْاِسْتِغْفَارِ أن يَقُولَ الْعَبْدُ : اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ خَلَقْتَنِي ، وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ ، وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ ، وَ أَبُوءُ بِذَنْبِي ، فَاغْفِرْ لِي ، فَإِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ . مَنْ قَالَهَا فِي لَيْلَةٍ ، فَمَاتَ فِي لَيْلَتِهِ ، دَخَلَ الْجَنَّةَ ؛ وَمَنْ قَالَهَا فِي يَوْمِهِ فَمَاتَ ، دَخَلَ الْجَنَّةَ (خ. ت. ن. حم. حب. ك. طب. عن شداد بن أوس)

(*Seyyidü'l-istiğfar*) "Yâni tevbe edişlerin, mağfiret dileyişlerin, istiğfarların efendisi, en üstünü, en kıymetlisi, en güzeli, (*en yekùlü'l-abdü*) kulun şöyle demesidir:" Tabii bu sizin bildiğiniz bir ibâre ama, bildiğiniz şeyin asıllı esaslı sağlam bir şey olduğunu

---

[71] Buhàrî, *Sahîh*, c.V, s.2323, *Deavât* 83/2, no:5947; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.467, no;3393; Neseî, *Sünen*, c.VIII, s.279, no:5522; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.122, no:17152; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.212, no:932; Hàkim, *Müstedrek*, c.II, s.496, no:3707; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.VII, s.292, no:7172; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VI, s.56, no:29439; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.18, no:3488; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.I, s.447, no:667; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.465, no:7963; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.323, no:1063; Buhàrî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.216, no:617; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.II, s.429; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c.XXVI, s.515; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.X, s.318, no:2578; Şeddad ibn-i Evs RA'dan.

Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.738, no:5070; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1274, *Dua* 34/14, no:3872; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.356, no:23063; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.308, no:1035; Abdullah ibn-i Büreyde babasından.

Kenzü'l-Ummâl, c.I, s.477, no:2082, 2087; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XIII, s.322, no:13212.

belirtmek için bunu okuyorum, teberrüken:

(*Allàhümme ente râbbî, lâ ilâhe illâ ente, halaktenî, ve ene abdük, ve ene alâ ahdike ve va'dik, me'steta'tü, eùzü bike min şerri mâ sana'tü, ebûü leke bi-ni'metike aleyye, ve ebûü bi-zenbî, fa'ğfir lî feinnehû lâ yağfiru'z-zünûbe illâ ente.)*

(*Allàhümme ente râbbî*) "Yâ Rabbi sen benim Rabbimsin! (*Lâ ilâhe illâ ente*) Senden başka bir mâbud yok; ancak yeri göğü yaratan Rabbimiz, mâbudumuz, ilâhımız sensin. (*Halaktenî*) Beni sen yarattın yâ Rabbi! (*Ve ene abdüke*) Ben de senin kulunum! (*Ve ene alâ ahdike ve va'dike*) "Ve ben sana ahdim üzere, va'dim üzereyim!" Yâni ezelden va'detmişiz, "Sana güzel kulluk edeceğiz!" diye, o ahd üzereyim. Veyahut da müslüman olduğu zaman, "Teslim oldum, emrine uyacağım!" diye ahdetmiş oluyor bütün insanlar. "Ben o ahdim ve va'dim üzereyim, müslüman olduğum için..." diye duada böyle söyleyince, Efendimiz bir de eklettirmiş:

(*Me'steta'tü*) "Gücüm yettiğince..." Yâni Allah'a ahdine, va'dine sadâkatı ne derecede yapabilir insan?.. Gücü yettiğince yapabilir. Yâni tam yapacağım der ama, gücü yetmez. (*Me'steta'tü*) "Gücüm yettiğince yâ Rabbi, sana olan va'dimi, ahdimi tutacağım, sana güzel kulluk edeceğim! (*Eûzü bike min şerri mâ sana'tü*) Şu benim işlediğim günahların, suçların fiillerin kötülüğünden sana sığınırım. Yâni hata benden, hata edince de cezayı yemem gerekir. Aman yâ Rabbi, böyle bir duruma uğratma! İşlediklerimin kötülüklerinden sana sığınırım, beni kurtar; yâni cezaya çarptırma..."

(*Ebûu leke bi-ni'metike aleyye*) "Senin bana ihsan ettiğin nimetleri biliyorum, itiraf ediyorum. Beni çok nimetlerine mazhar eyledin yâ Rabbi! (*Ve ebûu bi-zenbî*) Suçumu da biliyorum, suçumu da itiraf ediyorum; evet suçluyum. Sen nimetleri verdin ama, ben de sana lâyık kulluk edemedim."

(*Fa'ğfir lî*) "Yine de af diliyorum, sen beni mağfiret eyle yâ Rabbi! (*Feinnehû lâ yağfiru'z-zünûbe illâ ente*) Çünkü senden başka günahları mağfiret edecek yoktur." Yâni, herhangi bir din adamı, hristiyanlarda olduğu gibi papaz, öyle günah affetme salâhiyetinde herhangi bir kimse yoktur. Günahları affedersen, sen affedersin! Affetmezsen, kul hapı yutar.

Peygamber SAS Efendimiz buyuruyor ki: (*Men kàlehâ leyletin femâte fî leyletihî*) "Bir kimse bir gece bu duayı okusa ve bunu

okuduğu gecede ölürse, (*dehale'l-cenneh*) cennete girer."

(*Ve men kàleha fî nevmihî*) "Kim gündüzleyin güne başladığı zaman bu '*Allàhümme ente râbbî...*' Seyyidü'l-İstiğfârını okursa, (f*emâte*) ve o gündüz ölürse, (*dehale'l-cenneh*) cennete girer."

Demek ki bu sahih rivayete göre, büyüklerimiz bunun kıymetini bildiklerinden, bizlere öğretmişler, okuyoruz el-hamdü lillâh... Her zaman kusurluyuzdur, suçumuz vardır. Bunları okuyalım böyle sabah akşam ki, Cenâb-ı Hak bizleri afv ü mağfiret eylesin...

e. Hazret-i Ebû Bekir'e Öğretilen Dua

Ebû Bekr-i Sıddîk RA'dan da bir istiğfar nakledelim. Abdullah ibn-i Amr RA rivayet etmiş ki:[72]

إِنَّ أَبَا بَكْرٍ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، عَلِّمْنِي دُعَاءً أَدْعُو بِهِ فِي صَلاَتِي ! فَقَالَ: قُلِ: اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا ، وَلاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ ، فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ ، وَارْحَمْنِي ، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (خ. م. ت. ه. حم. عن ابن عمرو وعن أبي بكرٍ)

Ebû Bekr-i Sıddîk RA demiş ki: (*Yâ rasûla'llàh, allimnî duàen ed'ù bihî fî salâtî*) "Yâ Rasûlallah, bana namazımda okuyacağım

---

[72] Buhàrî, *Sahîh*, c.I, s.286, *Sıfatü's-Salât* 16/65, no:799; Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.2078, *Zikir ve Dua* 48/13, no:2705; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.543, no:3531; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1261, no:3835; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.I, s.3, no:8; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.II, s.29, no:846; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.V, s.313, no:1976; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.I, s.37, no:31; Bezzâr, *Müsned*, c.I, s.85, no:29; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VI, s.46, no:29354; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.154, no:2704; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.I, s.387, no:1225; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.I, s.500; Taberânî, *Dua*, c.I, s.198, no:617; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.I, s.465, no:1893; Abdullah ibn-i Amr RA'dan, o da Hz. Ebûbekir RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.199, no:3739; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XXV, s.137, no:27756.

bir dua öğretsene!..”

Peygamber SAS Efendimiz de ona şu duayı öğretmiş. Bu öğrettiği dua da, tevbe edişlerin bir çeşidi. (*Kul*) Ey Ebû Bekir, de ki: (*Allàhümme innî zalemtü nefsî zulmen kesîrâ, ve lâ yağfiru'z-zünûbe illâ ente, fa'ğfir lî mağfireten min indik, ve'rhamnî*, i*nneke ente'l-gafûru'r-rahîm*.)

(*Allàhümme innî zalemtü nefsî zulmen kesîrâ*) “Yâ Rabbi, ben kendi nefsime çok zulmettim.”

Kulun kendi kendisine, kendi nefsine zulmetmesi nedir? Ne demek bu?.. Ben kendi kendime zulmettim, yâni bıçağı aldım, karnıma, boynuma, sırtıma, belime, ayağıma sapladım mı demek?.. Hayır. Bir insan günah işledi mi, kendisine zulmetmiş olur. Neden?.. Cezaya çarpılacağı için. Günahkâr cezaya çarpılacağı için, kendisine kötülük etmiş olur. Günah işlememesi lâzım! Günah işlerse kendisine kötülük etmiş olur. Çok kötülük ederse cehenneme atılır yanar, Allah affetmezse...

(*Allàhümme innî zalemtü nefsî zulmen kesîrâ*) “Yâ Rabbi, ben nefsime, yâni kendime çok zulmettim. Çok zulümle zulmettim. (*Ve lâ yağfiru'z-zünûbe illâ ente*) Biliyorum ki, günahları da ancak sen affedersin. Senden başka affedecek kimse yok! (*Fa'ğfir lî*) Beni mağfiret eyle… (*Mağfireten min indike*) Öyle bir mağfiret eyle ki, senin lütf u kereminden, ind-i ilahinden olan bir mağfiretle beni mağfiret eyle…(*Ve'rhamnî*) Ve bana merhamet eyle, rahmeyle… (*İnneke ente'l-gafûru'r-rahîm*.) [Muhakkak ki, sen çok mağfiret edicisin ve çok rahmet edicisin.]”

Bu duayı tavsiye etmiş Peygamber Efendimiz. Pek çok tevbe ve istiğfar rivayetlerinden böylece bir iki tanesini de, Kur'an-ı Kerim'in tefsiri sohbetimizde geçmiş olsun diye okumuş olduk. Önümüzdeki sohbetimizde sağ olursak, Allah imkân verirse, inşâallah 200. ayet-i kerimeyi, (*Ve izâ kadaytüm menâsikeküm*...) ayetini okuyacağız. Anlatmaya, o konuda hadis-i şerifler varsa, rivayetler varsa rivayetleri söylemeye inşâallah devam edeceğiz.

Allah-u Teàlâ Hazretleri bizi Kur'an-ı Kerim'i seven, Kur'an-ı Kerim tarafından da sevilen müslümanlar eylesin... Kur'an-ı Kerim'in ehli olmayı nasib eylesin... Ahirette Kur'an-ı Kerim'in kendilerine şefaat ettiği müslümanlardan olmayı nasib eylesin...

Çoluk çocuğumuza Kur'an-ı Kerim'i güzel öğretelim! Kendimiz Kur'an-ı Kerim'i güzel öğrenelim!..

Ben Türkiye'deyken, bir vali bana ricada bulunmuştu:

"—Hocam birileri var, Kur'an-ı Kerim öğrenmek istiyorlar, öğretir misin?" demişti.

"—Olur, öğreteyim hay hay!" dedim.

O zaman İlâhiyat'ta asistandım. "Hay hay öğreteyim!" dedim, sevindim. Gittim bir de baktım ki, salon dolusu kadın, erkek, yaşlı başlı, mevkî makam sahibi, unvan sahibi kimseler. Dedim:

"—Hani tahta, nereye yazacağım? Size Kur'an-ı Kerim'i nasıl öğreteceğim ben?"

"—Efendi, biz Kur'an-ı Kerim'in yazısını istemiyoruz. Anlamını istiyoruz. Yâni, bize Kur'an-ı Kerim-i anlat, Kur'an-ı Kerim'i dinlemek istiyoruz, öğrenmek istiyoruz!" dediler.

Bu çok güzel!.. Yâni Kur'an-ı Kerim'in okunuşunu bilmek, harflerini bilmek güzel ama, Kur'an-ı Kerim'in anlamını bilmek lâzım! Asıl müslümana lâzım olan anlamı... Kur'an-ı Kerim'in anlamını bilmeyince, görüyorsunuz 20. Yüzyıl'da müslümanların İslâm'a uymayan nice nice garip halleri karşımıza geliyor. Yanlışlıklar oluyor. Cahillikten oluyor bunlar.

Allah hepimize Kur'an-ı Kerim'i sevmeyi, öğrenmeyi nasib etsin... Çoluk çocuğumuzu ehli Kur'an olarak yetiştirmeyi nasib etsin... Böylece ömrümüz, faaliyetlerimiz, her türlü işimiz Kur'an'a uygun olsun, Kur'an'a hizmet olsun... İslâm yayılsın, Allah'ın varlığı birliği bilinsin... İnsanlar şirkten, küfürden kurtulsun; nefse şeytana, dünyaya kapılıp, takılıp tapınmasın... Ve Rabbimizin huzuruna mü'minler olarak gitsinler de, hepsi Cenâb-ı Hakk'ın rahmetine ersinler, cennetiyle, cemaliyle müşerref olsunlar...

Çalışalım! Çünkü hayra delâlet etmek de çok kıymetli bir şey… Onların cennete girmesine çalışmak çok önemli... Allah gayretlerinizi arttırsın... Allah hepinizden razı olsun...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

31. 10. 2000 - İSVEÇ

15. DÜNYADA DA, AHİRETTE DE İYİLİK

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah'ın selamı rahmeti bereketi üzerinize olsun...

Tefsir sohbetlerinden bir tanesine daha Allah'ın adıyla başlıyoruz. Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 200. ayet-i kerimesine ulaştık. Bu ayet-i kerimeyi ve devamını okuyalım, üzerinde sohbetimizi yapalım! Allah-u Teàlâ Hazretleri, Rabbimiz buyuruyor ki, *bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا ، فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ (البقرة:٢٠٠)

(*Feizâ kadaytüm menâsikeküm fe'zküru'llàhe kezikriküm âbâeküm ev eşedde zikrâ, femine'n-nâsi men yekùlü rabbenâ âtinâ fî'd-dünyâ ve mâ lehû fî'l-âhireti min halâk.*) (Bakara, 2/200)

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ (البقرة:٢٠١)

(*Ve minhüm men yekùlü rabbenâ âtinâ fî'd-dünyâ haseneten ve fî'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'n-nâr.*) (Bakara, 2/201)

أُولَئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا ، وَاللهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ (البقرة:٢٠٢)

(*Ülâike lehüm nasîbün mimmâ kesebû, va'llàhu serîu'l-hisâb.*) (Bakara, 2/202) *Sadaka'llàhu'l-azîm.*

Üç ayet-i kerimeyi okumuş olduk. Şimdi bunların üzerinde açıklamaları yapalım, sohbetimizi sürdürelim.

a. Kureyş'in Arafat'a Çıkmaması

Geçen hafta da, ayetlerin konuları hac ile ilgili idi. 199. ayet ve daha öncekiler de öyleydi:

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللهَ ، إِنَّ اللهَ

غَفُورٌ رَحِيمٌ (البقرة:١٩٩)

(*Sümme efîdù min haysü efâda'n-nâsü ve'stağfiru'llàh, inna'llàhe gafûrun rahîm.*) (Bakara, 2/199) ayet-i kerimesinde şöyle bir nokta daha var, onu galiba söylemeyi unuttum, arada kaldı. Onu hatırlatayım:

Kureyş cahiliye devrinde, Peygamber SAS Efendimiz'in peygamber olarak görevlendirilmesinden önceki devrede, hac yaparken Arafat'a çıkmazmış. Arafat, Harem mıntıkasının dışı... Müzdelife'ye kadar gelirlermiş, orada dururlarmış. "Biz Harem'in ehliyiz, Allah'ın sevgili kullarıyız." derlermiş. Kendilerini *Humus* diye adlandırırlarmış. Noktasız *ha* ile; kahramanlar, bahadırlar mânâsına... Halkla beraber Arafat'a çıkmazlarmış. Orada, ahalinin Arafat'ta vakfeye durup da, geri dönüp Müzdelife'de vakfe yapmasını beklerlermiş.

Bu ayet-i kerimede, onların bu tutumlarının doğru olmadığını, kendilerine istisnâî bir durum icad etmemelerini, öyle bir durum ortaya çıkarmamalarını veyahut eski olan o adeti şimdi devam ettirmemelerini Cenâb-ı Hak öğütlemek için:

(*Sümme efîdù min haysü efâda'n-nâs*) "İnsanlar nereye gitmişse, —Arafat'a gittiler— nereden seller gibi akıp, vazifeleri yapıp geliyorlarsa, siz de onlar gibi, onların arasında bu vazifeyi yapın!" diye o kendilerini özel konumda saymalarının doğru olmadığını, Kureyş'in öyle düşünmesinin doğru olmadığını beyan ediyor. "Siz de insanlar gibi hareket edin, aynen onlar gibi yapın, onlar gibi Arafat'a çıkın, onlar gibi Müzdelife'ye gelin!" buyuruyor.

(*Ve'stağfiru'llàh*) "Ve daha önceki bu tutumunuzdan dolayı,

davranışınızdan dolayı, kendinizi öteki insanlardan üstün görmenizden dolayı, hatanızdan dolayı Allah'tan özür dileyin, tevbe edin, afv u mağfiret isteyin! (*İnna'llâhe gafûrun rahîm.*) Çünkü, Allah çok çok mağfiret edicidir, çok çok merhamet edicidir; afv u mağfiret eder." buyrulmuş oluyor.

b. Mina'da Zikir

Sonra, az önce okumuş olduğum 200. ayet-i kerimeye geliyor konu. Yine hacla ilgili:

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا ، فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ (البقرة:٢٠٠)

(*Feizâ kadaytüm menâsikeküm fe'zküru'llâhe kezikriküm âbâeküm ev eşedde zikrâ, femine'n-nâsi men yekùlü rabbenâ âtinâ fî'd-dünyâ ve mâ lehû fî'l-âhireti min halâk.*) (Bakara, 2/200)

(*Feizâ kadaytüm menâsikeküm*) "Menseklerinizi, nüsüklerinizi kaza ettiğiniz zaman..." Tabii bunların hepsi, Arapça kelimelerin Türkçe cümle kalıbına dökülmüş şekli; açıklamamız lâzım!

Menâsik, mensek'in çoğulu, *nüsük* de aynı mânâya; haccın fiilleri, yâni hacda yapılan işlemler demek. İsm-i mekân, ism-i zaman, masdar-ı mîmi sîgası. *Mensek*, çoğulu *Menâsik*. Bu masdar-ı mîmi olduğu zaman, ibadet etmek mânâsına geliyor. İsm-i mekân olduğu zaman, o ibadet fiillerinin yapıldığı mekân mânâsına gelir. İsm-i zaman olduğu zaman da, o işlerin yapıldığı zaman mânâsına gelir. Bu sîganın özelliği bu. Ama burada, haccın merasimleri demek, haccın işlemleri demek; haccı hac olarak tamamlayan haccın bölümleri demek...

Kaza etmek de, yerine getirmek, îfâ etmek mânâsına. "Haccın işlemlerini ifâ ettiğiniz zaman, (*fe'zküru'llâhe kezikriküm âbâeküm ev eşedde zikrâ*) Allah'ı zikrediniz, babalarınızı zikrettiğiniz gibi, hatta daha şiddetli bir şekilde zikrediniz!" buyuruyor.

Şimdi *menâsik*, haccın fiilleri nelerdir?.. Tabii en önemli *mensek, nüsük*; Arafat'a çıkmak, Arafat'ta vakfe... O olmayınca hac olmuyor. Onu yaptılar, Müzdelife'ye seller gibi aktılar. Mina'ya yerleştiler, şeytanları taşladılar ve bu arada fırsat bulanlar —herhalde o zaman olabiliyordu— fırsat bulanlar gitti, ifada tavafı diye adlandırdığımız farz tavafı da yaptı. Böylece kurban kesme, tavaf, şeytan taşlama, Arafat'ta daha önce vakfe yapmak gibi vazifeler tamamlandı. Şimdi Mina'da artık oturdular.

(*Feizâ kadaytüm menâsikeküm*) "İşte bu hac fiillerini, işlemlerini ifâ ettiğiniz zaman, (*fe'zküru'llàh*) Allah'ı zikrediniz!" Yâni, Mina'nın günlerinin, gecelerinin zikirle geçirilmesinin işareti, emri olmuş oluyor.

Nasıl zikrediniz?.. (*Kezikriküm âbâeküm*) "Sizin babalarınızı zikretmeniz gibi; (*ev eşedde zikrâ*) yahut daha şiddetli bir zikirle Allah'ı zikrediniz!"

Bundan murad nedir?.. Müfessirlerin, tefsir ilmiyle uğraşan alimlerin bir kısmı demişler ki, meselâ Atà' Rh.A bunlardan birisi:

هُوَ كَقَوْلُ الصَّبِي: أَبَهْ ، أُمَّهْ !

(*Hüve kekavlü's-sabiyyi: Ebeh, ümme*h!) "Annesine babasına çocuğun: 'Anneciğim, babacığım!.. Anneciğim, babacığım!' demesi gibi. Bir onu bilir, annesini babasını bilir çocuk, hep onları yâd eder." Yâni, çocuk nasıl annesine babasına düşkünse, nasıl hep onu anıyorsa... Hatta biraz annesi uzaklaştı mı, çocuk başlıyor ağlamaya...

"—Yavrum otur işte, bir şey yok, karnın tok, her türlü şey tamam, niye ağlıyorsun?"

Annesini istiyor. "İşte böyle, bunun gibi, siz de Cenâb-ı Hakk'ı böyle istekle, arzu ile, aşk ile, hiç ayrılık olmasın gibi duyguyla zikredin!' demektir. Bunun mânâsı budur." diye bu mânâya olduğunu rivayet ediyorlar.

İbn-i Abbas RA'dan —hem kendisinden, yâni Abdullah'tan, hem de babası, Peygamber Efendimiz'in amcası olan Abbas'tan Allah razı olsun; bütün ashabından razı olsun, şefaatlerine erdirsin— bu mânâda zikredilmiş.

Ama bir diğer anlatım, anlama, tefsir daha var, o da yine İbn-i Abbas RA'dan rivayet edilmiş. İbn-i Abbas RA diyor ki:

"Cahiliye devrinde, yâni İslâm'dan önce, cahiliye devrinin Arapları hac vazifesini yaptığı zaman..." Pekiyi cahiliye devrinin Arapları niye haccediyor? Çünkü hac İbrahim AS'dan beri, İsmail AS'dan beri yapıla gelen bir şey... Bunlar eksikleriyle, kusurlarıyla yapa yapa biraz bozmuşlar ama yine de yapıyorlar. Yâni kökeni, işin aslı yine İbrâhim AS'a, İsmâil AS'a dayanıyor. Hatta ondan önce, ondan sonraki peygamberlerin de bu mübarek yerleri gelip ziyaret ettiklerini anlatmıştık ilgili ayet-i kerimelerde.

O cahiliye devrinde Peygamber Efendimiz'in irşadı olmadığı için, eski peygamberlerin anlattıkları da unutulduğu için, cahiliye Arapları böyle Mina'da, Müzdelife'de toplanırlarmış. Bu haccın Arafat'tan sonraki kısmında ecdadına, atalarına dair öğünçlerini dile getirirlermiş:

"—Benim babam şöyle yemekler pişirir, yoksullara şöyle dağıtırdı. Şöyle hayır yapardı, böyle hayır yapardı; diyetleri

öderdi, köleleri kurtarırdı. Şu kadar mal falanca yere gönderir, şu kadar hayır filanca yere gönderirdi." diye, böyle kendi dedelerinin öğünülecek fiillerini sayıp döküp onları yâd ederlermiş.

O zaman buradaki ayet-i kerimelerden mânâ, "Öyle değil de, yâni onu yapmayın da, onun yerine Allah'ı zikredin!" mânâsı olmuş oluyor.

İster birinci olsun, yâni "Çocuğun anne babasını istemesi gibi, hatta daha fazla, siz Allah-u Teàlâ Hazretleri'ni zikredin!" ya da, "Babalarının öğünçlerini dile getirip de öğündüklerinden daha fazla, Cenâb-ı Hakk'ı zikreyleyin! O yanlış işleri, boş öğünmeleri bırakın da, güzel olan, ibadet olan Cenâb-ı Hakk'ın zikriyle meşgul olun!" buyruluyor.

Şimdi, daha önceki ayet-i kerimelerden, şimdiki ayet-i kerimeden ve bundan sonraki ayet-i kerimelerden görülecek ki, hac ibadeti ihrama girildiği zamandan itibaren, hep zikirle dopdolu olan bir ibadettir. Telbiye zikirdir, yâni *"Lebbeyk allàhümme lebbeyk..."* diye ihramı giyip, dualar ederek Kâbe'ye doğru seyahat, *Lebbeyk* çekmek zikirdir. Arafat'ta yapılan faaliyetlerin kısm-ı a'zamı —namaz önceden kılınıyor, geniş bir zaman kalıyor— zikirdir.

Müzdelife de zikirdir. Geçen hafta okuduğumuz ayet-i kerimelerde geçti, şimdi de, "Bu vazifeler bittikten sonra, yine Allah-u Teàlâ Hazretleri'ni zikredin!" deniliyor. Çünkü, zikrullah çok sevaplı bir ibadettir. Zikrullah hocaların uydurması, mürşidlerin kendilerinin zihinlerinden buldukları bir şey değildir; Kur'an'ın emridir, görüyorsunuz. Hac ibadeti zikirle dopdoludur, namaz da zikirle dopdoludur. Onun için, zikrin kıymetini herkes bu ayet-i kerimeleri görünce iyice anlasın!..

"Şimdi, babalarınızı zikreder gibi, yâni eskiden babalarınızı zikrediyordunuz, şimdi bırakın öyle boş öğünçleri, Allah'ı zikredin!"; ya da, "Çocuğun babasını aşk ile, şevk ile, sevgi ile anlattığı gibi, bu sefer Cenâb-ı Hakk'ın nimetlerini yâd edin! Kudretini, sanatını, hikmetini dile getirin! Sohbetiniz hep ma'rifetullah çevresinde olsun!" gibi bir mânâ.

(*Ev eşedde zikrâ*) "Ya babalarınızı andığınız gibi, yahut daha çok şiddetli bir zikirle zikrediniz!" Buradaki *ev,* tereddüt için

değildir, şek için, şüphe için değildir; hatta daha fazlası mânâsınadır. Onu da müfessirler beyan ediyorlar. Onun için, "Babalarınızı zikreder gibi, hatta daha fazla zikrediniz!" diye açıklamayı öyle yapabiliriz.

c. Allah'tan Yalnız Dünyalık İstemek

Ondan sonra, cahiliye devrindeki insanların hac esnasındaki bir davranışları daha ortaya konuluyor, onların doğru olmadığı anlatılıyor:

فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ (البقرة:٢٠٠)

(*Ve mine'n-nâs*) "İnsanlardan bir kısmı vardır ki, (*men yekùlü*) onlar derler: (*Rabbenâ âtinâ fî'd-dünyâ*) 'Yâ Rabbi, bize dünyada dünyalık ver!' derler. (*Ve mâ lehü fî'l-âhireti min halâk*) Böyle dua eden için ahiretten hiç bir hisse, nasib, haz yoktur." (Bakara, 2/200) Yâni istemiyor, istemediği için verilmez. Yahut da, "Duasının içine ahireti katmıyor, sadece dünyalık istiyor." mânâsına.

Ne derlermiş eskiden? Derlermiş ki:[73]

اَللَّهُمَّ اجْعَلْهُ عَامَ غَيْثٍ ، وَعَامَ خِصْبٍ ، وَعَامَ وِلَادٍ حَسَنٍ.

(*Allàhümme'c'alhu âme gaysin*) "Yâ Rabbi, bu yılı yağışlı bir yıl eyle!"

Arafat'talar, Müzdelife'deler, Mina'dalar, akılları dünya ile dolu... Diyorlar ki: "Aman iyi yağmur yağsın." Çünkü Arabistan'da sıcaklar çok oluyor, yağmur yağdı mı yeşillik oluyor, güzel oluyor, otlar büyüyor.

(*Ve àme hısbin*) "Otlar çok bitsin, diz boyu olsun, hayvanlar

[73] İbn-i Ebî Hàtim, *Tefsir*, c.II, s.45, no:1910; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

otlasın, semirsin, şişmanlasın, sütler bollansın!" filan. Tabii, sonuç itibariyle maddiyata bakıyor iş.

(*Ve àme vilâdin hasenin*) "Doğum çok olsun!" Yâni, "Hayvanların doğumu çok olsun, koyunlar kuzulasın, develer yavrulasın, sürüler çoğalsın!" veyahut, "Allah hayırlı evlatlar versin, çoluk çocuğumuz çoğalsın!.." Çünkü cahiliye devri insanları bir de çoluk çocuğunun çokluğuyla, kavim ve kabilesinin kalabalıklığıyla da memnun olurlardı, öğünürlerdi ve kuvvet bulurlardı. Yâni, ne kadar çok erkek çocuğu varsa, ne kadar çok akrabası varsa, o kadar herkes ayağını denk alırdı onunla konuşurken. Onlar da onun için isterlerdi.

Hep böyle şeyler isterlermiş. Onlar dünyalık şeyler. Yâni otlar sararır, hayvanlar ölür, çoluk çocuk dağılır gider, dünyada kalır her şey.

(*Femâ lehû fi'l-âhireti min halâk*) *Halâk*, *hı* harfiyle; nasib mânâsına, hisse mânâsına, kısmet mânâsına, pay mânâsına. Yâni, "Ahiretten bir payları yok!" Dualarında da bir şey istemiyorlar, ahiretten bir istekleri yok! Dualarının bir bölümü ahirete ait değil. Onun için, vermez Allah. Dünya ehli çünkü... Onun için, bu dünya ehli olan insanların ahirette de ellerine bir şey geçmez.

d. Allah'ın Sevdiği Dua

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ (البقرة:٢٠١)

(*Ve minhüm men yekùlü rabbenâ âtinâ fî'd-dünyâ haseneten ve fî'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'n-nâr*.) (Bakara, 2/201)

(*Ve minhüm*) "Ama buna mukabil, insanların da bir kısmı vardır ki, (*men*) onlar ne derler? (*Yekùlü rabbenâ âtinâ fî'd-dünyâ haseneten ve fî'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'n-nâr*.) 'Yâ Rabbi, bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından, cehennem ateşi azabından koru yâ Rabbi!' diye dua ederler."

Yâni hem dünyayı istiyor, dünyada iyilik istiyor, hem ahirette iyilik istiyor; hem de cehennem ateşine, azabına düşüp de azab

görmek istemiyor, ondan korunmayı istiyor Cenâb-ı Hak'tan. Ahirete ait de endişeleri var. Bu makbul, bu güzel! Allah'ın sevdiği dua ediş şekli bu...

Şimdi burada, bu makbul mübarek insanların, yâni bu sevdiği şekilde dua eden iyi insanların, dünyadan istedikleri hasene nedir, ahiretten istedikleri hasene nedir?.. *Hasen* kelime olarak, iyi demek; *hasene* de iyilik demek. "Yâ Rabbi, bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Ve bizi cehennem ateşinin azabından koru!" ne demektir?..

Diyor ki müfessirler: Bu çok derli toplu bir dua, şumüllü; yâni kelimenin altında yatan mânâlar çok zengin, çok çeşitli... Dünyaya ait hayırlar çok, hepsini birden ihtiva ediyor. Nelerdir?.. Meselâ, iyiliklerin kendilerine gelmesi, kötülüklerin def olması... Hasene istendiği zaman, kötülük gelmesin demek.

Meselâ, dünyevî isteklerden afiyet: İnsan önce hasta olmamayı, ağrısı sızısı olmamasını ister tabii. Sonra *dâru rahbeh* diyor veya *dârun rahbetün*; geniş bir ev ister. Daracık olursa, girdiği zaman rahat edemez, geniş bir yer ister. İşte şöyle bir konağı olsa, odaları çok olsa filan diye.

Veyahut zevce-i hasene ister. Geçimli, güzel, kendisiyle mutlu olacağı, güzel bir eşi olsun ister. Geniş rızık ister, faydalı ilim ister. Ahirete yarayacak amel-i sàlih ister, güzel bir binek ister... Bunlar her devirde, her ülkede, her insan için geçerli olan şeyler. Bunların hepsini ihtiva ediyor hasene sözü.

Ne ister bir de: (*Senâün cemîl*) Yâni, güzel bir yâd ile anılmayı ister insan. Arkasından dedikodu yapılmasını, kötülenmesini, çekiştirilmesini istemez. Herkesin kendisini güzel sözlerle anmasını ister. Nâmının, yâdının güzel olmasını ister. İşte bunların hepsini sağlıyor; "Yâ Rabbi, bize dünyada iyilik ver!" dediği zaman, bu kelimenin içine bunların hepsi giriyor.

Ama özel olarak da, tek kelimeyle mânâlar verenler de olmuş. Meselâ, demişler ki: "Dünyada iyilik ilimdir." Evet hakîkaten ilimdir, ibadettir. Hakîkaten ilim çok kıymetli. Hem dünyadaki gelişmeler için ilim lâzım, ahiretin derecesini kazanmak da gerekli. İbadetleri kusursuz, en güzel şekilde yapmak için ilim

lâzım! Ahiretteki iyilik de cennettir.

Bazıları da, "Dünyada iyilik, helâl rızıktır. Ahirette de mağfirettir." demiş. Allah mağfiret etti mi, ne mutlu...

Hazreti Ali Efendimiz'in de bir sözü var tek kelimeyle: "Dünyada iyilik sàlih hanımdır, eştir. Ahirette iyilik de cennettir." demiş. Tabii, Hazreti Ali Efendimiz bu ifadesini neye dayandırıyor?.. Peygamber Efendimiz bir hadis-i şerifinde buyuruyor ki:[74]

الدُّنْيَا مَتَاعٌ ، وَخَيْرُ مَتَاعِهَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ (م. ن. ه. حم. حب. طس. هب. ق. عن ابن عمرو)

(*Ed-dünyâ metâun*) "Dünya faydalanılan, bir müddet için istifade edilen bir yerdir ve dünyalıklar da böyle istifade edilen şeylerdir. (*Ve hayru metâihâ*) Dünyanın faydalanılan varlıklarının en hayırlısı da, (*el-mer'etüs-sàlihah*) sàliha bir hatundur, iyi bir zevcedir." Tabii erkek için iyi bir hanım, hanım için de iyi bir koca demek oluyor.

Bunların hepsini özel olarak açıklasak dahi, kelime genel. Hepsini birden istemiş oluyor insan. Dünyada iyilikler bunlar.

Ahiretteki iyilikler ise tabii, cennete girmektir. Cennete girmeden önce de, Arasat meydanında çok büyük korkular çekecek insanlar. *El-fezeü'l-ekber* deniliyor, çok büyük korku, çekince, sakınma, titreme olacak. Çünkü, "Acaba hesabı nasıl gidecek? Acaba cennete girecek mi, yoksa cehenneme düşecek mi?"

---

[74] Müslim, *Sahîh*, c.II, s.1090, *Rada'* 17/17, no:1467; Neseî, *Sünen*, c.VI, s.69, no:3232; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.596, no:1855; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.168, no:6567; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.IX, s.340, no:4031; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VIII, s.281, no:8639; Bezzâr, *Müsned*, c.VI, s.415, no:2441; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.IV, s.150, no:4619; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VII, s.80, no:13246; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.271, no:5344; *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.237, no:1265; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.133, no:327, Abdullah ibn-i Amr ibnü'l-As RA'dan.

Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.III, s.310; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.LXIV, s.368; Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

diye tir tir titreyecek. Sonra bazıların hesabı kolay görülecek, bazıları hesapta çok sıkıntı çekecekler. Hesabın kolay görülmesi gibi öncelikler.

Arş-ı A'lâ'nın gölgesinde gölgelenmek ne kadar güzel! Arasat meydanında başında gölge olması ne güzel!.. Gölge olmayıp, güneşin altında terlere batması ne kadar zor...

Susadığı zaman, kendisine su sunulması... Meselâ, küçük yaşta çocukları ölenlere, o evlatları ahirette annelerine, babalarına su ikram edecekler. Bunlar da cennetten önceki güzel şeyler.

El-Kàsım Ebû Abdurrahman der ki:[75]

مَنْ أُعْطِيَ قَلْبًا شَاكِرًا ، وَلِسَانًا ذَاكِرًا ، وَجَسَدًا صَابِرًا ، فَقَدْ أُوتِيَ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً ، وَوُقِيَ عَذَابَ النَّارِ.

(*Men u'tıye kalben şâkiran*) "Kime şükredici, şükür dolu bir gönül verilmişse, (*ve lisânen zâkiran*) zikredici bir dil verilmişse, (*ve ceseden sàbiran*) ve sabırlı bir vücuda sahib kılınmışsa; (*fekad ûtiye fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhireti haseneten*) işte buna dünyada da iyilik verilmiş, ahirette de iyilik verilmiş demektir. (*Ve vukıye min azâbi'n-nâr*) Ve cehennem azabından korunmuş demektir." Yâni, "Bunlar verildiği zaman, bunlara göre hareket ettiği zaman, insan cehennemden korunur."

e. Peygamber Efendimiz'in Tavsiyesi

Bu çok güzel bir dua... Hem dünyada hem ahirette Allah'tan iyilik istemek dengeli bir şey. Peygamber SAS Efendimiz'den bir hadis-i şerif var. Ahmed İbn-i Hanbel Rh.A'in kitabında, Enes RA'dan rivayet edilmiş. Onu okuyalım teberrüken, bunu güzel anlatacak. Bu duanın Peygamber Efendimiz tarafından tavsiye

[75] İbn-i Ebî Hàtim, *Tefsir*, c.II, s.48, no:1923.

edildiğini de göreceğiz:[76]

أَنّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَادَ رَجُلا مِنَ الْمُسْلِمِينَ قَدْ صَارَ مِثْلَ الْفَرْخِ ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَلْ تَدْعُوا اللهَ بِشَيْءٍ أَوْ تَسْأَلُهُ إِيَّاهُ ؟ قَالَ: نَعَمْ ، كُنْتُ أَقُولُ: اللَّهُمَّ مَا كُنْتَ مُعَاقِبَنِي بِهِ فِي الآخِرَةِ ، فَعَجِّلْهُ لِي فِي الدُّنْيَا ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سُبْحَانَ اللهِ ، لاَ تُطِيقُهُ أَوْ لاَ تَسْتَطِيعُهُ ، فَهَلاَّ قُلْتُ: رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ، وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً ، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. قَالَ: فَدَعَا اللَّهَ ، فَشَفَاهُ (حم. عن أنس)

(*Enne rasûla'llàhi salla'llàhu aleyhi ve sellem, àde racülen mine'l-müslimîn*) "Peygamber Efendimiz müslümanlardan bir efendiyi, hastayı ziyarete gitti." *Âde, iyâdetü'l-marîd,* hasta ziyaret etmek demek. Yâni, kelimenin kendisinde hasta ziyaret

[76] Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.2068, no:2688; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.521, no:3487; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.107, no:12068; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.III, s.217, no:936; Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.253, no:728; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.VI, s.404, no:3759; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VI, s.43, no:29340; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VII, s.237, no:10147; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.260, no:10892; İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.I, s.269, no:542; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.II, s.329; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.411, no:1399; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.II, s.491; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.V, s.55, no:1726; Taberânî, *Dua*, c.I, s.560, no:2016; Abdullah ibn-i Mübârek, *Zühd*, c.I, s.347, no:973; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.VII, s.216; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, c.IV, s.1357, no:1103; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.II, s.111, no:3199; Süyûtî, *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XIII, s.226, no:12987.

etmek mânâsı var.

"Müslümanlardan bir kimseyi ziyaret etti hastalığı için. (*Kad sâra misle'l-ferh*) Ama, kuş yavrusu gibi böyle hastalıktan erimiş, küçülmüş, ufacık kalmış, küçülmüş bir kimseyi ziyaret etti." Bir deri, bir kemik kaldı demek ki.

(*Fekàle lehû rasûlü'llàh salla'llàhu aleyhi ve sellem*) O hastaya Peygamber Efendimiz dedi ki: (*Hel ted'u'llàhe bi-şey'in ev tes'elühû iyyâhu*) "Sen Allah'a bir dua etmedin mi, bir şey istemedin mi ey mübarek?.."

(*Kàle*) Adam cevap vermiş Peygamber Efendimiz'e: (*Neam*) "Evet istedim, istemez olur muyum? (*Küntü ekùlü*) Derdim ki ben duada: (*Allàhümme mâ künte muàkıbî bihi fi'l-ahireti, feaccilhu lî fi'd-dünyâ*) 'Yâ Rabbi, beni cezalandıracağın bir şey varsa, o cezamı dünyada ver; dünyada çekeyim de ahirette çekmeyeyim!' derdim, böyle dua ederdim." dedi.

(*Fekàle lehû rasûlü'llàh salla'llàhu aleyhi ve sellem*) Bunun üzerine Peygamber Efendimiz ona dedi ki: (*Sübhàna'llàh, lâ tutîkuhû*) "Hay Allah, sübhàna'llàh, sen bunu yapamazsın, buna takat getiremezsin! Allah azabı tamamen affetmeye kàdir. 'Ahirette vereceğini dünyada ver!' demek yanlış. Allah'ın azabına dünyada da dayanılmaz, ahirette de dayanılmaz!"

(*Fehellâ kulte*) "Şöyle söylemeli değil miydin: (*Rabbenâ âtinâ fî'd-dünyâ haseneten ve fî'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'n-nâr.*) 'Yâ Rabbi bana, bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Ve bizi cehennem azabından koru!' demeli değil miydin?" dedi.

Tabii, bu tavsiyeyi o hasta yaptı, uyguladı. Bu duayı etmeye başladı. Rivayet ediliyor ki: (*Fedea'llàhe*) "Öyle dua etti o hasta, (*feşefâhu*) hastaya Allah şifayı verdi.

Bu (*fedea'llàhe*), "O hasta Allah'a bu duayla dua etti." mânâsına da gelir, "Peygamber Efendimiz, o hasta için Allah'a dua etti." mânâsına da gelir. Peygamber Efendimiz dua etmiş o anda, o da şifa bulmuştur. Müslim de rivayet etmiş bu hadis-i şerifi.

Demek ki, böylece dua etmek, hem dünyada, hem ahirette iyilik istemek uygun… Çünkü, mü'min hem dünyasını, dünyadaki hayatını kollayacak, hem de ahiretine çok büyük bir şekilde dikkat edecek.

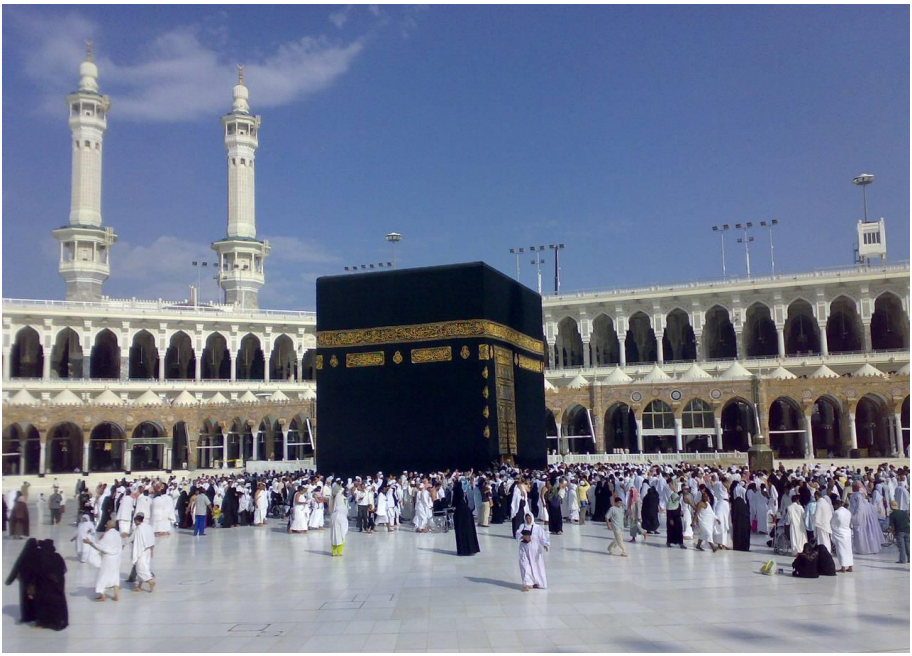

Bir hususu daha bu dua münasebetiyle hatırlatayım: Hacca gitmiş olan kardeşlerimiz hatırlarlar, tavaf ederken bu duayı ediyorlar. Nerede ediyorlar? Rükn-ü Yemânî'ye geldikleri, orayı selâmladıkları, Hacerü'l-Esved'e doğru yürümeye başladıkları zaman, bu duayı ediyorlar. Neden?.. Çünkü Peygamber SAS Efendimiz orada bu duayı okurdu, Efendimiz'in sünnetine uygun olarak yapıyorlar. Hattâ Peygamber SAS Efendimiz buyurmuş ki:[77]

مَا مَرَرْتُ عَلَى الرُّكْنِ إِلاَّ رَأَيْتُ عَلَيْهِ مَلَكًا يَقُولُ آمِينَ. فَإِذَا مَرَرْتُمْ

[77] İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VI, s.82, no:29635; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.V, s.82; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.XII, s.226, no:6677; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XII, s.398, no:34754; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XIV, s.235, no:14190.

عَلَيْهِ فَقُولُوا: رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً، وَ قِنَا عَذَابَ النَّارِ (ابن مردويه عن ابن عباس)

(*Mâ merartü ale'r-rükni illâ raeytü aleyhi meleken yekùlü âmîn. Feizâ merartüm aleyhi fekùlû: Rabbenâ âtinâ fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'n-nâr.*) "Ben ne zaman o rüknü, o köşeyi geçsem, orada bir meleğin durduğunu ve âmîn dediğini hep gördüm. Onun için, siz de Kâbe'nin etrafını dönerken, tavafta orayı geçerken, (*Rabbenâ, âtinâ fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'n-nâr*) [Yâ Rabbi, bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver; ve bizi cehennem azabından koru!] diye dua edin!" diye tavsiye etti.

Bu da 201. ayet-i kerime olmuş oluyor.

f. Çalışana Karşılığı Var

أُولَئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا، وَاللهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ (البقرة:٢٠٢)

(*Ülâike lehüm nasîbün mimmâ kesebû, va'llàhu serîu'l-hisâb.*) (Bakara, 2/202)

(*Ülâike*) "Onlar" mânâsına geliyor. "Onlar, (*lehüm nâsîbün*) işte onların nasibi vardır, (*mimmâ kesebû*) iktisab ettiklerinden, kazandıklarından bir nasibleri vardır."

Şimdi bu onlar'dan maksat, bazı müfessirlere göre hem sadece dünyayı isteyenler, hem de dünya ve ahireti beraber isteyenlerin hepsine giden bir söz, çünkü umûmî bir hüküm. "Kim neyi kesbederse, neyi isterse, neyi kazanmak isterse, neye çalışırsa..." Yâni, dünyaya çalışana Allah dünyalığı verir; dünya ve ahireti beraber isteyene de dünya ve ahiretin hayırlarını verir. Her ikisine de çalıştıklarının karşılığı vardır.

Kesbetmek, bir şeyi kazanmak demek. Yâni, çalışıp da elde etmek, iktisab etmek mânâsına geliyor. Yâni, kim neye çalışırsa, o iktisab ettiği şeyden dolayı Allah onun istediğini verir, oradan bir nasibi olur. Demek ki, dünyayı isteyenlere Allah dünyayı verecek mânâsına da geliyor.

Ya da *ülâike*'den maksat sadece güzel dua eden, hem dünya hem ahireti beraberce isteyen ise; onlara böyle yaptıklarından dolayı nasib vardır. (*Va'llàhu serîü'l-hisâb*) "Allah çok süratle hesap görücüdür, hesabı çok süratle olandır."

Şimdi tabii, kazandıkları şeyden nasibi vardır denilince, halbuki sadece dünya için isteyenlerin, 200. ayet-i kerimenin sonunda, (*Ve mâ lehû fi'l-âhireti min halàk*) diye, Ahiretten bir hazları, nasibleri olmadığı bildirilmişti. Buradan sadece güzel dua edenlerin, böyle davranışlarından dolayı güzel mükâfatlara ereceği anlatılmış oluyor diye de düşünebiliriz.

"Böyle güzel dua eden, hem dünya hem ahireti beraberce düşünüp de, ahiretin de kurtulmasını isteyene, bu davranışından dolayı nasibi vardır. Çünkü, Allah duaları kabul edicidir, süratle hesabı görücüdür, kullara dilediklerini verir." mânâsına geliyor.

Bu arada, bu 201. ayet-i kerimeyle ilgili bir rivayeti buradan nakledelim, Saîd ibn-i Cübeyr (Rh.A)'ten:[78]

جَاءَ رَجُلٌ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ ، فَقَالَ: إِنِّي أَجَرْتُ نَفْسِي مِنْ قَوْمٍ عَلَى أَنْ يَحْمِلُونِي ، وَ وَضَعْتُ لَهُمْ مِنْ أُجْرَتِي عَلَى أَنْ يَدَعُونِي أَحُجَّ مَعَهُمْ ، أَفَيُجْزِي ذَلِكَ ؟ فَقَالَ: أَنْتَ مِنَ الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ: أُولَئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ (ك . خز. عن سعيد بن جبير)

(*Câe racülün ile'bni abbâs*) "Adamlardan birisi, bir insan, bir kişi Abdullah ibn-i Abbas'a geldi." *Radıya'llàhu anhümâ*... O alim bir zât, fakih bir zât, müfessir, tefsiri çok iyi bilen bir kimse.

[78] Hàkim, *Müstedrek*, c.II, s.305, no:3099; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.IV, s.351, no:3053; Ahmed ibn-i Hanbel, *İlel*, c.III, s.168, no:4751; İbn-i Ebî Hàtim, *Tefsir*, c.II, s.49, no:1924; Saîd ibn-i Cübeyr Rh.A'ten.

(*Fekàle*) Soru sormuş, demiş ki:

(*İnnî ecertü nefsî min kavmin alâ en yahmilûnî*) "Ben bir kavimle, bir takım insanlarla beni taşımaları için anlaşma yaptım. (*Ve vada'tü lehüm min ücretî*) Ücretimden de tenzilât yaptım onlara; (*alâ en yed'ùnî ehucce meahüm*) buna mukabil, ben de onlarla beraber müsaade etsinler de hac edeyim diye, ücretten tenzilât yaptım, az versinler diye.

"Bu olur mu?" diye sordu İbn-i Abbas'a. O zaman, Abdullah ibn-i Abbas bu ayet-i kerimeyi okumuş: (*Ülâike nasîbün mimmâ kesebû...*) "Sen bu ayette anlatılan durumdasın; yâni hem maddî ücret almış olursun, hem de mânevî yönden sevabını almış olursun. Bu ayet-i kerimenin hükmü altına giriyorsun." diye bildirmiş.

g. Sayılı Günlerde Allah'ı Zikredin!

Bundan sonraki ayet-i kerimeyi de okuyuverelim, 203. ayet-i kerime, *bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

وَاذْكُرُوا اللهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ ، فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ ، وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى ، وَاتَّقُوا اللهَ وَعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (البقرة:٢٠٣)

(*Ve'zküru'llàhe fî eyyâmin ma'dûdât, femen teaccele fî yevmeyni felâ isme aleyhi, ve men teahhara felâ isme aleyhi li-meni'ttekà, ve'tteku'llàhe va'lemû enneküm ileyhi tuhşerûn*) (Bakara, 2/203)

Bu ayet-i kerime de, demin okuduklarım gibi zikretmeyi emrediyor: (*Ve'zküru'llàhe fî eyyâmin ma'dûdât*) "Sayılı günlerde Allah'ı zikrediniz!" Bu *eyyâmin ma'dûdat*, aded kelimesinden ism-i mef'ul, *ma'dûd*; *yevmin ma'dûd*, *eyyâmin ma'dûdât*, sayılı günler. Bunlar hangileridir?

Kurban Bayramı'nın birinci gününe Araplar *yevmü'n-nahr* derler, yâni kurban kesme günü. Ondan sonraki günlere *eyyâm-ı teşrîk* derler. Teşrîk, —*kef*'le değil *kaf* harfiyle— yüksek sesle

Allàhu ekber demektir, yâni sesini yükseltmek demektir. İşte bu Kurban Bayramı'nın ilk kurban kesme gününden sonraki günlere *eyyâm-ı teşrîk* derler. Yâni, yüksek sesle *Allàhu ekber* deme günleri.

Bunlar üç gündür. Bayramın birinci günü *yevmü'n-nahr* diye geçiyor. Ondan sonra üç gün daha... Kurban Bayramı dört gün diyoruz ya, dördüncü gün ikindiye kadar üç güne *eyyâm-ı ma'dûdât* denir. Bu üç gün daha ziyade hacıların tavaf da yapıp, ondan sonra Mina'da zikrettikleri zamanlar olmuş oluyor. Bir önceki, daha önceki ayet-i kerimelerde geçtiği gibi.

(*Ve'zküru'llàhe fî eyyâmin ma'dûdât*) "Bu eyyâm-ı teşrikta, yâni Kurban Bayramı'nın ikinci, üçüncü, dördüncü günlerinde Allah'ı zikrediniz."

Buradaki zikirden maksat, bazı alimlere göre Kurban Bayramı'nda namazların farzları biter bitmez, "*Allàhümme ente's-selâmü ve minke's-selâm, tebârekte yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm*" demeden tekbir getiriliyor:

اَللَّهُ أَكْبَرُ ، اَللَّهُ أَكْبَرُ . لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ . اَللَّهُ أَكْبَرُ ،

وَلِلَّهِ الْحَمْدُ.

(*Allàhu ekber, allàhu ekber... Lâ ilàhe illa'llàhu va'llàhu ekber... Allàhu ekber, ve li'llâhi'l-hamd.*) deniliyor.

Bu işte onu emrediyor. Yâni bu tekbir getirmek, Arafe Günü sabah namazından sonra başlar. Yâni daha Arafat'a çıkmadan, Mina'daki sabah namazını kılınca oradan başlar, Arafat'ta devam eder, Müzdelife'de sabah namazında devam eder. Ondan sonra Mina'daki günlerde: "*Allàhu ekber, allàhu ekber...*" diye tekbir getirilir. O günler kasdediliyor diye bildiriliyor.

Tabii birinci güne, *yevmü'n-nahr* deniliyor. Yâni, kurban kesme günü deniliyor ama, Kurban bayramının öteki, *eyyâm-ı teşrik* denilen günlerinde de kurban kesilebilir. Yâni, onlar da kesilebilecek günlerdendir.

h. Bayram Günleri Oruç Tutmayın!

Peygamber SAS Efendimiz, bu günlerde yenilip içilmesini, çünkü bu günlerin müslümanların bayramı olduğunu beyan etmiş. Buyurmuş ki:[79]

يَوْمُ عَرَفَةَ ، وَيَوْمُ النَّحْرِ ، وَأَيَّامُ التَّشْرِيقِ عِيدُنَا أَهْلَ الْإِسْلَامِ ؛

وَهِيَ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ (د. ت. ن. حم. حب. طس. ش. ق.

عن عقبة بن عامر)

(*Yevmü arafete, ve yevmü'n-nahri, ve eyyâmü't-teşrîkı ıydünâ*) "Bu günler, yâni Arafe günü, kurban kesme birinci günü, eyyâm-ı teşrîk günleri bizim, (*ehle'l-islâm*) müslümanların bayramıdır. (*Ve eyyâmü eklin ve şürbin*) Yiyip içme günleridir bu günler." Artık haccı yaptılar, Allah'a güzel ibadetler ettiler. Yeme içme günleridir.

Hattâ bunu, "Bugünler yeme içme günleridir, oruç tutmayın!" diye münâdiler çıkartıp ilân ettirmiş Peygamber Efendimiz:[80]

لَا تَصُومُوا هٰذِهِ الْأَيَّامَ ! فَإِنَّهَا أَيَّامُ أَكْلٍ ، وَشُرْبٍ ، وَذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ

---

[79] Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.735, no:2419; Tirmizî, *Sünen*, c.III, s.143, no:773; Neseî, *Sünen*, c.V, s.252, no:3004; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.152, no:17417; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.368, no:3603; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.III, s.291, no:3185; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.37, no:1764; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.III, s.196, no:13386; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.298, no:8245; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.420, no:3995; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.III, s.285; Tahàvî, *Şerhü'l-Maànî*, c.II, s.71, no:3016; Rûyânî, *Müsned*, c.I, s.236, no:200; Ukbe ibn-i Âmir RA'dan.

Câmiu'l-Ehàdîs, c.XXIV, s.303, no:27206.

[80] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.513, no:10674; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.II, s.187, no:33; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.167, no:2883; Tahàvî, *Şerhü'l-Maànî,* c.II, s.244, no:3799; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.XIV, s.277, no:7572; Dâra Kutnî, *İlel*, c.IX, s.175, no:1699; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXVII, s.347; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VIII, s.1020, no:24438; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XVI, s.205, no:16601.

وَجَلَّ (ابن جرير عن أبي هريرة)

(*Lâ tesùmû hâzihi'l-eyyâm*) "Bu günler oruç tutmayın, bu bayram günlerinde oruç tutmayın! (*Feinnehâ eyyâmü eklin, ve şürbin, ve zikru'llàhi azze celle*) Bu günler yeme, içme ve Allah'ı zikretme günleridir." buyurmuş. Senenin içinde oruç tutulmayan günlerden dördü bunlardır, biliyorsunuz.

İşte böyle Mina'da yeyip içip, Cenâb-ı Hakk'a hamd ü şükürler, umûmî olarak çeşitli zikirlerle, zikrin her türlüsüyle meşgul olmak da kasdedilmiş olabilir. Hususî olarak, namazların arkasından teşrik tekbirleri denilen, bu günlere ait tekbirleri getirmek mânâsına da alınmış. Bayramın dördüncü günü ikindiden sonra artık tekbirler kesiliyor, akşamleyin denilmiyor.

(*Femen teaccele fî yevmeyni felâ isme aleyhi*) Birinci güne ayrı isim verilmediği için, *yevmü'n-nahr* diye, ikinci ve üçüncü günler iki gün diye geçiyor. "Mina'da bu zikir günlerinde iki gün durup da, ondan sonra acele eden; acele davranıp, kalkıp, artık yerine yurduna, kasabasına, kabilesine, beldesine gitmeye kalkışan insana hiçbir günah yoktur. Onun üzerine bir günah yazılmaz." Çünkü vazifeler bitmiştir, Cenâb-ı Hak hoşnut olmuştur. Bu ibadeti böyle yapmalarıyla, buraya kadar yapmalarıyla tamamlamış oluyorlar, eksiklik kalmamış oluyor. Onların bir günahları yoktur, gidebilirler.

(*Ve men teahhara felâ isme aleyhi li-meni'ttekà*) "Amma Allah'tan korkanlar için, böyle geriye kalıp da üçüncü günü de tamamlamak, eyyâm-ı teşrîkın üçüncü günü de —bayramın dördüncü günü oluyor— Mina'da kalmak, yine şeytan taşlamak, şeytanı taşlarken yapılan dualar ve namazların arkasından yapılan tekbirler, böyle devam ederse, bir gün daha olursa; bu müttakîler için daha uygundur."

Yâni mümkünse, şartları elveriyorsa böyle yapmak daha iyi olur. Çünkü üç günlük sevap, iki günlük sevaptan elbette daha fazladır. Hem de orada biraz daha sabretmek, müttakî kulların şiârı olmuş oluyor.

i. Ahiret Haktır

(*Ve'tteku'llàh*) "Allah'tan korkun, sakının! (*Va'lemû enneküm ileyhi tuhşerûn*) Biliniz ki ey insanlar, hiç şüphe yok ki sizler ona yöneltilip, sevk edilip, götürülüp, onun huzurunda toplanacak, haşrolacaksız."

Haşrolma günü, haşr olma yerine ne diyoruz? *Yevm-i mahşer* diyoruz, mahşer günü diyoruz. Cümle evvelîn ve âhirîn, bütün insanlar, bütün sorumlular, mahşer günü Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin huzuruna gidecekler.

Tabii mahşer gününün en mühim özelliği mahkeme-i kübrâsıdır, insanların amellerinin tartılmasıdır. Sevaplarının, günahlarının alınması-verilmesidir, cezâlarının verilmesidir. İyilerin cennete sevki, kötülerin de cehenneme atılmasıdır. İnsanın bunu hiç hatırından çıkarmaması lâzım! Ahirete iman İslâm'ın en önemli, en belirgin, bâriz, şeffaf, apaçık iman esasıdır.

Bazı kimseler ahirete inanmaz. Bazıları da diyor ki:

"—Cennet de, cehennem de bu dünyada..."

Öyle şey olmaz! Bir ahiret hayatı var ahirette. "Cennet de, cehennem de bu dünyadadır." demenin hiç bir aslı, esası yok...

Şöyle bir yorum ile olursa olur: "Cennet de, cehennem de bu dünyada kazanılıyor. Güzel işler yaparsan, cenneti kazanırsın bu dünyada. Güzel işler yapmazsan, ahiretteki pişmanlık fayda vermez. Günahlarla ömür geçirirsen, ahirette cennete gidemezsin!" mânâsını söylüyorsa, eh yâni, onu da açıkça söylesin o zaman, şeffaf olsun:

"—Cennet ve cehennem haktır, vardır; ahiret vardır, haktır. (*Âmentü bi'l-âhireh*) Ahirete inandım!" desin de, ondan sonra, "Ahireti kazanmak dünyadadır." desin. Yoksa öyle lastikli konuşup da, "Ahiret yoktur, öldükten sonra dirilmek yoktur, cennet yoktur, cehennem yoktur." gibi bir kanaate geçerse, düşerse bu işin, bu lâfın ötesi; o zaman adam kâfir olur.

Ahiret var çünkü... Ahirete iman İslâm'ın, Kur'an'ın, Peygamber Efendimiz'in üzerinde durduğu en önemli iman esasıdır. Haktır, gerçektir, ahiret olacak, mahşer olacak, mahkeme-i kübrâ olacak... Ameller tartılacak... Sırat haktır; cennet, cehennem haktır. İyiler cennete gidecek, kötüler cehenneme gidecek.

(*Va'lemû*) "Biliniz ey insanlar, (*enneküm*) hiç şüphe yok ki sizler, (*ileyhi tuhşerûn*) mahşer günü onun huzuruna gideceksiniz. Oraya varmak olacak." Yoksa bu dünyada ne yaparsan yanında kâr kalır deyip, Epikürist bir felsefe ile, hedonist felsefe ile, zevk ü sefâ ile, çalıp çırpıp... Çalmak çırpmak iki mânâya; hem onun bunun malını çalıp çırpmak, hem de sazı sözü dımbırdatmak. Artık ne mânâya ise... Böyle ömür geçirenler bilsinler ki, elbette ahirette Allah-u Teàlâ'nın huzuruna çıkacaklar. Bakalım o zaman ne cevap verecekler?..

Bu dünyada bütün kötülerin cezası görülemiyor. Tabii, Cenâb-ı Hak dünyada da cezalandırır, ahirette de cezalandırır ama, bir kısmı belli olmuyor. Ama ahirette, kâfirler için ebedî azab vardır; mü'minler için ebedî nîmet ve cennet ve naîm ve safâ vardır.

Bunları hiç bir zaman hatırdan çıkartmayın! Bu ayet-i kerimenin sonu böyle işte, bunu ikaz ediyor: "Biliniz ki, hiç şüphe yok ki, sizler Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda toplanacaksınız, haşrolacaksınız!"

Allah-u Teàlâ Hazretleri bizi àrif, uyanık, gerçek müslümanlardan eylesin... Ahirete hazırlanmayı nasîb eylesin... Dünyayı gafletle geçirmemeyi nasîb eylesin... Cennetiyle, cemâliyle cümlemizi müşerref eylesin...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

07. 11. 2000 - ALMANYA

16. MÜNAFIKLARI İYİ TANIYIN!

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!

Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi, her türlü mükâfat ve ikrâmı dünyada, ahirette üzerinize olsun...

Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 204, 205, 206, 207. ayet-i kerimeleri üzerinde konuşmak istiyorum bu sefer. Önce ayet-i kerimelerin mübarek metinlerini okuyalım, eùzü besmele çekip: *Eùzü bi'llâhi mine'ş-şeytàni'r-racîm. Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللهَ

عَلٰى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ (البقرة:٢٠٤)

(*Ve mine'n-nâsi men yu'cibüke kavlühû fî'l-hayâti'd-dünyâ ve yüşhidu'llàhe alâ mâ fî kalbihî ve hüve eleddü'l-hısàm*) (Bakara, 2/204)

وَإِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَ يُهْلِكَ الْحَرْثَ

وَالنَّسْلَ ، وَاللهُ لاَ يُحِبُّ الْفَسَادَ (البقرة:٢٠٥)

(*Ve izâ tevellâ seâ fî'l-ardı li-yüfside fîhâ ve yühlike'l-harse ve'n-nesl, va'llàhu lâ yuhibbü'l-fesâd.*) (Bakara, 2/205)

وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ ،

وَ لَبِئْسَ الْمِهَادُ (البقرة:٢٠٦)

(*Ve izâ kîle lehü'ttakı'llàhe ehazethü'l-izzetü bi'l-ismi ve hasbühû cehennem, ve lebil'se'l-mihâd.*) (Bakara, 2/206)

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللهِ ، وَاللهُ

رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ (البقرة:٢٠٧)

(*Ve mine'n-nâsi men yeşrî nefsehü'btiğâe merdâti'llâh, va'llâhu raûfün bi'l-ibâd.*) (Bakara, 2/207) *Sadaka'llâhu'l-azîm.*

Allah-u Teâlâ Hazretleri, Rabbimiz bu ayet-i kerimelerde buyuruyor ki:

(*Ve mine'n-nâsi*) "İnsanlardan bazıları da vardır; bir kısım insanlar da vardır ki, (*men yü'cibüke kavlühû*) onun konuşması seni şaşırtır, seni memnun eder, sen beğenirsin. Senin beğeneceğin gibi konuşma yapar. (*Fi'l-hayâti'd-dünyâ*) Dünya hayatında, veyahut dünya hayatı konusunda söylediği sözler seni memnun eder, sen ona hayran kalırsın, şaşırırsın. Seni hayran bırakacak, şaşırtacak sözler söyler."

(*Ve yüşhidu'llâhe alâ mâ fî kalbihî*) "Ve Allah'ı da kalbindeki duyguları, düşünceleri, hisleri konusunda şahit getirir. Yâni, 'Benim kalbim temiz, niyetim iyi...' diye, yalan olarak, iyi olmadığı halde, iyiymiş gibi Allah'ı şahit getirir kalbindekilere. (*Ve hüve eleddü'l-hisâm*) Halbuki o hasımların en yamuğudur, en eğrisidir."

"Böyle güzel sözleri, seni memnun edecek sözleri söyler de; (*ve izâ tevellâ*) dönüp gittiği zaman, yahut da bir göreve, vazifenin başına veliyyü'l-emr olarak geldiği zaman, (*seâ fî'l-ardi*) yeryüzünde koşturur, gayret eder; (*li-yüfside fîhâ*) orada fesad çıkartmak, orayı berbat etmek için gayrete kalkışır. (*Ve yühlike'l-harse ve'n-nesl*) Ekinleri ve nesilleri helâk etmeye sa'yeder, gayret eder. (*Va'llâhu lâ yuhibbu'l-fesâd*) Halbuki Allah-u Teâlâ Hazretleri fitneyi, fesadı, bozgunculuğu sevmez." Ama o ona aldırmaz. Eline fırsat geçti mi, böyle işleri yapmaya çalışır.

(*Ve izâ kîle lehü'ttakı'llâhe*) "Ona bu yamuk işleri, hatalı, zararlı faaliyetleri dolayısıyla, 'Allah'tan kork!" denildiği zaman..." Demek ki, kendisini müslümanım diye gösteren bir kimse, Allah'a inanıyor gibi görünen bir kimse, 'Allah'tan kork, Allah'tan sakın, Allah'ın cezasına çarpılırsın, yapma, etme!' denildiği zaman,

(*ehazethu'l-izzeh*) izzet-i nefsi kabarır. Ululanmak, kibirlenmek kendisini tutar. (*Bi'l-ismi*) Günah ile; yâni bu nasihati dinlemez ve bir de üstelik böyle izzet-i nefsi tutar da, günahı daha da arttırır, daha da taşkınlaşır."

(*Ve hasbühû cehennem*) "İşte onun hasbı cehennemdir. Yâni, cehennem ona tam uygundur, yeter, tam uygun düşer. Cehenneme gidecek. (*Ve lebi'se'l-mihâd.*) Cehennem ne kötü bir kalınma yeri, yaslanma, yatma yeridir." Yâni, herkesin bir yeri yurdu oluyor, içine giriyor barınıyor yatıyor, uyuyor, dinleniyor; ama cehennem ne kadar kötü bir yerdir gerçekten...

Bu tipler münafık... Hem müslüman gibi görünüyor, karşı tarafı kandırmak istercesine, güzel sözler söylüyor. Hem de arkasından çok kötü şeyler yapıyor, bozgunculuk yapıyor, zararlı işler yapıyor.

(*Ve mine'n-nâsi*) "Ama bunun karşısında, buna mukabil, insanlardan öyle kimseler de vardır ki, (*men yeşrî nefsehû*) nefsini, kendisini satın alır; (*ibtiğâe merdàti'llâh*) Allah'ın rızasını kazanmak için, kazanmayı sağlamak maksadıyla kendisini satın alır."

Yâni birisine para verir, pul verir, mal verir, mülk verir de, kendisini tehlikeden, haramdan, günahtan çeker, sıyırır. O adamların elinden kendisini kurtarır. Satın almak bu mânâya.

(V*a'llàhu raûfun bi'l-ibâd.*) "Allah-u Teàlâ Hazretleri böyle kullarına karşı çok şefkatli, re'fetli ve merhametlidir."

a. Münafıkların Güzel Konuşması

Bu ayet-i kerimelerden birinci bölükteki ayetler, yâni: "İnsanların bir kısmı vardır ki onun konuşması, dünya hayatı konusundaki konuşması seni şaşırtır, seni memnun eder, hayretlere sevk eder. 'Allah Allah, bak sen, neler söylüyor, ne güzel söylüyor!' gibi. Ama, Allah şahidimdir, yemin ederim ki, filan da dediği halde, aslında iyi olmayan insanlardır bunlar."

Süddî (Rh.A)'in ifadesine göre, bu ayet-i kerime el-Ahnes ibn-i Şerîk es-Sakafî hakkında inmiş. Sakafî, Benî Sakif kabilesinden olduğunu gösteriyor. Bu Benî Sakif de Mekke'nin, Arafat'ın ötesinde, dağlarda yaşayan kabile. Taif ve çevresi de onların

elindeymiş. Nerelere kadar uzanıyorsa arazileri, oralı bir kimse...

Ahnes, *hı* harfi ve *sin* ile. *Şerik* de *kaf* harfiyle. El-Ahnes ibn-i Şerîk isimli bu münafık şahıs, Peygamber SAS'e gelmiş ve "Ben müslüman oldum!" demiş; içinden müslüman olmadığı halde, içi kâfir, dışı mü'min... Ve güzel sözler söylemiş. Yâni bir müslümanın söyleyeceği, mü'min insanın söyleyeceği sözleri söylemiş. Ama içi mü'min değil, içinde maksadı başka.

Sonra da rivayetlere göre bu Zühreoğulları'yla da arasında antlaşma olan bir adammış. Sonra, "Ben müslümanları seviyorum, mü'minim..." vs. diye yeminler etmiş. Ama Peygamber Efendimiz'in yanından çıkınca, giderken müslümanların arazilerine uğramış, ekinlerini yakmış, hayvanlarını öldürmüş. Gaddar, zalim, haydut bir kimse... Bunun hakkında inmiştir. Bu sözleri söyleyip, bu işleri yapan el-Ahnes ibn-i Şerîk es-Sakafî hakkında inmiştir deniliyor.

Bazıları, "Bütün münafıklar hakkındadır. Münafıklardan böyle sözler söyleyen, böyle hareket eden birileri hakkındadır." demiş. İbn-i Abbas RA böyle söylemiş. Demek ki, Ahnes'ten başka münafıklar hakkında olmuş oluyor.

Bazıları da, "Bütün münafıklar içindir." demiş. Doğru... Ayet-i kerimenin bir kişi hakkında inmiş olması, ayetteki hükmün, bilginin umumî olmasına mânî değildir. Bütün münâfıkların durumu budur.

Münafıklar da iki zümredir. Burada onu da beyan edelim. Münafıklıktan sahabe-i kiram çok korkarlardı. Yâni içi başka, dışı başka olmaktan. Biraz kendilerinde bir kusur gördükleri zaman, Rasûlüllah Efendimiz'e üzüntü içinde gelirlerdi:

"—Ben münafık mı oluyorum yâ Rasûlallah? Şöyle şöyle oluyor." diye telaşlanırlardı.

Meselâ, gelip derlerdi ki Peygamber Efendimiz'e:

"—Yâ Rasûlallah! Senin yanındayken böyle çok güzel duygular yaşıyoruz, kendimizden geçiyoruz, çok tertemiz duygular tadıyoruz, zevklere dalıyoruz. Ama senin yanından ayrıldıktan sonra, çoluk çocuğumuzun yanına gittikten sonra, dünya sevgisi etrafımızı kaplıyor. Acaba biz münafık mıyız? Acaba tam iyi müslüman değil miyiz?.." diye böyle korkarlardı. Onun için, münafıklığı biraz açıklamam lâzım:

Münafıklığın iki çeşidi vardır: Biri imandaki münâfıklık; yâni mü'min görünüp, aslında içi kâfir olmak. Kalbinden kâfir, inanmamış ama, dışından mü'min görünüyor. Bunu neden yapar?.. Ya casusluk için yapar; gelir, müslümanların arasına girer, "Ben müslümanım!" der, kendisi kâfir. Orada işini yürütmek için, menfaatini sağlamak için veya zararı verecek vakti kollamak için mü'minim der, içi tamamen kâfir.

Bir de mü'minlerden de, amel ve icraatı imanına uymayan işler yaptığı zaman, onlar da münafık durumuna düşer. O zaman amelde münafıklık oluyor. Tabii kâfir olan, içi kâfir olan münâfığın durumu daha ağır. Onun için, ayet-i kerimede onlar hakkında buyruluyor ki:

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ (النساء:١٤٥)

(*İnne'l-münâfikîne fi'd-derki'l-esfeli mine'n-nâr*) "Hiç şüphe yok ki, böyle münâfıklar cehennemin en derin, aşağı tabakasında, en azabı şiddetli yerindedirler ve kendilerine hiç bir yardımcı bulamayacaklardır ahirette... Şefaatçi, kurtarıcı olmayacak, orada azabı korkunç şekilde çekeceklerdir." (Nisâ, 4/145) diye bildiriliyor.

Ama öteki amelde münafıklığa gelince... Tabii insan bazen böyle, insanoğlunun yapmaması gereken bazı şeyleri, bir müslümanın yapmaması gereken şeyleri yapıyor, kanıyor, aldanıyor. Kime kanıyor?.. Bir kere, kandırıcıların en ustası olan şeytan insanları kandırıyor. Herkesin bir yanından geliyor, aklını çeliyor günaha bulaştırıyor. Ondan sonra da karşısına geçip, aldattım şunu deyip seviniyor, gülüyor. Karıyı kocayı birbirleriyle kavga ettirir. Mü'mine ibadeti, taati terk ettirir, harama bulaştırır... vs.

Münafıklar hakkında Peygamber Efendimiz'in hadis-i şerifi var, tarifleri var, pek çok hadis-i şerifler var:[81]

---

[81] Buhârî, *Sahîh*, c.I, s.21, no:33; Müslim, *Sahîh*, c.I, s.78, no:59; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.19, no:2631; Neseî, *Sünen*, c.VIII, s.116, no:5021; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.357, no:8670; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XI, s.406, no:6533;

آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلاَثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ (خ. م. ت. ن. حم. عن أبي هريرة)

(*Âyetü'l-münâfikı selâsün*) Münafığın alâmeti üçtür:

1. (*İzâ haddese kezebe*) Konuştuğu zaman, yalan söyler.

2. (*Ve izâ vaade ahlafe*) Vaad ettiği zaman, vaadinden döner.

3. (*Ve ize'tümine hàne*) Kendisine güvenildiği zaman, bir şey emanet olunduğu zaman emanete hıyanet eder." Veyahut, (*Ve izâ àhede hàne*) "Ahd ü peyman ettiği zaman, antlaşma yaptığı zaman, ahdini bozar." gibi tarifler var.

b. İslâm Düşmanlarının Çalışmaları

Tabii o mü'min olmayan insan, dikkat edilirse yamuk gidişinden, tavrından durumu belli olur. Böyle münafıklar dünyanın her yerinde, her zaman olmuştur. Böyle tatlı sözler söylerler. İnandırmak için karşısındaki insanın değerlerini düşünürler, neyi beğeneceğini bilirler, onu söylerler. Bu devirde bunlar çok... Çünkü müslümanları parçalamak isteyenler çok. İslâm'ı yeryüzünden silmek isteyenler çok. Hatta öyle hevesliler var ki, "Artık dünya üzerinde İslâm kalmasın; tamamen silelim de, sadece kendi dinimiz hàkim olsun!" diye çalışıyorlar.

Biraz da onlar kuvvetlendiler. Biz darbe üzerine darbe yedik. Devletlerimiz parçalandı, birliklerimiz parçalandı. Bazı İslâm ülkeleri sömürge oldu. Geçtiğimiz 20. Yüzyıl çok acı olaylarla karşılaştık. Balkanları kaybettik, Afrika'daki ülkeleri kaybettik... İtalyanlar bir yere saldırdı, Fransızlar öteki yere saldırdı, Ruslar kuzeyden saldırdı. Balkan ülkeleri, Sırplar vs. derken, müslümanlar birbirleriyle yardımlaşamadılar, birlik beraberlik

---

Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.426, no:8315; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.IV, s.206, no:4803; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.85, no:11240; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.329, no:11127; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.I, s.35; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.III, s.280; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XIV, s.59; İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.II, s.88, no:1237; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.I, s.167, no:842; *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.19, no:22.

gösteremediler. İçeride de istenen sağlamlığı sağlayamadılar. Çok sıkıntılar çekti müslümanlar.

Bundan sonra da artık, özellikle eğitim öğretim ve zihniyet bakımından akıllarını çelmeye çalıştılar müslümanların. "Bunlar bir daha toparlanıp da, eski satvet ve şevketlerine ulaşmasınlar!" diye, pür dikkat çalışıyorlar.

Bakın, benim şimdi çok dikkatimi çekiyor olay: Almanya bir takım olaylara girişti. Bu maceraların sonunda İngiltere'yle, Fransa'yla, öteki ülkelerle büyük savaş yaptı, 2. Dünya Harbi. Dünya üzerinde kapıştılar. Rommel Afrika'ya çıkartma yapmıştı, oralarda savaşlar oldu. Atlas Okyanusu'nda gemiler batırdılar, çeşitli savaşlar oldu. İngiltere'ye çıkarma yapmak istediler. Sonunda Amerikalılar yardıma geldi İngiltere-Fransa tarafına... Almanlara bomba yağdırdılar, her tarafı yıktılar, dirençlerini kırdılar. Rusya da doğudan saldırdı.

Sonunda Almanya'yı yendiler, böldüler. Berlin dört bölgeye ayrıldı, araya bir duvar çekildi. Doğu Almanya Rusların nüfuzu altında kaldı. Almanlar böyle bir maceranın sonunda, fena halde yenilerek ve çok kayıplara uğrayarak, kendilerinin eskiden sahip oldukları toprakları da kaybederek, kötü bir duruma düştüler.

Ama yılmadılar ve ye'se düşmediler, ümitsizliğe düşmediler. Çalışmalarını devam ettirdiler, ettirdiler, sonunda ülkelerinin doğu kısmını kurtardılar. Doğu Almanya ile Batı Almanya, ikisi birleşti. Berlin'i kurtardılar. Mütefekkirleri, onların ülkeleri için düşünen siyasileri bununla da yetinmediler. Bir kısmı bunların papazdı. Meselâ Konrad Adenaur papaz, Helmut Kohl papaz. Bunlar kilisenin papazları, siyasete girmiş insanlar. Yeniden Almanya'yı kurtardıktan başka, "Avrupa devletlerinin arasında ihtilafa, kavgaya lüzum yoktur!" diyerek, onları toparladılar ve Avrupa Birliği'ni kurdular. Halbuki, kavgayı kendileri çıkartmışlardı İkinci Cihan Harbi'nde.

Ve kocaman bir birlik haline geldiler. Amerika'yla rekabet edebilmek için, Rusya'yla rekabet edebilmek için, muazzam hamleler yaptılar. Şimdi Almanya'dan bir insan, bir kimlikle İspanya'ya kadar gidebiliyor, her tarafı gezebiliyor Avrupa'da. Yâni, çok büyük gelişmeler sağladılar. Adetâ, tarihteki büyük imparatorluklarını yeniden kurmak istiyor gibiler.

Hatta, başka milletleri de o kadar özendiriyorlar ki, onlar da onların birliğine girmek istiyor, "Onlarla beraber olalım!" diye müracaat ediyorlar. Türkiye de işte Avrupa Birliği'ne gireceğim diye uğraşıyor. Onlar da diyorlar ki:

"—Kıbrıs'ı verirseniz olur, şunu yaparsanız olur, bunu yaparsanız olur…"

Taviz koparmaya çalışıyorlar.

Ama bizim mütefekkirlerimiz, bizim siyasilerimiz bunları hiç düşünmemiş. Elden çıkan topraklardan sadece Kıbrıs'ın kuzeyi, Kuzey Kıbrıs diye biraz kurtarılabilmiş. Öbür taraflar... Balkanlar'da ne kadar katliamlar oldu, Boşnak kardeşlerimizden hepimiz gördük işte, geçtiğimiz yıllarda... Makedonya'da, Bulgaristan'da ne kadar zulümler yaptılar, ne kadar müslümanları öldürdüler. Biz herhangi bir şey yapamadık. Arnavutluğa yardım edemedik, Kosova'ya yardım edemedik, ellerinden tutamadık, kalkındıramadık.

Libya bizimle birleşmek istiyordu. Libya'yla bile birleşemedik. Yâni o temâyülü anlayamadık. Kral İdris es-Sünûsî, zaten İstiklâl Harbi'nde bizim cephemizde bizimle beraber çarpışmış insanlar; İtalyanları def ettikten sonra Türkiye'yle birleşmek istiyorlardı. Türkiye bu işlerden habersiz veya haberi olduğu halde siyasiler suçlu; haberi varsa daha suçlu... Libya'yı alabilirdik, Libya'yla birleşebilirdik. Çünkü, Kral İdris es-Sünûsî bu niyeti taşıyordu. Olmadı, Kazzafi onu devirdi. Ondan sonra, kendi milletinin de canına okudu.

Halbuki biz oralarda Trablusgarb'da ve sâirede nice savaşlar yapmıştık. Eski topraklarımızdan bir kısmını, Almanya'nın Doğu Almanya'yı aldığı gibi almış olacaktık.

Menderes zamanında, Irak'ın alınması gibi bir durum biraz belirir gibi oldu, Bağdat Paktı filân diye. Muhalifler, düşmanlar meseleyi anladıkları için, ihtilaller yaptılar. Hükümeti devirdiler, krallarını öldürdüler, diktatörler başa geçti. Irak'ı birleşmekten vaz geçirdiler.

Yoksa biz basiretli siyaset gütseydik, Irak'la birleşebilecektik.

Daha başka komşularla, eskiden bizim olan yerlerle birleşmemiz mümkün olurdu.

Bunları, bilmiyorum benden önce başkası söyledi mi?.. Hiç bunlar düşünülmüyor, bunlara göre çalışılmıyor.

Bu Kafkasya'da olaylar çıktığı zaman, ben harita aradım, doğru düzgün bir haritamız yok... Kafkas halklarıyla ilişkin bir çalışma yok... Adını ilk defa duyduğumuz kabilelerin yerlerini son savaşlarda anladık. Osetya diye bir yer varmış, Acaristan varmış, Çerkezistan varmış, Çeçenistan varmış filan diye yeni yeni anlıyoruz. Onlara ne yardım etmişiz, ne takip etmişiz, ne ilgi göstermişiz...

Oradan gelenler de, kendi ülkelerine gereken yardımı yapmamışlar. Halbuki çoğu orduya girmişlerdi, general rütbesine kadar bile çıkmışlardı. Biliyorum bir kısmının ismini...

Hasılı hepimiz suçluyuz. Yâni, Türkiye'nin şu andaki yaşayanları veyahut yaşlıları diyelim, herkes suçlu... Çünkü daha eski kaybettiğimiz toprakların acısını bile unutmuşuz, onlara ağlamayı bile unutmuşuz. Halbuki Bavyera'ya kadar topraklar bizimdi, Budapeşte'ye kadar bizimdi. İşte böyle şeyler olmuş.

Bunları niçin anlatıyorum, sözün başına dönelim: "Bizi bu halde bile bırakmak istemeyip parçalamak isteyenler var!" diye söylüyorum, yâni münafıklar var diye söylüyorum. Ve bu münafıklar tabii ilk önce ilgi toplamak için ve taraftar kazanmak için, sizin hoşunuza gidecek en tatlı sözleri söylerler. Siz neye inanıyorsanız, neyi seviyorsanız, onu öne sürerler. Ama sonradan bakarsınız ki, sizi böyle bağladıktan sonra, paketledikten sonra hiç istemediğiniz noktaya götürmüşler.

Onun için, "Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini okurken, zamane münafıklarını da tanıyın ve ona göre aklınızı başınıza toplayın!" diye, birazcık böyle acı acı bazı şeyleri beyan etmek istiyorum. "*Dost acı söyler, düşman güldürür*."

Maalesef, ben biraz da bazı insanlara çok kırgınım. Çünkü, böyle münafıkların münafıkça sözlerini anlamıyorlar, hemen gevşeyip onlara meylediveriyorlar, kanıveriyorlar. Çok yanlış...

Halbuki, Peygamber Efendimiz:

"—Gerçek mü'min aldanmaz." buyuruyor.

Bir defa aldansa ikinci defa aldanmaz. Yâni bir mü'min, bir yılan kendisini bir delikten bir defa soksa, ikinci defa artık orada tedbir alır. Ama Türkiye'de ve diğer İslâm ülkelerinde olaylar daima aynı, aynı filimler çevriliyor, aynı oyunlar oynanıyor, aynı zararlar veriliyor. Halk hâlâ dostunu düşmanını anlayamamış oluyor. Demek ki münafıkları teşhiste kusur var. Yâni münafıkları anlayamama var. Bu da imandaki kusurdan kaynaklanıyor. Allah-u Teàlâ Hazretleri basiret ihsan eylesin...

c. Münafıkların Yalan Söylemesi

Şimdi bu adam böyle tatlı sözler söyleyip, bir de ne yapıyor: (*Yüşhidu'llàhe alâ mâ fî kalbihi*) "Kalbindekilere de Allah'ı şahit getiriyor." "Bak benim kalbim çok temiz, va'llàhi, Allah biliyor ki, Allah çok iyi bilir ki..." gibi böyle yeminle veya tatlı laflarla böyle söylüyorlar. Onlara hiç kanmamak lâzım! Çünkü o onu kullanıyor.

Münâfikùn Sûresi'nin başındaki ayet de çok çok ibretlidir bizim için. Buyuruyor ki Cenâb-ı Hak Münâfikùn Sûresi'nin 1. ayet-i kerimesinde, *bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahim:*

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ ، وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ (المنافقون:١)

(*İzâ câeke'l-münâfikùne kàlû neşhedü inneke lerasûlü'llàh*) "Ey Rasûlüm, sana münafıklar geldikleri zaman derler ki: Şehadet ederiz ki sen Allah'ın rasûlüsün!" Tamam güzel söz söylüyorlar, mü'minin söylemesi gereken sözü söylüyorlar, müslüman olmuş gibi görünüyorlar.

Allah-u Teàlâ Hazretleri onların yalancı olduğunu biliyor ama, "Onlar yalancı!" dese, o zaman birileri de sanacak ki, (*enneke le rasûlü'llàh*) sözü yanlış. Onun için, Allah-u Teàlâ Hazretleri buyuruyor ki:

(*Va'llàhu ya'lemü inneke lerasûlüh*) "Allah biliyor ki, sen onun elçisisin! Evet, elbette o öyle ama, (*Va'llàhu yeşhedü inne'l-münâfikîne lekâzibûn*) Allah da şehadet eder ki, münafıklar yalancıların ta kendileridir." (Münâfikùn, 63/1)

Yâni, istihza ediyor Cenâb-ı Hak onlarla. Müslümanların bunları anlaması lâzım, bilmesi lâzım!.. Alâmetleri de Rasûlüllah tarafından söylenmiş, bunlara kanmaması lâzım!

Kur'an-ı Kerim ayetlerinin kıraat farkları oluyor, farklı rivayetler oluyor ya, bu (*yüşhidu'llàhe alâ mâ fî kalbihî*) kısmı için, (*yüşhedu'llàhu alâ mâ fî kalbihî*) diye de kıraat var. O zaman mânâ şöyle oluyor:

"Onlar dünya hayatı konusunda böyle tatlı tatlı laflar söylerler ama, Allah onların kalplerinde ne kadar kötü fikirler taşıdıklarını görüyor, biliyor. Allah şahit olduğu halde, böyle tatlı tatlı sözler söylerler. Yâni, bu büyük bir cür'et oluyor. Allah'ın kalplerinden geçenleri gördüğünü, bildiğini bildikleri halde bu sahtekârlığa devam ediyorlar.

Çok büyük bir şey tabii. İsyan çok korkunç bir şey... Allah'ın her şeyi gördüğünü, bildiğini düşündüğü halde, böyle şeyler yapmak çok fena.

Bu (*fi'l-hayâti'd-dünyâ*), yâni dünya hayatı konusunda, dünya hayatı hakkındaki sözleri. Tabii bu ne mânâya geliyor: Onlar belki dünya hayırları, menfaatleri, faydaları konusunda vaadlerde bulunuyorlar, "Böyle yapacağız, şöyle yapacağız..." filan diyorlar. Ahiretle ilgili bir şey değil de, bu yaşamla ilgili belki böyle kandırıcı sözler söylüyorlar.

Bu zamanın münafıkları da, etrafına adam toplamak için, yine dünya menfaati de sağlarlar. Hatta ben duydum ki, bazı misyonerler kandırmak istedikleri kimselere maaş bağlıyorlarmış: "Ayda sana şu kadar, 400 mark, 500 mark vereceğiz, sen bizim toplantılarımıza gel!" diyorlarmış. 500 marka tenezzül eden onların toplantılarına gidiyor.

Bir gidiyor, iki gidiyor... Onlar da tabii gelen insanı nasıl yakalayıp, nasıl kullanacaklarını çok iyi bildiklerinden:

"—Haydi bakalım şu vazifeyi yap!.. Haydi git, sen de şunu yap!.. Haydi git bakalım, üç tane Türk'ü daha getir; getirmezsen parayı vermeyiz!" diyorlar.

Böylece bizim kendi evlatlarımızı kendimiz aleyhine, dinimiz aleyhine kullanıyorlar. Kimseden de ses çıkmıyor.

Benim en çok hayret ettiğim şeylerden birisi de, bu konularda

geçenlerde gazeteden, mecmualardan bazı haberler okudum. İşçi Partisi'nden bazı kimseler ve onların yayınlarının yazarları, İzmir'de bazı toplantılara katılmışlar; bunları onlar yayınlıyorlar. Tabii onlar esas itibariyle İşçi Partisi... Asıl dinci olduğunu söyleyen partilerin, bu işleri ortaya koyması lazım! Onlar bir şey demiyorlar. Ne günlere kaldık ey gàzi hünkâr!.. İnsan hayretler içinde kalıyor.

(*Ve hüve eleddü'l-hısàm*) "Bu lafı söyleyen, tatlı lafı söyleyen insan, hasımların en yamuğudur." *Eled, ledid* kelimesinin çoğuludur. *Lüd*, bunun ism-i tafdilidir. Bunun da çoğulu *lüdd* gelir, dalı şeddeli olarak, yamuk demek... Yâni, hasımların en eğri büğrüsü, en yamuğu.

Münafığın en büyük vasfı budur, yamukluktur. Yâni her kılığa girer, her tarafa yamulur. Dosdoğru kâfir olsa anlarsın, direk gibidir, görürsün. Ama münafık böyle her kılığa girip yamulduğu için, kıvrıldığı için, kıvırttığı için anlaşılması zordur.

Edebiyatçılardan birisi onun için demiş ki:

"—Pirincin içindeki siyah taştan korkma!"

"—Neden?.."

"—Pirinç beyazdır, taş da siyah; hemen görürsün, ayıklarsın. Ama mermer parçasıysa, beyazsa, pirinç gibiyse; o zaman hapı yutarsın. Ağzına kaşığı attığın zaman, çiğnediğin zaman mermer parçası iki dişin arasına geldi mi, ne kadar fena olur taş çiğnemek. Sözü söylerken bile insan bir fena oluyor.

Münafık da böyledir işte. Yâni beyaz pirincin arasında beyaz taş parçası, mermer parçası gibidir. Aslında düşmanların en yamuğu olduğu halde, böyle tatlı tatlı laflar söyler. Bir de Allah'ı sözlerine şahit getirir. Yalancılıklarına şahit getirir. Ekseriyetin kıraatine göre mânâ bu.

Ama öteki kıraate göre: "Allah onun kalbindeki yamuk fikirlerin nasıl yamuk olduğunu gördüğü halde, onu düşünmez de, böyle işler yapar, tatlı sözler söyler, kandırmaya çalışır." mânâsına.

(*Ve izâ tevellâ*) *Tevellâ* iki mânâya geliyor. Birincisi; *vellâ müdbiren,* arkasını dönüp gitmek mânâsına geliyor. Yâni, senin yanında bulunduktan sonra, ayrılıp gidiyor. Senin yanında tatlı

tatlı konuşuyor, ondan sonra ayrılıp gidiyor ya, arkasını dönüp gitti. Dönüp gittiği zaman mânâsına gelir *tevellâ*.

İkinci mânâsı da; *tevellî*, bir işin başına velî olmak, *veliyyü'l-emr* olmak mânâsına. (*Ve izâ tevellâ*) "Bir işin başına geçtiği zaman, yâni bir işte yönetici durumuna geldiği zaman; (*seà fi'l-ardı*) o zaman, yeryüzünde gayret gösterir..." Yâni *seà-yes'à,* gayret göstermek ve koşuşturmak mânâsına. Bu maddi olarak hızla koşuşturmak mânâsına da gelir. Ama mânevî olarak benzetme yoluyla, kötülükleri yapmak için, çok böyle gayret sarf etmek mânâsına da gelir.

Koşuşturur. Niçin?.. (*Li-yüfside fîhâ*) "Yeryüzünü fesada uğratmak için koşuşturur." Fesada uğratmak ne demek, bozmak demek... *Kevn*, olmak, yapmak demek; *fesad*, olan şeyin bozulması demek. Meselâ; çocuk küçük küçük oyuncak parçalarını bir araya getiriyor, bir ev yapıyor. Öteki yaramaz çocuk da geliyor, bir vuruyor, darmadağın dağıtıyor. İşte yapmak ve bozmak... *Fesad*, bozmak demek. *Efsede-yüfsidü* de o mânâya.

(*Li-yüfside fîhâ*) "Yeryüzünde bozgunculuk yapmak için yapar bu koşuşturmayı; eline fırsat geçince veya dönüp gidince..."

(*Ve yühlike'l-hars*) *Ehleke-yüklikü;* helâk etmek demek, yok etmek demek. Neyi yok ediyor?.. (*El-hars*) "Ekini, mezruatı, ziraat olarak yere dikilmiş, emek sarf edilerek, bunlar büyüsün de yiyelim diye ekilmiş ekinleri; (*ve'n-nesl*) ve nesilleri helâk ediyor." *Hars* bitkilerin sonucudur, bitkilerdir. *Nesil* de hayvanlar, yâni canlılar içindir, hayvanât içindir. İnsanlar için de, başkaları için de...

Bu adam ne yapmış, bu münafık —eğer El-Ahnes İbn-i Şerîk kasdediliyorsa— ne yapmış?.. Peygamber Efendimiz'e tatlı tatlı, "Ben müslüman oldum!" diye güzel güzel sözler söyledikten sonra, vaadlerde bulunduktan sonra, giderken ekinleri yakmış, harmanları yakmış. İşte *hars* bu… Ondan sonra koyunları, develeri öldürmüş, istifade edilmez hale getirmiş, kırmış, geçirmiş... *Ve'n-nesl* de bu.

Münafık, eline fırsat geçti mi, böyle her türlü zararı yapar. Onun için mü'minlerin ihlâslıların çok dikkat etmesi lâzım! Münafıkları iyi tanıması lâzım! Ve münafıkları tanıdıktan sonra

da göz açtırmaması lâzım, fırsat vermemesi lâzım!

Öyle fırsatlar veriyorlar, öyle işlerin başına getiriyorlar ki; hortumlayıp bitiriyor. Her türlü zararı yapıyor. Öyle zararlar veriyorlar ki, milleti birbirine kırdırıyor. Getiriyorsunuz bir hayırlı iş yapsın diye bir şeyin başına; bir düzen kuruyor, bir oyun oynuyor, iki tarafı birbirine kırdırıyor. Türkiye'de yıllarca gençler birbirleriyle nasıl çarpıştılar. Birileri bu işi yaptı, becerdi. Sokaklarda tabancalar, ölenler, kalanlar... Nice insanlar öldü. Okullarda camlar, çerçeveler, nasıl zararlar oldu...

Onun için, ne yapmamız lâzım? Her yerde, her zaman ihlâslı insanları iş başına getirmemiz lâzım! İhlâslı insanlara görev vermek lâzım! Ötekileri de zarar vermesin diye, pür dikkat göz hapsi altına alıp, dikkat etmek lâzım!

(*Va'llàhu lâ yühibbü'l-fesâd*) "Halbuki Allah bozgunculuğu sevmez. Cenâb-ı Hak zararı, fesadı, bozgunculuğu, öldürmeyi, üzmeyi, kırmayı, vurmayı sevmez." İslâm'ın fikri budur. Allah-u Teàlâ Hazretleri İslâm dinini insanlara, beş ana hususu korumak için göndermiştir. Dinin özeti budur: Nesli korumak için, malı korumak için, imanı korumak için, canı korumak için... Bir şey daha vardı, onu her zaman hatırıma tam getiremiyorum: [Aklı korumak.] İslâm'ın ana gayeleri bunlar.

Bir kimsenin canına kıyılmak, eğer bir başkasının canına kıydıysa, kısastan dolayıdır. Ya da harbe darbe kalktıysa, onu engellemek içindir. İslâm sulhu esas alır, selâmeti esas alır. İnsanları tatlılıkla iknâyı esas alır.

Ama başkaları hiç öyle yapmıyorlar. Hatta bir de kurnazlık yapıyorlar, müslümanları saldırgan ve bozguncu, savaşçı gibi gösterip, savaşçılığı asıl dünyanın her yerinde kendileri yapıyorlar. Yüzyıllardır bunu görüyoruz. Emperyalizmin en büyük oyunlarından birisi budur. Buyurun Rusya'ya bakın, buyurun dünyanın her yerine saldırıp müstemleke edinen, müstemlekeci devletlerin yaptıklarına bakın!..

Fransa'nın Cezayir'deki nüfusun üçte birini kırdığını duyduysanız, tabii ne kadar üzülmüşsünüzdür. İlk defa duyduysanız, ne kadar hayret edeceksiniz. Bir ahalinin üçte birini kırmak... Korkunç! Korkunç rakamlar!.. Cezayir tarihini

okuyuverin, açın elinizdeki umûmî kitaplara, tarih kitaplarına, geçtiğimiz yakın zamanın yakın tarihini anlatan kitaplara bakın, göreceksiniz.

Hâlâ da öyle. "Şimdi Cezayir'de devlet güçleriyle, kökten dinci güçler çarpışıyor..." diyorlar. Hepsi masal, hepsi dış görünüş... Aslında emperyalizm, devlet gücü vasıtasıyla halkı kırmaya devam ediyor. Yâni geçtiğimiz asırda kırdığı yetmiyormuş gibi, hâlâ devam ediyor.

Libya'ya da girdikleri zaman İtalyanlar, o Libyalı kardeşlerimizin yıllarca yaptıkları ziraatları, yetiştirdikleri ağaçları, vahaları, bahçeleri yaktılar, yıktılar... Libya'nın ahâlisini de aynı şekilde kırdılar, geçirdiler...

Ama lâfa gelince Avrupalılar medenî, Avrupalılar sulhçu filân gibi... Bu da işin bir başka aldatmacası, bir başka çirkin tarafı…

Haçlı orduları Antakya'ya girdiği zaman, Kudüs'e girdiği zaman kadınları ve çocukları nasıl öldürdüklerini tarih yazıyor. Çocuk etini yediklerini kendi papazları kitaplarında,

hatıralarında yazıyor.

Biz de tarihi hiç okumamış bile olsak, gazete okumak kâfi, televizyona bakmak kâfi, Boşnakların ne kadar zulme uğradığını, Çeçenlerin ne kadar ezildiğini her zaman görüyoruz. Her gün haberlerde bunları görmemiz mümkün. Daha bilmediğimiz nice nice zulümler oluyor, Allah biliyor. Allah bizlere uyanıklık versin...

d. Münafıkların Cezası Cehennemdir

Münafık, "Ben mü'minim, müslümanım, İslâm'a geldim, imana geldim, müslüman oldum." dediği için; o biraz yamuk iş yaptığı zaman, etrafındakiler ne yaparlar? Nasihat ederler: "Niye böyle yapıyorsun?" derler, şaşırırlar veya düzeltmek için nasihat vazifelerini yaparlar.

(*Ve izâ kîle lehû*) "Böyle bu yamuk adama düşman tatlı sözler söylüyor ama fırsat buldu mu yakıp yıkıyor, öldürüyor. Buna (*ittekı'llàh*) 'Allah'tan kork yâhu!' denildiği zaman, (*ehazethü'l-izzetü*) kibirlenmeye tutulur. 'Allah'tan kork!' deyince sinirleniyor, nefsi kabarıyor. (*Bi'l-ismi*) Günahkârlığı daha da kendisini sarıyor, böyle daha beter günah olacak işler yapıyor." Yâni nasihati dinlemek, kabul etmek tarafına hiç yanaşmıyor. Hıncından dolayı nasihat karşısında da nefsi kabarıyor ve daha yeni günahlara giriyor.

(*Fehasbühû cehennem*) "Buna ancak cehennem çâredir. Cehennem buna ceza olarak yeter. Oraya gittiği zaman, görür gününü." mânâsına geliyor.

Hasb, kâfidir, yeter mânâsına geliyor. Meselâ, (*Hasbüna'llàh*) ne demek?.. "Allah bize kâfidir, yeter." demek. Bu (*hasbühû cehennem*) ne demek?.. "Cehennem ona ceza olarak kâfidir; onun yaptığı bu münafıklıkları, kâfirlikleri burnundan getirmek için kâfidir."

(*Hasbiya'llàh*) ne demek?.. "Allah bana yeter." demek.

Cehennem, Allah'ın azab yurdunun, yerinin ismidir. Bu Arapça'da *ceheme* maddesinden gelmiştir deniliyor. Sert ve çirkin ve olmak mânâsına. Orası da sert cezaların ve her türlü çirkin, pis kokular, irinler ve sâire olan bir yer olduğundan, cehennem

kelimesi *cehm* kökünden gelmiştir deniliyor.

Bir de bu kökten *cehman* kelimesi var. *Cehman* da, dibi görünmez derin kuyu demek. Cehennemde tabii Gayyâ kuyusu filân var. Böyle derin azab vâdileri var. Oralardan böyle isimlendirilmiş olabilir.

"Dışardan gelmiş, Arapça'ya girmiş bir kelimedir" diyenler de var. Hattâ aslı *cehennam*'mış diyorlar. Tabii Arap diyarına böyle yabancı kelime nereden gelir?.. Daha önce oralarda, çevrede yaşamış eski medeniyetlerden gelir. Arapların yukarısında Bâbilliler vardı, Asurlular vardı. Kuzeybatılarında Mısırlılar vardı. Habeşistan vardı aşağılarında. Bunlar tabii eski medeniyetler...

Cenâb-ı Hak, hiç bir ümmeti peygambersiz bırakmamıştır. Tabii onlara da peygamber göndermiştir, onlar da aynı hakikatleri söylemiştir. Orada da cehennem kelimesi geçmiş olabilir. Onun için, Araplara da oradan gelmiş olabilir, fark etmez.

Nitekim, *firdevs* kelimesi, batı dillerinde de var *paradayz* diye, —*paradise* yazılıyor— Fransızca'da, Almanca'da, İngilizce'de var... Neden? Çünkü Hazret-i İsâ da söylemiş, daha önce Hazret-i Mûsa da söylemiş: "Cennetlerden birisinin adı Firdevs'tir." diye. Onun için bu bilgiyi onlar da biliyorlar. Bizim Peygamberimiz'e de inen ayetlerde de, onun için Firdevs kelimesi geçmiş.

Hàsılı, cehennem Allah'ın azab yurdu, ahirette kâfirleri içine atıp da yakacağı azab yeri. Büyüklüğü ne kadar?.. Tariflere sığmaz derecede korkunç ve büyük bir varlık, mekân.

Aslında ayet-i kerimelerde buyruluyor ki:

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ

(الإسرا: ٤٤)

(*Ve in min şey'in illâ yüsebbihu bi-hamdihî*) "Allah'ı zikretmeyen, onu hamd ile tesbih etmeyen hiç bir şey yoktur. (*Ve lâkin lâ tefkahûne tesbîhahüm*) Fakat, siz onların tesbihini anlayamazsınız." (İsrâ, 17/44) Her varlığın kendine göre bir zikri,

tesbihi, hareketi var.

Cehennemin de öyle bir şahsiyeti var, kişiliği var. Meselâ, cehenneme kâfirler atıldıkça, Kur'an-ı Kerim'de beyan ediliyor ki, daha ilerdeki ayetlerde gelecek:

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِن مَّزِيدٍ (ق:٣٠)

(*Yevme nekùlü li-cehennem*) "Allah-u Teàlâ Hazretleri cehenneme: (*Heli'mtele'ti*) 'Kâfirlerin hepsi atıldı. Doldun mu ey cehennem?' diye soracak.

(*Ve tekùlü*) O da Allah-u Teàlâ Hazretleri'ne diyecek ki: (*Hel min mezîd*) 'Var mı yâ Rabbi daha fazla kâfir, onları da gönder, onlara da iştahım var. Onları da alırım, onları da yakarım, yutarım!' diye cevap verecek."(Kaf, 50/30) Böyle bir korkunç yer.

Peygamber-i Zîşânımız, Mi'rac'da Allah-u Teàlâ Hazretleri'nden, cehennemi de kendisine göstermesini istedi de, onun kapakları açıldı ve Peygamber Efendimiz cehennemde azab görenleri ve sâireyi gördü. Ama hemen kapattırdı, çünkü seyri dahi son derece korkunç.

Allah-u Teàlâ Hazretleri cümlemizi cehennemden korusun... Evlâtlarımızı, çocuklarımızı, kardeşlerimizi, arkadaşlarımızı, komşularımızı, milletimizi, ümmetimizi, bütün insanları cehennemden korusun...

Bütün insanlar cehenneme düşmez de cennete giderse, hepsine cennette yer var! Yâni cennette de, cehennemde de yer darlığı, yer sıkıntısı yok... Yeter ki, insanlar akıllarını başlarına toplasınlar, cennette gidecek işler yapsınlar. Cennette yer var, izdiham bahis konusu değil.

Cennete en sonuncu olarak gidecek insanın bile mükâfatı, bu yeryüzü ve bu gökler kadar geniş bir yerin kendisine verilmesi... Ve o sanacak ki, en büyük mükâfat kendisine verildi. Mülkünün, sahip olduğu cennetteki mekânların bir ucundan, öbür ucuna gide gide bitmeyecek kadar geniş mekânları olacak.

Allah bizi cennetliklerden eylesin, cehenneme düşürmesin... Sıratı yıldırım gibi geçenlerden eylesin... Ama işte kâfirler, münafıklar, böyle imansızlar belâlarını orada bulacaklar.

Cehennem onlara ceza olarak yeter.

(*Ve le-bi'se'l-mihâd*) Buradaki *le* te'kid içindir, muhakkak ki mânâsına. Kelime asıl *bi'se*dir. *Bi'se*, ne kadar fenâ mânâsına zem kelimesi. *Ni'me*, ne kadar güzel demek; onun zıddı *bi'se*, ne kadar fena demek. (*Bi'se'l-mihâd*) "Ne fenâ mihâddır."

Mihâd da, *mehd* kelimesiyle ilgili. Çocuğun kaldığı, yatırıldığı yere *mehd* diyoruz, beşik demek. *Mihâd* da, insanların gidip böyle kaldığı, yattığı yer mânâsına. "Cehennem ne kötü bir kalacak yerdir, ne kötü bir yataktır."

Hani deniliyor ki: "Falanca hayduda filânca kişiler evlerinde yataklık etmişler." Yâni, onu barındırmışlar manasına. Yâni yatak sözüyle ilgili, ama barınak filân manasına, gidip tıkılacağı hapishane, zindan gibi düşünebilir.

e. Nefsini Satın Alan Kimse

Bu üç ayet-i kerime münafıklar, yâni imanda münafıklığı olup, kalbinden kâfir olup, öyle yaşayıp, ölenler hakkında... Bunlara mukabil, 207. ayet-i kerime de, iyi insanların zikrini anlatan, halini anlatan bir ayet-i kerime:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللهِ ، وَاللهُ

رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ (البقرة:٢٠٧)

(*Ve mine'n-nâsi men yeşrî nefsehü'btiğâe merdâti'llâh, va'llâhu raûfün bi'l-ibâd.*) (Bakara, 2/207)

(*Ve mine'n-nâs*) "Buna mukabil insanlardan öyleleri vardır ki, (*men*) o kimse (*yeşrî*) satın alır (*nefsehû*) kendi nefsini." Niçin satın alır, kimden satın alır? bir kere diyelim önce. Kendisini yakalamak isteyen, tutmak isteyen, bırakmamak isteyen kimselerden kendisini satın alır. Niçin? (*İbtiğâe merdâti'llâh*) "Allah'ın rızasını elde etmek için alır, kendini tutmak isteyenlerden satın alır. (*Va'llâhu raûfun bi'l-ibâd*) Allah böyle mü'min kullarına çok merhametlidir."

Deniliyor ki:

"—Bu ayet-i kerime, Suheyb ibn-i Sinan er-Rûmî hakkında

nâzil olmuştur." Bir rivayet böyle...

Başka bir rivayet, Hazret-i Ali hakkında nazil olmuş olduğunu söylüyor. Diğer bir rivayette de, "İyiliği emreden, kötülüğü men eden bir kişi hakkında inmiştir." deniliyor. Yâni, şahsiyetin kim olduğu belirtilmeden böyle rivayetler var.

Suheyb ibn-i Sinân'ın, RA, hâlini okuyalım, anlatalım:

Suheyb ibn-i Sinan köle olarak Mekke'de bulunuyordu. Yakalamışlar, getirmişler, orada yaşıyordu. Çok hünerliydi, becerikliydi. Orada yaşadığı sırada kılıç filân yaparak, Mekkelilerin bilmediği işleri becererek, alnının teriyle para kazanmış, mal mülk sahibi olmuştu. Böylece kendisini de böyle boyunduruktan, kölelikten kurtarmıştı.

Bu zât müslüman oldu. Peygamber Efendimiz Medine'ye hicret ettikten sonra Medine-i Münevvere'ye o da hicret etmek istedi. Onun hicret edeceğini anlayınca, müşrikler, Mekke'nin kâfirleri dediler ki:

"—Suheyb, sen buraya yokluk içinde geldin. Hiç bir şeyin yokken, burada mal mülk sahibi oldun. Sen şimdi böyle malını mülkünü alıp da gitmek istiyorsun. Biz seni bırakır mıyız?.. Mümkün mü, kesinlikle bırakmayız!.." dediler.

Onun üzerine Suheyb dedi ki:

"—Pekiyi, ben malımı, mülkümü size bıraksam, o zaman Medine'ye hicret etmeme müsaade eder misiniz?.."

Bazı rivayetlerde de demiş ki:

"—Ben ihtiyar bir adamım, benim düşmanlığımdan bir şey olmaz. Ne olacak; ihtiyarım, savaşamam, bir şey yapmam. Ben verdiğim sözden dönmek istemiyorum, mü'min oldum bir kere... Malım mülküm çok, onları size bırakayım. Bırakın gideyim!" demiş.

Onlar da gitmesine razı olmuşlar.

Bazıları razı olmuş ama, tarih kitaplarında yazılıyor ki, Medine-i Münevvere'ye giderken Mekke'den çıktığı sırada Suheyb-i Rûmî Hazretleri'nin arkasına gene Mekke'nin bazı eşkiyası takılmış. Suheyb-i Rûmî dönmüş bakmış ki, birileri kendisini takip ediyor. Atından, devesinden, neyse bineğinden inmiş ve okunu önüne koymuş. Yâni, oklarını koyduğu torbaya *kinâne*

derler Araplar, ok kuburu diyorlar. Okları koyup da arkasına astıkları ok torbası diyelim. Bir siperin arkasına çekilmiş ve ok torbasını da önüne koymuş. Kendisini takip eden, engellemek isteyen o Kureyşlilere demiş ki:

"—Bakın, biliyorsunuz ki sizin en iyi ok atanınızım!.."

Nişancıymış ve çok güzel ok atarmış. Oku atmakta iki şey var. Bir, oku çok kuvvetli çekip ileriye kadar atmak, uzun menzile, mesafeye atmak... Bir de, attığı zaman vurmak... Herhalde Suheyb-i Rûmî Hazretleri böyle demircilik filân yaptığından — çekiç, balyoz savuran insanların pazuları ne kadar kuvvetli olur bilirsiniz— anlaşılan böyle zayıf, nahif bir insan değildi. Demek ki, uzağa atıyordu. Bir de çok iyi nişancıymış.

"—Bakın, benim bu hâlimi biliyorsunuz. Ben bu ok torbamdaki okların hepsini tam isabetle atıp da, sizden o kadar insan öldürmeden, bunlar bitmeden teslim olmam. Ayrıca oklarım bittikten sonra da kılıcımı çekerim, kılıcım elimde kırılıncaya kadar sizinle çarpışırım... Ne istiyorsunuz?.." demiş.

Demişler ki:

"—Sen malını mülkünü aldın, gidiyorsun!"

Demek ki, yanına aldığı biraz para pul bir şeyler vardı. Onlar da belki, aldığını bildikleri için arkasına düştüler. O da torbayı savurmuş. Dönmüş gitmişler.

Şimdi, işin bir başka ilginç tarafını size naklederek sohbetimi tamamlamak istiyorum: Suheyb böyle pazarlık yapıp da Medine'ye doğru yola çıktığı zaman, daha yoldayken, Medine'ye gelmeden, bu ayet-i kerime inmiş. Peygamber SAS Efendimiz, bu ayet-i kerimeyi ashabına okumuş:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللهِ ، وَاللهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ (البقرة:٢٠٧)

(*Ve mine'n-nâsi men yeşrî nefsehü'btiğâe merdâti'llâh, va'llâhu raûfün bi'l-ibâd.*) (Bakara, 2/207)

Bakın, çok önemli, tarih bunu böyle yazıyor. Peygamber Efendimiz'in nübüvvetinin nişanelerinden, peygamber olduğunun

delillerinden... Daha Suheyb gelmedi. Herhangi bir bilgi getiren kimse gelmeden, bu ayet-i kerimeyi okumuş ve demiş ki:

"—Suheyb kazandı. Suheyb kazandı. Yâni imanını kurtarmak için malını verdi, Allah'ın Rasûlünün emrettiği hicret etme vazifesini yerine getirdi."

Çünkü o zaman mü'minlerin Peygamber Efendimiz'in etrafında toplanması, hicret etmesi gerekliydi. O hicret etmeyenler sorumlu oluyorlardı ve onlar hakkında ayet-i kerimeler var, önümüzdeki sohbetlerde gelecek. Şu anda da fazla uzamasın diye, onları bahis konusu etmek istemiyorum. Hicret etmeyenlerin cezaya çarpılacağı da bildiriliyordu. Onun için fırsatını bulan hicret ediyordu. Hatta hasta haliyle hicrete kalkışıp da, yarı yolda ölenler bile vardı. Ama Rasûlüllah emretti diye gidiyorlardı, "Ben hastayım..." diye duraksamıyorlardı.

Bu ayet-i kerime indi. Hazret-i Ömer, Ebû Bekr-i Sıddîk gibi zât-ı muhteremler, bu ayet-i kerimenin Suheyb hakkında indiğini öğrenince, Medine'nin Mekke tarafına çıktılar, gözetlemeğe başladılar ve Suheyb Hazretleri'ne dediler ki:

"—Alışverişin mübarek olsun, kazançlı olsun!" mânâsına, (*Rabiha'l-bey'u*) demişler.

Yâni bu harre tarafında… Medine-i Münevvere'nin etrafında develerin yürüyemediği kayaların böyle eğri büğrü, sivri sivri, develerin ayaklarını, insanların ayaklarını kestiği kısımlar var; oraya *harre* deniliyor. Volkanik arazi, yürümek mümkün değil. Vasıta da geçemez yâni. Onlar tabii olarak koruyordu Medine'yi.

O harrede, Mekke'den gelen yolun ağzında karşıladılar onu Ömer ibnü'l-Hattab ve diğer mü'minler;

رَبِحَ الْبَيْعُ !

(*Rabiha'l-bey'*) "Alışveriş kârlı oldu, alışveriş kârlı olsun!" dediler.

O da demiş ki cevap olarak, Arapça bilinsin diye ibareyi söylüyorum, böyle denilince ne denilecek? Yâni, "Alışverişiniz kârlı olsun, mübarek olsun!" demişler.

فَقَالَ: وَ أَنْتُمْ ، فَلاَ أَخْسَرَ اللهُ تِجَارَتَكُمْ ، وَمَا ذَاكَ ؟

(*Fekàle: Ve entüm*) “Sizin de mübarek olsun!” demiş, (*Felâ ahsara’llàhu ticârateküm*) “Ticaretinizi sizin de ziyana uğratmasın ama, (*ve mâ zâke*) ne oluyor?” demiş.

Yâni bilmiyor meseleyi. Süheyb-i Rûmî yoldan yeni geliyor. Onlar, “Ticaretin hayırlı olsun, kârlı olsun, mübarek olsun, maşallah, kârlı oldu!..” filân diye karşılıyorlar.

“—İyi tamam, sizin de ticaretiniz kârlı olsun, Allah size de kâr versin ama; neden?” diye sormuş.

Bilmiyor meseleyi. O zaman demişler ki:

“—Senin hakkında ayet-i kerime indirdi Allah-u Teàlâ Hazretleri: ‘Böyle insanlardan bazıları var ki kendi nefsini Allah’ın rızasını kazanmak için düşmanlardan satın alıyor.’ diye.”

Suheyb-i Rûmî, “Paramı vereyim de, beni salıverin!” demişti ya; “İşte o mübarek olsun!” dediler, kutladılar.

Peygamber Efendimiz SAS, Medine'ye gelirken Suheyb'in başına gelen bu mücadele ve çekişmeye muttalî olunca, iki defa:[82]

رَبِحَ الْبَيْعُ صُهَيْبٌ ! رَبِحَ الْبَيْعُ صُهَيْبٌ !

(*Rabiha'l-bey'u suheybün, rabiha'l-bey'u suheybün*) "Alışveriş kârlı oldu Suheyb!.. Alışveriş kârlı oldu Suheyb!" demişti.

"—E nasıl kazandı, nasıl kâr etti? Paracıklarının hepsi gitti, malları Mekke'de kaldı. En son, torbasına aldığı parayı da verdi. Parasız, pulsuz Medine'ye geldi..."

Olsun, (*Rabiha suheybün*) "Suheyb kâr etti." Kârı ortada. Çünkü bakın, asırlar sonra hâlâ nâmı yürüyor. Allah şefaatine erdirsin... Ahiretini kazandı. Hakkında ayet indi, Allah razı oldu, Rasûlüllah râzı oldu. Bundan büyük kâr mı olur?..

Ama dünya malı geride kaldı. Malı mülkü insana Allah veriyor. Yâni Allah yolunda fedâ olan malın, kat kat fazlasını Allah gene verir. Vermese de insan fakir yaşasa bile, ahireti kazandığı zaman en büyük zenginliği kazanmış oluyor aziz ve muhterem kardeşlerim!

Allah-u Teàlâ Hazretleri görüyorsunuz mü'minleri mükâfatlandırıyor, hareketlerini mükâfatsız bırakmıyor, bol bol nimetler, mükâfatlar ihsan ediyor.

(*İbtiğàe merdàti'llâh*) *İbtiğà*, bir şeyi kazanmak, istemek mânâsına Arapça'da. Dükkâna girdiğin zaman, dükkâncı sana Arapça'da sorar:

"—(*Mâ tebğà*) Ne istiyorsun?"

Bu *tebğà* fiilinin iftial bâbı, istemek, talep etmek manasına.

(*İbtiğâe merdàti'llâh*) *Merdàt* da *radiye-yerdà*'dan masdar-ı mîmîdir, yâni o da masdardır. Razı olmak mânâsına, rıdà

---

[82] Hàkim, *Müstedrek*, c.III, s.450, no:5700; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.VIII, s.31, no:7296; Heysemî, *Müsnedü'l-Hàris*, c.II, s.693, no:679; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.I, s.151; İbn-i Esîr, *Üsdü'l-Gàbe*, c.I, s.526; İbn-i Abdi'l-Ber, *el-İstîàb*, c.I, s.219; İbn-i Hacer, *el-İsàbe*, c.III, s.450, no:4108; İbn-i Sa'd, Tabakàt, c.III, s.228; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.XXIV, s.227; Suheyb-i Rûmî RA'dan.

Mecmaü'z-Zevâid, c.VI, s.75, no:9915; *Kenzü'l-Ummâl*, c.II, s.372, no:4279.

manasına, rıdan mânâsına ama, masdar-ı mîmîdir. (*İbtiğâe merdàti'llâh*) "Allah'ın hoşnut olmasını elde etmek için, nefsini satın alanlar da vardır insanlardan..."

Nasıl satın aldı?.. "Mallarımı veriyorum, her şeyimi veriyorum; beni serbest bırakın!" dedi, Rasûlüllah'a kavuştu. Hicret etti, hicret vazifesini yapmış oldu. Rasûlüllah'ın rızasını, sevgisini kazanmış oldu. Allah'ın rızasına erdi.

(*Va'llàhu raûfun bi'l-ibâd*) "Allah-u Teàlâ Hazretleri kullarına Raûf'tur." *Raûf* ne demek? Re'fetli, yumuşak kalpli, seven, şefkatli mânâsına gelir. Kullarına ama hepsine değil; mü'min kullarına... Zalimleri, kâfirleri cezalandırıyor. Buradaki *el-ibâd*, (*ibâdihi'l-mü'minîn*) "Mü'min kulları" mânâsına, "Mü'min kullarına karşı çok sevgili, şefkatli ve merhametlidir." demek.

Bu tabii büyük bir müjdedir. "Kim böyle Allah'ın rızasını kazanmak için fedâkârlık yaparsa, Allah da şefkatinden, merhametinden ona kat kat mükâfatlar verir." denmiş oluyor.

Rabbimiz cümlemizi münafıkları tanıyan, münafıklara aldanmayan, Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmak için her türlü varlığını, müktesebatını icabında feda etmekten çekinmeyen, Rabbinin rızasını kazanan kullarından eylesin...

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler, *es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..*

14. 11. 2000 - ALMANYA

17. TOPLUCA İSLÂM'A GİRİN!

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!

Allah'ın her türlü ikramı, ihsânı, şu mübarek Ramazan'da hepinizin ve sevdiklerinizin üzerinize olsun... Cenâb-ı Hak cümlenizi iki cihanın hayırlarına erdirsin... İki cihanda cümlenizi aziz ve bahtiyar eylesin...

Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 208, 209 ve 210. ayetleri üzerinde konuşma yapmak istiyorum. Önce mübarek metinleri okuyalım. *Eùzü bi'llâhi mine'ş-şeytàni'r-racîm. Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً ، وَلاَ تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ

الشَّيْطَانِ ، إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ (البقرة:٢٠٨)

(*Yâ eyyühe'llezîne âmenü'dhulû fi's-silmi kâffeh, ve lâ tettebiù hutuvâti'ş-şeytàn, innehû leküm adüvvün mübîn.*) (Bakara, 2/208)

فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَاجَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللهَ عَزِيزٌ

حَكِيمٌ (البقرة:٢٠٩)

(*Fein zeleltüm min ba'di mâ câetkümü'l-beyyinâtü fa'lemû enna'llàhe azîzün hakîm.*) (Bakara, 2/209)

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلاَّ أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلاَئِكَةُ

وَقُضِيَ الْأَمْرُ ، وَ إِلَى اللهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ (البقرة:٢١٠)

(*Hel yenzurûne illâ en ye'tiyehümu'llàhu fî zulelin mine'l-*

gamâmi ve'l-melâiketü ve kudıye'l-emr, ve ila'llàhi türceu'l-ümûr.) (Bakara, 2/210) *Sadaka'llàhu'l-azîm*.

Birinci ayet-i kerime mü'minlere hitapla başlıyor:

(*Yâ eyyühe'llezîne âmenû*) "Ey o iman etmiş olan kullar, ey iman edenler! (*Üdhulû fi's-silmi kâffeh*) Topluca, hep birden selâmete, İslâm'a, Allah'a itaate girin! (*Ve lâ tettebiù hutuvâti'ş-şeytàn*) Şeytanın adımlarını izleyip, adım uydurup, onun adımlarına tâbî olmayın! (*İnnehû leküm adüvvün mübîn*.) Hiç şüphe yok ki, o şeytan sizin için apaçık bir düşmandır." (Bakara, 2/208)

(*Fein zeleltüm min ba'di mâ câetkümü'l-beyyinât*) "Size Allah tarafından beyyineler, apaçık deliller, ayetler geldikten sonra ayak kayar saparsanız; (*fa'lemû enna'llàhe azîzün hakîm*) biliniz ki Allah-u Teàlâ Hazretleri Azîz'dir, Hakîm'dir, sonsuz izzet ve hikmet sahibidir." (Bakara, 2/209)

(*Hel yenzurûne illâ en ye'tiyehümu'llàhu fî zulelin mine'l-gamâmi ve'l-melâiketü*) "Onlar Allah'ın bulutlardan örtüler içinde ve meleklerin gelmesinden başka bir şeye mi bakıyorlar. (*Ve kudıye'l-emr*) İş bitmiş olduktan sonra, Allah'ın ince bulutlardan örtüler içinde gelmesinden ve meleklerin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar? (*Ve ila'llàhi türceu'l-ümûr*.) Bütün işler Cenâb-ı Hakk'a döndürülür." (Bakara, 2/210)

a. Topluca İslâm'a Tam Girin!

Birinci ayet-i kerimede, (*Yâ eyyühe'llezîne âmenû*) "Ey iman edenler! (*Üdhulû fi's-silmi kâffeten*) Topluca, hep birden, topluca silme girin!" buyruluyor. Bu ayet-i kerime yahudilerden ve diğer milletlerden başka inançlara bağlı olup da, Peygamber Efendimiz'in zamanında İslâm'ı öğrenince müslüman olanları hakkında inmiştir. Meselâ İkrime (Rh.A):

"—Abdullah ibn-i Selâm ve Esed ibn-i Ubeyd, Salebe ve diğer bazı kimseler hakkında inmiştir." diyor.

Onlar Peygamber SAS Efendimiz'e:

"—Şu cumartesi gününün ahkâmına uymaya ve Tevrat'ın hükümlerini geceleyin uygulamaya müsaade eder misin yâ Rasûlallah?" demişler.

Yâni, iman etmişler, mü'minler, Rasûlüllah'a tâbî olmuşlar, İslâm'ı kabul etmişler ama, İslâm da "Mûsâ AS Allah'ın peygamberidir. Tevrat da hak kitaptır." dediği için, "Yahudilere emredilen cumartesi günü çalışmama yasağına uyalım mı? Geceleyin Tevrat'a bildirilen bazı icraatı yapalım mı?" diye sormuşlar. Bu ayet-i kerime onlar hakkında inmiş.

"—Ey iman edenler, ey İslâm'a girenler! (*Üdhulû fi's-silmi kâffeten*) İslâm'a, imana tam girin!"

Silm veya *selm*, iki şekilde kıraati de var; *selâmet* demek, o kökten geliyor. *İslâm* da, Cenâb-ı Hakk'a insanın kendisini teslim etmesi demek ya, o kelime ile ilgili. Yâni murad, "İslâm'a tam girin, Cenâb-ı Hakk'a tam teslim olun! Emirleri tam tutun, Allah'a tam itaat edin! Bir kısmını öbür taraftan yapalım diye, eski şeriatlara tabi olmak tarzında değil de, tamamen girin! Öbür tarafı tamamen bırakın, buraya tamâmen bağlanın! Çünkü yenisi eskiyi silmiş, nesh etmiş oluyor."

Onlar hakkındadır diye rivayeti var kitapların. *Kâffeten* sözü de, hepimizin bildiği bir kelime, Türkçe'de de kullanılıyor. Topluca, hep beraber, hepsi birden mânâsına geliyor.

Bu iki anlama geliyor burada; ikisinden birisi veya her ikisi kasdediliyor. Birinci açıklamaya göre, buradaki *kâffeten, üdhulû* emri verilen mü'minlerin hepsinden hal oluyor. "Ey müslümanlar! Silme, itaate, İslâm'a, Allah'a tabi olmaya kâffeten, hepiniz girin! Ey müslümanlar bütününüz, hepiniz İslâm'a sımsıkı yapışın!.. Hep beraber, topluca İslâm'ı çok güzel uygulayın!" denmiş oluyor.

Bir açıklama şekli de; kâffeten, silimle ilgili bir kelime oluyor:

"—İslâm'ın her hükmüne uyun! Bazısına uyup bazısına uymamak, bir kısmını bırakıp bir kısmını uygulamak tarzında değil de, yarım yamalak değil de; bazı kısımlarını yapmak, bazı kısımlarını yapmamak tarzında değil de; ahkâmı bir bütün olarak uygulayın! Allah'ın emirlerini, yasaklarını, şeriatın ahkâmını tam olarak, bütünüyle uygulayın!" denmiş oluyor.

Her zaman, "İslâm bölünme kabul etmez!" diyorduk ya konuşmalarımızda; yarım yamalak müslümanlık olmaz. "Kökten dinci olmasın!" filân diye, kökten dinciliği sanki kötü bir şeymiş gibi Avrupalılar söylüyorlar. Bizimkiler de kökten dinciliği, bir

zararlı cereyan gibi telakkî ediyorlar. Halbuki kökten dinci ne demek?.. Dinin köküne sımsıkı sarılıp, toptan Allah'ın emirlerini tam uygulamak demek. İşte burada aynen öylece buyrulmuş oluyor.

Bir kısmını yapıp bir kısmını yapmamak, yarım bırakmak makbul bir şey değil. İnsan askerliği yapacaksa, askerliği güzel yapmalı!.. Bir marangoz işi yapacaksa, onu yarım bırakmamalı!.. Bir boyacı, sıvacı başladığı işi bitirmeli!.. Nafile bir namaz bile başlandığı zaman, tamamlanması gerekiyor, yarım bırakmak uygun olmuyor.

"—Bu kadar da müslümanlık olmaz!.."

Nasıl olacak?.. Müslüman Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin emrettiği şeyi elbette yapacak; yasakladığı her şeyden de elbette bütünüyle kaçınacak. Bunların bazısını yapıp bazısını yapmamak, Allah'ın bazı emirlerini tutmamak, asi olmak demektir.

"—Şunları şunları da yapıver canım, 20. Yüzyıl'dayız!.."

Onları da Allah yasaklamışsa, yasak olan şeyleri yapmak, Allah'a karşı gelmek, isyan demek olur. Bunlar İslâm'ı bilmeyenlerin, ya da yapılan işin dürüst, tam yapılması kuralını hayatında uygulamayan, yarım yamalak insanların sözleridir.

İnsan hangi işi alırsa, başarmalı, tam güzel yapmalı, takdirname almalı, aferin denilecek tam notu almalı; her şeyi tam yapmalı, eksik bırakmamalı!..

Burada da işte, "Bütün ahkâmıyla, her şeyiyle İslâm'a girin!" buyruluyor. Öyle, "Gece Tevrat'ı uygulayalım, cumartesi günü cumartesi yasağına uyalım..." gibi şeyler uygun görülmüyor.

Cumartesi yasağı o zaman vardı ama, zamanın değişmesiyle yeni şeriat, yâni İslâm gelince, artık Cenâb-ı Hak cuma gününü tavsiye buyurmuş. Cuma namazına gelirken alışverişi bırakmayı tavsiye buyurmuş. Başka günleri serbest bırakmış. Tekrar oraya dönüp eskiyi uygulamaya çalışmak gibi şeylerin, isteklerin, düşüncelerin uygun olmadığını; Allah'ın emirlerini tuttukları zaman gönüllerinin hoş olmasını, bundan dolayı içlerine herhangi bir kuşku gelmemesini, Allah-u Teàlâ Hazretleri burada beyan etmiş oluyor.

"—Ey müslümanlar, hepiniz birden İslâm'ın bütün ahkâmına

uyun!" diye açıklasak, o da uygun olur.

b. Şeytanın Adımlarına Uymayın!

(*Ve lâ tettebiù hutuvâti'ş-şeytàn*) "Böyle yapıp, şeytanın adımlarına ittibâ etmeyin! Yâni, şeytanın izinden gitmeyin, adım adım onu takip etmeyin!"

Hutve ve *hatve*, adım demek; çoğulu *hutà* ve *hutuvât* gelir. Şeytanın adımları... Burada şeytanın adımları sözünden şu sezinleniyor ki, şeytan insanı doğrudan doğruya, birden kandıramazsa, saptıramazsa, adım adım, yavaş yavaş, kademe kademe saptırır, aldatır;

"—Bu kadarcıkta mahzur yoktur." der, bir kusuru işlettirir.

Ondan sonra,

"—Şunu da yapıver, bu da azıcık bir şey..." der, bir kusur daha yaptırır.

Böylece derece derece, ana istikametten saptıra saptıra, bazan 90 derece yan tarafa saptırır. Bazen de 180 derece saptırır, geriye döndürür.

Demek ki, şeytanın toptan kandırması da olabilir:

إِذْ قَالَ لِلْإِنسَانِ ا كْفُرْ ، فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِئٌ مِنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ (الحشر:١٦)

(*İz kàle li'l-insani'kfur*) "Şeytan insanoğluna 'Kâfir ol!' diye teşvikte bulunur, oyunları hazırlar, küfre düşürür, inancından koparır. (*Felemmâ kefera*) Kâfir olduğu zaman da, (*kàle innî berîün minke*) 'Benim seninle hiç ilişkim yok! Ben senden berîyim, ben senden uzağım. Sen kendin yaptın. (*İnnî ehàfu'llàhe rabbe'l-àlemîn*) Ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.' der." (Haşr, 59/16) İnsanı kendi yaptığıyla açıkta cascavlak bırakır.

Tabii, onun öyle demesinden, Allah onu affedecek değil.

فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا (الحشر:١٧)

(*Fekàne àkıbetehümâ ennehümâ fi'n-nâri hàlideyni fîhâ*) [Nihayet ikisinin de sonu, içinde ebedî kalacakları ateş olacaktır.] (Haşr, 59/17) Kandıran şeytan da, kandırılan insan da cehenneme gider, cezasını çeker.

Burada (*Ve lâ tettebiù hutuvâti'ş-şeytàn*) "Şeytanın adımlarına tâbî olmayınız! Adım adım izinden gitmeyiniz! Saptırmasına karşı uyanık olunuz, kanmayınız! mânâsı var.

Şimdi tabii, ayetin sebeb-i nüzûlü üzerinden düşünecek olursak, İslâm'a gelmiş, "Sen hak peygambersin! Allah'ın gönderdiği Mûsâ AS gibi, İsâ AS gibi Allah'ın seçtiği görevli peygamberisin yâ Rasûlallah!" demiş, inanmış. Allah-u Teàlâ Hazretleri Kur'an'ı indiriyor, ahkâmını indiriyor. Peygamber Efendimiz de namazı nasıl kılacağımızı, zekâtı nasıl vereceğimizi, haccı nasıl yapacağımızı, Allah'ın emirlerini nasıl tutacağımızı, yasaklardan nasıl kaçacağımızı güzel, çok mükemmel, çok ölçülü, çok dengeli bir şekilde öğretiyor. Aşırı gidenleri durduruyor. Meselâ:

"—Ben hiç kadınlarla evlenmeyeceğim!.. Ben gece hiç uyumayacağım!.. Ben hiç gündüzleri yemek yemeyeceğim, hep oruç tutacağım, hep ibadet edeceğim!.. Hiç evlenmeden ibadetle ömür geçireceğim!.." diyenleri durduruyor Peygamber Efendimiz.

"—Yok öyle değil. Ben sizin Allah'tan en çok korkanınızım, bana uyun!" diye, her şeyi bildiriyor.

Böyle bildirip dururken, eski kitaplardan, eski şeriatlardan öğrendikleri, hafızalarında kalan, örf ve adet olarak veya ibadet ve tâat olarak hatırlarında kalan şeyleri yapmağa kalkışmak, tabii şeytanın küçük bir çelmelemesi, küçük bir saptırmağa çalışması oluyor.

"—Cumartesi çalışmasak, Tevrat'ın şu hükmünü de tutsak, bu hükmünü de tutsak..."

Tevrat'ı indiren Allah, şimdi Kur'an-ı Kerim'i indirdi. Yeni hüküm eski hükmü kaldırır.

Askerlikte de, bir komutan bir emir gönderse:

"—Birliğinizi alın, şu tarafa doğru 10 kilometre ileriye gidin!.."

Tamam, gitmeğe başlar aşağıdaki birlikler. Ama birden yeni bir emir gelse:

"—Oraya gitmeyin, sol tarafa doğru gidin!"

Şimdi ikinci emir gelince artık, "On kilometre ileri gidin!" demişti diye, öbür tarafa gidilmez. Neden?.. Bir bildiği var. Genelkurmay böyle umûmî olarak olayları yukarıdan inceliyor, haberleri alıyor. Ne yapması gerektiğine göre birliklerine emir veriyor.

Cenâb-ı Hak Teàlâ Hazretleri de, her devirde, insanların yaşadığı her yere haberci, peygamber, münzir, korkutucu, uyarıcı mübarek sàlih kulları gönderdiğini bildiriyor. Hiç bir toplumu ikazsız, irşadsız bırakmamış Rabbimiz, Erhamü'r-râhimîn Mevlâmız. Tabii her toplumun haline, şânına, bölgeye göre, insanların bilgi seviyesine göre hükümler göndermiş.

Tabii, Adem AS zamanındaki ahkâm ile, Nuh AS'ın zamanındaki ahkâm; İbrâhim AS'ın zamanındaki ahkâm ile, İsâ AS'ın zamanındaki ahkâm değişik olabiliyor. Ama imanın ana esasları, Allah-u Teàlâ'nın kullarından istediği ibadetler hep aynen kalıyor. Nitekim, bugünlerde oruç tutuyoruz meselâ;

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمْ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ

مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (البقرة:١٨٣)

(*Yâ eyyühe'llezîne âmenû kütibe aleykümü's-sıyâmü kemâ kütibe ale'llezîne min kabliküm lealleküm tettekùn.*) "Ey iman edenler! Sizden önceki ümmetlere oruç yazıldığı, farz kılındığı gibi size de farz kılındı." (Bakara, 2/183) buyruluyor.

Bakın, daha öncekilerde de var. Çünkü önemli bir ibadet ve insanın önemli bir ihtiyacını gideriyor, önemli bir eğitimini sağlıyor. Kitapların yazdığına göre, Adem AS zamanından beri var, insanlık tarihi kadar eski.

c. Şeytan Apaçık Düşmandır

Evet, şeytanın adımlarına tâbî olmak yok... Şeytan tabii, inanan bir insanı da doğrudan doğruya saptıramaz. Yavaş yavaş bir şeyler söyleyerek, aklına uygun gelecek laflar söyleyerek, adımcık adımcık, derece derece saptırır. O sonuca bakar. Bu

dereceler toplandığı zaman, ana yoldan ne kadar sapmış, onu bilir ve öyle yapar.

Şeytanın böyle kademeli aldatmasına da, doğrudan doğruya tam şeytanca, cepheden kandırmağa çalışmasına da uyanık olmak lâzım, tedbirli olmak lâzım! Bazen de arkadan gelir, hiç sezdirmez. Öyle bir sessiz sedasız gelir, insana öyle bir vesvese verir ki, insan şeytanın vesvesesini, kendisinin içinden gelmiş kendi fikri sanır. Kendini öyle kandırır. Çünkü şeytan, insanın damarlarına da girebiliyor.

İşte böyle yandan, sağdan, soldan sokuluyor. İnsan, şeytanın doğrudan doğruya önden taarruz etmesine karşı uyanık olduğu gibi, arkadan sessizce sokulmasına karşı da uyanık olmalı; adım adım aldatmasına karşı dikkatli olmalı!.. Çünkü beyan buyuruyor Rabbimiz: (*İnnehû leküm adüvvün mübîn.*) "Hiç şüphe yok ki o şeytan sizin için, apaçık bir düşmandır." Görmediğimiz halde; Rabbimiz mübîn, apaçık bir düşman diye buyuruyor. Sanki gözle görülüyor gibi açık...

Şimdi burada ben dinleyicilerime, sevgili kardeşlerime, görme dediğimiz olayın ne olduğunu bir hatırlatmak isterim: Görme dediğimiz olay, gözümüze gelen ışınların, gözün merceğinden geçip gözün içindeki sinirlere düşmesinden ibaret. Sinir bu ışığı alınca, içinden bir elektrik akımıyla beyne bir uyarı gönderiyor. Sadece bu...

Görme dediğimiz, işitme dediğimiz duyular böyle. Yâni, beyin ışığı almıyor, beyin dışarıdaki şeyi kendisi görmüyor. Sadece sinirden bir elektrik uyarısı hasıl olup, kendisine belli bir miktarda elektrik gidince, onu değerlendiriyor.

Beyin tarafından değerlendirme gözden gelen bir sinyalle, bir ikazcıkla, bir uyarıcıkla, bir işaretle de olur. Kulaktan gelenle de olur, deriden gelenle de olur. İnsan gözüyle bir şey görmez ama, derisiyle dokunduğu zaman, demirin sıcak olduğunu anlıyor. Kırmızı olmadığı zaman, gözle anlaşılmıyor. Ama tuttuğu zaman, çok sıcakmış, dikkat diye anlayabilir.

Deriden de gelir, başka yerlerden de gelebilir. Onlar beyine elektrik uyarıları tarzında gidiyor, beyin onları öyle değerlendiriyor.

Bu uyarılar, Cenâb-ı Hak tarafından böyle apaçık beyan edilince ve olayların mahiyetini akıl düşünüp de anlayınca, bu da bir ceşit görmedir. Buna da akıl gözü diyoruz. Aklıyla, ilmiyle insan anlıyor. Basiret diyoruz, basiretiyle anlıyor. Onun için apaçık bir düşmandır buyruluyor.

Mübîn'in bir mânâsı apaçık demek... Diğer bir mânâsı da, *ebâne-yübînü*; iki tarafı birbirinden ayırmak demek. Kelimenin o anlamı da var içinde. O mânâdan geliyorsa, o zaman; "Allah'la kulu birbirinden ayıran bir düşman, ayırıcı bir düşman." denmiş olur. Cenâb-ı Hakk'ın rızasından insanı ayırıyor. Sonuç itibariyle kulu Rabbine àsî yapıyor.

Kulu hem Allah tarafından yaratılmış, yaratığı onun; hem Allah tarafından besleniyor, rızkını Allah veriyor, o yaşa gelmesini, gelişmesini Allah sağlamış ona... Rubûbiyeti ile, Rabliği ile küçük bebekken büyütmüş, kâmil bir insan haline getirmiş; rızkını veriyor, aklını veriyor... Bütün bu Allah'ın verdiği alet ve edevat, duyular ve hissiyat ile kalkıyor, Cenâb-ı Hakk'a àsî oluyor.

Allah'a isyan etmek, insanoğlu için çok büyük bir zulüm, çok büyük bir yanlışlık... Şeytan bunu yaptırıyor, kulu Rabbinden ayırıyor, arayı açıyor.

Beyn, ara demek. *Mübîn*, böyle arasını açmak mânâsına gelmiş de olabilir. O da çok güzel bir mânâ... Şeytan öyle bir düşmandır ki, kulu Rabbinden ayırıyor, karşı tarafa geçirtiyor, çok fena bir duruma düşürtüyor.

Mübîn bir de, açık seçik, güzel söz söyleyen mânâsına geliyor. Parlak sözler de insanı çok aldatır. Cambaz insanlar, laf ebesi insanlar, cerbezeli insanlar konuşur, karşı tarafı aldatır. Yanlış söylemiştir ama, o kadar güzel konuşmuştur ki; o kadar sağdan soldan delil getirerek, karşı tarafı avlamış, gàfil düşürmüş ve ikna etmiştir ki, yanlışı yaptırmıştır. Şeytanın o tarafı, yâni parlak sözlerle insanı kandırıcı mânâsı da çıkabilir bu mübîn kelimesinden.

"Ey iman edenler! Mâdem iman ettiniz, İslâm'ın her hükmüne uyacak şekilde girin, şeytanın böyle adım adım kandırmalarına uymayın, adımlarına tâbî olmayın; çünkü o sizin için çok aşikâr bir varlıktır. Görünmüyor ama, akıl gözüyle, basiret gözüyle görülen bir varlıktır. Sizi Allah'tan ayıran bir varlıktır. Tatlı tatlı

konuşur, sizin keyfinize uygun laflar söyler, nefsinize câzib gelen şeyleri söyler; sonra sizi kandırır. Sakın kanmayın, aldanmayın!" diyor Rabbimiz.

Bu ayet-i kerimeyi hepimiz ezberlesek, derin derin düşünsek ve mûcebince tedbirli olsak, şeytana uymasak...

d. Allah-u Teàlâ Azîz ve Hakîm'dir

فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَاجَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (البقرة:٢٠٩)

(*Fein zeleltüm min ba'di mâ câetkümü'l-beyyinâtü fa'lemû enna'llàhe azîzün hakîm.*) (Bakara, 2/209)

(*Fein zeleltüm min ba'di mâ câetkümü'l-beyyinât*) "Beyyineler size geldikten sonra, siz gene sapıtırsanız, ayağınız yoldan kayarsa, düşerse, hatâ yaparsanız, yanlış yaparsanız..." *Zelle* deniyor, ayak kaymasına. Meselâ namaz kıldırırken hocaefendi yanıldı mı, buna *zelletü'l-kàri'* derler.

Beyyine ne demek?.. Bir konuyu apaçık isbatlayıcı belge demek. Olay da olabilir, kâğıt da olabilir, söz de olabilir. Açıklıyor, meseleye açıklık getiriyor. "Meseleye açıklık getiren, iyice anlaşılmasını sağlayan şeyler gözünüzün önüne geldiği halde, olaylar ve bilgiler size geldikten sonra yine hatâ ederseniz, ayağınız kayarsa, sürçerse..." Cenâb-ı Hakk'ın yolunda gitmiyorsunuz, ayağınız kayıyor.

Uçurumlu bir yol, ince bir yol, aşağısı uçurum, kayalık, berbat; ayağı kaydı mı dağcının ne olur?.. Uçuruma yuvarlanır, ailesine ölüm haberi gelir.

"—Ey iman edenler! Eğer böyle apaçık bilgiler, Kur'an-ı Kerim'in ayetleri, İslâm'ın hak olduğu, Peygamberin gerçek, Allah'ın sevgili, vazifeli kulu olduğu size geldikten sonra, her şey belirdikten sonra, siz tekrar hatâ ederseniz; (*fa'lemû enna'llàhe azîzün hakîm.*) biliniz ki Allah-u Teàlâ Hazretleri Azîz'dir, Hakîm'dir, sonsuz izzet ve hikmet sahibidir." (Bakara, 2/209)

Burada *izzet*'ten mânâ nedir, hangi mânâ kasdediliyor?..

Arapça'yı iyi bilen müfessirler demişler ki: "Allah-u Teàlâ intikamını almakta izzetlidir. Düşmanı, àsî kulunu cezalandırır, intikamını alır. Kaçan elinden kurtulamaz. Cenâb-ı Hak'tan nereye kaçacak?.. Birisi itiraza, karşı koymaya kalksa, kimsenin karşı koymağa gücü yetmez." Yâni, "Karşı koymaya kalkışanın gücünün yetmeyeceği, kaçmak isteyenin kaçamayacağı; cezalandıracağı zaman cezalandırmağa tam kudreti olan" mânâsı yatıyor Azîz sözünün altında.

Hakîm ne demek?.. Hakîm'in de iki mânâsı var: Bir, hikmet mânâsı var. *Hikmet*; tam tamına doğru, yanlışlığı olmayan, uygun demek. Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin her yaptığı iş yerli yerincedir, uygundur. Onun için, Cenâb-ı Hak Hakîm'dir. İşleri de, emirleri de, yasakları da hep hikmetlidir; her buyruğu yerli yerincedir.

İyi ki içkiyi yasaklamış; el-hamdü lillâh, o yasağından çok memnunuz... İyi ki orucu emretmiş; nefsimiz aç duruyor ama, el-hamdü lillâh, ondan da memnunuz... İyi ki cihadı emretmiş, o da güzel!..

"—Allah yolunda ölüyorsun?.."

Zâten canı bize Cenâb-ı Hak vermiş. Verilecek yerde de veririz, ne olacak?.. Dedelerimiz eğer o fedâkârlığı göstermeselerdi, o zaferler, o tarihin şanlı sayfaları yazılır mıydı?..

Hakîm'in bir mânâsı bu. Bir de muhkemlik mânâsına. Meselâ, "Bu adamı muhkem bir şekilde bağla, sımsıkı bağla!" derler. Tahkim etmek de aynı kökten, kuvvetlendirmek mânâsına. Buna göre: "Cenâb-ı Hakk'ın her işi sapsağlamdır, kuvvetlidir. Hiç çarığı çürüğü, eksiği gediği, yalanı yanlışı, kusuru yoktur. İşi öyledir. Onun için sonsuz hikmet sahibidir." mânâsı var *hakîm* sözünde.

Azîz sözünde, düşmanını tepeleme mânâsı var; *hakîm* sözünde de her yaptığı işi sağlam, güzel, yerli yerince, uygun olma mânâsı var. Onun için böyle kimselere de hakîm demişler, feylesof demek. Çünkü insanın doğruyu bulması da akıl yoluyla, düşünmeyle oluyor; doğruyu öyle anlıyor.

(*Fa'lemû enna'llàhe azîzün hakîm.*) Burası tehdit. "Mâdem böyle deliller geldikten sonra hâlâ ayağınız kayacak, hatâ edeceksiniz, Allah sizi cezalandırır! Cenâb-ı Hakk'ın elinden kurtulamazsınız, sapasağlam iş yapar, sizin canınıza okur. Sizi

berbat eder, yaptığınıza pişman eder. Çok çok pişman olursunuz!" gibi bir duyguyu algılamamız lâzım bunu okuduğumuz zaman. Okuyanların, ona göre ayağını denk alması lâzım! Yâni, Cenâb-ı Hak:

"—Bütün bu belgelere karşı hâlâ da inat ediyorsanız, doğru yola girmiyorsanız; ben sizi fena halde cezalandırırım!" demiş oluyor.

e. İş Kıyamet Gününe Kalmasın!

Bu sohbetteki üçüncü ayet-i kerime:

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلاَّ أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلاَئِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ ، وَ إِلَى اللهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ (البقرة:٢١٠)

(*Hel yenzurûne illâ en ye'tiyehümu'llàhu fî zulelin mine'l-gamâmi ve'l-melâiketü ve kudıye'l-emr, ve ila'llàhi türceu'l-ümûr*.) (Bakara, 2/210)

(*Hel yenzurûne illâ en ye'tiyehümu'llàh*) "Başka bir şeye değil de, ancak şuna mı bakıyorlar?.." *Lâ ilâhe illa'llah* der gibi, Arap dilinin bir kuvvetlendirme üslûbu var. Tabii burada bakmak, beklemek mânâsına da geliyor. "Onu mu bekliyorlar?.." İnsan böyle yolun başında birisini gözlerken, aynı zamanda bekler.

"Onlar şunu mu gözlüyorlar? Şundan başka bir şeyi mi gözlüyorlar?.. Bu isyan edenler, söz dinlemeyenler, İslâm'a tam girmeyenler; girse de, Allah'ın emrini tam tutmayan münafıklar, başka bir şey mi bekliyorlar? (*İllâ en ye'tiyehümü'llàh*) Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin gelmesi..." Nasıl gelmesi?.. (*Fî zulelin mine'l-gamâm*) "Bulutlardan bir gölgelik içinde..."

Gamâm, ince hafif bulut demek. Yağmur getiren bulutlar, biliyorsunuz top top, üst üste, yığın yığın olur. Altı kapkara olur. Uzaktan kapkara bulutları gördü mü, "Ooo, hava kararda, fırtına geliyor, çok fena yağmur yağacak!" diye erbabı anlar. *Gamâm*, ince beyaz bulut demek. Hani, yağmur yağdırmayan hafif bulut...

Biliyorsunuz, bu hava ilminde [meteorolojide] bulutların da

çeşitleri var: İşte *kümülüs, sirus, nimbus* diye Latince isimler vermişler. Araplarda bulut isimleri çok fazladır, belki kırk elli tanedir, belki yüzlercedir. Çünkü her bulutun şekline, rengine göre hepsine ayrı isim vermiş, o çöl Arabının berrak, pırıl pırıl hafızası, zekâsı... Meselâ, geldiği zaman yağmur yağdırmadan geçen buluta *hulle* derler. *Hı* ile... Yağmur yağdıran buluta *mâtır* derler. *Matar* yağmur demek, *mâtır* yağmur veren bulut... Her birinin rengine göre, şekline göre adı vardır. *Gamâm* da beyaz, ince, yağmur yağdırmayan bulut demek.

Şimdi *zulel* de, *zulle* kelimesinin çoğuludur. Yâni, "Buluttan zulleler içinde Allah'ın gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar, başka bir şeye mi muntazırlar?.." *Zulle* gölgelemek mânâsından geliyor. İnsanın üstünü gölgeleyen, çardak gibi olan şeylere *zulle* derler. "Cenâb-ı Hakk'ın ince ak bulutlardan böyle gölgelikler, örtüler içinde gelmesini mi bekliyorlar? Gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?"

(*Ve'l-melâiketü*) "Meleklerin ve Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin böyle gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar bunlar?.."

(*Ve kudiye'l-emr*) Bu hal cümlesidir. Yâni, "Öyle bir zamanda ki, öyle bir halde ki, kıyamet kopmuş, insanlar mahşer yerinde toplanmışlar, titreşiyorlar. İş olmuş bitmiş, dünya hayatı sona ermiş bir halde iken, Cenâb-ı Hakk'ın böyle bulutlardan gölgelikler içinde ve meleklerin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar bunlar?.. Tabii o zaman hayat bitmiş, insanın kazanç imkânı kalmamış, tevbe imkânı kalmamış, iş işten geçmiş olur. Ancak bunu bekliyorlar, bu gelecek." Aksi takdirde uslanmayacaklar, böyle geçecek ömürleri gibi.

Şimdi bu ayet-i kerimede anlatılan hal, (*ve ila'llàhi türceu'l-umûr*) "Bütün işler Cenâb-ı Hakk'a döndürülür. Yâni herkes Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna gidecek." *Terciu'l-umûr* diye de bir kıraati var. O zaman "Bütün işler Cenâb-ı Hakk'a rücû eder." demek olur.

"Her şey Cenâb-ı Hakk'a arz olunacak, Cenâb-ı Hak hükmedecek ve kullar onun hükmüne göre cennete gireceklerse, saadet ehli cennete girecek. Azab göreceklerse, cehenneme atılacaklar." İşte bu zamana işaret ediliyor. Yâni bu Allah'ın emrini tutmayan, İslâm'a girmeyenler, ondan başka bir şeye mi bakıyorlar?..

Bu hususta ayet-i kerimeleri te'yid eden, bu mânâyı anlatan bazı hadis-i şerifler var. Onların bazılarını okumak istiyorum. Ebû Hüreyre RA'dan rivayet edilen uzun bir hadis-i şerifin bir kısmı şöyle:

"İnsanlar Arasat'ta toplandıkları zaman Peygamberlere müracaat edecekler. Adem AS'dan itibaren hepsini ziyaret edip, "Ey peygamber, işte Cenâb-ı Hakk'a şefaat ediver!" diye şefaat isteyecekler. Herkes ondan kaçınacak. Nihayet Peygamber SAS Efendimiz'e gelecek insanlar. O ricayı Peygamber Efendimiz'e yapacaklar. Peygamber Efendimiz:

(*Ene lehâ, ene lehâ*) 'Evet ben bu şefaate çalışacağım, ben bu şefaati yapacağım, ben bu şefaate ehilim!' diye şefaat etmeyi kabul edecek.

Cenâb-ı Hakk'ın divanında, Arş'ın altında Cenâb-ı Hakk'a secde edecek ve şefaat isteyecek; kullarının hakkında hükmetmesi için, buyurması için dua edecek.

Allah-u Teàlâ Hazretleri duasını kabul edecek; (*feyüşeffiuhu'llàh*) onun şefaatini, onun ricasını kabul edecek. (*Ve ye'tî fî zulelin mine'l-gamâm*) Ve bulutlardan gölgelikler içinde gelecek. İşte *es-semâe'd-dünyâ*, en yakın semâ yarılacak, melekler inecekler, ikinci, üçüncü... yedinci semâ yarılacak, melekler inecekler, *Hamele-i Arş* olan melekler ve *Kerûbiyyûn* denilen ulu melekler gelecekler. Allah-u Teàlâ Hazretleri böyle (*fî zulelin mine'l-gamâm*) bulutlardan gölgelikler içinde ve meleklerle gelecek. Meleklerin Cenâb-ı Hakk'a tesbihinden öyle muazzam bir ses işitilecek. Böyle ürperten, yüreğini ağzına getiren bir tesbihle gelecek.

Meleklerin tesbihi şuymuş... Bunları kayda geçilsin ve ezberlesin kardeşlerimiz diye okuyorum. Melekler diyecekler ki:[83]

سُبْحَانَ ذِي الْمُلْكِ وَالْمَلَكُوتِ ، سُبْحَانَ ذِي الْعِزَّةِ وَ الْجَبَرُوتِ ،

---

[83] Taberî, *Tefsir*, c.II, s.339, Bakara 2/210; Taberânî, *Ehàdîsü't-Tıvâl*, c.I, s.266, no:36; Ebü'ş-Şeyh, *Azameh*, c.III, s.830; İbn-i Ebî Hàtim, *Tefsir*, c.XII, s.166, Zümer Sûresi; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kısmen: *Kenzü'l-Ummâl*, c.II, s.334, no:3840.

سُبْحَانَ الْحَيِّ الَّذِي لاَ يَمُوتُ ، سُبْحَانَ الَّذِي يُمِيتُ الْخَلاَئِقَ وَ

لاَ يَمُوتُ ، سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلاَئِكَةِ وَالرُّوحِ ، سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ

سُبْحَانَ رَبِّنَا الأَعْلَى ، سُبْحَانَ ذِي السُّلْطَانِ وَالْعَظَمَةِ ، سُبْحَانَهُ

سُبْحَانَهُ أَبَدًا أَبَدًا (ابن جرير عن أبي هريرة)

(*Sübhàne zi'l-mülki ve'l-melekût*) "Mülkün ve melekûtun sahibi Cenâb-ı Hak her türlü noksandan münezzehtir; onu tesbih eyleriz.

(*Sübhàne zi'l-izzeti ve'l-ceberût*) İzzet ve ceberut sahibi Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin şânı çok yücedir, her türlü noksandan münezzehtir; onu tesbih ederiz.

(*Sübhàne'l-hayyi'llezî lâ yemût*) Ölmeyen, dâimâ hayat sahibi olan, Hayy olan Rabbimizi tesbih eyleriz.

(*Sübhàne'llezî yumîtü'l-halâika ve lâ yemût*) Kullarını öldüren ama, kendisi ebedî olan Rabbimizi tesbih eyleriz.

(*Subbûhun kuddûsün rabbü'l-melâiketi ve'r-rûh*) Subbûh ve Kuddûs, Allah-u Teàlâ Hazretleri meleklerin ve ruhun rabbidir.

(*Subbûhun kuddûsün sübhâne rabbine'l-a'lâ*) Subbûh, Kuddûs, en yüksek Rabbimizi tesbih ederiz." Yâni ekber gibi a'lâ sıfatıyla.

(*Sübhàne zi's-sultân ve'l-azameh*) Saltanat ve azamet sahibi Allah'ı tesbih ederiz.

(*Sübhànehû subhànehû ebeden ebedâ*) [Onu ebediyyen tesbih ederiz, onu sonsuza kadar tesbih ederiz.] diye böyle tesbih ederek, meleklerle gelirler. Peygamber SAS Efendimiz böyle anlatıyor.

İbn-i Mes'ud RA'dan bir başka rivayette de, Peygamber SAS buyurmuş ki:[84]

[84] Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.IX, s.357, no:9763; Elbânî, *Sahîhü't-Tergîb ve't-Terhîb*, c.III, s.227, no:3591; Abdullah ibn-i Mes'ud RA'dan.
Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, c.X, s.615, no:18352.

يَجْمَعُ اللَّهُ الأَوَّلِينَ وَ الآخِرِينَ لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ، قِيَامًا شَاخِصَةً أَبْصَارُهُمْ إِلَى السَّمَاءِ ، يَنْتَظِرُونَ فَصْلَ الْقَضَاءِ ، وَيَنْزِلُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ ، مِنَ الْعَرْشِ إِلَى الْكُرْسِيِّ (طب. عن ابن مسعود)

(*Yecmeu'llàhü'l-evvelîne ve'l-âhirîn*) "Allah-u Teàlâ Hazretleri evvelki insanları, sonraki insanları, yâni bütün insanları, (*li-mîkàti yevmin ma'lûm)* bilinen o gün, va'di için, va'dedilen o günün zamanı geldiği için, o va'd edilen şeyi olsun diye insanları toplar. (*Kıyâmen*) Hepsi ayakta, (*şâhisaten ebsâruhüm ile's-semâ'*) gözleri faltaşı gibi semâya doğru açılmış vaziyette, bütün insanlar... (*Yenzurûne fasle'l-kadà'*) Cenâb-ı Hakk'ın haklarında hükmetmesini bekler vaziyette, korkudan da gözleri açılmış vaziyette bekleşirler.

(*Yenzilu'llàhu fî zulelin mine'l-gamâmi mine'l-arşi ile'l-kürsiy*) Allah-u Teàlâ Hazretleri böyle bulutlardan gölgeler içinde, Arş'tan Kürsü'ye iner." diye, bu rivayette böyle geçiyor.

Tabii, bu tâbir *Mevlîd-i Şerif*'te de geçiyor. Onu te'yid eden bir rivayet de var burada:[85]

يَهْبِطُ حِينَ يَهْبِطُ ، وَبَيْنَهُ وَبَيْنَ خَلْقِهِ سَبْعُونَ أَلْفَ حِجَابٍ ، مِنْهَا النُّورُ ، وَالظُّلْمَةُ ، وَالْمَاءُ ؛ فَيُصَوِّتُ الْمَاءُ فِي تِلْكَ الظُّلْمَةِ ، صَوْتًا تَنْخَلِعُ لَهُ الْقُلُوبُ (ابن أبي حاتم عن ابن عمرو)

(*Yehbitu hîne yehbitu, ve beynehû ve beyne halkıhî seb'ùne elfi hicâbin, minhe'n-nûru, ve'z-zulmeti, ve'l-mâ'*) "Cenâb-ı Hak ineceği zaman, kulları, mahlûkâtı ile arasında yetmiş bin perde olduğu

[85] İbn-i Ebî Hàtim, *Tefsir*, c.II, s.68, no:1998; Şevkânî, *Fethü'l-Kàdir*, c.1, Bakara 2/210, s.322; Ebü'ş-Şeyh, *Azameh*, c.II, s.676, Abdullah ibn-i Amr RA'dan.

halde iner."

İşte bu *zulel*, o perdeler oluyor demek ki... (*Minhe'n-nûr*) "Bu perdelerin bir kısmı nurdan, (*ve'z-zulmeh*) bir kısmı karanlıktan, (*ve'l-mâ'*) bir kısmı sudan... Yâni nurdan, karanlıktan ve sudan perdeler arasında iner." Tabii, su da buhar olduğu zaman, biliyorsunuz bulut oluyor. Allàhu a'lem...

(*Ve yusavvitu'l-mâu fî tilke'z-zulmeh, savten tenhalüu lehü'l-kulûb*) "Bu sudan olan perdeler, yürekleri ağza getiren, yerinden fırlatan bir ses çıkartarak, böyle bir manzara ve hâlet ile Cenâb-ı Hak kulları hakkında hükmetmeye gelir."

Züheyr ibn-i Muhammed'den bir rivayet de şöyle:[86]

ظُلَلٌ مِنَ الْغَمَامِ ، مَنْظُومٌ مِنَ لْيَاقُوتِ ، مُكَلَّلٌ بِالْجَوَاهِرِ وَالزَّبَرْجَدِ .

(*Zulelin mine'l-gamâm*) "Evet bulutlardan gölgelikler ama; (*manzûmun mine'l-yâkùt*) yakutlar dizilmiş, (*mükellelün bi'l-cevher ve'z-zeberced*) mücevherlerle ve zeberced denilen şeyle süslenmiş vaziyette..."

Tabii, ahiretin ahvâlini insanoğlunun anlaması mümkün değil ama, Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin o bulutlar içinde gelmesi... O bulutların da hâli demek ki ışıl ışıl, pırıl pırıl böyle pırlantaların, yakutların, zümrütlerin böyle etrafa ışık saçtığı gibi, ışıltılı şekilde geldiğini buradan anlıyoruz. Bu hal ile Cenâb-ı Hak kullarının yanına nüzûl eyler ve kulları hakkında hükmünü verir.

Yâni, bu zamandan başka bir zamanı mı bekliyorlar bu inkâr edenler?.. Tabii o zaman iş işten geçmiş olur.

Aziz ve muhterem kardeşlerim! Bu dünya kazanma dünyasıdır, imtihan dünyasıdır. İşte Ramazan, işte Kur'an, işte ayetler!.. Aman siz veya sizin yakınlarınızdan, veya evlâtlarınızdan, veya benim şu konuşmamı dinleyen herhangi bir kardeşimiz; mü'min veya İslâm'a girebilecek, henüz iman etmemiş kimse; aman herkes gözünü açsın, bu hayattayken gerçekleri görsün, Cenâb-ı Hakk'a güzel kulluk etmeye gelsin!..

---

[86] İbn-i Ebî Hàtim, *Tefsir*, c.II, s.68, no:2002.

Çünkü ahirette, iş artık Cenâb-ı Hakk'ın mahkeme-i kübrâda hükmetmek üzere geldiği zamana kaldığı zaman, iş çoktan gelmiş geçmiş olacak. O zaman pişmanlıklar fayda vermeyecek. Onun için, Peygamber Efendimiz'in bir sözü hiç hatırımdan çıkmıyor. Buyuruyor ki:[87]

شَرُّ النَّدَامَةِ يَوْمُ الْقِيَامَةِ (القضاعي عن عقبة بن عامر)

(*Şerrü'n-nedâmeti yevme'l-kıyâmeti*) "Pişmanlığın en kötüsü kıyamet gününde olanıdır." Orada pişman oluyorsun ama, geçmiş ola; iş işten geçtikten sonra...

Arapça'da bir tâbir vardır:

بَعْدَ حَرَابِ الْبَصْرَةِ

(*Ba'de harâbi'l-basra*) "Evet ama, Basra'nın harab olmasından sonra..."

Osmanlı şairi de diyor ki:

Felek ehl-i dîli dilşâd eder amma, neden sonra...[88]

Biz de, o şairin ifadesine muvâzî olarak diyelim:

"—İnsanın aklı başına gelir ama, neden sonra, iş işten

---

[87] Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.269, no:1337; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.371, no:3659; Ukbetü'bnü Àmir RA'dan.

İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.XIII, s.296, no:35694; Abdullah ibn-i Mes'ud RA'dan.

İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.I, s.343, no:702; Zeyd ibn-i Hàlid el-Cühenî RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XV, s.1367, no:43587, 43595, 44391; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.527, no:1541.

[88] Beytin tamamı:

Sunar bir câm-ı memlû, bin tehî peymâneden sonra;
Felek ehl-i dîli dilşâd eder amma, neden sonra...

(Bir dolu bardak sunar, bin boş bardaktan sonra; felek gönül ehlini mutlu eder ama, neden sonra…)

geçtikten sonra...”

O zaman kıymeti yok. Aman, hayatın imtihan olduğunu anlayalım!..

İşte batının içinden size sesleniyorum. Avrupa’yı biliyorum, dillerini biliyorum, kendi örflerini, adetlerini biliyorum. Çağdaş ilimleri bilen bir kardeşinizim; hepsini okudum, hiçbir şeyden bir eksiğimiz yok... Doğru yol bu: Kur’an’ı okuyun, İslâm’ı iyi öğrenin, Cenâb-ı Hakk’ın rızasını kazanmaya çalışın! İş işten geçmesin, fırsat kaçmasın, ahirete Allah’ın sevgili kulu olarak varmaya gayret edin!..

Allah yardımcı olsun, tevfikini refîk eylesin...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu’llâhi ve berekâtühû!..

28. 11. 2000 – İSVEÇ

18. DÜNYA HAYATI VE KÂFİRLER

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi üzerinize olsun...

Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 211 ve 212. ayet-i kerimelerine gelmiş bulunuyoruz. Bu akşam sohbetimde onları anlatmaya çalışacağım. Daha önceki 208 ve 209. ayet-i kerimelerde Rabbimiz Tebâreke ve Teàlâ bizlere:

"—Ey iman edenler, hepiniz *silm*'e, selâmete, İslâm'a, itaata giriniz! Sakın şeytanın izini, adımlarını adım adım takip etmeyiniz! Çünkü o ap aşikâr bir düşmandır. Size böyle belgeler, beyyineler, deliller, kanıtlar geldikten sonra ayağınız gene kayarsa, durum iyi olmaz." diye buyurmuştu.

Onların arkasından, iş işten geçtikten sonra ahirette pişman olmanın fayda vermeyeceğini ifade eden 210. ayet-i kerimeyi anlatmıştık.

Bugün okuyacağımız 211 ve 212. ayet-i kerimelerde de Rabbimiz buyuruyor ki, *bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

سَلْ بَنِي إِسرَاءِيلَ كَمْ آتَيْنَاهُمْ مِنْ آيَةٍ بَيِّنَةٍ ، وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ
اللهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ فَإِنَّ اللهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (البقرة:٢١١)

(*Sel benî isrâile kem âteynâhüm min âyetin beyyineh, ve men yübeddil ni'meta'llàhi min ba'di mâ câethü feinna'llàhe şedîdü'l-ikàb.*) (Bakara, 2/211)

زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا ،
وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ، وَ اللهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ
حِسَابٍ (البقرة:٢١٢)

(*Züyyine li'llezîne keferü'l-hayâtü'd-dünyâ ve yesharùne mine'llezîne âmenû, ve'llezîne'ttekav fevkahüm yevme'l-kıyâmeh, va'llàhu yerzuku men yeşâü bi-gayri hisâb.*) (Bakara, 2/212) *Sadaka'llàhu'l-azîm.*

a. Yahudilere Verilen Nimetler

Birinci, yâni 211 numaralı ayet-i kerime emirle başlıyor:

(*Sel benî isrâîle*) "Benî İsrâil'e sor!.." *Benî İsrâil*, yâni İsrâiloğulları. Ya'kub AS'ın, İshak AS'ın evlâtları mânâsına, Yahudiler kasdediliyor Benî İsrâil denilince. "Onlara sor! (*Kem âteynâhüm min âyetin beyyineh*) Ben Azîmü'ş-şan onlara açıklayıcı ayet olarak, açıklayıcı ayet cinsinden neler neler, nice nice böyle belgeler verdim. Gözleri açılsın, gerçekleri görsünler, imana ersinler, imanları kuvvetlensin diye onlara neler neler verdiğimi onlara bir sor!" diye emir ile başlıyor.

Tabii, Benî İsrâil'in Mûsâ AS ile başlamış olan hikâyeleri ve başlarından geçen olaylar, davranışları, hataları, kusurları, günahları, yaptıkları işler, Bakara Sûresi'nin daha önceki ayet-i kerimelerinde çok geçmişti. Onların hepsini, Cenâb-ı Hak bize bir bir hatırlatmıştı.

Meselâ bir kere, Mûsâ AS'ın eli bir mucizeydi, asâsı bir mucizeydi. Elini koynuna sokup çıkardığı zaman, ışıl ışıl nur saçardı, pırıl pırıl bembeyaz, pürnur bir halde olurdu. Tabii olağanüstü bir durum, bir mucize...

Asâsını yere attığı zaman, asâsı ejderha, yılan olurdu. Hatta Firavun, "Bunları yensinler, bunlar mağlup olsun!" diye Mûsâ AS ve Hârun AS'ı yenmeleri için, ülkenin bütün sihirbazlarını çağırttırıyor. Firavun'un huzurunda onlar çeşitli sihirlerini yapıyorlar, ortaya koyuyorlar ve büyük gösteriler yapıyorlar. Halkın gözleri fal taşı gibi açılıyor. Onların bu böyle başarılı gösterilerinden, göz kamaştıran, göz aldatan, aklı çelen şeylerden Mûsâ AS kendisi de telâşlanıyor. Ama Allah-u Teàlâ Hazretleri:

"—Yâ Mûsâ, elindeki asâyı at yere!.." buyuruyor.

Asâ, yâni dayandığı deynek; koyunları kışaladığı, koyun güderken kullandığı deynek... Mûsâ AS elindeki asâyı yere atınca, Allah-u Teàlâ Hazretleri bir mucize olarak, o asâya bir kuvvet

vermiş, bir olağanüstü hal ihsan etmiş oluyor; bütün o sihirbazların yaptığı gösterileri, halkın gördüğü şeylerin hepsini alıyor, yutuyor, yok ediyor. Hepsini birden...

Tabii o zaman bakıyorlar ki, kendilerinin yaptıkları gösteriler, oyunlar, hileler, tuzaklar, ağlar, ipler, bağlar... Hepsi yutuldu, yok oldu. Sihirbazların kendileri secde edip, imana geliyorlar. Hatta Firavun kendilerini tehdit ettiği halde:

"—Benim emrim olmadan, iznim olmadan siz iman etmeye mi kalkıyorsunuz?.. Sizi keserim, hurma ağaçlarına asarım! Ayaklarınızı, ellerinizi çaprazlama keserim, çeşitli işkenceler yaparım!" diye tehdit ettiği halde, diyorlar ki:

"—Ne yaparsan yap, neye karar verirsen ver! Sen bu dünya hayatında yaparsın yaptığın zulümleri... Biz Rabbimize iman ettik, bu yoldan artık dönmeyiz!" diyorlar.

Eli ve asâsı... Tabii ap açık, çok muazzam bir olay.

Sonra asâsını denize vurduğu zaman, denizin yarılması... Arkadan düşman geliyor, Firavun'un ordusu geliyor. O esnada

sıkışmış durumdalar, denize gidemiyorlar, arkadan düşman geliyor, çaresizlik içerisindeler.

"—Yâ Mûsâ, asânı denize vur!" diye vahiy geliyor.

Bunun üzerine, asâsını denize vurduğu zaman, on iki tane yol açılıyor. *Şah-rah* derler, yolların şâhı mânâsına, bulvar mânâsına, ağaçlık bir yol mânâsına; böyle on iki tane geniş yol... Her kabile, her boy kendi yolundan karşıya geçiyor. Firavun'un ordusu da arkadan yetişip, gelip, onların peşine düşüyor. Tam ortaya geldikleri zaman, Benî İsrâil çıktıktan sonra, deniz iki taraftan kapanıyor, yollar kapanıyor, hepsi boğuluyorlar.

Bu da bir mucize...

Gözleri önünde, Firavun'un askerleriyle beraber boğulduğunu görüyorlar. Sihirbazların imana geldiğini gördüler. Elinin nur saçtığını gördüler. Sonra çöldeki seyahatleri esnasında su istedikleri zaman, asâsını taşa vurdu ve taştan pınarlar, sular fışkırdı. Herkes oradan sularını aldılar, susuzluklarını giderdiler.

Çöl seyahati çok şiddetli bir zamandaydı. O çölü geçmek mümkün değildi ama Allah-u Teâlâ Hazretleri onları bulutlarla gölgelendirdi, o şiddetli harareti onlara çektirtmedi. Sonra yiyecekleri, içecekleri yoktu. Bıldırcın kuşları geldiler. (*Menne ve's-selvâ*) Kudret helvasıyla, bu kuş etleriyle Cenâb-ı Hak onları beslettirdi ve öyle geçtiler o çölü... Üzerlerine Allah'ın gönderdiği bulutlar, kuş etleri, kudret helvası denilen şeyleri gördüler, yediler. Bütün bu mucizeleri göre göre, Mûsâ AS'ın mucizelerini göre göre, ayetleri göre göre öyle yetiştiler.

Böyle onların bu hatıraları canlı... Medine'deki Yahudiler de biliyorlar, Araplar da onların o maceralarını biliyorlar. Mûsâ AS'ın Firavun'la macerasını ve daha sonraki maceralarını biliyorlar. Ayet-i kerimeler bildiriyor.

(*Sel benî isrâîle*) "O İsrâiloğulları'na, Yahudilere nice nice ayetler verdiğimizi, ey Rasûlüm sor onlara!.. Nice gerçekleri açıklayan, imanın, dinin doğru olduğunu, peygamberlerinin hak peygamber olduğunu, kitaplarının hak kitap olduğunu gösteren nice nice deliller, belgeler, olaylar ile karşılaştıklarını, onlara nice nice belgeler gönderdiğimizi sor onlara!.."

Ama tabii bunun sonucunda, insanların bir kısmı yine de

sağlam duramadılar yahut imana gelmediler. İmana gelenlerin bir kısmı da denizi geçtikten sonra, Firavun boğulduktan sonra, orada uğradıkları bir kavmin putlara taptığını görünce; "Yâ Mûsâ, bunların putları gibi bize de put yap!" diye Mûsâ AS'dan put yapmasını bile istediler. Yâni, ne kadar cahillik.

Tabii imtihan dünyası... Gerçekleri görüp anlayan anlıyor; gerçeklere rağmen gerçeklere uymayan, anladığı halde uymayan veya anlayamayan, veya uyduktan sonra da sabr u sebat edip, vefâ gösterip, o yolda sağlam duramayanlar ahirette cezasını çekiyor. Dünyada da Cenâb-ı Hak belâsını veriyor.

Onun için, buyruluyor ki: (*Ve men yübeddil ni'meta'llàhi min ba'di mâ câethü feinna'llàhe şedîdü'l-ikàb.*) "Kim Allah'ın nimetini değiştirirse, kendilerine geldikten sonra..." Allah'ın nimeti nedir?.. Gösterilen mucizeler, belgeler, ayetler, olaylar ve ayrıca sağlıklı olmaları için, kurtulmaları için, yaşamaları için Cenâb-ı Hakk'ın bahşettiği türlü türlü imkânlar... Din de en büyük nimettir, peygamber de en büyük nimettir, kitap da en büyük nimettir.

"Bunlardan sonra, bu nimetleri gördükten sonra, durumunu kim değiştirirse, halini kim değiştirirse, bozarsa, bozgunculuğun tarafına geçerse, küfrün tarafına geçerse; o nimetleri değiştirip de, o nimetleri tepip de yanlış tarafı tercih ederse; (*ve inna'llàhe şedîdü'l-ikàb.*) o zaman, Allah-u Teàlâ Hazretleri hiç şüphe yok ki, cezası çok şiddetli olan zât-ı celildir. Allah'ın cezası, suça karşı verdiği ceza çok şiddetlidir."

İkàb; bir suçun arkasından, onun kötülüğünün karşılığı olarak verilen cezaya derler. *Cezâ* kelimesi Arapça'da sadece karşılık demektir, mükâfat mânâsına da gelir. Meselâ, iki müslüman karşılaştığı zaman, birbirleriyle musafaha yaparlar. Birisi ötekine dua eder:

جَزَاكَ اللهُ !

(*Cezâke'llàh*) "Allah seni cezalandırsın!"

جَزَاكَ اللهُ خَيْرًا كَثِيرًا !

(*Cezâke'llàhu hayran kesîrâ*) "Allah seni pek çok hayırla mükâfatlandırsın!" veya kısaca:

جَزَاكَ اللهُ خَيْرًا !

(*Cezâke'llàhu hayrâ*) "Allah seni hayırla mükâfatlandırsın!" mânâsına. *Cezâ*, ille bizdeki gibi suçun karşılığı olan *ikàb* mânâsına, kötü karşılık mânâsına gelmez Arapça'da; sadece karşılık mânâsına gelir.

İyi işin karşılığına *mükâfat* diyoruz, kötü işin karşılığı *ikàb*... İşte burada *ikàb* geçmiş. Yâni kötülük yaparsa, onun ikabı... *Àkaba-yuàkıbu-muàkabeten-ve ikàben*; bir şeyin arkasından o işe uygun olarak verilen karşılık mânâsına, cezâ mânâsına, yâni azab mânâsına... "Allah'ın azabı, cezalandırması çok şiddetlidir. İşte Benî İsrâil'e sor ey Rasûlüm, gör, anla ve ümmetine de anlat!" demek…

Biz de tabii bu ayetleri okuyoruz, bizim de bundan çıkartacağımız, kıssadan hisse almaktır, hisse çıkartmaktır.

"—Benî İsrâil böyle yapmış, başına şöyle şöyle gelmiş. İyiler de

şöyle şöyle yapmışlar, şu duruma ermişler. Yanlış yolda gidenler şöyle olmuş, iyi davrananlar böyle olmuş... Ben de onlardan ibret alayım, halimi düzelteyim!" diye, eskilerden ibret alarak kendisini düzeltmesi lâzım!..

Bu eskilerin anlatılması, zaten ondan dolayıdır. Yâni, eski olayların Kur'an-ı Kerim'de mesel olarak, emsâl olarak anlatılması, dinleyenler ibret alsınlar diyedir. Ümmet-i Muhammed için bir ikaz olsun diyedir. "Bak eskiler böyle yaptılar, sonunda böyle cezaya çarpıldılar. İyiler şöyle şöyle davrandılar, fedakârlık yaptılar, şöyle kurtuldular." diye ibret alınması içindir.

Allah-u Teàlâ Hazretleri tabii, iyilikleri mükâfatlandırıyor, hem de kat kat mükâfatlandırıyor. İyiliğin en az karşılığı on mislidir, yâni on misliyle mükâfatlandırıyor. Bir misliyle vermiyor, on misliyle mükâfatlandırıyor. Tabii iyiliğin güzelliğinin yüksekliğine göre, evsafının mükemmelliğine göre de yetmiş misli veriyor, yedi yüz misli veriyor.

Meselâ, oruç ayındayız şimdi, orucun mükâfâtı bi-gayri hisab... Allah biliyor, kullar bilemiyorlar, bilemezler. "Oruç benim içindir, onun mükâfatını ben vereceğim!" diye hadis-i kudsîde öyle buyurmuş. Ama biliyoruz ki, yedi yüzden de daha çok mükâfat veriliyor.

Allah yolunda mallar infak edildiği zaman, *fî sebîli'llâh* harcandığı zaman, bire yedi yüz oluyor. Ama oruç olunca, ondan da fazla olduğu anlaşılıyor. Fakat onun miktarı söylenmiyor. Çünkü, oruç tutuşlardaki mükemmellik de tesir eder bu işe... Ve Cenâb-ı Hak kulların davranışlarının güzelliklerine göre, aynı işi yaptıkları halde, mükâfatlarını birisine ötekisinden daha fazla verebilir. Çünkü daha güzel yapmıştır, daha mükemmel yapmıştır.

b. İslâm'ı Tam Uygulamak

İşte bunlardan ibret almak lâzım ve müslümanların buna göre ayağını denk alması gerekiyor, selâmete girmesi gerekiyor, İslâm'a tam girmesi gerekiyor, Allah'ın emirlerini tam tutması gerekiyor. Yarım veya dörtte bir, veya onda bir, veya yüzde bir, veya "Senede iki bayram namazı yeter."; veyahut "İşte günde beş

vakit namaz fazla...”; veya “Şu ibadet olmasa nasıl olur?..” Olmaz! Cenâb-ı Hakk’ın emirleri bir bütündür. Kâffeten bütün emirlerini tutmak lâzım!.. Hiç birisini ihmal etmemeye çalışmak lâzım! İslâm’ı bir hayat nizamı olarak, insanın dünya ve ahiretini sağlayan hayat nizamı olarak tam uygulamak lâzım!..

Şimdi ben Türkiye’deki olayları takip ediyorum; görüntülerden, gazetelerden ve yazılardan takip ediyorum: Muazzam hırsızlıklar, muazzam hortumlamalar, muazzam çalmalar, muazzam aldatmalar... Neden bunlar?.. Toplumu yöneten, toplum mimarlarının üstünde olan büyük mütefekkirlerin, bunların bir de temelini düşünmesi lâzım! “Bunlar niye bu kadar çoğaldı?.. Bunun temelinde yatan ana kusurlarımız neler?..” diye, onları anlaması lâzım!..

Ana kusur, haramın haram olarak bilinmemesi ve haramdan korkulmaması, Allah’tan korkulmaması... Allah’tan korkan bir insan, bir kuruşu bile üzerine geçirmemeğe çalışıyor.

Bizim fakültede rahmetli bir sekreterimiz vardı, —nur içinde yatsın, Allah bütün geçmişlerine rahmet eylesin— toplu iğne ziyan etmezdi, kâğıt ziyan etmezdi. O ince kâğıtları, kopya kâğıtlarını... “Memurlar alıyorlar kâğıtları, ellerini yıkadıkları zaman kurulamakta kullanıyorlar.” diye ona bile kızardı. Yere düşen kâğıtları bile kaldırırdı, sekreter olduğu halde...

Ben de şahsen öyle, kendim kâğıt ziyan etmeyi sevmem, herhangi bir şeyi ziyan etmeyi sevmem. Bazıları tabakta yemeğin yarısını yiyor, yarısını bırakıyor; atılıyor. Tabii ona hiç razı olmam, sıyırırım. Yok bilmem alay konusu olurmuş... Alay konusu olmaz. Allah-u Teâlâ Hazretleri israfı sevmiyor. Çay; yarısı içiliyor, yarısı dibinde kalıyor, gidiyor, yâni dökülüyor. Bu içilecek. Faydalıysa, içilsin diye yapıldıysa içilmesi lâzım!

Yâni mü’min korkuyor. Takvâ ehli olduğundan, Allah’tan korktuğundan, hesabı bildiğinden, toplu iğneyi bile hesaplıyor. Ayrıca canını bile veriyor. Yâni, bir taraftan toplu iğneyi ziyan etmeyecek kadar tutumlu, bir taraftan canını verecek kadar cömert... Bu nereden oluyor? İmandan oluyor, mü’min olduğu için oluyor. Tam iman olduğu zaman, canını Allah yolunda veriyor.

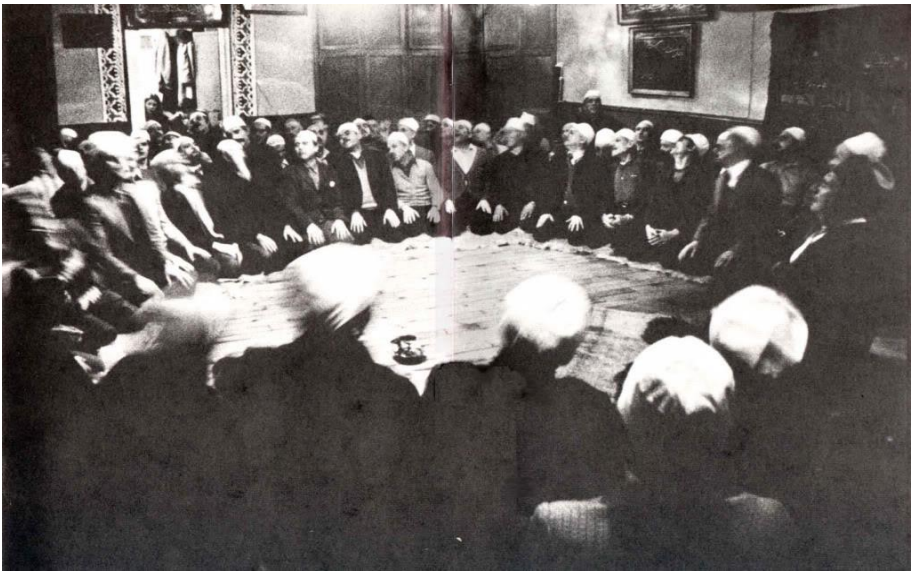

Bizim Anadolu'daki, Balkanlar'daki dünyanın her yerindeki başarılarımız, İslâm'ın bir asır içinde Atlas Okyanusu'na dayanması, Çin hudutlarına gitmesi, Hind'e varması, Orta Asya'ya ulaşması hep imanın kuvvetinden...

O imana önem verilmezse, İslâm küçük görülürse, gericidir diye müslümanlar hor görülürse; anayasal hak olduğu halde, yâni anayasa bile din ve vicdan hürriyeti dediği halde, gericilik diye inançlı insanların inançları hor görülürse, inançlı insanlar tasfiye edilirse, o zaman geriye öyle insanlar kalır.

İnancın sözünü, savunmasını almazsanız, dinlettirmezseniz, sadece kendisini doğru sanan insanların tek yönlü, tek yanlı, yanlış, hatalı, eksikli, cahilce bilgilerine göre bir takım insanları yetiştirirseniz, onlar da yetişirse; büyüdükleri zaman, ellerine imkân geçtiği zaman, Allah'tan korkmadıkları için, hatta Allah'a inanmadıkları için, haramdan korkmadıkları için, her türlü hırsızlığı, yolsuzluğu yaparlar.

"—Sen yemezsen getir ben yiyeyim!" diyenleri ben hatırlıyorum.

"—Sen içmezsen ben içeyim, sen yemezsen ben yiyeyim! Getir, getir..." diye alay edenleri biliyorum. Bu neden?.. İmansızlıktan...

İmansızlık teşvik edilince, tergîb edilince, o zaman imanın

insana verdiği sorumluluk duygusu, ahlâk duygusu, haramdan kaçınmak duygusu, helâlle beslenmek arzusu, iyilik yapmak arzusu, insanları hoş görmek arzusu gibi İslâm'ın, imanın bütün güzel vasıfları da bertaraf edilmiş olunca; ortada ele avuca sığmayan, müfettişlerin yola getiremediği, polisin, askerin haklayamadığı haydutlar, çeteler, mafyalar türüyor ve gelişiyor; ortam müsait olduğu için...

Fizik çevremiz de öyle, etrafımızdaki maddi çevremiz de öyle... Ortamı pis bir halde bırakırsanız, mikroplar çoğalır. Hastaneleri temizlemezseniz, ilaçlamazsanız, hastaneleri bile mikroplar sarar. Ameliyat cihazlarını temizlemezseniz, ameliyat ettiğiniz yeni hastaya eskinin hastalığı bulaşır; hepsi birden ölür. "Ameliyattan sonra bulaştı bir şeyler, enfeksiyon oldu." filân deniyor, kurtarılamıyor, ölüyor insanlar.

Temizlik çok önemli... Bu temizliği İslâm sağlıyor. Maddi temizliği de, mânevî temizliği de, ahlâk temizliğini de İslâm sağlıyor. Allah korkusu olmayınca, olmuyor. Ahlâkın temeli Allah korkusu... Ahlâkın temeli bu... Allah'a inanıp, Allah'tan korkan insan iyi işler yapıyor.

Avrupa'da da öyle... Ben şimdi bu İsveç'e bakıyorum, Avustralya'ya bakıyorum, İngiltere'ye bakıyorum, başka ülkelere bakıyorum; eğer Allah'a, ahirete inanan insanlarsa, onlar sağlam iş yapıyor. Ötekiler, bakıyorsunuz bir yerden fırsatı buldu mu, yapacağını yapıyor. Yâni, bizimkilerden veya başka yerdekilerden farkı yok... Çünkü, insanın yapısı her yerde aynı. O yapının temelini çürütürseniz, yapı sağlam durmuyor.

İşte Allah'ın nimetlerini, yâni en büyük nimeti din inanç; onları değiştirenlerin cezası çok büyük oluyor. Hem dünyada büyük oluyor, hizlân, hüsran, yâni yok olmak, perişan olmak, rezil olmak, rüsva olmak... Hem de ahirette perişanlık oluyor; çünkü cehenneme atılıyor, ebediyyen yanıyor, inançsız olduğu için...

c. Dünya Hayatının Süslenmesi

Gelelim 212. ayet-i kerimeye. Bu ayet-i kerimede buyruluyor ki:

زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا ،

وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ، وَ اللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ

حِسَابٍ (البقرة:٢١٢)

(*Züyyine li'llezîne keferü'l-hayâtü'd-dünyâ ve yesharùne mine'llezîne âmenû, ve'llezîne'ttekav fevkahüm yevme'l-kıyâmeh, va'llàhu yerzuku men yeşâü bi-gayri hisâb*.) (Bakara, 2/212)

(*Züyyine li'llezîne keferü'l-hayâtü'd-dünyâ*) "Dünya hayatı, yâni şu anda içinde yaşadığımız yaşam, hayat, kâfirler için süslenildi, süslü püslü gösterildi, zînetlendirildi ve gözlerine hoş gösterildi, gönüllerine hoş gösterildi." Kâfirler bu hayatı seviyorlar.

(*El-hayâtü'd-dünyâ*) derken, *dünyâ* kelimesi burada arz mânâsına mı, yerküresi mânâsına mı? Hayır! Dünya burada sıfat… *El-hayâtü'd-dünyâ* demek, yakın hayat demek. Bir de *el-hayâtü'l-âhireh* var, sonraki hayat... Öbür alemdeki hayatımız diyoruz biz ona. Bu *hayâtü'd-dünyâ* demek insanların şurada yaşadıkları hayat. Biz şimdi bu hayatı sürüyoruz. Hayat, yaşam.

Bu yaşam bittikten sonra, öldükten sonra, (*ba'sü ba'de'l-mevt*) öldükten sonra tekrar dirilme olacak, ahiret hayatı başlayacak. Bu birinciye onun için *el-hayâtü'd-dünyâ* deniliyor. Dünya hayatı denince de, millet sanıyor ki, Dünya üzerindeki hayat... Hem Dünya üzerindeki, hem Merih üzerindeki, hem başka gezegenlerdeki, hem fezâdaki, hem havadaki... Yâni Dünya'da olmasa bile, şu andaki yaşamımız demek. Bize yakın olan, içinde bulunduğumuz yaşam.

Bu yaşam farklı gösterildi. Kimlere?.. Kâfirlere... Kâfirler gerçekten sadece bu hayat var, öteki hayat yok diye düşündükleri, sandıkları için, yanlış olarak böyle inandıkları için, var güçleriyle bu hayata sarılıyorlar. Yâni, şimdiki şu yaşamlarına, var güçleriyle önem veriyorlar ve günlerini gün etmeye çalışıyorlar, bunu tatlı geçirmeye çalışıyorlar.

İşte mü'minlerle kâfirler arasındaki en büyük fark bu. Yâni, ahiret inancından kaynaklanan en büyük fark bu. Biz bu dünya

hayatını amaç görmüyoruz, tek görmüyoruz. Sadece elde edilmesi gereken bir şey olarak, ulaşılacak bir amaç olarak görmüyoruz; gelip geçici, fâni, değersiz, küçük görüyoruz.

Asıl hayatın, asıl yaşamın, asıl ömrün ahiret hayatı, ahiret ömrü olduğunu, öldükten sonraki âlemde olacak olan hayat olduğunu bildiğimiz için, biz, bütün müslümanlar, mü'minler, Peygamber Efendimiz'den beri; hatta daha geriye doğru gidersek, eski peygamberlerin halis muhlis saf ümmetleri, tâ Adem AS'a kadar ahirete inanmış olan hakîkî mü'minler, bu dünya hayatının geçici olduğunu, fâni olduğunu bildiği için, bu dünya hayatının meşakkatlerine sabrediyorlar, ahireti kazanmaya çalışıyorlar, fedakârlık yapıyorlar. Kazandıklarını Allah yoluna, hayra hasenâta, başkalarına iyilik yapmaya sarf ediyorlar. İcabında canlarını seve seve veriyorlar.

Vermiş dedelerimiz işte... "Dedelerimizin kaç tanesi şehid oldu?" diye, şöyle bir tarih boyunca yapılan savaşları ve o savaşlarda şehid olan mübarek geçmişimizi, ecdadımızı hesaplayacak olsak, ne kadar büyük rakamlarla karşılaşırız. Hepsi, Allah yolunda canlarını vermeye seve seve, her sene gitmişler. Hatta savaşa gidip de ölmeyenler üzülmüşler. Siperlerde:

"—Biz niye ölmedik, kardeşlerimiz şehid oldu da biz niye şehid olamıyoruz? Allah bize şehidliği nasib etmeyecek mi acaba?.." diye ağlamışlar bir kısmı.

Bu neden oluyor?.. Biz ahireti esas aldığımız için oluyor, inancımızdan dolayı oluyor.

Kâfirler de, ahiret yok diye bildiklerinden hem çok yaşamak istiyorlar bu hayatta, bin yıl yaşamayı arzu ediyor. Yaşamak için, kendim yaşayacağım diye, "Herkesi öldürebilirim, herkes yok olsun, ben yaşayayım!" diye bencil oluyor. Ahirete inancı olmadığından da, ölümden son derece korkuyor. Ölümden korkunca da, her türlü yamukluğu yapıyor. Açlıktan korkuyor öleceğim diye; aç kalmamak için çalıyor, çırpıyor... Bu dünya hayatını hoş geçireceğim diye çalıyor, çırpıyor... Temel duygu, ahiret inancının olmaması ve bu dünya hayatını tek amaç sanması, dünya hayatının keyfini zevkini amaç edinmesi... Ömrü onun için geçiyor.

"—Gayen nedir kardeşim, ne yapmak istiyorsun?.."

"—Çok para kazanacağım!"

"—Para kazanınca ne yapacaksın?.."

"—Para işte, pis; mikroskobun altında inceleyecek olursan üzerinde mikroplar kaynaşan bir madde... Elden ele dolaşıyor, herkesin pisliği üzerine yapışıyor. Bunun nesini seviyorsun?.."

"—Yok, ben onu sevmiyorum. Her türlü eğlence onunla elde edildiği için, anahtar gibi olduğundan, onun için para kazanmam lâzım! Paranın kendisini sevmiyorum da, zenginliği seviyorum. Zengin olunca otellere gideceğim, beş yıldızlı otellerde yaşayacağım. En sevdiğim yerleri gezeceğim, en güzel arabalarda dolaşacağım. En güzel köşklerde, yalılarda oturacağım. En güzel yemekleri yiyeceğim..."

Tabii bunları böyle arzu ediyor. Bunları elde etmek için de, önüne gelen her fırsatı değerlendiriyor.

Üç tane, beş tane insanın hepsine, yurt dışından bir casus gelip kötü şeyi teklif ediyor:

"—Şunu yap, şu sırları bana sat, ben seni zengin ederim, milyoner ederim, milyarder ederim, şu kadar dolar veririm, bu kadar mark veririm!" diyor.

Mü'min sakınıyor:

"—Yok, ben vatana hıyânet etmem, devletin sırlarını, askeriyenin sırlarını satmam!" diyor.

Ama ötekisi, satarım diyor. Birisi:

"—İşte bak, bir kilo, iki kilo eroini al, getir, satarsan, sana şu kadar para!" diyor.

"—Yok, ben başkalarının sağlığını yok eden, başkalarının hastalanmasına sebep olan; çıldırmasına, 35-40 yaşında tımarhanede zincirlere bağlanmasına sebep olan zehiri, bu beyaz zehiri satmam, aracı olmam; vicdanım el vermez!" diyor.

Mü'min reddediyor, ama ötekisi, "Ooo, çok para verecekmiş!" diyor, kabul ediyor. Esrar kaçakçısı, uyuşturucu kaçakçısı oluveriyor. Neden?.. Para kazanacağım diye.

İşte bunun gibi çeşitli haksızlıkları, çeşitli para getirici büyük suçları, yâni kanunun yakasına yapıştığı zaman cezalandıracağı suçları rahatlıkla yapıyor. Neden?.. Para kazanacak, parayla da her şeyi yapabilecek diye yapıyor. İşte dünya hayatının böyle

süslü olduğu ortada... Dünya hayatı süslendirilmiş.

Tabii süslendiren kim, dünya hayatını ziynetli gösteren kim?.. Esas itibariyle, Allah-u Teàlâ Hazretleri imtihan olarak dünya hayatını böyle süslü gösteriyor. O emretmiş meleklerine, cehennemin etrafı süslü şeylerle doldurulmuş, onlara yanaşan cehenneme düşüyor. Cennetin etrafında da faziletli ama, sıkıntılı şeyler var: Fedakârlık yapmak, bağış yapmak, ter dökmek, yardım için koşuşturmak, uykusuz kalıp ibadet etmek gibi, ilk bakışta biraz tatsız gibi görünen şeyler var; onları yapan sevap kazansın diye... Ötekisini yapan da günaha girsin diye, orayı süslemiş Cenâb-ı Hak... Burayı da meşakkatli, nefse hoş gelmeyen şeylerle çevrelemiş. Bu bir imtihan...

Tabii ayrıca, şeytan da kandırmak vazifesiyle vazifeli olduğu için, insanın yanına geliyor:

"—Bak şu hayat ne kadar güzel!.. Bak şu kadın ne kadar güzel!.. Bak şu köşk ne kadar güzel, bak şu araba ne kadar güzel!.. Bak şu manzara ne kadar güzel!.. Bak falanca kimse nasıl böyle haram helal demedi ama, yükseldi, milyarları kazandı, köşeyi döndü, nasıl paşalar gibi yaşadı!" diye şeytan da fitliyor, kandırıyor. O da göz boyayarak bu hayatı süslüyor. Şeytanın da aldatmacası var.

Zaten şeytanın böyle aldatmacası olduğunu ve onun peşinden gidilmemesi gerektiğini geçen haftaki 208. ayet-i kerimede okumuştuk:

وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ، إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ (البقرة:٢٠٨)

(*Ve lâ tettebiù hutuvâti'ş-şeytàn, innehû leküm adüvvün mübîn.*) "Sakın şeytanın izini, adımlarını adım adım takip etmeyiniz! Çünkü o ap âşikâr bir düşmandır." (Bakara, 2/208) buyruluyordu.

Şeytan da yapar bu işleri ama, esas itibariyle Allah-u Teàlâ Hazretleri bu dâr-ı dünyayı, hayat-ı dünyâyı imtihan yeri yaptığından, imtihanın görünüşü böyle... "Bakalım kul, süslü olduğu halde kötülüklerin kötülük olduğunu anlayıp kendisini tutabilecek mi?.. Zahmetli olduğu halde, bakalım fedakârlık

gösterip sabredip, iyilikleri yapabilecek mi?..” diye, Cenâb-ı Hak imtihan düzenini böyle kurmuş. Kâfirlere bu dünya hayatı süslü gösterilmiş, sevdirilmiş ve beğendirilmiş. Onlar onu elde etmek için koşturmuşlar ve bir kısmını elde etmişler.

d. Takvâ Ehli Fakirlerin Mükâfâtı

(*Ve yesharûne mine'llezîne âmenû*) “Ve onlar mü'minler ile, iman edenler ile alay ediyorlar.”

Amenû'nun üzerinde *mim* var. Yâni, mutlaka burada durulacak. Çünkü (*Ve yesharûne mine'llezîne âmenû ve'llezîne'ttekav*) diye, *vâv-ı atıf* sanıp da ikisini bağlarsanız, mânâ bozulur. O ayrı bir cümle. Burada mutlaka durulacak.

(*Ve'llezîne'ttekav fevkahüm yevme'l-kıyâmeh*) “Takvâ ehli olanlar, Allah'tan korkanlarsa kıyamet gününde onların üzerinde, fevkinde olacaklar, dereceleri yüksek olacak.” diye, o ayrı bir cümle. Orayla karışmasın diye, eski ecdadımız, Kur'an-ı Kerim'in secâvend işaretlerini koyan alimlerimiz, bu mânâ karışıklığını engellemek için *mim* koymuşlar; “Aman buradan öbür tarafa geçme, burada durak yap, burada cümle bitiyor!” mânâsına.

(*Ve yesharûne mine'llezîne âmenû*) “İman edenlerle alay ediyorlar bu kâfirler.” Her zaman alay etmişler. Peygamber SAS Efendimiz'in zamanında sahabe-i kiramın fakirleri vardı ama, elmas gibi, pırlanta gibi. Yâni:

Yere düşmekle cevher, sâkıt olmaz kadr ü kıymetten.

“Cevher, mücevher, zümrüt, elmas, yakut yere düşünce kıymeti düşmez.” Yerden alırsın, silersin; çünkü bozulmaz.

Şimdi Ammar ibn-i Yâsir, Suheyb-i Rûmî, Ebû Ubeyde, Sâlim, Âmir ibn-i Fihr, Habbab ibn-i Eret, Bilâl-i Habeşî gibi — *rıdvânu'llâhi aleyhim ecmaîn*— mübarek müslümanlar. Fakir kimselerdi bunlar, yoksul kimselerdi. Medine'de de, bu fukara-i müslimînden evleri bile olmayanlar, “Peygamber Efendimiz'in yakınında olalım, her zaman sözünü dinleyelim!” diye, Peygamber Efendimiz'in mescidinin bir kenarındaki sundurma, gölgelik, *suffe* denilen kısımda yatıp kalkıyorlardı. Ashab-ı Suffe diyoruz bunlara, *suffe*'de oturan insanlar mânâsına.

Yiyecekleri yoktu, karınları açtı, karınları sırtlarına yapışıyordu, içe doğru çukurundan dolayı.

Tabii azametli, kibirli, zengin kâfirler, müşrikler bunları sevmiyordu, bu fukarayı küçümsüyorlardı. Çünkü onların nazarında her şey maddeyle ölçülüyor, "Onlar fakir, biz zenginiz, biz daha yükseğiz!" diyorlardı. Hatta bazıları Peygamber Efendimiz SAS'den, onlardan ayrı bir yerde, kendileri için özel toplantı yapılmasını bile istemişlerdi:

"—Bunların yanına gelince, bunların kokularını duymak istemiyoruz, bunlarla oturmak istemiyoruz, bize ayrı meclis düzenle, ayrı sohbet düzenle, bizimle ayrı otur!" diye böyle bir ayrım yapmak istiyorlardı.

Allah-u Teàlâ Hazretleri, kesinlikle onların o arzularına uyulmamasını Peygamber Efendimiz'e emretmişti.

Ayrıca, bunlardan ayrı, Medine-i Münevvere'nin çevresinde kaleleri olan Kureyza oğulları, Nadir oğulları, Kaynuka oğulları gibi yahudiler vardı. Yahudilerin başındaki din alimleri, hahamları ve idarecileri, bu muhacirlerle, başka yerlerden Medine'ye Peygamber Efendimiz'in yanına gelip, Mekke'den, müşriklerden kaçıp gelip yoksul olarak orada yaşayanlarla eğleniyorlardı, eğlenmek istiyorlardı. *Sahire-yesharu*; maskaraya almak, yâni dalga geçmek, alay etmek mânâsına geliyor. Öyle yapmak istiyorlardı.

Sonra ayrıca münafıklar da, böyle Abdullah ibn-i Übey ibn-i Selül ve arkadaşları da böyle zengindi, böyle yüksek tabaka, keyf ve zevk ehli kimselerdi. Onlar da müslümanları hor, hakir görürlerdi. Peygamber Efendimiz de, bir kere onların bir toplantısına geldiği zaman, yolda bineğinin ayağından toz kalkmış. Peygamber Efendimiz oraya gelince, hemen böyle "Öf!" filân diye burnunu tutmuş. Yâni, "Tozuttun, bizim meclisimize toz attırdın!" filân gibi havalarda.

Onlar işte böyle her şeyi maddeyle ölçtükleri için, kendilerini yüksek sanıyorlardı ve fukarâ-i müslimîn ile dalga geçiyorlardı, alay ediyorlardı:

"—Eğer hakîkî peygamber olsaydı, böyle eşraf ve âyân ona tâbî olurdu. İşte hep fukara, ahâlinin fakirleri, hor ve zelilleri tâbi

oluyor, aşağı tabaka tâbî oluyor." filân diye, onu da Peygamber Efendimiz'e karşı çıkmak için bir delil olarak ileri sürmeye çalışıyorlardı. Amma tabii bu, onların bu dünyadaki kısır, yanlış, ters ve hatalı görüşleri…

(*Ve'llezîne'ttekav*) "Allah'tan korkanlar, takvâ ehli olanlar günahlardan, haramlardan sakınanlar, küfürden, şirkten uzak duranlar, imana gelenler, (*fevkahüm yevme'l-kıyâmeh*) kıyamet gününde bu kâfirlerin, bu zengin, azametli, kibirli insanların çok üstünde olacaklar." Cennetlik olacaklar, büyük nimetlere erecekler.

Hatta, bazen bir kölecik, yâni hürriyeti bile olmayan bir müslüman, efendisinden daha yüksek dereceye çıkacak ahirette; imanından ve dünyadaki güzel işlerinden, ahlâkından dolayı... Ötekiler de imanlarının olmamasından veya zayıf olmasından veya kibirlerinden veya kusurlarından dolayı, aşağılarda kalacak.

Takvâ, insanların ahiretteki derecelerinin yükselmesinin ölçüsü. Takvâsı ne kadar çoksa, o kadar yükseğe çıkar. Ama mü'minler bir kere toptan, hepsi kâfirlerin üstünde olacak. Kâfirler cehennemlik, aşağı tabaka... Dünyadaki gibi değil, tam tersine ahiretin horları, zelilleri onlar olacak.

(*Ve'llezîne't-tekav fevkahüm yevme'l-kıyâmeh*) "Kıyamet gününde iman edenler, takvâ ehli olanlar onların fevkinde olacak, iyi durumda olacak, yüksek tabaka olacak. Mü'minler olarak Allah'ın sevdiği bir zümre olacak." Onlar esfel-i sâfilindeyken, mü'minler a'lâ-yı illiyyînde, yükseklerde safâ sürecekler.

(*Va'llàhu yerzuku men yeşâü bi-gayri hisâb*) "Allah-u Teàlâ Hazretleri, dilediği kullarını hesaba sığmaz şekilde rızıklandırır, nimetlendirir."

Evet, o dünyanın fakirlerine ahirette, mü'min oldukları için, takvâ ehli oldukları için, ibadet, taat ehli oldukları için, ahlâk-ı hasene sahibi oldukları için, a'mâl-i sàliha sahipleri oldukları için, hesaplara girmeyecek lütuflar verir. Mücevherlerle süslü köşkler ihsan eder; hizmetçiler, huriler, gılmanlar ihsan eder. Havuzlar, köşkler, nehirler içinde ebedî saadeti onlara lütfuyla, keremiyle ihsan eder.

Allah-u Teàlâ Hazretleri böyle imanına göre, dünyanın en

yoksul, fakir, aciz, hastalıklı, boynu bükük, mazlum, hatta belki de biraz cahil, köylü ümmî insanını ahiretin efendisi haline getirir, güzel huylarından dolayı.

e. Allah İçin İnfak Etmek

Onun için, asıl olan imandır ve imanına göre a'mâl-i sàliha işlemektir, hayrât u hasenâtı yapmaktır. Bu münasebetle, bu ayetlerin mânâlarıyla ilgili olarak, birkaç hadis-i şerifi buradan size nakletmek istiyorum. Peygamber Efendimiz Bilâl-i Habeşî'ye şöyle buyurmuş:[89]

أَنْفِقْ يَا بِلاَلُ ، وَلاَ تَخْشَ مِنْ ذِي الْعَرْشِ إِقْلاَلاً !

(*Enfık yâ bilâl*) "Ey Bilâl, infak et! (*Ve lâ tahşe min zi'l-arşi iklâlen*) Arş'ın sahibi Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin malını, mülkünü, servetini, imkânlarını, nimetlerini azaltacağından sakın korkma!"

İklâl ne demek? *Kalîl* yapmak, az yapmak, azaltmak. Yâni, "Aman, ben sadaka verirsem aç mı kalırım, açık mı kalırım, açık mı kalırım, azalır mı, yoksul mu kalırım diye düşünme! Allah'ın, (*zi'l-arş*) Arş'ın sahibi olan Allah'ın malını azaltmasından korkma! Yâ Bilâl, götür, hayrını yap, ver bunu!" diye hadis-i şerifte böyle buyurmuş Peygamber SAS Efendimiz.

---

[89] Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.I, s.340 no:1020; Bezzâr, *Müsned*, c.V, s.348, no:1978; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.I, s.149; Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.I, s.437, no:749; *Müsnedü'l-Hàris*, c.IV, s.4, no:930; Abdullah ibn-i Mes'ud RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.I, s.341, no:1024; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.III, s.86, no:2572; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.X, s.429, no:6040; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.209, no:3338; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.II, s.280; Ebû Hüreyre RA'dan.

Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.II, s.172, no:1466; İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.I, s.174, no:335; Hz. Aişe RA'dan.

Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.XIV, s.315, no:7638; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VI, s.350, no:16011; *Keşfü'l-Hafâ*, c.1, s.242, no:635; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.VII, s.88, no:5866.

Tabii ayetler de var bu konuda:

وَمَا أَنفَقْتُم مِّن شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ (سبإ: ٣٩)

(*Vemâ enfaktüm min şey'in fehüve yuhlifuhû*) "Siz neyi infak ederseniz, onun halefini Allah verir." (Sebe', 34/39) Yâni verirsiniz, keseniz gene dolar; verirsiniz, bütçeniz yine zengin olur. Verirsiniz, ambarınız gene dolu olur. Verirsiniz, eviniz gene zengin olur, eksilmez; çünkü Allah fazlasını verir.

Sahih kaynaklarda geçiyor ki:[90]

[90] Buhârî, *Sahîh*, c.II, s.522, no:1374; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.700, no:1010; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.305, no:8040; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.124, no:3333; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.V, s.203, no:5083; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VII, s.423, no:10827; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.187, no:7605; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.V, s.375, no:9178; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.III, s.190; Ebû Hüreyre RA'dan.

أَنَّ مَلَكَيْنِ يَنْزِلاَنِ مِنَ السَّمَاءِ صَبِيحَةَ كُلَّ يَوْمٍ، فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا:

اَللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلَفًا. وَ يَقُولُ الْآخَرُ: اَللَّهُمَّ أَعْطِ مُمْسِكًا تَلَفًا

(خ. م. حم. حب. طس. هب. ق. عن أبي هريرة)

(*Enne melekeyni yenzilâni mine's-semâi sabîhate külle yevmin*) "Her günün sabahında iki melek iner." diye hadis-i şerifte geçmiş. (*Feyekùlü ehadühümâ*) "Bu meleklerden bir tanesi der ki: (*Allàhümme a'tı münfıkan halefâ*) 'Yâ Rabbi, hayır hasenat yapan, infak eden, sadaka verene halef ver! Yâni malı azalmasın, verilenin yerine yenisi gelsin.' der.

(*Ve yekùlü'l-âhar*) Ötekisi de der ki: *(Allàhümme a'tı mümsiken telefâ*) 'Vermeyenin, yâni cimrilik yapanın, tutanın da malına telef ver! Yâni, malını azalt!' diye dua eder." Meleklerin dediği de olur.

Yine sahih hadiste gelmiş ki:[91]

İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.121, no:3329; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.233, no:3412; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.100, no:207; Ebü'd-Derdâ RA'dan.

Hàkim, *Müstedrek*, c.IV, s.604, no:8679; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.II, s.261; Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan. *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.211, no:549.

[91] Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.2273, *Zühd ve'r-Rakàik*, no:2958; Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.572, no:2342; Neseî, *Sünen*, c.VI, s.238, no:3613; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.24, no:16348, 16349; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.120, no:3327; Hàkim, *Müstedrek*, c.II, s.582, no:3969; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.156, no:1148; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.III, s.189, no:2888; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.206, no:3332; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.61, no:6893; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.521, no:11696; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.II, s.211; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.4, s.52, no:2709; Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.216, no:1217; İbn-i Amr eş-Şeybânî, *el-Âhàd ve'l-Mesânî*, c.III, s.152, no:1481; Mutraf ibn-i Abdillah ibn-i Şuhayr, babasından.

Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.2273, *Zühd ve'r-Rakàik*, no:2959; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.206, no:3333; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.368, no:6302; Ebû Hüreyre RA'dan.

يَقُولُ ابْنُ آدَمَ : مَالِي مَالِي ! وَ هَلْ لَكَ مِنْ مَالِكَ ، إِلاَّ مَا أَكَلْتَ فَأَفْنَيْتَ ، أَوْ لَبِسْتَ فَأَبْلَيْتَ ، أَوْ تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ ، وَمَا سِوٰى ذٰلِكَ ، فَذَاهِبٌ فَتَارِكُهُ لِلنَّاسِ (م. ت. ن. حم. حب. ك. طس. هب . عن مطرف بن عبد الله بن الشخير عن أبيه ؛ م . هب . ق. عن أبي هريرة)

(*Yekùlü'bnü âdem: Mâlî mâlî*) "Ademoğlu diyor ki: 'Malım, malım, malım!.." Peygamber Efendimiz, "Ademoğlu böyle diyor." diye anlatıyor.

Evet, hakikaten, biz de malım, mülküm diye severiz kendi malımızı insanlar olarak. "Malım malım..." deriz amma Efendimiz soruyor:

(*Ve hel leke min mâlike illâ mâ ekelte feefneyte*) "Senin malın yiyip de bitirdiğinden başka bir şey değil midir? Yediysen işte o zaman malındır. Yemiyorsan malın değil, duruyor. (*Ve mâ lebiste feebleyte*) Giyip de eskittiğinden, yeyip de yok ettiğinden; (*ve mâ tasaddakte feemdayte*) tasadduk edip de ahirete sevabını gönderdiğinden başkası mıdır?

(*Ve mâ sivâ zâlike*) Bundan sonraki, yâni yemediğin, giyinmediğin, sadaka olarak verip de ahirete sevabını göndermediklerinin seninle bir ilgisi yok! (*Fezâhibün*) Onlar gidecek, (*fetârikühû*) sen de onu terk edeceksin; (*li'n-nâsi*) öteki insanlara, senden geride kalan insanlara, varislerin varsa onlara kalacak. Yoksa, başka insanlara kalacak."

Onun için, insanın ahirete çalışması lâzım! Ahireti kazanmak için yapması gereken cömertliği yapması lâzım, ibadetleri yapması lâzım!

Son bir hadis-i şerif daha okuyarak bu ayet-i kerimenin izahını kapatmış olalım. Ahmed ibn-i Hanbel RA, Peygamber

Efendimiz'in şöyle buyurduğu naklediyor:[92]

الدُّنْيَا دَارُ مَنْ لاَ دَارَ لَهُ ، وَمَالُ مَنْ لاَ مَالَ لَهُ ، وَلَهَا يَجْمَعُ مَنْ لاَ عَقْلَ لَهُ (حم . هب . الشيرازي في الألقاب عن عائشة ؛ ش. هب . عن ابن مسعود)

RE. 208/1 (*Ed-dünyâ dârun men lâ dâre lehû*) "Dünya evi olmayanların evidir, yurdu olmayanların yurdudur." Mü'minin yeri değildir. Mü'minin yurdu cennettir, ahirettir. Ahirette yeri, cennette yeri olmayanların yeridir dünya.

(*Ve mâlün men lâ mâle lehû*) "Ahirette sevabı, elinde kazancı olmayanların malıdır dünya." Burada bırakıp gidecekler. Ahirette tamamen yoksul, fakir kalacaklar. (*Ve lehâ yecmau men lâ akle lehû*) "İşte bu dünyaya da aklı olmayanlar toplanırlar, onları elde edeceğiz diye çarpışır, vuruşur, uğraşır, ömürlerini geçirirler günahlarla... Elde ettikleri de kendilerine kalmaz. Ahirette de kendilerine fayda vermez, ölüp giderler."

Müminler ahirette üstte olacaklar ve Allah onları hesaba gelmeyecek ölçülerde büyük mükâfatlarla mükâfatlandıracak. Hesapla izah etmek gerçekten mümkün değil. Çünkü, bir mü'minin cennetteki bir köşkünün, bir duvarının bir köşesindeki mücevherlerden, bir tanesinin bedelini ifade edecek rakam bulamayız. Dünyanın en büyük elması hangisi?.. Hangi hazinede saklı, hangi kralın, kraliçenin tacında veya hangi sandığın

---

[92] Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.VI, s.71, no:24464; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VII, s.375, no:10638; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.230, no:3109; Hz. Aişe RA'dan.

İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VII, s.243, no:35707; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VII, s.375, no:10637; Ahmed ibn-i Hanbel, *Zühd*, c.I, s.161; Abdullah ibn-i Mes'ud RA'dan.

Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c.XXII, s.473; Ebü'd-Derdâ RA'dan.

Mecmaü'z-Zevâid, c.X, s.515, no:18078; Kenzü'l-Ummâl, c.III, s.344, no:6086; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.296, no:1315; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XIII, s.8, no:12430.

içinde?.. Onlarla kıyas kabul etmeyecek kadar büyük nimetleri Cenâb-ı Hak verecek.

Rabbimiz ahireti düşünen, ahireti kazanmaya çalışan, dünyanın fâni, aldatıcı güzelliklerine takılmayan, aldanmayan; dünyada ahiretini kazanmaya çalışan, ibadet ve taat eden, hayrât u hasenat eyleyen, rızasını kazanan, insanlara faydalı işler yapan; ondan sonra ahirete göçünce de Rabbinin huzuruna sevdiği, razı olduğu kullar olarak varan, cennetiyle cemâlini kazanan kullarından eylesin, sizleri ve bizleri ve mü'min kardeşlerimizi...

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler, *es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..*

05. 12. 2000 – İSVEÇ

19. ÜMMET-İ MUHAMMED VE DİĞER ÜMMETLER

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!

Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 213. ayet-i kerimesini okuyoruz. *Eùzü bi'llâhi mine'ş-şeytàni'r-racîm. Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَ مُنْذِرِينَ ،
وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا
فِيهِ ، وَ مَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلاَّ الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ
الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ، فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ
مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ ، وَاللهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

(البقرة:٢١٣)

(*Kâne'n-nâsü ümmeten vâhideten febeasa'llàhü'n-nebiyyîne mübeşşirîne ve münzirîn, ve enzele meahümü'l-kitâbe bi'l-hakkı li-yahküme beyne'n-nâsi fîma'htelefû fîh, ve ma'htelefe fîhi ille'llezîne ûtûhü min ba'di mâ câethümü'l-beyyinâtü ba'yen beynehüm, feheda'llàhü'llezîne âmenû lima'htelefû fîhi mine'l-hakkı bi-iznih, va'llàhu yehdî men yeşâü ilâ sırâtın müstakîm.*) (Bakara, 2/213) *Sadaka'llàhu'l-azîm.*

Bir ayet-i kerime. Bu ayet-i kerimenin önce mânâsını, mealini nakledelim:

(*Kâne'n-nâsü ümmeten vâhideten*) "İnsanlar, halk bir tek ümmet idiler. (*Febeasa'llàhü'n-nebiyyîn*) Allah peygamberleri gönderdi; (*mübeşşirîne ve münzirîn*) müjdeleyiciler ve ihtar

ediciler, ikaz ediciler, korkutucular olarak...” Yâni, “Allah’ın emirlerine itaat ederseniz; cennete girersiniz, ebedî saadeti bulursunuz. Allah’a àsî olursanız; cehenneme düşersiniz, ahirette ebedî azaba uğrarsınız.” diye cenneti müjdelemek, azabı hatırlatıp insanları tahzir etmek, korkutmak ve ikaz etmek, uyarmak için.

(*Ve enzele meahümü’l-kitâbe bi’l-hakkı*) “Ve o peygamberlerle beraber, hak ile, hak olarak kitabı indirdi. (*Li-yahküme beyne’n-nâs*) İnsanların arasında o peygamber, o vazifeli şahıs hükmetsin; (*fîma’htelefû fîh*) aralarında ihtilaf ettikleri konularda hakim olsun, hakem olsun, doğru hükmü versin diye, Allah o peygamberlerle beraber kitap indirdi.”

(*Ve ma’htelefe fîhi ille’llezîne ûtûhü min ba’di mâ câethümü’l-beyyinât*) “Amma bu konuda, ancak kendilerine beyyineler, belgeler, kanıtlar geldikten sonra, kendilerine o kanıtlar gelen insanlardan başkası ihtilafa düşmedi, onlar ihtilafa düştüler.”

Allah peygamberleri ve kitabı onların ihtilaflarını çözmek için gönderdi, ama yine ihtilafa onlar düştü. Yâni ihtilafları çözümlensin diye, kendilerine peygamber gönderilen, kitap indirilenler yine ihtilafa düştüler. Neden?.. (*Ba’yen beynehüm*) “Aralarında zulmederek, kıskançlıkla, hırsla, zulümle, o çeşit duygulara kapılarak, yine onlar ihtilafa düştüler.”

(*Feheda’llàhü’llezîne âmenû*) “Bu durumda Allah iman edenleri hidayete erdirdi. (*Lima’htelefû fîhi mine’l-hakkı bi-iznihî*) ‘Hak nerededir? Şurada mıdır, burada mıdır?’ diye, hak konusundaki ihtilaflarında kendi izni ile, lütfu ile inananları hidayete erdirdi. O ihtilafların içinden çıkarttı, onlara doğru yolu buldurup doğru yola sevkeyledi.”

(*Va’llàhu yehdî men yeşâü ilâ sırâtın müstakîm.*) “Ve Allah dilediği kimseleri sırat-ı müstakîme sevk eder, yöneltir, sırat-ı müstakîmi buldurtur.” (Bakara, 2/213) Dilemediklerine buldurtmaz, istediğine verir. İstemediğine, lâyık olmayana hidayeti vermez.

a. İnsanların Sapıtmaları

Bu bir ayet-i kerime, Bakara Sûre-i Şerîfesi’nin 213. ayet-i kerimesi. Ama insanlığın yeryüzüne geldiği ilk andan, Peygamber

Efendimiz'e bu ayetin indiği zamana kadar, insanlığın tarihini anlatan, durumlarını kısaca özetleyen bir ayet-i kerime. Peygamberleri, peygamberlerin vazifesini anlatan, önemli bir takım bilgileri bize öğreten bir ayet-i kerime. Buradan kesin olarak öğreniyoruz ki, (*Kâne'n-nâsü ümmeten vâhideten*) "İnsanlar tek bir ümmet idiler." *Ümmet* ne demek?.. İ'timâm eden, birbirleri ile uyuşan, bir araya gelen insanlar. Uyumlu insanların bir araya getirdiği topluluğa *ümmet* deniliyor.

Tabii ümmetin Kur'an-ı Kerim'de, bir topluluğa isim olduğu gibi, bir tek şahıs olduğu halde İbrâhim AS'a da sıfat olarak verildiğini görüyoruz.

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا (النحل:١٢٠)

(*İnne ibrâhîme kâne ümmeten kàniten li'llâhi hanîfâ*) "İbrâhim AS şüphesiz Hakka meyilli, Cenâb-ı Hakk'a ibadet arzusuyla dolu, itaatkâr, ibâdetkâr bir ümmet idi." (Nahl, 16/120) Yâni, tek kişi olduğu halde, ümmet vasfı İbrâhim AS'a verilmiş. Topluluk ismi gibi olduğu halde, bir çok bireylerden meydana gelen bir topluluğu anlattığı halde, umumiyetle ümmet deyince aklımıza o geldiği halde, bir kişi için de kullanılabiliyor.

Bazen de, bir zaman için kullanılıyor. Ama burada, (*Kâne'n-nâsü ümmeten vâhideten*) "İnsanlar tek bir ümmet idiler." buyruluyor. (*Febeasa'llàhü'n-nebiyyîne mübeşşirîne ve münzirîn*) *Fe*'ye burada *ta'kıbiyye* derler. "Ondan sonra Allah, müjdeleyiciler, ikaz ediciler olarak peygamberleri gönderdi."

Bu insanlar ilk başta nasıl bir ümmet idiler, nasıl bir topluluk idiler? İnsanlardan ayrı varlıklara da ümmet deniliyor; kuşlar, karıncalar, diğer vahşî cinsler... Onlar da uyumlu, birbirlerine benzer şeyler oldukları için, onlara da;

أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ (الأنعام:٣٨)

(*Ümemün emsâlüküm*) "Sizin gibi ümmetlerdir." deniliyor Kur'an-ı Kerim'de. (En'am, 6/38)

İnsanlar tek bir ümmet idi, çeşit çeşit değildi, aynı durumda idiler. Ondan sonra Allah müjdeleyiciler ve ikaz ediciler olarak peygamberler gönderdi.

Şimdi bu ayet-i kerimenin kıraatini, Abdullah ibn-i Mes'ud kıraatinde, (*Kâne'n-nâsü ümmeten vâhideten fa'htelefû*) diye okumuşlar. Çünkü zâten başka ayet-i kerimeler var:

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلاَّ أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا (يونس:١٩)

(*Ve mâ kâne'n-nâsü illâ ümmeten vâhideten fa'htelefû*) (Yunus, 10/19) ayetinde olduğu gibi, burada da (*fa'htelefû*) diye okumuşlar. "Tek bir ümmet idiler, ihtilafa düştüler de, onun üzerine Allah peygamberleri müjdeciler ve ikaz ediciler olarak, korkutucular olarak ba's eyledi, gönderdi." diye, öyle okumuş.

"Übey ibn-i Ka'b RA de öyle okurdu." diye, Ebû Âliye (Rh.A)'ten rivayet olunmuş.

Tabii insanların tek bir toplum halinde iken, tek cins, tek görünümlü, tek vasıflı, aynı durumda iken, ihtilâfa düştüğünü bu ayet-i kerimenin içindeki, ilerideki (*ihtelefû fîhi*) kelimesinden de sezinliyoruz. Ne buyruluyor?.. "Allah peygamberleri müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi. Onlarla beraber hak ile kitabı inzal etti, indirdi. Neden?.. (*Li-yahküme beyne'n-nâs*) O peygamber, insanlar arasındaki ihtilaf ettikleri konuları hükme bağlasın, hükmetsin, doğruyu göstersin diye."

Demek ki insanların çoğalmasıyla, sonradan aralarında ihtilaflar çıkmış, ayrılıklar gayrılıklar olmuş, fikir ayrılıkları doğmuş ve çeşit çeşit gruplar olmuşlar da, ondan sonra peygamberleri Allah göndermiş.

Bizim inancımız, Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin ilk peygamber olarak, ilk insan Adem AS'ı gönderdiği tarzında. İlk insan, ilk peygamber olunca, ondan sonraki insanlar da, yâni onun evlatları Adem AS'a tâbî, tek bir ümmet idiler.

Katâde İkrime'den naklen, İbn-i Abbas RA'nın şöyle dediğini

naklediyor:[93]

كَانَ بَيْنَ آدَمَ ونُوحٍ عَشَرَةُ قُرُونٍ ، كُلُّهُمْ عَلَى شَرِيعَةٍ مِنَ الْحَقِّ ، فَاخْتَلَفُوا ، فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ

(ك. عن ابن عباس)

(*Kâne beyne âdeme ve nûhin aşeretü kurûn*) "Adem AS ile Nuh AS arasında on karn vardır." *Kurûn, karn* kelimesinin çoğulu. *Karn* ne demek?.. On *karn* vardır; yâni on asır, veya on devre, veyahut on nesil vardı. Artık bu *karn*'dan, *kurun*'dan maksat nedir Allah bilir. Ama, Nuh AS ile Adem AS arasında uzun bir zaman geçtiğini görüyoruz, biliyoruz. Bilgileri topladığımız zaman, öyle olduğunu anlıyoruz.

Nuh AS'ın zamanında insanların çoğunun putlara tapmağa başlamış olduklarını da, Kur'an-ı Kerim bildiriyor. *Yauk* ve *Nesir* ve diğer bazı putlara taptıklarını, Nuh AS'ın onları putlara tapmaktan vazgeçirmeğe çalıştığını ayet-i kerimelerden biliyoruz.

(*Küllühüm alâ şerîatin mine'l-hak*) "Hepsi bunların hak üzere, Hak'tan olan bir şeriat üzere idiler, hak şeriat üzere idiler." Yâni Adem AS'ın öğrettiği bilgilerle idare ediyorlardı. Ama tabii, zaman geçtikten sonra, (*fa'htelefû*) ihtilaflar çıktı. Nesiller çoğalınca, sayılar artınca, bölgelere yayılınca, bu nesillerde ihtilaflar çıktı. Çünkü bazen bir olayı seyreden insanlar bile, onu başka başka anlatırlar. Hele o anlatım başka başka şehirlere gidince, başka başka rivayetler halinde sonradan dallanır budaklanır. Bu işin çoğalmasının, genişlemesinin olağan bir sonucu oluyor.

(*Fa'htelefû*) "İhtilaf ondan sonra çıktı. (*Febeasa'llàhü'n-nebiyyîne mübeşşirîne ve münzirîn*.) Ondan sonra Allah-u Teàlâ Hazretleri Peygamberleri müjdeleyiciler, Allah'ın nimetlerini

[93] Hàkim, *Müstedrek*, c.II, s.480, no:3654, 4009; İbn-i Ebî Hàtim, *Tefsir*, c.II, s.76, no:2029; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan. *Mecmaü'z-Zevâid*, c.VII, s.35, no:10858.

müjdeleyici, cenneti müjdeleyiciler olarak; Allah'ın azabını anlatıp Allah'ın azabından korkutucu, ikaz ediciler olarak; çıkarttıkları ihtilafları bıraksınlar, yanlış yola sapmış olanlar yanlış yollarını değiştirsin diye, Allah o peygamberleri gönderdi."

İbn-i Abbas'ın bu rivayeti; sonra Abdullah ibn-i Mes'ud'un, Übey ibn-i Kâ'b'ın kendi nüshalarında, (*Kâne'n-nâsu ümmeten vâhideten fa'htelefû*) diye, (*fahtelefû*) kelimesini ekleyerek, bu ayeti kerimeyi böyle kıraat eylemeleri, insanların iyi yolda iken zamanın geçmesi ile sonradan bozulduğunu gösteriyor.

İkinci bir rivayet daha var: O da yine Avfî tarafından İbn-i Abbas'a isnad edilerek nakledilmiş, orada da deniliyor ki:

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً ، يَقُولُ: كَانُوا كُفَّارًا.

(*Kâne'n-nâsü ümmeten vâhideten, yekùl: Kânû küffâren*) "Eskiden insanlar kâfirlerdi de, Allah peygamberleri onlara imanı öğretsin, cenneti anlatsın, cehennemi anlatsın diye gönderdi." diye de böyle bir rivayet var.

Yâni, bu insanların bir oluşları, ihtilafsız oluşları, hepsi iman üzere miydi?.. Evet. Umûmî görüş bu. Ama bazıları da diyor ki:

"—Hepsi yamuk halde, sapık halde idi, Allah peygamberleri ondan gönderdi."

Ama biz biliyoruz ki, Adem AS da ilk peygamber, O da Allah'ın emirlerini anlattı. Kendisi de Allah'ın emirlerine uymakla vazifeli idi. Ona hitaben gelen ayet-i kerimeler bunları gösteriyor.

Demek ki doğru olan, önce iman üzereydiler, insanlık imanla başladı, peygamber ile başladı. İnsanlar sonradan çeşitli sebeplerden imanı kaybettiler, bozdular. Kimisi atalara taptı, kimisi başka şeylere taptı. Yâni, insanoğlu yaşam tecrübesini ilerletirken, çevreyi tanıyacağız derken, kendilerini o anda ikaz edecek kimseler olmadığı için, şeytanın kandırması ile, bazıları bu tapma işinde yanlış yollara saptılar. Böylece sapıttılar da, ondan sonra peygamberler geldi.

b. Allah'ın Peygamberler Göndermesi

(*Febeasa'llàhü'n-nebiyyîn*) "Sonra, Allah peygamberler gönderdi."

كَانَ أَوَّلَ نَبِيٍّ بُعِثَ نُوحٌ .

(*Kâne evvele nebiyyin buise nûhun*)[94] "İlk gönderilen peygamber Nuh AS'dı." deniliyor. Mücahid de İbn-i Abbas'tan rivâyeten böyle demiş. Yâni, insanlar Adem AS'dan sonra bozulmuşlar, nesiller geçmiş, devirler geçmiş; sonra Nuh AS'ı göndermiş Allah-u Teàlâ Hazretleri.

Bu birinci mânânın daha doğru olduğunu söyledik. Nuh AS'ın Adem AS'dan sonra, ihtilaflar çıktıktan sonra, imansızlıklar başladıktan sonra gönderilen, ilk görevli ulü'l-azm peygamberlerden biri olduğunu kitaplar kaydediyor; onu söyledik.

(*Ve enzele meahümü'l-kitâbe bi'l-hakkı*) "Allah onlarla beraber hak ile, gerçek ve hakikatleri ihtiva edecek şekilde kitabı indirdi"

Şimdi buradaki *kitâb* kelimesi ve Kur'an-ı Kerim'in başka ayeti kerimelerinde geçen *kitâb* kelimesi, aynı kelimenin kaynağı olan *ketebe* kelimesi, bizim hatırımıza ilk tebâdür edecek, ilk anlaşılacak şekilde, cildi olan, sayfaları birbirine bağlanmış bir kitap olarak anlaşılmamalı! Cenâb-ı Hakk'ın ahkâmının topluluğuna da *kitâb* deniliyor. Yâni, illâ mushaf mânâsına, cilt mânâsına, ciltlenmiş bir eser mânâsına değil de, Allah'ın ahkâmının topluluğu, Allah'ın ahkâmı mânâsına geliyor. Bunu bu ayetler geldiği zaman, daha geniş olarak da izah etmeğe çalışacağım.

Peygamberlerle beraber ahkâm indirdi Allah-u Teàlâ Hazretleri. Peygamberlerle beraber hak üzere, hakkın ölçüsü olacak olan hükümleri indirdi. Yâni, kitabı mushaf mânâsına, böyle gökten inmiş sayfalar topluluğu mânâsına da alsak, aynı kapıya çıkar da; yalnız bu kitap kelimesinin ille yazılı kağıt, kalem, kırtasiye malzemeli olma şartı olmadığını burada

[94] İbn-i Ebî Hàtim, *Tefsir*, c.II, s.75, no:2025; Taberî, *Tefsir*, c.IV, s.276, no:4049; Katâde Rh.A'ten.

vurgulamak istiyorum.

Hak üzere, hak ile içinde hakikatleri ihtiva etmek üzere, Allah ahkâm indirdi peygamberlerine. Yâni peygamberler, kendilerine ittibâ edilsin diye görevlendirilmiş kimseler... Laf olarak değil, söz söylesinler de, dileyen istediğini yapsın diye değil; kendilerine ittibâ edilsin, uyulsun diye...

Asıl insanların itaatleri, uymaları gereken mercî neresi?.. Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin dergâhı... Allah'a itaat edecek Bütün kullar, bütün yaratıklar ve bu arada eşref-i mahlûkat olan insan Allah'a itaatle vazifeli. Vazifesi Allah'a itaat etmek...

Peki, Allah'a itaat nasıl olacak? Yâni, Allah'a itaatin işleniş, yapılış, uygulanış şekli nasıl olacak?.. Allah'ın bu gönderdiği, vazifelendirdiği kula, yâni peygambere itaat edecek. İşte itaatin aslı, temeli bu...

Şimdi insanlar bu itaatin aslını, temelini kaybetmişler. Allah'a itaati ve Allah'ın gönderdiği peygambere itaati kaybetmişler; birçok bâtıllara itaat etmeğe başlamışlar. Kendilerinin uydurdukları tanrılara itaat etmeğe başlamışlar... Kendilerinin başlarına getirdiği reislere, zàlim, cebbar hükümdarlara itaat etmeğe başlamışlar... Başka başka şeylere itaat etmeğe başlamışlar. Halbuki tüm varlıkların ve özellikle kendisine mükellefiyet, sorumluluk yüklenmiş olan insanoğlunun vazifesi, Allah'a itaat etmek...

Peygamberler de, sadece sözü söyleyip, tebliği yapıp da giden insanlar değil; kendilerine itaat edilmesi gereken insanlar. Yâni, devlet reisine tâbî olur gibi, tâbî olunacak. Şimdiki zamanımızdaki insanların tâbî olduğu gibi; veya biraz daha eski devreleri düşünecek olursak, şuna buna bey'at ettikleri gibi, insanların itaat mercii olarak peygamberi görüp, ona itaat etmesi lâzım!.. Ve o peygamber de Allah'ın kendisine indirdiği ahkâm ile, aralarında Allah nâmına, Allah için hükmetmesi lâzım!..

Allah onun için, bu ahkâmı indirdi onlarla beraber. (*Li-yahküme beyne'n-nâs*) "İnsanların arasında o peygamber, o vazifeli şahıs hükmetsin diye." *Yahküme*'nin faili o peygamber; yâni enbiyâdan, nebilerden bir peygamber mânâsına. Bu (*yahküme*) kelimesinin de, Ca'fer kıraatinde meçhul sîgasıyla (*li-yuhkeme*)

diye kıraati var. O zaman, meçhul sîga ile okunduğu zaman, "İnsanlar arasında, ihtilaf ettikleri konularda doğru hüküm verilebilsin diye, doğru hüküm verilsin diye." mânâsına geliyor.

Çünkü burada enbiya, çoğul geldiği için (*li-yahkümû beyne'n-nâs*) demek düşünülürdü. Öyle denmeyip de (*li-yahküme*) tarzında yazılınca, ya o peygamberlerden birisi murad edilip de, "O devirde, o hükümle öyle hükmetsin!" mânâsını anlıyoruz; ya da meçhul sîgası ile, edilgen sîga ile, "Öyle hükmedilsin." mânâsını anlıyoruz. Ca'fer kıraati öyle.

İnsanlar arasında Allah'ın indirdiği ahkâm ile hükmedecek, (*Fîma'htelefû fîh*) Üzerinde ihtilaf ettikleri konularda hüküm vermek üzere" Yâni insanlar bir şeyde ihtilaf ettiler:

"—Şunu yapalım mı, yapmayalım mı?.. Şu olsun mu, olmasın mı?.. Şöyle yapmak Allah'ın rızasına uygun mu, değil mi?.."

Bu konuda doğruyu ortaya koymak için, hakem olmak için; tabi Allah nâmına, Allah'ın verdiği salâhiyetle, bilgi ile, görev ile hakem olmak için, peygamberler gönderiliyor. Onlar da kendilerine inen ahkâma göre, oraya dayanarak, bu ihtilafları çözümleyecek hükümleri veriyorlar.

Ama şu garip cilveye bakın ki, şu insanoğlunun şaşkınlarının şaşılacak hallerine bakın ki, veya şeytanın başarısına bakın ki, bu hükümler konusunda, bu peygamber konusunda, bu indirilen kitap konusunda ihtilafa kimler düştü?.. (*Ve ma'htelefe fîhi ille'llezîne ûtûhü*) Kendilerine bu kitap, bu peygamber, bu hüküm gönderilmiş kimseler ilk önce ihtilafa düştü, onlardan başkası değil. Hayret!.. Yâni doğruyu bulsunlar diye kendilerine peygamber, kitap, hüküm gönderiliyor; ama bu doğruyu bulmaları için kendilerine peygamber gönderilen kimseler ilk önce ihtilafa düşüyorlar. (*Min ba'di mâ câethümü'l-beyyinât*) Hem de apaçık delilleri, belgeleri, kanıtları, tanıkları müşahede ettikten sonra, o kanıtlar kendilerine geldikten sonra ihtilafa düşüyorlar.

Bu tabii, basit, mâsum bir ihtilaf değil, fikir farkı değil. Fikir farkı olsa, İslâm zaten fikir farkını hoş görüyor. Hattâ Peygamber SAS Efendimiz, bu tarz böyle görüş ve yorumlayış farkını; ilmî bir çalışma sonunda kanaatlerin farklı olması, o müctehidin o kararı alması, bu müctehidin bu kararı alması meselesini kasdederek,

buyuruyor ki:[95]

اِخْتِلافُ أُمَّتِي رَحْمَةٌ.

(*İhtilâfü ümmetî rahmetün*) [Ümmetimin ihtilâfı rahmettir.] İhtilaf kötü bir şey ama, ihtilaf azab ama, tefrika dağıtıcı ama; ulemanın ihtilafı rahmettir, Allah'ın bir rahmetidir, çeşitli yönlerden rahmettir. Çünkü onlar var güçleri ile hakikati bulmağa çalıştılar, kendi bilimsel kanaatlerini ortaya koydular. Elbette bu rahmettir.

O tarzda, artık mâsum bir ihtilaf olmuyor. Ne oluyor?.. (*Bağyen beynehüm*) *Bağà-yebğî-bağy*, ism-i fâili *bâğî*; Arapça'da söz dinlemeyen, haksızlık yapan, devlete karşı isyan eden kimse demek. (*Bağà ba'duhüm alâ ba'dın*) "Birisi ötekisine haksızlık yaptı." demek. "Haksızlık yaparak, söz dinlemeyerek, karşı çıkarak, isyan ederek, aralarında böyle ihtilafı devam ettirdiler."

Şimdi bu şuradan kaynaklanıyor, zamanımızda da görüyoruz: Menfaatler çıkıyor ortaya... Bazı insanlar günahtan, zulümden menfaatlanıyor. Esrar kaçırmaktan, afyon ticaretinden büyük paralar döndüğü için, polislerin, devletlerin uluslararası interpolün özel bürolarının sıkı takiplerine rağmen, yine de esrar kaçakçılığı satışı engellenemiyor. Hatta bazen de, bazı devletlerin gizli teşkilatları, veya bazı isyancı kuruluşların teşkilatları, isyanları için para, kaynak temin etmek için, özellikle esrar kaçırıyorlar.

Menfaat var... Menfaat olunca, artık hakkı söylemek fayda vermiyor. "Aman böyle yapmayın, bak bu yanlış, şöyle oluyor, böyle oluyor!" diye isbata kalkışsan bile, karşı taraf o isbatı dinlemek istemiyor. Yâni menfaatini elinden kaçırmak istemiyor. İşin aslı, menfaatini tutuyor, senin sözünü koyun kaval dinler gibi dinliyor. "Ha, ha..." diyor ama, yine içinden, "Ben bildiğimi

[95] Menâvî, *Feyzü'l-Kadîr,* c.I, s.209, no:288; *Kenzü'l-Ummâl*, c.X, s.238, no:28686; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.II, s.40, no:874; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.64, no:153, Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

okurum!" diye düşünüyor.

İşte bu kendilerine peygamber gelen insanlar da, hem peygamber gelmiş, hem Allah'ın ahkâm-ı ilâhiyyesi inmiş; hak ile, hakikatlerle dopdolu olarak inmiş. Onlar hakemlik yapıyorlar, ama gene kendilerine hakem gönderilmiş olan kavmin içinden, menfaatperestçiler zulmen, isyan ederek haksızlık yoluna saparak, ihtilaflarını yeniden devam ettiriyorlar. Yâni dünya menfaati, dünya sevgisi ve dinsizlik, imansızlık, gaddarlık, zulümden dolayı... Hakkı aramak bulmak arzusu filan kalmadı artık, iş kemikleşti, inada dönüştü, menfaate dönüştü; ihtilafı devam ettiriyorlar.

Şimdi 21. Yüzyıl'a girdik, başındayız. Bir çok hakikatler artık uluslararası hakikatler halinde... Alimler söylüyorlar; meselâ, İslâm'ın hak din olduğunu Avrupa'daki alimler de söylüyorlar. Hatta bazı papazlar da İslâm'ın hak din olduğunu, Kur'an'ın hak kelâm olduğunu söylüyorlar. Hatta ben burada duydum:

"—İncil'in başına Fatiha Sûresi'ni ekleyelim, onu da koyalım!" diyorlarmış.

Belki onda da düşündükleri bir şey vardır. "Ha, bizim Fatiha'mız burada!" diye, belki müslümanlar okur diye mi düşünüyorlar? Onu da düşünebiliriz, her şey olabilir ama, gerçekleri görenler de var. Papazlardan filozoflardan, gazetecilerden, profesörlerden, diplomatlardan müslüman olanlar da var. Hatta, Amerika'nın meşhur senatörlerinden bazılarının müslüman olduğu söyleniyor. Yâni hakîkaten müslüman olmuş ve İslâm'a göre de davranan kimseler gözümüzün önünde... Hani rivayet değil de, yazı yazanlar, eser yazanlar var.

Bazıları da diyor ki;

"—Ya, siz müslümanlar önünüze gelenin, ağzınıza gelen ismin müslüman olduğunu söylüyorsunuz?.."

Hayır! Bir delil olmasa söyler miyiz?.. Adam kendisi, "Ben müslümanım!" diyor, o konuda kitap yazıyor. Şimdi Roce Garudi'ye, "Müslüman değil!" diyebilir misiniz?.. Kaç tane kitap yazdı İslâm'ın hak din olduğunu anlatan... Profesör Moris Bükey'e diyebilir misiniz, "Müslüman değil!" diye?.. Diyemezsiniz. İslâmiyet'ini ilan ediyor, açıklıyor, söylüyor ve İslâm'ın

savunmasına geçiyor. O konuda kitaplar yazıyor.

Şimdi 21. Yüzyıl'a gelmiş olduğu zaman, insanların artık eski yirmi asır önceki hurafelerle, efsanelerle işi, (*lehven ve laiben*) eğlence ve oyun haline getirip de, dini inançları böyle tarihsel bâtıl merasimler halinde hâlâ sürdürmeleri, akılla izah edilen bir şey değildir. Nedir?.. (*Bağyen beynehüm*)'dür. Yâni, aralarında artık isyandan dolayı, zulümden dolayı, haksızlıktan dolayı olan şeydir. Çünkü, hak gün gibi aşikâr olmuştur.

c. Allah Samîmî Olanlara Hidayet Eder

Pekiyi, bu durumda ne olacak?.. Yâni bazı insanlar inat ediyor, hakkı kabul etmiyor; ne olacak?.. Onu da bu ayeti kerimede görüyoruz:

(*Feheda'llàhü'llezîne âmenû lima'htelefû fîhi mine'l-hakkı bi-iznihî*) "Ve Allah-u Teàlâ Hazretleri iman edenleri, 'Hak nerededir acaba?' diye hakkı bulmak konusunda ihtilâf ettikleri zaman, ihtilâflarında, izni ile, lütfu ile, keremi ile doğru yola sevk eyledi." Yâni, Cenâb-ı Hak samîmî olanlara doğru yolu öğretiyor, gösteriyor ve bulduruyor. Bu çok önemli!..

Ayette geçen (*bi-iznihî*)'nin mânâsı "izni ile" demek. Yâni, "Siz mâsumsunuz, siz iyi niyetlisiniz; binâen aleyh, ben size hidayetimi ihsân ediyorum!" diye hidayetini veriyor da, onlar gerçeği görüp, imânâ geliyorlar, hakkı kabul ediyorlar. (*Bi-lutfihî*) gibi; yâni lütf u keremi ile, izn-i ilâhîsi ile onların mü'min olmasına izin veriyor.

Çünkü bir kötü insan mü'min olsa, yâni Allah'ın sevmediği bir insan, hidayet anahtarı bir yerden eline geçse cennete girecek. Ama kötü, cehennemi hak etmiş bir kimse; o zaman tabii Allah o işi yaptırmıyor. Yâni, cehenneme müstehak olmuş olan, cehenneme düşmesi gereken insanı da, böyle hak etmediği hidayet nimetine kavuşturmuyor, önüne engel koyuyor. Hak eden kimseye de, kapıyı açıyor, yolu açıyor; (*bi-iznihî*) işte lütfuyla, izniyle, o zaman hidayete erdiriyor.

Onun için, Allah hidayet verici veyahut vermeyici, *Hâdî* veya *Mudil* sıfatlarına sahip. *Esmâ-i Hüsnâ*'sı arasında bu var. Ama dalâlete düşenin sebebi, kendisinin kötü evsafı, liyâkatsizliği; hidayete erenin de kalbindeki, davranışlarındaki temizlik... İman edenlere, hakikaten ihlâslı olanlara, Allah ihtilâf ettikleri hak meselesinde, hakkı bulmak konusunda, haktaki ihtilaflarında, doğru şıkkı, doğru ihtimali bulduruyor ve doğruya erdiriyor. "Erdirdi." diyor Allah. Yâni bu tarih boyunca böyle olmuş, gitmiştir. Mü'minlere Allah hidayeti nasib ediyor; samîmî inananlara yanlış yolda olsalar bile, doğruyu bulduruyor.

Bunun misâli: Kitapları neşredildi, Nijeryalı Fano[96] isimli birisi. Bir kabile reisinin, yâni büyük bir kabilenin soylu başkanının oğlu. Küçük yaşta, kilise tarafından ailesinden alınmış, hristiyan olarak yetiştirilmiş, papaz yapılmış ki; orada çalışsın, Nijerya'da ahaliyi Hristiyan yapsın diye. İyi eğitilmiş, yetiştirilmiş. Bu da var gücüyle, bütün gayretiyle koşturuyor. İşte Afrika'daki, Nijerya'daki, belki başka komşu ülkelerdeki insanları doğru yola çekeceğim diye koşturuyor, koşturuyor.

Yetiştirmeleri esnasında, İslâm'ı da ona anlatıyorlar; "Sapık

[96] Abdü'l-ehad Dâvud, *İslâmiyet'in Zaferi* (Nijeryalı Fano'nun müslüman oluşunun romanı), Bedir Yayınevi, İstanbul 1975.

bir yoldur, kıymetli değildir. Onun Peygamberi de doğru hak peygamber değildir." gibi kötü sözler söyleyerek düşman ediyorlar. Ama o can u gönülden Allah'a hizmet edeceğim, sevap kazanacağım diye, iman-ı samîmî ile, iman-ı hakîkî ile yapıyor bu işleri...

Bu durumda iken, rüyasında Peygamber Efendimiz'i görüyor. "Bu kızdığım adamı ben niye görüyorum rüyada?" diye, şaşırıyor. Birkaç gün sonra bir daha görüyor, birkaç gün sonra bir daha görüyor; Peygamber Efendimiz ona iltifat buyuruyor, tebessüm eyliyor. Bir adam gösteriyor böyle sarıklı, cübbeli bir tarikat şeyhi... Afrika'daki hak tarikatlardan birisinin şeyhini gösteriyor:

"—İşte bak, sen bunun elinde, bunun huzurunda müslüman olacaksın!" diyor.

İsmini de veriyor:

"—Bunun adı İsmail İnak'tır, ara bunu!" diyor.

O da ne kadar arıyorsa arıyor, buluyor, müslüman oluyor. Demek ki, samîmî olunca, Allah hidayeti veriyor.

Avustralya'da da benim tanıdığım bir kimse var. Böyle boynu bükük mazlum, efendi, çok kibar, edebli bir kimse... O da müslüman olmuş, camiye geliyor, namaz kılıyor. Ben sordum:

"—Niye, nasıl müslüman oldun?" filân diye.

Dedi ki:

"—Rasûlüllah SAS Efendimiz'i rüyamda gördüm."

Demek ki, iman-ı hakîkîye, samîmiyete sahip olanları Allah, yanlış düşünse bile yanlışından döndürüyor, doğruyu bulduruyor.

Yine benim tanıdığım, İngiltere'de okuyan, bakanlık da yapmış olan, tanınmış bir kimse var siyasilerden; o anlattı: Oradaki bir arkadaşı gerçek dini aramış. Çok düşünmüş, sonunda Hindistan'a gitmeğe karar vermiş. Çok iyi niyetle malını mülkünü satmış. Artık Hindistan'a gidip, doğru bildiği bir dine girip, hayatını orada Allah'ın sevdiği bir şekilde geçirmek niyetiyle yola çıkmış. Fakat o da, Türkiye'de peş peşe üç defa rüyasında, "Doğru din İslâm'dır!" diye gördüğü için, müslüman olmuş.

Dün akşam da bizim televizyonların kanallarını karıştırırken baktım; böyle bir açık hanım, sanatçıymış. Saçları açık, İslâmî görünümlü değil ama;

"—Ben müslümanım el-hamdü lillâh... İstiyorum ki, çoluk çocuğum da gerçek İslâm'ı öğrensin. Dosdoğru İslâm'ı nereden öğreneceksek, bize onu gösterin!.. Biz onu okuyalım; dosdoğru İslâm neyse, ona uyalım!" diyor.

Bir dekan, profesör de diyor ki:

"—Ben bir adres veriyorum size, orası doğruyu gösterir: Kur'an!.." diyor.

Eksik söylüyor. Doğru adres Kur'an-ı Kerim ve sünnet-i seniyye... Çünkü, Kur'an-ı Kerim'in yorumlarını yapabilmek için hadis-i şerife ihtiyaç var. Hadis-i şerifsiz Kur'an-ı Kerim'i okuyan pek çok kimse, yanlış mânâlara kayabilir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'i doğru anlayamamış olur. Doğru adres, tam adres nedir?.. Kur'an-ı Kerim ve sünnet-i seniyye-i nebeviyyedir, ayetler ve hadis-i şeriflerdir.

Şimdi bir profesör veya dekan, veya yazar, veya alim, hadis-i şerifleri küçümsüyorsa; o zaman çok tehlikeli, çok yanlış bir iş yapıyor, çok yanlış yolda... Ama onu niye zikretmiyor, bilmiyorum.

Benim bildiğim, bu devirde sünnet-i seniyyeden bucak bucak kaçanlar, İslâm'ı yamultmak ve yanlış tanıtmak, kendi keyiflerine göre yorumlamak isteyenler. Çünkü biliyorlar ki, insanlar hadis-i şerifi esas kabul ettikleri zaman; sahih hadisleri, yâni hadis alimlerinin ittifak ettiği, sağlıklı, sağlam, doğru hadis-i şerifleri esas aldıkları zaman, inanç dosdoğru ortaya çıkıyor. Kendisi şahsî yorumlarla müslümanları saptıramıyor, kandıramıyor.

Onun için, hadis-i şerifleri ekarte etmek, dışlamak, onları nazar-ı dikkate almamak çok yanlış ve çok büyük sapıklık!.. Hatta hadisleri toptan inkâr ederse; sıhhati kesin olarak belli olan bir hadis-i şerife, "Ben öyle şey kabul etmem!" derse, insan kâfir de olur. Bu hiç şakaya gelmez.

Doğru adres, Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin kitabı Kur'an-ı Kerim ve onun gönderdiği Peygamberinin 23 yıldaki anlatımı!..

Diyorlar ki:

"—Hadis-i şeriflerin bazıları sahih değil."

Tamam; sahih olanı, sahih olmayanı zaten hadis alimleri kılı kırka yararak incelemişler. Râvîleri incelemişler, metinleri incelemişler. (*Te'vilü muhtelifi'l-ehàdîs*) diye, hadisler arasındaki

anlam farkları varsa, farkları göstermişler.

Böyle bunların hepsinden ortaya çıkan bir manzara var: Peygamber Efendimiz sevilen bir kimse olarak, baş üstünde tutulan, sakalının kılları bile hatıra olarak saklanan, uğruna, emrine canlar verilen bir insan olarak, 23 yıl binlerce insanın arasında yaşamış. Pür dikkat kendisini hayranlıkla izleyen insanlar, kendi hanımları, ashabı, devrinde yaşayanlar, Peygamber Efendimiz'den 23 yılda ne kadar bilgi naklederler?..

İşte o hadis-i şerifler büyük kaynak!.. Elini vicdanına koyan herkes bunu kabul eder, hadislere yan bakmaz, söz söylemez, hadisleri dışlamaz. Hadissiz bu işin olmadığını söylemek durumundadır herkes. Hadissiz bu iş olmaz!

"—Hadissiz Kur'an-ı Kerim'den ben anlayacağım!" diyen mutlaka sapıtır, mutlaka şaşırır. Çünkü, hadis-i şerifi inkâr etmesinden dolayı, bir bereketsizliğe, bir cezaya da çarpılır. Onun için doğru adres, Kur'an-ı Kerim ve sünnet-i seniyyedir. Kesin, hiç şüphe yok!

İşte öyle iyi niyetli olanlara Allah, Peygamber Efendimiz'i rüyada gösteriyor, ikaz ettiriyor veyahut başka hidayet vesileleri ihsan ediyor, doğru yola sevk ediyor.

(*Va'llàhu yehdî men yeşâu ilâ sırâtın müstakim*) "Allah-u Teàlâ Hazretleri dilediğini, dilediği kimseleri sırât-ı müstakîme yöneltir, sırât-ı müstakîmi buldurur, hidayete erdirir. (*Men yeşâ'*) Dilediğini erdirir, dilemediğini değil..."

Kimleri diliyor, kimleri dilemiyor?.. Onların izahları da yine hadis-i şeriflerde, ayet-i kerimelerde bulunuyor. Samîmî olanları, ihlâslı olanları, art niyetli olmayanları hidayet ediyor. Kendisine apaçık deliller, tanıklar, kanıtlar, belgeler sunulduğu halde ibâ edenleri, yan çizenleri, kafa gerenleri, yüz çevirenleri de edepsizliğinden dolayı, terbiyesizliğinden dolayı yâni, küstahlığından dolayı;

"—Mâdem böyle terbiyesizlik yapıyorsun, sana hidayet nimetimi vermiyorum! Ne yaparsan yap!.." diye, ona sırât-ı müstakîmi göstermiyor.

O da artık şeytanın allamasıyla, pullamasıyla kendi yolunu doğru sanıyor. Kendisini allâme-i cihan sanıyor, kendisini en doğru yolda insan sanıyor. Bütün herkesler yanılmış; yâni tarih

boyunca, tâ Peygamber Efendimiz'den bize kadar gelmiş, bunca derya gibi, dev gibi eserler yazmış büyük alimlerin hepsi yanılmış... Bu zavallıcık kendisini gelmiş geçmişlerin bir tanesi, en üstünü sanıyor.

Tabii, zaten böyle bir düşünce onun sapıklığının alâmeti. Yâni kendisini en büyük, en birinci, en başta gelen sanan mutlaka hastadır. Muhakkak akıl hastalıkları hastanesine götürülüp tedavi edilmelidir.

d. Ümmet-i Muhammed'in Hak Üzere Oluşu

İmanlıları, edeble hareket edenleri, Cenâb-ı Hak doğru yola sevk ediyor. Bu münasebetle bu ayet-i kerimenin açıklamaları arasında bir açıklama olmak üzere, rivayet edilmiş, bir takım şeyleri severek nakletmek istiyorum.

Abdurrahman ibn-i Zeyd ibn-i Eslem babasından rivayet etmiş ki; (*Feheda'llàhü'llezîne âmenû lima'htelefû fîhi mine'l-hakkı bi-iznihî*) "Haktan ihtilâf ettikleri konularda iman edenleri, Allah lütfuyla doğru tarafa hidayet eyledi." ayet-i kerimesinin izahında, misaller olarak şöyle diyor:[97]

فَاخْتَلَفُوا فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ ، فَاتَّخَذَ الْيَهُودُ يَوْمَ السَّبْتِ ،

وَالنَّصَارٰى يَوْمَ الأَحَدِ ، فَهَدَى اللهُ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ

عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ، لِيَوْمِ الْجُمُعَةِ ؛

(*Fa'htelefû fî yevmi'l-cumuati*) "Cuma gününün kıymetinde ihtilaf ettiler bu ümmetler. (*Fe'ttehaze'l-yehûdü yevme's-sebti*) Yahudiler cumartesi gününü seçti. (*Ve'n-nasàrâ yevme'l-ehadi*) Hristiyanlar da pazar gününü seçti. (*Feheda'llàhu ümmete muhammedin salla'llàhu aleyhi ve selleme li-yevmi'l-cumuati*) Allah-u Teàlâ Hazretleri ümmet-i Muhammed'i cuma gününe

[97] İbn-i Ebî Hàtim, *Tefsir*, c.II, s.78, no:2034; Zeyd ibn-i Elsem RA'dan.

hidayet etti." Yâni asıl kendisinin mübarek kıldığı günün cuma günü olduğunu ve cuma gününe ta'zim edilmesi ve tatil yapılması gerektiğini onlara öğretti.

وَاخْتَلَفُوا فِي الْقِبْلَةِ ، فَاسْتَقْبَلَتِ النَّصَارَى الشَّرْقَ ، وَالْيَهُودُ بَيْتَ الْمَقْدِسِ ، وَهَدَى اللَّهُ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ لِلْقِبْلَةِ ؛

(*Va'htelefû fi'l-kıbleh*) "İnsanlar, eski ümmetler kıblede ihtilaf ettiler. (*Fe'stakbeleti'n-nasàrâ el-maşrık*) Hristiyanlar doğuya dönerlerdi, kıble konusunda. (*Ve'l-yehûd beyte'l-makdis*) Yahudiler de, Kudüs'teki Beyt-i Makdis'e, Mescid-i Aksa'ya yönelirlerdi. (*Feheda'llàhu ümmete muhammedin li'l-kıbleh*) Allah-u Teàlâ Hazretleri müslümanları en sevdiği mabed olan, insanların ilk mabedi olan, Adem AS zamanından beri, hatta Adem AS'dan önce bile olan Beytullah Kabe-i Müşerrefe'ye sevk etti." Bak, iman edenleri nasıl doğruya yöneltiyor, cumayı bulduruyor, Kâbe'yi bulduruyor.

وَاخْتَلَفُوا فِي الصَّلاةِ ، فَمِنْهُمْ مَنْ يَرْكَعُ وَلا يَسْجُدُ ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْجُدُ وَلا يَرْكَعُ ، وَمِنْهُمْ مَنْ يُصَلِّي وَهُوَ يَتَكَلَّمُ ، وَمِنْهُمْ مَنْ يُصَلِّي وَهُوَ يَمْشِي ، فَهَدَى اللَّهُ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ لِلْحَقِّ مِنْ ذَلِكَ ؛

(*Va'htelefû fi's-salâh*) "Namaz kılma konusunda ihtilâflara düştüler. (*Feminhüm men yerkeu ve lâ yescüd*) Eski ümmetlerden bazısı sadece eğilme, reverans yapıyorlar; secde yok... (*Ve minhüm men yescüdü ve lâ yerka'*) Bazısı da doğrudan secdeye ediyorlar, rükûsuz. (*Ve minhüm men yusallî ve hüve yetekellem*) Kimisi konuşarak namaz kılıyor. (*Ve minhüm men yusallî ve hüve yemşî*) Kimisi yürüyerek namaz kılıyor."

Bu çeşitlerin arasında, değişik milletlerin, dinlerin, kökeni ilâhî olmakla beraber bozulmuşların hepsi böyle yaparken, (*Feheda'llàhu ümmete muhammedin li'l-hakkı min zâlike*) "Allah ümmeti Muhammed'i ibadette, namazda doğru olana hidayet eyledi, doğruyu buldurdu." Rükûsuyla, kıyamıyla, secdeleriyle, selâmlarıyla meleklerin ibadetleri olarak, en güzel namazı nasip etti.

وَاخْتَلَفُوا فِي الصِّيَامِ ، فَمِنْهُمْ مَنْ يَصُومُ النَّهَارَ ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَصُومُ

عَنْ بَعْضِ الطَّعَامِ ، فَهَدَى اللَّهُ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ لِلْحَقِّ مِنْ ذَلِكَ ؛

(*Va'htelefû fi's-sıyâm*) "Oruçta da bu çeşitli milletler, ümmetler, din sahipleri ihtilaf ettiler. (*Feminhüm men yesùmü ba'da'n-nehâr*) Onların bazıları günün bir kısmında oruç tutardı. (*Ve minhüm men yesùmü an ba'dıt-taàm*) Onlardan bazıları bazı yemekleri yemezlerdi, yâni perhiz yaparlardı." Hamursuz bayramı, et yemezler, yumurta yemezler... (*Feheda'llàhu ümmete muhammedin li'l-hakkı min zâlike*) "Ama Allah-u Teàlâ

Hazretleri, Ümmeti Muhammed'e şu bizim orucumuzu nasib etti. Sahuruyla, iftarıyla, yemeden, içmeden, her türlü haramdan, günahtan sakınarak, tam ilâhî rızasına uygun oruç tutmayı nasib etti."

وَاخْتَلَفُوا فِي إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامْ ، فَقَالَتِ الْيَهُودُ : كَانَ يَهُودِيًّا ، وَ قَالَتِ النَّصَارَى : كَانَ نَصْرَانِيًّا ، وَجَعَلَهُ اللّٰهُ حَنِيفًا مُسْلِمًا ، فَهَدَى اللّٰهُ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ ، لِلْحَقِّ مِنْ ذٰلِكَ.

(*Va'htelefû fî ibrâhîm aleyhi's-selâm*) "İbrâhim AS konusunda ihtilaf çıktı ehl-i edyan arasında, ilâhî din sahipleri arasında. (*Fekàleti'l-yehûd: Kâne yehûdiyyen*) Yahudiler, 'İbrâhim AS yahudi idi.' diye benimsemeğe çalıştılar." Çünkü, İbrâhim AS'ın oğlu İshak'a bağlıydılar kendileri. İbrâhim AS'ı yahudi saymaya kalkıştılar. (*Ve kàleti'n-nasàrâ: Kâne nasrâniyyen)* "Hristiyanlar da, 'Yok, hristiyan sayılır.' dediler."

(*Ve cealehu'llàhu hanîfen müslimen*) "Allah da onun Hakk'a meyilli, Allah'a kendisini teslim eden, hàlis bir kimse olduğunu, hanîf ve müslüman olduğunu beyan etti. (*Feheda'llàhu ümmete muhammedin li'l-hakkı min zâlike*) İbrâhim konusunda da Allah Ümmet-i Muhammed'e doğruyu buldurdu." Bunlar hep misaller.

وَاخْتَلَفُوا فِي عِيسٰى عَلَيْهِ السَّلَامْ: فَكَذَّبَتْ بِهِ الْيَهُودُ ، وَقَالُوا لِأُمِّهِ بُهْتَانًا عَظِيمًا ، وَجَعَلَتْهُ النَّصَارٰى إِلٰهًا وَوَلَدًا ، وَجَعَلَهُ اللّٰهُ رُوحَهُ وَكَلِمَتَهُ ، فَهَدَى اللّٰهُ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ لِلْحَقِّ مِنْ ذٰلِكَ

(*Va'htelefû fî îsâ aleyhi's-selâm*) "İsâ AS konusunda da ehl-i edyan, yâni ilâhî din sahipleri, çeşitli tavırlar takındılar. (*Fekezzebet bihi'l-yehûd*) Yahudiler İsâ AS'ı reddettiler, yalancılıkla itham ettiler, kabul etmediler. (*Ve kàlû li-ümmihî*

bühtânen azîmâ) Annesi Meryem Vâlidemiz'e çok büyük iftiralar attılar." Yâni zina etti gibi demek istediler.

(*Ve cealethü'n-nasàrâ ilâhen ve veledâ)* "Hristiyanlar da tuttular bu sefer, babası olmadan böyle mucizevî olarak dünyaya geldi diye, onu tanrı edindiler. Tanrının oğlu dediler." Anasına tanrı doğuran dediler. Yanlış...

(*Ve cealehu'llàhu rûhahû ve kelimetehû*) "Allah-u Teàlâ Hazretleri onu kendisinin ruhundan ve kelimesinden olduğunu beyan etti Kur'an-ı Kerim'inde." Tabii bunların anlamları derin. (*Feheda'llàhu ümmete muhammedin salla'llàhu aleyhi ve selleme li'l-hakkı min zâlike*) Allah-u Teàlâ bu konuda Ümmet-i Muhammed'e doğruyu gösterdi; onun bir kul olduğunu, beşer olduğunu, annesinin de sıddîka, hàlis, betül, ibadetkâr bir mübarek hatun olduğunu söyledi, temize çıkarttı."

e. Ümmet-i Muhammed'in Önceliği

Bütün bunlar, Allah'ın samimî olanlara doğruyu gösterdiğinin misâlleri oluyor. Peygamber Efendimiz'in de bir hadis-i şerifini okuyalım:[98]

نَحْنُ الْآخِرُونَ ، الْأَوَّلُونَ يوم الْقِيَامَةِ ، ونحن أَوَّلُ النَّاسِ دُخُولاً الْجَنَّةَ ، بَيْدَ أَنَّهُمْ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِنَا ، وَ أُوتِينَاهُ مِنْ بَعْدِهِمْ فَهَدَانَا اللَّهُ لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنْ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ ، فَهَذَا يَوْمُهُمْ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ ، فَهَدَانَا اللَّهُ لَهُ ، فَالنَّاسُ لَنَا فِيهِ تَبَعٌ ، فَغَدًا لِلْيَهُودِ وَبَعْدَ غَدٍ لِلنَّصَارَى (م. حم. عن أبي هريرة)

---

[98] Müslim, *Sahîh*, c.II, s.585, *Cuma* 7/6, no:855; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.274, no:7692; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.I, s.514, no:1653; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.II, s.233; Ebû Hüreyre RA'dan.

(*Nahnü'l-âhirûn*) "Biz dünyaya son gelen ümmetleriz, kişileriz ama, en son ahir zaman ümmetiyiz ama, sondakileriz ama; (*el-evvelûne yevme'l-kıyâmeh*) kıyamet gününde biz öne geçeceğiz. (*Nahnü evvelü'n-nâsi dühûleni'l-cenneh*) Cennete ilk giren biz olacağız. Evvelâ Ümmet-i Muhammed girecek. (*Beyde ennehüm ûtü'l-kitâbe min kablinâ*) Bizden önceki hak peygamberlerin hak ümmetleri de, kendilerine kitap verilmiş olmakla beraber, önce Ümmet-i Muhammed girecek, biz gireceğiz; (*ve ûtînâhü min ba'dihim*) bize kitap sonradan verildiği halde."

(*Fehedâna'llàhu lima'htelefû fîhi mine'l-hakkı bi-iznih*) "Lütfu ile, haktan ihtilâf ettikleri şeyde bize doğruyu gösterdi. (*Fehâze'l-yevmü'llezi'htelefû fîhi*) İşte bu cuma günü, onların kıymetini bilemedikleri, mübarekliğini bilemedikleri gün. (*Fehedena'llàhu lehû*) Allah bize bu cumanın bereketini, güzelliğini öğretti, biz ona ta'zim ediyoruz; cuma bizim bayramımız. (*Fe'n-nâsü lenâ fîhi tebeun*) Bütün insanlar bize bu konuda tâbîdirler, tâbî olacaklar. (*Fegaden li'l-yehûd*) Yarınki cumartesi yahudilerin; (*ve ba'de gadin li'n-nasàrâ*) yarından sonraki pazar günü hristiyanların." diye, böylece hadis-i şerifte, Peygamber Efendimiz de bu ayet-i kerime ile ilgili olarak buyurmuş. Böyle ihtilaflarda bize, biz Ümmet-i Muhammed'e böyle özel muamele yapıldığını beyan buyurmuş

Şimdi, bu ayet-i kerimeyi şöyle anlayanlar da var: İslâm'dan öncekiler tek bir ümmet idi. Yâni:

اَلْكُفْرُ مِلَّةٍ وَاحِدَةٌ .

(*El-küfrü milletin vâhideh*) "Küfür hepsi tek bir millettir." Neticede Allah'ı bulamamışlar zümresi oluyor hepsi; Allah'ın rızasına uygun olarak inancı öğrenememişler zümresi oluyor.

O zaman, bizden önceki ümmetler tekti ama, doğru yolda değillerdi. Allah bizim Peygamberimiz'i gönderdi, bu tek bir millet olan, haktan ayrılmış olan insanlara hidayeti gösterdi. Bu Peygamber Efendimiz'e bahşedilen özellikler de, onu gösteriyor. Bu ayet-i kerimeyi böyle anlayanlar da var. Yâni, ümmet-i vahide bütün kâfirler diye, öyle anlayanlar da var.

(*Feheda'llàhü'llezîne âmenû lima'htelefû fîhi mine'l-hakkı bi-iznihî*) "İzniyle iman edenleri, haktan ihtilaf ettikleri konularda doğruya hidayet etti." cümlesini, "Peygamberlerin ihtilaftan önce getirip öğrettiği şeye sevk etti." diye açıklamış bazıları.

İhlâs üzere kaldıklarını, Allah-u Teàlâ Hazretleri'ne ibadette şerik tanımadıklarını, namazı kılmayı doğru yaptıklarını, zekâtı vermeyi doğru yaptıklarını, ihtilaftan önceki durumu devam ettirdiklerini, ihtilaftan uzak kaldıklarını ve kıyamet gününde de Hakk'ın şahitleri olacaklarını, Hak'tan yana Allah tarafından şahit gösterilecek kimseler olacaklarını; Nuh kavmine, Hud kavmine, Sàlih kavmine, Şuayb kavmine, Firavun kavmine hep böyle olduğunu; onların peygamberlerini inkâr ettiklerini ama, durumun hep bu kànûn-u ilâhî üzere cereyan ettiğini beyan ediyor.

(*Bi-iznihî*)'nin açıklamasını (*bi-ilmihî*) diye yapmışlar. Yâni, "Allah-u Teàlâ Hazretleri bilerek, ilmiyle, lutfuyla..." (*Va'llàhu yehdî men yeşâü ilâ sırâtın müstakîm.*) "Halkından, yaratıklarından dilediklerini hidayete, doğru yola erdirir." Yaptığı şey sağlamdır, hikmetlidir ve kesin bir delil, gayet âşikâr.

f. Peygamber Efendimiz'in Bir Duası

Hazret-i Aişe Anamızdan rivayet edilmiş ki: "Peygamber SAS geceleyin kalkardı, namaz kılınca, gece namazı, şöyle dua ederdi." diyor. Bu da bu ayet-i kerimeyle ilgili olduğu için, bu duayı da okuyalım, açıklayalım; sohbetimizi bununla tamamlayalım!

Hazret-i Aişe-i Sıddîka Vâlidemiz'in rivayet ettiğine göre, Peygamber-i Zîşanımız SAS, gece namazında şöyle dua edermiş:[99]

---

[99] Müslim, *Sahîh*, c.I, s.534, *Salâtü'l-Misâfirîn* 6/26, no:770; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.263, *Salât* 2/121, no:767; Tirmizî, *Sünen*, c.V, s.484, no:3420; Neseî, *Sünen*, c.III, s.212, no:1625; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.431, no:1357; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.VI, s.156, no:25266; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.II, s.185, no:1153; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VI, s.335, no:2600; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.5, no:4444; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.I, s.417, no:1322; Ebû Avâne, *Müsned*, c.II, s.41, no:2244; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.II, s.174; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.V, s.274; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.I, s.448, no:1823; Hz. Aişe RA'dan.

اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرِيلَ ، وَمِيكَائِيلَ ، وَ إِسْرَافِيلَ ، فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ، أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ، اهْدِنِي لِمَا اخْتُلِفَ فِيهِ مِنْ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ ، إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (م. د. ت. ه. حم. خز. حب. ق. عن عائشة)

(*Allàhümme rabbe cibrîle ve mîkâîle ve isrâfîl, fâtıre's-semâvâti ve'l-ard, àlime'l-gaybi ve'ş-şehâdeh, ente tahkümü beyne ibâdike fîmâ kânû fîhi yahtelifûn. İhdinî lima'htülife fîhi mine'l-hakkı bi-iznik, inneke tehdî men teşâü ilâ sırâtın müstakîm.*)

"Yâ Rabbi! Ey Cebrâil'in, Mikâil'in, İsrâfil'in Rabbi olan Allah'ım! Göklerin ve yerin yaratıcısı, düzenleyici, gaybı ve aşikâreyi bilen Rabbim! Sen kulların arasında hükmedersin, ihtilafa düştükleri konularda sen hükmedeceksin. Haktan ihtilaf edilen konularda, lütfunla, kereminle beni hakka hidayet eyle. Çünkü dilediğini sırat-ı müstakime sen hidayet edersin. Sen hidayet vermezsen, yollar bulunmaz!" diye, bu ayet-i kerimenin mânâsına uygun olarak böyle dua ederdi.

Yine dua-yı mensurlarından birisi; her zaman yaptığımız bir dua, bu ayet-i kerimeye uygun olduğu için burada da İbn-i Kesir almış:

اَللَّهُمَّ أَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ ، وَأَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلاً وَ ارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ ، وَلَا تَجْعَلْهُ مُلْتَبِسًا عَلَيْنَا فَنَضِلَّ ، وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا .

(*Allàhümme erine'l-hakka hakkan ve'rzukne't-tibâah, ve erine'l-*

bâtıla bâtılan ve'rzukne'ctinâbeh, ve lâ tec'alhü mültebisen aleynâ fenadılle, ve'c'alnâ li'l-müttakîne imâmâ.)

"—Ey Rabbimiz! Bize hakkı hak olarak göster, görebilelim, kaybetmeyelim, şaşırmayalım; ve hakka ittibâ etmeyi bize ihsan eyle!.. Hakkı tutabilelim, hakka uyabilelim... Bâtılın da bâtıl olduğunu şıp diye anlayıp görmeyi bize nasib eyle, ve ondan sakınmayı bize nasib eyle... Hak konusunda bizi şaşırtma, karışık fikir durumuna uğratma, karıştırma durumuna düşürme... Böyle yaparsak ayağımız kayar, sapıtırız. Bizi müttakîlerin önderi, imamı eyle yâ Rabbi!" diye, böyle duası vardır. Hep yapıyoruz.

Rabbimiz bize hakkı göstersin! Çünkü, hakikaten hakkı bulmak çok kıymetli ve bazı kimseler de edepsizliklerinden dolayı bulamıyorlar. "Biz de o edepsizliğe bulaşırsak; yanılıp da edepsizlere tâbî olup da, edepsizce işler yapar da, edepsizliğe bulaşırsak, bize de hidayet vermez." diye; "Aman o duruma düşürme yâ Rabbi bizi!" diye dua ediyor Peygamber SAS.

Rabbimiz bizi dâimâ haktan yana, haklıdan yana olmağa muvaffak eylesin... Hakkı göstersin, hakka uydursun, bâtıldan korusun... Ömrümüzü rızasına uygun, İslâm'a güzel hizmet ederek, müslümanlara çok faydalı işler yaparak geçirmemizi nasib eylesin...

Şu Ramazan'ı hayırlı, bereketli geçirmeğe muvaffak eylesin... Şu Ramazan'da afv ü mağfiret olunup, sevdiği, razı olduğu kullar zümresine biz de dâhil olalım!.. Rızasına vâsıl olalım, sevdiği, razı olduğu kullar olarak kendisine kavuşalım... Rabbimiz bizi cennetiyle, cemâliyle müşerref eylesin, aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!..

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

12. 12. 2000 - İSVEÇ

20. BELÂLAR VE ALLAH'IN YARDIMI

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Ramazanınız hoş geçmeye devam etsin... Cenâb-ı Hak Ramazan'da bahşettiği hayırları, lütufları, feyizleri, mükâfatları cümlenize bol bol ihsan eylesin... Hepinizi sevdiği, razı olduğu kullar zümresine dahil eylesin... Ramazan'dan âzamî istifade etmiş olarak, Ramazan'ı bitirmeye muvaffak eylesin... Cümlenizi cennetiyle, cemâliyle müşerref eylesin...

Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 214. ayet-i kerimesi. *Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْ
مِنْ قَبْلِكُمْ ، مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ
الرَّسُولُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتٰى نَصْرُ اللهِ ، أَلاَ إِنَّ نَصْرَ اللهِ
قَرِيبٌ (البقرة:٢١٤)

(*Em hasibtüm en tedhulü'l-cennete ve lemmâ ye'tiküm meselü'llezîne halev min kabliküm, messethümü'l-be'sâü ve'd-darrâü ve zülzilû hattâ yekùle'r-rasûlü ve'llezîne âmenû meahû metâ nasru'llàh, elâ inne nasra'llàhi karîb.*) (Bakara, 2/214) *Sadaka'llàhü'l-azîm.*

a. Mü'minlere Belâların Gelmesi

Bu ayet-i kerimede bir soru edatıyla başlanıyor: (*Em hasibtüm*) "Siz sandınız mı ki, (*en tedhulü'l-cennete*) cennete gireceksiniz? (*Ve lemmâ ye'tiküm meselü'llezîne halev min kabliküm*) Sizden önce gelmiş, yaşamış, göçmüş insanların hallerinin benzerleri, emsâli sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız?.."

(*Messethümü'l-be'sâü ve'd-darrâü*) "Onlara fakirlikler, hastalıklar isabet etmişti, (*ve zülzilû*) ve fenâ şekilde sarsılmışlardı. (*Hattâ yekùle'r-rasûlü ve'llezîne âmenû meahû metâ nasru'llàh*) Hattâ, peygamber ve yanındaki mü'minler, 'Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?' diyecek kadar böyle sarsılmışlardı."

(*Elâ inne nasra'llàhi karîb*) "Biliniz ki, âgâh olunuz, mütenebbih olunuz, uyanınız ki, şu gerçeği görün ki, Allah'ın yardımı yakındır; yakında olacak!" (Bakara, 2/214)

Şimdi bu, bir kanun-u ilâhîyi gözümüzün önüne seriyor. Allah-u Teàlâ Hazretleri, dünya hayatı imtihan yeri olduğu için, mü'min kullarını çeşitli sıkıntılara mâruz tutuyor, tâbî tutuyor, çeşitli sıkıntılara uğratıyor, üzücü olaylarla karşılaştırıyor. Halbuki mantık olarak şöyle düşünebiliriz:

"—Kişi sevdiğini korur, sevdiğini kollar, sevdiğine bir zarar gelmemesini ister. Allah da sevdiği kulları dünyada zarara uğratmamalı, uğratmaz herhalde.." diye düşünebilir kanun-u ilâhîyi bilmeyenler.

Ama, dünya hayatı imtihan olduğundan, Allah-u Teàlâ Hazretleri çeşitli imtihanları, sıkıntıları herkesin başına getiriyor da, bu imtihanın tabiatında olduğundan, özünde, kendinde mevcut olduğundan, mü'min kullarının da başına getiriyor.

Hattâ hadis-i şeriflerden biliyoruz ki, musibetlerin, belâların, sıkıntıların, üzücü olayların, dertlerin en ağırları, en yüksek şahıslara gelir:

Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan şöyle rivayet edildi:[100]

---

[100] İbn-i Mâce, *Sünen*, c.XII, s.31, no:4014; Hàkim, *Müstedrek*, c.IV, s.342, no:7848; Buhàrî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.179, no:510; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VII, s.142, no:9775; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.78, no:146; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.V, s.189, no:1832; Ziyâu'l-Makdisî, *el-Ehàdîsü'l-Muhtàre*, c.II, s.30, no:1059; İbn-i Sa'd, *Tabakàtü'l-Kübrâ*, c.II, s.208; Taberî, *Tehzîbü'l-Âsâr*, c.V, s.460, no:2476; Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan.

Tirmizî, *Sünen*, c.VIII, s.417, no:2322; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.XII, s.31, no:4013; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.I, s.172, no:1481; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.99, no:120; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VII, s.161, no:2901; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.II, s.143, no:830; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.412, no:2783; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.29, no:215; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.352, no:7481; Bezzâr, *Müsned*, c.I, s.206,

قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلاَءً ؟ قَالَ: الْأَنْبِيَاءُ. قُلْتُ: ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ: ثُمَّ الصَّالِحُونَ (ه. عن أبي سعيد)

(*Kultü: Yâ Rasûla'llàh, eyyü'n-nâsi eşeddü belâen?*) "Yâ Rasûlallah, insanlardan belâsı en şiddetli olanlar kimlerdir?" dedim. (*Kàle: El-enbiyâü*) "Peygamberlerdir." buyurdu. (*Kultü: Sümme men?*) "Sonra kimlerdir?" dedim. (*Kàle: Sümme's-sàlihùn*) "Sonra sàlihlerdir." buyurdu.

Önce peygamberlere gelir, en çoğu peygamberlere gelir. Ondan sonra, derecesi çok yüksek kullara gelir. Ondan sonra daha aşağıdakilere, daha aşağıdakilere; böyle derecesine göre...

Sonra da işin karşı tarafında, olumsuz, eksi tarafında; Allah'ın azılı, zàlim, fâsık, fâcir, korkunç, sevimsiz kullarına da bir baş ağrısı bile vermez Allah... Saraylarda devletle, nimetle, parayla, pulla, zevkle, işretle, çalgıyla yaşarlar. Böyle yaşarlar yaşarlar, ansızın ölüm gelir, imtihan biter, mahvolurlar. Meselâ, Firavun'un boğulduğu gibi; boğulacağı zaman da, aklı başına gelip de iman etmeğe kalkıştığı gibi...

Bazısı tabii, onu da yapmıyor bu kâfir yaşayanlardan; kâfir yaşıyor, kâfirce ölüyor. Bakıyorum ben, bazısı da o kâfirce yaşayıp kâfirce ölmeyi alkışlıyor. Yâni, özeniyor bir de ona:

"—Kahraman adamdı! Ne kahramandı, ne küstahtı. Büyük küstahlıkla, inançsızlıkla yaşadı, öyle öldü. Kuyruğunu bükmedi, dik tuttu..." diye, bir de onu böyle kahraman gibi gören zihniyeti de hayretle okuyoruz, müşahede ediyoruz, izliyoruz.

Yâni şu düşünce yanlış:

---

no:1154; Ahmed ibn-i Hanbel, Zühd, c.I, s.53; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.III, s.379, no:1496; Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.I, s.368; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.78, no:146; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.V, s.189, no:1832; Ziyâu'l-Makdisî, *el-Ehàdîsü'l-Muhtàre*, c.II, s.30, no:1056; Sa'd ibn-i Ebî Vakkas RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.III, s,749, no:8645, 8660, 8669; *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.130, no:371; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XXXII, s.216, no:35105, 42429.

"—İyi kullar, nân u nimet, izzet ü devlet, saadet ve şevketle yaşar."

Hayır, böyle bir şey yok! Allah'ın iyi kulları en çok sıkıntıları çekerler, en çok musibetlere uğrarlar. Ağrılar, sızılar, hastalıklar, dertler, üzüntüler onlara gelir. Onlara sabrederler, Allah'tan geldiğini bilirler, kaderin cilvesi olduğunu bilirler. Dünya hayatının imtihan yeri olduğunu bilirler. Sabredip, büyük mükâfatlar alırlar.

Çünkü derece kazanmak, mihnetlerle daha çok olur. Bir kul böyle sıkıntılara uğradığı zaman, sabrederse; sabırla, sıkıntılara tahammülle, yükselme çok daha hızlı olur. Nimetler içinde Cenâb-ı Hakk'ı bilip, Cenâb-ı Hakk'a kulluk etmek biraz müşkül olur. Nimetler içinde ilerlemek, yükselmek, derece almak da biraz zor olur. Ama sıkıntılardan, çok meşakkatlerden, sabrı nisbetinde büyük sevaplar alır mü'min.

Onun için, "Mevlâ neylerse güzel eyler, şerleri hayır eyler. Sonunda kâr edecek olan mü'minlerdir. Sabrın sonu selâmettir." diye mü'minlerin mütehammil olması; yâni dayanıklı olması, hazımlı olması, kaderin, imtihanın cilvesini kavraması, ana fikri kavraması lâzım gelir.

Bu ayet-i kerime bize, yâni şu 21. Yüzyıl'daki müslümanlara, dünyanın her yerinde çektiğimiz çileler karşısında bir tesellidir. Bu ayet-i kerimeyi Ramazan'da dinleyen, okuyan, mânâsına muttalî olan müslüman bilir ki: Dünya hayatı böyle işte, bunun bir sevilecek tarafı yok; meşakkatlerle, sıkıntılarla dolu... Olur böyle şeyler, mü'minin başına böyle şeyler gelir. İmtihan ediyor Allah...

Bir de işin şu yönü var, sevgili izleyiciler ve dinleyiciler: Umûmu düşünelim, halkın hepsini düşünelim!.. Bir yerde nimet varsa, neşe varsa, nefsin hoşuna gidecek tatlı şeyler varsa, herkes oraya üşüşür. Yâni bakarsınız, bir eğlence programı varsa, salonlar tıklım tıklım dolmuş, gençler bağırıp çağırıyorlar, bilet kalmamış... Ama dünyanın en büyük alimi gelse, en önemli konuşmayı yapacak olsa, halktan o kadar bir rağbet olmuyor.

Şimdi eğer Allah-u Teâlâ Hazretleri mü'min kullarını taltif etse, hep nimetler içinde yaşatsa; bu sefer nimetlere göz koyan,

nimetler içinde yaşamak isteyen insanlar da, kalbinden, aklından, tefekküründen, iz'ânından dolayı böyle iman etmek yerine, nimetin aşkına, hatırına müslüman olabilir.

"—Bir camide, zenginin birisi her gelene biner dolar dağıtıyor!" diye duyulsa, o cami tıklım tıklım dolar, öbür camilerde cemaat kalmaz.

Neden?.. Dolar dağıtılıyor. Halbuki, "Filânca evliyaullahın camisinde namaz kılarsan, şu kadar sevap var!" desen, kimse gitmez oraya... Hatimle namaz kılınıyor, kimse gitmez veya çok az kimse gider. Çok az kimse kadrini, kıymetini bilir.

İşte imtihan olduğu için, böyle herkesin rağbet edeceği şeyler müslümanlara dünyada verilmiyor ki, hakîkaten iman edenler, gerçekten işin iç yüzünü anladığı için, Allah'a iyi kulluk etmek maksadıyla imana gelenler, o sebeple olsun... Yoksa, başka bir sebeple, göz diktiği menfaatten dolayı olmasın diye; ihlâslı, hakîkî, samîmî imanlıları bulup, ayırmak, çıkarmak, belirlemek; onların gelmesini sağlamak için, Cenâb-ı Mevlâ böyle kanun koymuştur.

Onun için, hadis-i şerifte buyruluyor ki:[101]

حُفَّتْ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ ، وَحُفَّتْ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ (م. ت. حم. حب. ع. هب. والدارمي ، وعبد بن حميد ، عن أنس ؛ حم. حب. عن أبي هريرة)

RE. 275/13 (*Huffeti'l-cennetü bi'l-mekârih*) "Cennetin etrafı, nefse nâhoş gelen şeylerle çepeçevre çevrilidir." Ne demek yâni?.. Cennete gitmek için, nâhoş şeylere tahammül etmek lâzım, sıkıntılara girmek lâzım! Sabredici işlerle uğraşmak lâzım!

Fuzûlî'nin de güzel şiiri vardır. O da anlamış tabii, alim ve àrif bir kimse. Diyor ki:

Râhat ister tab'ı mihnettir ibâdet serteser,
Terk-i râhat, rağbet-i mihnet kılan mümtâz olur;
Ol sebebdendir ki, küfr âsân olur İslâm-sa'b;
Arsa-yı àlemde mülhid çok, muvahhid âz olur.

Şimdi bu sözlerin mânâsı: İnsanın tabiatı keyif, rahat ister. Halbuki Cenâb-ı Hakk'ın emirleri, ibadetler, taatler hep birer külfettir, mihnettir, meşakkattir. Biraz gayret istiyor, fedakârlık

---

[101] Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.2174, *Cennet*, no:2822; Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.693, no:2559; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.153, no:12581; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.437, no:2843; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.II, s.492, no:716; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.VI, s.33, no:3275; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.313, no:6823; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VII, s.147, no:9795; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.391, no:1311; Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.I, s.332, no:568; Begavî, *Şerhu's-Sünneh*, c.VII, s.245; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.IV, s.254, no:1989; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.LVI, s.98; İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.I, s.239, no:478; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Buhàrî (farklı bir lafızla), *Sahîh*, c.V, s.2379, no:6122; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.380, no:8931; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.II, s.494, no:719; Bezzâr, *Müsned*, c.I, s.480, no:3203; Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, c.IV, s.290, no:3329;. Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.I, s.332, no:567; Abdullah ibn-i Mübarek, *Zühd*, c.I, s.229, no:650; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.V, s.147; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.143, no:2371; Ebû Hüreyre RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.III, s.594, no:6805; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XII, s.129, no:11605.

istiyor böyle şeyleri yapmak... Onun için iman zordur, küfür kolaydır. Kâfir olmak, şeytanın yolunda gitmek çok kolaydır, çok rahattır, çok keyiflidir, zevklidir. Çalgılı, içkili, zinalı, fuhuşlu, paralı, pullu... Oraya kolayca ayağı kayar insanların.

Onun için, yeryüzünde mülhid çok, muvahhid az olur. Öyle gevşek insan, zayıf insan, zalim insan, gaddar insan, menfaatperest insan; böyle kendisi menfaatlanacağım diye binlerce, milyonlarca insanın ezâ çekmesinden sıkılmayan, utanmayan insan çoktur.

Adam meselâ, bir kilo uyuşturucu sattığı zaman şu kadar büyük paralar alıyor diye, o kadar insanın zehirlenmesine sebep olacak zehiri satıyor. Yâni öldürüyor, katil, katilliğe sebep oluyor; ama yapıyor. Neden?.. Para çok.

İşte silah fabrikaları para kazanacak, büyük sermayedarlar silah satacak, büyük devletler, büyük silah fabrikaları zengin olacaklar, para kazanacaklar diye, harb çıkartıyorlar. Zavallı halkların arasındaki mevcut ihtilâfları değerlendiriyorlar, ölçüyorlar:

"—Tamam, şunu kışkırtalım, bunu kışkırtalım! İki taraf da nasıl olsa birbirleriyle savaşmak için silaha muhtaç; gelir bizden silah alırlar." diyorlar.

Pahalı pahalı silâhları götürüyorlar;

"—Bak şu silahları istemez misiniz? Şu kadar fiyatı..." filân diye, onları satıyorlar.

Yâni, birilerinin öldürülmesi pahasına kazanç sağlıyorlar. İşte böyle.

Hayat böyle ama, tabii bu dünya hayatı çok kısa aslında. Ahiretin yanında bir göz yumup açıncaya kadar geçen zaman. Bunu çok uzun sanıyor yaşayanlar şimdi bu dünyada ve günahlara dalıyorlar. Ama ebedî hayatta ne yapacaklar?.. Sonsuz, bitmek tükenmek bilmeyen azabların içinde ebediyyen yanacaklarını düşünmüyorlar. Yanlış hareket ediyorlar, yanlış tercih yapıyorlar.

Şimdi müslümanlar da tabii, sanmasın ki:

"—Biz müslüman olduk; o halde rahat edeceğiz, huzur içinde yaşayacağız. Beş vakit namazımızı kılıyoruz, Ramazan'da

orucumuzu da tutuyoruz. Kur'an-ı Kerim'imizi de okuyoruz. Eh kazancımızdan fukaranın avucuna biraz da para verdik. Daha ne var yâni, daha ne olsun yâni?.. E Allah bize artık her türlü nimetleri ihsan etsin, yağdırsın, versin..."

Öyle olmuyor. Keşmir'de sıkıntı, Filistin'de sıkıntı, Kafkaslarda, Çeçenistan'da sıkıntı, Kosova'da sıkıntı, Cezayir'de sıkıntı, Afrika'da sıkıntı... Dünyanın her yerinde müslümanlar türlü türlü üzüntüler içinde... İnsanlık namına utanılacak haksızlıklar yapılıyor. Yüreği kan ağlıyor insanın, vicdanı dayanamıyor.

b. Eski Ümmetlere Gelen Sıkıntılar

(*Em hasibtüm en tedhulü'l-cennete*) "Siz cennete hemen girivereceğinizi mi sandınız, öyle mi hesab ettiniz, öyle mi sandınız? (*Ve lemmâ ye'tiküm meselü'llezîne halev min kabliküm*) Sizden öncekilerin, sizden önce yaşayan insanların başına gelen olayların benzerleri size gelmeden..."

Tabii onlara neler oldu?.. Hastalıklara uğradılar, musibetlere uğradılar, belâlara uğradılar, istilâlara uğradılar, yakıldılar, yıkıldılar... Savaştılar veyahut kılıçtan geçirildiler, katliama uğradılar... vs.

Şu Yugoslavya'nın yakın tarihini, yâni Osmanlı'nın yenilmeye başlamasından sonra Balkanlar'daki, Bulgaristan'daki zulümleri hiç unutmamamız lâzım! Oradan gelenler de unutmamalı, çoluk çocuğuna öğretmeli!..

Bakın, bazı insanlar çocuklarına isim veriyorlar: Öcal... Allah Allah! Bu niye "Öcal" ismini veriyor? Haa, bir sebepten dolayı "Öcal" ismini veriyor; yâni çocuğunun öç almasını öğütlüyor isim vererek... Bizim de yapılan haksızlıkları unutmamamız lâzım! Çok büyük haksızlıklar yapılıyor, çok büyük katliamlar yapılıyor. Bu katliamların sorumlularını da bilmemiz lâzım! Onların da bir daha katliam yapmamasını sağlamak ve yapmış olanları da, elden geliyorsa cezalandırmaya gayret etmek lâzım!

Çeşitli sıkıntılar çektiler. (*Ellezîne halev min kabliküm*) *Halâ*; yâni yaşadılar, çekilip gittiler, ortalığı bırakıp gittiler mânâsına geliyor. Sizden önce yaşayanlar, sizden önce bu dünyada yaşayıp,

burayı boş bırakıp, terk edip ahirete gitmiş olanlar. Hani nerede?.. Hiç birisi yok işte.

Mesel de, emsâli demek yâni, dengi, benzeri demek. "Onların benzeri size gelmeden, yâni onların başına gelen olayların benzerleri size gelmeden, cennete gireceğinizi mi sandınız?"

Demek ki, kanun-u ilâhî eski devirlerden beri böyle. Eski devirlerin de mü'minleri, peygamberleri, eski ümmetler de çok sıkıntılar çekmişler. Biliyoruz, ilk hristiyanların nasıl arslanlara parçalatıldığını... Biliyoruz, Firavun'un Mûsâ AS'ın kavmine ne zulümler yaptığını... Biliyoruz Nemrud'un, İbrâhim AS'ın zamanındaki hükümdarın neler neler yaptığını...

Bunlar hep böyle işte. Zalimler çıkıyor, mazlumlara çeşit çeşit zulümler yapıyorlar. Tarih boyunca böyle olmuş. İşte onlara benzer olaylar da insanların başına gelir.

Bu devirde de öyle... Bu devirde de olanlar, tarihin benzer olaylarının gelmesi, tekerrürü demek yâni. Bu devirde de bir zalim çıkıyor, şurada zulüm yapıyor. Bir başka zalim çıkıyor, burada zulüm yapıyor. İnsanları dinlerine bir baskı yapıyor, zulüm oluyor.

"—Dinini bırak! Dinini bırakırsan rahat edeceksin, bırak dinini!.." diyorlar.

Bırakırsa, imtihanı kaybediyor müslüman. Dinini bırakmayacak, imanını bırakmayacak, Allah'ın yolunu bırakmayacak, Allah'a güzel kulluğunu bırakmayacak; şeytanın yoluna sapmayacak, zalimin dediğini tutmayacak, doğru yoldan ayrılmayacak, yanlış yola sapmayacak!..

Onları, o eski insanların başına neler geldiğini tasvir ediyor: (*Messethümü'l-be'sâü ve'd-darrâü*) "Onlara *be'sâ* ve *darrâ* geldi, temas etti, dokundu onlara..."

Be'sâ ne demek?.. *Beese* kökünden geliyor, fakirlik demek. *Bâis* de yoksul, fakir mânâsına geliyor. Böyle yoksulluk, imkânsızlık, insanın hoşuna gitmediği için, nâhoş bir şey olduğundan... Aslında nâhoş olmak mânâsına bu kökten, *bi'se* kelimesi var Arapça'da; ne fenâ demek. *Bü's*, fenâlık demek; *bâis* fakir demek. *El-be'sâü* da, elif-i memdûde ile fakr demek, yâni yoksul olmak demek. "Onlara yoksulluk geldi, dokundu, yoksulluğa uğradılar."

(*Ve'd-darrâü*) *Darrâ* da, *zarar* kelimesiyle aynı kökten. *Darra*, oradan *ed-darrâu* diye sıfat gelmiş; zarar... *Muzır* kelimesi de bu kökten, if'al bâbından; *mazarrat* da sülâsîden masdar-ı mîmi. Aynı kökten çıkan kelimeleri söylüyorum ki, ana mânâyı bilesiniz diye...

Aslında zarar demek ama, özel kullanımı, *ed-darrâu*; Mukâtil, Süddî, Katâde, el-Hasen ve sâir tefsirle meşgul olan mübarek alimlerin verdikleri mânâ; *sukm, sakam*, yâni hastalık demek. *Be'sâ*, fakirlik demek; *darrâ* da hastalık demek. Aslında kötülük ve zarar, kötü olmak ve zararlı olmak kökünden geliyor bu iki kelime. Onlara kötü şeyler geldi, zararlı şeyler geldi. Yâni kötü şeyden murad, fakirlik geldi; zarardan murad, çeşitli hastalıklar geldi. Eyyûb AS'ın nasıl hastalıklar çektiğini biliyorsunuz. Bir tâun gelip, bir beldenin ahâlisinin nasıl kırıldığını biliyorsunuz. Onların hepsi birer ikaz vesilesi.

(*Ve zülzilû*) "Sarsıldılar." *Zülzil*, sarsmaktan edilgen fiil. Yâni sarsılmak bir dönüşlü fiil oluyor, insanın kendisinin sarsılması; bir de sarstırıldılar mânâsına... *Zelzele*, sarsmak. Burada *huvvifû*, korktular mânâsına geliyor. Yâni, o eski ümmetler düşmanlardan

gelen şeylerden dolayı şiddetli sarsıntıya, yıkıma uğradılar. Büyük imtihanlara tâbi oldular.

c. Ashab-ı Kirâma Eziyet Edilmesi

Hadis-i şerif okuyalım: Habbâb ibn-i Eret RA diyor ki... Allah şefaatine erdirsin, cennette buluştursun hepimizi; müşriklerin çok zulümlerine uğrayanlardan birisi... Bu mübarek sahabe diyor ki:[102]

قُلْنَا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَلاَ تَسْتَنْصِرُ لَنَا ، أَلاَ تَدْعُو اللهَ لَنَا ؟ فَقَالَ:
إِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانَ أَحَدُهُمْ يُوضَعُ الْمِنْشَارِ عَلَى مَفْرِقِ رَأْسِهِ ،
فَيَخْلُصُ إِلَى قَدَمَيْهِ ، لاَ يَصْرِفُهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ ؛ وَيُمْشَطُ بِأَمْشَاطِ
الْحَدِيدِ مَا بَيْنَ لَحْمِهِ وَعَظْمِهِ ، لاَ يَصْرِفُهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ. ثُمَّ قَالَ:
وَاللَّهِ لَيُتِمَّنَّ اللَّهُ هَذَا الْأَمْرَ ، حَتَّى يَسِيرَ الرَّاكِبُ مِنْ صَنْعَاءَ إِلَى
حَضْرَمَوْتَ ، لاَ يَخَافُ إِلاَّ اللَّهَ ، وَ الذِّئْبَ عَلَى غَنَمِهِ ، وَلَكِنَّكُمْ
تَسْتَعْجِلُونَ (خ. د. حم. حب. طب. ع. عن حبَّاب)

(*Kulnâ: Yâ rasûla'llàh*) "Biz dedik ki Peygamber Efendimiz'e: 'Ey Allah'ın elçisi, peygamberi! (*Elâ testansiru lenâ, elâ ted'u'llàhe*

---

[102] Buhârî, *Sahîh*, c.III, s.1322, no:3416 ve s.1398, no:3639; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.53, no:2649; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.V, s.109, no:21095; s.111, no:21110 ve c.VI, s.395, no:27260; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VII, s.156, no:2897 ve c.15, s.91, no:6698; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.IV, s.63, no:3639 ve s.65, no:3646; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XIII, s.140, no:7213; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IX, s.5, no:17498; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.450, no:5893; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.I, s.144; Hamîdî, *Müsned*, c.I, s.85, no:157; İbn-i Esîr, *Üsdü'l-Gàbe*, c.I, s.315; Habbâb ibn-i Eret RA'dan.

lenâ) Bizim için Allah'tan yardım istesene, bizim için Allah'a dua etsene... Bizim için Allah'tan yardım istemez misin, dua etmez misin yâ Rasûlallah?..' Peygamber Efendimiz'e, müslümanların ilk sıkıntıları çektiği zamanda böyle söyledik." diyor.

Böyle bir dileğe ne demiş bakalım Peygamber Efendimiz SAS?.. Tahmin edin bakalım!.. Müslümanlar ezaya, cefaya tabi tutuluyorlar, işkence görüyorlar. Bu Habbâb ibn-i Eret de çok işkence gören mübareklerden, mazlumlardan biri.

"—Allah'tan yardım istesene yâ Rasûlallah, bize yardım etse ya... Dua ediversene, Allah şu kâfirleri kahretse ya, bizi kurtarsa ya..." gibi şeyler söylemişler.

Ne tahmin edersiniz?..

(*Fekàle*) "Buyuruyor ki, Peygamber Efendimiz:

(*İnne men kâne kableküm*) Sizden öncekiler, hiç şüphe yok ki, muhakkak ki, (*kâne ehadühüm yûdau'l-minşâru alâ mefrakı re'sihî*) başının, saçlarının ikiye ayrıldığı orta yerine testere konuluyordu; sizden eski, evvelki ümmetlerde işkence yapılan kişinin, müslümanın başına testere konuluyordu, (*feyahlüsu ilâ kademeyhi*) ayaklarına kadar böyle kesiliyordu. (*Lâ yasrifuhû zâlike an dînihî*) Bu muamele onu dininden döndürmüyordu. Kafasından ayağına kadar kesilmek, onu dininden döndürmüyordu."

(*Feyümşatu bi-emşâti'l-hadîd*) "Demirden taraklarla, tarak gibi böyle dişli dişli, sivri sivri demirden işkence aletleriyle kazınıyordu vücudları; (*mâ beyne lâhmihî ve azmihî*) kemiğiyle etinin arası birbirinden ayrılıyordu, eti kemiğinden ayrılıyordu işkencede; (*lâ yasrifühû zâlike an dînihî*) bu işkence de onu dininden döndürmüyordu." Dönmüyorlardı mübarekler.

Tabii burada söylenmeyen bir şeyi, bildiğiniz bir şey olduğu için, ben hemen hatırlatıvereyim: Bir de ateşten hendekler açıp, hendekler yapıp, içine çok muazzam ateşler yakıp da, mü'minleri ateşlere atan zalimler de olduğunu, Kur'an-ı Kerim'den biliyorsunuz; Ashab-ı Uhdud'u biliyorsunuz.

(*Sümme kàle*) Sonra Peygamber Efendimiz "İşte böyle testereyle ortasından vücudu biçiliyor, demir dikenlerle etiyle kemiği arası taraklarla açılıyor, kemiği etinden ayrılıyordu." dedikten sonra buyurdu ki:

(*Va'llàhi leyütimmenna'llàhu hâzihi'l-emre*) "Allah'a yemin olsun ki, bu işi Allah mutlaka tamamlayacak, Allah bu İslâm'ı mutlaka tamamlayacak!.." Yâni, "Şimdi işkence görüyorsunuz, sizi dinden döndürmeye çalışıyorlar, İslâm'ı söndürmeye çalışıyorlar. Mü'minler az olduğundan, azınlıkta olduğundan Mekke'de baskı yapıyorlar. Vallàhi Allah bu dini mutlaka tamamlayacak!.."

(*Hattâ yesire'r-rakibu min san'ài ilâ hadramevt*) "Hattâ bir binekli süvari, atlı adam Yemen'in San'a şehrinden Hadramut'a kadar yolculuk yapacak da, (*ve lâ yehàfu illa'llàh*) Allah'tan gayrı bir korkusu olmayacak." Yâni, Allah'tan korkmak tabii. Müslüman zaten iyi halde de Allah'tan korkar. "Allah'tan başka korkulacak bir şey olmayacak. (*Ve'z-zi'be alâ ganemihî*) Hayvanına, ganemine, koyununa kurt saldırırsa diye ondan korkacak. Yoksa başka haydut, eşkıya, çete, katil, yol kesici, kàtı-ı tarik, harâmî, kırk harâmî, otuz harâmî... ne ise öyle şey olmayacak." diyor Peygamber Efendimiz.

(*Ve lâkinneküm kavmün testa'cilûn.*) "Böyle olacak ama, siz acele olmasını isteyen bir topluluksunuz." diyor. Yâni, sabretmeyi tavsiye ediyor. Yâni, acele sayıyor onların dua istemelerini...

d. Mü'minlerin Fitnelerle Denenmesi

Bu konuda buna benzer, bu mânâyı ifade eden başka ayet-i kerimeler de var. Meselâ:

الٓمٓ . أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لاَ يُفْتَنُونَ

(العنكبوت:١-٢)

(*Elif, lâm, mîm. E hasibe'n-nâsü en yütrekû en yekùlû âmennâ ve hüm lâ yüftenûn.*) "Elif lâm mim. İnsanlar sandılar mı ki, amennâ dedikten sonra bırakılacaklar da, fitnelere, imtihanlara, sıkıntılara uğramayacaklar?.. Bir kenarda rahat duracaklar, bırakılacaklar mı sandılar?" (Ankebut, 29/1-2)

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ

الْكَاذِبِينَ (العنكبوت:٣)

(*Ve lekad fetenne'llezîne min kablihim*) "Halbuki öyle değil; bilakis biz daha öncekileri imtihanlara, sıkıntılara uğrattık. (*Feleya'lemenna'llàhu'llezîne sadakù ve leya'lemenne'l-kâzibîn.*) Muhakkak ve muhakkak Allah imanında, ihlâsında, kulluğunda sıdk u sadakat üzere olanları bilecek ve yalancı olanları, dönek olanları, gevşek olanları, imanda sebatsız olanları bilecek ve bildirecek, gösterecek; olaylar bunu açığa çıkartacak." (Ankebut, 29/3) diye bildiriyor ayet-i kerime.

Buralardan anlaşılıyor ki, çeşitli sıkıntılar eski ümmetlere oldu, bize de oluyor; olunca sabredeceğiz. Tabii, belâlara, musibetlere karşı tedbir alacağız. Düşman geliyorsa, düşmanın saldırısına karşı tedbir alacağız.

En şiddetli belâlardan birisi düşmandır. Geldiği zaman evi barkı yıkar, çoluk çocuğu alır, ırz, namus, mal, mülk, can... Her şey gider. Düşünün ki, ülkelerinde sıkıntı olan insanlar, işte bunları çekiyorlar.

Bir de Ahzab Savaşı'nı, yâni Hendek Savaşı'nı hatırlayalım:

إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ

وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا (الأحزاب:١٠)

(*İz câüküm min fevkıküm*) "Hani sizin üzerinizden, yukarı tarafınızdan gelmişlerdi; (*ve min esfele minküm*) ve aşağı yanınızdan... (*Ve iz zâgati'l-ebsâr*) Gözler korkudan böyle kaymıştı, (*ve belegati'l-kulûbü'l-hanâcir*) ve yürekler ağıza gelmişti. (*Ve tezunnûne bi'llâhi zunûnâ.*) Ve münafıklar da, Allah hakkında çeşit çeşit, kötü kötü düşüncelere, zanlara düşmüşlerdi." (Ahzab, 33/10)

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالاً شَدِيداً (الأحزاب:١١)

(*Hünâlike'btüliye'l-mü'minûne ve zülzilû zilzâlen şedîdâ.*) "İşte öyle, orada mü'minler sıkıntılara uğratılıp, şiddetli bir şekilde sarsılmışlardı." (Ahzab, 33/11) İşte bu *zülzilû* orada da geçiyor, burada da geçiyor.

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ

وَرَسُولُهُ إِلاَّ غُرُوراً (الأحزاب:١٢)

(*İz yekùlü'l-münâfikùne ve'llezîne fî kulûbihim meradun mâ veadana'llàhu ve rasûlühû illâ gurûrâ.*) "Münafıklar da ne demişlerdi o olaylarda: 'Allah ve Rasûlü bizi ancak aldattılar. O vaad ettikleri şeyler aldatmaca, bak dedikleri çıkmadı.' demişlerdi." (Ahzab, 33/12)

Halbuki, Rasûlüllah'ın dedikleri çıkacak ama, sabretmiyorlar. Hendek Harbi'nde bile mağlub olmadılar.

Heraklius, Peygamber Efendimiz'in muasırı olan Bizans

hükümdarı. Bu şeyi merak etti, Peygamber Efendimiz'i tahkik etti. "Bir adam çıkmış o diyarlardan, Peygamber olduğunu söylüyormuş; o nasıl bir zâttır?.." diye araştırdı. "O zaman, bunu bilen bir kimse getirin bana, soruşturayım!" dedi.

Ebû Süfyan'ı buldular, onu götürdüler. Ebû Süfyan, bilgili bir insan, Kureyş'in reisi, tecrübesi var, seyahatleri var. Ona sordu, tercüme ettiler, cevapları aldı. Çok şeyler sordu da... Ebû Süfyan o zaman müslüman olmuş değildi. Sonra, Mekke'nin fethinde müslüman oldu, Hazret-i Muaviye'nin babası.

وَلَمَّا سَأَلَ هِرَقْلٍ أَبَا سُفْيَان: هَلْ قَاتَلْتُمُوهُ ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَكَيْفَ كَانَتِ الْحَرْبُ بَيْنَكُمْ ؟ قَالَ: سِجَالاً يُدَالُ عَلَيْنَا ، وَنُدَالُ عَلَيْهِ. قَالَ: كَذٰلِكَ الرُّسُلُ تُبْتَلٰى ، ثُمَّ تَكُونُ لَهَا الْعَاقِبَةُ.

(*Velemmâ seele hiraklin ebâ süfyân*) Heraklius Ebû Süfyan'a bir de sormuş ki: (*Hel kateltümûhu*) "Siz onunla savaş yaptınız mı?" (*Kàle: Neam*) Ebû Süfyan dedi ki: "Yaptık."

(*Kàle: Fekeyfe kâneti'l-harbu beyneküm*) "Ne oldu o savaşta aranızda?" (*Kàle: Sicâlen yüdâlü aleynâ, ve nüdâlü aleyhi*) "Bazen bizim lehimize, bazen onların lehine; bazen onlar kazandı, bazen biz kazandık."

O zaman dedi ki Heraklius: (*Kezâlike'l-rusûlü*) "Evet peygamberler de böyledir. (*Tübtelâ, sümme tekûnü lehe'l-àkıbeh*) Musibetlere uğrarlar ama, sonuç onların lehine olur." Evet sıkıntılar çeker. Çeker ama, hak peygamber sonunda vazifesini yapar, müslümanları Allah galip getirir. Mü'minleri her devirde galip getirir."

Her soruyu soruşundan sonra, "Tamam, peygamber vasfı bu!" diyor. Bütün cevaplar peygamber olduğunu gösteriyor. Sonunda Peygamber Efendimiz'in gerçek peygamber, ahir zaman peygamberi olduğunu anladı, iman etmeye kalktı. Fakat çevresindekiler müsaade etmediler, itiraz ettiler.

Onun için ne yapmak lâzım?.. İmtihanda sağlam durmak lâzım, imtihanı kazanmak lâzım!..

(*Meselü'llezîne halev min kabliküm*) Yâni eski ümmetlere uygulanan kanun-u ilâhi. Allah-u Teàlâ Hazretleri buyuruyor ki:

فَأَهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ الْأَوَّلِينَ (الزحرف:٨)

(*Feehleknâ eşedde minhüm batşen*) "Biz onlardan daha güçlü kuvvetli imkânları olan, tutuşu sağlam olan kavimleri helâk ettik. (*Ve medà meselü'l-evvelîn.*) Evvelkilerin böyle hadiseleri, olayları, kıssaları, fıkraları, hisse alınsın diye hep geçti." (Zuhruf, 43/8)

(*Hattâ yekùle'r-rasûlü ve'llezîne âmenû meahû*) Peygamberler ve yanında olanlar ne dediler: (*Metâ nasru'llàh*) 'Düşmanlara karşı Allah'ın bizi takviye edip de, onları yenmemiz ne zaman olacak?' dediler. Yâni, olacağını biliyorlar.

Metâ; zaman sorusu, zamanı sormak için kullanılan edat. "Allah'ın yardımı ne zaman?.." Yâni, "Allah'ın yardımı var mı, yok mu?" demiyorlar; "Allah'ın yardımı gelecek ama, ne zaman?" diyorlar. Yâni, bir an evvel yardımın gelmesini ve sıkıntıdan hemen kurtulmayı istedikleri için, "Aman Allah'ın gelmesi beklenen yardımı nerede? Bir an evvel gelse..." dediler.

e. Allah'ın Yardımı Mutlaka Gelecek

(*Elâ*) "Biliniz ki..." *Elâ* edât-ı tenbihtir. Bir kimseyi uyarmak için kullanır Araplar bu edatı. *Elâ*; âgâh olun, yâni uyanın, dikkat edin, aklınızı başınıza toplayın! Hatta biz ne yaparız birisine; "Hey, şişşt!.." filan deriz. Adam başka tarafa bakıyorken, ismini filan da bilmiyorsak, öyle deyince, adam döner, bakar. Biraz da tabii, üslup olarak âmmî bir üslûp.

Tabii burada *elâ*, âmmî bir üslûp değil, kibar bir üslûp. "Bak uyanınız, dikkat ediniz, aklınızı başınıza toplayınız, şu gerçeği iyice kavrayınız ki..." *Elâ* bu mânâya geliyor. *E* ve *lâ*'dan müteşekkil. *E* soru edatı, *lâ* da hayır. "Öyle değil mi?" mânâsına ama, kelime anlamı değil, tabir olmuş oluyor.

"Uyanınız ki, iyice kavrayınız şu hakîkati ki, (*inne nasra'llàhi karîb*) Allah'ın yardımı yakındır. Muhakkak ki, Allah'ın yardımı karîbdir, yakındır." *Karîb* ne demek?.. Yakın demek.

Şimdi Arapça'da iki kelime var, bizim halkımızın kullandığı; onu da aklıma gelmişken beyan edivereyim: *Kaf* ile olan *karib*, *kurbiyyet* kelimesiyle ilgili; yakın demek.

"—Şu köye gitmek istiyorum ben; bu köy yakında mı, uzakta mı?.." diye adres soruyorsunuz.

Yakın, *karîb*; bu *kaf* harfiyle. Yâni batılıların q dedikleri harf ile. P ile r arasında İngilizce'de q harfi var ya, işte onun gibi; *karîb*. Bir de *ayın*'ın noktalısı *gayın* harfi var. *Gayın*'la yazılan *garib* var bir de. *Garîb* de, gurbette olan demek. Yâni onun mânâsı başka.

(*Elâ inne nasra'llàhi karîb*) Bu *kaf* ile. Niye ben bu iki kelimeyi şimdi burada söylüyorum?.. Çünkü Türkçe'nin telaffuzunda, bazı yörelerde k harfi g gibi telaffuz edilir. Meselâ; *Konya* demez, *Gonya* der... *Koyun* demez, *kuzu* demez; *goyun*, *guzu* der.

Şaka olarak da, hani bir fıkra anlatılıyor:

"—Ben öyle *kaf*'ı *gayın* okuyan Gonyalılardan değilim, goyun guzu demem." demiş.

Yâni böyle g diye okunduğu zaman, Arapça'da başka bir kelime çıkıyor ortaya. Bunun *kaf* olduğunu bilmek lâzım!..

(*Elâ*) "Dikkat edin ki, (*inne*) muhakkak (*nasra'llàhi*) Allah'ın yardımı, (*karib*) yakın; yâni çok yakında gelecek."

Biliyorsunuz, *Elem neşrah leke* Sûresi'nde:

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا. إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا (الإنشراح:٥-٦)

(*Feinne mea'l-usri yüsrâ. İnne mea'l-usri yüsrâ*) "Hiç şüphe yok ki, zorluğun yanında bir kolaylık var. Gerçekten zorluğun yanında bir kolaylık var!"(İnşirah, 94/5-6) buyruluyor. Yâni sıkıntının, zorluğun yanından, arkasından Cenâb-ı Hak kolaylığı ihsan eder. Sabredenlere büyük mükâfât var.

İslâm'da Kur'an-ı Kerim'de müslümanlara tavsiye edilen, zafer kazanmak için edinilmesi istenen iki şart, sabır ve takvâdır.

إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا (آل عمران:١٢٥)

(*İn tasbirû ve tettekù*) "Ey mü'minler, eğer sabrederseniz, takvâ ehli olursanız, zafere erersiniz." deniliyor Kur'an-ı Kerim'in ayet-i kerimelerinde. (Âl-i İmran, 3/125)

Ne yapacağız?.. Sabredeceğiz, sebat edeceğiz. Yâni öyle, "Aaa, olmadı, gelmedi!" filan diye ümitsizlik yapmayacağız, zaman gerektiğini bileceğiz. Bir işin olması için, oluşması için zaman lâzım! O zamanı beklemeyi bileceğiz. Yâni sabırlı olacağız ama, tedbiri alacağız. İşin oluşması için de, oluncaya kadar beklemesini bileceğiz.

Sabredeceğiz. Düşmanın karşısında sabredeceğiz, tedbirleri almakta sabredeceğiz... Meşakkatin üstümüze yüklendiği sırada sabredeceğiz... Sabırlı olacağız, sımsıkı duracağız. Bir de takvâ ehli olacağız, Allah'tan korkacağız. O zaman, Allah'ın yardımı mü'minlere mutlaka gelecek.

وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ (الروم:٤٧)

(*Ve kâne hakkan aleynâ nasru'l-mü'minîn.*) [Mü'minlere yardım etmek bize hak oldu.] (Rum, 30/47) ayet-i kerimesinde Allah mü'minlere yardım edeceğini, mü'minleri kurtaracağını bildiriyor.

Kesin bildirecek ve gelecek yardım ama; sabredeceğiz, bir de takvâ ehli olacağız. Sabretmezsek, gelmez. Takvâ ehli olmazsak, günahkâr olursak, gelmez; aksine belâ gelir. "Sizi günahkârlar, edepsizler! Sizi àsîler, mücrimler!" diye, Allah cezalandırır.

Bazen düşmanların gelmesi, kıtlık, zelzele, hastalık Allah'ın kahrı oluyor, cezası oluyor. Yâni, "Sizi zalimler sizi, Allah'ın emrini tutmuyorsunuz ha!.." diye, Allah cezaları gönderiyor. Takvâ ehli olacağız, sabırlı olacağız. O zaman Allah'ın yardımı karîbdir, yakındır.

f. Allah'ın Kullarına Gülmesi

Ebû Rezin RA'dan hadis-i şerif. Buyurmuş ki Peygamber SAS

Efendimiz:[103]

عَجِبَ رَبُّكَ مِنْ قُنُوطِ عِبَادِهِ وَقُرْبِ غَيْثِهِ ، فَيَنْظُرُ إِلَيْهِمْ قَنِطِينَ فَيَظَلُّ يَضْحَكُ ، يَعْلَمُ أَنَّ فَرَجَهُمْ قَرِيبٌ (ه. حم. ط. طب. عن أبي رزين)

(*Acibe rabbüke min kunûti ibâdihî ve kurbi gaysihî*) "Cenâb-ı Hak, yağmurun yağması, yardımın gelmesi yakınken, 'Gelmedi, susuzuz, kavruluyoruz, yardımsızız!" diye kullarının ümitsizliğe düşmesini şayân-ı taaccüb olarak görür. (*Feyenzuru ileyhim kanitîne*) Bu ümitsizliğe düşmüş olanlara, 'Olmuyor galiba, yok galiba, gelmiyor galiba?..' gibi hale, düşüncelere düşmüş olanlara bakar; (*feyezallu yadhakü*) onlara güler Cenâb-ı Hak... (*Ya'lemu enne ferecehüm karîbun*) Ve bilir ki, onların o sıkıntıdan kurtulup feraha ermeleri yakındır."

Yâni şöyle diyelim, nasıl bir misâlle anlatalım?.. Meselâ: Babası sabahleyin çocuğunun çok sıkı tembihlediği şeyi;

"—Aman baba, ne olur işte akşam ödev yapacağım, çok mühim; şunu al gel!.. Şu malzemeyi al gel, şu kitabı al gel!.. İmtihanım var, gece çalışmam lâzım!.." diye istediği şeyi, babası alıyor, getiriyor, arabada.

Çocuk:

"—Baba aldın mı?.. Unuttun mu yoksa, eyvah, mahvoldum!.." filan diye telaş ediyor.

Nasıl güler babası... Aldığı, getirdiği şeylerin orada, arabada olduğunu bildiği için, nasıl tebessüm eder. Bunu gözümüzün önüne getirelim!..

Cenâb-ı Hak da kulun öyle acelesine bakar. "Nerede yâ Rabbi

---

[103] Lafız farkıyla: İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.64, no:181; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.11, no:16232 ve s.12, no:16246; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.147, no:1092; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XIX, s.207, no:469; Ebû Rezin RA'dan. *Kenzü'l-Ummâl*, c.I, s.588, no:1685.

yardım?.. Ne zaman bu açlığımız, susuzluğumuz, kıtlığımız gidecek?.. Yağmur ne zaman yağacak, yardım ne zaman gelecek?..” filân deyişlerine, güler; gülerek nazar buyurur. Çünkü yakın, hazırlamış, gönderecek; onlar da boyna acele edip duruyorlar.

Acele etmeyeceğiz, bileceğiz ki Cenâb-ı Hak mü’min kullarına yardımını gönderir. Bu devirde de öyle... Bizim ülkemizde de öyle, Çeçenistan’da da öyle, Cezayir’de de öyle... Dünyanın her yerinde öyledir.

Sıkıntı çeken müslümanlar sabretsinler, takvâya sarılsınlar, müttakî kullar olsunlar! (*Elâ inne nasra’llàhi karîb.*) Biliniz ki Allah’ın yardımı yakındır!..

Allah’ın rahmeti, yardımı, lütfu, keremi hepinizin üzerine olsun, aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!..

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu’llàhi ve berekâtühû!..

19. 12. 2000 - İSVEÇ

21. SAVAŞIN FARZ KILINMASI

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Ramazanınız inşâallah güzel geçmektedir...

Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 215 ve 216. ayet-i kerimeleri üzerinde sohbetimi yapacağım bu konuşmamda. Önce mübarek metinleri okuyalım, dinleyelim. *Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

يَسْئَلُونَكَ مَا ذَا يُنفِقُونَ ، قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ

وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ، وَمَا تَفْعَلُوا

مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللهَ بِهِ عَلِيمٌ (البقرة:٢١٥)

(*Yes'elûneke mâ zâ yünfikùn, kul mâ enfaktüm min hayrin feli'l-vâlideyni ve'l-akrabîne ve'l-yetâmâ ve'l-mesâkîni ve'bni's-sebîl, ve mâ tef'alû min hayrin feinna'llàhe bihî alîm.* (Bakara, 2/215)

كُتِبَ عَلَيْكُمُ القِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ ، وَعَسٰى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا

وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ، وَعَسٰى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَ هُوَ شَرٌّ لَكُمْ ، وَاللهُ

يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ (البقرة:٢١٦)

(*Kütibe aleykümü'l-kıtâlü ve hüve kürhün leküm, ve asâ en tekrahû şey'en ve hüve hayrun leküm ve asâ en tühibbû şey'en ve hüve şerrun leküm, va'llàhu ya'lemu ve entüm lâ ta'lemûn.*) (Bakara, 2/216) *Sadaka'llàhü'l-azîm.*

a. Hayır Yapılacak Yerler

Rabbimiz, birinci okuduğum 215. ayet-i kerimede buyuruyor

ki:

(*Yes'elûneke*) "Sana soruyorlar, (*mâ zâ yünfikùn*) neyi infak edecekler? (*Kul mâ enfaktüm min hayrin*) Onlara de ki: Hayırdan infak ettiğiniz şeyler, (*feli'l-vâlideyni ve'l-akrabîn*) anne-baba içindir, onlara harcanır. (*Ve'l-akrabîn*) Daha yakınlar için, ondan sonra akrabalar için, *(ve'l-yetâmâ*) yetimler için, (*ve'l-mesâkîn*) fakirler için, (*ve'bni's-sebîl*) yolcu, yolda kalmış, parasız kalmış yolcular içindir. (*Ve mâ tef'alû min hayrin*) Hayırdan ne yaparsanız, (*feinna'llâhe bihî alîm*) Allah-u Teàlâ Hazretleri onu bilir." (Bakara, 2/215)

Bu ayet-i kerime para ile yardım, hayır yapmak, mâlî destek vermek konusunda. Bu, Peygamber SAS Efendimiz'in müslümanları Allah yolunda, sevap kazanmak için cömertlik etmeleri, paralarını harcamaları konusunda teşvikler yaptığı zamanda, o arada inmiş olan bir ayet-i kerimedir.

Peygamber SAS Efendimiz, iman ile ilgili meseleleri anlatıp öğrettiği, yanlışlıkları düzelttiği, eski dinlerin hatalarını belirttiği gibi; topluma mutluluk gelmesi için, insanların kardeşliklerinin kuvvetlenmesi için birbirlerine karşı yapmaları gerekli vazifeleri de hatırlatıyordu. İslâm'ın güzelliklerinden bir tanesi, en güzel yönlerinden bir tanesi de, yalnız dünyayı değil, yalnız ahireti değil; dünyayı ihmal edip sadece ahireti değil, ahireti ihmal edip sadece dünyayı değil; hepsini birden mâmur etme gayesini taşıması ve o konuda tavsiyelerde bulunması...

Onun için, ibadetlerimizin içinde bir de mâlî ibadet var, zekât ibadeti... Zenginlerin, mallarının içinde kendilerinin olmayan, fakirin hakkı olan zekâtı ayırıp vermeleri gerekir. Allah-u Teàlâ Hazretleri, "Zekât fakirlerin hakkıdır." buyuruyor. Halbuki o kazandı dükkânında ama, zengin olduğu için, zenginin malının içinde fakirin hakkı olduğunu beyan ediyor Allah-u Teàlâ Hazretleri. "O malı veren, nasib eden Allah... Onu vermeniz lâzım, vermezseniz başkasının hakkını yemiş olursunuz." diye düşünüyor İslâm.

Onun için, her çeşit zenginlikten; yâni arazideki mahsûlâttan da, hayvan sürülerinden de, nakit paralardan, ticârî eşyalardan da çıkartıp belirli yerlere hayırları, paraları harcamak, farz olan zekât...

Tabii bu farz olan zekâttan ayrı, insanların başka türlü de hayırlar yapması lâzım! Zekâtın dışında da hayırlar yapma ihtiyacı oluyor, gereği oluyor. Çünkü herkes zekâtı alma şartlarına sahip olmuyor ama, gene de yardım edilmesi gereken kimseler oluyor.

Sonra zekât verilemeyecek yerler oluyor, insanın oralara da yardımcı olması gerekiyor. Meselâ, zekât camiye verilmez. Yâni, cami yapılsın diye zekât parası verilmez. Sonra meselâ vefat etmiş bir insan, ortada cenazesi duruyor.

"—Bunun son masrafları yapılsın, kefen alınsın, tabut alınsın, mezar alınsın, gömülsün! Bu parayı zekâtımdan vereyim..."

Oralara olmuyor. Zekâtın şartları var, temlik şartı var, verileceği yerler var. Oralara başka hayırların yapılması gerekiyor. Demek ki farz olan zekât hayrından ayrı da hayırlar, masraflar oluyor her zaman. Burada, bu ayet-i kerimede bu konuda bilgi öğretilmiş oluyor biz müslümanlara.

(*Yes'elûneke mâ zâ yünfikùn*) "Neyi infak edecekler?" diye soruyorlar sana. *Enfaka-yunfiku-infak* fiili. *İnfak* demek, nafaka vermek, yâni geçinmesi için gerekli, yaşamı için, rahatça

yaşayabilmesi için lâzım olan şeyleri vermek. Verilen şeye de *nafaka* deniliyor. Vermeye de *infak* deniliyor. Veren kimseye *münfık* deniliyor; ihsan eden, veren kimse mânâsına.

Şimdi, "Neyi infak edeceğiz?" diye soruyorlar. Soran kişinin ismi de zikredilmiş, Amr ibn-i Cemuh RA; zengin bir zât ve yaşlı bir kimse. Peygamber Efendimiz hayır yapmayı, kesenin ağzını açmayı, Allah yolunda böyle sevap kazanmak için ihtiyaç yerlerine para vermeyi teşvik edince, o bunların hakkında bilgisini genişletmek istemiş. Yâni, "Nereye, nasıl vermemiz lâzım?" diye Peygamber Efendimiz'e soruyor.

Soru itibariyle, soruluş şekli itibariyle, (*Yes'elûneke mâ zâ yünfikùn*) "Neyi nafaka olarak vereceğiz?" gibi de anlaşılabilir ama, tabii elinde olan para veya yiyecek, giyecek, daha başka şeyler; her şey infak edilebilir. O sorun değil. Burada sorun, "Ne infak edeceğiz?"den maksat, "Nerelere, bu infak işini nasıl yapacağız? Bu emrinizi nasıl yerine getireceğiz?" gibi bir maksatla sorulmuş olduğu için bu soru; Allah-u Teàlâ Hazretleri de onun nerelere, kimlere öncelikle yapılacağını; yakını olması dolayısıyla, kişinin kimlere karşı sorumluluk taşıdığını, bu ayet-i kerimede beyan etmiş oluyor:

(*Kul*) "De ki onlara ey Rasûlüm: (*Mâ enfaktüm min hayrin*) Hayırdan, yâni mal, para vs. olarak vereceğiniz malzemeden infak ettiğiniz şeyler; kim içindir? (*Feli'l-vâlideyni*) Anne-baba içindir." Evvelâ insanın annesine, babasına bakması lâzım! Annesi babası onlara küçükken nasıl baktıysa, evlâtların da anne-babalarına bakması lâzım, infak etmesi lâzım! Hatta anne-babaya infak, sevap bakımından çok çok yüksek, bire yedi yüz mükâfat kazandırıyor. Bir verince, yedi yüz vermiş gibi sevap kazandırıyor.

(*Ve'l-akrabîn*) "Ve daha yakınlar içindir." *Akrabîn*, *akrab* kelimesinin çoğulu. Bir de buna benzeyen, sesleri benzeyen *akreb* kelimesi var, biz Türkçe'de *akrep* diyoruz; o *ayın* ile yazılır. Bu kelime *elif* ile yazılıyor. O kelime başka, o Arapça'da *akrab* okunur. Burada *ekrab*, biraz hemze olduğunu duyurabilecek, anlayabilecek, anlatabilecek şekilde dikkatli okumak lâzım. Ayın değil, hemze.

Akrab, *karîb* kelimesinin ism-i tafdilidir. *Karîb* yakın demek,

akrab daha yakın demek. *Akrabîn* de, daha yakınlar demek. Bu daha yakınlar kimlerdir?.. Anne-babadan sonra, annenin, babanın dışında kalan tanıdıklar, yakınların içinde nisbeten daha yakın olanlar hangileridir?

Hadis-i şerifte beyan edilmiş:[104]

أُمَّكَ ، وَأَبَاكَ ، وَأُخْتَكَ ، وَأَخَاكَ ، ثُمَّ أَدْنَاكَ أَدْنَاكَ (ن. حب . قط . عن طارق المحاربي ؛ حم. عن أبي رمثة ؛ طب. البزار عن ابن مسعود)

(*Ümmeke*) "Annene..." Önce anne zikrediliyor. "Annene, (*ve ebâke*) babana, (*ve uhteke*) kız kardeşine, (*ve ehàke*) erkek kardeşine, (*sümme ednâke ednâke*) sonra daha yakına, daha yakına..."

Ednâ kelimesi de Türkçe'de aşağılık filân mânâsına geliyor. Halbuki daha yakın mânâsına kullanılıyor Arapça'da. *Ednâ*'nın müennesi *dünyâ* geliyor. Daha yakın şey eğer erkek, müzekker kelimeyse *ednâ* kelimesi kullanılıyor; müennes kelimeyse, yâni dişil kelimeyse *dünyâ* kelimesi kullanılıyor.

Meselâ hayat... İki tane hayat var. Bir öbür hayat, öldükten

---

[104] Müslim, *Sahîh*, c.IV, s.1974, no:2548; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1207, no:3658; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.X, s.482, no:6094; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.III, s.25, no:2356; Ebû Hüreyre RA'dan.

Neseî, *Sünen*, c.V, s.61, no:2532; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.130, no:3341; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.3, s.44, no:186; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VI, s.20, no:10879; Neseî, *Sünenü'l-Kübra*, c.II, s.33, no:2311; İbn-i Sa'd, *Tabâkàtü'l-Kübrâ*; c.VI, s.42; Tàrık ibn-i Abdullah el-Muhâribî R.A'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.226, no:7105; Hàkim, *Müstedrek*, c.IV, s.167, no:7245; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c XXII, s.278, no:713; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.VI, s.181, no:7844; Ebû Remse RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.X, s.186, no:10405; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VI, s.39, no:5728; Bezzâr, *Müsned*, c.I, s.283, no:1727 ve 1944; Abdullah ibn-i Mes'ud RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.II, s.85, no:1384; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.427, no:10634; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VIII, s.345, no:17477; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gàbe*, c.I, s.151; Sa'lebe ibni Zehdem el-Ensàrî RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.III, s.357, no:6917, 16162; *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.224, no:591; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.VI, s.414, no:5450, 5451.

sonra başlayacak olan hayat; bir de şu anda yaşadığımız hayat... Bu hayata (*el-hayâtü'd-dünyâ*) derler, daha yakın olan hayat demek. Ötekisine de (*el-hayâtü'l-âhireh*) derler, sonraki hayat demek. Veyahut şimdi bu içinde yaşadığımız şu çevremize, (*ed-dâru'd-dünyâ*) "şimdiki yurt, ev" derler. Öldükten sonra varılan ikinci âlemdeki yere de, (*ed-dâru'l-âhireh*) "sonraki yurt" derler. Yâni *ednâ* ve *dünyâ* —birisi müzekker, birisi müennes— daha yakın demek.

Demek ki, anneden başlayacak, kız kardeş, erkek kardeş, sonra işte o yakınlık sırasına göre, çevresinde böyle yardım eli uzatılacaklardan kimler varsa, onlara el uzatılacak.

Tabii bu zekât değil, çünkü zekât annelere, babalara, dedelere, ninelere, torunlara verilmez. Yâni, usûl ve furûa zekât vermek yoktur. Çünkü, onların bakımı zaten kendisinin üzerine... O zaman, zekâtı kendisine vermiş oluyor. Çünkü zekât, malını çıkartıp fedâkârlık yapma ibadeti... Onlara olmuyor. Annesine babasına mecburen bakacak. Bu harcamaların zekâtın dışında olduğu buradan da anlaşılıyor. Anne-baba kelimesini kullanmakla, bu harcamaların zekât dışı harcamalar olduğunu beyan etmiş oluyor.

Bizim vakıflarımızda da, hayır işlerini takip ederken kardeşlerimiz sorarlardı hayır yapan kimselere:

"—Bu parayı veriyorsun, Allah kabul etsin, tamam. Nasıl bir para?.."

Zekâtsa; onun harcanma yerleri belli, fakirlere verilecek vs. Verilen para zekât değilse, herhangi bir konuda harcanabilecek cinstense; o zaman ona serbest hayır derlerdi. Farz edelim, tamirat yapılacak... Oraya harcanırdı. Caminin musluğu değişecek, yüznumarası genişletilecek... Oraya harcanırdı.

Akrabîn, yâni daha yakınlar mânâsına çoğul bu da. Nafakalar, hayırlar ana-babaya verilir, en yakınlara verilir. (*Ve'l-yetâmâ*) "Yetimlere verilir." Babası yok, kendisini himaye edecek, geçindirecek kimsesi yok, boynu bükük... Onlara verilir.

Tabii o zamanlar, biraz daha fazlaydı galiba bu yetimler. Çünkü babalar, erkekler cihada gidiyorlar, şehid oluyorlardı. Geride aileler, çocuklar kalıyordu. E onların bakılması, tabii

müslümanlar için önemli.

(*Ve'l-mesâkîn*) "Geçimini sağlayamayacak miskin, fakirler." (*Ve'bni's-sebîl*) Yolcu, yolun oğlu demek bu tam kelime olarak. Yâni yolda kalmış, parası olmadığı için bir yerden bir yere, gideceği yere gidemiyor. Muhtaç, yâni kendi beldesinde değil, garip. Ona da yardım edilmesi lâzım!

Zekâtta tabii iki kalem daha geçer. Zekâtın nerelere sarf edilebileceği konusunda şeyler zikredilmemiş burada. Ama onlar da arkadaki gelen kelimede anlaşılıyor:

(*Ve mâ tef'alü min hayrin*) "Hayırdan ne yaparsanız, (*feinna'llâhe bihî alîm*) Allah-u Teàlâ Hazretleri onu çok çok, hakkıyla, tamamıyla, bihakkın bilir. Hiç şüphe yok ki, yaptığınız her hayrı Allah-u Teàlâ Hazretleri bilir." buyurmuş oluyor.

Şimdi burada Meymun ibn-i Mihran (Rh. A)'in bir sözünü almış tefsir kitabı:

"Ana-baba, yakınlar, yetimler, fakirler, yolda kalmış fakir yolcular... filân. Bunlar var da infak edilecek yerler arasında; lüks tabaklar, çalgılar, süsler, oraya buraya asılıp duvarları süsleyen, duvarların güzel görünmesi için asılan askılar, örtüler... Böyle şeyler yok." diyor.

Yâni demek istiyor ki:

"—Allah-u Teàlâ Hazretleri, paraları böyle gerçek faydası olacak yerlere harcamanızı emretmiş bu ayet-i kerimede. Lüzumsuz yerlere harcamayın! Çünkü paranın nereye harcandığını da Allah-u Teàlâ Hazretleri soracak. Sen istediğin her yere harcayamazsın!"

Şimdi tabii, Türkiye'de şu anda görmüyorum halkın davranışının nasıl olduğunu ama, meselâ, Allah ıslah etsin, kim bilir bu yılbaşı eğlencesi filân diye ne kadar çamlar kesilmiştir, ne kadar kesimler yapılmıştır?.. Ne kadar otellerde, ne kadar büyük paralarla, ne kadar ayırmalar yapılmıştır, rezervasyon dedikleri yer kapatmalar yapılmıştır?.. Nice nice paralar, nice nice eğlencelere sarf edilmiştir?..

Halbuki, ne kadar fakir müslüman var çevremizde ve Türkiye'mizde... Paraların israf edilmeyip de, harcanması gereken ne kadar önemli konular var!.. Onun için, o mübarek zâtın o ikazı

da burada çok tatlı geldi bana:

"—Evet, buralara infak edilir. Tamam, infak edilecek yerleri gördünüz. Ama infak edilemeyecek yerleri de unutmayın, oralara da infak yapmayın! Harcama boş yere, havaya gitmesin, sorumluluğa düşmeyin! Allah-u Teàlâ Hazretleri sonra sizi cezalandırmasın!" demek oluyor.

Evet, sizden ne hayır olursa, büyük küçük, Allah-u Teàlâ Hazretleri hiç şüphesiz onu alır, onu görür ve bilir ve mükâfatlandırır. En üstün şekilde mükâfatlandırır. En aşağısı bire ondur. Yapılan iyiliğin mükâfatlandırılmasında mükâfatın katsayısı, en aşağı bire ondur. Ama bazen bire yedi yüzdür. Demin meselâ, anne-babaya yapılan yardım geçti; anne-babaya yardım bire yedi yüzdür. İnsanın evine getirdiği yiyecek, içecek; çoluk çocuğu rahat etsin diye, huzurlu yaşasınlar diye, kimsenin eline bakmasınlar, başkalarına imrenmesinler, özenmesinler diye evine harcadığı bire yedi yüzdür.

Onun için, eve bol bol yiyecek, içecek getirmek lâzım! Çoluk çocuğu gözü tok yetiştirmek lâzım! Onlar bire yedi yüzdür. Allah yolunda sarf edilen paralar bire yedi yüzdür. Tabii niyetlerin ve ihtiyaçların çokluğuna göre, sarf edilen yer çok büyük sonuç getirecekse, mükâfatı daha da büyük olabilir.

Allah-u Teàlâ Hazretleri cümlemizi, görevlerini bilip, onları eksiksiz yapmaya muvaffak etsin... Yapmayıp da sorumlu duruma düşmekten korusun... Yanlış yerlere lüzumsuz, fuzùlî veya israf, yahut haram harcamalar yapmaktan da korusun...

Çünkü harcarsın, ama onun vebali, sorumluluğu kalır. Harcanacak yerlere harcamaz; o zaman da onlar cehennem ateşinde kızdırılacak, alınlarına, sırtlarına, yanlarına yapıştırılacak. O harcamadığı altınlar, gümüşler, paralar, Allah yoluna harcamadığı şeyler yapıştırılacak. Cehennemde, "İşte dünyadayken harcamadıklarınız! Tadın bakalım, saklayıp biriktirdikleriniz nasılmış?" diye, o azabı tatmak ne demek? Yâni, son derece acı ve feci olacak. Öyle cezalandırılacağı ayet-i kerimelerde bildiriliyor.

Binâen aleyh, cimrilik yapmamak lâzım! Keseyi açtığı zaman da, yanlış yerlere sarf etmemek lâzım! Gösterişe, günaha, harama, yasak şeylere harcamamak da lâzım!..

b. Savaşın Farz Kılınması

Bundan sonraki ayet-i kerime 216. ayet-i kerime:

كُتِبَ عَلَيْكُمُ القِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ ، وَعَسٰى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ، وَعَسٰى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَ هُوَ شَرٌّ لَكُمْ ، وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لاَتَعْلَمُونَ (البقرة:٢١٦)

(*Kütibe aleykümü'l-kıtâlü ve hüve kürhün leküm, ve asâ en tekrahû şey'en ve hüve hayrun leküm ve asâ en tühibbû şey'en ve hüve şerrun leküm, va'llàhu ya'lemu ve entüm lâ ta'lemûn.*) (Bakara, 2/216)

(*Kütibe aleykümü'l-kıtâlü ve hüve kürhün leküm*) "Kıtâl sizin üzerinize yazıldı. O sizin için nâhoş bir şey, sevimsiz, hoş olmayan, kerih görünen bir şey olduğu halde, sizin boynunuza vazife olarak savaş yazıldı."

(*Ve asâ en tekrehû şey'en*) "Sizin hoşunuza gitmeyen şeyler olabilir ama; bir şeyi siz hoşlanmazsınız, sevmezsiniz, kerih görürsünüz, mekruh görürsünüz, nahoş görürsünüz ama; (*ve hüve hayrun leküm*) o sizin için daha hayırlıdır.

(*Ve asâ en tuhibbû şey'en*) Bazen de bunun mukabilinde, karşısında bir şeyi seversiniz, (*ve hüve şerrün leküm*) o sizin için hayır değildir, şerdir, daha kötüdür. (*Va'llàhu ya'lemu ve entüm lâ ta'lemûn.*) Allah-u Teàlâ Hazretleri her şeyi biliyor, ama siz bilmiyorsunuz."

Onun için, savaşı yazmışsa, bildiği için yazmıştır. Engin, sonsuz ilminden, akıbetini bildiğinden, sonunun hayır olacağını bildiğinden yazmıştır. Siz bilmediğiniz için yazılan şeyden hoşlanmazsınız, canınız sıkılır ama, onun sonundan hayır gelecektir. Siz bilmezsiniz, Allah biliyor. Sonunda hayır olduğu için yazmıştır. Yâni, savaş gibi insanda tatsız izlenimler, duygular doğuran bir kelimenin, bir işin bile sonunda hayır vardır. Onun için, Allah onu yazmış oluyor.

Şimdi, *kütibe* yazılmak demek, yâni farz kılınmak. Vazifeler sırasının başına yazılmış oluyor savaş. *Kıtâl, katele* kökünden mufâale babıdır. Yâni *katele* öldürdü demek, *kıtâl* de karşılıklı öldürüşmek demek. Yâni, döğüşüp öldüresiye, öldürmecesine döğüşmek, insanların, orduların karşı karşıya gelip, birbirini öldürüşmesi demek. Bu cihadın özel bir şeklidir.

Cihad, o da *cehd* kökünden geliyor; cehd sarf etmek ama, karşılıklı cehd sarf etmek. İslâm düşmanları İslâm'ı yok etmek için cehd sarf ediyorlar, müslümanlar da İslâm'ı korumak için cehd sarf ediyor. Böyle bir cihad oluyor, karşılıklı cehdleşme oluyor. Bu cehdleşme bazen kıtâle, yâni savaşmaya, vuruşmaya, öldürmeye dönüşür. Bazen de oraya varmaz ama, başka dallarda, başka geniş alanlarda çok çalışmalar yapmak tarzında tezahür eder.

Demek ki, kıtâl cihadın bir çeşididir. Hem de birbiri yerine kullanılıyor. Halbuki cihad daha geniş bir, daha umumî bir kavramdır. Kıtal daha hususî bir kavramdır, daha hususî bir cihad şeklidir. Müslüman olarak, sizin boynunuza farz olarak, görev olarak yazıldı. Kıtal, silahları alıp karşılıklı öldüresiye çarpışmak, orduların karşı karşıya gelmesi demek...

Savaşa tutuştuğu zaman ne oluyor?.. Şimdi Türkçe'deki savaş kelimesi, *savmak* kökünden geliyor. Yâni, birisi geliyor üstüne, sen de onu savıyorsun. Sen onun üstüne gittiğin zaman, o da seni savıyor, karşılıklı savışma yapıyorsunuz birbirinizle; savıyorsunuz karşınıza geleni... Oradan gelmiş kelime. Bu çarpışma mânâsı, öldürmece mânâsı, burada *katale*'den geliyor. Biliyorsunuz öldürene *kàtil* derler, öldürmeye katletmek derler. *Kıtal* de öldürüşmek demek.

Bunu Allah-u Teàlâ Hazretleri mü'minlere yazdı. Neden?.. İslâm düşmanlarının İslâm'a Peygamberimiz'e, müslümanlara tecavüzleri artık anlaşılabilir, izah edilebilir ölçünün çok üzerine çıktı; baskılar, zulümler çok aşırılaştı ve başladılar müslümanları öldürmeye... Azıttılar, azgınlaştılar; zavallı, mâsum, mazlum, zayıf, müstad'af müslümanları işkencelerle öldürmeye başladılar. Allah-u Teàlâ Hazretleri de o zaman, savunma emri veriyor. Onlar size öyle yaptıkları için, düşmanlarla savaşmak yazıldı.

(*Ve hüve kürhün leküm*) Burası hal cümlesidir. Yâni, "Sizin için mekruh, hoşlanılmayan, tatsız bir şey olduğu halde, savaş sizin boynunuza yazıldı." Evet *kürh* kelimesi *kerih* kelimesinin ism-i tafdılinin çoğulu olabilir. Yâni *kerih;* mekruh görülen, hoşlanılmayan şey demek. İsm-i tafdıli *ekreh*; en çok sevilmeyen şey. Onun da çoğulu *kürh* gelir. Hiç sevilmeyen şeyler olduğu halde, hiç sevilmeyen işlerden oluşan faaliyet olduğu halde, savaş sizin üzerinize farz kılındı.

Nedir hoşlanılmayan şeyler?.. Bir kere yola çıkıyorsun, toza toprağa bulanıyorsun. Nöbet tutman lâzım, gece baskına uğrayabilirsin. Silahı taşıyacaksın, cephaneyi taşıyacaksın... Yatak yok, nerede yatacağın belli değil, rahat yok. Su bulamayabilirsin, gıda bulamayabilirsin...

Düşmanla savaştığın zaman, düşman zorlu olursa, karşı karşıya geldiğin zaman sen güçsüz olursan, o kuvvetli olursa; yatırır, keser, biçer. Ölmek var, yaralanmak var, yorulmak var... Bir sürü mekruh, bir sürü kerih şeyler var. Böyle tatsızlıklardan meydana gelmiş olduğu halde, savaş mecburiyet, savaşmayı Allah yazdı.

Neden?.. Meselâ: Bir uzuvda iyice doktorların ümit kestiği bir rahatsızlık büyüdüğü zaman, kangren olduğu zaman, bir araya

geliyorlar doktorlar:

"—Keseceğiz bu uzvu..." diyorlar.

"—Niye?"

"—Bu uzuv çürüdü. Bu haliyle artık vücuda yük oldu. Bunu böyle bırakırsak, buradaki irinler, mikroplar vücudun öteki taraflarına da yayılır, ölürsün. Onun için, bunu vücuttan ayırmamız lâzım!.. Burası çürüdü, buraya kan gitmiyor, burası tedavi olamıyor, 'kangren oldu' diyoruz; kesmek lâzım!.."

Allah etmesin, insanın bacağını kesiyorlar, kolunu kesiyorlar... Neden?.. Yaşamı devam ettirmek için.

Siz de çevrenizde her zaman görürsünüz; Allah sağlığınızı, afiyetinizi daim eylesin... Kendi eliyle insan hastaneye gidiyor ve ameliyat oluyor. Ameliyat ne demek?.. Vücudundan bir şeyin kesilmesi, atılması demek… Kanın akması demek, iğnenin batması demek, canın yanması demek... Ama insan istiyor bunu. Neden?.. Sonunda sağlık var diye.

İşte aynen böyle; toplumun da sağlığı, yaşamı için, düşmanın azgınlığı artınca, düşmanla savaş hoş bir şey olmasa bile gerekiyor. Zaten siz savaşmasanız bile, savaşmadığınız halde, düşman üstünüze gelmeye devam ediyor. Senin sulhçu olman, onun daha çok iştahını kabartıyor:

"—Tamam bunlar çarpışmazlar, ses çıkartmazlar, silah kullanmazlar, itiraz etmezler, bunların zihniyeti budur." diye, o zaman kurtların, bir kurdun bir sürüye girip koyunları boğması gibi durum oluyor.

Demek ki, o kadar da gàfil olmamak lâzım! Hayat öyle değil. Hayat o kadar, her şeyden uzak durmak değil.

Tabiata baktığımız zaman, her hayvanın kişi olarak savunma teşkilatı vardır. Toplum olarak da savunma tedbirleri vardır. Meselâ; kutlar saldırdığı zaman, yaban atları daire olurlarmış. Başlarını iç tarafa getirip, arka ayakları dışarıda bırakarak. Gelen kurtlara çifte atarak kendilerini savunurlarmış. Bu bir askeri tedbir, tabii güzel... Yâni, başları dışarıda olsa, tehlikede oluyorlar. En kuvvetli cihazları arka ayakları; vurup, vurup kurtları kaçırttırıyorlarmış.

İşte bazı hayvanların boynuzu oluyor, bazı hayvanların iğnesi

oluyor; kendisini savunmak için, bazısının dişleri oluyor, bazıları kendisini şahıs olarak, fert olarak savunuyor, tek birey olarak. Bazen de topluca savunma yapıyorlar.

Tabii en şerefli mahlûk olan, en akıllı mahlûk olan insan da hem kişisel olarak, özel olarak, tek olarak, birey olarak, şahsi olarak; hem de toplum olarak bu durumla karşılaşabilir. Onun için Allah bunu yazmış.

(*Ve asâ en tekrehû şey'en ve hüve hayrun leküm*) Bu *asâ* ince okunacak, *sâ* kalın okunmayacak. Çünkü *ayın*'dan sonra *sin* var. *Sin* olduğu, ince olduğu belirtilecek. *Sin*'le olunca, *asâ*; belki, olabilir ki, bir ihtimal de şu ki mânâsına bir kelime Arapça'da. Asâ *sad*'la olursa, isyan etti demek olur. Mânâ tamamen başka tarafa kayar. Onun için güzel, tecvidle, mehàric-i hurûfa dikkat ederek, harfin telaffuz şekline dikkat ederek telaffuz etmek lâzım.

"—Türkçe'de de var mı böyle bir şeyler?" derseniz, var tabii... Meselâ: *Kır* kelimesi. Bizde ı harfi var. Avrupalıların hiç çıkartamadıkları bir harf bu... Türkçe öğrenenler bu ı harfinde çok zorlanıyorlar bakıyorum. *Kır* kelimesini haydi bakalım çok yakın bir nokta farkı var, i ile oku; *kir* olur. Mânâ bozuluyor, hemen. Çünkü ı başka, i başka Türkçe'de. Yâni ü başka, u başka; *kur* başka, *kür* başka. Onun için burada da *asâ* başka, *asà* olsaydı başka olacaktı.

(*Asâ*) "Muhtemeldir ki, (*en tekrehû şey'en*) bir şeyden siz hoşlanmıyorsunuz, bir şeyi mekruh, nâhoş görüyorsunuz ama; (*ve hüve hayrun leküm*) o sizin için daha hayırlıdır."

Hayrun kelimesi ism-i tafdil mânâsı taşır kendi içinde, bünyesinde. O sizin için hayırlıdır, iyidir diye düz bir mânâ yok; *superlative* veyahut *comparative* mânâsı var. Yâni, mukayese veya karşılaştırma, veya en üstünlük mânâsı var; "O sizin için daha hayırlıdır." demek. İki şeyden bir tanesiyse, daha hayırlıdır diye tercüme edilir. Öyle değilse, en hayırlıdır mânâsı verilir. Burada, (*ve hüve hayrun leküm*) "O sizin için daha hayırlıdır."

Bakalım tercümelere... Evet burada bir Türkçe tercümede, daha hayırlıdır diye yazmışlar. "Belki de hoşunuza gitmeyen bir şey, sizin için daha hayırlıdır." Öteki hoşunuza giden şeyden, hoşunuza gitmeyen bu şey daha hayırlıdır. Böyle de olabilir bazen.

Yâni bir şey, hoşlanmazsınız, istemezsiniz ama, hayırlıdır. Ders çalışmak tatlı değil ama; arkadaşlar sinemaya giderken, oyun oynamaya giderken bu çocuğun evde oturup ders çalışması biraz canını sıkar, suratı asılır; veyahut annesinden izin istiyor da, annesi "Evlâdım ödevini yap, öyle git!" diyor; o zaman biraz yüzü asılır ama, ders çalışmak daha hayırlı...

(*Ve asâ en tuhibbu şey'en*) "Buna mukabil, bunun karşılığında, bunun zıddı olarak da, bir şeyi seversiniz bazen istersiniz. (*Ve hüve şerrün leküm*) Bu afyona, esrara nasıl alışıyor insanlar?.. Sevdikleri için kullanıyorlar, tatlı bir takım sonuçları oluyor, keyifleri oluyor diye mükeyyefât diyoruz zaten. Onu kullanıyorlar sağlıkları mahvoluyor, beyinleri tahrip oluyor, ölüyorlar. "Ölüme götüren bir şeyi seviyorlar ama, (*ve hüve şerrün leküm*) o sizin için daha kötüdür." Şer de hayır kelimesi gibi daha veya en mânâsı, içinde saklı olan bir kelime. Daha kötüdür de siz onu seversiniz. Belki sevdiğiniz şey, seviyorsunuz ama o sizin için daha kötüdür.

(*Va'llàhu ya'lemu ve entüm lâ ta'lemûn*) "Allah bilir ama siz bilmezsiniz." Allah-u Teàlâ Hazretleri bildiği için, kullarına savaşı müsaade ediyor, emrediyor, "Savaşın!" diyor. Çünkü, savaşın sonunda hayır var.

Savaş olmadığında, savaş etmemenin sonunda esaret var, zillet var, yağmalanmak var, malın, mülkün, çoluk çocuğunun yağmalanması var; ırzların, namusların pay-i mâl edilmesi var; yurtların yakılması, yıkılması var... Her türlü kötülük var. Yâni, savaşmadın da daha mı iyi oldu? İşte bak, daha neler yaptılar?.. Onun için savaşmak lâzım!..

c. Gazâ Etmeden Ölen Kimse

Bu bakımdan Peygamber SAS Efendimiz buyurmuş ki:[105]

---

[105] Lafız farkıyla, son kısmı (*Mâte alâ şu'betin min nifâk*) "Nifaktan bir şube üzere ölür." şeklinde:

Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1517, no:1910; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.13, no:2502; Neseî, *Sünen*, c.VI, s.8, no:3097; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.374, no:8852; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IX, s.48, no:17720; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.6, no:4305; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VIII, s.160; İbn-i Ebî Asım,

مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ ، وَلَمْ يُحَدِّثْ نَفْسَهُ بِالْغَزْوِ ، مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً.

(*Men mâte ve lem yağzu, ve lem yuhaddis nefsehû bi'l-gazvi, mâte mîteten câhiliyyeten*) "Kim savaşmadan, gazâ etmeden, gàzilik yapmadan ölürse ve kendisine gàzilik yapmayı niyet olarak kurup, kendi kendine gàzilik yapayım diye söylemeden, niyet etmeden ölürse; (*mâte mîteten cahiliyyeh*) cahiliye devrinde ölen, İslâm'a erişmemiş bir insanın ölümü gibi, cahiliye ölümü ile ölür."

Müslümanların hepsine savaşa katkıda bulunmak vazifesi vardır. Gücü yetiyorsa, savaşa bizzat katılır. Eğer oturduysa, gidemiyorsa; hasta, ihtiyar, sakat, topal, kör ise... Bunlar bazı ayet-i kerimelerde istisna ediliyor. O zaman da yardım etmesi lâzım! Yardım istendiği zaman, malıyla ve sâiresiyle geri hizmetlerde yardımcı olacak. İmdat istenirse, savaşanların imdadına koşması lâzım!.. "Yetmedi askerlerimizin sayısı, siz de gelin!" diye, yeni taze kuvvet isterlerse, o zaman katılmak gerekir. Bütün müslümanların cihaddan yana görevi vardır.

Şimdi biz maalesef, bu ana fikirleri kaybetmişiz. Çünkü İslâm eğitimi yapılmıyor veya eksik yapılıyor, yahut da çarptırılarak yapılıyor. İslâm ana fikirleriyle, güzel anlatılmıyor. Müslümanların birbirleriyle kardeşlikleri, yardımlaşması zayıf...

Bakın Avrupalılara, Avrupalılar kaç tane millet!.. Kaç tane millet, nasıl yardımlaşıyor?.. Müslümanlar; işte biz Ortadoğu'dayız, işte komşularımız Suriye, Irak, diğer komşular... İşte Mısır, Libya, Cezayir, Tunus, Fas, Mağrib vs... Müslümanlarda hiç böyle bir birlik ve beraberlik yok!..

Avrupalılar uluslararası yollar için düşünüyorlar, kararlar alıyorlar. E-5 diyoruz, E-6 diyoruz, yâni (*international road system*) diye, böyle bir yerden bir yere ulaşım önemli olduğu için, güzel yol yapalım da hızlı gidilebilsin diye, devletler anlaşıyorlar, gidiyorlar geliyorlar.

Cihad, c.I, s.202, no:43; Buhârî, *Târih-i Kebîr*, c.VI, s.191, no:2140; Ebû Hüreyre RA'dan.

Aralarındaki resmi işleri, formaliteleri kaldırıyorlar. Sabahleyin arabanıza binip çıkıyorsunuz, Almanya'ya gidiyorsunuz; Almanya'dan Hollanda'ya geçiyorsunuz; Belçika'ya, Fransa'ya geçiyorsunuz, bilmem İsviçre'ye gidiyorsunuz... Dönüyorsunuz, geliyorsunuz; size bir şey demiyorlar. Tabii kendi vatandaşlarına bir şey demiyorlar. Ama, böyle bizim gibi pasaportu olan yabancı kimseler hudutta durduruluyor; "İznin var mı, vizen var mı?" diye soruyorlar.

Onlar bu sorunları halletmişler. Biz dünkü eyaletlerimize, valiler gönderdiğimiz diyarlara, şehirlere şimdi gidemiyoruz. Oraların halleriyle ilgilenmiyoruz. İşte Suriye, işte Halep, işte Kerkük, Irak'taki yerler... "Ana gibi yar olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz!" denilen Bağdat'ımız... İşte gözümüzün nuru Hicaz beldesi... İşte nicelerimizin dedelerinin gittiği, askeri görev yaptığı Yemen illeri... Unutmuşuz, birlik ve beraberlik yok. Yâni İslâm'ın birliği, beraberliği unutturuluyor, müslümanlar bir araya gelmesin diye.

Komşularımızla düşmanız. Dost olabileceklerimizle de düşmanlık körükleniyor. Bir türlü bize yar olmayan, kuyumuzu

kazan, her seferinde bize saldırmış olan ülkelerle de, dostluk yapacaksınız diye zorluyorlar.

"—Bu hain, dâimâ bizim kötülüğümüzü istiyor, dâimâ bizden toprak istiyor..."

"—Onunla dost olacaksın!" diyorlar.

"—Bu bizim dostumuz, her zaman yardım ediyor, İstiklâl Harbi'nde yardım etmiş..." filan.

"—Yok, onunla düşmanlık yapacaksın!" diyorlar.

Bir acaib dünyada, işler böyle garip garip gidiyor.

Müslümanların gözünü açması lâzım! Kur'an'ı elinden düşürmemesi lâzım ve çok iyi çalışması lâzım! Yoksa Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmak tehlikeye girebilir; kazana-mayabilir, cezalara uğrayabilir.

Şu mübarek Ramazan ayındayız. Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmak için oruçlar tutuyoruz, namazlar kılıyoruz, hayırlar yapıyoruz, Kur'an-ı Kerimler okuyoruz, nafakalar veriyoruz, zekâtlar veriyoruz... Ama işte, İslâm'ın tek yönlü, bize müsaade edildiği kadarki yönleriyle ilgilenmek; müsaade edilmeyen yönlerine de hiç dönüp bakmamak, o taraflara girmemek, müslümanlığın şuuruyla bağdaşmaz, imanın bütünlüğüyle bağdaşmaz.

(*Va'llàhu ya'lemu ve entüm ta'lemûn*) "Allah bilir ama, siz bilmezsiniz!" Siz bilmezsiniz ama Allah bilir.

Bu umûmî bir hüküm. Yâni her meselede böyledir. Cenâb-ı Hak her işin önünü, sonunu bildiği için, işlerin sonunu bildiğinden, hayırlı olanı önceden kimse anlayamazken; "Böyle yapın, sonu hayır olacak!" diye emreder müslümanları sevdiğinden... Allah'ın emrini tutanlar kazanır; aksini yapanlar kaybederler.

Şimdi bu umûmî bir hüküm. Gerçekten böyledir. Onun için yeri göğü yaratan, ins ü cinni bilen, zahiri batını, evveli geleceği bilen Allah-u Teàlâ Hazretleri'nin emirlerini müslümanların tutması lâzım!

Arada atladığımız ara cümleye dönüyorum: (*Ve asâ en tuhibbu şey'en ve hüve şerrün leküm*) "Bir şeyi de çok seviyor olabilirsiniz

ama, o sizin için daha kötüdür aslında...”

Bu da umûmî bir kural… Evet bazen insan bir şeyi sever ama, aslında hiç de iyi bir şey değildir. Böyle durum çok oluyor. Meselâ içkiyi seviyor da; zararlı... Esrarı seviyor da, onun için babasını, anasını döğüyor, karısının bileziğini alıyor, ille uyuşturucuyu alıyor filan ama; kötülüğü kesin...

Şimdi, bu umumî olmakla beraber, bu ayet-i kerimenin akışında, siyakı içinde şu mânâ da seziliyor:

“—Siz cihad etmeyi sevmiyorsunuz, oturmak daha tatlı geliyor ama; oturmayı seviyorsunuz. Cihada katılmayı sevmiyorsunuz, keyfinize bakmayı seviyorsunuz ama; siz otururseniz, o zaman düşman sizin ülkenizi istila eder, beldelerinizi ele geçirir, malınıza mülkünüze saldırır; canınıza, malınıza, ırzınıza, namusunuza zarar verir. Onun için, cihad konusunda da bu kuralı iyice aklınıza yerleştirin! Hoşlanmasanız bile anlayın, güzelliğini görmeye çalışın ve cihada hazırlanın!” denmiş oluyor.

Böyle bir ince işaret de tabii seziliyor, cihadı hoş görmeyenler için...

Demek ki, bir kere mü’min olarak, Allah emretti diye, cihadı hoş göreceğiz! Ve cihadı isteyecek bütün müslümanlar. Şu veya bu şekilde ben de katkıda bulunayım diye isteyecek. “Böyle yapmazsa cahiliye ölümüyle ölür.” diye, arada Peygamber Efendimiz’in hadis-i şerifini okuduk.

d. Fetihten Sonra Hicret Yok!

Peygamber Efendimiz, kendi yaşamı sırasında azılı düşmanların bulunduğu Mekke’yi de fethedip, öbür kabileleri de te’dib ettikten sonra; artık Hicaz’da ve Arabistan’da hakimiyeti tamamen sağladıktan sonra, buyurmuş ki:[106]

---

[106] Buhârî, *Sahîh*, c.III, s.1025, *Cihad* 60/1, no:2631; Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1488, no:1864; Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.148, no:1590; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.I, s.226, no:1991; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.312, no:2512; Taberânî, *Mu’cemü’l-Kebîr*, c.X, s.339, no:10844; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VII, s.407, no:36930; Kudâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, c.II, s.41, no:844; Begavî, *Şerhü’s-Sünneh*, c.V, s.296; Ebû Avâne, *Müsned*, c.IV, s.437; Tahàvî, *Müşkilü’l-Âsâr*, c.VI, s.100, no:2182; Abdullah ibn-i Abbas RA’dan.

لاَ هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ ، وَلٰكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ ، وَإِذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا

(خ . م . ت . حم . در. طب . ش. عن ابن عباس ؛ م . ع .

عن عائشة)

(*Lâ hicrete ba'de'l-feth*) "Artık Mekke'nin fethinden sonra hicret yoktur." Medine'ye hicret sevaptı, mecburî idi. Müslümanların hicret edip Rasûlüllah'ın etrafında toplanması emri verilmişti, toplanmaları gerekiyordu. Öyle bir şey kalmadı ama, bundan sonra artık ne var, hangi görev kaldı:

(*Ve lâkin cihâdün ve niyyetün*) "Cihad kaldı. Yâni İslâm'ın korunması ve yayılması için çalışmalar var bundan sonra... Ve iyi niyetle İslâm'a hizmet vazifesi kaldı, o devam ediyor. (*Ve ize'stünfirtüm fenfirû*) Cihad için davet olunursanız, 'Haydi savaş olacak. Düşman toplanmış, geliyor. Karşı çıkalım!' denildiği zaman, müslümanların silâhını alıp karşı çıkması lâzım!.."

Ben küçüklüğümde; "Artık bunlar geride kaldı. Birleşmiş Milletler kuruldu dünyada. Artık insanlar cihan harplerinin, I. Cihan Harbi, II. Cihan Harbi'nin zararlarını gördüler. Artık kötü şeyler olmaz!" diyordum ama, bu 21. Yüzyıl'a girerken ve şimdi de 21. Yüzyıl'ı sürerken, insanların hunharlıklarının, gaddarlıklarının tarihtekinden hiç değişme göstermediğini görüyoruz. Bir de büyük devletlerin, güçlerini adaletten yana, hakkàniyetten yana değil de, kendi menfaatlerinden yana koyduklarını kesin olarak görüyoruz.

Onun için, bence cihada hazırlık, şu anda her zamankinden daha da önem kazanıyor. Cihada ve kıtâle hazırlanacak. Zâten cihad her zaman olacak. İslâm'ı yaymak, korumak için her zaman cehd sarf edecek, gayret sarf edecek. Cihad her zaman var da,

---

Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1488, no:1864; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.VIII, s.362, no:4952; Hz. Aişe RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XVI, s.931, no:46250; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XVI, s.471, no:17307.

kıtal, yâni silâhlı çatışma da her zaman olabilir. Oluyor zaten. İşte görüyorsunuz, iki tane erimiz şehid oldu, iki tane görevli polisimiz şehid oldu... Haberleri her zaman duyuyoruz. Her yerde, her zaman silâhlı saldırı olabiliyor. Demek ki hazırlıklı olmak lâzım! Müslümanların uyanık olması lâzım!..

Allah-u Teàlâ Hazretleri cümlemizi uyanık müslümanlardan eylesin... Vazifelerini yapıp da rızasını kazananlardan eylesin... Gafletten, câhillikten, yanılmadan, sapıklıktan, dalâletten korusun... Felâketlere uğratmasın... Hem dünyada, hem ahirette aziz ve bahtiyar olun, aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!..

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

26. 12. 2000 - İSVEÇ

22. FİTNE KATİLDEN DAHA KÖTÜDÜR

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi üzerinize olsun...

Bu akşamki tefsir sohbetimiz, Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 217 ve 218. ayet-i kerimeleri üzerinde olacak. Önce ayet-i kerimenin mübarek metnini okuyalım. *Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

يَسْئَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ، قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ، وَ صَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللهِ ، وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ، وَلا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا ، وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ ، وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ، هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (البقرة:٢١٧)

(*Yes'elûneke ani'ş-şehri'l-harâmi kıtâlin fîh, kul kıtâlün fîhi kebîr, ve saddün an sebîli'llâhi ve küfrün bihî ve'l-mescidi'l-harâmi ve ihrâcü ehlihî minhü ekberu inda'llàh, ve'l-fitnetü ekberu mine'l-katl, ve lâ yezâlûne yukàtilûneküm hattâ yeruddûküm an dîniküm ini'stetàù, ve men yertedid minküm an dînihî feyemüt ve hüve kâfirun feülâike habitat a'mâlühüm fi'd-dünyâ ve'l-âhireh, ve ülâike ashàbü'n-nâr, hüm fîhâ hàlidûn.*) (Bakara, 2/217)

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللهِ أُولَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَةَ اللهِ ، وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (البقرة:٢١٨)

(*İnne'llezîne âmenû ve'llezîne hâcerû ve câhedû fî sebîli'llâhi ülâike yercûne rahmeta'llàh, va'llàhu gafûrun rahîm.*) (Bakara, 2/218) *Sadaka'llàhu'l-azîm.*

a. Haram Aylarda Savaşmak

Bu okuduğumuz 217. ayet-i kerime meàlen şöyle:

(*Yes'elûneke ani'ş-şehri'l-harâmi kıtâlin fîh*) "Ey Rasûlüm, haram ayda, haram aylardan birisi olan bir ayın içinde savaş yapmanın hükmünü soruyorlar; 'Olur mu böyle şey?' diye.

(*Kul*) De ki: (*Kıtâlün fîhi kebîr*) 'Bu haram ayda savaşmak büyük günahtır ama, (*ve saddün an sebîli'llâh*) insanları Allah'ın yolundan çevirmek, (*ve küfrün bihî*) ve Cenâb-ı Hakk'a inanmayıp kâfir olmak; (*ve'l-mescidi'l-harâm*) haccetmek, umre yapmak, ibadet etmek isteyen insanları Mescid-i Haram'ın yolundan çevirmek, men etmek, alıkoymak; (*ve ihrâcü ehlihî minhü*) bu Harem-i Şerif'in ehli olan, oralı olan insanları, dininden, imanından dolayı o şehirden sürgün edip dışarı çıkarmak, (*ekberu inda'llàh*) Allah indinde daha büyük bir günahtır. (*Ve'l-fitnetü ekberu mine'l-katl*) Fitne öldürmekten daha büyüktür, daha kötüdür.'

(*Ve lâ yezâlûne yukàtilûneküm hattâ yeruddûküm an dîniküm ini'stetàù*) Güçleri yetse, bu müşrikler sizi dininizden geri döndürmek, irtidad ettirmek, tekrar küfre çekmek için dâimâ sizinle savaşırlar. (*Ve men yertedid minküm an dînihî*) Eğer onların bu istekleri doğrultusunda, bu baskılar ve savaşlar dolayısıyla sizden biriniz dininden irtidad edip dönerse; (*feyemüt ve hüve kâfirun*) ve kâfir iken, tevbe etmeden, tekrar İslâm'a gelmeden, o haliyle ölürse; (*feülâike habitat a'mâlühüm fi'd-dünyâ ve'l-âhireh*) işte öyle kimselerin dünyada da ahirette de işledikleri işler boşa gitmiştir, iptal olmuştur. (*Ve ülâike ashàbü'n-nâr*) Bunlar cehennem ahalisidirler, cehenneme atılacaklar. (*Hüm fîhâ hàlidûn.*) Hem de orada ebediyyen yanacaklar." (Bakara, 2/217)

Ama o halde ölmeden evvel tevbe ederse, hatâsını anlar İslâm'a geri gelirse, o zaman durumu değişir.

218. ayet-i kerime: (*İnne'llezîne âmenû*) "Hiç şüphe yok ki iman edenler, (*ve'llezîne hâcerû*) ve imanından dolayı, böyle düşmanlarla karşı karşıya gelmekten dolayı hicret etmek durumunda olanlar..." Hani Mekke'den Medine'ye hicret ettiği gibi mübarek sahabenin... (*Ve câhedû fî sebîli'llâh*) "Ve Allah yolunda cihad edenler; (*ülâike yercûne rahmeta'llàh*) işte bunlar Allah'ın rahmetinin ümitlileridir, Allah'ın rahmetine erecekleri umulan kimselerdir. Bunlar rahatlıkla Allah'ın rahmetini umabilirler. (*Va'llàhu gafûrun rahîm.*) Allah-u Teàlâ Hazretleri hiç şüphesiz çok gafûrdur, çok mağfiret edicidir; çok rahimdir, afv ü merhamet edicidir." (Bakara, 2/218)

b. Bir Müfrezenin Göreve Gönderilmesi

Şimdi, kısaca mealini verdiğimiz bu ayet-i kerimeler ne sebeple indi, onu açıklayalım:

Bu ayet-i kerimeler, Peygamber SAS Efendimiz'in Mekkelilerden, "Bunlar ne yapıyorlar, bunların durumları nedir, niyetleri nedir?" diye haber getirmek için, Mekke civarına gönderdiği askerî bir müfrezenin, oradan geçen bir kervana hücum edip; oradaki insanlardan bir kısmını esir alıp, birisini öldürüp —birisi ellerinden kaçıyor— mallarla kervanı Medine-i Münevvere'ye getirmesi üzerine nâzil oldu.

Bu hadise Receb ayının birinde olmuş. Receb ayı da içinde savaşmanın, mücadelenin olmadığı haram aylardan birisi... Dört tane haram ay var, birisi bu Receb ayı. [Diğerleri: Zilkàde, Zilhicce, Muharrem ayları.] Bu aylarda kanlı katiller bile birbirlerini görseler, başlarını çevirip görmezlikten gelir ve mücadele etmezler, kan dökmezler, yolcunun yolunu kesmezler, savaş yapmazlardı.

Şimdi bu Receb ayında kervanın vurulması, esir alınması meselesi olunca, çok büyük bir sorun oldu bu... Müşrikler dediler ki:

"—Muhammed hem Mekke'nin mübarek olduğunu söylüyor, Kâbe'nin mübarek olduğunu söylüyor, haccı umreyi kabul ediyor; hem de haram aylarda saldırısını gene yapıyor, savaşı çıkartıyor, adam öldürüyor, esir alıyor, kervan vuruyor!" diye tenkit edince, bu ayet-i kerime indi.

Bu müfreze İslâm'da ilk savaş yapan, ilk esir alan, ganimet alan birlik oluyor. Bu hususta biraz bilgi verelim:

Bu asıl büyük Bedir Harbi'nden iki yıl kadar önce vukù bulmuş bir hadise. Peygamber SAS Efendimiz Abdullah ibn-i Cahş el-Esedî RA'ı, ki Kureyş'ten Peygamber Efendimiz'in akrabası idi bu zât. Güvenilir, mübarek bir zât idi.

Aralarında Ammâr ibn-i Yâsir, Ebû Huzeyfe ibn-i Utbe ibn-i Rebia, Sa'd ibn-i Ebî Vakkas, Utbe ibn-i Gazvan es-Sülemî, Süheyl ibn-i Beydà ve Amir ibn-i Füheyre ve Vâkıd ibn-i Abdullah el-Yerbûî gibi kimselerin bulunduğu bir birlik.

"—Gidin, Kureyş'in civarına yaklaşın, haber getirin bize!" diye Peygamber Efendimiz gönderdi.

Gönderişi de ilginç bir şekilde oldu. Bizim de dikkat etmemiz gereken, biz de böyle şeyler gerektiği zaman böyle tedbirli davranalım diye, ibret almamız gereken bir şekilde gönderdi. Bunların eline bir mektup verdi. Dedi ki:

"—Bu mektup kapalı duracak. İki gün Medine-i Münevvere'den dışarıya doğru gideceksiniz, falanca mevkie

gelmeden açmayacaksınız. Orada açarsınız, ona göre hareket edersiniz." dedi.

Yazılı şeyi daha önce açmamalarını söyledi. Yâni tedbir oluyor bu... Medine-i Münevvere'de iken mektubu açsalar, komutanın ağzı sıkı olmasa, şu tarafa gidiyoruz diye askerlerine söylese; onlar da hanımlarına söyleseler, yayılır. Medine'de müslüman olmayan yahudiler var. Müslüman gibi olup da İslâm'ı sevmeyen, müslümanları sevmeyen münafıklar var... Bunlar bunu bir yerden duyarlar., Duyunca da karşı tarafa uçururlar, haber olarak, istihbarat olarak verirler.

Bu istihbarat imkânları kesmek için; "Siz önce Medine-i Münevvere'den çıkın, iki günlük yola gidin!" diyor. Yâni, Medine ahalisiyle artık ilgisi kalmayacak. "O zaman mektubu açın!" diyor. Çok güzel bir tedbir, çok güzel bir usül... Ve diyor ki:

"—Bu mektubu açtıktan sonra, orada bir görev yazılı göreceksin sen ama; bu göreve, seninle beraber gelen arkadaşlarından hiç birini zorlama! İsteyen gelsin, istemeyeni serbest bırak geri dönsün." diyor.

Bunlar gidiyorlar, Medine-i Münevvere'den, uzaklara varıyorlar ve Peygamber Efendimiz'in tavsiye ettiği şekilde mektubu açıyor, Abdullah ibn-i Cahş. Bakıyor ki, Peygamber Efendimiz onu Nahle denilen mıntıkaya gönderiyor. Nahle Mekke'nin yakınında, Mekke'yle Taif'in arasında bir yer, mevkiin adı. Mekke-i Mükerreme'ye yakın, Mekke'nin civarında. Oraya gönderiyor ve "Ashabından hiç kimseyi zorlama!" diyor.

Abdullah ibn-i Cahş mektubu açınca diyor ki:

"—*İnnâ li'llâh ve innâ ileyhi râciùn.* Peygamber Efendimiz bize bir görev vermiş. Kim şehid olmayı arzu ediyorsa, benimle gelsin! Peygamber Efendimiz kimseyi zorlamamamı bana emretti. Ben gidiyorum!.." diyor.

Ama, hiç kimse geri dönmüyor. Hepsi şehadet arzusuyla, Peygamber Efendimiz'in emrini yerine getirmek aşkıyla, yola devam ediyorlar. Tabii, biliyorsunuz Medine-i Münevvere'yle ile Mekke'nin arası daha uzun bir mesafe... İki günlük ayrıldıktan sonra mektubu açıyorlar, daha da ileriye gidiyorlar.

Yalnız, yolda Aşere-i Mübeşşere'den Sa'd ibn-i Ebî Vakkas ve

Utbe develerini kaybediyorlar, kaçırıyorlar. Onu arayalım filan derken, kafileden biraz geri kalıyorlar. Yâni, arama dolayısıyla geri kalıyorlar.

Ötekiler önde gidiyorlar, gidiyorlar, Taif'le Mekke'nin arasındaki yere gelince, orada bakıyorlar ki, bir kervan var. Kervanın başında da üç-dört kişi var... "Ne yapalım?" diyorlar. Şimdi sanıyorlar ki, Cemâziye'l-evvelin son günü. Yâni, Receb ayından önceki ayın son günü... Aralarında istişare ediyorlar, diyorlar ki:

"—Bir tanesi çıksın, saçını tıraş etmiş olarak onlara görünsün!" diyorlar.

Ukkâşetü'bnü Mihsan es-Sakafî çıkıyor. Kervandakiler de bakıyorlar, karşıdaki adamları görünce, ilkönce bir ürküyorlar. Ama başı tıraşlı görünce, "Ha, bunlar umre yapmaya gelen bir kafile!" diyorlar, umrede çatışma olmaz diye düşündüklerinden, rahatlıyorlar.

Sonra, bunlar diyorlar ki:

"—Biz bu kervanı bırakırsak, bunlar bilgiyi götürürler Mekke'ye; Mekkeliler de tedbir alırlar, üstümüze adam salarlar. Biz bunları bırakmayalım!" diyorlar ve hücum ediyorlar. Bir tanesini öldürüyorlar, iki tanesini esir alıyorlar. Bir köle de hızlı bir şekilde kaçıyor, onu yakalayamıyorlar. İsimleri var tefsir kitaplarında.

Kervan Taif'ten üzüm, yiyecek maddeleri, böyle bir şeyler getiriyormuş Mekke'ye... Taif bağlık bahçelik, bolluk, bereketlik bir yer, yeşillik bir yer. Oradan getiriyormuş. Bunlar bu malları, develeri, iki esiri alıyorlar ve Medine-i Münevvere'ye geliyorlar. Anlatıyorlar, "Böyle böyle oldu, bir kişi öldürüldü." diyorlar.

Yolda da diyor ki, Abdullah ibn-i Cahş:

"—Bu ganimetlerin beşte biri, Allah ve Rasûlüne ayrılacak, tamam mı?"

Onlar da:

"—Tamam!" diyorlar.

Daha o zaman, bu ganimetin beşte birinin Peygamberimizin emrine, Allah'ın arzu ettiği yere beytü'l-mâle tahsisi meselesi yokken, ilk defa onun ağzından tevafuken çıkmış oluyor böyle beşte bir sözü.

Onlar Medine-i Münevvere'ye böyle kervanla gelince, Peygamber SAV diyor ki:

"—Ben size savaşın demedim, savaşmak için göndermedim!.. Böyle bir şeyi niçin yaptınız?" diyor.

O zaman, onların başına yıkılıyor dünya...

"—Eyvaaah, biz ne yaptık?.. Rasûlüllah'ın sevmediği, istemediği bir şeyi yaptık!" diye çok üzülüyorlar.

Mekkeliler de adam gönderiyorlar, diyorlar ki:

"—Siz haram ayın hürmetini çiğnediniz, Receb ayının birinde adam öldürdünüz, esir aldınız, mal ganimet ettiniz; bu ne biçim iş?" diye laflar, dedikodular her tarafa yayılıyor.

Abdullah ibn-i Cahş ve yanındakiler çok üzülüyorlar, "Eyvah, biz hatalı bir şey yaptık!" diye, perişân oluyorlar. Medine'deki bazı müslümanlar da ayıplıyorlar; "Siz Receb ayında niçin yaptınız bu işi?" diye bunlara söyleniyorlar. Bunlar da diyorlar ki:

"—Biz Cemâziye'l-evvel'in son günü sandık, Receb olduğunu da tam kesin olarak tahmin etmiyorduk, bilmiyorduk. Hilâli sonradan gördük. Bu iş olduktan sonra baktık, akşam hilâlini o zaman gördük." diyorlar.

c. Fitne Katilden Daha Büyük Günah

Şimdi bunlar bu haldeyken, üzüntüdeyken, Allah-u Teàlâ Hazretleri bu ayet-i kerimeyi indiriyor. Sebeb-i nüzûl, yâni bu ayetin inmesine sebep olan olay bu. Bu ölçekten, bu yönden bakarak ayet-i kerimeyi izah edecek olursak, Allah-u Teàlâ Hazretleri buyuruyor ki:

يَسْئَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ، قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ، وَ
صَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ
أَكْبَرُ عِنْدَ اللهِ ، وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ، وَلاَ يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ
حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا ، وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ

دِينِهِ فَيَمُتْ وَ هُوَ كَافِرٌ فَأُولٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَ

الْآخِرَةِ ، وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ، هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (البقرة:٢١٧)

(*Yes'elûneke ani'ş-şehri'l-harâmi*) "Sana şehr-i haramdan, haram aydan soruyorlar. (*Kıtâlin fîh*) Haram ayda savaşmaktan soruyorlar." Yâni, haram aydan soruyorlar, ondan sonra da o ayda çarpışmaktan soruyorlar. Buna bedel derler, bedel-i ictimal derler. Yâni, "Haram ayın içinde savaşmak, doğru mu, değil mi; yanlış değil mi?" gibi.

Hem müslümanlar bunu merak ediyor, hem de Yahudiler de buradan kendilerine bir sürü pay çıkartmışlar. "Oh oh, Kureyşlilerle müslümanlar arasında savaş çıkıyor!" filan diye kendi kendilerine üç-dört yönden yorumlar yapmışlar. Tam bu durumdayken, işte bu ayet-i kerîme iniyor:

(*Kul*) De ki: (*Kıtâlün fîhi kebîr*) 'Bu ayda savaşmak, evet büyük bir günahtır Allah indinde..." İşte burada durulacak, bu ayet-i kerimenin burası durma yeri. Bu durma işaretleri çok önemli. Tefsiri bilmeden yanlış durma yapılırsa, mânâ bozulabilir.

"Amma, (*ve saddün an sebîli'llâh*) Allah'ın yolundan insanları saptırmak, mü'minleri İslâm'dan uzaklaştırmağa çalışmak, insanların İslam'a girmesini engellemek... Ondan sonra, (*ve küfrün bihi*) Cenâb-ı Hakk'a karşı kâfir olmak, imân etmemek... (*Ve'l-mescide'l-haram*) Mescid-i Harâm'a müslümanlar hac için, umre için gitmek istedikçe; namaz kılmak, ibadet, haccetmek, umre yapmak istedikçe onu engellemek... (*Ve ihrâcu ehlihî minhü*) Ve Harem-i Şerif'ten oranın kendi halkını çıkartmak..."

Buradan da, muhacirler kasdediliyor tabiî. Başta Peygamber-i Zîşânımız olmak üzere muhacirler, Mekkeli oldukları halde; o kâfirlerin baskıları yüzünden, tehditleri, işkenceleri yüzünden hicret etmek zorunda bırakıldılar; yani sürgün edildiler, baskıyla yurtlarından çıkartıldılar. (*Ekberu inda"llàh*) "Allah indinde bu suçlar çok daha büyüktür."

Evet, düşünecek olursak; bir kervanın önü kesilmiş,

çarpışılmış, bir kişi ölmüş, iki kişi esir alınmış... "Siz kaç tane mâsum müslümanı öldürdünüz?.. Kaç tane müslümanı yerinden yurdundan ettiniz, evini barkını yağmaladınız?.. Ne zulümler, ne işkenceler yaptınız! Kölelere neler yaptınız?.. Hatta Peygamber Efendimiz'i öldürmeğe kasdettiniz, peşine düştünüz. Bu yaptıklarınız daha büyük!.. Bunları siz nasıl unutuyorsunuz da, şimdi burada 'Receb ayında adam öldürüldü!' diye şamata yapıyorsunuz, yaygara çıkartıyorsunuz?.. Sizin şimdiye kadar yaptıklarınız çok daha büyük!.."

(*Ve'l-fitnetü ekberü mine'l-katl*) "Müslümanları, müslüman olmuş kimseleri İslâm'dan döndürmek, 'Dönün dininizden, bırakın İslâm'ı!' diye, dinlerinde baskı yapmak, öldürmekten daha fenâdır." Çünkü, bir insan imânı bırakıp küfre girerse, ahireti mahvolur. Ama mü'min olarak ölürse, şehid olur. Mazlum olarak ölürse, Allah mazlumun yardımcısıdır.

Böyle dininden döndürülme baskısı yapılırsa, işte bu fitne, (*ekberu mine'l-katl*) öldürülmekten daha fenâdır. Mü'min olarak, mazlum olarak öldürülürse; maktül şehid olur, ahireti kurtulur. Ama, "Hadi dininden dön, bir şey yapmayacağız!" diye, dininden döndürülürse, ahireti mahvolacak, o daha fena...

Yâni, "Sizin bu yaygaralarınız, şamatalarınız yersiz! Sizin şimdiye kadar yaptığınız suçların yanında, bu söylediklerniz çok az... Siz yaparken bir şey yoktu da, şimdi küçücük bir mukabele olunca mı aklınız başınıza geldi?.." gibi, ayet-i kerime onların bir çeşit kurnazlıklarını, üste çıkma çalışmalarını engelliyor ve hatalarını sıralıyor.

(*Ve lâ yezâlûne yukàtilûneküm*) "Daimâ sizinle onlar çarpışırlar idi, çarpışırlar, çarpışmak isterler; (*hattâ yeruddûküm an dîniküm*) dininizden sizi döndürünceye kadar... (*İni'stetà'*) Güçleri yeterse."

Evet, müslümanları dinlerinden döndürmeye çalıştılar. Ta Peygamber SAS Efendimiz'den başladılar:

"—Sen bu dini bırak, bu iddiayı bırak! Niye çıkartıyorsun bunu, vazgeç bundan; biz sana ne istersen verelim!.. Para verelim, en güzel kızlarımızı seninle evlendirelim. Yâni tatmin olacağın her türlü maddî imkânı sağlayalım sana..." diye Peygamber Efendimiz'i döndürmeğe çalıştılar.

Peygamber Efendimiz buyurdu ki:

"—Bir elime kameri, ayı verseniz, bir elime de güneşi verseniz, ben bu davadan vaz geçmem! Allah beni vazifelendirdi, ben imanı söyleyeceğim! Şirkin, küfrün karşısına çıkacağım, onun yanlışlığını size anlatacağım!" dedi.

Müslümanlara da bu baskıları yaptılar, "Dininden dön!" dediler. Bilâl-i Habeşî'ye öldüresiye işkence yaptılar, mâlum. O her baskıda, "*Ehad... Ehad... Ehad...*" diyordu. Yâni "Allah'ın şeriki naziri yok, birdir!" diyordu Bilâl-i Habeşî, hatırlayacaksınız. Bazılarını da şehid ettiler.

Yâni müşriklerin ana kafa yapısını, böyle beyan ediyor Allah-u Teâlâ Hazretleri, Peygamber Efendimiz'e veya mü'minlere... "Onlar sizinle daima böyle çarpışırlar, güçleri yetse dininizden sizi döndürmek için daima bu işi yaparlar. Kafaları zihniyetleri budur." diyor.

(*Ve men yertedid minküm an dînihî*) "Onların bu baskılarından dolayı, aldatmacalarından veya çevirme çalışmalarından dolayı, sizden biriniz irtidat ederse..." İrtidat ne demek?.. İmândan sonra imânı bırakıp, İslâm'ı bırakıp şirke küfre dönmek demek. İrtidat edene "mürted" derler. Bir de *ridde* sözü var, sülâsîden masdar; dinden geri dönmek demek. İrtidad da aynı mânâya geliyor.

Şimdi sizden biriniz irtidad ederse, yani İslâm'ı, imanı bırakıp, küfre şirke dönerse; (*feyemüt ve hüve kâfirun*) sonra da kâfir iken, o halde iken ölürse; (*feülâike*) işte böylelerinin (*habitat a'mâlühüm*) amelleri *hebâen mensûrâ* olur, sıfırlanır. İşledikleri evvelki iyilikler vs. hepsi silinir, bâtıl olur, boşa gider, yok olur. (*Fi'd-dünyâ ve'l-âhireh*) Dünyada da ahirette de amelleri hebâen mensûrâ olur."

Dünyada tabii, irtidad edenin başına neler gelir, tefsir kitapları onu yazıyor: Bir kere miras hakkından mahrum olur. Sonra karısı kendisinden boş olur, nikâh ahdi kalmaz. Müslümanların mallarına ortak olma, müslümanlık haklarını kaybeder; dünyası böyle olur. Ahirette de cennete giremez, cezaya uğrar. İrtidad ettiğinden dolayı, ebediyyen cehennemde kalır. Nasıl?.. (*Hüm fihâ hàlidûn*) "Onlar, yâni irtidad edenler, o

cehennemde ebediyen kalacaklardır."

İrtidad yok!.. Yâni hiçbir şekilde imânı, İslâm'ı bırakmak yakışmaz ve olmaz müslümana... Böyle yaparsa, dünyası ve ahireti harab olur diye, bu ayet-i kerime bildiriyor.

Hani, (*ve'l-fitnetü ekberu mine'l-katl*) denilmişti ya; böyle onların dinden döndürme çalışmaları, işte fitne bu... O fitne öldürmeden daha fenâ!.. Ona kanıp da müslümanlar öyle yaparlarsa, bazıları irtidad ederlerse ne olur? Ebediyen cehennemde kalırlar.

Abdullah İbn-i Cahş ve onunla beraber olan muhacirler, bu seriyyeye, bu askeri birliğe katılanların hepsi Kureyş'tendi, Ensar'dan hiç kimse yoktu. Hepsi Peygamber Efendimiz'in sevgili, itimadlı, güvenilir ashabından idiler.

İşte Abdullah ibn-i Cahş da, halası oğlu olur veya amcası oğlu diye de bir tefsirde geçiyor. Ben soyunu tam geniş olarak araştıramadım. Ama Hâzin tefsirinde, (*ibni ammetihî*) buyruluyor. Yâni halaoğlu, halazâde olmuş oluyor.

Ötekiler Ukkaşetü'bnü Mihsan es-Sakafî, Sa'd ibn-i Ebî Vakkas... Onları da hep biliyoruz. Mübârek insanlar, cennetle müjdelenen insanlar; cennete bi-gayri hisâb girecekleri belirtilen, Efendimiz'in sevdiği insanlar.

Şimdi bu ayet-i kerime gelince, "Demek ki suç değilmiş yaptığımız, Allah bizi cezalandırmayacak, günah yapmamışız!" diye sevindiler. Bu ayet-i kerime onların lehine hüküm indirince, Peygamber Efendimiz de o zaman, "Tamam!" dedi. Ganimetten hisse almamıştı o zamana kadar, ganimetten hisseyi de aldı.

Bir de, esir alınanlar için Kureyşli akrabaları fidye teklif ettiler:

"—Fidye verelim, sen bize bu esirleri geri ver!" dediler.

Peygamber Efendimiz dedi ki:

"—Durun bakalım, o iki kişi daha gelmedi bizden!.. Sa'd ibn-i Ebî Vakkas'la, arkadaşı Utbe gelmedi. Eğer onlara bir şey olduysa, bu esirleri de biz cezalandırırız!" dedi.

Ama onlar da sağ sâlim, kaybolan develerini bulmuş olarak gelince, esirlerin fidyelerini kabul etti. Bu ganimetleri de mücahidler aralarında taksim ettiler. Beytü'l-mâle ayrılan

humûsu, yani beşte biri de dağıttılar.

d. Cihad Eden Muhacirlerin Durumu

Bir de, ikinci bir ümit daha belirdi:

"—Yâ Rasûlallah! Biz o zaman bu savaşmayla, bu kervana bu yaptığımız saldırıyla, gazâ etmiş ve cihad etmiş sevabı alır mıyız?" diye de sordular.

İkinci bir merhale; ümitlenince, bu sefer daha güzelini soruyorlar. Yâni, "Günahtan kurtulduk, düz, günahsız orta durumda mıyız; yoksa bir de sevap var mı?" diye heveslendiler, sordular. Onun üzerine de bu 218. ayet-i kerîme nâzil oldu. Burada ne buyruluyor:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللهِ أُولٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَةَ اللهِ ، وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (البقرة:٢١٨)

(*İnne'llezîne âmenû ve'llezîne hâcerû ve câhedû fî sebîli'llâhi ülâike yercûne rahmeta'llàh, va'llàhu gafûrun rahîm.*) (Bakara, 2/218) *Sadaka'llàhu'l-azîm.*

(*İnne'llezîne âmenû*) "O kimseler ki, imân ettiler, mü'min oldular. (*Ve'llezîne hâcerû*) Ve iman edip de, bir de bazıları hicret ettiler." Yerlerini yurtlarını, mallarını mülklerini, akrabalarını, içtimaî mevkîlerini, makamlarını, her şeyi gönüllerinden sildiler, gözden çıkarttılar, Rasûlüllah'ın yanına gittiler, hicret ettiler.

Çok sıkıntılar çektiler. Kolay değil, bir yerin eşrâfından olan insan, hiç bir şeyi olmadan öbür tarafa gidince; evi yok, tarlası yok, malı yok, mülkü yok... Çok sıkıntı çektiler muhâcirler, çok mahrumiyetler, fakirlikler çektiler. Başta Peygamber Efendimiz, Hazret-i Ali Efendimiz olmak üzere... Bir misalle anlatayım:

Hazret-i Ali Efendimiz, ihtiyar bir kadının kuyusundan kovayla su çekmiş, her kovası bir hurma mukabilinde... İhtiyar kadının hurma bahçesini sulamış, bir avuç hurma almış. "Yâ Rasûlallah, çalıştım, bu kadar hurma aldım; buyur!" diye, Peygamber Efendimiz'e getirmiş. Peygamber Efendimiz de memnun kalıyor bu halinden; o hurmadan alıyor, yiyor.

Böyle yaşamışlar, yâni sıkıntılar çekmişler. Günlerce evlerinde aş pişmemiş, karınlarına taş bağlamışlar, çok sıkıntılar çekmişler.

"İşte bu imân edenler ve ondan sonra, imanı dolayısıyla, dinlerini korumak için hicret edenler..." Hicreti niçin yapıyor insan, öbür tarafta kalsa ya?.. "Hayır! Dinimi rahat yaşayayım, Rasûlüllah'ın yanında olayım, onun emrine tabî olayım, emrini uygulayayım!" diye hicret edenler, çok sevap kazandılar. Muazzam ecirler, sevaplar kazandılar.

(*Ve câhidû fi sebili'llâh*) "Ve Allah yolunda da cihad edenler... İmân eden, hicret eden, bir de hicretten sonra Allah yolunda canlarını da ortaya koyup cihad edenler; (*ülâike yercûne rahmeta'llàh*) işte bunlar Allah'ın rahmetini, sevabını umarlar, ummakta hakları vardır. Bunların amelleri boşa gitmez."

Mürtedlerin amelleri hani boşa gidiyordu, hiç birisi kalmıyordu, sıfırlanıyordu, eski iyilikleri de siliniyordu. Bunlarınki silinmez. Bunlar Allah'ın rahmetini umma hakkına, salâhiyetine sahiplerdir, umabilirler. Yâni, "Allah rahmetini verecek!" diye, bu da bir müjde... Yâni sevap da aldıkları böylece anlaşıldı bu ayet-i kerimeden.

(*Va'llàhu gafûrun rahîm.*) "Allah-u Teàlâ Hazretleri sonsuz mağfiret sahibidir, pek ziyade mağfiret edicidir, çok ziyade rahmedicidir." diye bitiriyor. Yâni, bu kulları mağfiret edeceğini, rahmetine erdireceğini bildiriyor.

Bunlardan dolayı da artık, ayrıca bayram ettiler bu seriyyeye katılanlar. "Acaba yanlış bir şey yaptık mı?" diye çok korkmuşlardı. Çünkü Peygamber Efendimiz de, "Ben böyle söylememiştim, niye böyle yaptınız?" diye pek memnuniyet göstermemişti. Sonunda böyle olunca, ayet-i kerimeler kendilerini sevindirecek tarzda bilgiler verince Peygamber Efendimiz'e ve mü'minlere; çok rahat ettiler, çok memnun ve mesrur oldular. Şükrettiler Cenâb-ı Mevlâ'ya... Allah-u Teàlâ Hazretleri şefaatlerine erdirsin...

İşte bu olay, yâni bu kervanın ganimet olarak getirilmesi, ilk ganimet; iki tane esir alınması, ilk esirler; bir kişinin öldürülmesi, ilk düşmandan öldürülen olmuş oluyor.

Kureyşliler, "Fidye-i necat verelim, serbest bırakın!" demişlerdi. Bu iki esirden bir tanesi müslüman oldu. Kureyş'e gitmedi, Rasûlüllah'ın yanında kaldı, İslâmiyet'ini iyice geliştirdi, iyi müslüman oldu ve Bi'r-i Maûne olayında şehid oldu. Yâni, müslüman olarak yaşadı ve şehid olarak ruhunu teslim etti. Ahireti kurtuldu. İsmi, el-Hakem ibn-i Keysan idi.

Öteki esir Osman ibn-i Abdullah, Mekke'ye döndü, orada kâfir olarak öldü. Güya kurtuldu ama, kurtulmadı, cehennemlik oldu. İyi bir şey olmadı onun için.

Allah-u Teàlâ Hazretleri böylece, bu olayda, düşüne taşına, Allah'ın rızasını bulmağa çalışarak bir iş yapıp da, ondan sonra da "Doğru mu yaptık, yanlış mı yaptık?" diye korkulara düşen müslümanları sevindirmiş oldu.

Olay hakikaten, ayet-i kerimenin beyan ettiği şekilde, çok açık seçik bir şekilde ortadadır. Müşriklerin şamatalarına hiç meydan yoktur. Onlar o zamana kadar, Peygamber Efendimiz'e ve ashabına çok zulümler etmişlerdi. Sonra yaptıklarının çok azı kendilerine yapılınca, gürültü patırtı yapmalarının hiç aslı esası yok...

Bu böyle devam ediyor. Asırlar boyunca, her devirde, her zaman böyle olabiliyor. Asıl ölçüyü unutmamak lâzım! Yâni, birisi birisine zulmederse, zulme uğrayan da karşılık verirse; elbette mazlumun kendisini savunma hakkı vardır. O bakımdan suçlanması yersiz olur. Bu ayet-i kerimeden bu hakikat ortaya çıkıyor.

Allah-u Teàlâ Hazretleri, her işimizi rızasına uygun yapmağa bizleri de muvaffak eylesin... Yolunda dâim eylesin... İslâm'a hüsn-ü hizmetle hàdim olanlardan eylesin... Cennetiyle cemâliyle cümlenizi, cümlemizi müşerref eylesin...

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler, *es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..*

02. 01. 2001 - İSVEÇ

23. İÇKİ VE KUMAR

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi üzerinize olsun...

Bugünkü konuşmam Kur'an-ı Kerim'deki Bakara Sûresi'nin 219 ve 220. ayetleri üzerinde olacak. Çünkü, bu ikisi birbiriyle anlam bakımından irtibatlı. Önce metnini okuyalım!

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:

يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ، قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَ مَنَافِعُ لِلنَّاسِ ،
وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِن نَفْعِهِمَا ، وَيَسْئَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ، قُلِ الْعَفْوَ ، كَذٰلِكَ
يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ (البقرة: ٢١٩)

(*Yes'elûneke ani'l-hamri ve'l-meysir, kul fîhimâ ismün kebîrun ve menâfiu li'n-nâs, ve ismühümâ ekberu min nef'ihimâ, ve yes'elûneke mâ zâ yünfikùn, kuli'l-afv, kezâlike yübeyyinu'llàhu lekümü'l-âyâti lealleküm tetefekkerûn.*) (Bakara, 2/219)

فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ ، وَ يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى ، قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ
خَيْرٌ ، وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ ، وَاللهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ،
وَلَوْ شَاءَ اللهُ لَأَعْنَتَكُمْ ، إِنَّ اللهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (البقرة: ٢٢٠)

(*Fi'd-dünyâ ve'l-âhireh, ve yes'elûneke ani'l-yetâmâ, kul islâhun lehüm hayr, ve in tühàlitùhüm feihvânüküm, va'llàhu ya'lemü'l-müfside mine'l-muslih, ve lev şâe'llàhu lea'neteküm, inna'llàhe azîzün hakîm.*) (Bakara, 2/220) *Sadaka'llàhu'l-azîm.*

Burada, 219. ayet-i kerimede, Peygamber Efendimiz'e bazı kimselerin dînî konularda açıklama almak maksadıyla sordukları

sorular bahis konusu ediliyor. Önce *hamr*'dan ve *meysir*'den, yâni içkiden ve kumardan sormuşlar; onun cevabı veriliyor. Ondan sonra sadaka, hayır olarak, nafaka olarak neyi infak edeceklerini sormuşlar; onu ifade ediyor.

Ondan sonraki 220. ayet-i kerimede de, yetimlerin bakımı konusunu sormuşlar, onun cevabı veriliyor. Şimdi açıklamaları yapmağa başlayalım:

a. İçkinin Haram Oluşu

(*Yes'elûneke ani'l-hamri ve'l-meysir*) "Ey Rasûlüm, ey Muhammed-i Mustafâ'm, ey Habîbim, sana *hamr*'dan ve *meysir*'den soruyorlar." Soranlar kimler? Tefsir kitapları, soranların Hazret-i Ömer ve Muaz RA gibi sahabeden bazı kimseler olduğunu kaydediyor.

Hamr, bir şeyi örtmek mânâsına gelen bir kelime. Üzüm gibi, hurma gibi, bal gibi tadı olan bir maddenin sıkılmışının ekşimesi, fışkırması, köpüklenmesi, yâni tahammür etmesi dolayısıyla, içildiği zaman aklı örtmesi, insanın aklını alması, sarhoş etmesi dolayısıyla, içkiye verilmiş bir isim. Kök mânâsı örtmek; aklı örttüğü için, kafayı dumanladığı için, bulandırdığı için içkiye *hamr* ismi verilmiş.

Tabii, *hamr* kelimesi ile daha çok kasdettikleri... Arabistan'da da çok çok olan bir meyva var, üzüm her yerde yetişiyor. Medine-i Münevvere'ye gidenler de görür. Hurma ağaçları vardır oraya mahsus ağaç olarak ama, ağaçların dibinde de yine bakarsınız, gölgeliklerde üzüm bağları vardır. Kur'an-ı Kerim'de de *ineb* diye geçiyor. Çoğulu *a'nâb* diye geçiyor.

Üzüm salkım salkım olur, taneleri kolay ezilir. Ta eski çağlardan beri bu meyvayı insanoğulları ya taze yemişlerdir; tabii taze yenildiği zaman, helâl, afiyet olsun, yenilebilir. Helâl, besleyici, çok güzel bir meyva... Ya da kurutmuşlardır, o da helâl. Dalında kuruturlar, veyahut koparırlar bir yerde kuruturlar. Kurusunu saklarlar, kışın yerler.

Meselâ, bizim yetiştiğimiz yörelerde, bizim memleketimizde [Çanakkale'de] üzümü, inciri böyle kurutup, torbalara konulmuş olarak saklayıp kışın yemek, çok olağan bir şeydir. Sonra biliyorsunuz, İzmir'in sultânî çekirdeksiz üzümü güzelce

kurutuluyor. Kurutulduktan sonra ihracatı bile yapılıyor, gelir getiriyor.

Yaşı veya kurusu o haliyle yenildiği zaman, şekerli bir meyva; bunda bir mahzur yok... Ama, bir de insanlar ne zaman bulmuşlarsa, bu meyvanın suyunun durduğu yerde değiştiği fışkırdığını, köpürdüğünü, değişikliğe uğradığını keşfetmişler. Şark efsanelerine göre, efsânevî İran hükümdarı Cem, yahut daha tam adıyla Cemşîd isimli hükümdar şarabı bulmuş. Yâni üzümü sıkarak, şarap denilen sarhoş edici maddeyi yapmayı, ilk defa o hükümdar bulmuş. Gazellerde böyle geçer. "*Cemşîd eli dökmüşse nasıl câma sabûhu...*" diye Yahya Kemal de şiirinde bahsetmiş. (*Sun câm-ı Cem*) "Cem'in kadehini bize sun!" diye Osmanlı şairleri bu ismi zikrederler.

Yâni, eski İran'ın efsânevî bir hükümdarı bulmuş deniliyor. O bulmuştur veya başkası bulmuştur veya aynı anda muhtelif ülkelerde bulunmuştur. Bu üzüm sıkıldığı zaman, suyu bir müddet sonra ekşiyor, bozuluyor. Bu ekşiyen şey sonradan, içildiği zaman insanın içini yakıyor; içindeki maddeler dolayısıyla kendisini mahmur ediyor, kafasını, aklını örtüyor, sarhoş ediyor. Yürürken sallanmağa başlıyor, konuşması peltekleşmeğe başlıyor, dili dolaşmağa başlıyor; abuk sabuk işler yapmağa başlıyor ama, içenler demek ki zevk alıyorlar ki, ne kadar engellense de, insanlar bunu içmişler.

Eski Yunanlılar içmiş. Hatta eski o putperest, kâfir, müşrik Yunanlılar, bir de şarap tanrısı diye tanrı uydurmuşlar; Baküs isimli bir putları da varmış.

Tabii Yunanistan'da, Yunanlıların, eski Romalıların yayıldığı yerlerde... Mısır'ı filân da almışlar ya, Klepotra ile olan maceralarını tarih kitapları yazıyor. Arabistan'da yaşayan insanların yakınına kadar bu içki içmek yayılmış. Akdeniz mıntıkasında, İtalya'da, Balkan yarımadasında, Mora yarımadasında, Anadolu'nun Akdeniz kıyılarında olan o zamanki kavimlerin içtiği bir şey... Tabii, oralara seyahat maksadıyla giden Arap yarımadası ahalisi ve kabileleri arasında da yayılmış, tanınmış; içki içiliyormuş. Peygamber SAS Efendimiz peygamber olarak vazifelendirilmeden önce, Arabistan'da bu içki içmek adeti

yayılmış, yerleşmiş.

Şarapçılar şarapları, nerelerden alıyorlarsa oralardan elde ettikleri şarapları tulumlara doldurup, getirirlermiş Arabistan'a, Mekke'ye, Medine-i Münevvere'ye ticaret maksadıyla... Tabii testi vs. ağır oluyor, tulumu taşıması kolay oluyor. Oranın ahalisi de bu içki içmeye alışmış. Yâni sarhoşluğu bilen, içkinin zevkini tatmış insanlar...

Hattâ, çadırlarda içki satan seyyar satıcılar olurmuş. Bunlar bir yere çadır kurarlarmış. Gelenlerden işte nesini alıyorsa — koyun mu alır, deve mi alır, daha başka deri mi alır, ne alırsa— onun mukabilinde içkiyi verirlermiş. İçkileri bittiği zaman da, çadırın üstüne bir bayrak asarlarmış, bir bez parçası çekerlermiş. Uzaktan onu görenlerin, "Haa, demek ki şarap bitmiş artık, alamayacağız!" diye anlamaları için, önceden haber veriyor. Gelip de yok demektense, uzaktan "Kalmadı!" işaretini verirlermiş.

Bunu nereden biliyoruz?.. Bazı cahiliye devri şairleri öğünme bâbında diyorlar ki:

"—Ben nice şarap çadırına bayrak çektirtmişim!"

Yâni, o kadar çok içmiş ki, öğünüyor onunla... Sonunda şarabı bitirttirmiş de, bayrak çektirtmiş.

b. İçkinin Adım Adım Yasaklanması

Tabii, toplumun, cemiyetin durumu bu iken, İslâm geliyor. İslâm gelince de, toplumun hastalıkları birer birer tedavi ediliyor. İşte burada sahabeden bazı kimseler, içkinin zararlarını, *meysir* denilen kumarın zararlarını gördükleri için, sormuşlar:

"—Yâ Rasûlallah, biz bu içkiyi içelim mi? *Meysir* denilen oyun oynansın mı, oynanmasın mı?" diye sormuşlar.

Hazret-i Ömer sormuş meselâ. Hazret-i Ömer'den Ebû Meysere rivayet ediyor ki, şöyle metnini de okuyalım:[107]

[107]Ebû Dâvud, Sünen, c.II, s.349, no:3670; Tirmizî, Sünen, c.V, s.253, no:3049; Neseî, Sünen, c.VIII, s.286, no:5540; Ahmed ibn-i Hanbel, Müsned, c.I, s.53, no:378; Hàkim, Müstedrek, c.II, s.305, no:3101; Taberânî, Mu'cemü'l-Evsat, c.II, s.125, no:1464: Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, c.II, s.125, no:1464; Neseî, Sünenü'l-Kübrâ, c.III, s.202, no:5049; Ebû Nuaym, Hilyetü'l-Evliyâ, c.IV, s.144; Hz. Ömer RA'dan. Kenzü'l-Ummâl, c.V, s.692, no:13652.

لَمَّا نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ، قَالَ: اَللَّهُمَّ بَيِّنْ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيَانًا شَافِيًا !

فَنَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ الَّتِي فِي الْبَقَرَةِ: (يَسْأَلُونَكَ عَنْ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ،

قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ)

(*Lemmâ nezele tahrîmü'l-hamr*) "İçkinin haram olduğuna dair ayet inince..." Dört tane ayet iniyor bu konuda. İlk ayet inince Hazret-i Ömer demiş ki:

(*Kàle: Allàhümme beyyin lenâ fi'l-hamri beyânen şâfiyâ!*) "Yâ Rabbi, şöyle akla şifa verecek, sakat kafaları, sakat düşünceleri şifâya kavuşturacak, açık seçik bir şifa verici açıklamayla, şu içkinin kötülüğünü bildir bize, beyan eyle!.." diye dua etmiş.

(*Fenezelet hâzihi'l-âyetü'lletî fi'l-bakarah*) Onun üzerine Sûre-i Bakara'daki, (*Yes'elûneke ani'l-hamri ve'l-meysir, kul fîhimâ ismün kebîrun*) ayet-i kerimesi, yâni şu açıklamasını yapmakta olduğumuz 219. ayet-i kerime inmiş.

(*Feduiye umer ve kuriet aleyhi*) O zaman Hazret-i Ömer çağrılmış. "Yâ Ömer bak sen dua ediyordun, soruyordun, istiyordun. Allah-u Teàlâ Hazretleri bu ayet-i kerimeyi indirdi." diye kendisine okunmuş.

Bu ayet-i kerimenin devamının açıklamasını da size kısaca vereyim, buyruluyor ki:

يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ، قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ،

وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا (البقرة:٢١٩)

(*Yes'elûneke ani'l-hamri ve'l-meysir*) "İçkiden ve kumardan, meysirden sana soruyorlar ey Habîbim! (*Kul*) Onlara de ki: (*Fîhimâ ismün kebîrun*) Bu içkide ve kumarda büyük bir günah var. Yâni bu içkiyi içmekte ve bu kumarı oynamakta büyük günah var. (*Ve menâfiu li'n-nâs*) İnsanlar için, bazıları için de bazı

faydalar var." Meyhaneci için fayda var, kumarhaneci için fayda var... Şimdi sizin anlayacağınız şekilde kısaca şöyle söyleyelim:

"Bazı faydalar da var ama, (*ve ismühümâ ekberu min nef'ihimâ*) bu ikisinin günahı, bazı kimselere sağladığı cüz'î, mevziî, kişisel faydasının yanında, çok daha büyüktür." (Bakara, 2/219) buyruluyor.

Şimdi böyle buyrulduğu için, Hazret-i Ömer gene duasına devam ediyor, rivayet edildiğine göre:

قَالَ: اللَّهُمَّ بَيِّنْ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيَانًا شَافِيًا فَنَزَلَتِ الْآيَةُ الَّتِي فِي النِّسَاءِ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ)

فَكَانَ مُنَادِي رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا أَقَامَ الصَّلَاةَ نَادَىٰ: أَنْ لَا يَقْرَبَنَّ الصَّلَاةَ سَكْرَانُ!

(*Kàle: Allàhümme beyyin lenâ fi'l-hamri beyânen şâfiyâ!*) Yâni, "Yâ Rabbi, şöyle akla şifa verecek, sakat kafaları, sakat düşünceleri şifâya kavuşturacak, açık seçik bir şifa verici açıklamayla, şu içkinin kötülüğünü bildir bize, beyan eyle!.." diye aynı duaya devam edince, (*fenezeleti'l-âyetü'lletî fi'n-nisâ*) bu sefer Nisâ Sûresi'ndeki şu ayet-i kerime iniyor:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ (النساء:٤٣)

(*Yâ eyyühe'llezîne âmenû lâ takrabü's-salâte ve entüm sükârâ*) "Ey iman edenler, sarhoşken namaza yaklaşmayın!" (Nisâ, 4/43)

Çünkü birisi çıkmış, içki içmiş olarak imamlık yapmaya kalkmış. O zaman ayetleri yanlış okumuş, mânâyı bozmuş. Namaz tehlikeye girince, Hazret-i Ömer tabii rahatsız olmuş bu durumdan, sahabe rahatsız olmuşlar. O zaman da bu ayet-i kerime inmiş.

(*Fekâne münâdî rasûla'llàh SAS izâ ekàme's-salâte nâdâ*) Peygamber Efendimiz'in namaza çağırmakla vazifeli müezzinleri,

namaza çağırdıkları zaman, (*En lâ yakrabne's-salâte sekrânü*) "Sarhoş olan namaza yaklaşmasın!" diye de ayrıca ikaz ederlermiş. Çünkü sarhoşlukta neler yapılıyor.

(*Feduiye umer ve kuriet aleyhi*) O zaman Hazret-i Ömer çağrılmış. "Yâ Ömer bak sen dua ediyordun, soruyordun, istiyordun. Allah-u Teàlâ Hazretleri bu ayet-i kerimeyi indirdi." diye kendisine okunmuş.

Sonra Hazret-i Ömer, yine ısrarla duasına devam etmiş:

فَقَالَ: اللَّهُمَّ بَيِّنْ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيَانًا شَافِيًا ! فَنَزَلَتِ الْآيَةُ الَّتِي فِي الْمَائِدَةِ، فَدُعِيَ عُمَرُ فَقُرِئَتْ عَلَيْهِ، فَلَمَّا بَلَغَ: (فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ) قَالَ عُمَرُ: انْتَهَيْنَا انْتَهَيْنَا (د. ت. ن. حم . ك. طس. حل . عن أبي ميسرة عن عمر)

(*Fekàle: Allàhümme beyyin lenâ fi'l-hamri beyânen şâfiyâ!*) "Tam sadra şifa verecek bir beyanla bize bu içkinin hükmünü bildir yâ Rabbi!" diye. (*Fenezeleti'l-âyetü'lletî fi'l-mâideh*) Onun üzerine de Mâide Sûresi'ndeki 90 ve 91. ayet-i kerimeler inmiş:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (المائدة:٩٠)

(*Yâ eyyühe'llezîne âmenû*) "Ey iman edenler! (*İnneme'l-hamru ve'l-meysiru ve'l-ensàbü ve'l-ezlâmü ricsün min ameli'ş-şeytàn*) Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; (*fe'ctenibûhü lealleküm tüflihùn*) bunlardan uzak durun ki, kurtuluşa eresiniz."(Mâide, 5/90)

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ

وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ

(المائدة:٩١)

(*İnnemâ yürîdü'ş-şeytànü en yûkıa beynekümü'l-adâvete ve'l-bağdàe fi'l-hamri ve'l-meysir*) "Şeytan, içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; (*ve yesuddeküm an zikri'llâhi ve ani's-salâti*) ve sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. (*Fehel entüm müntehûn*) Artık bunlardan vazgeçtiniz değil mi?" (Mâide, 5/91)

(*Feduiye umer ve kuriet aleyhi*) "Bu ayet-i kerimeler nâzil olunca, Hazret-i Ömer çağrılmış ve 'Allah-u Teàlâ Hazretleri bu ayet-i kerimeyi indirdi.' diye kendisine okunmuş. (*Felemmâ beleğa: Fehel entüm müntehûn*) 'Artık bunlardan vazgeçtiniz değil mi?' kısmına gelince, (*İnteheynâ, inteheynâ*) 'Vaz geçtik, vaz geçtik!' diye memnuniyetini ifade etmiş."

Allah-u Teàlâ Hazretleri bu ayet-i kerimelerle içkiyi açık seçik bir şekilde, tamamen yasaklamış; Hazret-i Ömer'in istediği, arzu ettiği açıklıkla, herkesin anlayacağı bir şekilde haram olduğunu beyan etmiş. O zaman, artık; (*fehel entüm müntehûn*) "İnşâallah bu içkiyi bırakırsınız, bitirirsiniz bu işi." deyince, evlerinde o ana kadar içki bulunduran ve içen herkes, onları sokaklara dökmüşler.

Demek ki bu taleplerin, peş peşe dualaların yapıldığı sırada, inen ayet-i kerimelerin bir tanesi de bu (*Yes'elûneke ani'l-hamri ve'l-meysir...*) ayet-i kerimesi.

Hamr, umumiyetle üzümden yapılıyor da, başka şeylerden yapılmıyor mu?.. Ebû Dâvud'da Nu'man ibn-i Beşîr RA'dan rivayet olunduğuna göre, buyurmuş ki Peygamber Efendimiz:[108]

[108] Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.351, *Eşribe* 20/4, no:3676; Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.297, no:1872; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1121, no:3379; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.267, no:18376; Hàkim, *Müstedrek*, c.IV, s.164, no:7239; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.IV, s.253, no:38 ve 41; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VI, s.34, no:5712; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VIII, s.289, no:17125; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VII, s.327; Hatîb-i Bağdâdî, *Târih-i Bağdad*, c.IV, s.425, no:2322; İbn-i Adiy, *el-Kâmil fi'd-Duafâ*, c.III, s.456, no:872; Nu'man ibn-i Beşir RA'dan.

إِنَّ مِنَ الْعِنَبِ خَمْرًا ، وَإِنَّ مِنَ التَّمْرِ خَمْرًا ، وَ إِنَّ مِنَ الْعَسَلِ خَمْرًا ، وَإِنَّ مِنَ الْبُرِّ خَمْرًا ، وَإِنَّ مِنَ الشَّعِيرِ خَمْرًا (د. عن نعمان بن بشير)

(*İnne mine'l-inebi hamran*) "Üzümden hamr olur, yapılır." İçki yapılan şeylerini sayıyor SAS Efendimiz.

(*Ve inne mine't-temri hamran*) "Hurmadan da içki olur." Hurmayı suya ıslarsın, tadı suya geçer, ekşir, fışkırır, tahammür eder, mayalanır. Ondan da gene hurma şarabı olur.

(*Ve inne mine'l-aseli hamran*) "Baldan da içki olur." Şu bizim kahvaltıda yediğimiz, sevdiğimiz bal da sulandırılırsa, bekleyince fışkırır, fışkırınca mayalanır. Mayalanınca o da içki olur.

(*Ve inne mine'l-bürri hamran*) "Buğdaydan da içki olur." Buğday katı haliyle bir şey olmaz da, ezildiği zaman, nişastasıyla, tadıyla sulandığı zaman, biraz bekledi mi, o da köpürür, mayalanır; o da buğday içkisi olur.

(*Ve inne mine'ş-şaîri hamran*) "Arpa da aynı şekilde yapılırsa hamr olur, içki olur." diyor Peygamber SAS.

Demek ki bira dediğimiz şey, yâni arpadan yapılıyor ya içki, bu bira da hamr oluyor, üzümden yapılan da oluyor, neden yapılırsa yapılsın...

Hakikaten, kimyacıların bildiği bir husus... Artık liselerde ve sâirede okutulduğu için, umumî olarak halk da bilir bu kadarını. Yâni özel olarak kimya fakültesine gitmemişler de bilirler ki, tatlı bir şey bekletildiği zaman etkileniyor, zamanla değişime uğruyor, ekşiyor, mayalanıyor, fışır fışır köpürüyor, fışkırıyor... Kimyevî değişiklikler oluyor içinde, sonunda hamr oluyor. Yâni, içildiği zaman insanın kafasını örten, aklını alan bir içecek haline geliyor.

Bu kafa örtmeye de Arapça'da *humâr* derler. *Humâr* ne

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XII, s.295, no:13159; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.V, s.527, no:13195; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.IX, s.308, no:8482.

demek? Hamrı içtikten sonra kafadaki duman... "Kafası dumanlı adamın..." Yâni, sarhoş demek. İşte ona humar derler.

Demek ki, içki çeşitli şeylerden oluyor. Hani, "Şaraptan gayrisi serbest..." gibi bir anlam çıkmamalı!.. Çünkü Peygamber SAS Efendimiz, Kur'an-ı Kerim'in mânâlarını, inceliklerini bize hadis-i şerifleriyle, sünnet-i seniyyesiyle beyan etmiştir. Bu hususta da buyurmuştur ki:[109]

---

[109] Buhârî, *Sahîh*, c.IV, s.1579, *Megàzî* 67/57, no:4087; Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1585, *Eşribe* 36/7, no:1733; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.353, no:3684; Neseî, *Sünen*, c.VIII, s.298, no:5595; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1124, no:3391; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.410, no:19688; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.154, no:2098; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.67, no:497; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s. 214, no: 5106, 5107; Bezzâr, *Müsned*, c.I, s.468, no:3104; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.III, s.356, no:5959; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.XI, s.134, no:4348; İbnü'l-Ca'd, *Müsned*, c.I, s.93, no:536; Ebû Avâne, *Müsned*, c.V, s.99, no:7942; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.214, no:5105; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VIII, s.291, no:17824; Ebû Mûsâ el-Eş'arî RA'dan.

Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1587, no:2003: Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.352, no:3679; Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.290, no:1861; Neseî, *Sünen*, c.VIII, s.296, no: 5582; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1124, no:3392; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.16, no:4644; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.XII, s.188, no:5366; İmam Şâfiî, *Müsned*, c.I,s.284, no:1362; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.IV, s.248, no:11; Tayâlisî, *Müsned*, c.I, s.260, no:1916; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XII, s.294, no:13157; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.III, s.276, no:3135; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.X, s.189, no:5816; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VII, s.459, no:24208; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.IX, s.221, no:17004; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.212, no:5092, 5093; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.V, s.483; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.225, no:5482, 5483; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.III, s.250, no:4737; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

İmam Mâlik, *Muvatta'* (Rivâyet-i Yahyâ), c.II, s.485, no:1031; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.66, no:11645; İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.I, s.435, no:894; Ebû Saîd el-Hudrî RA'dan.

Müslim, *Sahîh*, c.III, s.1587, no:2002; Neseî, *Sünen*, c.VIII, s.327, no:5709; Ahmed ibn-i Hanbel, Müsned, c.III, s.360, no:14923; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.XII, s.183, no:5360; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VIII, s.217, no:8446; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.238, no:5218; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.V, s.7, no:5579; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VIII, s.291, no:17826; Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.352, no:3680; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.I, s.274, no:2476; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.XII, s.187, no:5365; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.III, s.7, no:19; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XI, s.26, no:10927; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VII, s.139, no:7099; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.II, s.159, no:1433; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VIII, s.298, no:21471; İbn-i Asâkir, *Mu'cem*, c.I, s.443, no:910; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ (خ. م . د. ه. عن أبي موسى ؛ م . د. ت . ن. حم . عن ابن عمر)

(*Küllü müskirin harâmün*) "Her kafaya sekir veren, insanı sarhoş eden, kafayı dumanlayan her şey haramdır." diye beyan etmiş.

O halde, ister katı olsun, ister sıvı olsun, ister duman buhar şeklinde olsun... Kafayı tütsüledi mi, dumanladı mı, insanı sarhoş etti mi, koklanması sûretiyle olsa bile, onun da haram olduğu hadis-i şeriften anlaşılıyor.

Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.353, no:3685; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.158, no:6478; Bezzâr, *Müsned*, c.I, s.378, no:2454; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VIII, s.221, no:21520; Abdullah ibn-i Amr RA'dan.

Ebû Dâvud, *Sünen*, c.II, s.354, no:3687; Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.293, no:1866; Neseî, *Sünen*, c.VIII, s.297, no:5590; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.VI, s.131, no:25036; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.XII, s.203, no:5383; Hàkim, *Müstedrek*, c.IV, s.164, no:7238; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.IV, s.249, no:19; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.II, s.176, no:1634; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.VII, s.322, no:4360; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VII, s.462, no:24218; İshak ibn-i Râhaveyh, *Müsned*, c.II, s.289, no:807; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.V, s.6, no:5575; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VIII, s.293, no:17833; Hz. Aişe RA'dan.

Neseî, *Sünen*, c.VIII, s.297, no:5588; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1127, no:3401; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.429, no:9535; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.XII, s.228, no:5408; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.213, no:5098; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.400, no:7991; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VII, s.461, no:24213; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.X, s.348, no:5944; Ebû Hüreyre RA'dan.

İbn-i Mâce, *Sünen*, c.II, s.1124, no:3388; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.XII, s.229, no:5409; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.531, no:1387; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.IV, s.250, no:23; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.X, s.156, no:10304; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.IX, s.12, no::5079; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.77, no:7448; Abdullah ibn-i Mes'ud RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.119, no:12217; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.VI, s.279, no:3589; Enes ibn-i Mâlik RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.VI, s.314, no:26715; Hz. Ümm-ü Seleme RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.VI, s.333, no:26867; Hz. Meymûne RA'dan.

Dâra Kutnî, *Sünen*, c.IV, s.250, no:21; Hz. Ali RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.V, s.344, no:13151; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XV, s.361, no:15709.

Burada bir noktayı dinleyicilerime açıklamak istiyorum: Dinimizin ana kaynaklarından birisi Kur'an-ı Kerim; birisi de onun inceliklerini bize açıklayan hadis-i şeriflerdir. Bakın, hadis-i şerifler ne kadar kesin bir şekilde insanların kaçamak noktalarını tıkayıp, nasıl güzelce, açıkça anlatıyor. Kur'an-ı Kerim'deki ayet-i kerimenin mânâsının güzel bir şekilde anlaşılmasını sağlıyor.

Sarhoşluk verdi mi, haramdır. Meselâ bazıları, ayakkabının altına köseleyi yapıştırmağa yarayan yapıştırıcı maddeyi bile kokladıkları zaman, kafayı buluyorlarmış, duyduğumuza göre tabii. Çok tehlikeli bir şey... Onu kokladığı zaman kanser oluyor sonunda, deli oluyor, mecnun oluyor. Ama işte muvakkat bir zevk için bu divanelikleri, divaneliğe götüren, deliliğe götüren delilikleri yapıyor insanlar. Ondan sonra da çeşitli hastalıklara tutuluyorlar.

Bu nedir?.. O da haramdır.

"—Canım, ayakkabının köselesini deriye yapıştırmaya yarayan, teneke kutunun içindeki yapıştırıcı..."

Öyle ama, sonuç itibariyle sarhoşluk veriyor.

Tozlar, uyuşturucu tozlar... Ben görmedim de söylüyorlar, "Beyaz toz, esrar..." filân diyorlar. Çeşitleri var, çeşitli bitkilerden aynı amaca ulaştıracak şekilde maddeler çıkartıyorlarmış, çeşitli şekillerde kullanıyorlarmış. Sigaraya koyuyorlarmış... Tabii, sigaraya koyunca ne oluyor? Dumanı içine çekmek oluyor. Dumanı bile haram!.. Neden?.. Sarhoşluk verdiği için! Ana sebep kafayı dumanlandırdığı, aklı giderdiği için.

Çünkü, İslâm dininin ana amaçlarından bir tanesi, aklı da korumaktır. Aklı korumak dinin ana görevleri arasındadır ve o hususta gayret göstermiştir İslâm, ahkâm koymuştur.

Onun için sıvı olsun, buhar olsun, duman olsun, katı olsun; çiğnenerek yensin, içilsin, koklansın, her ne şekilde olursa olsun, haramdır.

Faydaları neler?.. Tabii bir kere, satan para kazanıyor. Ondan sonra içen muvakkat bir zaman keyif buluyor, kafayı buluyor. İşte o keyiften dolayı zaten onu içiyorlar ama, sonu çok acı biten bir keyif... Ondan sonra bazıları bir müddet cesaretleniyor. İşte onun için eski devirde, savaştan önce birkaç kadeh atarlarmış da,

cesaretle harbe girerlermiş.

Bazıları da işte, "Zayıfım, kuvvetleneyim!" diye içiyor. Dinî duyguları düşünmeyen, dinin ahkâmını nazara dikkate almayan, bazı doktorları da duydum ben; "Çok zayıfsın. Kuvvetlenmek için şu içkiyi iç, bu içkiyi iç!" diye, gelen hastalarına içki teklif ediyorlarmış. Evet ama, günahı daha büyük...

Yâni bir şeyin faydası, zararı da var ama, hangisi daha önemli, ona göre hareket etmeli! Sonra o fayda dediğin şeyler, dünyevî fayda, yâni bir müddet, kısa bir zaman için olan fayda... Ama onun da sonu fayda değil, sonu felâket, hastane, hapishane, tımarhane ve mezar oluyor. Ona da fayda vermez.

Gelelim ikinci kelimenin açıklanmasına: *Hamr*, içki demek; yasak... *Meysir* de *yüsr* kökünden geliyor, masdar-ı mîmi oluyor. Yâni kolaylık demek, zenginlik demek.

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا (الإنشراح:٦)

(*İnne mea'l-üsri yüsran*) "Zorluğun yanında kolaylık vardır." . (İnşirah, 94/6) diye, *Elem neşrah leke* Sûresi'nde geçiyor

Bazı kimseler kumarda kolay bir şekilde servet kazanıyorlar, birden kazanıyorlar. Onun için, *meysir* demişler.

Araplar çeşitli şekillerde kumar oynarlarmış. Onların oyunlarından bir şekil: Deveyi kesip yirmi sekiz parçaya bölerlermiş. Üzerine yazı yazılabilen, yassı on tane kumar oku varmış. Üzerinde her birinin ismi yazılıymış. *Fezz, Tev'em, Rakib, Hils, Nâfis, Müsbil, Muallâ, Menih, Sefih, Vağd* isimleri bulunurmuş, bu on tane kumar oku üzerinde.

Torbaya koyup birisine verirlermiş, karıştırırlarmış torbanın içinde... Alt alta, üst üste, içindekiler karmakarışık olurmuş. Sonra kişiye göre çekerlermiş. Üzerinde ismi yazılı oklardan her birinin bir hakkı varmış. *Fezz*'in bir, *Tev'em*'in iki, *Rakib*'in üç, *Hils*'in dört, *Nâfis*'in beş, *Müsbil*'in altı, *Muallâ*'nın yedi hisse hakkı varmış; toplam yirmi sekiz ediyor. Öteki *Menih, Sefih, Vağd* okları çıkarsa, onlar da boş çıkmış oluyor.

Deveyi satın alırken eşit miktarda para ödedikleri halde, paylaşırken kimisi bir hisse alıyor, kimisi yedi hisse alıyor, kimisi

hava alıyor. Buna *meysir* oyunu diyorlar. Hisseleri alanlar ya evlerine götürüyorlar, pişirip çoluk çocuk yiyorlar. Ya da adam zenginse, onu eve götürmeğe tenezzül etmiyorsa, oradaki fakirlere, kumarı seyredenlere veriyor. Onlar faydalanıyor. Ama böyle bir fayda, meşrû, güzel bir fayda değil...

"İşte bunları soruyorlar. İçkinin içilmesinde, kumarın oynanmasında büyük bir günah vardır. Bazı faydalar vardır bazı insanlar için ama, günahı faydasından daha fazladır." diye böyle beyan ediyor.

c. Fazla Olanı Verin!

Bundan sonra, 219. ayet-i kerimedeki ikinci soru geliyor:

وَيَسْئَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ، قُلِ الْعَفْوَ ، كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ (البقرة:٢١٩)

(*Ve yes'elûneke mâ zâ yünfikùn*) "Bir de sana 'Neyi infak edecekler? Nafaka olarak neyi verecekler?' diye soruyorlar. (*Kuli'l-afv*) Onlara de ki: Afvı infak edin, nafaka olarak verin!"

Afv; bize göre bir suç işleyeni bağışlamak mânâsına geliyor ama, burada müfessirlerin kesin beyanına göre, malın fazlası demek. Ailenin ihtiyacını karşıladıktan sonra, elindeki varlıktan arta kalana *afv* deniliyor. Yâni, fazla olanı vermesi tavsiye edilmiş.

Bu hususdaki bazı hadis-i şerifleri okuyalım: Ebû Hüreyre RA'dan rivayet edildiğine göre, birisi Peygamber Efendimiz'e geldi, dedi ki:[110]

[110] Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.529, *Zekât* 3/45, no:1691; Neseî, *Sünen*, c.V, s.62, no:2535; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.251, no:7413; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.126, no:3337; Hàkim, *Müstedrek*, c.I, s.575, no:1514; Buhàrî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.78, no:197; İmam Şâfiî, *Müsned*, c.I, s.266, no:1272; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XI, s.493, no:6616; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.236, no:3421; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VII, s.466, no:15469; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.V, s.375, no:9181; Bezzâr, *Müsned*, c.II, s.439, no:8490; Hamîdî, *Müsned*, c.II, s.495,

قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ ، عِنْدِي دِينَارٌ ؟ قَالَ: أَنْفِقْهُ عَلَى نَفْسِكَ !

قَالَ : عِنْدِي آخَرُ ؟ قَالَ : أَنْفِقْهُ عَلَى أَهْلِكَ ! قَالَ: عِنْدِي آخَرُ ؟

قَالَ: أَنْفِقْهُ عَلَى وَلَدِكَ ، قَالَ: عِنْدِي آخَرُ ؟ قَالَ: فَأَنْتَ أَبْصَرُ !

(د. ن. حب. ك. هب. عن أبي هريرة)

(*Kàle racülün: Yâ rasûla'llàh, indî dînârun*) "Yâ Rasûlallah, yanımda altın para var, ne yapayım?" dedi. Peygamber Efendimiz de: (*Enfıkhü alâ nefsik*) "Onu kendine harca!" dedi.

(*Kàle: İndî âhar*) "Daha var yanımda..." dedi. (*Kàle: Enfıkhü alâ ehlik*) "Onu da ailene harca!.."

(*Kàle: İndî âhar*) "Daha fazlası var." dedi. Onun üzerine, dedi ki Peygamber Efendimiz: (*Enfıkhü alâ veledike*) veya (*vüldike*) "Onu da çocuklarına harca!.."

(*Ve indî âhar*) "Daha var..." dedi. (*Feente ebsır!*) "Artık kendin bak, nere uygunsa oraya harca!.."

Demek ki, öncelikle kendisinden başlamak suretiyle, kişi malını, elindeki maddî imkânını, derece derece yakınından uzağına doğru harcayacak.

Müslim'in *Sahîh*'inde Câbir RA'dan rivayet ettiğine göre, Rasûlüllah SAS bir kişiye dedi ki:[111]

اِبْدَأْ بِنَفْسِكَ فَتَصَدَّقْ عَلَيْهَا ، فَإِنْ فَضَلَ شَيْءٌ فَلأَهْلِكَ ، فَإِنْ فَضَلَ

---

no:1176; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.III, s.211; Tahàvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, c.XII, s.165, no:4787; Ebû Hüreyre RA'dan.

İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.V, s.184, no:1344; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk*, c.VIII, s.396; Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

[111] Müslim, *Sahîh*, c.II, s.692, Zekât 12/13, no:997; Neseî, *Sünen*, c.V, s.69, no:2546; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.128, no:3339; İmam Şâfiî, *Müsned*, c.I, s.327, no:1523; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.236, no:3420; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.178, no:7544; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.37, no:2326; Ebû Avâne, *Müsned*, c.III, s.490, no:5805; Câbir RA'dan.

شَيْءٌ عَنْ أَهْلِكَ فَلِذِي قَرَابَتِكَ ، فَإِنْ فَضَلَ عَنْ ذِي قَرَابَتِكَ شَيْءٌ

فَهٰكَذَا ، وَهٰكَذَا (م. ن. حب. هب. ق. عن جابر)

(*İbde' bi-nefsike*) "Elindeki para ve imkânı harcamaya kendine harcamaktan başla, (*fetesaddak aleyhâ*) nefsine bu harcamayı yap! (*Fein fadale şey'ün feliehlike*) Daha artarsa ailene harca!.. (*Fein fadale şey'ün an ehlike*) Ondan da artarsa, (*felizî karâbetik*) akrabana harca!.. (*Fein fadale an zî karâbetike şey'ün*) Akrabandan da artarsa, (*fehâkezâ, ve hâkezâ...)* şuraya, şuraya harcarsın!" buyurmuş.

Yine Ebû Hüreyre RA'dan bir başka hadis-i şerif: Peygamber SAS buyurdu ki:[112]

خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غِنًى ، وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ السُّفْلَى ،

---

[112] Buhârî, *Sahîh*, c.II, s.518, no:1361; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.717, *Zekât* 12/32, no:1034; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.III, s.402, no:15352; Dârimî, *Sünen*, c.I, s.477, no:1653; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.III, s.192, no:3091; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.235, no:3418; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.177, no:7541; Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.221, no:1227; İbn-i Asâkir, *Târih-i Dimaşk,* c.XV, s.94; Hakîm ibn-i Hizâm RA'dan.

Ebû Dâvud, *Sünen*, c.I, s.525, no:1676; Neseî, *Sünen*, c.V, s:62, no:2534; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.278, no:7727; Dârimî, *Sünen*, c.I, s.476, no:1651; İbn-i Huzeyme, *Sahîh*, c.IV, s.96, no:2436; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.VIII, s.149, no:3363; Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, c.I, s.78, no:196; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.III, s.295, no:190; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.IX, s.184, no:9487; Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.IX, s.76, no:16404; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.II, s.427, no:10693; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.235, no:3419; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VII, s.466, no:15470; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.33, no:2313; Kudàî, *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.222, no1232; Hatîb-i Bağdâdî, *Tarih-i Bağdad*, c.VIII. s.481,no:4595; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.IV, s.275; Ebû Hüreyre RA'dan.

Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, c.XII, s.149, no:12726; Abdullah ibn-i Abbas RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VI, s.608, no:16224; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XII, s.350, no:12068-12071.

وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ (د. ن. حم. عن أبي هريرة)

(*Hayru's-sadakati mâ kâne an zahri gınen*) "Sadakanın hayırlısı, insanın imkânı varken verdiğidir. (*Ve'l-yedü'l-ulyâ hayrun mine's-süflâ*) Daha yüksek el, daha aşağıdaki elden hayırlıdır." Yüksek el, veren el oluyor. Aşağıdaki el, alan el oluyor. Yâni vermek, almaktan daha iyidir. (*Ve'bde' bi-men teùlü*) "Hayrı vermeğe, geçimiyle görevli olduğundan başla!" buyuruyor.

Bir hadis-i şerif daha var:[113]

يَا ابْنَ آدَمَ ، إِنَّكَ أَنْ تَبْذُلَ الْفَضْلَ خَيْرٌ لَكَ ، وَأَنْ تُمْسِكَهُ شَرٌّ لَكَ ،

[113] Müslim, *Sahîh*, c.II, s.718, *Zekât* 12/32, no:1036; Tirmizî. *Sünen*, c.IV, s.573, no:2343; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.III, s.224, no:3386; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.IV, s.182, no:7570; İbn-i Adiy, *Kâmil fi'd-Duafâ*, c.V, s.272, no:1412; Ebû Ümâme RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.VI, s.546, no:16044; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XXIII, s.56, no:25550.

وَلاَ تُلاَمُ عَلٰى كَفَافٍ (م. ت. هب. ق. عن أبي أمامة)

(*Ye'bne âdem*) "Ey Ademoğlu! (*İnneke in tebzülü'l-fadla hayrun leke)* Malının artanını, fazlasını bezledersen, ikram edersen, hayır olarak verirsen, bu senin için daha hayırlıdır. (*Ve in tümsikhu şerrun leke*) Tutarsan, o fazlası senin için zarardır. (*Ve lâ tülâmü alâ kifâf*) İhtiyacın için olanı tutmanda bir beis olmaz." diye hadis-i şerifler var.

Demek ki, "Neyi infak edelim?" diye sorulduğu zaman, Peygamber Efendimiz, "Malından fazlasını..." demiş. Yâni zorlamayı, tekellüfü, kendisi verip de ondan sonra el açıp başkasından dilenme durumuna gelmeyi uygun görmüyor.

(*Kezâlike yübeyyinu'llàhu lekümü'l-âyât*) "Allah ayetleri sizin için böylece açıklıyor. (*Lealleküm tetefekkerûn*) Düşünesiniz diye." (Bakara, 2/219) Ondan sonraki ayet-i kerime, (*Fi'd-dünyâ ve'l-âhire*h) "Hem dünya konusunda, hem ahiret konusunda..." (Bakara, 2/220) diye başlıyor. Demek ki, dinimiz hem dünyayı tanzim ediyor, hem ahireti...

Bazıları diyorlar:

"—Din bir duygudur, ahiretle ilgilidir. Dünya ayrı, din ayrı..."

Öyle değil! İkisine birden Allah ayetler indiriyor, insanlara hem dünyevî ahkâmı, dünyadaki yaşantılarına fayda sağlayacak şeyleri, hem de uhrevî saadeti, ebedî saadeti kazanmalarına sebep olacak şeyleri anlatıyor.

d. Yetimlere Bakmak

فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ ، وَ يَسئَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى ، قُلْ إِصْلاَحٌ لَهُمْ خَيْرٌ ، وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ ، وَاللهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ، وَلَوْ شَاءَ اللهُ لَأَعْنَتَكُمْ ، إِنَّ اللهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (البقرة: ٢٢٠)

(*Fi'd-dünyâ ve'l-âhireh, ve yes'elûneke ani'l-yetâmâ, kul islâhun*

lehüm hayr, ve in tühàlitùhüm feihvânüküm, va'llàhu ya'lemü'l-müfside mine'l-muslih, ve lev şâe'llàhu lea'neteküm, inna'llàhe azîzün hakîm.) (Bakara, 2/220)

Bu 220. ayet-i kerime'de, (*Fi'd-dünyâ ve'l-âhireh*) cümlesinden sonra, üçüncü soru geliyor: (*Ve yes'elûneke ani'l-yetâmâ*) "Sana yetimleri de soruyorlar."

Sormalarının sebebi şu: "Yetimlerin mallarını yiyenler, karınlarına cehennem ateşi yiyorlar, ateş dolduruyorlar." diye ayet-i kerime inmiş ondan önce. Onun üzerine, yetimlerin malına yanaşmak, onları yönetmek, yetimlere bakmak durumda olanlar, "Aman günah olmasın, haram yemiş olmayalım, ateş yemiş olmayalım!" diye yetimin yanına yanaşmamağa başlamışlar.

O zaman, yetimler —zaten küçük kendileri, babaları da ölmüş— daha güç duruma düşmüşler. Onun için soruyorlar. "Yetimler hakkında nasıl davranalım?" diye soru sormuşlar. Onlar hakkında buyruluyor ki:

(*Kul islâhun lehüm hayr*) "Onların durumlarını islah etmek, mallarını yönetivermek, daha iyi duruma gelmelerini sağlayacak

teşebbüslerde bulunmak, daha hayırlıdır. (*Ve in tühàlitùhüm*) Eğer siz onlarla uzak durmak yerine karışırsanız, meselelerini çözmek için yanlarına yanaşırsanız, meselelerine el koyarsanız, (*feihvâ-nüküm*) onlar sizin kardeşlerinizdir.

(*Va'llàhu ya'lemü'l-müfside mine'l-muslih*) Allah iyi niyetle yanaşanı da, kötü niyetle yanaşanı da çok iyi bilir, ayırt eder, tefrik eder. Kötü niyetle yanaşanı cezalandırır, islah maksadıyla yanaşıp da, 'Aman ateş yemeyeyim karnıma!' diye korka korka da olsa, yanaşmak hayırlıdır diye yanaşanı bilir, onu da mükâfâtlandırır.

(*Ve lev şâe'llàhu lea'neteküm*) Allah-u Teàlâ Hazretleri dileseydi sizi sarpa sardırırdı, işlerinizi zorlaştırırdı ama, kolaylıklar ihsân ediyor. (*İnna'llàhe azîzün hakîm.*) Allah-u Teàlâ Hazretleri hiç şüphesiz ki çok azizdir, çok hakimdir." buyuruyor. (Bakara, 2/220)

İşte bu iki ayet-i kerime böyle... Bundan sonraki ayet-i kerimede de yine, bazı soruların sorulduğunu, onlara cevapların verildiğini inşâallah önümüzdeki sohbetlerimizde, Allah nasib ederse, anlatırız.

Allah hepinizden razı olsun, aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler!..

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

09. 01. 2001 - AVUSTRALYA

24. MÜŞRİKLERLE EVLENMEYİN!

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi, ihsânı, ikrâmı dünyada âhirette sizlerin ve sevdiklerinizin üzerine olsun... Çevrenizi de, aile efrâdınızı da, Allah cennetiyle, cemâliyle müşerref eylesin...

a. Müşriklerle Evlenmenin Yasaklanması

Bakara Sûre-i Şerîfesi'nin 221. ayet-i kerîmesine ulaştık, elhamdü lillâh. Bugün üzerinde konuşacağım ayet-i kerime, bu ayet-i kerime. Önce mübârek metnini okuyalım ayet-i kerîmenin. *Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

وَلاَ تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَّ ، وَ لأَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ ، وَلاَ تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا ، وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ ، أُولَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ ، وَاللهُ يَدْعُوا إِلَى الْجَنَّةِ وَ الْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ ، وَ يُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ (البقرة:٢٢١)

(*Ve lâ tenkihu'l-müşrikâti hattâ yü'minne, ve leemetün mü'minetün hayrun min müşriketin velev a'cebetküm; ve lâ tünkihu'l-müşrikîne hattâ yü'minû, ve leabdün mü'minün hayrun min müşrikin velev a'cebeküm; ülâike yed'ùne ile'n-nâr, va'llàhu yed'ù ile'l-cenneti ve'l-mağfireti bi-iznihî, ve yübeyyinü âyâtihî li'n-nâsi leallehüm yetezekkerûn.*) (Bakara, 2/221) *Sadaka'llàhu'l-azîm.*

Bu ayet-i kerime, evlilikle ilgi bir ayet-i kerime. Allah-u Teàlâ Hazretleri bu ayet-i kerimede müşriklerle evlenmemeyi emrediyor. Mübârek metnini önce okuyalım; sonra, tefsir

kitaplarındaki bilgileri dilimin döndüğü kadar sizlere aktarmaya çalışayım:

(*Ve lâ tenkihu'l-müşrikâti*) "Müşrik kadınları nikâhınıza almayın, nikâhlamayın kendinize; (*hattâ yü'minne*) tâ ki, onlar îman etsinler. İman ettikleri zaman nikâhlayabilirsiniz. İman etmedikçe, müşrik olan kadınları nikâhınıza almayın, onlarla evlenmeyin! (*Ve leemetün mü'minetün hayrun min müşriketin velev a'cebetküm*) Eğer hüsn ü cemâli, hâl ü etvârı, boyu posu sizi hayran bıraksa bile, hoşunuza gitse bile; müşrik bir kadından mü'min bir köle kadın, cariye daha hayırlıdır."

Müşrik hoşunuza gitse bile, câzibedar olsa bile, sizin hayranlığınızı çeken vasıflara sahip olsa bile; o müşrik olduğu için, Allah'a imanı olmadığından, şirki olduğundan, müşrik olduğundan, iyi değildir. Câriye, hürriyeti bile olmayan bir köle kadın, ondan daha hayırlıdır. Neden?.. O mü'min; mü'mince bir yuva kurulacak, yuvada şirk ve küfür olmayacak, ondan herhalde...

(*Ve lâ tünkihu'l-müşrikîne hattâ yü'minû*) "Müşrik erkeklerin de nikâhını kıymayın, (*hattâ yü'minû*) îman etmedikçe. İman etmemişlerse, onlara kız vermeyin, onları nikâhlamayın! Müşrik erkekleri mü'minlerle evlendirmeyin, nikâhlarını kıymayın! (*Ve leabdün mü'minün hayrun min müşrikin velev a'cebeküm*) Sizin, yâni siz erkeklerin hoşunuza gitse bile... Kadının değil, siz erkekler uygun görseniz, evsâfı hoşunuza gitse bile, müşrikten, hürriyeti olmayan bir köle mü'min daha hayırlıdır."

Burada *a'cebetküm* denmeyip de *a'cebeküm* denmesi, yâni nikâhlanacak kızın kendisinin beğenmesi değil, velîsi olan erkekler uygun görseler bile... O devirde, o zamana kadar bunları yapıyorlarmış. "Bu adam soyludur, sopludur, uygundur, münâsibdir, buna kızımızı verelim!" diye, beğenip de hoşlarına gitse bile, öyle yapmasınlar! Köle bir mü'min, hoşa giden bir müşrikten daha hayırlıdır.

Neden, bu ikisi böyle?.. (*Ülâike yed'ûne ile'n-nâr*) "Bu evlendirilen müşrik erkek veya müşrik kadın, aileyi cehenneme dâvet eder. Cehenneme doğru götürür, o tarafa doğru çeker." Çünkü mü'min değil, müslüman değil, müşrik... (*Va'llâhu yed'ù*

ile'l-cenneti ve'l-mağfireti bi-iznihî) "Halbuki, Allah da cennete çağırır, dâvet eder ve kendi izn-i ilâhisi ile afv ü mağfiret olma tarafına çağırır insanları… Günahlarının affedilme tarafına, cennete girme tarafına çağırır."

Allah'ın ayetleri, Kur'an-ı Kerim, dinin ahkâmı, Allah'ın izniyle insanı cennete ve afv u mağfiret edilmeye doğru götürür. Halbuki, eğer Allah'ın emri, ahkâmı dinlenmeyecek, uygulanmayacak olursa; bir müşrik kadınla bir mü'min evlenirse, yuva sakat olur. Bir müşrik erkekle bir mü'min kadın evlenirse, yuva sakat olur. Bunlar aileyi cehenneme doğru götürürler. Çocukları tehlikeye girer.

Adamın kendisi de tehlikeye girer. Müşrik kadınla evlenmiş olan mü'min adamın kendisi de tehlikeye girebilir, ayağı kayabilir. Mü'min kadın da eğer müşrikle evlendirilecek olursa, onun da ayağı kayabilir. Böyle yapmayın! Allah sizi cennete dâvet ediyor, afv u mağfirete dâvet ediyor izn-i ilâhisi ile. Allah'ın ahkâmına uyun demek oluyor.

(*Ve yübeyyinü âyâtihi li'n-nâsi*) Allah-u Teàlâ insanlara ayetlerini açıklıyor, ayetleri indirerek ahkâmını açıklıyor. (*Leallehüm yetezekkerûn*) Tâ ki; durumlarını hatırlasınlar, mü'min olduklarını unutmasınlar, âhiretin önemli olduğunu unutmasınlar, hatırlasınlar." Tefekkür değil burada, hatırlanması gereken şey hatırlansın diye, Allah ayetlerini indiriyor, buyuruyor.

Meâli kısaca böyle... "Siz mü'minler müşrik kadınlara heves edip de onlarla evlenmeye kalkmayın! Hürriyeti olmayan mü'min bir câriye bile, hür ve câzibedar bir müşrik kadından daha uygundur. Câriye ile evlenin de, müşrikle evlenmeyin! Kızlarınızı, velisi olduğunuz, sözüne sahip olduğunuz, hanımları da, —kız da olur, dul da olur— kimseleri de, sakın mü'min olmayan müşriklere nikâhlamaya kalkmayın! Hoşunuza gitse de, uygun olmaz böyle bir müşrikle evlendirmek... Mü'min bir köle ile evlendirmek daha hayırlıdır." diyor.

Sebep olarak da; bunların insanların, yuvaların, doğacak çocukların ahiretlerini mahvedebileceği beyan ediliyor. Bu ayetleri dinleyen müslümanlar, mü'minliklerini ve asıl amaçlarını hatırlarına getirsinler diye, Allah ayetlerini açıklıyor.

Asıl amaç nedir?.. Dünya bir imtihan yeridir. Asıl amaç, ahirete imtihanı kazanmış olarak gitmektir. Ahirette Allah'ın lütfuna, rahmetine ermektir; kahrına gazabına, azabına ikàbına uğramamaktır. Asıl gözlenmesi gereken hedef budur. İnsanı cehenneme sokacak, Allah'ın kahrına, gazabına uğratacak şeyleri insanların yapmaması lâzım, bu durumu hatırlaması lâzım!

Şimdi bu ayet-i kerime, görüyorsunuz; müşriklerle evlenmeyi yasaklıyor. Yalnız, Mâide Sûresi'nin 5. ayet-i kerimesinde; yâni bu konuda daha sonra inen bir ayet-i kerimede müsaade var. Bunu da yeri gelince açıklayacağım.

b. Çeşitli Açıklamalar

Şimdi, bu ayet-i kerimeyle ilgili ibâreleri size nakledeyim. Diyor ki İbn-i Kesir tefsirinde:

Allah-u Teàlâ Hazretleri mü'minleri, putlara tapan, müşrik kadınlarla evlenmekten men ediyor. Alimlerin bir kısmı, sadece putlara tapan müşrik kadınlarla evlenmeyi men ediyor diye düşünüyor. Bunların isimleri şunlar: Mücâhid, İkrime, Saîd ibn-i Cübeyr, Mekhul, El-Hasen, Dahhâk, Zeyd ibn-i Eslem, Rebi' ibn-i Enes ve diğerleri...

Denildi ki: Asıl kasdedilen, iman etmemiş olan bütün kimselerle evlenmenin yasak oluşudur.

Bazıları da bu ayet-i kerimeden şunu anlamışlar: Bu sadece putlara tapan müşriklerle, ehl-i kitabın dışındaki müşriklerle evlenmeyi yasaklıyor. Yâni, bütün ehl-i kitaptan olanları da içine almıyor, diye beyân etmişler. Evet, işin sonucu itibâriyle İslâm'ın hükmü böyledir.

Bu hususta hadis-i şerifler var. Hadis-i şeriflerden bir tanesini okuyayım. Câbir ibn-i Abdullah RA'dan rivâyet olunmuş ki, Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuş:[114]

---

[114] Taberî, *Tefsir*, c.II, s.388, Bakara 2/221, Câbir ibn-i Abdillah RA'dan.

Lafız farkıyla: Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.VI, s.83, no:10082; Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XVI, s.548, no:45847; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XXXIV, s.133, no:37041.

نَتَزَوَّجُ نِسَاءُ أَهْلُ الْكِتَابِ ، وَلاَ يَتَزَوَّجُونَ نِسَاءَنَا

(ابن جرير عن جابر)

(*Netezevvecü nisâe ehli'l-kitàb, ve lâ yetezevvecûne nisâenâ*) "Biz müslümanlar ehl-i kitâbın kadınlarını nikâhımıza alabiliriz; ama onlar bizim kadınlarımızla, yâni müslüman hanımlarla, kızlarla asla evlenemezler!"

Hüküm bu, bu hadise göre.

Hazret-i Ömer RA ile ilgili bir menkabe naklediliyor: Hazret-i Ömer'in zamanında Huzeyfetü'bnü'l-Yemân RA, bir hristiyan hanımla evlenmiş. Talha ibn-i Abdullah da bir yahudi hanımla evlenmiş. Bu ikisine Hazret-i Ömer sinirlenmiş, öyle şiddetli bir şekilde gazab etmiş ki, neredeyse üstlerine saldırmaya kalkacak kadar.

O zaman demişler ki:

"—Kızma ey mü'minlerin emiri, eğer uygun görmüyorsan, biz boşarız bu aldıklarımızı!"

Ona da şöyle cevap vermiş:

"—Öyle boşamayı kabul edemem, boşamak nikâhı resmen şer'an doğru olan bir kimse için yapılır. Boşanmasını kabul ettim desem, nikâha da câiz demek olur. Öyle değil, ben bunları sizden halife olarak çeker alırım!" diyor.

Bu rivayet hakkında İbn-i Kesir, sağlam bir rivâyet değil, diye söylüyor. Çünkü, bir de başka sebebi olabilir diyor.

Başka bir rivâyet eklemiş Şakîk'tan. Bu rivâyet de aynı konuyla ilgili:[115]

تَزَوَّجَ حُذَيْفَةُ يَهُودِيَّةً ، فَكَتَبَ إِلَيْهِ عُمَرُ: خَلِّ سَبِيلَهَا ! فَكَتَبَ

[115] Saîd ibn-i Mansûr, *Sünen*, c.I, s.193, no:716; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.IV, s.158, no:16417; Taberî, *Tefsir*, c.II, s.388, Bakara 2/221, Şakîk ibn-i Seleme RA'dan.

Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VII, s.172, no:13762; Hz. Ali RA'dan.

إِلَيْهِ : أَتَزْعُمُ أَنَّهَا حَرَامٌ ، فأخَلِّي سَبِيلَهَا ؟ فَقَالَ: لاَ أَزْعُمُ أَنَّهَا حَرَامٌ ، وَلٰكِنِّي أَخَافُ أَنْ تَعَاطَوُا الْمُؤْمِنَاتِ مِنْهُنَّ (ش. عن شقيق)

(*Tezevvece huzeyfetü yahudiyyeten feketebe ileyhi umer*) "Huzeyfetü'bnü'l-Yemân bir yahudi hanımla evlenince, Hazret-i Ömer ona mektup göndermiş. (*Halli sebîleh*â) 'Onun yolunu aç, yâni boşa!' diyor. Önünü aç, gitsin demek istiyor. (*Feketebe ileyhi*) Onun üzerine Huzeyfetü'bnü'l-Yemân cevap mektubu yazmış: (*E tez'umü ennehâ harâmun feuhalliye sebìlehâ*) 'Yahudiyle evlenmek haram mı da, yolunu açayım diye emrediyorsun?' diye mektup yazmış.

(*Fekàle*) O da cevabında demiş ki: (*Lâ ez'umu ennehâ harâmun*) 'Haram olduğunu sanmıyorum. Haram olduğu için değil, (*Ve lâkinnî ehàfu en teàtavü'l-mü'minâti minhünne*) Yâni, mü'min kadınlardan vaz geçilir de, onlara rağbet edilir diye, yâni böyle bir maslahatı düşündüğüm için uygun görmüyorum.' diye açıklama yapmış."

Demek ki, Hazret-i Ömer'in hoş görmediği anlaşılıyor. (V*e hàzà isnâdun sahîhun*) diye İbn-i Kesir, rivâyetin sağlamlığını söylüyor.

Abdullah ibn-i Ömer'den de şöyle bir rivâyet var:[116]

أَنَّهُ كَرِهَ نِكَاحَ أَهْلِ الْكِتَابِ وَتَأَوَّلَ: وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَّ (ابن أبي حاتم عن ابن عمر)

(*Ennehû kerihe nikâha ehli'l-kitâb*) Abdullah ibn-i Ömer ehl-i kitapla evlenmeyi kerih görürmüş, mekruh görürmüş. (*Ve teevvele: Ve lâ tenkihu'l-müşrikàti hattâ yü'minne.*) Bu ayet-i kerimeyi, yâni

[116] İbn-i Ebî Hàtim, Tefsir, c.II, s.110, no:2140; Abdullah ibn-i Ömer RA'dan.

şimdi açıkladığımız ayet-i kerimeyi ileri sürerek, müşrik oldukları için, ehl-i kitapla evlenmeme kanaatindeymiş.

وَقَالَ ابْنُ عُمَرُ: لاَ أَعْلَمُ شِرْكًا أَعْظَمَ مِنْ أَنْ تَقُولَ رَبُّهَا عِيسَى.

(*Ve kàle ibnü umer*) Abdullah ibn-i Ömer şöyle dermiş: (*Lâ a'lemu şirken a'zama min en tekùle rabbühâ îsâ.*) "Ben bu kadının, 'Benim rabbim İsâ!' demesinden daha büyük bir şirk tasavvur etmiyorum." dermiş.

"Allah müşriklerle evlenmeyi uygun görmüyor. Binâen aleyh, evlenilmemesi lâzım!" diye buradan, yâni inançlarındaki sakatlıktan dolayı uygun görmediğini, Abdullah İbn-i Ömer de beyân etmiş oluyor.

c. Ehl-i Kitabın Hanımları Alınabilir

Yalnız, demin okuduğum hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz'in, "Biz ehl-i kitâbın kadınlarını alırız, onlar bizim hanımlarımızı alamazlar!" demesi neden?.. Mâide Sûresi'ndeki ayet-i kerimeden. Oradaki 5 numaralı ayet-i kerimede, Rabbimiz Tebâreke ve Teàlâ, yenilecek yemekleri beyân ederken, "Ehl-i kitâbın kestiği yenilir, onların taamları bize, bizim taamlarımız onlara meşrûdur. Çünkü, Allah'a inanıyorlar." diye onları sıraladığı ayet-i kerimede, bir de nikâh konusuna atıfta bulunarak buyuruyor ki:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنْ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ

أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ (المائدة:٥)

(*Ve'l-muhsanâtü mine'llezîne ûtü'l-kitâbe min kabliküm*) "Hür ve iffetli, namuslu ehl-i kitap kadınları, sizden önce kendilerine kitap indirilmiş kavimlerden, yâni yahudilerden ve hristiyanlardan hür ve iffetli olanlar da size helâldır. (*İzâ âteytümûhünne ücûrahünne*) Onların mehirlerini verdiğiniz takdirde, (*muhsinîne*) iffetli olarak, güzel bir düğünle nikâhla;

(*gayre musâfihin*) yâni böyle metres tutmak filan yoluyla, gayri meşrû yolla değil." (Mâide, 5/5)

Burada ehl-i kitâbın hanımlarından namuslu, iffetli olanlarıyla evlenme müsaadesi bir maslahattan dolayı, zaruretten dolayı veriliyor. Sadece kadınlarını alma müsaadesi verilmiş oluyor.

Onun için, müsaade verilmiş olmakla beraber, Hazret-i Ömer uygun görmüyor. Abdullah ibn-i Ömer de uygun görmüyor. Bazı alimler de beyan etmişler, uygun görmemişler. Çok yerinde değil... Ama Mâide Sûresi'ndeki bu ayet-i kerimede müsaade olduğu için, gayr-i müslim oldukları halde yahudi ve nasrânî hanımlar alınabiliyor, eğer iffetli iseler...

Tabii bu bir ruhsattır. İslâm Alemi'nin genişlemesinden, İslâm'ın fütuhatla etrafa yayılmasından ve zaruretlerden dolayıdır. Uygun olan, köle bile olsa mü'mine ile evlenmektir, mü'min hatunla evlenmektir. Ama onun da olabileceğini, o Mâide Sûresi'ndeki ayet-i kerime müsaade olarak vermiş oluyor.

Ama bir müslüman kadının hem puta tapanla, hem de ehl-i kitaptan, yahudi ve hristiyanla evlenmesi bi'l-icma', yâni icmâ-ı ümmet ile kesin olarak yok. Neden?.. Çünkü İslâm'da evin reisliği, yönetimi erkektedir.

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ (النساء: ٣٤)

(*Er-ricâlü kavvâmûne ale'n-nisâ'*) [Erkekler kadınlar üzerine hàkimdirler.] (Nisâ, 4/34) ayet-i kerimesi dolayısıyla, evin reisi erkektir, söz ondadır. Fiilen de umûmiyetle öyledir; yâni söz erkektedir, onun dediği olur. O bastırır, evlenmiş olduğu hanımı İslâmî vazifelerini yapmaktan alıkoyabilir veyahut İslâm'dan uzaklaştırabilir. Tazyik eder, zulmeder, baskı yapar. Onun için, müslüman bir kadının müslüman olmayan bir erkekle evlenmesi kesinlikle yasak...

Ehl-i kitabın hanımlarını alma müsaadesinin sebebi de; sağlam erkekse, müslüman erkek onu aldığı zaman yola getirme ve onun tesiri altında kalmama ve çocuklarını onun tesiri altında bırakmama imkânı varsa, o zaman evlenebilir.

Esas amaç, ayet-i kerimede de belirtildiği gibi, Allah'ın rızasını

kazanmak, cennete gitmektir. Allah'ın mağfiretine ermektir. Yoksa ahireti mahvedecek bir evlilik, asla uygun değildir.

Ayet-i kerimenin, (*Ve leemetün mü'minetün hayrun min müşriketin velev a'cebetküm*) kısmı, yâni "Bir mü'min köle kadın, yâni câriye; güzel vasıflara sahip bir kâfir, müşrik kadından sizin için daha hayırlıdır." demesi, bu ayet-i kerimenin bu kısmının inmesi hakkında buyruluyor ki tefsir kitaplarında:

نَزَلَتْ فِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ ، كَانَتْ لَهُ أَمَةٌ سَوْدَاءُ ، فَغَضِبَ عَلَيْهَا فَلَطَمَهَا ، ثُمَّ فَزِعَ ، فَأَتَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَأَخْبَرَهُ خَبَرَهُمَا فَقَالَ لَهُ: مَا هِيَ ؟ قَالَ: تَصُومُ وَتُصَلِّي وَتُحْسِنُ الْوُضُوءَ ، وَتَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلا اللَّهَ ، وَأَنَّكَ رَسُولُ اللهِ . فَقَالَ: يَا أَبَاعَبْدَ اللهِ ، هٰذِهِ مُؤْمِنَةٌ ! فَقَالَ : وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لأُعْتِقَنَّهَا وَلأَتَزَوَّجَنَّهَا . فَفَعَلَ ، فَطَعَنَ عَلَيْهِ النَّاسِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ، وَ قَالُوا : نَكَحَ أَمَتَهُ . وَ كَانُوا يُرِيدُونَ أَنْ يَنْكِحُوا إِلَى الْمُشْرِكِينَ ، وَ يَنْكِحُوهُمْ رَغْبَةً فِي أَحْسَابِهِمْ فَأَنْزَلَ اللهُ: وَلأَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ.

(*Nezelet fî abdi'llâhi'bni revâhah*) "Bu kısım, bu ibâre Abdullah ibn-i Revâha RA hakkında indi." Abdullah ibn-i Revâha biliyorsunuz, Medine'de şiir ve edebiyatla temâyüz etmiş, itibarlı bir kimseydi. (*Kânet lehû emetün sevdâ'*) "Onun bir kara câriyesi vardı." Yâni beyaz ırktan değil, herhalde Afrika'dan alınma, getirilme, Habeşli veya başka bir şey...

"Bir câriyesi vardı. (*Fegadibe aleyhâ*) Bir gün ona kızmış, (*feletamehâ*) ve bu câriyeyi tokatlamış. Yâni câriyeyi dövmüş, bir tokat patlatmış. (*Sümme fezia*) Sonra bundan pişman olmuş ve

korkmuş, "Allah'ın sevmediği bir iş yaptım" diye. (*Feetâ rasûla'llàh salla'llàhu aleyhi ve sellem, feahberehû haberahümâ*) Cariyesiyle kendi arasında geçen olayı, Peygamber Efendimiz'e bildirmiş.

(*Fekàle lehû*) Peygamber Efendimiz ona demiş ki: (*Mâ hiye?*) "Nedir bu kadının durumu, bu kadın ne?" diye sormuş. Abdullah ibn-i Revâha da dosdoğru söylemiş:

(*Kàle: Tesùmü*) "Oruç tutar yâ Rasûlallah, (*ve tusallî*) namazını kılar, (*ve tuhsinü'l-vudu'*) abdestini güzelce alır, (*ve teşhedü en lâ ilâhe illa'llàh*) ve Allah'tan başka ilâh olmadığına cân u gönülden şehadet eder. (*Ve enneke rasûlü'llàh*) Senin de Allah'ın rasûlü olduğuna cân u gönülden şehadet eder." diye, anlatmış tokatladığı zenci cariyenin evsafını.

(*Fekàle: Yâ ebâ abdi'llâh, hâzihî mü'minetün*) Peygamber SAS Efendimiz, o zaman demiş ki: "Ey Abdullah'ın babası..." Abdullah ibn-i Revâha, aynı zamanda Ebû Abdullah künyesiyle çağrılıyor. "Ey Abdullah'ın babası, yâ Ebâ Abdillah, bu o zaman mü'min bir kadın!" demiş. Yâni, "Yapmamalıydın, mü'min kadına böyle yapılır mı?.." demek istemiş oluyor.

O zaman, Abdullah ibn-i Revâha'nın bakın davranışına: (*Fekàle: Ve'llezî beaseke bi'l-hakkı*) "Seni hak ile gönderene, peygamberlik göreviyle görevlendirip İslâm'ı tebliğ et diye seni gönderene yemin ederim ki, yâni Allah'a yemin ederim ki, (*leu'tikannehâ*) onu mutlaka ve mutlaka azad edeceğim, (*ve leetezevvecennehâ*) ve onunla mutlaka evleneceğim!" dedi.

Araplarda görülmüş bir şey değil, köle ile evlenmek çok ayıp gibi geliyor onlara... Örf, töre, çevrenin adeti böyle. "Yâ Rasûlallah, madem sen böyle, 'Bu bir mü'mindi, yapmasaydın...' gibi meyil gösterdin, muhakkak ve muhakkak onu azad edeceğim! Bir kere kölelikten kurtaracağım, bir de onunla evleneceğim!" dedi. Evlenmek de büyük bir şeref tabii. Asil bir kimseyle bir köle evlenince çok şeref kazanıyor.

"Evleneceğim onunla dedi, (*fefaale*) öyle mutlaka yapacağım dediği şeyi de yaptı Abdullah ibn-i Revâhâ..." Soylu, itibarlı bir insan, yaptı bunu. (*Fetaane aleyhi'n-nâsü mine'l-müslimîn*) "Onun böyle davranışına, müslüman arkadaşları bile, müslümanlar bile ta'rizde bulundular, ta'n ettiler: 'Yâ böyle şey olur mu? (*Ve kàlû:*

Nekeha emetehû) Şuna bak, cariyesini kendisine nikâh etti, asil kadınmış gibi?' diye ta'n ettiler, yâni ayıpladılar."

(*Ve kânu yürîdûne en yenkehu ile'l-müşrikîne ve yenkihùhüm rağbeten fî ahsâbihim*) Müşriklerle evlenirlerdi, müşriklere kız verirlerdi, kız alırlardı. Haseb, neseb, asalet duygularından dolayı adetleri böyle idi. Şimdi bu Abdullah ibn-i Revâha böyle yapınca, bu sefer ayıpladılar onu, ta'n ettiler, aleyhinde söz söylediler.

Onun üzerine, ayet-i kerimenin bu kısmı nazil oldu: (*Ve leemetün mü'minetün hayrun min müşriketin ve lev a'cebetküm*) "Mü'min bir köle, cariye, hoşunuza giden bir müşrikeden daha hayırlıdır." buyurdu. Demek ki, Abdullah ibn-i Revâha'nın yaptığı daha doğru, Allah ondan hoşnut oluyor, o davranıştan hoşnut oluyor. Halkın arasındaki adet olan, neseb, haseb, asalet gibi şeylerle gidip müşrik kadını almayı, uygun görmüyor Rabbimiz Tebâreke ve Teàlâ.

Tabii bunlardan bizim bu asırda, 21. Yüzyıl'da bu günümüzde insanlarımızın davranışlarında, seçenekleri değerlendirmesinde alacakları çok çok ibretler var. Demek ki, bir köleye bile tokat vurdu diye üzüldü; hem azad etti, hem de eş olarak aldı, şeref bahşetti. Demek ki güzel yapmış. Allah memnun ve razı olduğunu bu ayet-i kerimeyle bildiriyor.

Demek ki, iş böyle beğenmek veya soy sop meselesi veya câzibedar olması veya birtakım güzel vasıflara sahip olması değil, vasıfların en güzeli mü'min olmasıdır. Mü'min oldu mu, ne âlâ!.. Namaz kılıyor, oruç tutuyor, abdesti güzel alıyor, Allah'a, Rasûlüne inanıyor, ihlâslı, samimi... Tamam, o daha hayırlı! Ötekisi müşrike, puta tapıyor, imanı yok... O uygun olmuyor.

Aynı şekilde, "Soyludur, asildir, zengindir vs. gibi hesaplarla kızlarınızı da müşriklere vermeyin!.. Çünkü o da uygun değil, o da cehenneme doğru götürebilir. Kızınızı ve torunlarınızı, hoşunuza giden bir erkek bile olsa, müşrike vermeyin! Mü'min bir köleye verin, o daha hayırlıdır." denmiş oluyor ayet-i kerimede.

d. Evlenirken Dikkat Edilecek Konular

Peygamber SAS Efendimiz'den, Abdullah ibn-i Amr RA'ın bir

hadisini bu münasebetle hatırlayalım, duymuşsunuzdur:[117]

لاَ تَنْكِحُوا النِّسَاءَ لِحُسْنِهِنَّ ، فَعَسَى حُسْنُهُنَّ أَنْ يُرْدِيَهُنَّ ، وَلاَ تَنْكِحُوهُنَّ لأَمْوَالِهِنَّ ، فَعَسَى أَمْوَالُهُنَّ أَنْ تُطْغِيَهُنَّ ، وَانْكِحُوهُنَّ عَلَى الدِّينِ ، وَلأَمَةٌ سَوْدَاءُ خَرْمَاءُ ذَاتُ دِينٍ أَفْضَلُ (عبد بن حميد عن ابن عمرو)

(*Lâ tenkihu'n-nisâe li-hüsnihünne, feasâ hüsnühünne en yürdîhünne; ve lâ tenkihûhünne alâ emvâlihinne, feasâ emvâlühünne en tutğîhinne; ve'nkihûhünne ale'd-dîn. Ve leemetün sevdâu cerdâu zâtü dînin efdal.*)

Tercüme edelim bu hadis-i şerifi:

"—Kadınları güzelliğinden dolayı nikâhlamayın, yâni güzelliğinden dolayı kadınlarla evlenmeyin! Çünkü, güzelliği belki onu şımartır, helâk eder. Mallarından dolayı da onlarla evlenmeğe kalkışmayın! Belki malları onları taşkınlığa sevk eder."

Güzellikleri yoldan kaydırtır, hatâlar yaptırtır, malları kibre düşürebilir. (*Ve'nkihùhünne ale'd-dîn*) "Dindarlığı sebebiyle onlarla evlenin! Malsız mülksüz, çıplak, siyah bir köle, ama dindar bir köle daha üstündür."

Bunun rivayetinde zayıf râvî var ama, bu konuda başka bir hadis-i şerif daha var, konuyu takviye ediyor. *Sahîhayn*'da olan, Ebû Hüreyre RA'dan rivayet edilmiş diğer bir hadis-i şerifte Peygamber SAS Efendimiz buyuruyor ki:[118]

---

[117] İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.587, no:1859; Bezzâr, *Müsned*, c.VI, s.413, no:2438; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VII, s.80, no:13247; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VII, s.80, no:13247; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.133, no:328, Abdullah ibn-i Amr RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XVI, s.333, no:44607; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.3, no:1022.

[118] Buhârî, *Sahîh*, c.V, s.1958, *Nikâh* 70/16, no:4802; Müslim, *Sahîh*, c.II, s.1086, no:1466; Ebû Dâvud, *Sünen*, c.V, s.426, no:1751; Neseî, *Sünen*, c.X, s.331,

تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا ، وَلِحَسَبِهَا ، وَلِجَمَالِهَا ، وَلِدِينِهَا ؛ فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ ، تَرِبَتْ يَدَاكَ (خ. م. عن أبي هريرة)

(*Tünkehu'l-mer'etü li-erbain*) "Bir kadın dört sebepten dolayı nikâha alınabilir. Yâni bir kadınla dört sebepten dolayı evlenilebilir: (*Li-mâlihâ*) Malı dolayısıyla evlenilebilir. 'Zengin bu kadın yâhu!' diye evlenilebilir. (*Ve li-hasebihâ*) Soyu dolayısıyla, hasebi nesebi dolayısıyla alınabilir. 'Bu kadın, meşhur filânca aileden, şanlı şerefli bir aileden' diye alınabilir.

(*Ve li-cemâlihâ*) Güzelliğinden dolayı alınabilir. (*Ve li-dînihâ*) Bir de sàliha olduğundan, dindar olduğundan dolayı alınabilir. (*Fa'zfer bi-zâti'd-dîni teribet yedâke*) Eli toprak olasıca, sen dindar olanı bulmağa bak!" diye, Peygamber Efendimiz karşısındakine böyle bildirmiş.

Demek ki nikâhlamak istediğimiz zaman, bir kız aradığımız zaman; ya kendimiz evleneceğiz diye veya oğlumuzu evlendireceğiz, gelin arıyoruz diye bakarken, ne mala, ne soya, ne güzelliğe bakacağız; öncelikle dindar mı, sàliha mı, kuvvetli mü'min mi diye ona bakacağız. Bu Buhàrî'de, Müslim'de aynen

---

no:3178; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.V, s.456, no:1848; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.XIX, s.199, no:9156; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.IX, s.344, no:4036; Dâra Kutnî, *Sünen*, c.III, s.302, no:212; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c.XI, s.451, no:6578; Dârimî, *Sünen*, c.II, s.179, no:2170; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VII, s.79, no:13244; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.269, no:5337; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.VIII, s.383; Begavî, *Şerhü's-Sünneh*, c.V, s.26; Ebû Avâne, *Müsned*, c.III, s.11, no:4010; Ebû Hüreyre RA'dan.

Müslim, *Sahîh*, c.VII, s.389, no:2662; Tirmizî, *Sünen*, c.IV, s.263, no:1006; Neseî, *Sünen*, c.X, s.324, no:3174: Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.XXIIX, s.269, no:13729; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.IV, s.310, no:17433; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.268, no:5336; İbn-i Esîr, *Üsdü'l-Gàbe*, c.I, s.1468; Câbir ibn-i Abdullah RA'dan.

Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.LI, s.192, no:24035; Hz. Aişe RA'dan.

Saîd ibn-i Mansûr, *Sünen*, c.I, s.142, no:506; Mekhûl RA'dan.

Abdü'r-Rezzak, *Musannef*, c.XI, s.304, no:20605; Mücâhid Rh.A'ten.

Kenzü'l-Ummâl, c.XVI, s.293, no:44542; *Keşfü'l-Hafâ*, c.I, s.319, no:1022; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.XI, s.376, no:11011.

böyle belirtilmiş.

Bu konuda diğer bir hadis-i şerif daha okuyalım. Abdullah ibn-i Amr, Rasûlüllah SAS'in şöyle buyurduğunu naklediyor:[119]

الدُّنْيَا مَتَاعٌ ، وَخَيْرُ مَتَاعِ الدُّنْيَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ (م. عن ابن عمرو)

(*Ed-dünyâ metâun, ve hayru metâi'd-dünyâ el-mer'etü's-sàlihah.*) Dünya, istifade edecek nimetlerin olduğu bir yerdir ve dünya meta'larının, istifade edilecek nimetlerinin hayırlısı da, sàliha bir kadındır." buyuruyor Peygamber SAS Efendimiz.

İşte bunlardan dolayı, dindar bir kızla, kadınla evlenilmesi tavsiye ediliyor.

(*Ve lâ tünkihu'l-müşrikîne hattâ yü'minû*) "Kızınızı, evlâdınızı veya sözü sizde olan, size sorulup sizden istenen bir kadını, mü'min olmadıkça bir müşrikle evlendirmeyin! Yâni söz sahibi olduğunuz takdirde, babası veya velîsi iseniz, müşrik erkeklerle mü'min kadınları sakın evlendirmeyin!"

Bu konuda başka ayet-i kerime var. "Bu Mekke'den Medine'ye hicret edip de gelen mü'min kadınları geriye göndermeyin!" diye ayet-i kerime inmişti. Orada böyle buyruluyordu:

فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلاَ تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ ، لاَ هُنَّ حِلٌّ

---

[119] Müslim, *Sahîh*, c.II, s.1090, *Rada'* 17/17, no:1467; Neseî, *Sünen*, c.VI, s.69, no:3232; İbn-i Mâce, *Sünen*, c.I, s.596, no:1855; Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.II, s.168, no:6567; İbn-i Hibbân, *Sahîh*, c.IX, s.340, no:4031; Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, c.VIII, s.281, no:8639; Bezzâr, *Müsned*, c.VI, s.415, no:2441; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, c.IV, s.150, no:4619; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.VII, s.80, no:13246; Neseî, *Sünenü'l-Kübrâ*, c.III, s.271, no:5344; *Müsnedü'ş-Şihâb*, c.II, s.237, no:1265; Abd ibn-i Humeyd, *Müsned*, c.I, s.133, no:327; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, c.II, s.230, no:3018; Abdullah ibn-i Amr ibnü'l-As RA'dan.

Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, c.III, s.310, Câbir ibn-i Abdillah RA'dan.

Kenzü'l-Ummâl, c.XVI, s.271, no:44406; *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, s.300, no:1319; *Câmiu'l-Ehàdîs*, c.IX, s.464, no:8834.

لَهُمْ وَلاَ هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ (الممتحنة:١٠)

(*Fein alimtümûhünne mü'minâtin felâ terciùhünne ile'l-küffâr*.) "Onların mü'min kadınlar olduklarını öğrenirseniz, kâfirlere geri göndermeyin! (*Lâ hünne hillün lehüm*) Bu mü'min kadınlar o kâfir kocalara helâl değildir. (*Ve lâ hüm yahillûne lehünne*) O kâfir kocalar da mü'min kadınlara helâl değildir." (Mümtahine, 60/10) diye ayet inmişti.

Ama hüküm bu: Mü'min kadın kâfir erkeğe helâl değildir, kâfir erkek mü'min kadına helâl değildir, evlenemez. Bundan dolayı, ayet-i kerimenin bu kısmında da buyruluyor ki:

(*Ve lâ tünkihu'l-müşrikîne hattâ yü'minû*) "Kızları, kadınları müşrikle evlendirmeyin! (*Ve leabdün mü'minün hayrun min müşrikin velev a'cebeküm*) Hoşunuza gitse bile, onlar yerine mü'min bir köle bile daha hayırlıdır; köle ile evlendirin, müşrikle evlendirmeyin! (*Ülâike yed'ùne ile'n-nâr*) Böyle yaparsanız, yâni müşrik kadın alırsanız; veyahut sözü sizin ağzınızdan çıkacak olan, nikâhında velîsi olduğunuz kadını veya kızı müşrikle evlendirirseniz, o zaman onlar onu cehenneme götürürler, dâvet ederler." Yâni oturup kalkarken, konuşurken, görüşürken, kendi fikirlerini aşılarlar, dünya sevgisini aşılarlar, yanlış işler yaptırırlar. Dünyayı tercih ettirirler, ibadetleri bıraktırırlar, sonuç vahim olur. Ahiretleri mahvolur, harab olur. Böyle yapılmaması lâzım!

Alimlerden bir zâtın çok güzel bir kızı varmış. Çok güzel, çok dindar, çok bilgili, çok da zarif, her yönden çok üstün olduğundan namlı bir kızcağızmış. Sàliha bir kızcağızmış. Zamanın Emevî halifesi haber gönderiyor, kendi oğluna bu alimin kızını istiyor. Saraya gelin gidecek, halifenin oğluyla evlenecek...

Alim bu haberi alır almaz, hemen talebelerinden iffetli, temiz bir gence demiş ki:

"—Gel bakayım buraya, ben sana kızımı nikâhlamak istiyorum!"

"—Efendim param yok, pulum yok, maaşım yok, fakirim!.."

"—Olsun." demiş, sàlih diye hemen onunla evlendirmiş.

Halife biraz zorlar da baskı yapar, aracılar filân gönderir,

oğluna alır diye, hemen o gün bir mütedeyyin talebesiyle evlendirmiş.

Bunlar neden böyle yapıyorlar?.. Büyük alim, meşhur, kitaplara geçmiş ismi... Meşhur bir alim, niçin yapıyor?.. Kızının ahiretini kurtarmak için... Saraya giderse çalgı var, eğlence var, haram var, belki gasben alınmış paralar var... İhtiyacından fazla harcadığı ona helâl olmaz. Tabii bol bol yeniliyor, içiliyor sarayda... Kızının oraya gitmesini uygun görmemiş de, güzelim kızını fakir bir talebeye vermiş. Tabii ondan ne türlü hayırlar çıkmıştır kim bilir, ne güzel haller olmuştur. O evliliği takip etsek, belki ne alimler yetişmiştir.

Biliyorsunuz, Hazret-i Ömer'in de bir menkabesi var, onu da bu vesileyle anlatalım. Yâni, dindar insan aranmasını gösteren menâkıbdan birisi: Hazret-i Ömer halife iken, devriye geziyormuş. Gezerken mahalle arasında bir evden, anne kızına sesleniyor:

"—Kızım, sütün içine su kat!.." diyor.

Dışarıda da tesadüfen oradan geçiyor Hz. Ömer, duyuyor sesi.

"—Anne Halife Ömer 'Süte su katmayın, hîle yapmayın!' diye emretmedi mi?.."

"—Canım kızım, şimdi Hazret-i Ömer nereden duyacak, nereden bilecek, sen sütün içine suyu kat!" diyor.

O zaman kız diyor ki:

"—Hazret-i Ömer bilmese bile, Allah bilmiyor mu?.. Emîrü'l-mü'minîne itaat etmek lâzım! Katmamız doğru olmaz." diyor.

Hazret-i Ömer gece o evi işaretliyor, belliyor, hatırında tutuyor. Ondan sonra sabahleyin gidiyor o eve, veya haber gönderiyor; o evin kızını daha boyunu posunu, rengini, yüzünü görmeden; kusuru var mı, yok mu, kör mü, sağır mı neyse hiç araştırmadan, oğluna o kızı istiyor. "Sizin evinizdeki kızı istiyorum!" diyor. Çünkü, akşamdan takvâsını duydu. Yâni, "Hazret-i Ömer görmese bile, duymasa bile, Allah görmüyor mu, duymuyor mu anne? Süte su katmayalım!" demesinden, hoşuna gittiği için oğluna gelin alıyor kızı.

Ah işte hep böyle olsa... Sonra tabii arkasını da söyleyelim, o aileden, o güzel hatunla Hazret-i Ömer'in oğlundan nesil devam ediyor; Emevîlerin meşhur Ömer ibn-i Abdülaziz isimli dindar,

takvâ ehli, büyük hükümdarı dünyaya geliyor. Hazret-i Ömer'in torunu, onlardan doğuyor.

Demek ki, sàliha kimselerle evlendirirsek çocuklarımızı, veyahut da kızlarımızı sàlih kimselere verirsek, bereket olur, sonu hayır olur. Eğer aksi yapılırsa, başka hesaplar yapılırsa; imana, dine, İslâm'a sığmayan dünyevî hesaplar yapılırsa; onun sonunda da çok zararlar çıkar, pişmanlıklar olur. Sonunda da ahiretleri mahvolur. Bunu sağlayanlar da sorumluluk altında kalırlar.

Allah-u Teàlâ Hazretleri, her yaptığımız işi rızasına uygun yapmayı nasîb etsin... Ahireti düşünüp, her işimizi ahireti kazanacak şekilde, imtihanı başaracak şekilde, cennete girip, cehennemden azad olacak şekilde yapmaya muvaffak eylesin...

Tevfîkini refîk eylesin... İmanımızı, ihlâsımızı, irfanımızı kuvvetli eylesin... Bizi öyle yalan yanlış yollara, yanlış tercihlere kaydırmasın... Aklımızı kaydırmasın, gönlümüzü kaydırmasın... Sağlam müslümanlar eylesin...

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler, *es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..*

16. 01. 2001 - AVUSTRALYA

25. KADINLAR VE HAYIZ HALİ

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Allah'ın selâmı, rahmeti, bereketi üzerinize olsun...

Kur'an-ı Kerim ayetlerini sırayla okumaya başladık. Allah nasib etti, bugün Bakara Sûresi'nin 222. ve 223. ayet-i kerimelerine geldik. Bu ayet-i kerimeler hayız, aybaşı hali denilen kadınlarla ilgili hallerle ilgilidir. Yâni evlileri, yaşlıları, büyükleri ilgilendiren ayet-i kerimelerdir. Ama sırayla gittiğimiz için, İslâm'da da her bilginin öğretilmesi gerektiğinden; yâni husûsî de olsa, büyüklere mahsus da olsa, evlilikle de ilgili olsa, gizli kalmaz. Her şeyin en güzel tarzda îfa edilmesi, Allah'ın rızasına uygun yapılması gerektiğinden, her şeyin bildirilmesi, açıklanması icab ediyor.

O bakımdan, geldiğimiz bu ayet-i kerimeleri de açıklayacağız. Önce mübarek metinlerini okuyalım, *bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

وَ يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ ، قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي
الْمَحِيضِ وَلاَ تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ ، فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ
حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللهُ ، إِنَّ اللهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَ يُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

(البقرة:٢٢٢)

(*Ve yes'elûneke ani'l-mahîd, kul hüve ezen fa'tezilü'n-nisâe fi'l-mahîdı ve lâ takrabûhünne hattâ yathurn, feizâ tetahharne fe'tûhünne min haysü emerakümu'llàh, inna'llàhe yühibbü't-tevvâbîne ve yühibbü'l-mütetahhirîn.*) (Bakara, 2/222)

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ ، فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ وَ قَدِّمُوا لأَنْفُسِكُمْ ،

وَاتَّقُوا اللهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلاَقُوهُ ، وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ (البقرة:٢٢٣)

Nisâüküm harsün leküm, fe'tû harseküm ennâ şi'tüm, ve kaddimû li-enfüsiküm, ve'tteku'llâhe va'lemû enneküm mülâkùh, ve beşşiri'l-mü'minîn.) (Bakara, 2/223) *Sadaka'llâhü'l-azîm.*

a. Kadınların Hayız Hali

(*Ve yes'elûneke*) "Bir de soruyorlar ki..." Daha önce de içkiden ve kumardan soruyorlardı. Onun cevabı olan 219. ayet-i kerimeyi açıklamıştık. (*Yes'elûneke ani'l-hamri ve'l-meysir*) "Ey Rasûlüm, sana içkiden ve kumardan, meysir denilen kumardan soruyorlar." ayet-i kerimesiydi, hatırlarsanız veya bakarsanız. Burada da 222. ayet-i kerimede buyruluyor ki: (*Ve yes'elûneke*) "Bir de soruyorlar ki..."

Demek ki aynı kişiler sormuş olabilir, veyahut Rabbimiz Tebâreke ve Teàlâ Hazretleri, çeşitli soruların cevaplarını Rasûlüllah Efendimiz'e bildirmek istemiş olduğundan, böyle gelmiş olabilir. Yâni, o ayetlerle (*ve*) atıf edatıyla bağlı.

(*Ve yes'elûneke ani'l-mahîd*) "Ve bir de sana, *mahîd*'dan soruyorlar." *Mahîd* yazarken, sondaki *dad* harfidir. *Ha* harfi de noktasız *ha*'dır. *Mahîd*, taşmak, akmak mânâsına gelen bir kelimedir, masdar-ı mîmî'dir. Türkçe'si, "aybaşı" diyoruz, "âdet hâli" diyoruz. Bir de *hayız* kelimesi kullanılıyor, yine o da bu mahîd kökünden.

Dad harfi bazen d olarak geçer, bazen de kalın z olarak geçer. Aynı kökten *hayz* diyoruz. Burada da *mahîd*, yâni *dad* ile tam tecvidli okunuşuna göre söylüyoruz ama, meselâ *kadà-yakdî* kökünden, *kadı* efendi diyoruz, kaza eden, hükmeden kimse mânâsına... Ama hükme de *kaziyye* diyoruz, *kadiyye* demiyoruz.

Yâni bu *dad* harfi Türkçe'de olmayan bir harf olduğundan, biraz kalın d'yi andırdığından, biraz da z'yi andırdığından; kulağa gelişine göre dedelerimiz bazen z gibi telâffuz etmişler, öyle kullanmışlar. Yâni, Arapça harfi aynen çıkaramadıklarından, harfi değiştirmişler. Çünkü Arapça'da Türkçe'de olmayan bazı harfler var. İşte onlardan birisi de bu *dad* harfi. Bazen d olarak,

bazen kalın z olarak geçmiş.

Mahîd, sîga olarak *hadà* kökünden, akmak mânâsına gelen fiilden, yine akmak mânâsına masdardır, masdar-ı mîmî'dir; hayız demektir. Aynı zamanda bu mimli şekil, hayız zamanı mânâsına, hayız yeri mânâsına da gelir. Çünkü bu üçü aynı kalıpta olur. Hangisi mânâsıyla kullanıldığını, cümledeki durumundan lügatı bilenler, dili bilenler, konuyu bilenler, ona göre çıkartırlar.

"Sana hayızdan soruyorlar, aybaşı hâlinden, âdet hâlinden soruyorlar. (*Kul hüve ezen*) De ki: O bir ezadır; üzüntü veren, ezâ veren bir şeydir. (*Fa'tezilü'n-nisâe fi'l-mahîd*) Aybaşı halinde kadınlardan cinsel yönden uzak durun, ayrılın!" Yoksa, evi barkı ayırın mânâsına değil. *İ'tizal* ayrılmak demek ama, cinsî yakınlık olmasın mânâsına... Yoksa aynı yatakta yatabilir, aynı odada olabilir, aynı evde yaşayabilir.

(*Ve lâ takrabûhünne hatta yathurne*) "Bu hanımlara beyleri, nikâhlısı temizlenmedikçe cinsel yönden yaklaşmasın! Onlara temizleninceye kadar yaklaşmayınız! (*Feizâ tetahharne*) Onlar tertemiz olunca, (*fe'tûhünne min haysü emerakümu'llàh*) onlara Allah'ın emrettiği yerden veya emrettiği zamanda, şekilde gidebilirsiniz, ilişki için gidebilirsiniz."

(*İnna'llàhe yühibbü't-tevvâbîn*) "Hiç şüphe yok ki, Allah tevbe edenleri, hata eylemişse hatasını anlayıp dönen, Cenâb-ı Hakk'a istiğfar eyleyenleri, tevbekârları sever. (*Ve yühibbü'l-mütetahhirîn*) Temizlenenleri, temizlikte titizlik gösterenleri sever." (Bakara, 2/222)

(*Nisâüküm harsün leküm*) "Sizin hanımlarınız sizin tarlanızdır, ekininizdir, ekin yerinizdir. (*Fe'tû harseküm ennâ şi'tüm*) Ne zaman isterseniz tarlanıza gidin." veyahut "Ne şekilde isterseniz tarlanıza gidin." *Ennâ* sözü hem "ne zaman" mânâsına gelir, hem "ne şekilde" mânâsına gelir. İkisinin de inşâallah açıklaması gelecek.

(*Ve kaddimû li-enfüsiküm*) "Kendi nefsiniz için hayırları şimdiden ahirete hazırlayın! Yâni ahirete hazırlık yapın, sevaplar biriktirin! (*Ve'tteku'llàh*) Ve Allah'tan korkun, sakının, çekinin! Azabı vardır, gazab ederse kurtulamazsınız elinden. (*Va'lemû*) Biliniz ki, (*enneküm mülâkùh*) muhakkak sizler ona mülâkî

olacaksınız, Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna varacaksınız, kavuşacaksınız, divanında duracaksınız, karşı karşıya geleceksiniz. Öyle uzak olacağınızı sanmayın! (*Ve beşşiri'l-mü'minîn*) Mü'minleri, iyilik yapan mü'minleri müjdele ey Rasûlüm!" (Bakara, 2/223) deniyor.

Şimdi açıklamaları yapalım: *Mahîd* veya *mahîz* diyelim biz; bu dişi varlıklarda olan hadise, hayız hali, aybaşı hâli... İnsanlarda olduğu gibi, memeliler dediğimiz canlılarda da oluyor. Yavrunun büyüme yeri olan döl yatağından kirli bir akıntı geliyor. Bu neden oluyor?.. Doktorların söylediğine göre, ben doktor değilim ama hatırımda kaldığı kadarıyla, bilmeyenlere, ilk duyanlara şöylece özetleyeyim:

Allah-u Teàlâ Hazretleri, çeşitli düzenlemelerle insan neslinin, diğer varlıkların neslinin devamını sağlamış. Bu çoğalma ve üreme ve nesil verme, çeşitli şekillerde oluyor. Bazen bölünme sûretiyle oluyor. Meselâ, hücrelerin bölünmesi filân gibi. Bazen de erkek tohumun dişi tohumla birleşmesi sonunda oluyor. Bu insanlarda ve insanlara benzer bazı durumları aynı olan başka canlılar var; inekler, koyunlar, atlar gibi ehlî veyahut yabanî hayvanlardan, ormanlardaki veya bizim beslediğimiz hayvanlardan...

Erkek ve dişi varlık birleşiyorlar, tohumları birleştiği zaman yavru oluyor. Bu evlât rahimde oluyor, gelişiyor. Geliştikten sonra, bir zaman sonra karnı büyüyor, bir zaman sonra da doğum oluyor, bebek dünyaya geliyor. Bu hâle insanlarda gebelik hâli deniliyor, hamilelik hâli deniliyor. O hamilelik devresinden sonra çocuk dünyaya geliyor.

Bu hazırlığı, dişinin vücudu belli zamanlarda yapıyor. Ama, eğer aşılanma olmazsa, o hazırlık boşa gidiyor. Yâni, hazırlanmış olan malzeme durduğu yerde çok durmuyor, bozuluyor. Bu sefer akıp gidiyor. İşte dişinin döl yatağı böyle bir yavru olsun diye hazırlık yaptıktan sonra, herhangi bir döllenme olmayınca, bu sefer zaman geçince o oluşum bozuluyor ve bir akıntı halinde dışarıya çıkıyor. O zaman aybaşı hâli deniliyor bu hâle. Tabii bu, oradaki hücrelerin yıpranması, kanın kokuşması ve canlı olan bir şeylerin zaman geçmesiyle ölmesinden ve dışarıya atılmasından

dolayı oluyor. Cenâb-ı Hakk'ın insanların üremesindeki kurduğu düzen bu.

Meselâ, beslenmemizde de bir düzen var. Ağzımızdan suyu ve gıdayı alıyoruz. Mide bundan istifade ediyor. Fazlaları idrar olarak, büyük abdest olarak çıkıyor. Bu da bir düzen, bu beslenme düzeni.

Sonra kanımız meselâ, akciğerler vasıtasıyla havadan oksijeni alıyor. Hemoglobinle birleşiyor oksijen, orada kullanılıyor. Kullanıldıktan sonra kullanılmış hava, yâni karbondioksit yine alyuvarlarla akciğerlere taşınıyor, oradan üflenip dışa gidiyor. Bu da solunum düzeni. Vücut çeşitli muazzam, muhteşem düzenlerle çalışıyor, insan vücudu çok muhteşem. Sinir teşkilâtı var, sindirim teşkilâtı var.

Üreme teşkilâtında da, hanımların rahminde bir hazırlık oluyor. Ama beklenen birleşme olmayınca, erkek tohumuyla yumurta ilkah olmayınca, aşılanmayınca; yavru olmadığı zaman o hazırlıklar çürüyor ve dışarıya akıyor. Buna hayız hâli deniliyor ve bu ilk başta kirli bir kan halinde oluyor. Ondan sonra gittikçe azalıyor. Az veya çok oluyor. Bazılarında birkaç günde bitiyor, bazılarında daha uzun sürüyor. Bizim İmam-ı Âzam, Hanefî mezhebine göre en azı üç gün, en çoğu da on gün oluyor ve on günden sonrası artık mâzeret sayılıyor. Mâzeretli durumuna geçiyor.

Bu müddet içinde ne oluyor?.. Böyle bir duruma gelen bir hanım, tabii onun için özel bir şeyler kullanıyor. Bez kullanıyor, veyahut eczaneden aldığı bir takım emici malzemeyi orada muhafaza ediyor. Tabii böyle üç günden on güne kadar veya daha fazla, hatta on beş gün kadar devam edebildiği için, giyimleri, iç çamaşırları kirlenmesin diye tedbir almak gerekiyor. Bez ve pamuk kullanılıyor. Çok güzel şeyler çıktı şimdi, tıbbî bakımdan, yâni mikrop bulaştırmayan güzel malzeme var. Onlarla oralarını koruyorlar ve onları değiştiriyorlar. Ondan sonra da hayız hâli bitince, İslâm'a göre gusül abdesti almak gerekiyor. Ne kadar güzel; tertemiz temizlenmiş oluyor.

Bu hayız hâlinde olan, yâni aybaşı hâlinde olan bir kimse namaz kılamıyor, çünkü kanı akıyor. Oruç tutamıyor, o da bu hâlinden dolayı. Tabii bu bozulma hâli olduğu için, kadının

ruhunda da bazı üzüntüler, sinirlilikler oluşuyor. Yâni ruh bakımından da bazı tezahürleri oluyor. Muhakkak Cenâb-ı Hak onları da düşündüğünden namaz kılma olmuyor, oruç tutma olmuyor. Kur'an okuyamıyor, Mushaf'a dokunamıyor, camiye giremiyor bu hâliyle... Evli hanım kocasıyla cinsel yönden bir araya gelemiyor. Cimâ denilen şey, yâni cinsel birleşme haram oluyor bu halde.

Böyle bir şey yokken, bir kızda ilk defa bu hal başladığı zaman da, artık bülûğa ermiş, yâni genç kızlık çağı başlamış oluyor. Dînî bakımdan bu durumun önemi var. Namazla, oruçla, mescide girmekle, Kur'an okumakla ilgili yönleri var bu işin. Önemli bir husus…

Onun için, hanımların hallerini hanımlar bilsin diye, hanımlara ait ilmihal neşrettik biz. Meselâ, "Hacda bu durum olursa ne olacak?" diye ekseriyetle sorarlar. Ramazan'da oruç tutamıyor, hacda tavaf yapamıyor, Kâbe'yi tavaf edemiyor; çünkü Mescid-i Haram'a giremiyor. Önemli. Ne zaman başladığını bilmesi lâzım, ne zaman bittiğini bilmesi lâzım! Eşine de, "Benim bu durumum var!" diye söylemesi lâzım! Saklaması da doğru değil.

(*Ve yes'elûneke ani'l-mahîd*) Şimdi bu hayız konusunu soruyorlar. İlk defa Peygamber Efendimiz'e sormuşlar. Çünkü bu durumda olan, âdet gören kadınla ilgili çevrede çeşitli tutumlar var. Meselâ, cahiliye devrinde âdetli kadınlarla beraber durmazlar, beraber yemek yemezlermiş. Bu bir haksızlık... Yâni, ne yapsın? Elinde olmayan bir sebepten, daha doğrusu sıhhî bir sebepten, sağlıklı bir kadının başına bu durum geliyor. Yâni evlât edinecek bir durum beliriyor. Olmayınca bir dahaki sefere kalıyor. Bir daha beliriyor, bir dahaki sefere kalıyor... Yâni olmazsa doktora gitmek lâzım!

Tabiî bir şey, tabiî karşılanması lâzım! Çünkü elinde olmayan bir şey... Yâni insan yüznumaraya gidince ayıplanıyor mu?.. Her yerde tertemiz yüznumaralar yapılıyor. Yüznumaralarda da temizlik olsun diye sular, çeşitli malzemeler hazırlanıyor. Bu da bir ihtiyaç... Yemek ihtiyacı gibi, yemeği tabii gördüğümüz gibi, büyük ve küçük abdest zarurî olduğu gibi, bu da doğal bir şey,

tabii bir şey.

Ama ne yaparlarmış?.. Bu durumda olan kadınları hor görürlermiş ve onlarla beraber yemek yemezlermiş. Niye öyle yapıyorlar? Yanlış! Bu adet yahudilerde de böyleymiş, mecûsîlerde de böyleymiş. Mecûsîler, biliyorsunuz ateşperestler, yâni eski İranlılar. Onlar da kadınlara böyle muamele ederlermiş.

Nasrânîler, yâni hristiyanlar ise hayıza hiç aldırmazlarmış, hatta cinsel ilişkiden bile kaçınmazlarmış. O da tehlikeli. Çünkü orada bir bozulmuş kan vs. bahis konusu olduğu için, bundan dolayı hastalıklar olabilir. Hem kadında hastalıklar olur, hem erkekte hastalıklar olur. O da doğru değil. İyi ki böyle bir mesele sorulmuş, Rabbimiz Tebâreke ve Teàlâ bu ayet-i kerimeyle cevabını veriyor.

Medine-i Münevvere'de Peygamber Efendimiz geldiği zaman, yahudi kabileler olduğundan ve Medine'deki Arap kabileleri de bunlardan birçok yönden, örf ve adet yönünden etkilendiğinden, bu hayız meselesinde de bazıları yahudiler gibi hareket ediyor, cahiliye devrindeki gibi hareket ediyor. Sonra bir de Mekke-i Mükerreme'den Medine-i Münevvere'ye giden muhacirler var, onların ensardan farklı durumları var, Mekke'deki örf ve adetlerde biraz değişiklik olabiliyor. Onun için ashabdan birkaç kimse ve Ebü'd-Dehdah (*Rıdvânu'llàhi aleyhim ecmaîn*), "Nedir bu durum ve bu durumda biz ne yapmalıyız, nasıl davranmalıyız?" diye, Peygamber SAS Efendimiz'e sormuşlar.

Cevabı veriyor Cenâb-ı Hak: (*Kul*) "Ey Rasûlüm, soranlara de ki: (*Hüve ezen*) Bu hayız denilen olay, âdet denilen, aybaşı kanı denen olay bir ezadır. Yâni insana nâhoş gelen, eziyet veren bir olaydır..."

Hakikaten kadın da bu halinden dolayı eza duyar. Bir de bu ifrazâtın, akıntının kötü kokusu var, kötü rengi var, bulaşması var. Ondan dolayı kadına da rahatsızlık verir, kadından ayrı başkalarına da rahatsızlık verir. Ama bu sağlıktan olan bir şey...

Yâni kadının sağlıklı olmasından doğan, çocuk yapabilir durumda, sağlıklı bir hanım olmasından doğan güzel bir şey aslında... Kısır değil, çocuk yapabilecek kabiliyetten mahrum değil, sıhhatli bir hanım demek. Kan akması sıhhatsizliğini göstermiyor. Evet, bu bir eza durumudur. Hanımı da üzüyor,

başkalarını da üzebilir.

b. Hayızlı Kadınlara Yaklaşmayın!

(*Fa'tezilü'n-nisâe fi'l-mahìd*) "Hayız halinde kadınlardan uzak durun, çekinin!.." Ama bu uzak durmak demin söylediğim gibi. Yâni evi barkı, yatağı ve sâireyi ayırmak tarzında değil. (*Ve lâ takra-bûhünne hattâ yathurne*) Yâni burada, "*ve lâ takrâbûhünne*" deme-sinden *fa'tezilû*'nun da ne mânâya geldiğine biraz işaret oluyor. "Onlardan uzaklaşın, temizleninceye kadar yakınlaşmayın onlara. Yâni cinsel yakınlaşma yapmayın!" deniliyor. Arapça'da *mücâmaat* denilen, cinsel ilişki yapmayın, temizleninceye kadar.

Temizlenmekten maksad ne?.. Bu kan bitinceye kadar yaklaşmayın! Çünkü buna hayız kanı derler. Hayız kanı bittiği zamanki hayızsız olan günlere de *tuhur* hâli derler. Yâni (*hattâ yathurne*) demek, hayız hâli bitip tuhur hâli gelinceye kadar demek. O zamana kadar yaklaşmayın!

(*Feizâ tetahherne*) "Tuhur hali zahir olup, yâni adet kanı kesilip de temiz olduklarında, tetahhür ettiklerinde..." *Tetahhür*'de de iyice temizlenmek mânâsı var. Çünkü kısaca, sadece oraları yıkamak bir temizlenme olabilirdi ama, İslâm tepeden tırnağa bir gusül almayı emrediyor hayzı biten hanıma. O da tepeden tırnağa, artık güzelce yıkanınca, bu tetahhür. Yâni iyice temizlenmek, aşırı, itinalı bir temizlenme.

"İşte o temizlendikleri zaman, (*fe'tûhünne min haysü emerakümu'llàh*) onlara Allah'ın emrettiği yerden veya emrettiği şekilde gidebilirsiniz, yanlarına gidebilirsiniz." Artık karıkoca arasındaki ilişki uygun olur. Ondan önce haramdı. Yâni hayız hâlindeyken ilişkiyi İslâm haram kılıyor. (*Fa'tezilü'n-nisâe fi'l-mahìd*) "Hayız halinde kadınlardan uzak durun!" buyruluyor. Yanaşırsa, Allah'ın emrine aykırı hareket etmiş olur, yanaşmayacak. Ama temizlendikten, gusül abdesti aldıktan sonra serbest.

Burada da, "temizlendikten sonra" demek iki türlü anlaşılıyor. Bizim Hanefî mezhebine göre müddet tamam olup kesildikten sonra, tuhur hâli başlayınca helâl olur demek, haramlık kalkar

demek. Bazıları da diyorlar ki: "Hayır o bitecek. O bittikten sonra gusül abdesti de alacak. İyice yıkandıktan sonra helâl olur." diyorlar. İki kavil var. Hanefî kavli biraz daha kolaylık gösterici cinsten.

(*Fe'tûhünne min haysü emerakümu'llàh*) "Allah'ın emrettiği, müsaade ettiği, helâl kıldığı şekilde o zaman ailevî ilişkiler olabilir." mânâsına.

Bir de mekân ifade eder bu "*min haysü*" kelimesi Arapça'da. O zaman, "Allah'ın size emrettiği yerden ilişkiyi yapın!" mânâsına geliyor. Yâni onun dışında başka bir tarzda, yanlış bir yerden bu işi yapmamak gerektiği emredilmiş oluyor.

(*İnna'llàhe yühibbü't-tevvâbîn*) "Allah-u Teàlâ Hazretleri hiç şüphe yok ki, hata yapsa bile hatasını anlayıp, pişman olup, tevbe edenleri sever."

Tevvâb ne demek? Tevbe etmeyi kendisine çok adet edinmiş demek. *Tâib* tevbe eden demek, *tevvâb* da tevbeyi çok yapan demek. Onun için biz, Farsça *kâr* kelimesini ekleyerek *tevbekâr* diyoruz. *Tevbekâr* ne demek?.. *Kâr*'ı tevbe olan, yâni işi gücü tevbe olan demek. Böyle "Aman hata mı yapmışım, eyvah! Yâ Rabbi beni affet, yâ Rabbi beni affet, yâ Rabbi beni affet!.." gibi, böyle Cenâb-ı Hakk'a ilticâ edeni, tevbekâr olanı Allah sever. Hatasını anlar anlamaz kendisini düzelteni sever.

Çünkü bu ayet ininceye kadar yahudiler gibi hareket edenler vardı, veyahut mecûsîler gibi, veya cahiliye devri Arapları gibi hareket edenler vardı. Hristiyanlar gibi yapanları belki yoktu ama, daha ziyâde yahudiler gibi davranıyorlardı. İkisinin de uygun olmadığı, tam akıl ve mantık ve ilme göre tavsiye buyrulduğu görülüyor burada…

(*Ve yühibbü'l-mütetahhirîn*) "Allah tertemiz olmaya çalışanları da sever." Hem tevbekârları sever, hem tertemiz olmaya gayret edenleri sever."

Bu *mütetahhirîn*, tertemiz olmaya çalışanlar. Bu tertemiz olmak, bir: İşte kanı siliyor, kan bittikten sonra tertemiz yıkanıyor filân... maddî temizlik. Bir bu anlaşılabilir, Allah böylelerini sever. Meselâ, Peygamber Efendimiz Medine-i Münevvere'ye geldiği zaman Kuba Mescidi'ni yapan mübarek

Medineliler, büyük abdeste gittikleri zaman kendiliklerinden tertemiz yıkanırlarmış.

O Kubâ Mescidi anlatılırken, Allah-u Teàlâ Hazretleri:

"—O mescidde namaz kıl ey Rasûlüm! Öteki o münafıkların kurmaya çalıştığı Mescid-i Dırar'da namaz kılma! Seni çağırsalar da oraya gidip namaz kılma! Ötekilerin mescidinde, takvâ üzerine yaşayan, takvâ üzerine mescid binâ eden kimselerin, o takvâ üzerine bina edilmiş mescidlerinde namaz kıl!" dedikten sonra, bir de buyuruyor ki:

فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا (التوبة:١٠٨)

(*Fîhi ricâlün yuhibbûne en yetetahherû*) "Orada öyle adamlar vardır ki, onlar tertemiz olmayı severler." (Tevbe, 9/108)

Sormuşlar bu ayet inince Kubâ Mescidi'ni yapan o ahaliye:

"—Sizi Allah böyle medhediyor, tertemiz ne yaparsınız?"

"—Yüznumaradan çıktığımız zaman tertemiz yıkanırız." diye taharetlendiklerini beyan etmişler.

Çünkü pek çok kimse öyle yapmıyordu. Hâlen Avrupa'da ve

sâirede de öyle yapmıyorlar. Maalesef 21. Yüzyıl'da medenî dediğimiz milletlerde, müslümanlar kadar temizliğe riayet olmuyor. Şimdi dekan olan bir arkadaş var, onunla konuşan birisi demiş:

"—Sık sık iç çamaşırı değiştiririz."

Olur mu? Kirleniyor iç çamaşırı, olur mu? Tertemiz olmak varken, kirliyken donu çekip de, sonra donu sık sık değiştirmek olur mu?.. O kirliyken kokar.

İslâm maddi temizliğe de çok önem veriyor. Tırnak kesmek ondan, koltuk altları kıllarının giderilmesi ondan. Kasık kıllarının giderilmesi ondan. Bıyıkların fazlalarının alınması onun için... Abdest almak ondan, gusül ondan... Böyle çeşitli temizlikler, maddî temizlik, tertemiz olmak emrediliyor. Allah temizleri sever.

Bir de manevî yönden, günahlardan, fuhşiyattan, çirkinliklerden temiz olmak... O da önemli, o da manevî temizlik. Onları da sever Allah, öyle olanları da sever. Yâni, "Siz de ey mü'minler! Allah'ın emirlerini tutun, bu hayızlı kadına karşı davranışlarınızda hem maddî temizliğe dikkat edin, hem de manevî yönden tertemiz olun! Allah öylelerini sever." denilmiş oluyor.

c. Kadınlar Sizin Tarlanızdır

Sonra ikinci ayet-i kerimeye gelince:

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ ، فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ وَ قَدِّمُوا لأَنْفُسِكُمْ ،

وَاتَّقُوا اللهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلاَقُوهُ ، وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ (البقرة:٢٢٣)

Nisâüküm harsün leküm, fe'tû harseküm ennâ şi'tüm, ve kaddimû li-enfüsiküm, ve'tteku'llâhe va'lemû enneküm mülâkùh, ve beşşiri'l-mü'minîn.) (Bakara, 2/223)

(*Nisâüküm harsün leküm*) "Kadınlar sizin tarlanızdır..." Tarla ne demek?.. Tarlaya insan mahsül ekiyor. Ondan sonra güzel güzel mahsul alıyor. Ağaç dikerse, meyva alıyor. Ekin ekerse, mahsül biçiyor. Tarladan ürün alıyor. Hanımları da Allah öyle

yaratmış, eş eş yaratmış varlıkların çoğunu, çift çift yaratmış. Hanımlar çocuğun doğmadan evvel ekildiği ve orada yetişip olgunlaştıktan sonra doğduğu bir tarlaya benzetiliyor. Tarla gibi... Binâen aleyh neslin üremesi, insan neslinin devam etmesi, evlenen iki kişinin mübarek, güzel bir yavruya kavuşması, sevimli bir yavruya kavuşması böyle oluyor.

(*Fe'tû harseküm ennâ şi'tüm*) "Binâen aleyh, madem sizin tarlanızdır. Tarlanıza ne zaman isterseniz gidin! Ne zaman isterseniz gitmek serbest, ne şekilde isterseniz gitmek serbest, ne halde isterseniz gitmek serbest."

Bu ayet-i kerimenin sebeb-i nüzûlü şu: Medine-i Münevvere'deki Yahudiler, cinsel birleşmenin şeklini bahis konusu ederek demişler ki:

"—Bayla bayan, yâni gelinle güveyi, kocayla hanım birleşince çocuk oluyor; tamam ama, arka yönden yaklaşma olursa, doğan çocuk şaşı olur." demişler.

Bu Peygamber Efendimiz'e bildirilince:

"—Yahudiler yalan söylemiş, böyle bir şey yoktur." buyurmuş.

Onun üzerine bu ayet-i kerime nâzil olmuş.

Peygamber SAS Efendimiz'in hadis-i şeriflerini dikkatle okursanız, mutlaka göreceksiniz ki, tam bir çağdaş bilim adamının söyleyeceği gibi cevaplar veriyor ve yanlışlığı engelliyor. Meselâ: Kendi çocuğu İbrâhim küçük bir çocukken vefat etti. O gün de güneş tutulması oldu. Herkes dediler ki:

"—Bak, Peygamber Efendimiz'in çocuğu öldüğü için, bir yas alâmeti, mâtem alâmeti olarak güneş de tutuldu." dediler.

Bunun üzerine Peygamber Efendimiz hutbeye çıktı. Bakan, o üzüntülü günde, nasıl ümmetinin yanlış fikirlere saplanmasını engellemek istediğini gösteren çok güzel bir olay. Dedi ki:

"—Ay ve güneş Allah'ın varlığını birliğini gösteren yaratıklardır. Bunlar bir kimsenin ölümüyle, doğumuyla ilgili olarak tutulmazlar. Bu güneş tutulmasının, benim oğlumun vefatıyla ilgisi yoktur; bir gök olayıdır." diye açıklama yaptı.

Burada da, "Çocuğun şaşı olmasıyla, cinsel ilişkinin şekli arasında bir ilişki yoktur. O söyledikleri yanlıştır." diye onu

açıklıyor. Öyle dedikleri için bu ayet-i kerime nâzil olmuş. (*Fe'tû harseküm ennâ şi'tüm*) "Ne şekilde isterseniz, hanımınızla o tarzda birleşme olabilir." buyrulmuş.

İbn-i Kesir Tefsiri'nde bu ayet-i kerimenin izahında uzun uzun hadis-i şerifler getirmiş. Senedleriyle, belgeleriyle on-onbeş tane hadis-i şerif kaydetmiş. Benim tahmin etmediğim kadar da teferruatla üzerinde durmuş. Yâni burada bir yanlış anlama olmasın diye. "Herhangi bir birleşme şekliyle olabilir ama, çocuk olacak şekilde olması lâzım!" Gayr-i meşrû şekil nedir?.. Lût kavminin yaptığı gibi, yâni çocuk olmayacak yere birleşme yapmak.

Arkadan yaklaşmanın iki mânâsı var: Bir; şekil olarak arkadan ama, çocuk olacak şekilde, döl yatağına yaklaşmak... Bir de, öyle olmayıp da, Lût kavminin Allah'ın yasak kıldığı, haram kıldığı şekilde yaptığı var. Öyle anlaşılmaması konusunda Peygamber SAS Efendimiz'in hadis-i şerifleri var:

"—Bir kadına hayızlı iken veya arka mekânına, dübürüne yaklaşmayın!" diye hadis-i şerifler var.

Bunun küfür olduğuna dair, çok büyük bir günah olduğuna dair hadis-i şerifler var ve böyle yapanın mel'un olduğuna, Allah'ın lânetine uğrayacağına dair hadis-i şerifler var. Teferruatı çok. Pek çok hadis-i şerif rivayet etmiş İbn-i Kesir. Çünkü büyük hadis alimi, hadis-i şerifleri de dirayetle tenkit ediyor, irdeliyor, doğrusunu, sağlamını açıklayıp beyan ediyor.

Şimdi tabii evlilikten murad, neslin devam etmesidir, hayırlı evlâda sahip olmaktır; zayiat değildir, eğlence ve keyif değildir. Tabii, o da kısmen oluyor ama, nefsânî şeyden ziyade doğal bir sebep var, mecburiyet var. Ona riayet etmek, takvâya uygun bir tarzda hareket etmek tavsiye ediliyor. Allah'ın emrettiği yerden, Allah'ın emrine uygun olarak yapılacak. Emrine aykırı şekilde değil, günah olan şekilde değil...

Cinsel zevkinizi gayr-i meşrû şekilde sağlamağa kalkışmayın! (*Ve kaddimû li-enfüsiküm*) "Kendiniz için ileride işinize yarayacak hayırlı şeyler yapın, ihtiyatlı davranın! İstikbâlinizde sizin başınızı derde sokacak günahlı işlere bulaşmayın, sevaplı işleri yapın! Allah'ın emri üzere, o çizgide durun, emrine uygun hareket edin! (*Ve'tteku'llàh*) Allah'ın emrine isyan etmekten sakının,

kahrına gazabına uğramaktan korunun!"

(*Va'lemû enneküm mülâkùh*) Bu çok mühim bir şey, keşke hepimiz duvarlara assak: "Biliniz ki ey insanlar Allah'a mülâkî olacaksınız, huzuruna çıkacaksınız, karşı karşıya geleceksiniz, Allah'a kavuşacaksınız."

Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna çıkan insanın, iki durumda çıkması bahis konusu: Ya àsî, mücrim, suçlu, günahkâr, yüzü kara, kalbi kara, kâfir, müşrik, münâfık şekilde çıkıp Allah'ın gazabına uğramak var... Ya da Allah'ın sevdiği, razı olduğu, Allah'a güzel ibadet etmiş, Allah'ın rızasını, sevgisini kazanmış, sevdiği bir kul olarak onun huzuruna varmak var. Bunu düşünmek lâzım! Bir gün onun huzuruna varacak insan, yaptığı işe dikkat etmeli! Emirlerini tutmalı, yasaklardan kaçınmalı!..

(*Enneküm mülâkùh*) Allah aşıkları için çok büyük bir müjde... "Ne mutlu ki, böyle hasret devam etmeyecek, Cenâb-ı Hakk'ı kavuşacağız." diye sevinmesi lâzım mü'minlerin, Allah'a inananların. Onun için buyruluyor ki: (*Ve beşşiri'l-mü'minîn.*) "Ve böylece mü'minleri müjdele!"

"Cenâb-ı Hakk'a kavuşacaksınız ey mü'minler!" buyruluyor ki, bir kere kavuşmak büyük bir nimet, devlet ve şeref. Hasret bitecek, Cenâb-ı Hakk'a kavuşacak.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Efendimiz Hazretleri (KS), *şeb-i arus*, yâni düğün gecesi demiş ya vefatı gecesine... Dostun dosta kavuşma gecesi oluyor. Mâtem gecesi değil, düğün gecesi diyor. Güle oynaya, sevine sevine ahirete gidiyor.

Bir de, "Benim tabutum göründüğü zaman, 'Vah vah, yazık yazık, ayrılık...' demeyin! Ben ayrılmağa değil kavuşmağa gidiyorum. Yazık denilecek bir şey yok, sevinilecek bir durum var. Asıl günahta kalan yazık etmiştir." diye şiiri var, biliyorsunuz. Mehmed Zâhid Kotku Hocamız (Rh.A)'in vefatı gününe denk gelişi de, bir ilginç olaydır.

Allah'tan korkmayı tavsiye ediyor: (*Ve'tteku'llàh, va'lemû enneküm mülâkùh*) "Allah'tan korkun ve bilin ki Allah'a kavuşacaksınız, huzuruna varacaksınız." Bir korkun, sakının haramlardan, günahlardan... Bir de Allah'ın emrine uygun

hareket edenlerin mükâfâtını alacağı zaman o zaman. İyileri Allah-u Teàlâ Hazretleri taltif edecek, mükâfâtlandıracak ve cennetine sokacak, ebedî saadete erdirecek. (*Ve beşşiri'l-mü'minîn*) "İşte mü'minleri de ey Rasûlüm müjdele!" buyuruyor.

Tabii, bu anlatılması zor bir ayet-i kerime. Çünkü ben şahsen bu gibi konuları konuşmayı, söylemeyi, dinlemeyi, küçükten beri çok sıkılırım, utanırım, uygun görmem ama; Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde Peygamber Efendimiz'in davranışlarına bakıyoruz, böyle dînî bir konunun iyi anlaşılması için, açık davranıyor. Kur'an-ı Kerim de açıkça beyan ediyor.

Meselâ, kadının birisi Peygamber SAS Efendimiz'in hanımı Ümm-ü Seleme Vâlidemiz'in yanına gelmiş:

"—Eşim bana şöyle bir şekilde yaklaşmak istiyor. Ben de bunu Rasûlüllah'a sormak istiyorum." demiş.

O da:

"—Buyur otur, Peygamber Efendimiz gelince sorarız." demiş.

Peygamber Efendimiz gelince, kadıncağız utancından dışarıya

çıkmış. Peygamber Efendimiz'in zevcesi Ümm-ü Seleme RA, Peygamber Efendimiz'e:

"—Bir kadın geldi, kocası kendisine arkadan yaklaşıyormuş. O da uygun görmüyormuş. Bu uygun mu, değil mi diye sormak istiyor." dedi.

Peygamber Efendimiz:

"—O kadıncağızı geri çağır!" diyor.

Çağırdıktan sonra da tebliğ ediyor:

"—Çocuk doğacak yerden olmak şartıyla meşrudur. Onun dışındaki haramdır, doğru değildir." diye beyan ediyor.

Yâni, söylemek gerekiyor.

Sahabe-i kiramdan bazıları Hazret-i Aişe Vâlidemiz'e, bazıları da daha başka, bu konuyu bilen alim hatun kişilere gittikleri zaman;

"—Biz sana bir soru sormak istiyoruz ama, bir taraftan da soracağımız konudan utanıyoruz." diye, utanarak soruyorlardı.

Söyleyin deyince de, onlar da cevabı veriyorlardı. "Allah'ın hükmü böyledir, mesele budur." diye beyan ediyorlardı. Onun için, biz de birkaç hakikati beyan etmiş olduk.

Bir kere bilmeyenler bilsin ki, dinimize göre, adet gören insanların durumları var. Meselâ, camiye giremezler. Belki bunu bilmiyordu bazı kimseler. Kur'an'a el süremezler, okuyamazlar. Belki bunu bilmiyorlardı.

Hacca gitseler Kâbe'yi tavaf edemezler. Adetli iken oruç tutamazlar. Bunları bilecek... Sonra yıkanması gerektiğini bilecek. Adet bittiği zaman gusül abdesti alacak. Bu da önemli bir şey... Çünkü gusül abdesti olmayınca, ondan sonraki temizlik günlerindeki namazları da olmaz.

Evli kimsenin, bu zaman içinde kocasıyla ilişkisi olmayacağını öğrenmesi de önemli bir şey. İki taraf için de önemli. Koca da kendisini tutacak; hanım da böyle bir durumum var diye kocasına söyleyecek. Böylece sıhhî bakımdan, tıbbî bakımdan çok uygun olan bir şeyi yapmış olacaklar. Hastalıklardan da korunmuş olacaklar.

Bunun dışında, hanımla bey arasında evlilik ilişkilerinin İslâm'da serbest olduğu açıkça beyan ediliyor. İslâm bu hususta

çok mâkul bir tarzda yaklaşıyor, anlamsız yasaklamaları reddediyor. "Hayır, öyle değil! Karı koca çocuk olan yere olmak şartıyla, istedikleri şekilde birbirleriyle yakınlaşabilirler. Bunun ön dönük, arka dönük, veya yan yatık şekilde olması, şu veya bu şekilde olması yasak değildir. Bundan dolayı üzülmeye veya çekinmeye de lüzum yok, doğaldır. Yeter ki, çocuk doğacak tarzda olsun, çocuk doğma yerinden başka bir şekilde olmasın." diye bu da belirtilmiş oluyor. Bu da önemli...

Bu dünyada kötü adetler çok yaygın. Özellikle ta eski Yunanlılardan başlamış, Lût kavminden başlamış. Biliyorsunuz Sokrates vs. zamanında, eski Yunanistan'da onların hayatlarını okuduğu zaman, insanın tüyleri diken diken oluyor. Homoseksüellik, lezbiyenlik, daha başka erkeğin erkekle iktifâ etmesi, kadının kadınla iktifâ etmesi, eğlenmesi, birleşmesi, veyahut erkeğin kadınla arkadan bileşmesi gibi çeşitli çirkin cinsel sapıklıklar olagelmiş. Bunların doğru olmadığını da ayeti okuyarak öğreniyoruz.

Bunları bilmeden yapanlar varsa, onların da haram yaptıklarını anlayıp tevbe etmeleri istenmiş oluyor. Tevbe edenleri, hatasını anlayıp dönenleri Allah'ın sevdiği beyan ediliyor. (*İnna'llàhe yühibbü't-tevvâbîne ve yühibbü'l-mütetahhirîn.*) "Allah tevbe edenleri ve maddeten, mânen, bedenen her yönden tertemiz olanları sever."

Böyle tertemizliği öğreten, aklı, mantığı, ilmi, irfanı, tam bilim adamlarının hayran kalacağı şekilde olan bir dine sahib olmamız ne büyük mutluluk!.. *El-hamdü li'llâhi alâ ni'meti'l-islâm...*

Bizim bakanlık yapan bir dostumuz, Amerika'da Houstın eyaletinde bir toplantıda konuşurken, yemek getirmişler. Bizim kardeşimiz, dostumuz, o yemekten yemek istememiş. Yanındaki Amerikalı demiş ki:

"—Bu domuz eti değil, sığır eti; yiyebilirsin!.."

Şimdi milletvekili olan dostumuz de diyor ki:

"—Bizde sadece domuz eti yasak değildir. Usûlüne uygun şekilde kesilmemiş hayvanın eti de yasaktır. Kesilecek, kanı akıtılacak."

Onun üzerine, Amerikalı çok heyecanlanmış, hayretler içinde kalmış:

“—Ooo, fevkalâde, fevkalâde... Bu çağda da şimdi anlaşılıyor ki, hayvanın kanı akıtılmadan öldürülürse, kanı damarlarında kalırsa, o kan çok çabuk bozuluyor. Kan çok çabuk bozulduğu için, et de çok çabuk bozuluyor. O bakımdan kanın akıtılması çok iyi oluyor, bu da çok güzel!” demiş.

İslâm’da, sığır eti de olsa, kafasına bir topuz vurulduğu zaman, kanı akmadığı zaman, o et haram oluyor. Boğuldu, boynuna bir şey takıldı, koyun öldü... Haram oluyor. Neden? Kesilmedi. Kan akıtılmadığı zaman sağlığa uygun olmadığından, İslâm onu yasaklamış oluyor. Tam böyle, herkesin hayran kalacağı bir şey...

İslâm’ın bütün hükümleri böyle... Düşünün ki 14 asır önceden, diş temizliğine ne kadar önem vermiş. Sünnete önem vermiş ki, idrar yolları temiz kalsın, hastalıkları engellensin diye. Tırnakların kesilmesine, koltuk altlarının temizlenmesine önem vermiş. Tıraşa, güzel koku sürünmeğe önem vermiş. Temiz giyinmeğe, temiz yerde durmağa önem vermiş.

Yeri geldikçe vaazlarımda hatırlatıyorum, söylüyorum: El-hamdü lillâh, ne kadar güzel inancımız, dinimiz var!..

Sapasağlam, Allah'ın Rasûlünün öğrettiği şekilde... Kur'an-ı Kerim ayetleri hiç bozulmamış şekilde bize kadar gelmiş. El-hamdü lillâh, böylece okuyoruz. Allah bize dinimizin kıymetini bilip, güzelce yaşamayı nasib eylesin... Bu dinimizi çoluk çocuğumuza öğrettiğimiz gibi, başka milletlere de tatlı tatlı anlatıp öğretmeyi Allah cümlemize nasîb eylesin...

O da bir vazife hepimize... Müslüman olmak bir önemli iş olduğu kadar, İslâm'ı başkalarına anlatıp yaymak da bir vazife... Çünkü başkaları bâtıl dinlerini yaymak için ne çalışmalar yapıyorlar... Öküze tapanlar, haça, puta tapanlar ne çalışmalar yapıyorlar, ne milyarlarca dolar harcıyorlar, yanlış şeyleri insanlara öğretmek için... Biz doğru bilenler, güzeli bilenler, temizi bilenler durursak, Allah hesabını sorar. "Sen dininin güzelliğini, temizliğini niye anlatmadın; bilimselliğini niye ifade etmedin, niye bilmedin, niye çalışmadın?.." diye sorar.

Allah hem iyi müslüman olmamızı nasîb etsin, hem de başkalarını müslüman olması için var gücümüzle, malımızla, canımızla, ilmimizle, irfanımızla, her türlü imkân ve müktesebâtımızla en güzel tarzda çalışmaları cümlemize nasib eylesin...

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler, *es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llàhi ve berekâtühû!..*

30. 01. 2001 - AVUSTRALYA

26. ABDULLAH İBN-İ ABBAS RA

İsmi Abdullah, künyesi Ebü'l-Abbas, babası Abbas, annesi Ümmü'l-Fadl Lübâbe'dir. Nesebi; Abdullah ibn-i Abbas ibn-i Abdü'l-Muttalib ibn-i Hàşim ibn-i Abd-i Menaf el-Kureşî el-Hàşimî'dir.

Hazret-i Abdullah, Rasûl-ü Ekrem Efendimiz'in amcasının oğludur. Ümmü'l-mü'minîn Hazret-i Meymûne, Abdullah ibn-i Abbas'ın teyzesi olur. Çünkü annesi Ümmü'l-Fadl, Hazret-i Meymûne'nin öz kardeşi idi.

Hazret-i Abdullah, hicretten üç yıl kadar önce Mekke'de doğmuştur. Onun doğduğu sırada, müslümanlar Kureyş müşrikleri tarafından şiddetli baskı ve işkenceye maruz oldukları için, Ebû Tâlib Şa'bine ilticaya mecbur kalmışlar, orada şiddetli bir muhasara hayatı geçirmek zorunda kalmışlardı. Hazret-i Abdullah doğunca, babası Abbas onu Rasûl-ü Ekrem'in yanına getirmiş, Rasûl-ü Ekrem onu kucağına alarak ona dua etmişti.

a. İslâmiyeti:

Babası Hazret-i Abbas, bazı sebeplerle Mekke'nin fethine kadar İslâmiyetini izhar etmemişti. Mekke'nin fethinden sonra müslüman olduğunu ilân etti. Fakat annesi Hazret-i Ümmü'l-Fadl, İslâmiyet'e ilk evvel girenler arasındadır. Onun için, Hazret-i Abdullah doğduğu zaman, tevhid kelimesini duyarak doğmuş idi.

İmam Buhârî bunu söz konusu ederken der ki: "İbn-i Abbas, annesi ile beraber zuafâ-ı müslimînden idiler. İbn-i Abbas babası ile birlikte, Kureyş'in dinine mensub değildi. Kendisi, 'İslâmiyet yükselir, galip gelir, hiçbir şey ona üstün gelemez!' demişti."

Abdulah ibn-i Abbas RA da bunu te'yid etmiştir. Çünkü kendisi, (*İlle'l-müstad'afîne mine'r-ricâli ve'n-nisâi ve'l-vildâni*) "Erkeklerden, kadınlardan ve çocuklardan zayıf sayılanlar müstesnâdır." ayet-i kerimesini okudukça, validesinin de ayet-i kerimede mevzuubahis olan kadınlardan olduğunu beyan ederdi.

Hazret-i Abbas hicretin 8. senesinde Mekke'nin fethine kadar Mekke'de kalarak İslâmiyet'ini izhar etmemişti. Fakat onun ehil

ve iyâli, daha önceden Medine'ye hicret etmişlerdir. Hazret-i Abdullah, en küçük yaştan itibaren Rasûlüllah'ın sohbetinde bulunmuştur. Rasûl-ü Ekrem, Hazret-i Abdullah'ı çok sever, ona iltifat ederdi. Bilhassa onun zekâsı ve dirâyeti, Rasûl-ü Ekrem'in ona muhabbetini kat kat arttırmıştı.

b. İbn-i Abbas'ın Rasûl-ü Ekrem'e Yakınlığı

Abdullah ibn-i Abbas son derece zeki, akl-ı selim sahibi, metin seciyeli, ince ve yüksek düşünüşlü bir zât idi. Onun Rasûl-ü Ekrem'e mülâzemeti çocukluk zamanına tesadüf eder. Kendisi çocukluğuna ait bir hatırayı şu şekilde nakleder:

"Çocuktum. Çocuklarla beraber oynuyordum. Arada bir etrafa bakındım. Rasûl-ü Ekrem'in arkamdan geldiğini gördüm. İçimden, Rasûl-ü Ekrem anlaşılan benim peşimden geliyor, dedim. Bir kapı arkasına saklanmak üzere koştum. Fakat Rasûl-ü Ekrem bana yetişerek ensemden tuttu. Beni yakaladıktan sonra:

"—Git, bana Muaviye'yi çağır!" dedi.

Çünkü Muaviye kâtipleri idi. Hemen koştum, Muaviye'yi buldum.

"—Rasûl-ü Ekrem SAS seni çağırıyor, bir işleri olacak, dedim."

Ümmü'l-mü'minîn Hazret-i Meymûne ki, Hazret-i İbn-i Abbas'ın teyzesidir, İbn-i Abbas'ı çok sever, ona son derece kıymet verirdi. Hazret-i İbn-i Abbas, birçok defalar, Rasûl-ü Ekrem'i yakından görmek için onun hücresine gider, onun misafiri olurdu. Hazret-i Abdullah, bu hadiselerden birini şu şekilde nakleder:

"Bir gece teyzem Meymûne bint-i Hâris'in nezdinde kalmış idim. O gece Rasûl-ü Ekrem SAS onun nezdinde kalacaklardı. Geceleyin Rasûl-ü Ekrem, kıyam ile namaza durdular. Onun namaza durduklarını görünce, ben de hemen kalktım. Rasûl-ü Ekrem'in solunda namaza durdum, ona iktida ettim. Rasûl-ü Ekrem elini uzattı, başımın tepesindeki saçtan tuttu, beni sağına getirdi."

Yine bir gece Hazret-i İbn-i Abbas, Rasûl-ü Ekrem'in hanesinde misafir olmuş. Rasûl-ü Ekrem hanelerine teşrif buyurduklarında misafirlerinin kim olduğunu sormuş, amcazâdesi Abdullah olduğunu öğrenince, ona dua etmiş: (*Allâhümme fakkıh*

fi'd-dîni ve allime't-te'vîle) "Yâ Rabbi, onu dinde mütebahhir ve âlim kıl, ona te'vil ve tefsiri öğret!" buyurmuştu.

c. Hulefâ-yi Râşidîn Devrinde İbn-i Abbas:

Hazret-i İbn-i Abbas Rasûl-ü Ekrem'in irtihâli anında, ancak 13 yaşında bir gençti. Hazret-i Ebû Bekir devrinin yaşayan Hazret-i İbn-i Abbas, Hazret-i Ömer devrinde gençlik çağına varmış, bütün ekâbir-i ashâb ile Hazret-i Ömer'in feyz ü sohbetinden, ilm ü irfanından istifade etmiş; onların Rasûl-ü Ekrem'den telakkî ettikleri bütün maarifi ihata eylemiş, elhâsıl bütün muasırlarının bildiklerini kavramak ve anlamakla meşgul olmuştu. İmam Buhârî'nin bildirdiğine göre, Hazret-i İbn-i Abbas, Bedir muharebesine katılan sahabenin büyüklerine yetişmiş, onların telâkki ettikleri ulûm ve maarifi tahsil etmiş, devrinde bilhassa ilim ve irfanı ile temâyüz etmişti.

Onun ilim ve irfanını, vukuf ve rusûhunu en çok takdir eden zevâttan biri, Hazret-i Ömer idi. Muhaddis Kadı Abdul-Berr *İstiab* ünvanlı eserinde der ki: Hazret-i Ömer, İbn-i Abbas'ı sever, onu mukarriblerinden tanırdı. Hazret-i Ömer'in meclisinde mühim ilmî meseleler konuşulur, Hazret-i İbn-i Abbas genç olduğu için meselelere karışmaktan ve fikir beyan etmekten çekinirdi. Fakat Hazret-i Ömer, onu söz söylemeye teşvik eder, onun irad edeceği mütâlaaları dikkatle dinler, birçok defalar da ona hak verirdi.

Hazret-i Osman devrinde ve Mısır'ın Abdullah ibn-i Ebî Serh tarafından idare olunduğu sırada, Hazret-i İbn-i Abbas, Afrika seferine iştirak etmiş, bu sefere Medine-i Münevvere'den iştirak eden kafile ile birlikte hareket ederek, İslâm ordusu adına elçilik görevinde bulunmuştu. O zaman Afrika'da hükümdarlık eden Cercis ile görüşmüş, zekâsının keskinliği ile, fikirlerinin kuvvetiyle, irfanının vüs'atiyle Cercis'i ve adamlarını hayrete düşürmüştü. Onlar, Hazret-i İbn-i Abbas hakkında: "Bu adam Arapların hıbrıdır, yâni en mütebahhir âlimidir." demişlerdi.

Hicret'in 35. senesinde, Hazret-i Osman bir takım müfsidler tarafından muhasara altına alınmış, bu yüzden hacca çıkamamıştı. Bunun üzerine Hazret-i Osman, Abdullah ibn-i Abbas'ı dâvet etmiş, onun kendi tarafından hacca çıkmasını ve hac

emirliğini ifâ etmesini emretmişti, Hazret-i İbn-i Abbas onun emrine imtisâl ederek hareket etmiş, Mekke'ye gitmiş, bu vazifeyi ifâ etmişti. Hazret-i İbn-i Abbas, Mekke'den Medine'ye döndüğü zaman, Medine'de vaziyet son derece vahim bir hal almıştı. Hazret-i Osman, müfsidler tarafından şehid edilmiş, Hazret-i Ali hilâfet makamını kabule adeta icbar olunmuştu. Hazret-i Ali, bu sırada Hazret-i İbn-i Abbas ile istişâre etmiş, ona:

"—Hilâfete müteallik bu iş hakkında reyiniz nedir? Hazret-i Osman'ın katli gibi azim bir hadiseden sonra, bu makamı kabul etmek bir cür'et teşkil etmez mi?"

İbn-i Abbas ona cevap olarak:

"—Hilâfeti kabul ettiğiniz takdirde ilk evvelâ haksız yere dökülen kanın intikamını almanız icab eder. Yoksa siz itham olunursunuz." demişti.

Hazret-i Ali, Medine halkının bi'atiyle hilâfet makamına getirildikten sonra devlet ve ümmete müteallik işlerle meşgul olmaya başladı ve Muğire ibn-i Şube ile istişare etti. Hazret-i Ali, Hazret-i Osman tarafından tâyin olunan valileri azlederek yeni valiler tâyin etmek ve Muğire'nin buna ne diyeceğini anlamak istiyordu. Muğire, Hazret-i Ali'nin bu hattı hareketini muvafık görmemiş, Hazret-i Osman'ın bütün valilerini azletmenin doğru olmayacağını, bilhassa Muaviye'nin azil olunmamasını söylemişti. Fakat Hazret-i Ali bu fikri kabul etmeyince, daha sonra Muğire de onun fikrini kabul etmişti.

Hazret-i Ali bunu Hazret-i İbn-i Abbas'a naklettiğinde; İbn-i Abbas, Muğire'nin birinci fikrini tasvib ve te'yid etmiş, Muğire'nin evvelâ hayırhahlık gösterdiğini, iyi tavsiyelerde bulunduğunu, fakat hayırhahlık fayda vermeyince onu aldattığını; Muaviye'yi olsun yerinde bırakmasını, bu suretle Muaviye'nin de bey'atını almasını, bunu aldıktan sonra Muaviye'yi istediği zaman azlederek onun yerine bir başkasını tayin edeceğini; fakat onu hemen azledecek olursa, Muaviye'nin, Hazret-i Osman katillerinin takib ve te'dib için kıyam edeceğini söylemişti.

Hazret-i Ali, İbn-i Abbas'ın bu görüşünün isabetini takdir etmemiş, devleti kendi reyiyle idareye karar vermişti. Onun maksadı yeni bir sistem kurmak, yeni adamlarla idareyi

düzenlemek idi. Onun için, Hazret-i İbn-i Abbas'ın bu mütalâasını dinledikten sonra, Muaviye'ye kılıçtan başka bir şey vermeyeceğini, şayet bir gün iddiada bulunursa kılıcının her şeyi halledeceğini söylemişti.

Bu sırada Hazret-i Ali ile Hazret-i İbn-i Abbas arasında şöyle bir konuşma oldu. Hazret-i İbn-i Abbas dedi ki:

"—Dünyada sizin halifeliğe layık olduğunuzu inkâr edecek bir kimse yoktur. Herkes, hiç bir kimsenin bu hususta sizden üstün olmadığını kabul eder. Fakat burada büyük bir cinayet vuku bulmuştur. Siz tedbirli bir şekilde hareket etmezseniz, bu cinayeti size yamamak çok kolay olur."

Hazret-i Ali cevap verdi:

"—Fakat bu cinayeti bana isnada kat'iyyen imkân yoktur."

Daha sonra Hazret-i Ali, İbn-i Abbas'ı Muaviye'nin yerine vali tayin etmek istemiş, fakat İbn-i Abbas bu teklifi kabul etmemiş; Hazret-i Ali'nin evvelâ Muaviye'den bey'at alması üzerine ısrar etmişti. Fakat Hazret-i Ali bu fikri kabule meyletmemiş olduğundan, o da Şam valiliğini yapamayacağını söylemiş idi.

Hazret-i İbn-i Abbas'ın hedefi, Hazret-i Ali'nin devlete hâkim olmasını tam olarak sağlamak idi. Çünkü ancak bu sayede birlik sağlanır, ortaya çıkabilecek muhalefetler önlenebilirdi. Birliğin sağlanması için, Hâşimîler ile Emevîler arasında barış ve güvenliğin sağlanması zaruri olduğundan, Muaviye yerinde bırakıldığı takdirde o da Hazret-i Ali ile işbirliği yapar, neticede her ihtilâf uzlaşma ruhuyla hallolurdu. Fakat bu sağlanamadı.

Diğer taraftan Medine'de yapmadıkları rezaleti bırakmayan müfsidlerin Medine'den çıkarılmadıklarını ve te'dib olunmadıklarını gören Hazret-i Talha ile Hazret-i Zübeyr, Medine'den çıkarak Hazret-i Aişe ile birleşmiş ve Hazret-i Ali'ye karşı harekete geçmişlerdi. Basra onların eline düştüğü gibi, Muaviye de Şam'da büyük bir kuvvet hazırlamıştı.

Halbuki Hazret-i Ali, Basra'dan çok emin bulunuyor, orada kendi aleyhine bir hadisenin vukuuna ihtimal vermiyordu. Hazret-i Ali Şam'a gitmek için hazırlanmış olduğu halde, evvelâ Basra'ya uğramak mecburiyetinde kaldı, Zikar mevkiine kadar ilerledi. Hazret-i Abdullah İbn-i Abbas, Hicaz'dan hareket eden kuvvetlere kumanda ediyordu. İki taraf arasında sulh

akdolunmak üzere iken müfsidlerin mel'unâne tertibatı yüzünden iki taraf döğüşmüşler, Hazret-i Abdullah da vuku bulan muharebeye iştirak etmiş, neticede Cemel harbi malûm olan müessif şekilde sonuçlanmıştı.

Bu şekilde Basra şehri ve vilâyeti geri alındıktan sonra, Hazret-i Ali Abdullah ibn-i Abbas'ı buraya vali tayin etti ve Ziyad'ı ona müşavir olarak bıraktı.

d. Sıffîn Savaşı'nda İbn-i Abbas RA:

Cemel'den sonra Sıffîn muharebesi vuku buldu. Hazret-i Abdullah ibn-i Abbas, Hazret-i Ali'nin saflarını takviye etmek için Basra'dan bir kuvvet hazırlayarak onun imdadına koştu. İki taraf arasında savaş başlamış idi. Muharebe aleyhlerine dönünce, Muaviye tarafı Kur'an'ı mızraklar üzerinde taşıyarak Allah'ın hükmüne müracaatı istemişler, bu talep Hazret-i Ali'nin ordusunda ihtilâf hâsıl olmasına sebebiyet vermişti. İhtilâf bu müracaatın kabul edilmesi veya kabul edilmemesi hakkındaydı. Bir kısmı kabulü üzerinde ısrar ediyor, fakat bir kısmı da sonuna kadar savaşa devam edilmesini istiyordu. Birinci kısmın dediği olmuş ve savaş durmuş idi.

Savaş durduktan sonra iki taraf, mâlûm olduğu şekilde, hilâfet meselesinin hakem tarafından Kur'an-ı Kerim ahkâmına uygun şekilde verilecek hükme göre hallolunmasını kabul etmiş idi. Muaviye, Amr ibn-i As'ı, Hazret-i Ali de Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi intihab etmişti.

Hakemler Dûmetü'l-cendel'de bir araya gelmişler, konuşmuşlar, neticede bir karar verilmiş idi. Bu karara göre, Ali de, Muaviye de azil ve hal'olunacak, ümmet kimi istiyorsa onu hilâfet makamına getirecekti. Bu sûretle bütün ihtilâflar hallolunacak, vahdet yeniden tesis edilecek, ümmetin kanını dökmeye, ümmeti dahilî harpler ve mücadelelerle meşgul etmeye sevk edecek mesele kalmayacaktı.

Tarih kitaplarının beyan ve ifadesine göre, bu karar evvelâ Hazret-i Ebû Mûsâ el-Eş'arî tarafından ilân olunmuş; ondan sonra sıra Amr ibn-i As'a gelmiş, o da Ebû Mûsâ el-Eş'arî gibi hareket ederek kararı aynen ilân edeceğine, Ali'nin hal'ini ve Muaviye'nin yerinde kalmasını uygun gördüğünü söylemiş, bu yüzden

gürültüler kopmuş, mücadeleler hâsıl olmuştu.

Tarih kitapları bu hadiseyi zikrederken Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin son derece saf ve temiz kalpli bir adam olduğunu, halbuki Amr ibn-i As'ın dessas bir siyasî olmasından dolayı onu aldattığını söylerler.

Hazret-i İbn-i Abbas'ın bu sırada neler düşündüğünü bilmek çok işimize yarardı, fakat bu sırada onun ne düşündüğüne dair olan malûmatımız çok azdır. Bütün bildiğimiz, onun kanaatine göre; Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin Hazret-i Ali'yi temsil etmesi uygun değildi. Sonunda da aldığı görevi güzel bir şekilde yerine getiremedi. Çünkü, Hazret-i Ali bu sırada hilâfete en uygun ve en lâyık olan zâttı. Binâen aleyh, Hazret-i İbn-i Abbas kendisi bu vazifeyi deruhte etmiş olsa idi, vaziyet daha başka bir istikamet alırdı.

Hakem işi bu şekilde akàmete uğradıktan sonra, Hazret-i Ali hasmı ile mücadeleye imkân görmedi. Çünkü yepyeni bir gàile ile karşılaştı. Bu gàile Hàricîler gàilesiydi. Hazret-i İbn-i Abbas Basra valisi olmak hasebiyle, bu gàileyi *Ziyad ibn-i Ebîh'i* göndererek Hàricîlerin ayaklanmasını bastırdı. Kirman, Fâris ve bütün İran'da sükûn ve âsayişi temine muvaffak oldu.

e. Hazret-i İbn-i Abbas'ın İnzivaya Çekilmesi:

Bir rivayete göre Hazret-i Abdullah ibn-i Abbas, hicretin 40. senesinde, Hazret-i Ali'nin henüz hayatta bulunduğu sırada, Basra valiliğinden istifa ederek Mekke'ye çekilmiş, orada münzeviyâne yaşamıştı. Hazret-i İbn-i Abbas'ın Basra valiliği esnasında, onun kadısı Ebül-Esved ed-Düeli idi. Rivayete göre ikisi arasında ihtilâf hâsıl olmuş, Ebül-Esved onu Hazret-i Ali'ye şikâyet etmiş, onun beytül-mâlde bir takım suistimallerde bulunduğunu söylemişti. Hazret-i Ali, bu şikâyeti İbn-i Abbas'a bildirerek ondan cevap istemişti.

İbn-i Abbas verdiği cevapta şu sözleri yazmıştı:

"—Sana benim hakkımda haber verilen her şey bâtıldır. Ben elimin altında ne varsa onu zabtetmiş bulunuyorum. Onu muhafız ve nigâhbanıyım, aleyhimde ileri sürülen şüphelere inanma!"

Buna cevap olarak, Hazret-i Ali bütün beytül-mâlin hesabını

istemiş. Hazret-i İbn-i Abbas, kendi aleyhinde söylenen sözlerin Hazret-i Ali tarafından kabul ile karşılandığını görerek müteessir olmuş ve şu cevabı vermişti:

"—Aleyhimde vuku bulan şikâyetleri ilzam ederek telâkki ettiğini anladım. Arzu ettiğin zâtı bu işin başına gönder, çünkü ben bu işin başından ayrılıyorum, ves-selâm!"

İkinci rivayete göre Hazret-i İbn-i Abbas, Hazret-i Ali nezdinde bir takım sözler söylendiğini duyduktan sonra, bunların iftira olduğunu haber vererek işin başından ayrılarak Mekke'ye gelmiştir.

Fakat başka bir rivayete göre, İbn-i Abbas, Hazret-i Ali'nin şehadetine kadar iş başında kalmış, Hazret-i Hasan ile Muaviye arasında sulhun akdedilmesine kadar onunla birlikte bulunmuş, ondan sonra can ve mal için emniyet temin ederek Mekke'ye çekilmiş, inzivayı ihtiyar eylemiştir.

f. Hazret-i Hüseyin ve Hazret-i İbn-i Abbas:

Hicretin 60. senesinden Muaviye'nin irtihalini müteakip, Hazret-i Ali taraftarlarından birçoğu Hazret-i Hüseyin'i bu fırsattan istifadeye davet etmişler, onun Medine'den Kûfe'ye geldiği takdirde büyük işler yapmaya muvaffak olacağını söylemişlerdi. Hazret-i Hüseyin, bu davete icabet etmek üzere, Medine'den Kûfe'ye harekete hazırlanmıştı. Hazret-i İbn-i Abbas ise Kûfelilerin gaddarlığını evvelce tecrübe etmiş bulunuyordu. Onun için Hazret-i Hüseyin'in o tarafa hareket niyetinde olduğundan haberdar olunca, onu bu hareketten ısrarla vazgeçirmeğe çalıştı:

"—Amcazâdem; oturduğun yerde huzur ve itminan içinde otur. Senin bu hareketinden son derece endişe ediyor, onda bir sürü tehlikeler görüyorum. Irak ahalisi, son derece gaddar kimselerdir. Onların sözüne ve özüne güvenilmez. Sen burada, Hicaz'da kal. Burası senin öz yurdundur. Senin Irak'ta hiçbir işin yoktur. Iraklılar kendi şahsî emelleri uğrunda seni satarlar.

Şâyet Hicaz'da kalmak istemiyorsan, kalk, Yemen'e git! Orası çok vâsî memlekettir. Orada ferih ü fahur yaşa. Sonra orada senin babanın bir çok taraftarları vardır. Düşmanın oraya varmasının, orada seninle uğraşmasının imkânı yoktur. Bu suretle de senin

maksadın hàsıl olur." dedi.

Hazret-i Hüseyin ona verdiği cevapta, bu hayırhâhâne ve dostâne nasihatleri takdir etmekle beraber, Kûfe'ye gitmek için azmimin kat'î olduğunu ifade etti. Hazret-i İbn-i Abbas ona verdiği cevapta, Cenâb-ı Hakk'ın, bir insanın kendisine bile bile tehlikeye atmasını men eylediğini, ısrar ederse bu yolda kurban gideceğini; nasıl Hazret-i Osman çoluk çocuğunun önünde maktul düştü ise, onun da bu âkıbetten kurtulamayacağını söyledi. Fakat bu sözleri, hakîkaten hayırhâhâne olan bu nasihatleri Hazret-i Hüseyin'e dinletemedi.

Hazret-i İbn-i Abbas'ın ihtar ve nasihatine rağmen Hazret-i Hüseyin, çoluk çocuğunu toplayarak yola çıkmış, Kûfe yolunda Kerbelâ vak'ası vuku bulmuştu. Hazret-i İbn-i Abbas bu vak'adan haberdar olduğu zaman, son derece müteessir olmuş, fakat bu neticeyi evvelden bildiği için, bu sadmeden büsbütün sarsılmıştı. Bu vak'a onun üzerinde o kadar tesir etmişti ki, kendisi kederinden gözlerini zâyi etmiş, bütün son günlerini kat'i bir inziva içinde geçirmişti.

g. Abdullah ibn-i Zübeyr ve Hazret-i İbn-i Abbas:

Aynı yıl içinde, Abdullah ibn-i Zübeyr hilâfetini ilân etmişti. Bu sırada Irak ve Hicaz ahalisinden birçokları Hazret-i İbn-i Abbas'a bey'at için şiddetle ısrar ediyorlardı. Fakat İbn-i Abbas bütün ısrarlara, zerre kadar önem vermedi. Kûfe'de bulunan İbnü't-Tüfeyl, ibn-i Abbas'a gönderdiği bir mektupta 4000 kahramanın onu beklediğini, onun sesini duyar duymaz ona iltihak edeceklerini söylemiş, fakat İbn-i Abbas bunlara iltifat etmemekte ısrar etmişti.

Bu sırada, Abdullah ibn-i Zübeyr Mekke'de Hareme ilticâ etmiş, orasını hareket üssü ittihaz etmişti. İbn-i Abbas ona, bu mübarek havalide kan dökmenin haram olduğunu, bu mübarek yerlerde bu gibi hareketlerden sakınmak lâzım geldiğini izah etmişti.

Abdullah İbn-i Abbas'a göre, Emevîlere nisbetle Abdullah ibn-i Zübeyr hilâfete daha lâyık idi. İbn-i Ebî Melîke der ki: Bir gün İbn-i Zübeyr meselesi hakkında konuşurken hazır bulundum.

Mesele onun mu, yoksa Emevîlerin mi daha haklı oldukları konusunda idi. Hazret-i İbn-i Abbas şu cevabı verdi:

"—Onun babası Zübeyr, Rasûl-ü Ekrem'in havarisi idi. Onun dedesi Hazret-i Ebû Bekir, Rasûl-ü Ekrem'in yâr-ı gàrı, yâni mağara arkadaşı idi. Onun validesi Hazret-i Esmâ'ya Peygamber SAS Efendimiz, *Zâtü'n-nitakayn* ismini vermişti. Teyzesi Hazret-i Aişe, Ümmü'l-mü'minîn idi. Halası Hazret-i Haticetü'l-Kübrâ, Rasûl-ü Ekrem'in harem-i muhteremi idi. Onun mürebbiyesi Safiyye, Rasûl-ü Ekrem'in halası idi. Artık bu adam hilâfete lâyık olmaz da, başkası mı lâyık olur?"

Bununla beraber, Hazret-i İbn-i Abbas Abdullah ibn-i Zübeyr'e bey'at etmemiş, onun için Taif'e çekilerek son günlerini orada geçirmişti.

h. Hazret-i İbn-i Abbas'ın Vefatı:

Hicretin 68. senesinde Hazret-i İbn-i Abbas hastalandı. Onun hasta olduğunu haber alan dostları, onu ziyarete koştular. Kendisi herkesin sevdiği, herkesin tebcil ettiği bir zât idi. Hastalığı 7-8 gün devam ettikten sonra, teslim-i ruh etti. Cenaze namazını Hazret-i Ali'nin oğlu Muhammed ibnü'l-Hanefiyye kıldırdı. Kabrine indirilirken, Muhammed ibnü'l-Hanefiyye:

"—Kasem ederim ki, hàtifin sesi bu dakikada İbn-i Abbas'ın ruhuna: (*Yâ eyyetühe'n-nefsü'l-mutmainneh. İrciì ilâ rabbiki râdıyeten merdıyyeh...*) "Ey içi yakın ve itminan ile dolu olan ruh, sen Rabbinden hoşnut, Rabbin senden hoşnut olduğu halde onun nezdine dön!' demektedir." dedi.

i. İbn-i Abbas ve Tefsir İlmi:

Hazret-i İbn-i Abbas, bilhassa Kur'an-ı Kerim'in tefsir ve te'vilinde büyük bir kudret sahibi idi. Ayet-i kerimelerin esbâb-ı nüzûlünü gayet iyi bilir, nâsih ve mensuhu mükemmel bir surette anlardı. Ondan dolayı o devrin bütün büyükleri ona hürmet ederdi. Abdullah ibn-i Mes'ud RA onun ilim ve fazlını takdir eder, "Abdullah ibn-i Abbas Kur'an-ı Kerim'in tercümanıdır." derdi.

Tâbiînden Şakîk, hac mevsimlerinin birinde Hazret-i İbn-i Abbas'ın hutbelerinden birini dinlemişti. Bu sırada Hazret, Nur

Sûresi'ni tefsir etmişti. Şakîk der ki: "Bu öyle bir tefsirdi ki, onu mecûsîler, Rumlar dinlemiş olsalardı, kâmilen müslüman olurlardı."

İbn-i Abbas, Hazret-i Ömer'in ilim meclislerine iştirak ederdi. Bütün ashab onun berrak muhakemesinden, geniş mâlûmatından istifade ederdi. Hazret-i Ömer'in Hazret-i İbn-i Abbas'a itimadı o kadar ileri idi ki, onun Bedir ehli yaşlı kimselerle ile bir tutar ve onların meclislerinde hazır bulundururdu. Hatta Bedir ashabından bazıları, onun gibi genç bir adamın meclislerinde bulunmasından müteessir olurlardı. Hazret-i ibn-i Abbas'ın kendisi bu vaziyeti naklederek der ki:

"Hazret-i Ömer, beni Bedir ehli yaşlılarının meclislerine kabul ederdi. Anlaşılan bundan onların bazıları müteessir olmuş, benim niçin onların meclisinde bulunduğumu sormuşlar; hatta, 'Bizim onun kadar oğullarımız vardır.' demişlerdi. Hazret-i Ömer onlara: 'Yahu, bu genç sizin zannettiğiniz gibi değil!' demiş. Bir gün onları davet ederek, beni de onlarla beraber kabul etmişti. Onun beni, o gün onlara göstermek için dâvet ettiği besbelli idi. Hazret-i Ömer sordu:

"—Kur'an-ı Kerim'in (*İzâ câe nasru'llàhi ve'l-fethu...*) sûresi hakkında ne dersiniz?' dedi.

Hazır bulunan zevâtın bazıları:

'—Cenâb-ı Hak, nusrete nail olduğumuz zaman hamd ve istiğfarı emir buyuruyor.' dediler.

Birçokları da sustular. Hazret-i Ömer, bana bakarak:

'—Sen de bu fikirde misin, İbn-i Abbas?..' dedi.

'—Hayır!' dedim.

Hazret-i Ömer:

'—O halde ne diyorsun?' dedi.

Cevap verdim ve dedim ki:

'—Bu sûre-i şerife Rasûl-ü Ekrem'in ecelinden bahsediyor. Cenâb-ı Hak Rasûl-ü Ekrem'e ecelinin yaklaştığını bildirerek: 'Allah'ın nusreti eriştiği ve fetih müyesser olduğu zaman, ki bu senin ecelinin yaklaştığına işarettir; sen Allah'ı tenzih, tesbih ederek ona hamd et, ondan mağfiret niyaz et! Cenâb-ı Hak tevbeleri kabul edicidir.' buyurmuştur dedim.

Hazret-i Ömer buna karşı şu sözleri söyledi:

‘—Ben de senin dediğinden fazlasını bilmiyorum!’”

Hazret-i İbn-i Abbas’ın bu beyanatı, onun Kur’an-ı Kerim’i anlamaktaki kudretini pek açık bir şekilde gösterir. Ayet-i kerimenin Rasûl-ü Ekrem Efendimiz’in irtihalini ifade ettiğini anlamak için, çok büyük bir dirayet lâzımdır. Çünkü, sûre-i şerifenin zahirinde buna delâlet edecek bir şey yoktur. Fetih ve nusret ihraziyle Cenâb-ı Hakk’a hamd ve tesbih ile meşgul olmaktan daha tabii ne olabilir?..

Onun için ashabdan bir çokları, hâsıl olan fütûhat, vuku bulan nusretlerin nezd-i Bâride makbuliyetini düşünerek memnun ve mesrur olmuşlar; fakat mahrem-i esrar-ı nübüvvet olan zevât, bilhassa Yâr-ı gàr Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk RA, bu sure-i şerife nâzil olduktan sonra mahzun olmuş, Rasûl-ü Ekrem’in ayrılık zamanının yaklaştığına kànî olarak, gözlerinden yaşlar gelmişti.

Sûre-i şerifenin zahirinden, Rasûl-ü Ekrem’in vefatınının anlaşılmasına imkân yoktur. Fakat ayet-i kerimenin mânâsı derinden derine düşünülecek, onun tertibi nazar-ı dikkate alınacak olursa, vaziyet derhal anlaşılır. Çünkü Rasûl-ü Ekrem, din-i ilâhîyi tamamiyle tebliğ etmiş bulunuyordu. Artık onun bu dâr-ı dünyada ifâ edeceği vazife nihayet bulmuştu. Onun için, artık tahmid ve tesbih ile maşgul olmaktan, mağfiret-i ilâhiyyeyi niyaz etmekten başka yapacak şey yoktu. Nitekim Rasûl-ü Ekrem de bu şekilde hareket etmiş, Tevvâb ve Rahîm olan Zât-ı Kibriyâ’ya niyaz ile günlerini ikmal etmişti.

Hazret-i İbn-i Abbas’ın tefsirde âm ve câmî hatt-ı hareket iltizamı, sonra onun daima aklı tatmin eden yolu tutması, mümtaz olduğu ilmî özelliklerinden biridir. Sûre-i Kevser’in onun tarafından nasıl izah ve tefsir olunduğunu görürsek, bunu derhal anlarız:

Hazret-i Aişe ile ekâbir-i ashabdan bir çokları, bu sûre-i şerifenin tefsiri ile meşgul olmuşlardır. Hazret-i Enes der ki: Rasûl-ü Ekrem, Mi’rac esnasında iki kenarı inciden kubbeli bir nehir görmüştü. Kendileri Cibrîl’e bunun ne olduğunu sormuşlar, Hazret-i Cibrîl onun *Kevser* olduğunu söylemişti.

Hazret-i Aişe’den menkul olan rivayet şudur: Ebû Ubeyde diyor ki: Hazret-i Aişe’ye sordum: *Kevser* nedir? Bana şu cevabı

verdi: *Kevser*, bir nehirdir ki Cenâb-ı Hak onu Peygamberimiz'e verdi. Bunların içinde yıldız sayısınca evâni vardır.

Fakat dikkat ediniz, İbn-i Abbas ne diyor: "*Kevser*, Cenâb-ı Hakk'ın Hazret-i Peygambere ihsan ettiği hayırdır." Demek ki, İbn-i Abbas'a göre *Kevser*, Cenâb-ı Hakk'ın bu ümmete olan ilâhi atiyyesidir.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'in siyak ve sibâkından da bu cihet anlaşılmaktadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim fetih ve nusreti tebşir ettikten sonra "*Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn...*" sûre-i şerifesiyle kâfirlerden beraet etmiş, bu sûretle fetih ve nusret müjdesini teyid etmişti. Bunların hepsi Cenâb-ı Hakk'ın bu ümmete ihsan ettiği atâyâ-yı ilâhiyedendir.

Bütün bu misaller, Hazret-i İbn-i Abbas'ın ayet-i kerimelerin esbâb-ı nüzûlünü ne kadar dikkatle takip ettiğini, onları nasıl bir ciddiyetle aradığını ve kavradığını göstermektedir. Hazret-i Ömer gibi yüksek zevâtın onu takdir ederek birçok meseleleri hal hususunda onun ilminden istifade etmeleri, onun vukufundaki derinliğe müstenid idi. Filhakika bütün ekâbir, onun tefsirdeki iktidarını teslim ederler ve ona ittiba' ederlerdi.

Hazret-i İbn-i Abbas, Kur'an hakkındaki bütün mâlûmatını kemâl-i semahatle herkese öğretirdi. Bir ayeti anlamayan, yahut herhangi bir müşküle uğrayan, ona müracaat eder, istediğini sorar; İbn-i Abbas da onu tatmin edecek cevaplar verirdi. Muhakkak ki, Hazret-i İbn-i Abbas Kur'an-ı Kerim'in neşrine çalışanların en ileri gelenlerinden biri idi. Bilhassa Kur'an'ı anlamak hususunda ihtilâf olmamasına gayret eder, ilminin kuvveti ile buna muvaffak olurdu.

Esasen Hazret-i Ömer'in devrinde yapılan işlerin en mühimlerinden biri, Kur'an'ın neşir ve tamimine gayret ve himmettir. Her tarafta merkezî hükûmetin tâyin ettiği hafızlar, halka Kur'an-ı Kerim sûrelerini ezberletiyor, bilhassa ahkâm-ı İslâmiye'yi muhtevi olan sûrelere ehemmiyet veriyorlardı. Bir defa Kûfe'den gelen bir adamın okuduğu ayetleri dinleyen Hazret-i İbn-i Abbas, onun kıraat itibariyle ayrıldığını görmüş, bunu derhal Hazret-i Ömer'e haber vererek, bu ihtilâf tohumunun kaldırılmasını istemişti. Hazret-i Ömer, derhal icabına tevessül ederek, bu gibi ihtilâflara mahal kalmamasını şiddetle ihtar

etmişti.

j. Hazret-i İbn-i Abbas'ın Hadise Hizmeti:

Hazret-i İbn-i Abbas hadis ilminde mütebahhir olan esatizi ulemadandır. Onun rivayet ettiği hadisler 1660'a varır. Bunlardan 75'i müttefekun aleyhtir, yâni İmam Buharî ile Müslim tarafından naklolunmuştur. Buharî 18 hadisi nakl ile infirad eder. Müslim de 49'unu nakl ile infirad etmektedir.

Hazret-i İbn-i Abbas, bütün bu ehadis-i şerifeyi tedkik ve taharri ile öğrenmiştir. Çünkü onun bunları doğrudan doğruya Rasûl-ü Ekrem'den telâkki etmesine imkân yoktu. Evvelce söylediğimiz gibi, Rasûl-ü Ekrem'in irtihali zamanında İbn-i Abbas 13 yaşlarında idi. Onun için bu vâsiî malûmatı sa'y ve gayretle, ciddi tetebbû ile elde etmiştir. Hazret-i İbn-i Abbas bütün ashab ile düşüp kalkarak, hepsinin bildiklerini öğrenmeye çalışarak, ensar ve muhacirînden herkesle temas ederek ilim için çalışmış, neticede muvaffak olmuştu.

Ebû Seleme der ki: Hazret-i İbn-i Abbas bir kimsenin Rasûl-ü Ekrem hakkında bir şey bildiğini haber aldı mı, o adamın bildiğini öğrenmeden rahat edemezdi. Rasûl-ü Ekrem'in kölesi Ebû Rafi', Rasûl-ü Ekrem'in birçok ahvâl ve ef'aline vâkıf bulunuyordu. İbn-i Abbas bütün bu malûmatı ondan öğrenmiş, onun bütün bildiklerini ihata etmişti.

Filhakika Hazret-i İbn-i Abbas, Rasûl-ü Ekrem'in ahval ve ef'alini takib ve tedkik itibariyle birçok ashaba tefevvuk eder. Birçok delâil bu hali isbat eder.

Bir kere Hazret-i İbn-i Abbas ile, Misver ibn-i Mahreme arasında ihtilâf hâsıl olmuştu. İkisi de Ebvâ'da bulunuyorlardı. (Ebvâ, Haremeyn-i Şerifeyn arasında bir mevkidir.) Mesele ihrama giren bir adamın başını yıkayıp yıkamaması idi. Abdullah İbn-i Abbas'a göre ihrama giren bir adam başını yıkayabilirdi. Misvere göre ise bunun aksi idi, ihrama giren adamın başını yıkayamayacağını söylüyordu. Bunun üzerine Hazret-i İbn-i Abbas, Abdullah ibn-i Hüneyn'i Hazret-i Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye göndermiş, ona bu meseleyi sormasını emretmişti.

"Kalktım gittim. Hazret-i Ebû Eyyûb bir kuyunun başına

dikilmiş iki tahta parçası arasında yıkanıyordu. Sırtında bir elbise vardı. Ona selâm verdim. Bana dönerek: Sen kimsin? Dedi. Ben: Abdullah ibn-i Hüneyn'im, dedim ve devam ettim: Beni sana Abdullah ibn-i Abbas gönderdi. Rasûl-ü Ekrem'in ihrama girdikten sonra başını nasıl yıkadığını sormamı istedi. Bunun üzerin Hazret-i Ebû Eyyüb, başından sırtına sarkan elbisesini indirerek başını çıkarmış ve önündeki bir adama suyu dök demişti. Su dökülmüş, o da iki eliyle başını tahrik etmiş, ellerini ileri geri götürmüş, ondan sonra "Rasûl-ü Ekrem SAS Efendimiz'in böyle yaptığını gördüm." demişti.

Ashab-ı Kiram, Rasûl-ü Ekrem Efendimiz'in ahval ve ef'alini tahkik hususunda ihtilâfa düştükleri takdirde, Hazret-i İbn-i Abbas'a müracaat eder, onu dinlerdi. İhtilâfa düşülen noktalardan biri de ihrama girmenin vakit ve mahalli idi. Hazret-i İbn-i Abbas bunların hepsini beyan etmiştir: Medine ahalisi, Zülhuleyfe makamında, Şam ahalisi Cuhfe, Necid ahalisi Karnü'l-menâzil, Yemen ahalisi Yelemlem'den itibaren ihrama girerler.

Umumiyetle rivayetleri çok olan zevâtın, rivayetlerinde ihtiyatlı ve dikkatli olmadıkları zannedilir ve onların rivayetlerine birçok yaş ve kuru şeyler karıştırdıkları vârid olur. Fakat bu vâdide Hazret-i İbn-i Abbas istisna teşkil eden zevât arasındadır. Kendisi bu vadide her şek ve şüphenin fevkindedir. Kendisi sikattan olduğu gibi, nakil ve rivayet ettiği her şeyi de tevsik etmek itiyadında idi. Onun için onun naklettiği hadislerde ilâve şeylere tesadüf etmeyiz. Çünkü kendisi muhakkik bir âlimdi. Bundan dolayı kendisi tamamiyle emin olmadığı bir hadis-i şeriften "Kàle rasûlüllah..." diye rivayet etmezdi.

Katade der ki: "Hazret-i Abdullah İbn-i Abbas fetva verirken gördüm. Fakat kendisi bu fetvalarda Rasûlallah Efendimiz'i zikretmiyorlardı. Nihayet Irak ahalisinden biri gelerek ondan bir fetva istediği zaman, Hazret-i İbn-i Abbas hadis-i şerifi rivayet ederek, onu Rasûl-ü Ekrem'e isnad etmişti."

k. Hazret-i İbn-i Abbas'ın Dersleri:

Hazret-i İbn-i Abbas'ın ders halkası son derece genişti. İlim ve irfan müştakları her taraftan gelir, onun ilminden istifade

ederlerdi. Onun ders halkasında her ilim okunurdu. Tâbiînden Ebû Salih der ki: "İbn-i Abbas'ın ilim meclisi ile bütün Kureyş iftihar etse değer."

Hazret-i İbn-i Abbas bu meclislerinde Kur'an hakkında dersler verir, herkesi tatmin edecek beyanatta bulunur, her meseleyi izah ve teşrih eder, sorulacak her suale cevap verir, İslâmiyet'in her meselesi hakkında en mükemmel mâlûmatı verirdi. Hazret-i İbn-i Abbas, haram ve helâl hakkında, fıkıh hakkında, ferâiz hakkında sorulacak her meseleyi en geniş şekilde anlatırdı.

Dini ilimlerden başka, onun meclisinde lisan, şiir, edebiyat, tahrir mevzuubahis olunur, Hazret-i İbn-i Abbas bütün bu fenlerde ne kadar yed-i tûla sahibi olduğunu gösterirdi. Ebû Salih Tâbiî, onun meclislerinde bulunarak bunlara işaret etmiştir.

Hazret-i İbn-i Abbas bu müstakil derslerden başka, namazlardan sonra irad ettiği hutbeler ile meclisinde hazır olanların tâlim ve terbiyesine ehemmiyet verirdi. Hazret-i İbn-i Abbas yalnız Medine'de mukim olduğu zamanlarda değil, bundan başka seferlerde bulunduğu sırada da tâlim ve tedris, vâz ve irşad ile meşgul olur, bilhassa Mekke-i Mükerreme'ye gittikleri zaman, dünyanın her tarafından gelenler onu ziyaret ederek onun derslerini dinlerlerdi.

İslâm fütuhatının genişlemesinden sonra, Hazret-i İbn-i Abbas vuku bulan seyahatlerinde Arapça bilmeyen müslümanlara, mevzilere irad ettiği zaman, tercümanlardan istifade ederler, sözlerini onlara tercüme ettirirlerdi.

l. Hazret-i İbn-i Abbas ve Fıkıh:

Abdullah ibn-i Abbas, fıkıh ilminde de önemli bir yere sahiptir. Dört Abdullah'tan (*Ebâdile-i Erbaa*) biri sıfatıyla devrinde Mekke'nin fıkıh otoritesi kabul edilmiştir ve fetvalarının çokluğuyla meşhurdur. Özellikle İslâm miras hukuku (*ferâiz*) alanındaki fetvaları müracaat kaynağı olmuştur. İbn-i Hàzım, onu fetvası en çok olan sahabi olarak kabul eder.

Hazret-i İbn-i Abbas'ın fetvâları fıkıh ilminin en kuvvetli temellerindendir. Bunlar Halife Me'mun zamanında toplatılmış ve 20 cilt teşkil etmiştir. Eser bugün elimizde mevcut değildir.

Mekke fukahasının bütün istinadgâhı İbn-i Abbas'tır. Orada yetişen bütün meşayihin silsilesi ibn-i Abbas'a doğrudan doğruya, yahut bilvasıta müntehi olur. Çünkü İbn-i Abbas birçok mesaili hallederek fukaha ve müctehidine mukteda olmuştur. Müctehidin vazifesi evvelâ ahkâmı mansusayı taharri etmek, mansus bir hüküm bulamayınca kıyas ile meseleyi halletmektir. Hazret-i İbn-i Abbas da böylece hareket ederdi. İlkönce Kitâbullah'a müracaat ederdi, aradığını orada bulamazsa sünnet-i seniyyeyi aradı. Şayet bu büyük menba'da da bir şey bulamazsa, Hazret-i Ebû Bekir ve Hazret-i Ömer'in verdikleri hükümlere müracaat ederdi. Meseleyi yine halledemezse, o zaman ictihad eder ve kıyasa bakardı.

Hazret-i Ali devrinde bazı mürtedler zuhur etmişti. Hazret-i Ali bunların ateşe atılmalarını emretmişti. İbn-i Abbas bundan haberdar olunca, itiraz ederek bunların ancak katline hüküm verilebileceğini söyledi. Çünkü Rasûl-ü Ekrem'in bu hükmü ifade eden hadisi: İrtidat edenin katlini emreder. Ateşte yakmak ise Zât-ı Kibriyâ'ya mahsus bir azabdır. Hazret-i Ali, İbn-i Abbas'ın bu hükmüne itiraz edememiştir.

Fıkhın en mühim erkânından biri ferâizdir. Ferâiz de mütebahhir olan birçok zevat vardı. Muaz ibn-i Cebel, Zeyd ibn-i Sâbit ve Abdullah ibn-i Mes'ud gibi. Fakat âmme-i ashâb, Hazret-i İbn-i Abbas'ın bu hususta üstünlüğünü kabul ederdi. Ubeydullah ibn-i Abdullah, Hazret-i İbn-i Abbas'ın hesap ve ferâizde mümtaz bir mevkii hâiz olduğunu beyan eyler.

m. İbn-i Abbas ve Diğer İlimler

Hazret-i İbn-i Abbas dinî ilimlerde tebahhurundan başka Araplarca şerafet lâzımesinden addolunan diğer ilimlerde de mütebahhir idi. Araplarca şiir ve edebiyatta mütebahhir olmayan adamlar, eşraftan sayılmazlardı. Bilhassa Kureyş, beyanındaki kudretiyle meşhurdu. Hazret-i İbn-i Abbas da lisan ve edebiyatta son derece kudretli idi. İbn-i Rüşeyk, *Kitâb el-Umde*'sinde onun çok şiirlerini nakleder. Bunlar İbn-i Abbas'ın fasih ve beliğ bir şair olduğunu isbat eder. Fakat İbn-i Abbas, bundan başka, sözü de son derece kudretle irad ederdi. Mesruk-i Tâbiî, Hazret-i İbn-i Abbas'ın söz söylediği zaman dinleyicilerini teshir ettiğini beyan eder.

Hazret-i Hasan'ın irtihali üzerine Emîr Muaviye ile İbn-i Abbas arasında şu konuşma kaydolunmaktadır:

Muaviye söze başlayarak İbn-i Abbas'a şu şekilde taziyette bulundu:

"—Abbas'ın babası, Hasan ibn-i Ali'nin vefatı dolayısıyla Cenâb-ı Hak ecrini arttırsın..."

İbn-i Abbas cevap verdi:

"—*İnnâ illâh, ve innâ ileyhi râciùn!*"

Hazret-i İbn-i Abbas son derece müteessir olarak ağlamak istemiş, fakat bu hissine galebe çalarak söze şu şekilde devam etmişti:

"—Yemin ederim ki, onun yeri doldurulamaz. Onun vefatı senin ömrünü arttırmaz. Yemin ederim ki, biz daha büyük sadmelere uğradık, ne yapalım..."

Muaviye sordu:

"—Yaşı ne kadardı?"

İbn-i Abbas şu cevabı verdi:

"—Onun velâdeti ona o kadar şöhret vermiştir ki, yaşını bilmeye ve sormaya hacet kalmadı."

Muaviye tekrar sordu:

"—Zannederim ki ufak çocuklar bıraktı."

İbn-i Abbas cevab verdi:

"—Hepimiz de küçüktük, büyüdük. Cenâb-ı Hak, Hasan'ı kendi rahmetine kavuşturdu ise, Hüseyin'i bize bağışladı. Hüseyin, muhakkak ki onun en hayırlı halefidir."

Hazret-i İbn-i Abbas'ın bu sözlerinden anlaşıldığı veçhile hissiyatına galebe etmiş, Muaviye'ye son derece mütecellidâne cevaplar vermiş, onu ilzam etmişti.

Filhakika Hazret-i İbn-i Abbas, sözü son derece tatlı söyler, dinleyicilerinin bütün dikkatini sözleri üzerine toplardı. İbn-i Abbas, Hac mevsiminde Nûr suresini tefsir etmiş ve bütün dinleyicilerin vecd ve istiğrake düşürmüştü. Şakîk der ki: "Bu tefsiri bütün Rum diyarı ile bütün Fars diyarı dinlemiş olsaydı, hemen müslüman olurlardı."

Bu da onun takririndeki halâvet ve kudreti göstermeğe kâfidir.

Hazret-i İbn-i Abbas, şimdiye kadar verdiğimiz bilgilerden anlaşılacağı gibi, zamanın âdeta bir ansiklopedisi idi. Kendisi

bütün muamelâta vâkıf ve bu muamelâtı en güzel şekilde idareye lâyık ve fikirlerinde isabeti hâiz bir zâttı. Arapların ensâbına tamamiyle vâkıftı. Kur'an tefsirinde en büyük üstaddı. Peygamber Efendimiz'in hadis-i şeriflerini ihata etmişti. Bundan başka Hazret-i Ebû Bekir ile Hazret-i Ömer'in verdiği hükümleri de bilirdi. Şiir, edebiyat, fıkıh, hesap ve ferâizde akranına üstündü. Herkes onun meclisine devam eder, ilminden müstefid olur, her ilimde mütebahhir olduğunu görürdü.

Kendisi her bildiği fen hakkında dersler verir, feyyaz ilminden herkesi müstefid etmeyi en esaslı vazife bilirdi. Bütün dinî ilimlere vukufundan başka, Arapların bütün ahvaline, günlerine, muharebelerine, elhasıl bütün tarihlerine vâkıf olan İbn-i Abbas, ilim itibariyle kemâl ile muasırlarına tefevvuk etmiş ve bunu bütün muasırları tanımıştı.

n. Muasırlarının İbn-i Abbas'a Dair Sözleri:

Hazret-i İbn-i Abbas'ın bütün muasırları fazl ve kemâlini tanırlardı. Hazret-i Ömer, onun ciyâdet-i fikriyyesini daima takdir ederdi.

Tâbiînden Mücahid der ki: "İbn-i Abbas'ın fetvalarından daha güzel fetvâ görmedim."

Tâvus der ki: "Bir mesele üzerinde mübahase ve ihtilâf hâsıl oldu mu İbn-i Abbas'ın sözü o ihtilâfa nihayet verirdi."

İbn-i Abbas'ın kardeşi Ubeydullah İbn-i Abbas da ulema-yı sünnetten ve isabetli reyi, dikkati nazarı ile maruftu. Der ki: "Hazret-i Ömer, İbn-i Abbas'ta ictihad melesini inkişaf ettirmekle büyük bir hayırhahlıkta bulunmuştur. Çünkü bu sayede İbn-i Abbas bir çok müşkülâtı halletmiştir."

Kasım ibn-i Muhammed der ki: "Bâtıl hiçbir vakit İbn-i Abbas'ın meclisine girmemiştir. Onun verdiği fetvâlar tamamiyle sünnet-i seniyyeye mutabıktır."

Hazret-i ibn-i Abbas'a itiraz edenlerden birçokları bilâhare onun sözüne dönerlerdi. Hazret-i Ebû Hüreyre, Hazret-i Zeyd ibn-i Sâbit gibi zevât, İbn-i Abbas ile iftihar eder, Cenâb-ı Hakk'ın onunla sünneti ikâme eylediğini söylerlerdi.

Hazret-i Ubey ibn-i Kâ'b da ona, "Ümmetin Hıbrı" yâni en

mütebahhir âlimi derdi.

Hazret-i İbn-i Abbas muasırları tarafından o kadar hürmet ve tebcil gördüğü halde, son derece mütevaziane yaşardı. Muasırlarının ona gösterdiği hürmet son derece büyüktü. Hazret-i Zeyd ibn-i Sâbit gibi celil bir sahabi, onun maiyetinde bulunmaktan çekinmezdi. Çünkü ilim itibariyle bu yüksek mertebeyi hâiz olduktan başka, Rasûl-ü Ekrem'in amcazâdesi olmak dolayısıyla ayrıca bir hürmeti hâizdi.

o. Hazret-i İbn-i Abbas'ın Bid'atten Nefreti:

Akidelerin sağlamlığı ve sıhhati, bir dinin ruhu mesabesindedir. Sahih akidelere istinad eden bir dini hiçbir hadise yıkamaz. Fakat her dinin pek nâzik meseleleri vardır. Kaza ve kader meseleleri bunlardan birdir. Bilhassa bu mesele ifrat ve tefrite mütehammil değildir. Bu mesele üzerinde ifrat ve tefrit, sürü sürü fitnelere sebebiyet verir. Halbuki İslâmiyet'e giren bazı İranlılar, hayır ve şer, kaza ve kader meseleleri ile uzun uzadıya meşgul olmaya başlamışlardı. Bunların kimi kaza ve kaderi inkâr eder, kimisi de insanın hürriyet ve ihtiyarını inkâr ederek türlü türlü yollara sülûk etmişler, bu sûretle bid'at kapılarını açmışlar, akaidi sarsacak bir hatt-ı hareket takib etmişlerdi.

Hazret-i İbn-i Abbas'ın ihtiyarladığı ve gözlerinin âmâya uğradığı sıralarda, kendisine kaderi inkâr eden bir adamın geldiğini söylemişler. Hazret-i İbn-i Abbas:

"—Bu adamı bana gösteriniz!" demişti.

Ona:

"—Bu adamı ne yapacaksın?" demişler.

Hazret-i İbn-i Abbas, demiş ki:

"—Nefsimi yed-i kudretinde tutan Zât-ı Kibriyâ nâmına kasem ederim ki, bu adam elime düşerse onun boynunu kırıncaya kadar uğraşırım. Çünkü Rasûl-ü Ekrem SAS şu sözü söylediğini duydum: 'Sanki Fihr karılarının, Hazrec içinde baldırlarını oynatarak ve Allah'a şerik koşarak dolaştıklarını görüyorum.' Bu ümmetin ilk şirki budur; yâni kaderi inkârdır. Nefsimi yed-i kudretinde tutan Zât-ı Kibriyâ nâmına kasem ederim ki bunlar reylerinin kötülüğüne uğrayacaklardır. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ı,

şerri takdir etmekten çıkardıkları gibi, hayrı takdir etmekten de çıkaracaklardır."

p. Abdullah ibn-i Abbas'ın Rasûl-ü Ekrem'e Hizmeti

Ümmü'l-mü'minîn Hazret-i Meymûne, Hazret-i İbn-i Abbas'ın teyzesi idi. Onun için Hazret-i İbn-i Abbas daima onu ziyaret eder, onun hanesinde Rasûl-ü Ekrem'i görür ve bazı geceler onun evinde kalarak Rasûl-ü Ekrem ile birlikte namaz kılar, bu suretle Rasûl-ü Ekrem'in iltifat ve duasına nâil olurdu. Bundan dolayıdır ki, Hazret-i İbn-i Abbas Rasûl-ü Ekrem'in nasıl abdest aldığını, nasıl namaz kıldığını bihakkın tarif etmiştir.

Rasûl-ü Ekrem SAS, Hazret-i İbn-i Abbas'a iki kere dua etmişler; bir defa onun ilme mazhar olması, bir kere de onun tefsir ilminden hissemend olması için dua buyurmuştur.

Hazret-i İbn-i Abbas, Rasûl-ü Ekrem'e son derece hürmet ederdi. Bundan dolayıdır ki, Hazret-i Meymûne'nin hanesinde bulundukları sırada namazda Rasûl-ü Ekrem'e iktida ettiği zaman, onun solunda durmayı muvafık-ı edeb görmüş; fakat Rasûl-ü Ekrem namazlarını bozarak, onu sağ taraflarına almışlar ve ona dua etmişlerdir.

Hazret-i İbn-i Abbas, bütün Ümmehât-ı Mü'minîn'e son derece hürmet eder, onların hepsinin tâziz ve tebcil ederdi. Hazret-i Meymûne irtihal ettiği zaman, İbn-i Abbas onun cenazesine iştirak etmiş, onu kabrine götürmüştü.

Fakat onun bu hürmeti, teyzesi olan Hazret-i Meymûne'ye münhasır değildi. Bütün Ümmehât-ı Mü'minîn'e şâmildi. Bilhassa Hazret-i Aişe'ye olan tevkir ve tekrimi müstesna bir derecede idi.

Hazret-i Aişe'nin kölesi Zekvan, Hazret-i Aişe'nin son demlerini yaşamakta olduğunu İbn-i Abbas'a bildirmiş, İbn-i Abbas hemen koşmuş, onun tarafından kabul olunmak için müsaade istemişti. Hazret-i Aişe'nin yanında kardeşi Abdurrahman'ın oğlu Abdullah bulunuyordu. İbn-i Abbas müsaade isteyince, Hazret-i Aişe onu derhal kabul etmiş, İbn-i Abbas'a iltifat etmiş ve onu tatyib etmişti. Hazret-i İbn-i Abbas daima Hazret-i Aişe'nin menakıb ve fezailini yâd ederdi.

r. Hazret-i İbn-i Abbas'ın Başlıca Talebeleri:

Saîd ibn-i Cübeyr, Mücâhid ibn-i Cebr, İkrime, Atâ ibn-i Ebî Rebah, Amr ibn-i Dinar, Tâvus, Saîd ibn-i Müseyyeb.

BİBLİYOGRAFYA:

Muînüddin Ahmed Nedvî, *Asr-ı Saadet Peygamberimiz'in Ashabı,* Tercüme: Eşref Edib, c. 2, s. 177 - 223, Sebilürreşad Neşriyatı, İstanbul 1963.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Abdullah b. Abbas maddesi, c. 1, s. 76-79, İstanbul 1988.

27. İBN-İ KESÎR RH.A

Ebü'l-Fidâ İmâmüddîn İsmâil ibn-i Şihâbiddîn Ömer ibn-i Kesîr ibn-i Dav' ibn-i Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. (ö. 774/1373) Tarihçi, müfessir, muhaddis, ve Şâfiî fakihi.

701'de (1301) Busrâ'nın Müceydilü'l-karye köyünde dünyaya geldi. Kendisi fakih, hatip, şair ve edip olan babası öldüğünde (Cemâziyelevvel 703 / Aralık 1303) üç yaşlarında olduğunu söyler.

İbn-i Kesîr 707 (1307) yılında ailesiyle birlikte Dımaşk'a göç etti. Ağabeyi Kemâleddin Abdülvehhâb, onun öğrenimiyle yakından ilgilendi. İlk fıkıh derslerini de ondan aldı ve 711'de (1311) Kur'an-ı Kerim'i ezberledi. Daha sonra Burhâneddin İbrâhim ibn-i Abdurrahman el-Fezârî ve Kemâleddin ibn-i Kàdî Şühbe'den fıkıh okudu. Genç yaşta yazdığı *Ahkâmü't-Tenbîh* adlı eserini, hocası Burhâneddin el-Fezârî'ye arz edip onun takdirini kazandı.

Usûl-i fıkha dair *Muhtasaru İbni'l-Hâcib*'i, Şemseddin Mahmûd ibn-i Abdurrahman el-İsfahâni'ye okuyup icâzet aldı. Ayrıca Şerefeddin İsâ el-Makdisî, Bahâeddin ibn-i Asâkir, Şemseddin Muhammed ibn-i Muhammed eş-Şîrâzî, İshak ibn-i Yahyâ el-Âmidî, Muhammed ibn-i Ahmed ibn-i Zerrâd, İbnü'ş-Şıhne el-Haccâr, Abdullah ibn-i Muhammed ibn-i Yûsuf el-Makdisî ve Yûsuf ibn-i Abdurrahman el-Mizzî'den hadis; Alemüddin el-Birzâlî ve Zehebî'den hadis ve tarih; Muhammed ibn-i Şerefeddin el-Ba'lebekkî'den kıraat; Takıyyüddîn ibn-i Teymiyye'den kelâm ve fıkıh dersleri aldı.

Bu hocaları arasında daha çok Burhâneddin el-Fezârî, kayınpederi Yûsuf el-Mizzî, Zehebî ve İbn-i Teymiyye'den etkilendi. Bunların dışında Şemseddin el-İsfahânî, Ebü'l-Feth ed-Debûsî, Ali ibn-i Ömer el-Vanî, Yûsuf el-Hutenî, Ebû Mûsâ el-Karâfî ve İbnü'd-Devâlibî el-Bağdâdî, icâzet aldığı hocalarından bazılarıdır.

İbn-i Kesîr, öğrenimini tamamladıktan sonra hatib, müderris, kıraat âlimi, müftü ve mahkeme heyeti üyesi olarak çeşitli

görevlerde bulundu. 11 Cemâziyelevvel 736'da (27 Aralık 1335) Dımaşk'ta, Şâfiîler'e tahsis edilmiş olan Necîbiyye Medresesi'nde ders vermeye başladı ve ölümüne kadar bu görevini sürdürdü. 16 Muharrem 746'da (19 Mayıs1335) Bahâeddin Mercânî'nin yaptırdığı Mizze Camii'nde hutbe okumak üzere görevlendirildi.

Zehebî'nin 16 Zilkàde 748'de (17 Şubat 1348) ölümü üzerine Dımaşk'taki Sâlihiyye Medresesi'ne müderris tayin edildi. Bu medresede verdiği ilk derse, ulemâ, kadılar ve kalabalık bir halk topluluğu katıldı. Takıyyüddin es-Sübkî'nin 756'da (1355) vefatından sonra kısa bir süre Dımaşk'ta Dârü'l-hadîsi'l-Eşrefiyye'nin reisliğini yaptı. Ayrıca Dârü'l-Kur'ân ve Dârü'l-Hadîsi't-Tenkıziyye'de ders verdi. 28 Şevval 767'de (8 Temmuz 1366) Emeviyye Camii'nde Fâtiha sûresinin tefsirini yaptığı derse melikü'l-ümerâ ve nâibü's-saltanah Seyfeddin Mengliboğa, kadılar ve ileri gelen devlet adamları da katıldı.

Yönetim aleyhindeki her türlü isyana karşı olan İbn-i Kesir, Memlük Devleti ile olduğu kadar ulemâ ve halkla da iyi ilişkiler içindeydi ve hemen her konuda ılımlı bir politika takip edilmesinden yanaydı. 752'de (1351) Emîr Bayboğa Urûs'un başarısızlıkla sonuçlanan isyanından sonra, Memlük Sultanı el-Melikü's-Sâlih ile birlikte Dımaşk'a gelen halife Mu'tazıd Billâh, onu devlete bağlılığının bir mükâfatı olarak, Demmâgıyye Medresesi'nde huzuruna kabul etti. Ahmed ibn-i Hanbel'in *el-Müsned*'indeki bazı hadisleri güzel yorumlamasından dolayı kendisini kutladı.

Hazret-i Ebû Bekir, Ömer ve Osman'a küfür ettiği ve Emeviyye Camii'nde Sünnîler'le birlikte namaz kılmayı reddettiği için, Mâlikî kadısı tarafından kırbaç cezasına çarptırılan Hilleli bir Şiî, daha sonra Dârüssaâde'de toplanan mahkeme heyeti tarafından idam cezasına mahkûm edildi (Cemâziyelâhir 755/1354). Bu mahkeme heyetinin üyeleri arasında İbn-i Kesîr de bulunuyordu.

İbn-i Kesîr, 741 Şevvali sonunda (Nisan 1341) ulûhiyyet iddiasında bulunan Osman ed-Dekàkî'nin yargılandığı Dârüssaâde'deki Dârüladl'de de üye olarak görev yaptı. Rebîülevvel 756'da (1355) Kàdılkudàt Takıyyüddin es-Sübkî'nin, Altunboğa en-Nâsırî ve Kutluboğa el-Fahrî'nin yetimlerin

mallarına el uzatmalarına göz yummakla itham edilmesi üzerine kurulan mahkemede görev aldı ve kadıyı savundu. 26 Rebîülevvel 766'da (21 Aralık 1364) Emîr Mengliboğa tarafından teşkil edilen ve Dârüssaâde'de toplanan mahkeme heyetinde de bulundu. Kanuna aykırı icraat yapmakla suçlanan Kadı Tâceddin ibn-i Takıyyüddin es-Sübkî lehinde oy kullanarak, Mengliboğa'nın takdirini kazandı.

762'de (1361) isyan ettiği için azledilen Dımaşk Valisi Baytemür, Şa'ban 766'da (Nisan-Mayıs 1365) Dımaşk'a gelince onun şerefine Sahîh-i Buhârî'nin ezbere okunması işini organize etme görevi İbn-i Kesîr'e verildi. Kıbrıs Frankları'nın İslâm ülkelerine karşı başlat-tıkları saldırıyı sürdürmeleri üzerine, gerekli askerî tedbirleri alan Dımaşk valisi Emir Mencak 770'te (1369), halkın cihada katılması gerektiği konusunda ondan fetva istedi. Bunu üzerine İbn-i Kesîr, *el-İctihâd fî Talebi'l-Cihâd* adıyla bir eser yazdı.

Hayatının sonlarına doğru gözlerini kaybeden İbn-i Kesir 26 Şa'ban 774'te (20 Şubat 1373) Dımaşk'ta vefat etti Vasiyeti uyarınca Dımaşk'ta Bâbünnasr dışındaki Sûfiye Mezarlığı'na, hocası İbn-i Teymiyye'nin yanına defnedildi.

El-Hâfizü'l-Muhaddis unvanı verilen İbn-i Kesir'i, Zehebî *Tezkiretü'l-huffâz*'ın sonunda çağdaşı olan muhaddisler arasında zikretmiş ve hadis ilminin çeşitli alanlarında verdiği eserler dolayısıyla kendisinden övgü ile söz etmiş, ayrıca ona *el-Fakîhül-Müftî* lakabını vermiştir

İbn-i Kesîr'den, camilerde verdiği umumi derslere ve dârü'l-hadislerdeki derslerine katılan çok sayıda talebe rivayette bulunmuştur. İbn-i Hiccî, Sa'deddin en-Nevevî, İbnü'l-Cezerî Muhammed ibn-i Muhammed, Bedreddin ez-Zerkeşî bunların en meşhur olanlarıdır.

Fıkıhta Şâfiî mezhebine mensub olmakla beraber İbn-i Kesîr diğer mezheblerin görüşlerine de açıktı İbn-i Teymiyye'nin etkisinde kalarak Hanbelî kelâmını benimsemiş, hilâfetin Kureyşîliğini savunması dışında diğer dinî-siyâsî konularda onun görüşlerine bağlı kalmıştır. Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Tâlib el-Mekkî, Abdülkerim ibn-i Hevâzin el-Kureyşî ve Şehâbeddin es-

Sühreverdî gibi ilk sûfilerden saygıyla bahsetmiştir. Şiîliğe karşı sert bir tavır takınmış, eserlerinde İsrâiliyyata yer vermemiştir.

İbn-i Kesîr hükümdarlar, emirler, ulemâ ve halk nezdinde güvenilir bir şahsiyetti. Önemli dinî ve siyasî meselelerde onun fetvasına başvurulmuş ve verdiği kararlara uyulmuştur. Meselâ 22 Muharrem 767'de (9 Ekim 1365) Franklar'ın İskenderiye'yi yakıp yıkarak müslümanları öldürmeleri üzerine, Memlük Sultanı el-Melikü'l-Eşref II. Şa'bân, yayınladığı bir menşurla Suriye'deki hıristiyanların mallarının dörtte birinin müsâdere edilmesini istemiş. Mısırlı fakihlerin fetvasına rağmen İbn-i Kesîr bunun şer'an câiz olmadığını söylemiş; sultan da onun görüşüne uymuştu.

İbn-i Kesîr Rh.A'in Eserleri:

a. Tarih ve Tabakat Konusunda

1. *El-Bidâye ve'n-Nihâye:* İbn-i Kesîr'in büyük tarihçiler arasında yer almasını sağlayan eser, başlangıçtan 767 (1365-66) yılına kadar gelen olayları kronolojik sırayla anlatan, ondört ciltlik umumî bir İslâm tarihidir. Tamamı basılan ve bazı bölümleri çeşitli başlıklar altında ayrıca neşredilen eser Mehmet Keskin tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (I-XIV, İstanbul 1994-1995).

2. *El-Fusùl fî Sîreti'r-Rasûl:* İlk defa *el-Fusùl fî İhtisàri Sîreti'r-Rasûl* adıyla neşredilen eser (Kahire 1357), daha sonra Muhammed îdü'l-Hatrâvî ile Muhyiddin Mestû (Beyrut-Dımaşk 1400; Mekke-Beyrut 1405/1985); Medine-Beyrut-Dımaşk 1413/1992) ve Seyyid ibn-i Abbas el-Cüleymî (Kahire 1410/1990; Beyrut 1413/1993) tarafından yayınlanmıştır.

3. *Sîretü Ebî Bekr es-Sıddîk*

4. *Sîretü Ömer b. Hattâb*

5. *Sîretü Mengliboğa* (*Mâ yüntekà ve yübtegà min sîreti Mengliboğa*): El-Melikü'n-Nâsır Hasan'ın memlüklerinden, onun Halep ve Dımaşk nâibi olan Emîr Mengliboğa'nın hayatına dairdir.

6. *Tabakàtü Fukahâi'ş-Şâfiîyye* (*Tabakàtü Fukahâi'ş-Şâfiîyyîn*): Ahmed Ömer Hâşim ve Muhammed Ali Zeynühüm

tarafından Abâdî'nin zeyliyle birlikte üç cilt hâlinde yayımlanmıştır (Kahire 1413/1993). İbn-i Kesir bu eserinde, Sübkî ile olan fıkhî ihtilâflarını da ortaya koymuştur.

7. *Et-Tekmîl fî Ma'rifeti's-Sikàt ve'z-Zuafâ' ve'l-Mecâhîl:* Mizzî'nin *Tehzîbü'l-Kemâl* ve Zehebî'nin *Mîzânü'l-İ'tidâl* adlı eserinin bazı ilâvelerle ihtisarından ibarettir.

b. Tefsir Konusunda

1. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm:* Rivayet tefsirleri arasında önemli bir yeri olan ve birçok defa basılan eser, (Kahire 1342/1923, 1390/1971; Beyrut 1980, 1416/1996; İstanbul 1984; Riyad 1418/1997) Hacı Bekir Karlığa ve Bedreddin Çetiner tarafından Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsîri adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (I-XVI, İstanbul 1983-1988, 1993-1994). Yûsuf Abdurrahman Mar'aşlî tefsirde geçen hadisleri alfabetik olarak sıralamış ve *Fihrisü Ehâdîs-i Tefsîr-i İbn-i Kesîr* adıyla neşretmiştir (Beyrut 1986).

İbn-i Kesir Tefsiri, rivayet tefsirlerinin en muteberlerinden birisidir. İbn-i Kesir, gerçek anlamda bir rivayet tefsiri olan bu eserine, zaman zaman dirayet tefsirlerinden alıntılar yapmış ve bazen kendi görüşlerini de eklemiştir. Tefsirinde hadis kritiği demek olan cerh ve ta'dil konusuna yer verdiği gibi, tarihî bilgilere de bir hayli bölüm ayırmıştır. Mücerred olarak rivayetleri nakletmekle yetinmeyip, bunları değerlendirir ve en sonunda kendisinin tercih ettiği görüşü açıklar.

Taberî Tefsiri'nden sonra en meşhur olan bu tefsirde, Taberî'nin tefsirinde mevcut olan pek çok zayıf rivayetlere yer verilmemektedir. Rivayet ettiği kaynaklar arasında İbn-i Cerîr, İbn-i Ebû Hàtim, İbn-i Atıyye gibi ünlü müfessirlerin eserleri yer almaktadır. Gerek fıkî konulardaki mezhebler arası ihtilaflara, gerekse fikî münakaşalara yer veren müellif, zaman zaman bunları kritiğe tâbî tutar.

Kur'an'ı Kur'an ile tefsir ederken, mânâ yönünden uygun ayetleri serdetmekte diğerlerine nisbetle daha fazla rağbet kazanır. Sonra ayetle ilgili hadis-i şerifleri alır, onlardan elde ettiği delilleri beyan eder. Daha sonra da sahabe, tabiîn ve selef

alimlerinin sözlerini alır. Okuyucuyu adetâ ayetin nazil oluş zamanına yaklaştırır. Onun nazil oluşunun yüce maksadlarını bildirir. İlim ve araştırmalarını sadece ayet-i kerimeyi anlamaya teksif eder. Yine bu tefsirde, meşhur tefsirlerdeki İsrâiliyyatın kötülüklerinden, okuyucuları genel olarak koruma vardır. Onları tahkir ederek, bunların kötülüklerine gösterir.

2. *Fedàilü'l-Kur'ân* (Kahire 1343, 1348/1929; Beyrut 1407/1987; nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ, Cidde-Beyrut-Dımaşk 1408/1988): Ahmed Hamdî İmâm bu eserden yaptığı seçmeleri *Muhtârât min Fedàili'l-Kur'ân* adıyla yayımlamıştır (Kahire 1981). Mehmet Sofuoğlu da eseri *Kur'an'ın Faziletleri* adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir. (İstanbul 1987)

c. Hadis Konusunda

1. *Câmiu'l-mesânîd ve's-Süneni'l-hâdî li-Akvâmi's-Senen:* Eserde, *Kütüb-i Site* ve Ahmed ibn-i Hanbel, Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, Ahmed ibn-i Amr el-Bezzâr'ın müsnedleriyle Taberânî'nin iki mu'ceminde mevcut hadisler ele alınmış, bu eserde rivayeti bulunan sahabeler alfabetik olarak sıralanıp, bütün rivayetler bir araya getirilmiş; sahâbî ve diğer hadis râvilerinin hayatı hakkında bilgi verilmiştir. *Câmiu'l-Mesânid,* Abdülmelik ibn-i Abdullah ibn-i Dehîş (Mekke 1411/1990) ve Abdülmu'tî Emîn Kal'acî (I-XXXVII, Beyrut 1415/1994) tarafından neşredilmiştir.

2. *İhtisàru Ulûmi'l-Hadîs:* İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî'nin *Mukaddimetü İbni's-Salâh* diye tanınan *Ulûmü'l-hadis* adlı eserinin özeti olmakla birlikte, İbn-i Kesir esere önemli ilâvelerde bulunmuş, ihtilâflı konularda kendi tercihini belirtmiştir. Ahmed Muhammed Şâkir tarafından *el-Bâisu'l-hasîs Şerhu İhtisâri Ulûmi'l-hadis* adıyla şerhedilerek yayınlanan eser (Kahire 1355, 1370, 1377/1958; Beyrut 1387; Riyad-Dımaşk 1414/1994, 1417/1996) daha çok *el-Bâisu'l-Hasîs* adıyla meşhur olmuştur.

3. *Müsnedü'l-Fârûk Emîri'l-Mü'minîn Ebî Hafs Ömer ibn-i Hattâb ve Akvâlühû alâ Ebvâbi'l-İlm:* Hazret-i Ömer'in Resûl-i Ekrem'den doğrudan rivâyet ettiği hadislere ihtiva eder eser, müellifin Müsnedü'ş-Şeyhayn adlı kitabının Hazret-i Ömer

rivayetlerini içine alan kısmı olmalıdır (Nşr. ABdülmu'tî Emîn Kal'acî, I-II, Dımaşk-Kahire 1411/1991; Mensûre 1412/1992).

4. *Tuhfetü't-Tâlib bi-Ma'rifeti Ehâdîsi Muhtasari İbni'l-Hâc***ib**: İbnü'l-Hâcib'i*n Muhtasarü'l-Müntekà* adlı eserindeki hadislerin tahrîci olup, Abdülganî ibn-i Humeyd ibn-i Mahmûd el-Kübeysî tarafından neşredilmiştir (Mekke 1406/1986).

5. *Tahrîcü Ehâdîsi Edilleti't-Tenbîh:* Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin Şâfiî fıkhına dair muhtasar eserindeki hadislerin tahrîcine dâir olan kitabın, Muhammed İbrâhim es-Sâmerrâî tarafından tahkik edildiği belirtilmektedir.

6. *Ahkâmü's-Sugrâ fi'l-Hadîs:* Müellif bu adla bir eser yazdığını bizzat ifade etmektedir**.**

7. *El-Ahkâmü'l-Kebîr:* Hadis, tefsir ve hac bahsine kadar fıkhî konulardan bahseden bir eser olup, İbn-i Kesir çeşitli kitaplarında buna atıfta bulunmuştur.

8. *Muhtasarü'l-Medhal ilâ Kitâbi's-Sünen li'l-Beyhakî:* Müellif, İbnü's-Salâh'ın *Ulûmü'l-Hadîs*'ini ihtisar ettiği metodla Beyhaki'nin *el-Medhal*'ini de ihtisar ettiğini belirtmiştir.

9. *El-Mukaddimât:* Hadis ilimlerine dair olup müellif bu eserine de atıflarda bulunmuştur.

10. *Şerhu Sahîhi'l-Buhàrî*

d. Fıkıh Konusunda

1. *El-İctihâd fî Talebi'l-Cihâd:* Memlükler'in Dımaşk nâibi Seyfeddin Mencek'in isteği üzerine, Haçlılar'a karşı müslümanları cihada teşvik amacıyla yazılan eserde, İbn-i Teymiyye'nin *es-Siyâsetü'ş-Şer'iyye*'sinden istifade edilmiştir. İlk defa 1347'de (1928) yayımlanan eser daha sonra Abdullah Abdürrahîm Useylân (Riyad 1401/198, 1402/1982, 1412/1992) ve Muhammed Zeynühüm (Kahire 1413/-1993) tarafından neşredilmiştir.

2. *İrşâdü'l-Fakîh ilâ Ma'rifeti Edilleti't-Tenbîh* (Nşr. Behcet Yûsuf Hamed Ebü't-Tayyib, Beyrut 1416/1999).

3. *Ahkâmü't-Tenbîh:* İbn-i Kesir'in ilk eseri olup Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin *et-Tenbîh*'ine şerh mahiyetinde yazılmıştır. Müellif, bu eserinin hocası Burhâneddin el-Fezârî'nin takdirini kazandığını belirtir.

4. *Kitâbü's-Semâ':* Mûsikînin hükmüne dairdir.

BİBLİYOGRAFYA:

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İbn Kesir maddesi, c. 20, s. 132-134, İstanbul 1999.

Dr. Bekir Karlığa, Dr. Bedrettin Çetiner, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, İbn Kesîr*, c. 2, s. XI-XIV, İstanbul 1988.

Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, c. 2, s. 206-235, Ankara 1988.